

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YENİÇAĞ TARİHİ ANA BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

**AKDENİZ'DE OSMANLI-VENEDİK ÇATIŞMALARI VE
KALYON DÖNEMİ (1670-1699)**

Emirhan ÖZÇELİK

2502200643

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. İdris BOSTAN

İSTANBUL 2024

ÖZ

AKDENİZ'DE OSMANLI-VENEDİK ÇATIŞMALARI VE KALYON DÖNEMİ (1670-1699)

EMİRHAN ÖZÇELİK

Osmanlı İmparatorluğu'na karşı birçok cephede savaşmak için 1684 yılında kurulan Kutsal İttifak'a katılan Venedik Cumhuriyet'i kara ve deniz cephesinde rakibine karşı savaşa girdi. Osmanlılar, Venedik kara birliklerinin Mora Yarımadası'ndaki işgallerine müdahale edemedi. Aynı dönemde savaş kalyonlarıyla güçlendirilen Venedik donanması, 1669 (1080) yılında kaybedilen Girit Adası başta olmak üzere Osmanlı hakimiyetindeki Ege adalarını ele geçirmek ve Osmanlı donanmasını deniz savaşlarında mağlup etmek için harekete geçti. Osmanlı İmparatorluğu'nu askerî durumu hakkında gözlemlerde bulunan Avrupalılar, yıllar içinde zayıflayan Osmanlı donanmasının Venediklilerin Akdeniz'deki saldırılarıyla başa çıkamayacağı kanaatini paylaşıyordu. Ancak 1682 (1093) yılından itibaren savaş kalyonu inşa etmeye başlayan Osmanlılar, Venedik donanmasının Akdeniz'deki hâkim güç olma amacına set çekmeyi başarmıştı. Girit seferlerindeki tecrübelerinden farklı olarak, her açıdan Venediklilerin sahip olduklarından daha güçlü savaş kalyonları inşa eden Osmanlılar, bunları yetenekli ve meziyetli kapudanlara emanet etmişti. Bu sayede Osmanlı donanması, hem Venedik donanmasının Ege adalarını işgal girişimlerine engel olmuş hem de rakibine karşı deniz savaşlarının çoğunda üstünlük kurmuştu. İki donanma arasında meydana gelen on iki deniz savaşı, Akdeniz'i bu dönemde diğer denizlere kıyasla en aktif savaş sahası haline getirdi. Savaşların sonunda Osmanlılar, Venediklilere Akdeniz cephesinde mağlup etmenin karşılığında Akdeniz'deki hakimiyetini sürdürmüş ve barış görüşmelerinde Venediklilerin eli güçlü bir şekilde müzakerelere katılmasını önledi. Bu çalışmada, Osmanlı-Venedik donanmaları arasındaki mücadeleler bütün yönleriyle incelenirken, Osmanlı donanmasının savaş kalyonlarıyla birlikte geçirdiği dönüşüm de mercek altına alındı. Osmanlıların, Avrupa'da büyük toprak kayıpları yaşadığı 1684-1699 (1095-1111) yılları arasında Akdeniz'de gücünü koruyabilmeyi nasıl başardığı izah edilmeye çalışıldı.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Venedik, kalyon, deniz savaşları, donanma idaresi

ABSTRACT

OTTOMAN-VENİCE CONFLICTS IN THE MEDITERRANEAN AND THE GALLEON PERIOD (1670-1699)

EMİRHAN ÖZÇELİK

In 1684, the Republic of Venice joined the Holy League, which was formed to fight the Ottoman Empire on several fronts, and the Venice went to war against its rival on land and sea. The Ottomans were unable to intervene in the occupation of the Peloponnese by Venetian armies. In the same period, the Venetian fleet, reinforced with war galleons, was mobilised to seize the Aegean islands under Ottoman control, especially the island of Crete, which had been lost in 1669, and to defeat the Ottoman navy in naval battles. It was widely believed that the Ottoman navy, weakened over the years, could not cope with Venetian attacks in the Mediterranean. However, the Ottomans, who started to build war galleons from 1682 onwards, succeeded in thwarting the Venetian navy's aim of becoming the dominant power in the Mediterranean. Unlike their experience in the Cretan campaigns, the Ottomans had built galleons more powerful in every respect than those of the Venetians, and entrusted them to skilled and meritorious captains. In this way, the Ottoman navy both prevented the Venetian navy's attempts to invade the Aegean islands and established superiority in most of the naval battles against its rival. Twelve naval battles between the two navies made the Mediterranean the most active battlefield compared to other seas in this period. At the end of the wars, in return for defeating the Venetians on the Mediterranean front, the Ottomans maintained their dominance in the Mediterranean and prevented the Venetians from participating in the peace negotiations with a strong hand. In this study, the struggles between the Ottoman and Venetian navies are analysed in all its aspects, while the transformation of the Ottoman navy with its war galleons is also scrutinised. It is explained how the Ottomans managed to maintain their power in the Mediterranean between 1684-1699, when they suffered great territorial losses in Europe.

Keywords: Ottoman, Venice, galleon, naval wars, naval administration

ÖNSÖZ

“Akdeniz’de Osmanlı-Venedik Çatışmaları ve Kalyon Dönemi (1670-1699)” başlıklı bu doktora tezinde, Osmanlı İmparatorluğu tarihinin en önemli dönemlerinden biri olan II. Viyana Kuşatması sonrasında 1684-1699 (1094-1111) yılları arasında meydana gelen deniz savaşları. İmparatorluk bu dönemde karada birden çok cephede Avusturya, Lehistan ve Rusya ordularına karşı savaşıırken, Kutsal İttifak’a katılan Venedik Cumhuriyeti’yle hem karada hem de denizde mücadele etti. Venedikliler, Osmanlıların birden çok cephede savaşma mecburiyetinden istifade ederek Mora Yarımadası’nı işgal etti. Venedik’in aynı dönemde Akdeniz’deki Osmanlı hakimiyetine son verme ve Ege adalarını ele geçirme çabaları ise Osmanlı donanması engeline takıldı. Osmanlılar, kara cephelerinde müttefik ordularıyla giriştiği bu uzun savaşlar sırasında, beklentilerin aksine Akdeniz cephesinde donanmanın zayıf düşmesine izin vermedi ve donanmayı ihya etmek için gerekli bütün tedbirleri alarak Venediklilere karşı etkin bir üstünlük kurdu.

Bu tezde, Osmanlıların Akdeniz’de Venediklilere karşı sürdürdükleri mücadeleleri ve Osmanlı donanmasında yer alan kalyonların serüveni bütün yönleriyle incelenmeye çalışılmıştır. Tezin donanma faaliyetleriyle ilgili özgün kısımları ise, Osmanlı arşiv belgelerinde ve dönemin Osmanlı tarihçilerinin eserlerinden yer alan bilgilerden oluşturulmuştur. Yine araştırmalar sırasında Venedik arşiv belgelerinden dolaylı olarak yararlanılmış, Osmanlı-Venedik mücadeleleri ve Venedik donanması hakkında bilgi veren Venedik’in o döneme ait kaynak eserlerinden ve bu savaşları derinlemesine inceleyen modern Venedik tarihçilerinin araştırmalarından istifade edilmiştir. Bir başka deyişle Osmanlı ve Venedik donanmalarının Akdeniz’deki mücadeleleri hakkında yapılan tespitler Venedik tarihçileri ile Osmanlı tarihçilerinin çalışmaları ve arşiv kaynakları kullanılarak tamamlanmıştır. Tezin oldukça hacimli olduğu konusunda benim de bazı güçlükler yaşadığım ortadadır. Hocamın da tavsiyesiyle bazı bölümleri çıkarmak suretiyle daha “efrâdını câmi ve ağyârını mâni” hale getirmeye çalıştıysam da daldığım deryada benim ilgimi çeken konuların herkesin ilgisini çekeceğini de düşünerek bu kadarla yetinmeye çalıştım.

Doktora tezimin hazırlanmasında birçok kişinin katkısı ve emeği vardır. Öncelikle, bu tez konusunu üstesinden geleceğime inanarak bana emanet eden ve bu çalışmanın ortaya çıkmasına vesile olan danışmanım Prof. Dr. İdris BOSTAN'a teşekkür etmeliyim. Henüz lise öğrencisi olduğum dönemde, Osmanlı denizciliğine ilgi duyduğumda, kendisiyle iletişime geçmiş ve bu sayede bir mazimiz oluşmuştu. Lisans ve yüksek lisans eğitimlerimi başka üniversitelerde tamamladıktan sonra doktoramı onun danışmanlığında itmama erdirmem kaderin bir cilvesi olması yanında akademik kariyerime de müstesna bir hikâye katmıştır. Tez dönemi boyunca uzun süre ne yapacağına karar veremeyen ve ortaklıklarda görünmeden işi halletmeye çalışan öğrencisini sabırla idare ettiği için kendisine ayrıca müteşekkirim. Yine tez izleme komitesinde yer alan ve araştırmalarım sırasında çeşitli tavsiyelerde bulunan hocalarım Doç. Dr. Özgür ORAL ve Doç. Dr. Güner DOĞAN'a da teşekkürlerimi sunuyorum.

İstanbul Üniversitesi Yeniçağ Tarihi Kürsüsü araştırma görevlilerinden Abdülhadi Uysal'a, evrak işlerindeki ihmalkâr tavırlarımı sineye çekip işlerimi şikâyet etmeden hallettiği ve okumakta zorluk çektiğim pek çok Osmanlıca kelimeyi çözmeme yardım ettiği için teşekkür ediyorum. Aynı şekilde, bölümün araştırma görevlilerinden İsmail Emre Pamuk'la tarihçilik üzerine yaptığımız sohbetler ve ilmi paylaşımlar yanında usul ve düzen konularındaki yardımları sebebiyle müteşekkirim. Bunun dışında, Doktora Bursiyeri olduğum Türk Tarih Kurumu'na da maddi destekleri için teşekkürü borç bilirim.

Doktora tezimin tamamlanmasında, değerli arkadaşlarımdan katkısı fazla oldu. Aynı kalyonda denize açıldıktan sonra yolculuk sırasında hepsi karaya çıkmayı tercih etse dahi maddi ve manevi desteklerini eksik etmeyen dostlarımdan tezin oluşumunda yeri ayrıdır. İsmiyle müsemma Şehzade Güler, İstanbul'da yaşayan bir öğrencinin en büyük sıkıntılarından olan, bir çatı altında ikame etme ihtiyacını benim için uzun yıllar çözüme kavuşturdu. Emsaline nadir rastlanan arkadaşımın, evini paylaşma yüce gönüllülüğü, cömertliği ve samimi davranışları eğitimimi tamamlamamı ve bu tezi yazmamı kolaylaştırdı. Lisans eğitimimi birlikte tamamladığım değerli dostlarım Muhammed Çağrı Şap, Erdem Bilgin, Bilal Alçiçek, Tamer Atmaca, Aziz Mustafa Erdoğan, Yusuf Yılmaz ve Muhammed Talha Nezirler'e de maddi ve manevi bütün

desteklerinden dolayı müteşekkirim. Yüksek lisansta başlayan dostluğumuzu birbirimize bir şeyler öğreterek sürdürme meziyeti kazandırdığım Doğukan Bozkurt'a da destekleri için teşekkür ederim.

Tezin teşekkür bölümünde elbette en başından beri desteğini esirgemeyen ve buralara kadar gelmemde bir teşekkür bölümüne sığmayacak kadar katkısı olan aileme yer ayırmalıyım. Pek çok farklı meslek sahibinin bulunduğu sülalemden çıkan ilk akademisyen olmanın yükünü ve zaman uzadıkça ortaya çıkan gerilimi benimle birlikte sırtlayan annem Hatice Özçelik ve babam Yaşar Özçelik, evlatlarına fedakârca her türlü desteği ve yardımı sağladılar. Umarım bir gün, her gününü okuyarak ve yazarak geçiren evlatlarının emeğinin karşılığını aldığına da şahit olurlar.

Emirhan Özçelik

Bursa, 2024

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
TABLO LİSTESİ.....	x
GÖRSEL LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİT'İN FETHİ SONRASINDA OSMANLI DONANMASININ AKDENİZ'DEKİ FAALİYETLERİ VE İKİNCİ KALYON DÖNEMİNİ HAZIRLAYAN GELİŞMELER (1670-1682)

1.1. Osmanlı Kadırgaları Hristiyan Korsan Kalyonlarına Karşı	13
1.2. Bir Donanmanın İki Yarısı: Garp Ocakları Kalyonları ve Osmanlı Kadırgaları	25
1.3. Fransa'nın Akdeniz'de Hakimiyet Arayışı.....	34
1.4. Fransız Donanmasının Sakız Baskını ve Osmanlıların Kalyona Geçişi	46
1.5. İkinci Kalyon Dönemi, 1682	52

İKİNCİ BÖLÜM

AKDENİZ'DE ÇATIŞMALARIN İLK SAFHASI (1684-1686)

2.1. Venediklilerin Kutsal İttifaka Katılması ve Osmanlılara Savaş İlanı	54
2.2. Osmanlıların ve Venediklilerin Donanma Hazırlıkları	57
2.3. Savaşın İlk Yılı	70
2.4. Savaşın İkinci Yılı	82
2.5. Osmanlıların ve Venediklilerin Sefer Hazırlıkları	91
2.6. Osmanlılar ve Venedikliler Arasında İlk Deniz Savaşları	98

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MORA SAVAŞLARININ GÖLGESİNDE OSMANLI VE VENEDİK DONANMALARININ AKDENİZ'DEKİ FAALİYETLERİ (1687-1689)

3.1. Mirî Kalyonlar Revaçta	109
3.2. Venedik Donanmasının Rövanş Arayışı ve Osmanlı Donanmasının Bölünmesi	115
3.3. Tersanelerde Sefer Hazırlıkları.....	122
3.4. Venedik Donanması Eğriboz Kuşatmasında ve Osmanlı Donanması Ege’de	130
3.5. Garp Ocakları Kalyonlarının Donanmaya Çağırılması	138
3.6. Venediklilerin Benefşe Kuşatması ve Ege’de Osmanlı Donanması	143

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AKDENİZ’DE ÜSTÜNLÜK KURMA ARAYIŞI: VENEDİK DONANMASINA KARŞI OSMANLI DONANMASI (1690-1693)

4.1. Osmanlıların Yeni Kalyonlar İnşası	150
4.2. Osmanlı ve Venedik Donanmaları Benefşe ve Midilli’de Karşı Karşıya	153
4.3. Osmanlılarda Kalyonların Yapımı Sürüyor.....	161
4.4. Venedik Donanması Ege’de, Osmanlı Donanması Çanakkale Boğazı’nda..	165
4.5. Osmanlıların Kalyon Sayısını Arttırma Kararı	174
4.6. Hanya Kuşatması Sırasında Osmanlı-Venedik Donanmaları	177
4.7. Osmanlıların Yeni Kalyonları	186
4.8. Akdeniz’de Sular Durgun.....	190

BEŞİNCİ BÖLÜM

AKDENİZ’DE BÜYÜK DENİZ SAVAŞLARI (1694-1698)

5.1. Osmanlıların Kalyon Sayısını Yirmiye Çıkarması.....	197
5.2. Venediklilerin Sakız’ı İşgali ve Osmanlı Donanmasının Karşı Saldırısı	198
5.3. Koyunadaları Savaşları ve Sakız’ın Yeniden Fethi	208
5.4. Savaş Sonrası Zorunlu Hizmet: Donanmalar Mora’da	230
5.5. Sakız ve Midilli’de Deniz Savaşları	234
5.6. Osmanlı ve Venedik Tersanelerinde Yeni Kalyonların İnşası	244
5.7. Akdeniz’de Temkinli Mücadeleler.....	248
5.8. Yeni Osmanlı Kalyonları ve Karadeniz Donanması	263
5.9. Üç Deniz Savaşı	265
5.10. Barış Görüşmeleri Gölgesinde Donanma Hazırlıkları	278
5.11. Midilli’de Son Savaş	283

5.12. Donanma Savaşlarının Barış Görüşmelerine Yansıması.....	292
---	-----

ALTINCI BÖLÜM

OSMANLI VE VENEDİK KALYON SAVAŞLARINDA TAKTİK, KOMUTA VE ATEŞLİ SİLAHLAR (1684-1698)

6.1. 1684-1699 Yılları Arasındaki Deniz Savaşları: Osmanlıları Galip ve Venediklileri Mağlup Kılan Unsurlar.....	295
6.2. Kalyonlar Çağındaki Deniz Savaşlarında Saff-ı Harp Taktiğinin Gelişimi ..	297
6.2.1. Kalyon Savaşlarında Taktik ve Düzen: Saff-ı Harp Taktiği Akdeniz’de (1686-1698)	304
6.2.1.1. Saff-ı Harp ile İlk Sınav: Ahikerya ve Midilli Boğazı Deniz Savaşları	304
6.2.1.2. Midilli Deniz Savaşı: Venedik Üstünlüğü ve Saff-ı Harp	312
6.2.1.3. I. Koyunadaları Deniz Savaşı: Ablukaya Alma ve Bordalama Taktiğinin Zaferi	317
6.2.1.4. II. Koyunadaları Deniz Savaşı: Osmanlı Kalyonlarının Saff-ı Harp Taktiğiyle İlk İmtihanı	325
6.2.1.5. Sakız Boğazı ve Gera Körfezi Deniz Savaşları: Donanmanın Saff-ı Harp Acemilikleri.....	330
6.2.1.6. Andre-Papazlık Adaları Deniz Savaşı: Saff-ı Harp Taktiği Rüzgâra Karşı	336
6.2.1.7. Bozcaada Deniz Savaşı: Bordalama ve Saff-ı Harp Bir Arada.....	341
6.2.1.8. Eğriboz Deniz Savaşı: Venedik Kalyonlarından Sürpriz Bordalama Saldırıları	346
6.2.1.9. Bibercik Adası Deniz Savaşı: Osmanlı Kalyonlarının Saff-ı Harp Savunması	349
6.2.1.10. Midilli’de Son Deniz Savaşı: Kalyonların Taktiksiz ve Düzensiz Mücadelesi	354
6.2.1.11. Kalyon Savaşlarında Taktik ve Düzenle İlgili Genel Değerlendirme	356
6.2.2. Savaşların Sonuçlarını Etkileyen Diğer Faktörler	362
6.2.2.1. Kalyonlardaki Top ve Levend Sayılarının Savaşlara Etkileri.....	362
6.2.2.2. Kalyon Kapudanlarının Savaşlara Etkileri.....	380
6.2.2.3. Osmanlı-Venedik Deniz Savaşlarında Kadırgalar: Kalyonların Sırtındaki Kambur Mu?.....	390

YEDİNCİ BÖLÜM

1684-1699 YILLARI ARASINDA OSMANLI KALYONLARI

7.1. Osmanlıların 1682-1699 Yılları Arasında Kalyon İnşa Programı.....	400
7.2. Osmanlı Kalyonlarının Mimari Özelliklerine Dair Mülahazalar	406
7.3. Kalyon Toplari, Barut ve Gülleleri.....	438
7.4. Kalyon Mürettebatı: Mevcut, Maaş ve İhtiyaç.....	449
7.5. Kalyonların Masrafları Nereden Karşılandı?	465
7.6. Osmanlı Donanmasının İdaresinde Değişim ve Kalyon Faktörü	474
SONUÇ.....	495
BİBLİYOGRAFYA	499

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: 1675-1684 yılları arasında Osmanlı donanmasındaki kadirgalar	60
Tablo 2: 1684-1686 yılları arasında Venediklilerin mîrî ve kiralık kalyonları.....	64
Tablo 3: Venedik donanmasında yıllara göre kadirga ve galeazzalar.....	69
Tablo 4: Limni Kalesi'nde aktif olarak kullanılan toplar	77
Tablo 5: 10 mîrî kalyona temin edilen bazı malzemeler.....	110
Tablo 6: 9 mîrî kalyonun tamirinde çalışan Tersâne-i Âmire personellerinin üç aylık ödemeleri.....	111
Tablo 7: 9 mîrî kalyona Tophâne-i Âmire'den teslim edilen toplar.....	112
Tablo 8: 9 mîrî kalyon mürettebatının H. 1098 masar mevâcipleri için Enderun Hazinesi'nden verilen meblağlar.....	113
Tablo 9: Safer-Rebî'ülevvel 1099'da (Ocak-Şubat 1688) mîrî kalyonlara temin edilen malzemeler	127
Tablo 10: 10 mîrî kalyona verilen barut miktarı	139
Tablo 11: 9 atik mîrî kalyona verilen malzemeler	176
Tablo 12: Osmanlı-Venedik Deniz Savaşları Hakkında Genel Bilgiler	295
Tablo 13: İngiliz ve Fransız kalyonlarının top sayılarına göre sınıflandırılması ...	421
Tablo 14: Osmanlı, Fransa ve İngiltere'ye ait üç ambarlı kalyonların ateş güçlerinin kıyaslaması.....	436
Tablo 15: Baba Hasan Paşa'nın idaresindeki 5 mîrî kalyona tedarik edilen toplar.....	442
Tablo 16: 1682-1699 yılları arasında Osmanlı mîrî kalyonlarına verilen topların kalibreleri ve adetleri.....	447
Tablo 17: Cemâziyelevvel 1099'da (Mart 1688) 10 mîrî kalyonun mürettebatı ve yevmiyeleri	451
Tablo 18: 7 Receb 1102'de (6 Nisan 1691) mîrî kalyonların personeli ve yevmiyeleri	454
Tablo 19: Yeni kapudâne ve riyâle kalyonlarının mürettebatı ve yevmiyeleri	458
Tablo 20: 20 mîrî kalyonun masrafları için kalyon ocaklıklarından H. 1106 ve 1107 yıllarında tahsil edilen meblağlar.....	472
Tablo 21: 1687 ve 1688 yıllarında Osmanlı mîrî kalyonların kapudanları	480
Tablo 22: H. 1107 yılında 20 mîrî kalyonun kapudanları ve sâlyâneleri.....	490

GÖRSEL LİSTESİ

Görsel 1 Malta Kadırgalarının Saldırısına Uğrayan Bir Cezayir Kalyonu.....	31
Görsel 2 Fransız kalyonlar Trablusgarp önlerinde (1671)	41
Görsel 3 Fevkalade Kaptan Lorenzo Venier'in komutasında Venedik kalyonları..	100
Görsel 4 Venedik Donanması Eğriboz'da (1688)	134
Görsel 5 Martin Wintergerst'in tasviriyle Venedik kalyonları Sakız Kalesi kuşatmasında.....	204
Görsel 6 Osmanlı ve Venedik donanması Koyunadaları çevresinde	205
Görsel 7 Geri çekilen Osmanlı kalyonlarını takip eden Venedik donanması	206
Görsel 8 İzmir Limanı'na sığınan Osmanlı kalyonları ve liman girişine ulaşan Venedik donanması	207
Görsel 9 Savaş Öncesi Osmanlı Donanması İzmir Körfezi'nde ve Venedik Donanması Koyunadaları'nda	217
Görsel 10 Martin Wintergerst'in tasviriyle Koyunadaları Savaşı sırasında Osmanlı kalyonları tarafından batırılan Venedik kalyonları	221
Görsel 11 Koyunadaları yakınında Osmanlı-Venedik kadırgalarının mücadelesi ve Başkomutan Zeno'nun manevrası.....	223
Görsel 12 Olfert Dapper'in çizimiyle Andre Adası ve Cairo (Gavrio) Limanı (1688)	253
Görsel 13 Osmanlı ve Venedik kalyonları arasında Midilli'deki son savaşın tasviri	288
Görsel 14 Osmanlı ve Venedik donanmalarının savaş düzeni	313
Görsel 15 Midilli Deniz Savaşı'nda saffi harp düzeninde Venedik kalyonları.....	316
Görsel 16 I. Koyunadaları Deniz Savaşı'nın öncesinde Osmanlı ve Venedik donanmaları.....	319
Görsel 17 Osmanlı ve Venedik kalyonları arasındaki mücadelenin başlangıcı	320
Görsel 18 Osmanlı ve Venedik kalyonları arasındaki mücadele.....	321
Görsel 19 I. Koyunadaları Savaşı'nın son safhası.....	322
Görsel 20 II. Koyunadaları Savaşı'nın ilk safhası.....	326
Görsel 21 II. Koyunadaları Deniz Savaşı'nın diğer bir tasviri.....	327
Görsel 22 Savaş sırasında Osmanlı ve Venedik kalyonlarının hareketleri.....	329
Görsel 23 Osmanlı ve Venedik kalyonlarının Sakız Boğazı'ndaki mücadelesinin tasviri.....	331
Görsel 24 Osmanlı ve Venedik kalyonları arasında Gera Körfezi önünde meydana gelen savaşın tasviri	333
Görsel 25 Venedik kalyonlarının kadırgalar tarafından yedeklenerek Osmanlılar üzerine sürülmesi	337
Görsel 26 Andre-Papazlık arasında Osmanlı kalyonlarının güzergâhı	338
Görsel 27 Venedik kalyon ve kadırgaları tarafından kuşatılan Osmanlı kalyonları.....	339
Görsel 28 Andre-Papazlık Deniz Savaşı'nda Osmanlı kalyonlarının saf düzeni	340
Görsel 29 Bozcaada Savaşı öncesinde dört filoya ayrılan Venedik kalyonları ve Osmanlı kalyonlarının temsili düzeni	342
Görsel 30 Osmanlı ve Venedik kalyonları arasındaki mücadele.....	344

Görsel 31 Bozcaada Deniz Savaşı'nın tasviri	345
Görsel 32 Bibercik Deniz Savaşı'nda Osmanlı ve Venedik kalyonlarının savaş düzeni ve çatışmanın safhaları	350
Görsel 33 1646-1660 yılları arasında fırkatelerin iki ambarlı kalyonlara dönüşümü	409
Görsel 34 Nakşa Adası Deniz Savaşı'nda yanarak batan üç ambarlı Osmanlı kalyonu	415
Görsel 35 Girit seferleri sırasında iki ve bir ambarlı Osmanlı kalyonları tasvirleri	418
Görsel 36 17. yüzyılda bir Trablusgarp kalyonu	427
Görsel 37 Koyunadaları Savaşı'nda Osmanlı kalyonları tarafından batırılan Venedik kapudâne kalyonu Stella Maris'in planı	433
Görsel 38 110 toplu ve üç ambarlı Soleil Royal (1669)	435

KISALTMALAR LİSTESİ

A	:Bâb-1 Âsafî Tasnifi
AE	:Ali Emirî Tasnifi
bkz.	:Bakınız
BOA	:Başkanlık Osmanlı Arşivi
çev.	:Çeviren
D	:Bâb-1 Defteri Tasnifi
DİA	:Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
ed.	:Editör
H.	:Hicri
haz.	:Hazırlayan
İE	:İbnülemin Tasnifi
KK	:Kamil Kepeci Tasnifi
m	:Metre
MAD	:Maliyeden Müdevver Defterler
s.	:Sayfa
TTK	:Türk Tarih Kurumu
vr.	:Varak

GİRİŞ

II. Viyana Kuşatması'nın (1683) ardından Avusturya, Lehistan, Rusya ve Venedik tarafından kurulan Kutsal İttifak ile Osmanlı İmparatorluğu arasında 1095-1111 (1684-1699) yıllarında meydana gelen savaşlar yeniçağ tarihinin en önemli olaylarındandır. Müttefik devletler Osmanlıların Avrupa ve Akdeniz'deki hakimiyetini sona erdirmeye amacıyla başlattıkları savaşlarda, birden çok cephede rakibini yenilgiye uğratmayı başardı. Osmanlılar, Macaristan, Lehistan ve Karadeniz'de Avusturya, Leh ve Rus ordularına karşı mücadele ederken, Venediklilerle Bosna ve Akdeniz'de karşı karşıya geldi. Osmanlıları karada ve denizde yenilgiye uğratmak isteyen müttefiklerin Venediklilerden beklentisi Osmanlı donanmasını Akdeniz'de mağlup etmesi ve Osmanlı kontrolündeki adaları ele geçirmesiydi. Bu sayede, uzun yıllardır Haçlı seferi planlarının bir parçası olan İstanbul'u işgal etmenin ve Osmanlı İmparatorluğu'na son vermenin önü açılacaktı. Üstelik savaşlar başlamadan önce gemi teknolojisine ayak uyduramayan Osmanlı donanmasının mücadele edemeyecek kadar zayıf olduğu kanaati Avrupa sathına yayılmıştı. Bu nedenle, son yıllarda donanmalarını savaş kalyonlarıyla güçlendiren Venediklilerin, Osmanlı donanmasını zorlanmadan mağlup edeceğine ve başta Girit olmak üzere Ege adalarını işgal edeceğine kesin gözüyle bakılıyordu. Ancak Osmanlılar, kara seferlerindeki hezimetlere kıyasla Akdeniz'de Venedik donanmasına karşı başarıyla mücadele etti.

Kıbrıs seferi (978-979/1570-1571) ve İnebahtı Deniz Savaşı (979/1571) sonrasında Venedik'e verilen 1573 ahidnamesi ile sağlanan barış ortamı 17. Yüzyılın ortalarına doğru meydana gelenler olaylar yüzünden yeniden gergin bir hale büründü. Venedik donanmasının 1048'de (1638) Avlonya Limanı'nda demirleyen Garp Ocakları gemilerine saldırması bir krize neden oldu. IV. Murad intikam almak için Venedik'e savaş ilan etmeyi düşündü, fakat taraflar yoğun diplomatik temasların ardından 1051 (1641) yılında yeni bir ahidnâme ile sulhu korudu.¹ Ancak Malta korsanlarının 1054 (1644) yılında Mısır'a giden ve içinde Osmanlı sarayından kişilerin yer aldığı bir Osmanlı filosuna saldırması ilişkileri beklenmedik bir noktaya getirdi.

¹ Mikail Acıpinar, "Kriz ve Savaş Arasında 1641 Tarihli Venedik Ahidnâmesi", **Cihannüma: Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi**, sayı 1 (Temmuz 2015), s. 177-197.

Osmanlılar, Malta korsanları bu saldırıdan sonra Girit'e sığındıkları için Venediklileri olaydan sorumlu tuttu ve 1055 (1645) yılında Girit'i fethetmek için savaş ilan etti.

1055-1080 (1645-1669) yılları arasında meydana gelen Girit savaşları, Osmanlıların ve Venediklilerin o zamana kadarki en masraflı ve kanlı mücadeleleri oldu. Girit Adası üzerinde ve Akdeniz'de olmak üzere iki cephede gerçekleşen çatışmalar boyunca Osmanlı ve Venedik donanmaları pek çok defa karşı karşıya geldi. Özellikle Venediklilerin uzun seneler Çanakkale Boğazı'nı ablukaya alması sebebiyle Osmanlı donanması rakibi karşısında zor dönemler geçirdi.² Savaşın ikinci safhasına denk gelen 1660'lı yıllarda denizlerdeki mücadeleler seyrekleşti, fakat Osmanlı donanması bu dönemde Venedik donanmasıyla savaşma gücünü neredeyse yitirdi. Buna rağmen Osmanlılar, 1080 (1669) yılında Kandiye'nin fethiyle Girit Adası'nı topraklarına katmayı başardı.³

Girit Savaşları, Venedikliler için önemli bir toprak kaybıyla sona erdi, ancak özellikle Osmanlı donanmasına karşı üstünlük kurmaları, Venedikli yöneticileri sonraki senelerde Girit'i geri almak için umutlandırmıştı. 1670'li yıllarda iki taraf birbirlerine karşı açık bir düşmanlık sergilemedi ve Akdeniz'de ticari ilişkileri geliştirmeye odaklandı. Ne var ki 1680'li yılların başından itibaren özellikle ortaya çıkan diplomatik krizler Venediklileri, II. Viyana Kuşatması sonrası kurulan Kutsal İttifak'a katılmaya teşvik etti. Venedikliler, yeniledikleri ve güçlendirdikleri donanmalarıyla başta Girit olmak üzere Osmanlı kontrolündeki Ege adalarını işgal etme hedefiyle Osmanlılara savaş ilan etmeye karar verdi. Osmanlılar ise Avusturya ve Lehistan ordularıyla kara mücadelelerinin sürdüğü dönemde Venedik donanmasının Akdeniz'deki hedeflerini gerçekleştirmesine seyirci kalmadı.

Tezin Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Bu tezde, 1095-1110 (1684-1698) yılları arasında Osmanlı ve Venedik donanmalarının Akdeniz'deki mücadeleleri bütün yönleriyle incelenecektir.

² Girit seferleri döneminde Osmanlı ve Venedik donanması arasındaki savaşlar hakkında bkz. Mario Nani Mocenigo, *Storia della Marina Veneziana da Lepanto alla caduta della Repubblica*, Ministero della Marina, Roma 1955, s. 131-232.

³ Ersin Gülsoy, *Girit'in Fethi ve Osmanlı İdaresinin Kurulması (1645-1670)*, TATAV-Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul 2004.

Akdeniz'deki çatışmalar merkeze alınacağı için Mora Yarımadası'nda meydana gelen kara savaşları, donanma mücadeleleriyle ilgisi ölçüğünde konu edilecek, esas olarak Osmanlı ve Venedik donanmalarının donanma hazırlıkları, harekâtı, sefer hedefleri ve aralarında meydana gelen savaşlar tafsilatlı bir şekilde anlatılacak ve değerlendirilecektir. Siyasi ve askeri olaylara ayrılan bölümlerde gelişmeler kronolojik şekilde izah edilecektir. Bahsi geçen dönemde, Osmanlı-Venedik donanmaları arasındaki deniz savaşları, Osmanlıların savaş kalyonları ve donanmanın idaresini ilgilendiren meselelerde kapsamlı analizler, tespitler ve tezler ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Yedi bölüme ayrılan tezin ilk bölümünde, Osmanlıların 1093 (1682) yılında tekrar savaş kalyonu inşa etme kararı almasının sebepleri incelenecektir. Girit seferleri sırasında Venedik donanmasının üstünlüğünü kırmak için savaş kalyonu inşa eden, fakat çok geçmeden kalyonlardan vazgeçen Osmanlı yöneticilerinin, özellikle 1670'li yıllarda Akdeniz'deki değişen güç dengeleri ve kalyonların yaygınlaşmasına karşılık donanmalarında yeniden savaş kalyonu bulundurma ihtiyacı duyduğu görülecektir. Bu meydana ilk olarak Osmanlı kadırgalarının Akdeniz'de sayıları artan kalyon sahibi korsanlar karşısındaki mücadele gücünün düştüğü de ortaya koyulacaktır. Garp Ocaklarının sahip oldukları kalyonlarla Osmanlı donanmasına katılma temayüllerindeki değişim, bunun sebepleri ve Osmanlı donanmasına etkileri ele alınacak, Fransız donanmasının Akdeniz'de hakimiyet alanını genişletme teşebbüslerinin ve donanmalarını savaş kalyonlarıyla güçlendirme tercihlerinin Osmanlılar açısından sonuçları değerlendirilecektir. Bütün bu gelişmelerin Osmanlıları ikinci defa donanmalarına savaş kalyonları katmaya teşvik ettiği açıklanacaktır.

İkinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci bölümlerde, Osmanlılar ve Venediklilerin Akdeniz'deki mücadeleleri anlatılacaktır.

İkinci Bölümde, 1095-1097 (1684-1686) yılları arasında siyasi ve askeri gelişmeler incelenecektir. Venediklilerin sahip oldukları kalyonlarla Osmanlı donanmasına karşı mutlak bir galibiyet elde etme amacının ve işgal girişimlerine zemin hazırlama teşebbüslerinin başarısızlıkla sonuçlanmasının sebepleri ortaya

konulacaktır. Osmanlı donanmasının beklenilenden daha iyi işler yapmasında takip ettikleri strateji ve donanma idaresindeki düzenlemelerin etkisi değerlendirilecektir.

Üçüncü Bölümde, 1098-1100 (1687-1689) yılları arasında Venediklilerin kalyon ve kadırgaları askerî hedefler için birleştirme süreci açıklanacak, sonra Venedik kara ve deniz güçlerinin amfibi harekâtları konu edilecektir. Yine Osmanlı donanmasının, birleşen Venedik donanması karşısında güç kaybetmesinin sonuçları tartışılacaktır.

Dördüncü Bölümde, 1101-1104 (1690-1693) yılları arasında Venediklilerin kara seferlerinde bir ilerleme kaydedemedikleri için donanmayla Ege adalarına yönelmelerinin ve Akdeniz’de hakimiyet alanlarını genişletme teşebbüslerinin üzerinde durulacaktır. Buna karşılık Osmanlıların Akdeniz’de yeni topraklar işgal etmeye çalışan rakipleri karşısındaki tavırları ve donanmalarındaki savaş kalyonlarının sayısını arttırma kararı almasının sebepleri tartışılacaktır.

Beşinci Bölümde, Venediklilerin 1105’te (1694) Sakız’ı işgal etmesinin ardından iki donanma arasında Akdeniz’de meydana gelen büyük deniz savaşları kapsamlı bir şekilde mercek altına alınacaktır. Böylece Osmanlı ve Venedik donanmalarının Akdeniz’deki mücadeleleri hakkında detaylı bir anlatı ortaya konulurken, donanmalarının gelişimi, stratejilerinin değişimi ve deniz savaşlarının sonuçları da belirlenmiş olacaktır.

Altıncı Bölümde, Osmanlı ve Venedik donanmaları arasında meydana gelen on iki deniz savaşı, taktik, ateş gücü ve donanmaların idaresi açısından değerlendirilecektir. Bu bölümde, kalyonların donanmaların asıl savaş gemisi olarak kabul edilmesinden sonra geliştirilen saff-ı harp taktiği merkeze alınarak Osmanlı-Venedik donanma savaşları yorumlanacaktır. Savaşların taktik açıdan analizlerinin ardından Osmanlı ve Venedik kalyonlarındaki top ve levend sayısının mücadelelere etkileri açıklanacaktır. Ayrıca donanma kapudanlarının tecrübelerinin, meziyetlerinin ve taktik anlayışlarının yeri ve önemi değerlendirilecektir. Son olarak kadırgaların, kalyonlar arasındaki savaşlarda değişen rolü konu edilecektir.

Yedinci Bölümde, 1093-1110 (1682-1699) yılları arasında inşa edilen Osmanlı kalyonları incelenecektir. İlk olarak Osmanlıların savaş dönemindeki kalyon politikası

özetlenecek ve Osmanlı kalyonlarının mimari özellikleri hakkında bir değerlendirme yapılacaktır. Bunlara ilave olarak Osmanlı kalyonlarına teslim edilen ateşli silahların adet, çap ve kaliteleri hakkında ayrıntılı bilgiler verilecektir. Bir diğer önemli konularak Osmanlı kalyonlarının mürettebatı hakkında daha önce yapılmış çalışmaların benzeri derli toplu bilgiler yer alacaktır. Nihayet Osmanlı kalyonlarının masraflarını karşılama yöntemlerine dair bir tablo çıkartılacaktır.

Bu bölümün sonunda, mîrî kalyonların donanmaya katılmasından sonra Osmanlı donanmasının idarî yapısındaki değişim tahlil edilecek, savaş kalyonlarının sayısının artmasına mukabil mîrî kalyon kapudanlarının donanmanın idaresinde değişen rolleri incelenecektir. Ayrıca mîrî kalyon kapudanları ile kaptanıderyalar arasında bir iktidar mücadelesinin ortaya çıkmasının sebepleri tartışılacaktır. Meydana gelen savaşların sonunda Osmanlı donanmasının idaresinde gerçekleşen kurumsallaşma temayülünün nedenleri ve sonuçları değerlendirilecektir.

Tezin Kaynakları Üzerine

Arşiv Kaynakları

Tezde arşiv kaynakları ile birincil ve ikinci kaynaklardan yararlanıldı. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde (BOA) birden çok tasnifte yer alan evraklardan ve defterlerden önemli derecede istifade edildi. Bab-ı Asafi Divan-ı Hümayun Sicilleri Mühimme Defterleri (A.DVNSMHM.d.), Divan (Beylikçi) Kalemi Mühimme Defterleri (A.DVN.MHM.d.) ve Divan-ı Hümayûn Sicilleri Mühimme Zeyli Defterleri (A.DVNSMHM.ZYL.d.) incelendi ve konuyla ilgili bilgiler toplandı. Bu defterlerdeki hükümlerden genel olarak, donanmanın sefer hazırlıkları, kaptanıderyaların sorumlulukları ve faaliyetleri, Venediklilerin sefer planları kapsamında kaptanıderyaların adaları korumak için aldıkları önlemler, Osmanlı donanmasının Venedik donanmasına karşı faaliyetleri, deniz savaşlarına dair merkeze sunulan raporlar ve Garp Ocakları'na kalyonların Osmanlı donanmasına iştirak etmesi gibi hususlarda önemli bilgiler elde edildi.

İbnülemin Tasnifi'nde (İE) bulunan perakende evraklar, tez içinde en fazla başvuru alan arşiv kaynaklarından bir diğeri oldu. Özellikle İbnülemin Tasnifi Bahriye Evrakı (İE.BH) arasında tespit edilen yüzlerce belgeden tezin çeşitli meseleleri

hakkında önemli bilgiler derlendi. Benzer şekilde, Muallim Cevdet Tasnifi, (C) ve bu tasnifteki Bahriye Evrakı'ndan (C.BH) istifade edildi. Ali Emiri Tasnifi (AE) içinde ise tezin araştırma dönemi ile ilgili olan Sultan IV. Mehmed (AE.SMMD.IV), Sultan II. Ahmed (AE.SAMD.II), Sultan II. Süleyman (AE.SSÜL.II) ve Sultan II. Mustafa dönemine ait olanlardan (AE.SMST.II) faydalanıldı.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrak ve Defterleri'nden (TSMA.e ve TSMA.d) de tez konusuyla ilgili evrak ve defterler tespit edilerek ilgili kayıtlar kullanıldı. Bu tasniflere ait belgelerden genel olarak Osmanlı kalyonlarını ilgilendiren konularda kapsamlı ve detaylı bilgiler elde edildi.

Defter tasniflerinden ise Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d), Baş Muhasebe Kalemi Defterleri (D.BŞM.d) ve Kâmil Kepeci Defterleri (KK.d) incelendi. Baş Muhasebe Defterlerine bağlı Tersâne-i Âmire Eminliği Defterleri (D.BŞM.TRE.d) ve Tophâne-i Âmire Defterleri (D.BŞM.TPH.d) en fazla kullanılan defter tasnifleri oldu. Ayrıca dosya tasnifleri içindeki belgelerden de yararlanıldı. Söz konusu tasniflerdeki defterlerden, Osmanlı kalyonların inşa süreci, sefer dönemindeki ihtiyaçları, mühimmatı ve mürettebatı hakkında bilgiler toplandı.

Dönemin Tarihi Kaynakları

Osmanlı-Venedik donanmaları arasındaki askeri ve siyasi hadiselerin anlatısını oluşturmak için arşiv malzemeleri yanında Osmanlıca kaynak eserleri de kullanıldı. Silahdar Fındıklı Mehmed Ağa'nın *Zeyl-i Fezleke*⁴ ve *Nusret-nâme*⁵ başlıklı eserleri en çok referans verilen birincil kaynaklar oldu. Bunlar haricinde, dönemin vakanüvislerinden Râşid Mehmed Efendi'nin *Tarih-i Raşid*⁶, Defterdar Sarı Mehmed Paşa'nın *Zübde-i Vekayiât*⁷, Üsküdarî Abdullah Efendi'nin *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*⁸ adlı

⁴ **Silahdar Fındıklı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca.1106/1654-7 Şubat 1695)**, haz. Nazire Karaçay Türkal, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2012.

⁵ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, **Nusret-nâme; İnceleme-Metin (1106-1133 / 1695-1721)**, haz.: Mehmet Topal, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), Ankara 2018.

⁶ Râşid Mehmed Efendi, **Târîh-i Râşid**, c. I-II-III, haz.: Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer, Klasik Yayınları, İstanbul 2013.

⁷ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, **Zübde-i Vekayiât: Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)**, haz.: Abdülkadir Özcan, TTK, Ankara 1995.

⁸ Üsküdarî Abdullah Efendi, **Vâkı'ât-ı Rûz-merre**, , haz.: c. I (Muzaffer Doğan), c. II (Recep Ahışahı), c. III (Erhan Afyoncu, c. IV (Mahmut Ak), Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2017.

eserleri ve müellifi meçhul *Anonim Osmanlı Tarihi 1688-1704*⁹ yararlanılan diğer birincil kaynaklar oldu.

Osmanlı ve Venedik donanmaları arasındaki mücadeleleri anlatmak için çağdaş Venedik tarihçilerinin eserlerine de başvuruldu. Bunlardan önce çıkanları, Giovanni Battista Chiarello'nun *Informatione della guerra corrente, forze e unione de prencipi Christiani, e qualità della militia Turchesca*¹⁰, Senator Pietro Garzoni'nin *Istoria della Repubblica di Venezia in tempo della Sacra Lega contra Maometto IV*¹¹, Michele Foscarini'nin *Degl'istorici delle cose veneziane*¹² ve Camillo Contarini'nin *Istoria della guerra di Leopold Primo Imperadore e de principi collegati contro il Turco*¹³ ve Anonim bir Venedik denizcisinin *Dell' acquisto e del ritiro dei Veneti dall' isola di Scio Nell' anno MDCXCIV*¹⁴ adlı eserleridir. Bunlar haricinde, meydana gelen askerî ve siyasi olaylar hakkında kaleme alınan risale ve hatırat türü kaynaklardan da istifa edildi. Akdeniz coğrafyasında meydana gelen hadiseler hakkında değerli bilgiler sağlayan The London Gazette ve Fransa'da yayınlanan Gazette'lerden de yararlandı. Son olarak, başta İstanbul'daki Fransa Büyükelçisi Pierre Girardin olmak üzere Osmanlı ve Venedik savaşları hakkında bilgi veren Fransızca ve İngilizce kaynak eserler de incelendi.

Araştırma ve İnceleme Eserleri

Osmanlı İmparatorluğu ile Kutsal İttifak devletleri arasındaki kara savaşlarında olduğu gibi Osmanlı-Venedik donanmalarının mücadeleleri hakkında da yeterli sayıda araştırma eseri bulunmamaktadır. Mevcut olan araştırmalar ise daha çok kara ordularının Mora Yarımadası'ndaki savaşlarına hasredilmiştir. Mesela, Güner Doğan, *Venediklü ile Dahi Sulh Oluna: 17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik İlişkileri* başlıklı kitabında Kutsal İttifak Savaşları sırasında ve Karlofça Barış Antlaşması

⁹ *Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)*, haz.: Abdülkadir Özcan, TTK Yayınları, Ankara 2000.

¹⁰ Giovanni Battista Chiarello, *Informatione della guerra corrente, forze e unione de prencipi Christiani, e qualità della militia Turchesca*, Steffano Curti, Venezia 1684.

¹¹ Pietro Garzoni, *Istoria della Repubblica di Venezia in tempo della Sacra Lega contra Maometto IV*, c. I-II, Venezia 1705.

¹² Michele Foscarini, *Degl'istorici delle cose veneziane*, Venezia 1722.

¹³ Camillo Contarini, *Istoria della guerra di Leopold Primo Imperadore e de principi collegati contro il Turco*, c. I-II, Venezia 1710.

¹⁴ *Dell' acquisto e del ritiro dei Veneti dall' isola di Scio Nell' anno MDCXCIV*, Nuremberg 1710.

sürecinde Osmanlı ve Venedikler arasındaki diplomatik ilişkileri bütün yönleriyle inceler. Ayrıca Osmanlılar ve Venediklilerin Bosna serhaddindeki askerî mücadeleleri ve bunun diplomatik ilişkilere yansımaları hakkında önemli bilgiler verir.¹⁵

Canan Parmaksızoğlu II. Viyana Kuşatması Sonrası Mukaddes İttifak'ın Oluşumu ve Osmanlı-Venedik Savaşları (1684-1699) başlıklı doktora tezinde Venediklilerin Kutsal İttifak'a katılması ve Mora seferleri hakkında derli toplu bilgiler sağlar ve kronolojik bir anlatı ortaya koyar.¹⁶

Bu iki Türk tarihçi haricinde Eric Pinzelli, *Venise et la Morée: du triomphe à la désillusion (1684-1718)* adlı doktora tezinde Venedik ordularının Mora seferlerini detaylıca ve titizlikle incelemiştir.¹⁷ Kenneth M. Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century* isimli kitabının birkaç bölümünü, Osmanlı ve Venediklilerin 1684-1699 yılları arasındaki mücadelelerine ayırmıştır.¹⁸ Buraya kadar bahsedilen eserlerden hiçbiri, Osmanlı ve Venedik donanmalarının Akdeniz'deki mücadelelerini ayrı bir başlık altında araştırmamıştır. Alandaki bu eksikliği İtalyan tarihçi Guido Candiani'nin kitapları ve makaleleri doldurur. Candiani, *I vascelli della Serenissima: Guerra, politica e costruzioni navali a Venezia in età moderna, 1650-1720* başlıklı eserinde, Osmanlılar ve Venedikliler arasında gerçekleşen Girit Savaşları, Mukaddes İttifak Savaşları ve Mora Savaşlarını oldukça detaylı bir şekilde incelerken, aynı dönemde Venedik donanmasının geçirdiği dönüşümü de bütün yönleriyle ortaya koyar.¹⁹ Guido Candiani, kitabının dördüncü ve dokuzuncu bölümleri arasında 1684-1699 Osmanlı-Venedik donanma mücadelelerine odaklanır. Yazarın neredeyse tamamı arşiv belgeleri ve birinci kaynaklara referansla hazırladığı

¹⁵ Güner Doğan, **Venedikliler ile Dahi Sulh Oluna: 17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik İlişkileri**, İletişim Yayınları, İstanbul 2017.

¹⁶ Canan Parmaksızoğlu, **II. Viyana Kuşatması Sonrasında Mukaddes İttifak'ın Oluşumu ve Osmanlı-Venedik Savaşları (1684-1699)**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2021.

¹⁷ Eric Pinzelli, **Venise et la Morée: du triomphe à la désillusion (1684-1718)**, Université aix-Marseille, PhD Thesis, 2003.

¹⁸ Kenneth M. Setton, **Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century**, The American Philosophical Society, Philadelphia 1991.

¹⁹ Guido Candiani, **I vascelli della Serenissima: Guerra, politica e costruzioni navali a Venezia in età moderna, 1650-1720**, Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, Venezia 2009.

alışması, tezimizde en çok başvuru lan araştırma eser oldu. Bahsedilen eserler dışında, çalışmamızın konularıyla ilgili çok sayıda kitaptan ve makaleden de istifade edildi.

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİT'İN FETHİ SONRASINDA OSMANLI DONANMASININ AKDENİZ'DEKİ FAALİYETLERİ VE İKİNCİ KALYON DÖNEMİNİ HAZIRLAYAN GELİŞMELER (1670-1682)

Yaklaşık yirmi beş sene devam eden Girit savaşlarından sonra Osmanlılar ile Venedikliler, yeniden bir husumetin doğmasına zemin oluşturacak şartlardan kurtularak, mücadeleler sebebiyle kesilen ticarî ilişkileri tekrar canlandırmaya ve ticaretle ilgili güvenlik sıkıntılarına çözüm aramaya yöneldi. Venedik Senatosu tarafından henüz Kandiye kuşatması sona ermeden önce 1668'de fevkalade elçi tayin edilen Alvise Molin, 1669-1671 yılları arasında Sadrazam Köprülüzâde Ahmed Paşa ile gerçekleştirdiği görüşmelerde bir taraftan Venedikli tacirlere Osmanlı topraklarında yeniden ticaret yapma hakkı tanıyacak bir ahidnâme elde etmeye uğraşırken, diğer taraftan Garp Ocakları'na ait korsan gemilerini Venedik ticaret gemilerine yönelik saldırılarından men edecek emirlerin ilan edilmesi için girişimlerde bulundu. Ayrıca Girit savaşları sırasında Osmanlı ve Venedikliler arasında Bosna ve Dalmaçya sınırlarında meydana gelen çatışmaların sona ermesiyle ortaya çıkan sınır meselelerinin halledilmesi ve sınır tespitleri yapıldıktan sonra bir sulh antlaşması yapılması da ilgilenmesi gereken bir diğer mesele olmuştu.¹

Sadrazam Köprülüzâde Mehmed Paşa, Girit'te kabul ettiği ve daha sonra Edirne'ye davet ettiği Venedik fevkalade elçisi Alvise Molin ile yaptığı görüşmelerin neticesinde Evâhir-i Zilhicce 1080'de (12-20 Mayıs 1670) Osmanlılar Venediklilere bir ahidnâme verdi. Bu ahidnâmede ile birlikte Girit Adası'nın Osmanlılar tarafından fethi resmîyet kazanırken, Girit'in etrafındaki adacıkların kimin hakimiyetinde olacağı ile İstendil Adası'nın statüsüne de açıklık getirildi. İki tarafın elindeki esirlerin değiş tokuş edilmesi kararının ardından Venedik tacirlerinin Osmanlı topraklarında yürütecekleri ticarî faaliyetleri sırasında uymaları gereken kurallar izah edildi. Ahidnâmede iki devletin donanmalarının birbirlerine karşı sorumlulukları da netleştirildi. Osmanlı ve Venedik kadırgalarının ve diğer savaş gemilerinin deniz

¹ Kenneth M. Setton, **Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century**, The American Philosophical Society, Philadelphia 1991, s. 206-243.

üzerinde karşılaştıklarında birbirlerine saldırmaması ve olası çatışmalarda meydana gelecek zararların hemen giderilmesi karara bağlandı. Ayrıca Osmanlılar, “*memâlik-i mahrûsemden donanma gemilerim ki bir tarafa sefere gide Venedik’e müte‘allık olmaya, Venedik donanması epsem kendü halinde dostluk üzere oturup hareket etmeyüb varub kimesneye mu‘âvenet etmeye ve benim donanma-yı hümayûnuma zarar ve ziyân erışdirmesine sebeb olmaya*” maddesiyle Venediklilere, Osmanlı donanmasının düşmanlarıyla mücadelelerine müdahil olmamasını ve düşman gemilerine yardım etmemesini kabul ettirdi. Venedikliler Osmanlıların savaştığı devletlerin barçaları, kadirgaları ve diğler savaş gemilerinin limanlarına sığınmalarına da izin vermemeyi kabul etti.²

IV. Mehmed, Venediklilerin Osmanlı donanmasının faaliyetlerine engel olmamasına ve düşman gemilerine yardım etmemesine dair şartları kabul eden Alvise Molin’in talebi doğrultusunda Garp Ocakları korsanlarının Venedik ticaret gemilerine yönelik saldırılarını yasaklayan bir nişân-ı hümayûn yayınladı. Evâhir-i Rebî‘ülâhır 1081 (7-15 Eylül 1670) tarihli bu nişanda, Venediklilere yeni bir ahidnâmenin verildiği ve Venedikli tacirlerin yeniden Osmanlı topraklarında serbestçe ticaret yapma hakkı kazandığı bildirildikten sonra Venedik gemilerine saldıran korsanların Osmanlı limanlarına ve kalelerine sığınmalarına izin verilmeyeceği ve ellerindeki esirler ile malların geri teslim edileceği ilan edildi. Mağriplilere ait kadirga ve burtunların Venedik gemilerine saldırımları halinde oluşacak zararı tazmin edecekleri ve Cezayirli, Tunuslu ve Akdeniz’de gezen korsanların barışa ve ahidnâmeye aykırı olarak gerçekleştirecekleri faaliyetlerinden dolayı cezalandırılacakları beyan edildi.³ Korsanlarla ilgili meselelerin çözümüne yönelik alınan bu kararın dışında sulhun sağlanmasının önündeki son mesele olan Bosna sınır tespitleri ise uzun müzakerelerin ardından 1671 yılı içinde tarafların uzlaşmasıyla neticelendi.⁴

Osmanlılar ve Venedikliler uzun süren bir savaşın akabinde çok kısa bir sürede sulhu sağlamış ve ilişkileri savaş öncesi hale döndürecek adımları atmıştı.

² Meryem Kaçan, **XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik Ahidnâmeleri**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995, s. 125-129.

³ Kaçan, **Osmanlı-Venedik Ahidnâmeleri**, s. 130-131.

⁴ Güner Doğan, “Girit Muharebesi Sonrası Osmanlı-Venedik Sınırı (1671)”, **ÇKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 10 (2019), s. 1-18.

Osmanlıların barış sürecini uzatmamasındaki etkenlerden en önemlisi ise kuzey Avrupa’da meydana gelen hadiselerdi. 1066 (1656) yılından itibaren devleti idare etmeye başlayan Köprülüler, Girit’te Venediklilere karşı devam eden mücadeleler sırasında haraçgüzar serhat beyliklerinden Erdel’deki karışıklıkları sonlandırmak ve Tuna Hattı’nı muhafaza etmeyi hedefleyen bir kuzey siyaseti benimsemişti. Bu siyasî hedefler doğrultusunda Köprülü Mehmed Paşa Erdel üzerine seferler düzenleyerek Yanova ve Varad’ı fethetti.⁵ Köprülüâde Fazıl Ahmed Paşa’nın sadaretinde ise 1667 yılını takriben Lehistan ve Moskova’nın Ukrayna topraklarına iki farklı bölgeden hakimiyet kurması Osmanlıları tedirgin etti. Kazakları tek bir devlet altında yönetmek isteyen Doroşenko’nun 1669’da Osmanlılardan himaye talebi ve Lehistan’ın Doroşenko aleyhindeki faaliyetleri üzerine Sadrazam Ahmed Paşa Lehlere savaş ilan etti ve düzenlediği sefer sonunda Kamaniçe’yi ele geçirdi (1672).⁶ Fazıl Ahmed Paşa’nın ölümünden sonra Doroşenko’nun hatmanlık merkezi Çehrin’i Ruslara teslim etmesi üzerine Merfizonlu Kara Mustafa Paşa sefere çıkarak Çehrin’i ele geçirdi (1678).⁷

Osmanlıların, Lehistan’a seferler düzenlemesi ve kara savaşlarıyla meşgul olması Akdeniz’deki gelişmelere tümüyle kayıtsız kaldığı anlamına gelmemektedir. Venediklilerle sağlanan barış ve korsan saldırılarına karşı kâğıt üzerinde alınan önlemler 1670’li yıllarda Akdeniz’de huzur ve güvenliğin hâkim olması için yeterli olmamıştı. Aksine korsanların ticaret gemilerine yönelik saldırılarını şiddetlendirmeleri ve diğer Avrupa devletlerine ait donanmaların Akdeniz’de etkinliklerini arttırmaları üzerine Osmanlılar ve Venedikliler donanmalarını güçlendirmeye ve savaş gemisi olarak kalyon inşa etmeye yöneldi. Bu açıdan, Osmanlıların kalyona geçiş sürecini etkileyen üç gelişme yaşanmıştı. İlk gelişme,

⁵ Bu konuyla ilgili bkz. Mahmut Halef Cevrioğlu, “Yeni Çağ Osmanlı Kuzey Siyasetinde Köprülü Mehmed Paşa Dönemi Üzerine Birkaç Gözlem (1656-1661)”, **Türk Diplomasisine Yön Verenler: Osmanlı Dönemi**, ed.: Ahmet Dönmez, Yakup Kaya, NEU Press, Konya 2023, s. 19-39; Özgür Kolçak, “Şahinlerin Pençesinde Bir Erdel Hükümdarı: Köprülü İktidarı ve II. Györg Rákóczi”, **Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, S. 23 (2013), s. 25-52.

⁶ Bu konu hakkında bkz. Victor Ostapchuk, “Cossack Ukraine In and Out of Ottoman Orbit, 1648-1681,” **The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Centuries**, ed.: Gabor Karman, Lovro Kunčević, Leiden, Brill 2013, s. 123-152; Kahraman Şakul, “Siege Warfare in Verse and Prose: the Ottoman Conquest of Kamianets-Podilsky (Kamaniçe), 1672”, **The World of the Siege: Representations of Early Modern Positional Warfare**, ed.: Anke Fischer-Kattner, James Ostwald, Leiden, Brill 2019, s. 205-240.

⁷ Kahraman Şakul, **Çehrin Kuşatması 1678**, Timaş Yayınları, İstanbul 2022.

Osmanlı kadirgalarının özellikle sayıları artan kalyon sahibi Hristiyan korsanların, Osmanlıların hakimiyetindeki Ege adalarına ve Akdeniz’de seyreden Osmanlılara ait ticaret konvoylarına gerçekleştirdikleri saldırılara müdahale etme ve bu korsan kalyonlarıyla mücadele etme kapasitesinin azalmasıydı. Girit savaşları sırasında savaş gemisi olarak kalyonu donanmada kullanma denemelerinden istediği verimi alamayan Osmanlılar, kalyon inşasından vazgeçtikten sonra 1670li yıllarda Garp Ocaklarına ait kalyonları donanma hizmetine çağırarak yelkenli savaş gemisi eksikliğini kapatmayı denedi. Ancak, Garp Ocaklarının bu dönemde Avrupa devletleriyle ilişkileri ve korsanlık faaliyetlerini sürdürme istekleri, Osmanlı donanmasına katılma sıklığını ve düzenini şekillendirdi. Bu durum Osmanlıları, devlete ait kalyonlar inşa etmeye sevk edecek sonuçlar doğuracaktı. Üçüncü gelişme ise XIV. Louis’in Fransız donanmasını korsanlık faaliyetlerine son verme görüntüsü altında Akdeniz’de hâkim güç kılma arzusuydu. Fransız kalyonları bir taraftan Cezayir ve Tunus’a karşı şiddeti üst seviyede tutan bir politika takip ederken, diğer taraftan Akdeniz sularında devriye gezmeye başlayarak özellikle Trablusgarplılarla uzlaşamama bahanesi altında saldırılarını Ege adaları ve Anadolu kıyılarına kadar genişletti. Bu politikanın bir sonucu olarak 1681’de Fransız kalyonlarının Sakız’a düzenledikleri baskın Osmanlıların kalyon inşa etme kararını doğrudan etkileyecekti.

1.1. Osmanlı Kadirgaları Hristiyan Korsan Kalyonlarına Karşı

Avrupa devletleri Girit’in kaybının ardından Osmanlı donanmasının Malta, Sicilya veya İtalya kıyılarına bir saldırı düzenlemesinden korkuyordu. Özellikle Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa’nın Kandiye’nin fethinden sonra Osmanlı hakimiyetini tesis etmek için uzun bir süre Girit’te ikamet etmesi ve bu sürede Osmanlı donanmasının adadan ayrılmaması bu korkuyu tetikledi.⁸ Avrupa gazetelerinde 1670 (1080) yılının ilk aylarında Osmanlı sadrazamının, kırk kadirgadan müteşekkil donanmayla yeni bir sefer düzenlemeye hazırlandığına dair haberler çıktı.⁹ Keza Venedik’ten gelen raporlara göre, Kandiye Kalesi’ni tamiriyle ilgilenen Fazıl Ahmed Paşa, aynı zamanda kalyon ve kadirgaları teçhiz ederek güçlü bir donanma

⁸ Fetihten sonra Osmanlıların Girit’teki faaliyetleri için bkz. Molly Greene, **Kandiye, 1669-1720: The formation of a merchant class**, Princeton University, PhD Thesis, 1993, s. 53-164.

⁹ Gazette, 16 Février 1670, N. 35, içinde **Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires**, Paris, 1670, s. 281, 282; **The London Gazette**, 23-26 January 1670, N. 542, s. 1.

hazırlıyordu. Osmanlı donanmasının nisan veya mayıs ayı içinde Ege adalarına geçeceğine ve 25.000 askerden oluşan bir kara ordusunun sefere çıkacağına dair rivayetler vardı. Osmanlıların sefer planı hakkında kesin bir bilgi edinilemediği için donanmanın nereye saldıracağı kestirilemiyordu. IV. Mehmed'in Venediklilere bırakılan Girit yakınlarındaki Suda ve Spinalonga adalarını fethetmek istediği söyleniyordu. Bütün bu tedirgin edici haberlere rağmen Venedikliler, özellikle sadrazamın bütün devlet yöneticilerine barış şartlarına gözetmeleri için emirler göndermesinden hareketle Osmanlılarla yeniden bir savaşa girmeyeceğine inanıyordu.¹⁰

Venediklilerin beklentileri 1670 yılının sonlarına doğru gerçekleşti ve Kandiye'den ayrılmayan Osmanlı donanmasının yeni bir saldırıya kalkışmayacağı kesinlik kazandı.¹¹ Yaz aylarında Sakız'a dönen altmış üç kadırgadan müteşekkil Osmanlı donanmasının kısa süre sonra kışlamak için Gelibolu'ya gitmesi bekleniyordu.¹² Kaptanıderya Kaplan Mustafa Paşa, Ege adalarından vergi ve Mora'dan asker ile mühimmat topladıktan sonra Kandiye'ye döndü ve adadaki kalelerin eksiklikleriyle ilgilenmek için uzun süre Girit'te kaldı.¹³ Tekrar denize açıldıktan sonra ele geçirdiği bir kalyon ve beş kadırgayla kasım ayında İstanbul'a döndü.¹⁴ Girit'teki kalelerin tahkimatında görev alan Osmanlı donanması, Avrupa devletlerinin beklentilerinin aksine yeni bir sefere çıkmak yerine Girit savaşlarından önceki dönemde yaptığı gibi Ege adalarını ve Osmanlı ticaret gemilerini korsan saldırılarından korumakla meşgul olacaktı.

Osmanlı donanmasının batıya yeni bir sefer düzenleme ihtimalinden en fazla Malta Şövalyeleri tedirgin oldu. Osmanlı tehdidini ciddiye aldıkları için Malta'daki tahkimatları güçlendirmişlerdi.¹⁵ Malta Şövalyelerinin korkularının asıl sebebi

¹⁰ "L'Estat des affaires des Vénitiens, & des Turcs, en vne lettre de Venise", N. 42, **Recueil des Gazettes nouvelles**, s. 341-344.

¹¹ **Gazette**, 25 May 1670, N. 78, s. 621.

¹² **The London Gazette**, 28 July-1 August 1670, N. 491, s. 1.

¹³ "Contentant La Suite des Affaires des Vénitiens, & des Turcs, en vne Lettre de Venise", N. 1, **Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires**, Paris, 1671, s. 4-8; **Gazette**, 23 Janvier 1671, N. 19, s. 150.

¹⁴ Bibliothèque nationale de France (BnF), Département des Manuscrits, François 14679: Édouard de La Croix, **Estat de la marine de l'Empire Othoman, et le journal de l'armée navalle**, vr. 171a-175a.

¹⁵ **The London Gazette**, 23-26 May 1670, N. 472, s. 2; **The London Gazette**, 26-30 May 1670, N. 473, s. 1; **The London Gazette**, 6-10 April 1670, N. 563, s. 1; Aslında Malta Şövalyeleri Osmanlı ve

Akdeniz sularındaki korsanlık faaliyetlerinin büyük kısmından sorumlu olmalarıydı. Osmanlıları, Girit seferini başlatmaya ve Venediklilere savaş ilan etmeye sürükleyen hadisenin de başkahramanı olan Malta korsanları, Osmanlı donanmasının savaşlarla meşgul olduğu dönemde Müslüman tacirlere saldırılarını arttırmışlardı.¹⁶ Bunun sebeplerinden biri Malta Şövalyelerinin bu dönemde çok sayıda korsana Malta bayrağı altında korsanlık yapmaları için ruhsat vermesiydi. Bunun neticesinde 1660 ve 1670’li yıllarda Ege adalarında ve Mısır-İstanbul arasındaki hatta ticaret yapan Müslüman tacirlere Malta bayraklı, ortalama 30 toplu ve 200 mürettebatlı korsan kalyonları önceki dönemlere kıyasla daha fazla saldırı düzenledi. Hatta Garp Ocakları korsanlarına karşılık verme ve Müslümanlara karşı kutsal savaşı sürdürme mottosuyla faaliyetlerini meşru kılan Maltalılar, takip ettikleri politikayla birçok milletten korsanı bünyelerine kattıkları için Malta bayrağı altında korsan gemilerinin Venedik, Hollanda, İngiltere ve hatta Fransa tacir gemilerini yağmalamalarına da zemin hazırlamışlardı.¹⁷

Osmanlı donanması 1670’lerde mesaisinin büyük kısmını Malta bayrağı altında Ege adalarında boy gösteren ve çoğu kalyon sahibi Hristiyan korsanlarla mücadele etmeye ayırdı. Kaptanıderya Kaplan Mustafa Paşa, 1081 (1671) yılının kış aylarında kadirgalarındaki kürekçi eksikliğini kapatmak için Cezayir, Tunus ve Trablusgarp’tan esirler gönderilmesini istedi.¹⁸ Kiklad Adaları civarında üç ticaret gemisine saldıran Malta korsanını yakalamaları için birkaç kadirgayı görevlendirdi.¹⁹ Bahar aylarında yeni yapılan kadirgaların inşalarının tamamlanmaları ve donanmaya katılmalarıyla ilgilendi.²⁰ Bu sırada Ege’de iki Hristiyan korsan kalyonunun

Mağrip tehlikesine karşı Malta’daki birçok kaleyi 17. yüzyılın ortalarından itibaren yenilemeye başlamıştı, bkz. Anne Brogini, **Malte, Frontière de Chrétienté (1530-1670)**, Publications de l’École française de Rome, Rome 2005, s. 518-530.

¹⁶ Brogini, **Malte, Frontière de Chrétienté**, s. 533-561.

¹⁷ Michel Fontenay, “Corsaires de la foi ou rentiers du sol? Les chevaliers de Malte dans le corso méditerranéen au XVIIe siècle”, **Revue d’histoire moderne et contemporaine**, Vol. 35, N. 3 (1988), s. 361-384.

¹⁸ “Contentant La Suite des Affaires des Vénitiens, & des Turcs, en vne Lettre de Venise”, S. 27, **Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires**, 1671, s. 208; **The London Gazette**, 19-22 February 1671, N. 654, s. 1.

¹⁹ **Gazette**, 30 Janvier 1671, N. 23, s. 176; **The London Gazette**, 5-8 February 1671, N. 650, s. 1.

²⁰ “Contentant La Suite des Affaires des Vénitiens, & des Turcs, en vne Lettre de Venise”, N. 39, **Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires**, 1671, s. 319.

görüldüğünü haber aldı.²¹ Aynı ayın sonlarında Malta ve Hristiyan korsanlar İskenderiye'den İstanbul'a giden bir ticaret filosuna saldırıp yağmaladı.²² Bu saldırıya müdahale edemeyen Mustafa Paşa, kadırgalara yeterli sayıda kürekçi bulduktan²³ sonra 5 Mayıs'ta İstanbul'dan ayrıldı. Derya beylerinin katılmasından sonra altmış-yetmiş kadırgadan müteşekkil Osmanlı donanması Ege Denizi'nde devriye gezmeye başladı.²⁴

İstanbul'daki Fransa büyükelçiliği sekreteri Édouard de La Croix'e göre, Kaptanıderya Mustafa Paşa kırk kadırga ile Oia Adası yakınlarında Chevalier de Binanville komutasındaki üç kalyona saldırmış, fakat düşman kalyonlarının şiddetli top atışları yüzünden Osmanlı kadırgalarının bir kısmı hasar alınca geri çekilmek zorunda kalmıştı.²⁵ Fransa Büyükelçisi Marquies de Nointel de XIV. Louis'e meydana gelen çatışmada bir Malta kalyonunun Osmanlı kadırgalarını bozduğunu öğrenen Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa'nın hayal kırıklığına uğradığını haber vermişti.²⁶

Édouard de La Croix'in anlattığı bir başka olayda, Kaptanıderya Mustafa Paşa bir Cenevizliden beş korsan kalyonunun Ege Adası'nın limanında olduğunu öğrenmiş ve hava koşullarının uygun olması sebebiyle rakibine saldırmaya karar vermişti. Rüzgâr esmediği için limandan ayrılamayan korsan kalyonları bulundukları yerde saf alırken, Mustafa Paşa'nın emriyle öncü sekiz kadırga ilk saldırıyı gerçekleştirmişti. Akabinde kendisi savaş düzenine soktuğu kırk kadırgayla hücum katılmıştı. Donanma ile düşman kalyonları arasında iki top atışı kadar mesafe kaldığında bir derya beyi kullandığı kadırgadaki topların daha uzun menzilli olmasına güvenerek saftan ayrılmıştı. Kaptanıderya, düzeni bozan derya beyine mâni olamamış

²¹ *Gazette*, 13 Mars 1671, N. 41, s. 335.

²² *Gazette*, 27 Mars 1671, N. 47, s. 383.

²³ "Contenant La Suite des Affaires des Vénitiens, & des Turcs, en vne Lettre de Venise", N. 56, *Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires*, 1671, s. 465; 1671 yılında kadırgalara kürekçi veren sancaklarda ve kürekçi sayılarında önemli bir azalma olmuştu, bkz. İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, TTK Yayınları, Ankara 2003, s. 194-196.

²⁴ *Gazette*, 1 May 1671, N. 61, s. 502; *Gazette*, 18 May 1671, N. 67, s. 551; *Gazette*, 25 May 1671, N. 70, s. 575; *The London Gazette*, 8-12 June 1671, N. 581, s. 1; *The London Gazette*, 15-19 June 1671, N. 583, s. 1.

²⁵ Édouard de La Croix, *L'état présent de la puissance Ottomane, Avec les causes de son Accroissement, & celles de sa Décadence, dédié à son Altesse Serenissime Monseigneur le Grand Duc de Toscane*, Paris 1688, s. 239-240.

²⁶ BnF, Français 17046: *Pièces diverses, manuscrites et impr., concernant Port-Royal, la Compagnie de Jésus, l'histoire militaire, politique, religieuse, diplomatique et littéraire de la France, pendant la seconde moitié du XVIIe siècle*, vr. 182a.

ve iki donanma birbirlerinin menziline girdikten sonra karşılık top atışları başlamıştı. Yedi sekiz saat boyunca devam eden çatışmalar, akşama yakın düşman kalyonlarının lehine rüzgârın esmesiyle kesilmişti. Mustafa Paşa, hareket kabiliyeti kazanan kalyonlarla mücadeleyi sürdürmenin riskli olacağını düşünerek kadirgaları önce Termiye Adası'nın limanına çekmiş ve ertesi gün Anabolu'ya dönmüştü.²⁷

Osmanlı donanmasının güçlü bir şekilde Akdeniz'de boy göstermesi Avrupa'da tekrar bir korkuya sebep oldu, fakat Kaptanıderya Mustafa Paşa sefer mevsiminin geri kalanında Malta ve Hristiyan korsanlarının olası saldırılarına karşı Ege adaları, Mora ve Anadolu sahillerinde devriye gezmeyi ve gerektiğinde kadirgaları sevk ederek ticaret gemilerini korumayı sürdürdü.²⁸ Sonbahara kadar denizde kalan Osmanlı donanmasında beş kadirga kötü hava şartları yüzünden hasar aldı²⁹ ve Mustafa Paşa Andre Adası'nda bazı kadirgaları silahsızlandırıp donanmadan çıkarmak zorunda kaldı.³⁰ Kaptanıderya, kadirga sayısının azalmasına rağmen seferin sonunda Mayorka korsanlarına ait bir kalyonu ele geçirebildi.³¹

Osmanlılar, Girit'in fethinden sonraki iki senede kırk mîrî ve otuz derya beyi kadirgasından müteşekkil bir donanmayla yeni fethedilen adanın güvenliğini sağladı ve Akdeniz'de ticaret gemilerine zarar veren korsanlarla mücadele etmeye çalıştı.³² Osmanlı donanması bu vazifesi kapsamında, özellikle uzun savaşlar döneminde faaliyetlerini arttıran ve menzillerini genişleten korsanları etkisiz kılmaya öncelik verdi. Ancak, Osmanlı kadirgalarının artık çoğu kalyon kullanan korsanlarla beklenen seviyede mücadele edemediği ortaya çıktı. Venedikli gözlemciler, Osmanlı kadirgalarının Ege adalarında tahakküm kuran Hristiyan korsan kalyonları karşısında

²⁷ Édouard de La Croix, *L'état présent de la puissance Ottomane*, s. 243-247. Ayrıca bkz. a.mlf, *Estat de la marine de l'Empire Othoman*, vr. 175a-182a.

²⁸ “Contentant La Suite des Affaires des Vénitiens, & des Turcs, en vne Lettre de Venise”, N. 80, *Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires*, 1671, s. 647-649; *Gazette*, 26 Juin 1671, N. 85, s. 688; *Gazette*, 3 Juillet 1671, N. 88, s. 713; *Gazette*, 10 Juillet 1671, N. 91, s. 733; *The London Gazette*, 26-29 June 1671, N. 586, s. 1; *The London Gazette*, 6-10 July 1671, N. 589, s. 1; *The London Gazette*, 17-20 July 1671, N. 592, s. 1; *The London Gazette*, 2-6 November 1671, N. 623, s. 1; *The London Gazette*, 13-16 November 1671, N. 626, s. 1.

²⁹ *The London Gazette*, 30 November-4 December 1671, N. 631, s. 1; *Gazette*, 22 Janvier 1672, N. 21, *Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires*, Paris, 1672, s. 164; *Gazette*, 26 Fevrier 1672, N. 36, s. 283.

³⁰ *Gazette*, 25 Septembre 1671, N. 124, s. 999.

³¹ *Gazette*, 31 Octorbe 1671, N. 139, s. 1115.

³² “Contentant La Suite des Affaires des Vénitiens, & des Turcs, en vne Lettre de Venise”, N. 1, *Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires*, 1672, s. 8.

güç kaybettiğine dikkat çekmişti.³³ Bu dönemde Osmanlı merkezî idaresi, yüksek ihtimalle Kaptanıderya Kaplan Mustafa Paşa'nın tecrübelerinin etkisiyle yeni kalyonların inşasına yönelik bazı adımlar attı.³⁴ Ne var ki sonraki yıl IV. Mehmed'in Lehistan'a sefere çıkması ve donanmanın önemli bir kısmının Karadeniz'de görevlendirilmesi bu teşebbüsün akim kalmasına sebep oldu.³⁵ Kaplan Mustafa Paşa da Lehistan seferine katılabilmesi için Zilhicce 1082'de (Mart 1672) kaptanıderyalıktan azledilerek Halep beylerbeyi tayin edildi.³⁶

Yeni kaptanıderya Köse Ali Paşa, 1082 (1672) yılının bahar aylarında İstanbul'da bulunan kadırgaların hazırlıklarını tamamlamadı ve Karadeniz'de yapımı devam eden kadırgaların donanmaya katılmasını bekledi.³⁷ Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa Lehistan seferi kapsamında yirmi beş kadırganın Karadeniz'e çıkmasına karar verince Ali Paşa sadece kırk kadırgayla Akdeniz'e açıldı.³⁸ Önceki sene yetmiş kadırgadan müteşekkil Osmanlı donanmasıyla karşılaşan Malta ve Hristiyan korsanları, o sene bir araya gelmeye karar verdi. Korsanlar yirmiden fazla kadırga ve kalyonla Ege adaları etrafında faaliyet göstermeye başladı. Ali Paşa, kadırgalarla çatışmaya girmekten kaçındığı için birçok ticaret gemisi korsanların saldırısına uğradı.³⁹ Ayrıca Hristiyan korsanlar Kandiye'ye İskenderiye ve İzmir'den mühimmat ve zahire taşıyan pek çok gemiyi de yağmaladı.⁴⁰ Buna rağmen Kaptanıderya, kadırgaların bir kısmıyla Kandiye Kalesi'ne 14.783 kile darı ulaştırabildi.⁴¹

Venedikliler, 1670 tarihli ahidnâmenin sağladığı imkanlarla Osmanlılarla ticari ilişkileri yıldan yıla geliştirdi ve Osmanlı limanlarında yeniden konsolosluklar ihdas

³³ "Contenant La Suite des Affaires des Vénitiens, & des Turcs, en vne Lettre de Venise", N. 34, **Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires**, 1672, s. 274.

³⁴ Bostan, **17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, s. 116, 119.

³⁵ IV. Mehmed'in Lehistan seferiyle alakalı bkz. Halime Doğru, **Lehistan'da Bir Osmanlı Sultanı: IV. Mehmed'in Kamanıçe-Hotin Seferleri ve Bir Masraf Defteri**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006.

³⁶ İdris Bostan, **İstanbul'un 100 Denizcisi**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul 2014, s. 147.

³⁷ **The London Gazette**, 25-28 March 1672, N. 663, s. 1.

³⁸ Édouard de La Croix, **Estat de la marine de l'Empire Othoman**, vr. 182b; **The London Gazette**, 12-15 August 1672, N. 703, s. 1.

³⁹ **The London Gazette**, 27 June-1 July, 1672, N. 690, s. 1; **The London Gazette**, 24-28 October 1672, N. 724, s. 1.

⁴⁰ **Gazette**, 12 Avril 1672, s. 391.

⁴¹ **AE.SMMD.IV**, 44/4997, 15 RA 1083 (11 Temmuz 1672).

etti.⁴² Ancak, Osmanlılara benzer şekilde Venedikliler de Ege ve Akdeniz’de ticaret gemilerine saldıran Garp Ocakları kalyonlarından şikayetçiydi. Sultan tarafından yayınlanan nişân-ı hümâyûna rağmen 1080-1083 (1670-1672) yılları arasında Mağripli korsanlar Venediklere ait otuz beş ticaret gemisini ele geçirdi. Venediklilerin savaş kalyonları ve kadırgaları korsanların saldırılarına mâni olamadı. Mağripli ve Hristiyan korsanların ticaret güzergâhlarında neden olduğu güvenlik sorunları ve yol açtığı zayıflıklar Venedik Senatosu’nu 1083 yılından (1672) itibaren yeni savaş kalyonları inşa etme kararı almaya teşvik etti.⁴³ Osmanlı yönetimi, Venediklilerle aynı durumdan mustarip olmasına rağmen kara seferleri sebebiyle donanmayı yeni kalyonlarla güçlendirmek için tedbir almadı. Osmanlı donanmasının zayıflığından istifade eden Malta ve Hristiyan korsanları Akdeniz’de tahakkümlerini günden güne arttırırken, Osmanlı ticaret konvoylarına Avrupa’da ses getiren büyük çaplı saldırılar düzenlemeye de başladılar.

1673 (1083) yılının ilk aylarında İstanbul’dan memleketlerine dönen Venedik tacirleri, Akdeniz’de pek çok milletten Hristiyan korsanların her tarafa yayıldığına, İskenderiye-İstanbul güzergâhının her noktasında korsanların dolaştığına ve bunun ticarî faaliyetleri olumsuz etkilediğine dair haberler paylaştı.⁴⁴ Kaptanıderya Köse Ali Paşa’nın ise Ege adalarında rahatça dolaşan korsanlara Osmanlı kadırgalarıyla karşı çıkmaya cesaret edemediği söyleniyordu.⁴⁵ Ali Paşa’nın Hristiyan korsanlarla savaşmak için Karadeniz’de görevlendirilen on iki kadirge haricinde derya beylerinin kadırgalarıyla birlikte toplamda altmış üç kadirganın hazırlıklarıyla ilgilendiği gelen bilgiler arasındaydı.⁴⁶ Mayıs ayında Boğazhisarları’ndan Ege’ye açılan otuz

⁴² “Contenant La Suite des Affaires des Vénitiens, & des Turcs, en vne Lettre de Venise”, N. 34, **Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires**, 1672, s. 265-266; “Contenant La Suite des Affaires des Vénitiens, & des Turcs, en vne Lettre de Venise”, N. 57, **Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires**, 1672, s. 445-456.

⁴³ Guido Candiani, **I vascelli della Serenissima: Guerra, politica e costruzioni navali a Venezia in età moderna, 1650-1720**, Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, Venezia 2009, s. 94-97; Doris Levi-Weis, “Le relazioni fra Venezia e la Turchia dal 1670 al 1684 e la formazione della Sacra Lega, II”, **Archivio Veneto-Tridentino**, Vol. 15-16 (1925), s. 47-48.

⁴⁴ **Gazette**, 17 Janvier 1673, N. 15, **Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires**, Paris, 1673, s. 118.

⁴⁵ **The London Gazette**, 31 March-3 April 1673, N. 769, s. 1; **The London Gazette**, 8-12 May 1673, N. 780, s. 1.

⁴⁶ “L’Armement de Sa Hautesse, & l’estat des Affaires des Venitiens & des Turcs, un une Lettre de Venise”, N. 47, **Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires**, 1673, s. 397; **Gazette**,

kadırgadan müteşekkil Osmanlı donanması, derya beylerinin katılmasının ardından Malta korsanlarını takip etmeye başladı.⁴⁷ Kaptanıderya, sonraki aylarda otuz altı kadirga ve altı Garp Ocağı kalyonuyla Sakız ve Midilli, Kiklad adaları ve Kandiye etrafında devriye gezerek korsan saldırılarını önlemeye çalıştı.⁴⁸

Kaptanıderya Ali Paşa'nın kadirgalarla Ege'de devriyeye çıkmasının Malta korsanları üzerinde caydırıcı etkisi olmamış ve yine birçok Osmanlı ticaret gemisini ele geçirmişlerdi.⁴⁹ Malta korsanlarından Chevalier d'Harcourt'un İskenderiye filosuna gerçekleştirdiği saldırı ise Avrupa'da gündem oldu ve hadisenin detayları gazetelerde yayınlandı. Buna göre, Chevalier d'Harcourt emrindeki kadirgalarla iki Osmanlı kadirgasını kovaladığı sırada sekiz kalyon, beş mavna ve yirmi şaykadan müteşekkil İskenderiye filosunun Rodos yakınlarında olduğunu haber almıştı. İskenderiye kalyonlarının bazıları çok büyüktü ve toplarla teçhiz edilmişti. Hatta şahitlerin iddiasına göre en büyük kalyonda 60 top ve bin levend vardı. Chevalier d'Harcourt bir kalyonun tamamıyla silahlandırılmış birden fazla kadirgayı kolaylıkla alt edebileceğinin farkında olmasına rağmen İskenderiye filosuna saldırmaya karar verdi. 24 Safer 1085'te (30 Mayıs 1674) Malta kadirgaları ve iki Hristiyan korsan kalyonu d'Harcourt'un direktifiyle Rodos Boğazı yakınlarında karşılaştıkları İskenderiye kalyonları ve mavnalarına aniden hücum etti. İskenderiye kalyonları Malta kadirgalarının hücumunu yoğun top ateşiyle durdurmak istedi, fakat d'Harcourt emrindeki büyük kadirga ile kalyonların arasına dalarak düzenlerini bozmayı başardı. Bunun üzerine filodaki kalyonlardan biri beyaz bayrak çekerek teslim oldu. Ancak, akşam olduğu için teslim olan kalyon yağmalanmaktan kurtuldu ve gece vakti bütün kalyonlar farklı limanlara dağıldı. Chevalier d'Harcourt ertesi gün diğer Malta kadirgalarıyla 70 toplu mavnalardan birini ele geçirmek için yeni bir saldırı daha düzenledi. Maltalılar akşama kadar devam eden çatışmalardan istediği neticeyi

28 Mars 1673, N. 43, s. 334; 1673'te bir Osmanlı kadirgasına temin edilen mühimmatın listesi için bkz. Bostan, **17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, s. 293-294.

⁴⁷ **Gazette**, 12 May 1673, N. 78, s. 589

⁴⁸ **Gazette**, 20 Juin 1673, N. 83, s. 658; **Gazette**, 27 Juin 1673, N. 88, s. 686; **Gazette**, 28 Juillet 1673, N. 99, s. 781.

⁴⁹ **The London Gazette**, 11-15 September 1673, N. 816, s. 1; **Gazette**, 24 Juin 1673, N. 91, s. 709.

alamamasına rağmen sonraki gün İskenderiye filosundan dört mavna ve iki şayka beyaz bayrak açarak teslim oldu.⁵⁰

Bu tarihte İzmir’de İngiliz konsolosu olarak görev yapan Paul Rycaut, Osmanlı yöneticilerinin, Karadeniz kıyılarını ve Azak Kalesi’ni korumaları için kadırgaları Karadeniz’e göndererek Akdeniz sularını ihmal ettiğini ileri sürerken tezini kanıtlamak için Chevalier d’Harcourt’un İskenderiye filosuna gerçekleştirdiği saldırıyı örnek olarak vermiştir. Hatta bu olayı Sultan İbrahim döneminde Malta korsanları tarafından düzenlenen ve Girit seferinin başlamasına yol açan büyük saldırıya benzetmiştir. İskenderiye filosundaki teçhizatlı kalyonların Malta kadırgalarıyla baş edememelerini tecrübeli denizci eksikliğine bağlamıştır.⁵¹ Neticede, bu hadise Osmanlı kadırgaları dışında topraklarla teçhiz edilmiş ticaret kalyonlarının da Malta ve Hristiyan korsanlarıyla mücadele edemediğini gözler önüne serdi. Maltaların bu saldırısına müdahale edemeyen Kaptanıderya Ali Paşa, ayrıca ekim ayında Mora’daki Mani Yarımadası’nda yerel halkı Osmanlılara karşı kışkırtan dört Malta korsanıyla savaşmak için Venediklilerden yardım istemek durumunda kaldı.⁵²

Malta ve Hristiyan korsanlarının Ege ve Akdeniz’deki faaliyetlerinin yıldan yıla artmasına⁵³ ve Osmanlı kadırgalarının önemli bir kısmı kalyon kullanan korsanlara müdahale edecek güçte olmadığı ortaya çıkmasına rağmen Osmanlı merkezi idaresi kalyona geçiş yapmak yerine kadırgaları yenilemeyi ve güçlendirmeyi tercih etti. Kaptanıderya Köse Ali Paşa’ya 18 Şevval 1084’te (26 Ocak 1674) verilen emirde, başta kereste olmak üzere kadırgaların inşasında kullanılan malzemelerin son yıllarda kalitesi düştüğü için donanma gemilerinin sağlam olmadığı bildirildi. Bu sebeple kendisine kadırgalarda kullanılacak malzemeleri bizzat denetleyerek, malzemeleri israf etmeyerek ve lüzumsuz masrafların önüne geçerek “*donanma-ı hümayûn gemilerini ziyâde mükemmel u müretteb*” hale getirmesi emredildi.⁵⁴ Öte

⁵⁰ “Les Particularitez de la Défaite de la Caravane des Turcs, dans le Canal de Rhodes, par le Chevalier d’Harcourt”, N. 108, **Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires**, 1673, s. 857-868.

⁵¹ Paul Rycaut, **The history of the Turkish Empire, from the year 1623, to the year 1677**, London, 1680, s. 304.

⁵² Candiani, **I vascelli della Serenissima**, s. 97.

⁵³ 1655-1674 yılları arasında Ege ve Akdeniz’de Malta ve Hristiyan korsanlarının faaliyetleri hakkında bkz. Michel Fontenay, “L’Empire Ottoman et risque corsaire au XVIIe siècle”, **Revue d’histoire moderne et contemporaine**, Vol. 32, N. 2 (1985), s. 188-194.

⁵⁴ Bostan, **17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, s. 294-295.

yandan, aynı dönemde Tersâne-i Âmire ve donanma masraflarını azaltacak bazı adımlar da atıldı. Mesela 1085-1086 (1674-1675) yılları arasında Tersâne çalışanlarının maaşları azaltıldı ve kadırgalara tente temin eden Gelibolu tente ocaklığı kaldırılarak ocaklık geliri hazineye tahsis edildi.⁵⁵

Osmanlılar, donanmanın Akdeniz'deki gücünü kaybetmesinin önüne geçecek tedbirler almadığı gibi Lehistan seferleri sebebiyle mevcut kadırgaların bir kısmını Karadeniz'e sevk etmeye devam etti. Kaptanıderya Köse Ali Paşa 1085 (1674) yılında donanmanın yarısıyla Karadeniz'e açılırken, geri kalan kadırgalar Ege adalarını korsanlardan korumak için Akdeniz'e gönderildi.⁵⁶ Yılın sonunda Akdeniz'e çıkan donanmanın faaliyetleriyle alakalı bir bilgi kaynaklara yansımamış ve Ali Paşa Kazaklara denk gelmediği için Karadeniz seferinden bir netice alamadan başkente dönmüştü.⁵⁷ Kaptanıderya, İstanbul'a ulaştıktan sonra Karadeniz'e görevlendirilecek yeni kadırgaların inşasıyla ilgilendi ve sonraki sene donanmanın başında yine Karadeniz'e çıkması emredildi.⁵⁸ Ayrıca Hristiyan korsanların Osmanlı ticaret gemilerine yönelik saldırılarıyla alakalı başkente ulaşan şikayetler üzerine Akdeniz'e gönderilecek kadırgaların hazırlıklarını tamamlamaya da özen gösterdi.⁵⁹

Kaptanıderya Köse Ali Paşa, 18 Safer 1086'da (14 Mayıs 1675) 33 kadırgayla Lehistan'daki kara birliklerine zahire ve mühimmat ulaştırmak için Karadeniz'e açıldı. Kaptanıderya nakliye işleri dışında kayda değer bir faaliyette bulunamazken, İstanbul'a dönüş yolunda bir fırtınaya yakalanınca yedi kadırga ile yedek başlarda battı. 6 Şa'bân (26 Ekim) donanma zorlukla Tersâne'ye ulaşmayı başardı, fakat yaşanan olaydan dolayı büyük üzüntüye kapılan Köse Ali Paşa bir süre sonra vefat etti.⁶⁰ Ali Paşa'nın yerine kaptanıderya atanan Seydizâde Ahmed Paşa, 1 Rebî'ülevvel 1087'de (14 Mayıs 1676) yirmi dört kadırgayla Karadeniz'e ve kaptanıderya vekili

⁵⁵ Bostan, 17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire, s. 39, 155.

⁵⁶ Gazette, 12 Avril 1674, N. 48, *Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires*, Paris, 1674, s. 365; *Gazette*, 26 Avril 1674, N. 54, s. 413.

⁵⁷ Gazette, 1 Fevrier 1675, N. 15, *Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires*, Paris, 1675, s. 102.

⁵⁸ *Gazette*, 16 Fevrier 1675, N. 25, s. 178; *Gazette*, 12 May 1675, N. 55, s. 385.

⁵⁹ *Gazette*, 23 Juin 1675, N. 71, s. 514.

⁶⁰ *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca.1106/1654-7 Şubat 1695)*, haz. Nazire Karaçay Türkal, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2012, s. 673-674; Rycart, *The history of the Turkish Empire*, s. 324; Édouard de La Croix, *Estat de la marine de l'Empire Othoman*, vr. 185b.

İznikmidli Hüseyin Paşa yirmi dört kadirga ile Akdeniz'e açıldı.⁶¹ Venedik kaynaklarına göre, yirmi dokuz kadirga ile Kazakların peşine düşen Ahmed Paşa selefi gibi sefer sonunda fırtınaya yakalanınca sekiz kadirga kaybetti.⁶² Kaptanıderya Ahmed Paşa, sonraki sene 8 Rebî'ülevvel 1088'de (11 Mayıs 1677) yine yirmi dört kadirga ile Karadeniz'e ve kapudan vekili Hüseyin Paşa otuz bir kadirga ile Akdeniz'e çıktı.⁶³ Hüseyin Paşa ile Akdeniz'e açılan kadirgalar, derya beylerinin donanmaya katılmasının ardından Hristiyan korsanların saldırılarından korumak için Ege adaları, Mora kıyıları ve Kandiye civarında devriye gezdi ve adalardan vergi topladı. Ancak korsanlarla bir çatışmaya girmeden İstanbul'a döndü.⁶⁴ Kaptanıderya Ahmed Paşa ise önceki sene olduğu gibi Karadeniz'de çıkan bir fırtınada yirmi bir kadirgayı kaybetti ve bu kazadan sorumlu tutularak azledildi.⁶⁵

Osmanlılar, Lehistan seferlerine Karadeniz'den destek sağlamak ve Kazaklarla mücadele etmek için yeni kadirgalar inşa etmeyi sürdürdü. Ancak, bu durum Akdeniz ve Karadeniz'de Osmanlı donanmasının gücünü ve itibarını arttırmasına yeterli olmadı. Diğer taraftan, kara savaşları Osmanlı idarecilerini yeniden kalyona geçme konusunu tartışmaktan alıkoymak dışında Osmanlı donanmasının önceliğini Karadeniz'e kaydırmasına da sebep oldu. Keza Fazıl Ahmed Paşa'nın ölümünün ardından sadrazam tayin edilen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Çehrin seferi öncesinde Karadeniz'de görevlendirilmek üzere yeni kadirgaların inşa edilmesini istedi.⁶⁶ İkinci defa kaptanıderya atanan Kaplan Mustafa Paşa 18 Rebî'ülevvel 1090'de (29 Mayıs 1679) otuz yedi kadirga ile Karadeniz'e açılırken, Akdeniz'de Rodos

⁶¹ **Silahdar, Târih**, s. 675; Râşid Mehmed Efendi, **Târih-i Râşid ve Zeyli**, haz.: Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer, Klasik Yayınları, İstanbul 2013, c. I, s. 193; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, **Zübde-i Vekayîat, Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)**, haz.: Abdülkadir Özcan, TTK Yayınları, Ankara 1995, s. 72-73; Rycout, **The history of the Turkish Empire**, s. 329; Venedik elçisi Giacomo Querini'ye göre bu tarihte Osmanlı donanmasında elli dokuz kadirga mevcuttu, bkz. Luca Lo Basso, **Uomini de remo: Galee e galeotti del Mediterraneo in età moderna**, Selene Edizione, Milano 2004, s. 187; The London Gazette'deki bilgiye göre on altı kadirga Akdeniz'e ve 20 kadirga Karadeniz'e çıkmıştı, bkz. **The London Gazette**, 31 July-3 August 1676, N. 1117, s. 1.

⁶² **Gazette**, 13 Mars 1677, N. 32, **Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires**, Paris, 1677, s. 272; Silahdar Mehmed Ağa'ya göre Kaptanıderya Ahmed Paşa fırtınada yirmi kadirga kaybetmişti, bkz. **Silahdar, Târih**, s. 688.

⁶³ **Târih-i Râşid**, c. I, s. 200; **Zübde-i Vekayîat**, s. 83-84.

⁶⁴ **Gazette**, 24 Avril 1677, N. 46, s. 388; **Gazette**, 14 Juin 1677, N. 62, s. 524; **Gazette**, 13 Juillet 1677, N. 71, s. 603; **Gazette**, 23 Octobre 1677, N. 102, s. 856; **Gazette**, 18 Décembre 1677, N. 4, **Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires**, Paris, 1678, s. 24.

⁶⁵ **Silahdar, Târih**, s. 688.

⁶⁶ **Gazette**, 4 Aoust 1677, N. 77, s. 651.

mutasarrıfı Abdülkadir Paşa emrinde sadece on kadirga görevlendirildi.⁶⁷ Halihazırda kalyon eksikliğinden dolayı korsanlarla mücadele etmekte zorluk yaşayan Osmanlı donanması, mevcut kadirgaların iki filoya ayrılmasının sonucunda hem Akdeniz’de gücünü iyice kaybetti hem de tarih kayıtlarında silikleşti.⁶⁸

Osmanlı donanmasının Akdeniz’de güç kaybettiği bu dönemde Venedikliler, 1672’de başlattıkları savaş kalyonu inşa programını yenilemiş ve 1675’ten itibaren donanmalarındaki kalyon sayılarını arttırmaya karar vermişti. Korsanların ticaret gemilerine yönelik süregiden saldırıları yanında 1676’da İstanbul’dan dönen Venedik Elçisi Giacomo Querini’nin Osmanlı donanması hakkında Venedik Senatosu’na sunduğu raporda da kalyon inşasında yeni bir program başlatmasında etkili oldu. Querini raporunda, Venedik kalyonlarının sayı ve kalite bakımından Osmanlılardan geride olduğunu kabul ederken, Kandiye kuşatması sırasında Osmanlı donanmasındaki kalyon sayısı ve mürettebatının yetersizliği ve Venedik donanmasının özellikle kalyonlardaki topları etkili kullanması sayesinde rakibi karşısında üstünlük kurduğunu hatırlattı. Bu sebeple barış zamanında dahi en az 12 Venedik kalyonunun Akdeniz’de 3 filoya ayrılarak Osmanlı ve Garp Ocakları gemilerine karşı mücadele etmesi gerektiğini ifade etti. Benzer şekilde, ileride Venedik doçeliğine yükselen Carlo Ruzzini de Osmanlıların kalyon inşa edecek kapasiteden yoksun olduğunu ileri sürerek daha fazla sayıda kalyon yapılmasının uygun olacağını savundu. Bu tavsiyeleri dikkate alan Venedik Senatosu, 1675’den itibaren yedi kalyonun daha inşa edilmesine karar verdi. Venedik Tersanesi’nin kalyon yapımını kolaylaştırmak ve hızlandırmak için yenilenmesi uygun görüldü. Tersanede ihtiyaç duyulduğunda donanmaya sevk edilmeleri için yedek kalyonların hazır tutulması da planlandı.⁶⁹ Öte yandan, Senato’da Ege ve Akdeniz’e ticaret yapan tacir gemilerini korsan saldırılarından muhafaza etmek için mevcut savaş kalyonlarını ticaret filolarına eşlik edilmesi meselesi de tartışıldı. Aslında 1672’den itibaren kalyonlar ticaret gemilerine belirli

⁶⁷ *Silahdar, Târih*, s. 755; *Târih-i Râşid*, c. I, s. 209; *Zübde-i Vekayât*, s. 107.

⁶⁸ Nadir bilgilerden birine göre, 1679’da Ege adalarına çıkan Osmanlı kadirgaları rüzgârlardan hasar görüp kötü bir durumda Kandiye’ye sığınmıştı, bkz. *Gazette*, 29 Juillet 1679, N. 66, *Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires*, Paris, 1679, s. 393; *Gazette*, 9 Septembre 1679, N. 91, s. 493

⁶⁹ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 115-129.

menzile kadar koruma sağlıyordu. 1676 yılından itibaren kalyonların muhafaza vazifelerini Osmanlı limanlarını da kapsamasına onay verildi.⁷⁰

Lehistan seferleri dolayısıyla yaklaşık altı sene donanmanın büyük bir kısmını Karadeniz’de görevlendiren Osmanlılar, mevcut kadırgaların hepsiyle tekrar Akdeniz’e döndüklerinde rakipleri karşısında güç kaybettiklerini hemen fark edemedi. 1683 yılı itibarıyla Osmanlı devletinin genel durumu hakkında gözlemlerde bulunan Giovanni Battista Chiarello, devletin bu iş için yeterli kaynakları olmasına Osmanlı idarecilerinin kalyonlar inşa etmeye yönelmemesi nedeniyle kadırgalardan oluşan Osmanlı donanmasının Akdeniz’de gücünün azaldığını ifade etmiştir.⁷¹ Benzer şekilde, Fransa büyükelçiliği sekreteri Édouard de La Croix, Osmanlı kadırgalarının Akdeniz’de dolaşan Malta ve Hristiyan korsanlara ait kalyonlar karşısında mücadele edecek seviyede olmadığını, ancak Garp Ocakları kalyonlarının yardımı durumunda korsanları alt edebildiklerini belirtmiştir. Osmanlıların 1093 (1682) yılına kadar donanmalarını Akdeniz’de zayıf düşüren kalyon eksikliğine çare bulamadıklarını eklemiştir.⁷² Bu açıdan, Osmanlıların ikinci defa kalyona geçişini ertelemelerinde rol oynayan Garp Ocakları kalyonlarının durumunu değerlendirmek önem kazanmaktadır. Girit savaşlarından sonra her sene kalyonlarıyla donanmaya katılmaları beklenen Cezayir, Tunus ve Trablusgarplı kapudanlar kendi ajandaları, Avrupa devletleriyle ilişkileri ve korsanlığı sürdürme istekleri gibi sebeplerle çoğu zaman Osmanlıların taleplerine karşılık vermemiştir.

1.2. Bir Donanmanın İki Yarısı: Garp Ocakları Kalyonları ve Osmanlı Kadırgaları

Venedik donanmasının Çanakkale Boğazı’nı abluka altına aldığı 1064 (1654) yılında İstanbul’a gelen yedi kalyondan müteşekkil Trablusgarp donanması büyük bir sevinçle karşılandı. IV. Mehmed ile görüşen Trablusgarplı Küçük Mehmed, Trablusgarp kalyonlarının Osmanlılar için savaşımaya hazır olduğunu bildirdi. Kaptanıderya Kara Murad Paşa, Kalyonlar Kapudanı tayin edilen Küçük Mehmed’i donanma meselelerinde danışmanı olarak yanına aldı. Sonraki günlerde Kaptanıderya

⁷⁰ Levi-Weis, “Le relazioni fra Venezia e la Turchia”, s. 47-53.

⁷¹ Giovanni Battista Chiarello, **Informazione della guerra corrente, forze e unione de principi Christiani, e qualità della militia Turchesca**, Steffano Curti, Venezia 1684, s. 51-55.

⁷² Édouard de La Croix, **L’état présent de la puissance Ottomane**, s. 247 vd.

ile Trablusgarplı kapudanlar arasında gerçekleşen görüşmelerde seferin planı ve kalyonların savaş düzeninde yeri belirlendi. Buna rağmen donanma İstanbul'dan ayrıldıktan sonra Trablusgarp kalyonları Venedik donanmasıyla vuku bulan çatışmalara katılmadı. Kaptanıderya Murad Paşa kendilerine savaşmaktan neden kaçtıklarını sorduğunda Trabluslu kapudanlar kalyonlarını geçim kaynağı olarak kullanmalarını gerekçe göstermişlerdi. Murad Paşa, Venedik donanmasıyla savaşıp kalyonlarına zarar vermek istemediklerini bildirmeleri üzerine Trablusgarp kapudanlarının memleketlerine dönmelerine izin verdi.⁷³

Osmanlıların 1060-1072 (1650-1662) yılları arasında donanmada savaş gemisi olarak kalyon kullanma deneyiminin başarısızlıkla sonuçlanmasında tecrübeli kalyon kapudanları ve kalyon mürettebatı eksikliğinin önemli payı vardı. Bu yüzden Osmanlılar kalyonları kürekli gemilerle uyumlu şekilde yönetememiş ve kalyon taktikleri geliştirelememişti.⁷⁴ Buna karşılık, Mağripliler 17. yüzyıl ortalarına gelindiğinde donanmalarını kalyonlardan oluşturmakta mesafe kaydetmişti. Cezayir, Tunus ve Trablusgarplı kalyon kapudanları, Akdeniz'de ticaret yapan İngiltere, Hollanda ve Fransa ticaret filolarına eşlik eden savaş kalyonları ve Malta ile Hristiyan kalyonlarına karşı meydana gelen çatışmalarda kalyonlarını savaş gemisi olarak kullanmada tecrübe kazanmışlardı.⁷⁵ Cezayir donanmasında 1675 yılından itibaren 30 ilâ 50 topa sahip en az on yedi ve en fazla otuz üç kalyon mevcut iken, kadırgaların sayısı tek haneye kadar düştü. Cezayirliilere kıyasla daha fazla kadirganın bulunduğu Tunus donanmasında aynı dönemde yedi ilâ on arasında savaş kalyonu hizmet ediyordu. Trablusgarp filosu hakkında fazla bilgi olmamasına rağmen Avrupalı gözlemcilere göre 1670'lerde Trablusgarp limanında en azından on savaş kalyonu bulunuyordu. Mağripliler sahip oldukları kalyonların bir kısmını düşmanlardan ele geçirmişlerdi, ancak tersanelerinde de azımsanmayacak sayıda kalyon inşa edebiliyorlardı.⁷⁶

⁷³ İdris Bostan, "Kadırga'dan Kalyon'a: XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Gemi Teknolojisi'nin Değişimi", **Osmanlı Deniz Teknolojisi**, Küre Yayınları, İstanbul 2024, s. 110-112.

⁷⁴ İdris Bostan, "Osmanlılar Niçin Kalyon İnşasından Bir Süre İçin Vazgeçtiler? (1656-1682)", **Osmanlı Deniz Teknolojisi**, s. 121-140.

⁷⁵ Emrah Safa Gürkan, **Sultanın Korsanları: Osmanlı Akdeniz'inde Gazâ, Yağma ve Esaret, 1500-1700**, Kronik Yayınları, İstanbul 2022, s. 107-155.

⁷⁶ Gürkan, **Sultanın Korsanları**, s. 148-150, 163-182.

Girit seferleri boyunca kalyonlarla donanmalarını güçlendiren Venedikliler karşısında birçok savaşı kaybeden Osmanlı donanma ricalinin, Garp Ocakları kalyonlarının donanmaya katılmasından memnun olması normaldi. Donanmadaki savaş gemisi sayısının artması yanında Mağripli tecrübeli kapudanların direktifleri sayesinde mevcut mîrî kalyonlarını savaşlarda etkili ve doğru kullanma imkânı kazanabiliyorlardı. Seferlerin ilk senelerinde Cezayir'den 1057'de (1647) on bir burtun ve yedi kadirga⁷⁷ ve Garp Ocakları'ndan 1059'da (1649) yirmi altı burtun ve on bir kadirga donanmaya katıldı. Hatta Osmanlı donanması bu dönemde Mağripli kapudanların tavsiyeleri sayesinde Venedik donanmasına karşı birkaç mücadelede üstünlük kurabildi.⁷⁸ Sonraki senelerde de Garp Ocakları kalyonları Osmanlı donanmasına destek olmayı sürdürdü. Mesela 1072'de (1662) beş Cezayir kalyonu Osmanlı donanmasına katıldı.⁷⁹ Zilkade 1065'te (Mayıs 1665) bu defa on iki Cezayir kalyonu Kandiye kuşatmasını sürdüren askerlere zahire ve mühimmat nakledilmesine yardımcı oldu.⁸⁰

Gelgelelim Garp Ocaklarının Osmanlı donanmasına yardımı daimî ve düzenli değildi. Bahsi geçen Trablusgarp kalyonları dışında, örneğin 1067'de (1657) Cezayir, Tunus ve Trablusgarp'tan donanmaya destek olmak için gelen yirmi altı burtun Venedik donanmasıyla savaşmaktan kaçındı.⁸¹ Keza 1073 (1663) yılında Trablusgarplılar bütün kalyonlarıyla, Cezayir ve Tunuslular ise on kalyonla donanmaya katılacaklarını bildirmelerine rağmen bu vaatlerini yerine getirmemişlerdi.⁸² Venedikliler de Garp Ocakları kalyonlarının Osmanlı donanmasına katıldıkları zamanlarda ısrarla savaşmaktan kaçındığını fark etmişti.⁸³ Mağriplilerin bu

⁷⁷ D.BŞM.d, 181, s. 2.

⁷⁸ Bostan, "Kadirga'dan Kalyon'a", s. 109; Bir kalyon çeşidi olan ve 17. yüzyılın başlarında Mağripliler tarafından kullanılmaya başlanan burtunlar normal kalyonlardan biraz daha küçüktü, bkz. Bostan, **17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, s. 95-96; Gürkan, **Sultanın Korsanları**, s. 149-150.

⁷⁹ "Les Particvlaritez du dernier Combat donné entre les Vénitiens & les Turcs: contenu en la Lettre d'un Officier de l'Armée de la République", N. 1, **Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires**, Paris, 1663, s. 3.

⁸⁰ "Contentant La Suite des Affaires des Vénitiens, & des Turcs, en vne Lettre de Venise", N. 66, **Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires**, 1666, s. 540.

⁸¹ Bostan, "Kadirga'dan Kalyon'a", s. 112.

⁸² "Contentant La Suite des Affaires des Vénitiens, & des Turcs, en vne Lettre de Venise", N. 55, **Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires**, 1663, s. 430.

⁸³ "Contentant La Suite des Affaires des Vénitiens, & des Turcs, en vne Lettre de Venise", N. 121, **Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires**, 1665, s. 1003.

tavrının sebebi, Trablusgarp filosu kapudanının da dile getirdiği gibi, kalyonlarını korsanlıkta kullanmalarıydı. Malta korsanlarına benzer şekilde Mağripli korsanlar da Girit savaşlarını fırsata çevirerek, Venedikliler başta olmak üzere Avrupalı devletlere ait ticaret gemilerine saldırılarını arttırdı.⁸⁴ Neticede Mağripli kapudanlar kalyonlarıyla Osmanlı donanması bünyesinde Venedik donanmasına karşı savaşmak yerine ticaret gemilerine saldırmaya tercih ediyorlardı. Ancak Mağriplilerin bu tercihi her zaman kazançlı bir durum oluşturmadı, aksine Avrupa donanmalarının kendilerine karşı misilleme saldırılarına zemin hazırladı.

17. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Cezayir, Tunus ve Trablusgarp ile Osmanlı merkezi arasındaki ilişkiler aslında zayıfladı. Garp Ocaklarının idaresi, merkezden eyaletlere gönderilen beylerbeyileri yerine yerli askerlerin ve denizcilerin desteğini kazanan dayıların eline geçti. Dayıların bir kısmı paşalık ve vezirlik olarak merkezle ilişkisini güçlendirme yoluna gitmesine rağmen eyaletin yönetimi ve donanmanın faaliyetlerini ilgilendiren kararlarda genellikle bağımsız davranıyorlardı.⁸⁵ Garp Ocakları'nın idarisinde gerçekleşen değişim, Avrupa devletleriyle ilişkilerinde de önemli sonuçlar doğurdu. Osmanlı limanlarında ticaret yapan İngiltere, Hollanda ve Fransa gibi devletler, tacirlerin korsan saldırılarına karşı güvenlikleriyle ilgili ahidnâmelerde verilen sözlerin işlevsiz kalması üzerine bağımsız birer devlet olarak kabul ettikleri Cezayir, Tunus ve Trablusgarp'ın yöneticileriyle korsanlık faaliyetlerini sonlandırmaları için müstakil sulh ve ticarî saldırmazlık anlaşmaları imzalama ve limanlarında konsolosluklar kurma yoluna gitti.⁸⁶ Bu süreçte Avrupa devletleri,

⁸⁴ Fontenay, "L'Empire Ottoman et risque corsaire au XVIIe siècle", s. 194-204; Nat Cutter, "Peace with Pirates? Maghrebi Maritime Combat, Diplomacy, and Trade in English Periodical News, 1622-1714", *Humanities*, Vol. 8 (2019), s. 1-24.

⁸⁵ 17. yüzyılda Garp Ocaklarındaki idari vaziyet ve iç meseleler hakkında bkz. Pierre Boyer, "La révolution dite des Aghas dans la régence d'Alger (1659-1671)", *Revue de l'Occident musulman et de la Méditerranée*, Vol. 13-14 (1973), s. 159-170; Orhan Kılıç, "Beylerbeyilerden Dayılara Cezayir-i Garp Vilayeti/Eyaleti'nin Yönetimi ve Yöneticileri (16-18. Yüzyıllar)", *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, S. 9 (2017), s. 418-419; Abdullah Erdem Taş, *Osmanlı Garp Ocaklarından Trablusgarp Eyaleti: Karamanlılar Dönemi (1711-1835)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2016, s. 84-109.

⁸⁶ Bu konu hakkındaki bazı araştırmalar için bkz. Guillaume Calafat, "Les interprètes de la diplomatie en Méditerranée. Traiter à Alger (1670-1680)", *Les Musulmans dans l'histoire de l'Europe: II. Passages et contacts en Méditerranée*, ed.: Jocelyne Dakhli, Wolfgang Kaiser, Albin Michel, 2013, s. 371-410; a.mlf., "Ottoman North Africa and ius publicum europeum: The case of the treaties of peace and trade (1600-1750)", *War, Trade and Neutrality: Europe and the Mediterranean in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*, ed.: Antonella Alimento, Milan 2011, s. 171-187; Géraud Poumarède, "Naissance d'une institution royale: les consuls de la nation française en Levant et en

Mağriplileri kendi ticaret gemilerine saldırmaktan caydırmak için diplomatik temsilciler yerine ekseriyetle donanmalarını sahaya sürdü. 1650-1680 yılları arasında İngiltere, Fransa ve Hollanda istedikleri şartları kabul ettirmek için donanmalarını pek çok defa Cezayir, Tunus ve Trablusgarp limanlarına yolladı. Bu ziyaretlerin bir kısmında, çoğu büyük savaş kalyonlarından müteşekkil Avrupa donanmaları muhataplarına sadece göz dağı vermekle yetindi, fakat zaman zaman Cezayir, Tunus ve Trablusgarp donanmalarına ve kalelerine şiddetli saldırılar düzenlemekten de geri durmamışlardı.⁸⁷

Garp Ocakları, özellikle Girit seferleri sırasında Osmanlılarla münasebetlerinin zayıflama pahasına korsanlığa öncelik vermelerine ve kendilerini müstakil birer devlet olarak kabul eden Avrupa devletleriyle baş başa kalmalarına rağmen Girit'in fethinden sonra Osmanlı donanmasının bir parçası olması hüviyetini tümüyle kaybetmemişlerdi. Osmanlılar ve Garp Ocakları Akdeniz'deki ticari ve siyasi çıkarlarını korumak için hâlâ birbirlerine ihtiyaç duyuyorlardı. Osmanlılar 1670'lerde birinci hedef olarak belirledikleri Malta ve Hristiyan korsanlarına karşı mücadelede, Garp Ocakları kalyonlarını hem bir denge unsuru hem de Osmanlı donanmasının yelkenli savaş gemisi eksikliğini tamamlayan bir güç olarak telakki etti. Osmanlı donanması hakkında bilgi veren Avrupalı gözlemciler de Garp Ocakları kalyonlarının Osmanlı donanmasının bir parçası olduğunu ikrar ediyordu. Mesela, 1660 yılında XIV. Louis'e diğer devletlerin donanmalarıyla ilgili sunulan bir raporda, Osmanlıların toplamda elli-altmış kadırgaya sahip olduğu belirtilirken, Garp Ocaklarına ait altmış kalyon da Osmanlı donanmasının bir parçası olarak gösterilmişti.⁸⁸ Yine Fransa tarafından 1673-1676 yılları arasında oryantalist araştırmalar için Osmanlı İmparatorluğu'na gönderilen Johann Michael Wansleben, Osmanlı donanmasıyla ilgili bahsinde, elli beş

Barbarie aux XVIe et XVIIe siècles", *Annuaire-bulletin de la Société de l'histoire de France*, (2001), s. 65-128.

⁸⁷ Adrian Tinniswood, *Pirates of Barbary: Corsairs, Conquest, and Captivity in the 17th Century Mediterranean*, Riverhead Books, New York 2010, s. 203-241; Nabil Matar, *Britain and Barbary, 1589-1689*, University Press of Florida, Florida 2005, s. 133-166; Gérard van Krieken, *Corsaires et Marchands: Les relations entre Alger et les Pays-Bas 1604-1830*, Éditions Bouchène, Amsterdam 2002, s. 49-79; Selim Parlaz, "Ceneviz Arşiv Belgelerine Göre Garp Ocaklarının Akdeniz'deki Korsanlık Faaliyetleri (1665-1690)", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 69 (2021), s. 252-267.

⁸⁸ BnF, Clariambault 854: *Memoire ou discours politique concernant la condvite de la Marine dedia au Roy par le Sievr Gravier Conseiller dv Roy Commissaire General de la Marine*, vr. 15b.

kadırgaya sahip olan padişahın kalyona ihtiyaç duyduğunda Mağriplilere başvurduğunu yazmıştı.⁸⁹ Osmanlıların yeni mîrî kalyonlar inşa ettiği 1685 yılında XIV. Louis tarafından Osmanlı kaleleri ve donanması hakkında teftişler yapmak için İstanbul'a gönderilen ve tecrübeli bir denizci olan Etienne Gravier d'Ortières de hazırladığı raporda, Osmanlıların ihtiyaç hallerinde inşa ettikleri kalyonlar dışında Garp Ocakları kalyonlarını kullandığını ifade etmişti.⁹⁰

Kâğıt üzerinde Garp Ocakları kalyonları Osmanlı donanmasının bir parçası olarak varsayılmasına rağmen Girit seferleri sırasında gözlemlendiği gibi 1670'lerde de Mağripli kapudanları, Malta ve Hristiyan korsanlara karşı savaşmaya ikna etmek kolay olmadı. Zira Girit'in fethinden sonra Venediklilere verilen ahidnâme ile birlikte Ege ve Akdeniz'de ticarî ilişkileri güvenli hale getirmek isteyen Osmanlılar, Mağripli korsanlara tacir gemilerine saldırmama emri verince bir çıkar çatışmasının önü açıldı. Venedikliler en başından itibaren Garp Ocakları yöneticilerinin Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa'nın emirlerine uymayacaklarını öngörmüştü.⁹¹ Osmanlıların Mağripli kapudanları korsanlıktan vazgeçirerek Osmanlı donanması bünyesinde Hristiyan korsanlara karşı savaşırma stratejisinin beklenen etkiyi göstermeyeceği ilk anda itibaren ortaya çıktı. Öyle ki henüz 1670 (1080) yılında Akdeniz kamuoyunda, Garp Ocakları kapudanlarının korsanlık yapmayı sürdürmelerindeki motivasyonlarından birinin Osmanlı donanmasına katılmamak olduğu kanaati hakimdi.⁹²

⁸⁹ Johann Michael Wansleben's *Travels in Turkey, 1673–1676: An Annotated Edition of His French Report*, ed.: Alastair Hamilton, Maurits van den Boogert, Brill, Leiden 2023, s. 153.

⁹⁰ Faruk Bilici, *XIV. Louis ve İstanbul'u Fetih Tasarısı*, TTK Yayınları, Ankara 2004, s. 265.

⁹¹ *Gazette*, 6 Juin 1670, N. 78, s. 623; *Gazette*, 12 Juin 1671, N. 79, s. 641.

⁹² *The London Gazette*, 1-4 August 1670, N. 492, s. 1.

Görsel 1 Malta Kadirgalarının Saldırısına Uğrayan Bir Cezayir Kalyonu⁹³

Cezayirliler 1081 (1671) yılında İngiliz savaş gemilerinin saldırısına uğradıkları ve çatışmalarda yedi kalyonu kaybettikleri için Osmanlı donanmasına katılmadı.⁹⁴ IV. Mehmed ve Sadrazam Köprülüzâde Ahmed Paşa, 1083'te (1672) Akdeniz'e açılacak Osmanlı donanmasına kalyonlarıyla katılmaları ve Akdeniz'de ticaret gemilerine saldıran Hristiyan korsanlara karşı savaşmaları için Cezayir, Tunus ve Trablusgarp dayılarına emirler gönderdi. Ancak Tunuslular, Fransızlarla yaşanan çatışmaları bahane göstererek bu emre riayet etmeyeceklerini bildirdi.⁹⁵ Diğer ocaklar da başkentten gelen teklife yanıt vermedi, hatta sultanın ele geçirdikleri her korsan gemisini yağmalama ve kalyonlarının mühimmatlarını temin etme teklifi bile akıllarını çelmeye yeterli olmadı. Trablusgarplılar korsanlığın kendilerinin tek geçim kaynağı olduğunu ve yağma yapmazlarsa yoksulluğa sürükleneceklerini beyan etti. Bu nedenle

⁹³ https://edl.cultura.gov.it/media/schedaopen?id=2246793&source=open_carousel (Erişim Tarihi: 20.03.2024)

⁹⁴ Edward Spragge, *A true and perfect relation of the happy successe & victory obtained against the Turks of Argiers at Bugia, by His Majesties Fleet in the Mediterranean, under the command of Sr. Edw. Spragge as it is contained in a letter from the said Admiral, of the 11th of May, 1671*, Tho. Newcomb, London 1671, s. 1-10.

⁹⁵ *Gazette*, 3 Février 1672, N. 24, s. 187-188; *Gazette*, 5 Février 1672, N. 27, s. 222; *Gazette*, 12 Février 1672, N. 30, s. 236.

Trablusgarplı kapudanlardan hiçbiri kalyonunu hazırlayıp savaşa gitmeye istekli değildi.⁹⁶

Daha önce değinildiği üzere, 1084 (1673) yılında Malta ve Hristiyan korsanları Ege ve Akdeniz’de faaliyetlerini arttırmış ve Kaptanıderya Köse Ali Paşa denize açılmakta tereddüt yaşamıştı. Bunun üzerine IV. Mehmed, Garp Ocakları kapudanlarına kalyonlarını bir araya getirmek suretiyle güçlü bir donanma halinde Ege’ye gelmeleri için yeniden emirler gönderdi. Padişahın çağrılarına bu defa yanıt veren Trablusgarp, Tunus ve Cezayirliler yirmi yedi kalyonla Hristiyan korsanlarla savaşmak için Ege adalarına geldi. Ali Paşa, İskenderiye’den dönen ticaret gemilerini İstanbul’a güvenli bir şekilde ulaştırdıktan sonra emrindeki kadırgalarla Garp Ocakları kalyonlarıyla buluştu ve Osmanlı-Mağrip donanması korsanlara karşı devriyeye çıktı. Rakiplerinin güçlü bir donanmayla Akdeniz’de dolaştığını ve hatta devriye gezerken ele geçirdikleri küçük kalyonları da donanmalarına kattıklarını fark eden Hristiyan korsanlar kalyonlarını koruyabilmek için iki filoaya ayrılmaya karar verdi. Neticede Garp Ocakları kalyonlarının desteği sayesinde o sene Hristiyan korsanların Osmanlı gemilerine karşı saldırıları engellenebildi. Ancak, sefer boyunca yağma gerçekleştiremeyen Cezayirliler limanlarına mutsuz döndü. Trablusgarplılar ise birçok korsan gemisini ele geçirerek karlı çıkan taraf oldu.⁹⁷

Osmanlı donanması, Garp Ocaklarından katılan yirmi yedi kalyonla Malta ve Hristiyan korsanlarının faaliyetlerini önleyebildi, fakat 1085 (1674) yılında Mağriplilerin tekrar aynı desteği vermeyi reddetmesi sebebiyle eski durumuna geri döndü.⁹⁸ Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa 1086’da (1675) Malta ve Hristiyan korsanlarına karşı savaşmaları için Garp Ocakları kapudanlarını bir kez daha donanmaya çağırmasına rağmen olumsuz cevap aldı. Kaptanıderya Köse Ali Paşa o sene seferden döndüğünde Mağripli kalyonların yardımı olmadan Hristiyan korsanlarla mücadele

⁹⁶ “Contenant La Suite des Affaires des Vénitiens, & des Turcs, en vne Lettre de Venise”, N. 66, **Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires**, 1672, s. 275-276.

⁹⁷ “L’Estat des Affaires des Venitiens et des Turcs, en une Lettre de Venise”, N. 13, **Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires**, 1673, s. 104-107; Osmanlılar aynı yıl içinde Cezayirlileri 18 kalyonla tekrar donanmaya katılmaya ikna etmeye de çalışmıştı, bkz. **Gazette**, 4 Avril 1673, N. 46, s. 358-359; “L’Armement de Sa Hautesse, & l’Estat des Affaires des Venitiens & des Turcs, un une Lettre de Venise”, N. 47, **Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires**, 1673, s. 396.

⁹⁸ **Gazette**, 5 Mars 1674, N. 36, s. 270.

edemeyeceğini merkeze bildirdi.⁹⁹ Osmanlı merkezî idaresi, Trablusgarplıları İngilizlere barıştırmak ve sonraki sene donanmaya katılmalarını sağlamak için girişimlerde bulundu.¹⁰⁰ Ancak, 1087 (1676) yılında Garp Ocakları kalyonları yine Osmanlı donanmasına katılmadı.¹⁰¹ Yeni sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın 1088'de (1677) Garp Ocakları'na Venedik ve diğer İtalyan devletlerle sulh yapmalarını salık vermesi üzerine Ege adalarına gelen Mağrip kalyonları Osmanlı kadırgalarıyla buluştu ve Hristiyan korsanlara karşı mücadele etti.¹⁰² Sonraki sene Çehrin seferine çıkan sadrazam, Mağripli kapudanları donanmaya katılmaya mecbur edecek bu tarz politikalar yapmaktan uzak kalırken, aynı şekilde Garp Ocakları kalyonları da Osmanlı donanmasıyla irtibatını 1091 (1680) yılına kadar tamamıyla kopardı. En son 1091'de (1680) Osmanlılardan bazı imtiyazlar almak isteyen sekiz Cezayir ve beş Trablusgarp kalyonu Hristiyan korsanlarla mücadele etmek için gönüllü olarak Osmanlı donanmasına katıldı.¹⁰³

Netice itibariyle Osmanlılar, kalyon inşasından vazgeçtikten sonra donanmadaki yelkenli savaş gemisi eksikliğini Garp Ocakları kalyonlarıyla kapatmak istedi, fakat Mağripliler bu beklentiyi karşılamaktan uzak bir görüntü çizdi. Osmanlı donanmasında hizmet ederek gelir kapıları olan korsanlıktan feragat etmeye istekli olmayan Mağripli kapudanlar, çoğu zaman Osmanlı kadırgalarına Hristiyan korsanları kalyonlarına karşı mücadelelerinde destek olmadı. Korsanlığı sürdürme arzuları dışında Avrupa devletlerinin donanmalarıyla olan çekişmeleri de Osmanlı donanmasında düzenli ve daimî katılım gösterme şansı tanımadı. Mevcut kadırgalarıyla, kalyonların hüküm sürdüğü Akdeniz ve Ege'de gücünü iyiden iyiye yitiren ve Garp Ocaklarından umduğu desteği alamayan Osmanlılar için mîrî kalyonlar inşa etmek dışında çözüm yolu kalmamıştı. Son olarak, gücünü arttıran Fransız donanmasının Osmanlılara aralıklarla kalyon desteği sağlayan Garp Ocaklarını baskı

⁹⁹ **Gazette**, 18 Janvier 1675, N. 11, s. 75; **Gazette**, 21 Avril 1675, N. 48, s. 339; **Gazette**, 2 Décembre 1675, N. 123, s. 959.

¹⁰⁰ **The London Gazette**, 11-14 October 1675, N. 1033, s. 1; Osmanlıların müdahalesiyle Trablusgarplılar İngilizlerle ateşkes yapmıştı, bkz. **The London Gazette**, 10-13 April 1676, N. 1085, s. 1.

¹⁰¹ **Gazette**, 28 Novembre 1676, N. 113, s. 888.

¹⁰² **Gazette**, 23 Janvier 1677, N. 15, s. 119-120; **Gazette**, 11 May 1677, N. 51, s. 436; **Gazette**, 16 Novembre 1677, N. 110, s. 928.

¹⁰³ **Gazette**, 8 Aoust 1680, N. 84, s. 525.

altına almaya yönelik bir politika benimsemesi, Osmanlı devlet adamlarını Akdeniz’de hakimiyetini yitirme telaşına kaptırdı ve mîrî kalyon eksikliğinin ciddi sonuçlar doğurabileceğine ikna etti.

1.3. Fransa’nın Akdeniz’de Hakimiyet Arayışı

Kandiye’yi fethetmek için orduyla Girit’e gitmeye hazırlanan Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa, Cezayir, Tunus ve Trablusgarp kapudanlarını, savaş gemileri ve levendleriyle savaşa çağırdı. Ancak, Haseki Mehmed Ağa 20 Şevval 1078’de (3 Nisan 1668) Girit’teki karargâha kötü haberlerle geldi. Mağripliler kuşatmaya katılamayacağını beyan ederken Cezayir Beylerbeyi İsmail Paşa yazdığı mektupta bunun sebeplerini şöyle açıklamıştı: “*Fransız keferesi Huceyl nâm vilâyete gelüp, müstevlî ve burçlar binâ itdüği senede olan ma’rekede çok gemilerimiz telef ve ekser-i güzîde askerimiz şehîd olduğundan gayrı, hâlâ deryânın garb-ı cânibinde üç krallık donanması hâzır ve Cezâyir’e gelmek kasdıyla fırsat üzredir.*” Üstelik İsmail Paşa’ya göre o sene denize açılan kalyonların önemli bir kısmı kötü hava şartları yüzünden ağır hasar almıştı. Kötü durumdaki Mağrip kalyonlarının Kandiye kuşatmasına destek olmaları mümkün değildi.¹⁰⁴

Cezayir Beylerbeyi İsmail Paşa’nın sunduğu gerekçelerin birer bahane olmadığına daha önce değinilmişti. Bu dönemde Garp Ocakları, Avrupa devletlerinin donanmalarının baskısı altındaydı. İngiliz ve Hollanda donanmaları Akdeniz’de Mağripli korsanlarla mücadele ederken, birçok kez Tunus, Cezayir ve Trablusgarplara ait gemilere limanlarında saldırdı. İsmail Paşa’nın özellikle Fransız donanmasından şikayetçi olması önemlidir. Çünkü XIV. Louis yahut kendine layık bulduğu unvanla En Hristiyan Kral’ın donanması 1660’lardan itibaren Akdeniz’de hâkim güç olma peşine düşmüş ve Mağripli korsanları hedef olarak belirlemişti.

16. yüzyılın sonunda Fransa, IV. Henry’nin yeni kadirgalar inşa etmeye yönelik cılız teşebbüsleri hariç tutulursa Avrupa’da donanması en zayıf olan devletti.¹⁰⁵ Uzun yıllar süren iç karışıklıklar, devletin donanma yönetimini tek bir merkezden yönetememesi, denizcilikte tecrübe kazanmış askerî rical eksikliği, gemi

¹⁰⁴ Silahdar, Târih, s. 490.

¹⁰⁵ D. J. Buisseret, “The French Mediterranean Fleet under Henri IV”, *The Mariner’s Mirror*, Vol. 50, N. 4 (1964), s. 297-306.

inşasını denetleme ve standartlaştırma imkânı tanıyacak devlet kontrolündeki tersane sayısının azlığı ile farklı bölgelere yayılmış birbirinden bağımsız birçok tersanenin varlığı, aristokratların farklı tersanelerde kendi ajandalarına göre gemi yapımını ve yönetimini üstlenmesi gibi çeşitli handikaplar yüzünden Fransa kralları ve hükümeti devletin çıkarları ve stratejileri doğrultusunda kullanabileceği bir devlet donanması meydana getirmeyi başaramadı.¹⁰⁶ Buna karşılık, 16. yüzyılın sonundan itibaren İngiltere ve Hollanda, Atlantik ve Akdeniz’de ticarî faaliyetlerini yürütmek ve korsanlar ile diğer devletlere karşı mücadele etmek için yelkenli savaş gemilerinin bel kemiğini oluşturduğu güçlü donanmalarıyla öne çıktı.¹⁰⁷ Rakiplerinin denizlerde artan gücü Fransız devlet adamlarını, donanmanın zayıflığının ticarî ve askerî olarak ciddi sonuçları doğuracağına ikna etti. Bunun üzerine, kraliyetin gücünü yansıtan sembolik büyük kalyonlar yerine denizlerde rakipleriyle boy ölçüşmeye kadir ve yelkenli savaş gemilerden müteşekkil donanmalar inşa etmek için tedbirler alındı.¹⁰⁸

Kardinal Richelieu, XIII. Louis’in (1610-1643) hükümdarlık döneminde Fransa’nın iç karışıklıklarının yatışması ve devletin eyaletler üzerindeki hakimiyetini arttırmasıyla oluşan güvenli ortamda Fransız donanmasının reform programına öncülük edebildi. Kendinden önce donanmanın sıkıntılarını çözmek için bazı teşebbüslerde bulunan devlet adamlarının tecrübelerinden dersler çıkaran ve kralın doğrudan desteğini alan Richelieu, 1627’de *Grand-Maîtrise* unvanıyla donanma yönetiminin başına geçtikten sonra Fransa tersanelerinde ve limanlarında denetim sağladı ve amirallik makamını ihdas etti. Bu sayede, Kuzey Denizi ve Atlantik’te görevlendirilen Ponant donanması ile Akdeniz’de görevlendirilen Levant donanmasının idaresini devlete kontrolü altına almayı başardı.¹⁰⁹ Fransız

¹⁰⁶ Fransız donanmasının 16. yüzyıl sonundan 17. yüzyılın ortalarına kadarki vaziyetini İngiliz donanmasıyla karşılaştırarak değerlendiren önemli bir çalışma için bkz. Benjamin W.D. Redding, **The English and French Navies, 1500-1650: Expansion, Organisation and State-Building**, The Boydell Press, Woodbridge 2022.

¹⁰⁷ Ticarî çıkarılar ve ticaret gemilerinin güvenliği ile devlet donanmalarının güçlenmesi arasındaki ilişkiyi analiz eden bir çalışma için bkz. Gijs A. Rommelse, “An early modern naval revolution? The relationship between ‘economic reason of state’ and maritime warfare”, **Journal for Maritime Research**, Vol.13, N. 2 (2011), s. 138-150.

¹⁰⁸ 17. yüzyılda Avrupa’da devlet donanmaları hakkında bir değerlendirme için bkz. Izidor Janžekovič, “The rise of state navies in the early seventeenth century: a historiographical study”, **Journal for Maritime Research**, Vol. 22, N. 1-2 (2020), s. 183-208.

¹⁰⁹ Alan James, “The Development of French Naval Policy in the Seventeenth Century: Richelieu’s Early Aims and Ambitions”, **French History**, Vol. 12, N. 4 (1998), s. 384-402; Alan James, Phillipe

donanmasının yönetimini etkileyen bütçe denetimsizliğini de çözüme kavuşturdu ve Fransa kıyılarını korumak için yıllık 1.500.000 livre masrafı olan otuz savaş kalyonu inşa etme planını uygulamaya başladı. 1640 yılına gelindiğinde Fransa'nın Ponant donanmasında kırk iki kalyon ve Levant donanmasında on sekiz kadirga hizmet ediyordu. Kardinal Richelieu'nun öldüğü 1642 yılında Fransız donanmasında yelkenli ve kürekli olmak üzere toplamda altmış bir adet savaş gemisi mevcuttu.¹¹⁰

Kardinal Richelieu'nun vefatından önce Fransız donanması Avrupa devletleri donanmasıyla boy ölçüşebilecek güce ulaştı. Ancak, Fransa'nın 1648-1653 yılları arasında yine bir iç savaşa sürüklenmesi donanmanın akıbetini de olumsuz etkiledi. İç savaşlar sırasında bir kısım tersane ve limanların kontrolünün yitirilmesi ve kara birliklerinin masraflarına öncelik verilmesi donanma gemilerinin bakımlarının göz ardı edilmesine yol açtı. Bu kötü gidişatın önüne geçen ise 1661'de devletin idaresini eline alan XIV. Louis (1643-1715) oldu. Kral, Jean Baptiste Colbert'i 1661'de devlet birinci bakanı (*Principal ministre d'État*) ve 1669'dan itibaren devlet donanması sekreteri (*Secrétariat d'État de la Marine*) olarak tayin etti ve donanmanın ihyası için yetkilendirdi. Donanmanın ihyasını düzenli bir idare ve denetimli bir bütçe üzerine kuran Colbert, bir taraftan donanma ricalinin görevleri ve makamlarını belirli yetki ve sorumluluklar çerçevesinde düzenlerken, diğer taraftan Richelieu gibi devlet kontrolünde gemi inşa edilecek tersane ve limanları belirledi ve buraları sıkı gelir-gider denetime tabi tutacak kurallar ve araçlar geliştirdi. Donanma ile tersanelerin yönetim ve işleyişine yönelik pek çok kanun çıkararak kurumsallaşma ve bürokratik bir yapı kazanma yolunda önemli adımlar atan Colbert, bu sayede kısa sürede Fransız donanmasındaki kalyon sayısını kayda değer bir şekilde artmasını sağladı. Kalyon inşası programı neticesinde 1661'de yirmi olan kalyon sayısı 1671'de yüz on dokuza yükseldi.¹¹¹

Haudrère, "Les arsenaux de marine en France avant Colbert", *Dix-septième siècle*, Vol. 253/4 (2011), s. 657-669; Redding, *The English and French Navies*, s. 32-45.

¹¹⁰ Redding, *The English and French Navies*, s. 83-84, 160-166.

¹¹¹ Bernard Lutun, "Les approvisionnements de la Marine (1661-1761)", *La Revue administrative*, Vol. 326 (2002), s. 181-188; John A. Lynn, *The Wars of Louis XIV, 1667-1717*, Routledge, London 1999, s. 87-98; Jonathan R. Dull, *The Age of the Ship of the Line: The British and French Navies, 1650-1815*, University of Nebraska Press, London 2009, s. 10-33.

Fransa hükümeti, Akdeniz donanmasına kalyon inşa etmek için Toulon'da bir tersane kurmasına rağmen mevcut kalyonlarının ekseriyetini Kuzey Denizi ve Atlantik'te hizmet gören Ponant donanmasında, Amerika'daki kolonilerde ve Hindistan ticaretinde görevlendirdi. Levant donanmasında ise istisnai durumlar hariç 1660 ve 1670'li yıllarda altı ilâ dokuz kalyon her sene Akdeniz'e açıldı. Ayrıca bu dönemde kadirgalar donanmada hâlâ ağırlığını korudu. 1665-1669 yılları arasında yapımı tamamlanan ve sadece kadirga inşa edilen Marsilya Tersanesi'ndeki çalışmalar sayesinde 1670'lerde Levant donanmasındaki kadirga sayısı otuza ulaştı.¹¹² Osmanlı donanmasının tecrübelerinin gösterdiği üzere, Akdeniz'de kadirgalar kalyonlar karşısında mücadele gücünü kaybetmesine rağmen Fransızların donanmalarında kadirga bulundurmasının özel sebepleri vardı. XIV. Louis, Malta Şövalyeleri'ni himaye eden kral olarak, Maltalıların yüzyıllardır meşhur kadirgalarıyla Müslüman korsanlara karşı sürdürdüğü kutsal savaşı benimsemek; Fransa'ya ait kadirgalarda Maltalı korsanlar görevlendirip Garp Ocakları korsanlarına karşı savaştırmak ve böylece En Hristiyan Kral olarak Katolikler nezdinde imajını pekiştirmek istemişti.¹¹³ Aynı şekilde, Garp Ocakları'na karşı mücadelelerde ele geçirilen Müslüman esirleri tersanelerinde ve kadirgalarında kullanmayı yine Hristiyanlığın koruyucusu imajını tahkim eden bir araç haline getirdi.¹¹⁴

XIV. Louis'in hükümdarlığında Fransız donanması, denizler aşırı emperyalist amaçların, krallığın Avrupa'da hâkim güç olma arzusunun ve Hristiyan dünyanın lideri konumuna yükselme isteğinin pahalı ve ihtişamlı araçlarından biri oldu.¹¹⁵ Kral'ın Hristiyan dünyanın koruyucusu olma iddiası, 1660'lardan itibaren Osmanlı ve

¹¹² André Zysberg, "L'arsenal, cité des galères à Marseille au siècle de Louis XIV", **Dix-septième siècle**, Vol. 253/4, 2011, s. 639-656; Paul W. Bamford, **Fighting Ships and Prisons: The Mediterranean Galleys of France in the Age of Louis XIV**, The University of Minnesota Press, Minneapolis 1973, s. 24, 52-67; Marc Vigié, "Galères et 'Sea-Power' en France aux XVIIe siècle", **Revue Historique des Armées**, Vol. 182 (1991), s. 45-56.

¹¹³ Bamford, **Fighting Ships**, s. 4-9, 10-30; Fransa ile Malta Şövalyeleri arasındaki ilişkiler için bkz. a.mlf., "The Knights of Malta and the King of France, 1665-1700", **French Historical Studies**, Vol. 3/4 (1964), s. 429-453.

¹¹⁴ Meredith Martin, Gillian Wiess, **The Sun King at Sea: Maritime Art and Galley Slavery in Louis's France**, Getty Research Institute, Los Angeles 2022, s. 29-170.

¹¹⁵ Alan James, "Colbert and La Royale: Dynastic Ambitions and Imperial Ideals in France", **Ideologies of Western Naval Power, c. 1500-1815**, ed.: J.D. Davies, Alan James, Gijs Rommelse, Routledge, London 2020, s. 122-136; a.mlf., "French sea power in the Utrecht era: balance of power and the strategic context of Louis XIV's navy", **Navies in Multipolar Worlds: From the Age of Sail to the Present**, ed.: Paul Kennedy, Evan Wilson, Routledge, London, 2020, s. 9-22.

Garp Ocaklarıyla ilişkilerini iki farklı tarzda yürütmesinin önünü açtı. Aslında XIV. Louis'in takip ettiği siyaset, 1591-1605 yılları arasında Fransa büyükelçisi Savary de Brèves'in elçilik görevi bittikten sonra Osmanlı-Fransa ilişkileriyle ilgili kaleme aldığı iki risalede özetlediği çizginin bir devamıydı. Brèves, ilk risalesinde, Hristiyan dünyasına tehdit oluşturan Osmanlıların, Fransa önderliğinde düzenlenecek bir Haçlı seferiyle tarih sahnesinden silinmesinin gerekliliğini savundu. İkinci risalesinde ise Fransızların Osmanlılarla kurduğu ilişkiler sayesinde Avrupalı tüccarların Akdeniz'de ticari faaliyetlerini rahatça sürdürebildiğini ve Hristiyan hacıların kutsal beldeleri ziyaret edebildiğini belirtti. Bu imtiyaz ve hakların korunması için Osmanlılarla iyi ilişkilerin sürdürülmesinin gerekli olduğunu ifade etti.¹¹⁶

XIV. Louis, Hristiyan dünyasını Osmanlı tehdidinden korumaya en layık kral olduğu iddiasıyla Girit seferleri sırasında Avrupa'da yeniden canlanan Haçlı ruhuna ayak uydurdu. 1658'de Fransız elçisi Jean de La Haye'nin Venediklilere yardım ettiği için tutuklanması iki devlet arasındaki ilişkileri kötü etkiledi. Bunun üzerine XIV. Louis 1664'te Avusturya ordusuna yardım birlikleri gönderdi. Osmanlıların Kandiye'yi fethetmesine mâni olmak için 1668 ve 1669'da Venediklilere iki defa donanma ve askerî birliklerle destek verdi. 1669'da görevlendirdiği imdat ordusunda on beş kalyon, on beş kadirga ve altı yüz asker mevcuttu.¹¹⁷ XIV. Louis bu faaliyetleriyle En Hristiyan Kral olarak kendisinden bekleneni yerine getirme niyetindeydi, fakat Osmanlılarla alenen bir savaşa girme peşinde değildi. Zira Akdeniz ticareti devletin önemli gelir kaynaklarından. Bu nedenle askerî yardımların ardından özellikle Fransız tacirlerin Osmanlı limanlarında ticarî imtiyazlarını korumak için Osmanlılarla barış halini sürdürmeye yönelik adımlar attı.¹¹⁸

Osmanlılarla savaşa girmeyen XIV. Louis, bunun yerine Fransız ticaret gemilerine saldırılar düzenlediği ve Fransız vatandaşlarını esir ettiği gerekçesiyle Garp

¹¹⁶ Niall Oddy, "Crusade or cooperation? Savary de Brèves's Treatises on the Ottoman Empire", **The Seventeenth Century**, Vol. 34, N. 2 (2018), s. 143-157.

¹¹⁷ Özkan Bardakçı, François Pugnère, **La dernière croisade: Les Français et la guerre de Candie 1699**, Presses universitaires de Rennes, Rennes 2008, s. 61-77; Setton, **Venice, Austria, and the Turks**, s. 198-205.

¹¹⁸ Fransa'nın bu tutumunu analiz eden önemli bir çalışma için bkz. Philip McCluskey, "Commerce before crusade? France, the Ottoman Empire and the Barbary pirates (1661-1669)", **French History**, Vol. 23, N. 1 (2009), s. 1-21.

Ocaklarına ait korsanları hedef aldı.¹¹⁹ Nitekim Osmanlılar da Fransızların, ahidnâmelere ve sultanın zaman zaman verdiği emirlere uymayarak ticaret gemilerine saldıran Garp Ocakları korsanlarıyla mücadele etmesine rıza gösteriyordu. Kardinal Richelieu, Fransız donanmasını yeniden güçlendirmesinin amaçlarından birini Mağripli korsanlara karşı tacirleri korumak olarak belirlemişti.¹²⁰ Bu meyanda XIV. Louis, Levant donanması amirali François de Vendôme, Duc de Beaufort’a 19 Mayıs 1662’de yazdığı mektupta, dikkatli davranarak önüne çıkan her gemiye saldırmamasını ve Osmanlı donanmasına ait savaş gemileri ile Garp Ocakları kalyonlarını karıştırmamasını emretti.¹²¹

Jean Baptiste Colbert’in gözetiminde 1661’de başlatılan donanma ihya programının henüz ilk senelerinde, Osmanlı kalyonlarının Hristiyan korsanlar karşısında düştüğü duruma benzer şekilde, Fransızlar Levant donanmasında Garp Ocaklarıyla mücadele edebilmek için kalyonlara ihtiyaç olduğu fark etti. Amiral Duc de Beaufort 1662’de daha iyi kalyonlar yapılmadığı müddetçe Mağripliler karşısında şansının olmadığını merkeze bildirdi.¹²² Bunun üzerine aynı yıl hem Fransa’ya ait ticaret gemilerini koruması hem de Mağripli korsanlara karşı savaşması için Toulon’da altı kalyonun inşa edilmesine ve bu kalyonların daimî surette Levant donanmasında görevlendirilmesine karar verildi. Bu süreçte yeni Fransız kalyonların henüz Osmanlılar tarafından inşa edilen kalyonlar kadar kaliteli olmasına dikkat edildi.¹²³

XIV. Louis, Levant donanmasının yeterince güçlü olmadığı bu dönemde, Akdeniz’de Mağrip kalyonlarıyla mücadele ederek korsan sorununu azaltmak yerine bu meseleye kökten çözüm bulmak için Akdeniz’de siyasi dengeleri değiştiren bir hamlede bulundu. Osmanlı donanmasının Kandiye kuşatmasıyla meşgul olduğu ve Osmanlı ordusunun Avusturya ordusuyla savaştığı tarihlerde, Temmuz 1664’te on dört

¹¹⁹ Fransızlar ve Garp Ocakları arasındaki ilişkiler hakkında genel bilgiler için bkz. Robert Capot-Rey, “La politique française et le Maghreb méditerranéen, 1643-1685”, *Reveu Africain*, Vol. 75 (1934), s. 47-62, 175-217, 426-490.

¹²⁰ Géraud Poumarède, “La France et les Barbaresques: police des mers et relations internationales en Méditerranée (XVIe-XVIIe siècles)”, *Revue d’histoire maritime*, Vol. 4 (2005), s. 117-137.

¹²¹ *Lettres, instructions et mémoires de Colbert, publiés d’après les ordres de l’empereur sur la proposition de son excellence M. Magne, ministre secrétaire d’Etat des Finances par Pierre Clément, Tome III, 1ère partie: marine et galères*, Imprimerie impériale, Paris 1864, s. 2-4.

¹²² *Lettres, instructions et mémoires de Colbert*, s. 9.

¹²³ *Lettres, instructions et mémoires de Colbert*, s. 11, 19, 21.

kalyon, sekiz kadirga ve beş bin beş yüz askerden müteşekkil Fransız donanması bizzat XIV. Louis'in komutasında Cezayir ve Tunus arasındaki Cicel'i işgal etmek için harekete geçti.¹²⁴ Her ne kadar Fransızlar bu işgal girişiminden hezimetle ayrılmış olsalar da Fransız donanmasının yol açtığı korku ortamında 1665'te Tunus ve 1666'te Cezayir XIV. Louis ile Fransa tacir gemilerine saldırmama garantisi vererek barış anlaşması imzalamaya razı oldu.¹²⁵

Fransız savaş gemilerine, kendilerine ait ticaret gemilerini korumaları için Mağripli korsanlarla mücadele etme izni vermesine rağmen bu şekilde bir işgal teşebbüsü Osmanlıların Fransa'ya yaklaşımını değiştirmesine sebep oldu. Jean de La Haye'nin tutuklanmasından sonra olağanüstü elçi görevlendirip Osmanlılarla tekrar ilişkileri düzeltmek isteyen XIV. Louis, Avusturya ordusuna asker göndererek ve Cicel'e saldırarak ilişkileri bozdu. Osmanlılar, 1665'te Kral'ın yeni büyükelçi gönderme isteğini kabul etti, fakat İstanbul'a gelen Denis de la Haye-Vantelet Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa tarafından iyi karşılanmadı. Sadrazam, özellikle Malta korsanlarının Osmanlı tacir gemilerine düzenledikleri saldırılarından Fransa'yı sorumlu tutarken, ahidnâmeyi yenilemeyi de reddetti. Böylece XIV. Louis'in bir taraftan Hristiyanların takdirini kazanmak için Garp Ocaklarını sindirme, diğer taraftan Akdeniz'de ticari çıkarlarını korumak için Osmanlılarla barışı koruma stratejisi iflas etti. Bu durum, XIV. Louis'i Kandiye'ye destek birlikleri göndermesine de zemin hazırladı.¹²⁶

XIV. Louis'in Kandiye'ye donanma yardımı sonuç vermesi halinde Osmanlılara bir savaşa girmesi kaçınılmazdı. Kandiye'ye giden amirallere gönderdiği mektuplarda da Osmanlıların Fransız donanmasının gücünü hissetmesini amaçladığını açıkça ifade etmişti.¹²⁷ Ancak, bu yardım girişimi akim kalınca tekrar Osmanlılarla anlaşmaya yolları aramayı denedi. Osmanlılar ise Fransa ile yeniden barışmaya ve bir ahidnâme vermeye istekli değildi. Bu durum Fransız tacirlerin Osmanlı

¹²⁴ Bu sefer hakkında kapsamlı bir araştırma için bkz. Bernard Bachelot, **Louis XIV en Algérie: Gigeri 1664**, Éditions du Rocher, Monaco 2003.

¹²⁵ Poumarède, "La France et les Barbaresques", s. 133.

¹²⁶ Claude Michaud, "Les relations franco-turques au moment de la bataille de Szentgotthárd", **Entre croisades et révolutions: Princes, noblesses et nations au centre de l'Europe (xvie-xviii siècles)**, Éditions de la Sorbonne, Paris 2010, s. 251-264.

¹²⁷ **Lettres, instructions et mémoires de Colbert**, s. 155-157.

topraklarındaki ticaret yapma imtiyazını tehlikeye attı ve Fransız tacir gemilerini de Garp Ocakları'nın saldırılarına açık hâle getirdi. Keza XIV. Louis de Kandiye hezimetinin ardından Fransız tacirlerin Mağripli korsanların hışmına uğrayacağını öngörerek, Akdeniz'e artık sekiz-dokuz kalyon görevlendirilmesini istedi ve donanma kapudanlarına gerekirse Cezayirliyle savaşa girilmesini emretti.¹²⁸ Ayrıca Cezayir, Tunus ve Trablusgarplılara ait kalyonların incelenmesini ve onların kullandıklarından daha iyi kalyonların yapılmasını da istedi.¹²⁹

Görsel 2 Fransız kalyonlar Trablusgarp önlerinde (1671)¹³⁰

Osmanlılarla anlaşma zeminini yitiren ve Akdeniz'deki Fransız tacirleri her zamankinden daha fazla koruması gereken XIV. Louis, kalyonlarını güçlü ve göz korkutucu bir şekilde sahneye çıkarmıştı. Fransız donanması ilk hamlesini 1665'te imzalanan anlaşmaya uymamakla suçladığı Tunus'a yaptı. Yirmi beş kalyon ve beş kadirgadan oluşan Fransız donanması Mayıs 1670'te Tunus Limanı'na girdi ve Tunus dayısını anlaşmaya riayet ederek korsan saldırılarına son vermesi hususunda uyardı.

¹²⁸ Lettres, instructions et mémoires de Colbert, s. 173, 177-178, 180.

¹²⁹ Lettres, instructions et mémoires de Colbert, s. 340.

¹³⁰ <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b532354807/f1.item.r=navale.zoom> (Erişim Tarihi: 21.03.204)

Üstelik Fransızlar bu baskını Fransa tacirleri yanında Hristiyan tacirlerin hepsini Tunus korsanlarından kurtarmak adına gerçekleştirdiklerini ilan etti.¹³¹ Sonraki sene Fransız donanması faaliyet alanını genişletti. 1671 yılının bahar ve yaz aylarında Garp Ocakları limanları yakınlarında devriye gezen on iki Fransız kalyonu, özellikle Tunus kalyonlarını gözetim altında tuttu. Ayrıca filodan ayrılan bazı kalyonlar Cezayir ve Trablusgarp korsanlarının peşine düştü.¹³² Yine bu dönemde iki Fransız kalyonu Salé'den Akdeniz'e gelen korsan kalyonlarıyla savaştı.¹³³ Bütün bu faaliyetlerine rağmen devlet merkezinde Fransız donanmasının hâlâ ses getiren bir başarı kazanamadığı düşüncesi hakimdi ve yeni kalyonların donanmaya katılmasıyla bu durumun değişeceği umut ediliyordu.¹³⁴ Muhtemelen bu hayal kırıklığının da etkisiyle Fransa kalyonları aynı senenin sonbaharında Ege adalarına kadar geldi ve Malta kadirgalarıyla buluştu. Ege adaları civarında dolaşan Mağrip kalyonlarını takip ettikten sonra Toulon'a geri döndü.¹³⁵

Mağrip korsanlarıyla mücadele bahanesi altında Ege adalarına kadar açılan Fransız donanması, 1672'de (1083) Hollanda ile savaşa girdiği için uzun bir süre Akdeniz'de faaliyetlerini kısıtlamak zorunda kaldı. Aynı yıl Akdeniz'de çok az görünen sekiz Fransız kalyonu¹³⁶, vaktinin önemli bir kısmını Tunus ile yeni bir anlaşma yapmaya ayırdı. Bu girişiminde başarılı olarak 28 Haziran 1672'de (2 Rebî'ülevvel 1083) Tunus dayısı ile bazı yeni şartların eklendiği bir anlaşma imzaladı.¹³⁷ Fransızlar bu dönemde Akdeniz'de bulunan Hollanda kalyonlarına

¹³¹ “L'Arrivée des Vaissaux du Roy, devant Thunis, sous le Commandement du Marquis de Marter, avec ce qui s'y est passé, entre les deux Partis”, N. 70, **Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires**, 1670, s. 557-568; **Lettres, instructions et mémoires de Colbert**, s. 240-241; **The London Gazette**, 7-11 July 1670, N. 485, s. 1-2.

¹³² **Gazette**, 13 Mars 1671, N. 41, s. 336-337; **The London Gazette**, 1-4 May 1671, N. 570, s. 1; **The London Gazette**, 20-24 July 1671, N. 593, s. 2; **The London Gazette**, 3-7 August 1671, N. 597, s. 2.

¹³³ “Les Particvlaritez du Combat donné entre trois Vaisseaux du Roy, & pareil nombre de Corsaires de Salé”, N. 89, **Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires**, 1670, s. 726-730.

¹³⁴ **Lettres, instructions et mémoires de Colbert**, s. 349, 390.

¹³⁵ **Gazette**, 25 Septembre 1671, N. 124, s. 1000; **Gazette**, 3 Octobre 1671, N. 127, s. 1023; **Gazette**, 31 Octobre 1671, N. 139, s. 1116; **The London Gazette**, 9-12 October 1671, N. 616, s. 1-2; **The London Gazette**, 9-13 November 1671, N. 625, s. 1; **The London Gazette**, 25-28 December 1671, N. 638, s. 1.

¹³⁶ Fransız donanmasının faaliyetleriyle alakalı kaynaklara yansıyan bazı bilgiler için bkz. **Gazette**, 1 Janvier 1672, N. 12, s. 91; **The London Gazette**, 1-4 April 1672, N. 665, s. 1; **Lettres, instructions et mémoires de Colbert**, s. 423.

¹³⁷ Anlaşma metni için bkz. **Recueil des traités de commerce et de navigation de la France avec les puissances étrangères depuis la Paix Westphalie, en 1648, Tome III-1ere Partié**, haz.: M. Le Comte d'Hauterive - M. Le Chever F. de Cussy, Rey et Gravier, Paris 1836, s. 66-77; Ayrıca bkz. Abdullah

saldırmayı da düşündü.¹³⁸ Cezayir Dayısı Hacı Muhammed, sekiz Fransız kalyonu Ağustos 1673'te (Cemâziyelevvel 1084) Cezayir limanına girdiğinde, XIV. Louis'e mektup yazarak kalyonların limandan uzaklaşmasını ve kalyonlara sığınan esirlerin geri verilmesini talep etti. Fransız donanmasının bu şekilde limanı abluka altına almasından şikayetçi olmasına ve kaleden misilleme top atışı yapma tehdidinde bulunmasına rağmen Cezayirliler Fransız kalyonlarına karşı çıkmaya cüret edemedi.¹³⁹ Fransa kalyonları, 1674-1675 (1085-1086) yılları arasında da yeni bir anlaşma imzalamak için Cezayir limanlarını ziyaret etmeyi sürdürdü. Bunun üzerine Cezayirliler 1666 (1077) tarihli anlaşmanın şartlarına sadık kalma taahhüdüyle Fransızlarla yeni bir mutabakat yapmaya mecbur kaldı.¹⁴⁰

Fransa ve Hollanda arasındaki savaş 1674 (1085) yılından itibaren Akdeniz'e yayıldı ve iki devletin donanması 1678 (1089) yılına kadar Sicilya civarında birçok deniz savaşında karşı karşıya geldi.¹⁴¹ Bu süreçte Fransız donanması, Akdeniz'deki korsan gemilerine karşı mücadelesini ertelemek zorunda kaldı. Ancak, Fransızların o zamana kadar Garp Ocakları'na yönelik faaliyetlerini ve Hollanda'ya deniz savaşlarında kurduğu üstünlüğü takip eden Osmanlılar, en sonunda yeniden bir ahidnâme vermeye razı olacaktı.

Dört Fransız savaş kalyonu Cemâziyelevvel 1081'de (Ekim 1670) yeni büyükelçi Charles Marie François Olier, Marquis de Nointel'i İstanbul'a getirdi. Kandiye fiyaskosundan sonra donanmalarının ihtişamını Osmanlılara göstermek isteyen Fransızlar, bu yolla müzakereler başlamadan önce rakiplerine göz dağı vermeyi de amaçladı. Fransızların büyük toplara sahip kalyonları şehir halkının yoğun ilgisi altında İstanbul'a girdi ve selamlama maksadıyla kalyonlardan atılan toplar bütün şehirde duyuldu. Ayrıca Nointel bir gün boyunca bindiği kalyondan karaya

Erdem Taş, İsa Gökgedik, "Garp Ocaklarında Çözülme: İngiltere ve Fransa'nın Garp Ocaklarıyla Yaptığı Antlaşmalarda Birliği Bozucu Maddeler (17.-19. yy.)", *İSTEM*, c. 20, sayı 39 (2022), s. 260.

¹³⁸ *Lettres, instructions et mémoires de Colbert*, s. 454-455.

¹³⁹ *Correspondance des deys d'Alger avec la cour de France, Tome Premier (1579-1700)*, haz.: Eugène Plantet, Félix Alcan, Paris 1889, s. 70-71; *Lettres, instructions et mémoires de Colbert*, s. 495-496.

¹⁴⁰ *Correspondance des deys d'Alger avec la cour de France*, s. 71-84; *Lettres, instructions et mémoires de Colbert*, s. 519.

¹⁴¹ R. C. Anderson, "The Sicilian War of 1674-1678", *The Mariner's Mirror*, Vol. 57, N. 3 (1971), s. 239-265.

yanaşmayarak şehir halkının Fransız donanmasının varlığını hissetmesini istedi.¹⁴² Ancak, Nointel'in kalyonlarla şehre girişi Osmanlıların Fransa'ya karşı tavrını değiştirmesine yetmedi. Sadrazam Köprülü Ahmed Paşa ile Fransa elçisi arasında Edirne'de gerçekleştirilen ilk görüşmeden sonuç çıkmadı.¹⁴³ Bu durum 1671 yılının sonundan itibaren Fransızların lehine değişmeye başlayacaktı.

İki devlet arasındaki gelişmeleri yakinen takip eden Paul Rycaut'a göre, Osmanlılar Fransa'nın kara ve deniz savaşı için hazırlıklara başladığını öğrendiklerinde, Lehistan'a planladıkları seferi ertelemeyi düşünmüş, hatta bu dönemde Fransa kalyonlarının Ege adalarına gelmesi Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa'yı tedirgin etmişti. Sadrazam, 1672 (1082) yılının ilk aylarında Nointel ile yeniden görüştü, fakat XIV. Louis'in Hollanda ile savaşa gireceği ortaya çıkınca Fransız kalyonlarının baskısından kurtulduğunu düşündü. Lehistan seferi öncesinde Fransa'nın ahidnâme talebini yine sürüncemede bıraktı.¹⁴⁴ İngiliz diplomatın bilgilerini doğrulayan Fransa büyükelçisi Nointel, 1672 tarihli mektuplarında Fransız donanmasının Ege'de boy göstermesinin Fazıl Ahmed Paşa'nın tavrını değiştirmesinde etkili olduğunu belirtmişti. Mektuplarının birinde, sadrazamın Fransız donanmasının olası bir saldırısına Osmanlı donanmasıyla karşı koyamayacağını söylediğini ve bunu bizzat Kaptanıderya Kaplan Mustafa Paşa'dan duyduğunu not düşmüştü.¹⁴⁵ Sadrazamın Fransa ile Hollanda arasındaki savaşı bahane ederek görüşmeleri bir kez daha ertelemesine sinirlenen Nointel, kendisini İstanbul'a getiren Diamant isimli kalyona binip Osmanlılara haber vermeden Fransa'ya dönmek istemişti. Ancak Osmanlıların Boğazhisarları'nda geçerken Fransız kalyonuna saldırması halinde bir savaşın başlayacağını bilincindeydi. Bu nedenle XIV. Louis'e

¹⁴² Albert Vandal, *L'Odyssée d'Un Ambassadeur: Les Voyages Du Marquis de Nointel (1670-1680)*, Plon-Nourrit, Paris 1900, s. 52-56; "L'Entrée dv Marquis de Nointel, ambassadevr du Roy, en la ville de Constantinople", N. 18, *Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires*, 1670, s. 133-144.

¹⁴³ Vandal, *L'Odyssée d'Un Ambassadeur*, s. 56-68.

¹⁴⁴ Rycaut, *The history of the Turkish Empire*, s. 292-293.

¹⁴⁵ Vandal, *L'Odyssée d'Un Ambassadeur*, s. 87-88.

sadrazama göz dağı vermek için birkaç Fransa savaş kalyonu daha İstanbul'a göndermesini önerdi, fakat teklifi kabul edilmedi.¹⁴⁶

Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa, Lehistan seferinden döndükten sonra Fransa ordularının Hollanda karşısında üstünlük kurduğunu ve Fransız donanmasının Tunus ile Cezayir'i anlaşma yapmaya mecbur ettiğini öğrendi. Bunun üzerine 1084 (1673) yılında Fransızlara yeni bir ahidnâme vermeyi kabul etti. 1604'te verilen ahidnâmeden sonra ilk defa yeni maddeler ve şartların eklendiği 1084 (1673) tarihli ahidnâme ile iki devlet arasındaki anlaşmazlıkları sonlandıracak ve Fransız tacirlerin Osmanlı topraklarında ticarî koşullarını olgunlaştıracak şartlar sağlandı.¹⁴⁷ Ayrıca Kaptanıderya Köse Ali Paşa ve derya beylerine Akdeniz'de rastladıkları Fransız gemilerinden zorla hediye ve pişkeş almamaları ve iki devlet arasındaki dostluğu zedeleyecek davranışlardan kaçınmaları da emredildi.¹⁴⁸

Neticede, XIV. Louis'in Fransız donanmasının 1670'lerde Akdeniz'e daha güçlü bir şekilde dahil etmesi donanmanın misyonunun zamanla Garp Ocakları korsanlarına karşı mücadeleden denizlerde Osmanlılara üstünlük kurmaya doğru evrilmesine zemin hazırladı. Bu süreçte Fransız savaş kalyonları öncelikle Osmanlılarla diplomatik ilişkilerde ve yeni ahidnâme elde etme sürecinde caydırıcı bir unsur olarak rol oynadı. Ayrıca kadırgalardan oluşan Osmanlı donanmasının yelkenli savaş gemisi eksikliğini kapatan Mağrip kalyonları, Fransız donanması tarafından baskı altına alındı. Bu dönemde Hollandalıların, Fransızlarla savaşmaları için kalyon gönderme teklifinde bulunması Osmanlı donanmasının vaziyeti hakkında oluşan kanaati yansıtmaları bakımında dikkate değerdir.¹⁴⁹ Nitekim XIV. Louis'e

¹⁴⁶ Vandal, *L'Odyssée d'Un Ambassadeur*, s. 99-101; Claude Michaud, "Raison d'État et conscience chrétienne: L'ambassade du marquis de Nointel auprès de la Porte ottomane", *Entre croisades et révolutions*, s. 266-267.

¹⁴⁷ 1673 tarihli ahidnâme ile ilgili bir değerlendirme için bkz. Géraud Poumarède, "Négociier pres la Sublime Porte: Jalons pour une nouvelle histoire des capitulations franco-ottomanes", *L'invention de la diplomatie: Moyen âge – Temp modernes*, ed.: Lucien Bély, Presses Universitaires de France, Paris 1998, s. 78-81.

¹⁴⁸ Ebru Karakoyun, *Fransa Ahkâm Defteri (1666-1687) (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014, s. 172-173.

¹⁴⁹ Fransız raporlarına yansıyan bu bilgiye göre Hollandalılar Ağustos 1674'te Osmanlılara 300 kalyon göndermeyi teklif etmiş, fakat Köprülüzâde Ahmed Paşa, bu teklifi ciddiye almayarak Hristiyanlar arasındaki savaşa müdahil olmayacağını bildirmişti, bkz. *Correspondance administrative sous le règne de Louis XIV, entre le cabinet du roi, les secrétaires d'État, le chancelier de France, Tome 4*, haz.: Georges Bernard Depping, Imprimerie nationale, Paris 1855, s. 751.

Hollandalılara karşı kazanılan deniz savaşlarından sonra 1678’de verilen raporda Akdeniz’in artık Fransa deniz kuvvetleri tarafından tahakküm altına alındığı bildirilmişti.¹⁵⁰ Akdeniz’de hakim güç olma iddiasını perçinleyen Fransız donanmasının anlaşma yapmaya ikna edemediği Trablusgarplıları cezalandırmak için Sakız’a büyük bir baskın düzenlemesi ise Osmanlı donanmasında büyük bir dönüşümü tetikleyecekti.

1.4. Fransız Donanmasının Sakız Baskını ve Osmanlıların Kalyona Geçışı

1670’lerde Akdeniz’de Avrupalı tacir gemilerine düzenlenen saldırılarda Trablusgarplıların öne çıktığı fark edilir. Dönemin kaynaklarında Trablusgarp kalyonlarının ticaret gemilerine yönelik saldırıları önemli bir yer tutarken, Fransızlar da en fazla onlardan şikayetçiydi. Mesela, 1671’de (1082) bir Fransız ticaret kalyonun, Navarin yakınlarında bir Trablusgarp kalyonuyla çatışması dönemin basınında dikkate değer bir hadise olarak yer aldı.¹⁵¹ Aynı yıl Fransa resmî gazetesinde, İskenderiye’ye giden Fransız tacirlerine en fazla zararı Trablusgarp korsanlarının verdiği yazıldı.¹⁵² Fransa kalyonları mesailerinin önemli bir kısmını Trablusgarp kalyonlarıyla mücadele etmeye ayırırken, Cezayir ve Tunus’ta yaptıkları gibi Trablus limanını basarak onları barış anlaşmasına mecbur etme girişimleri netice vermedi.¹⁵³ Öte yandan Osmanlılar, Fransa’ya verilen 1084 (1673) tarihli ahidnâmeden sonra Garp Ocaklarına Fransız gemilerine saldırmamaları için emirler gönderdi.¹⁵⁴ Ancak, bu uyarılar Trablusgarplıları teskin etmedi, hatta 1675’te dört Trablusgarp kalyonun Marsilyalı bir ticaret gemisine saldırması Fransa’da gündem oldu.¹⁵⁵

¹⁵⁰ **Lettres, instructions et mémoires de Colbert**, s. 102-103.

¹⁵¹ “Les Particularitez du Combat donné entre vn Vaisseau Marchand, François & vn Corsaire de Tripoli, proche Navarrin, contenues en la Lettre, écrite de Venise, par l’vn de ceux qui estoient sur ledit Vaisseau”, N.12, **Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires**, 1671, s. 85-96.

¹⁵² “Contenant les Particularitez du Soulèvement des Arabes, avec la Suite des Affaires des Vénetiens, & des Turcs, en vne Lettre de Venise”, N. 128, **Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires**, 1671, s. 1030-1031.

¹⁵³ **Gazette**, 18 Décembre 1671, N. 6, s. 44; **Gazette**, 21 Février 1672, N. 29, s. 226; **Gazette**, 12 Aoust 1673, N. 103, s. 814.

¹⁵⁴ Karakoyun, **Fransa Ahkâm Defteri**, s. 196-197; Bu dönemde Trablusgarp’ın idaresinde sıkıntılar mevcuttu, dayıların görev süreleri kısalmış ve iç karışıklıklar artmıştı, bkz. Taş, **Trablusgarp Eyaleti**, s. 94-98.

¹⁵⁵ “Le Combat donné par quatre Vaisseaux de Tripoli, armez en guerre, contre un Vaisseau Marchand de la ville de Marseille”, N. 41, **Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires**, 1675, s. 290-296.

Trablusgarp korsanlarının 1088 (1677) yılından itibaren saldırılarının artması üzerine XIV. Louis'e bir rapor yazıldı. Raporda Trablusgarp kalyonlarının son iki senede on dört Fransız ticaret gemisinin ele geçirdiği bildirilirken, bu korsanların cezalandırılması için tedbirler alınmasının gerektiği ifade edildi. Fransa Kralı ilk olarak Trablusgarp'a güvenlik meselelerini görüşmesi için bir temsilci gönderdi, fakat beklediği neticeyi alamadı.¹⁵⁶ Amiral Abraham Du Quesne, Ağustos 1679'da yedi kalyonla Trablus'a gelerek barış talebini yineledi, ancak yöneticiler Trablusgarp kalyonlarının denizde olmasını bahane ederek bu talebi yine reddetti.¹⁵⁷ Diplomatik temaslarla meseleyi çözemeyen XIV. Louis, Kasım 1680'de (Şevval 1091) Du Quesne'ye şiddet yoluna başvurmasını emretti.¹⁵⁸ Fransa Kralı'nın sorunu şiddetle çözüme kavuşturma kararı vermesindeki motivasyonlardan bir diğeri ise, 1088 (1677) yılında Fransa büyükelçisi Marquis de Nointel'in Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın bütün yabancı elçileri ağırladığı bir mecliste, teşrifat kurallarına aykırı olarak daha alçak ve sadrazamdan uzak bir iskemlede oturtulmak istenmesi ve bu olayın ardından ortaya çıkan diplomatik krizdi. Öyle ki XIV. Louis'in eski teşrifat kurallarına riayet edilmedikçe sadrazamla görüşmemesi hususunda kesin emrine rağmen Nointel kralın ikazına uymayınca görevinden alınmıştı.¹⁵⁹

XIV. Louis, Amiral Du Quesne'ye 1681 (1092) yılının bahar aylarında Trablusgarp korsanlarını Ege adaları civarında yakalaması için uyması gerekenler hakkında talimatlar verdi. Kral, Trablusgarp kalyonlarını daha kolay bulmaları için 8 Fransız kalyonunu Ege adaları etrafında ayrı filolar halinde dolaştırmalarını emretti. Bu tedbir sonuç vermezse, bütün kalyonlarla İzmir'e dümen kırmalarını ve Fransız ticaret gemilerini koruma altına almasını buyurdu. XIV. Louis'in Amiral Du Quesne'yi İzmir'e yollamasının bir diğer sebebi ise Fransa Büyükelçisi Nointel'e yapılan saygısızlığın rövanşını almaktı. Buna göre, Amiral kalyonlarla İzmir'e vardığında Fransa konsolosuyla Nointel'e haber gönderecek ve eğer Osmanlılar yaptıkları

¹⁵⁶ Taş, **Trablusgarp Eyaleti**, s. 112.

¹⁵⁷ **Piracy and Diplomacy in Seventeenth Century North Afrika: The Journal of Thomas Baker, English Consul in Tripoli, 1677-1685**, ed.: C.R. Pennel, Fairleigh Dickinson University Press, Rutherford 1989, s. 122.

¹⁵⁸ Lettres, instructions et mémoires de Colbert, s. 200-201.

¹⁵⁹ Géraud Poumarède, "La querelle du sofa: Étude sur les rapports entre gloire et diplomatie", **Histoire, économie & société**, Vol. 20, N. 2 (2001), s. 185-197.

davranış nedeniyle özür dilemezse Çanakkale Boğazı'na girecekti. Bu sırada büyükelçi de Trablusgarp kalyonlarının Osmanlı limanlarına sığınmaması için başkentte kulis yapacaktı. Fransa Kralı, Amiral Du Quesne'den talimatlarına harfiyen uygulamasını ve Trablusgarplıları barışa mecbur etmesini bekliyordu.¹⁶⁰

Amiral Du Quesne, XIV. Louis'in verdiği talimatlar doğrultusunda Mayıs 1681'de (Rebî'ülâhır 1092) emrindeki kalyonlarla Ege'ye doğru yelken açtı. 8 Haziran'da (21 Cemâziyelevvel) Mora civarında devriyeye çıkan bir Fransız kalyonu, altı Trablusgarp kalyonuyla karşılaştı ve birkaç gün süren kovalamacanın ardından kurtulmayı başardı. Fransız kalyonun başından geçenlerden haberdar olan Du Quesne, Trablusgarp kalyonlarının Sakız'da yağlandığını öğrenince harekete geçti. Fransız Amiral, 7 Receb 1092'de (23 Temmuz 1681) 8 Fransız kalyonuyla vire bayrağını açıp Sakız Limanı'na girdi. Kısa süre sonra kalyonlardan vire bayraklarını indirip savaş bayraklarını açtı ve limanda bulunan sekiz Trablus kalyonunu bombalamaya başladı. Dört saatten fazla devam eden ve dört binden fazla topun atıldığı bombardıman sırasında Trablusgarp kalyonları haricinde limandaki diğer gemiler ve şehir içindeki binalar da hasar gördü. Trablus kalyonlarından atılan toplar ve Sakız Kalesi'ndeki topçuların bombardımanı Fransa kalyonlarına zarar vermedi. Sakız'daki Osmanlı yöneticileri ve Fransız konsolosu, saldırıyı durdurduktan sonra Du Quesne ile görüşerek limandan ayrılmasını istedi. Ancak, Fransız Amiral Trablus kalyonları teslim edilmedikçe limandan ayrılmayacağını söyledi. Ayrıca Sakız Kalesi'ne saldırmak niyetinde olmadığını ve oluşan zararı karşılamayacağını bildirdi.

19 Receb 1092'de (4 Ağustos 1681) Fransız donanmasının Sakız'a saldırdığı haberi İstanbul'a ulaştı. O sırada Rodos'ta donanma gemilerini bakımıyla ilgilenen Kaptanıderya Bozoklu Mustafa Paşa'ya hızlıca Sakız'a gitmesi için emirler gönderildi. Fransa Büyükelçisi Kont Guilleragues'a göre, Mustafa Paşa'ya kadırgalar ve Garp Ocakları kalyonları yanında iki Hollanda kalyonuna yerleştirilen yeniçerilerle Fransız kalyonlarına saldırması emredildi. Ne var ki kendisi Sakız'a ulaştığında Fransızlarla çatışmaya girmeye cesaret edemedi. Bunun yerine Amiral Du Quesne'ye barış şartlarını bozma sebebini sordu. Amiral amacının Osmanlılara veya Sakız zarar

¹⁶⁰ Lettres, instructions et mémoires de Colbert, s. 204-206.

vermek olmadığını yineledi ve Fransız ticaret gemilerine saldıran Trablus kalyonlarını ele geçirmek istediğini bildirdi. Osmanlı donanması krizi çözemeyince Sadrazam Kara Mustafa Paşa, Fransa Büyükelçisi Kont Guilleragues'i huzuruna çağırarak kapitülasyonları iptal etme ve Fransız tacirleri hapsedme tehdidinde bulundu. İlerleyen süreçte büyükelçi ve XIV. Louis'in olayların yatışması için donanmayı geri çekmesi, Sakız'da oluşan zararı tazmin etmesi ve IV. Mehmed'e hediyeler göndermesiyle mesele çözüme kavuşturuldu.¹⁶¹

XIV. Louis 16 Ekim 1681'de Amiral Du Quesne'ye yazdığı mektupta, Sakız'da Fransa kalyonlarının gücünü göstermesinden duyduğu memnuniyeti açıkça dile getirdi. Ancak ticari ilişkilere zarar vermemek için Osmanlılarla bir savaşa girmek istemediğini belirtti ve kendisine Osmanlı idarecilerini daha fazla kıışkırtmamasını salık verdi. Buna rağmen Trablusgarp kalyonlarının Osmanlı donanmasının koruması altında uzaklaştırılmasına izin vermemesini de buyurdu.¹⁶² XIV. Louis, bir süre sonra Du Quesne'nin Kaptanıderya Bozoklu Mustafa Paşa'nın arabuluculuğuyla Trablusgarplılarla anlaşma yaptığını öğrendiğinde ise hadisenin böyle neticelenmesinden memnun olduğunu bildiren bir mektup daha yazdı. Ayrıca kendisine bu olayı geride bırakarak, Akdeniz'de tekrar Fransa gemilerine saldırmaya başlayan Cezayirlileri cezalandırmak için donanma hazırlıklarıyla ilgilenmesini emretti.¹⁶³ Fransa Kralı Amiral Du Quesne'ye ödül olarak 100.000 livre vermeyi de ihmal etmedi.¹⁶⁴

XIV. Louis, Sakız baskınıyla Hristiyan dünyasının lideri ve koruyucusu imajını pekiştirirken, Akdeniz'de artık Fransız donanmasının hükmünün geçtiğini de adeta

¹⁶¹ Sakız Baskını ve sonrasında yaşananlarla ilgili bkz. **Silahdar, Târih**, s. 772-776; **Târih-i Râşid**, c. I, s. 220, 224-226; "Le Combat donné par le Sievr Dv Qvesne Lieutenant général des armées navales du Roy, contre huit vaisseaux de Tripoli dans le port de Chio", N. 79, **Recueil des Gazettes nouvelles ordinaires et extraordinaires**, 1681, s. 541-552; **An account of Monsieur De Quesne's late expedition at Chio together with the negotiation of Monsieur Guilleragues, the French ambassadeur at the port in a letter written by an officer of the Grand Vizir's to a pacha**, Richard Tonson, London 1681, s. 1-50; Éva Bóka, "Diplomatie Constantinople et le siege de Vienne Ambassade de Gabriel de Guilleragues, 1679-1685", **Südost-Forschungen**, Vol. 51 (1992), s. 84-86; Poumarède, "La France et les Barbaresques", s. 138-143; Fatma Açıkgöz, "Fransızların 1681 Sakız Saldırısında Verdikleri Zarar Karşılığında XIV. Louis Tarafından IV. Mehmet'e Gönderilen Tarziye Hediyeleri", **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, c. 1, sayı 1 (2011), s. 59-77.

¹⁶² **Lettres, instructions et mémoires de Colbert**, s. 209-211.

¹⁶³ **Lettres, instructions et mémoires de Colbert**, s. 212-214.

¹⁶⁴ **Lettres, instructions et mémoires de Colbert**, s. 217.

ilan etmişti. Halihazırda kadırgalardan müteşekkil donanmasıyla Hristiyan korsanlarla mücadele edemeyen Osmanlıların bu küçük düşürücü olaydan sonra adalarını korumaktan aciz olduğu ortaya çıktı. Trablus'taki İngiliz konsolos Thomas Baker, Hollanda ve İngiliz kalyonları arasındaki savaşların Sakız baskını yanında bir tenis maçı gibi kaldığını ifade ettikten sonra Kaptanıderya Mustafa Paşa'nın Fransızlara karşılık vermek yerine Trablusgarp kapudanlarını kabul edilemez bir ateşkese zorlamasının yerel halkta infiale yol açtığını da vurgulamıştı.¹⁶⁵ Bu olay vesilesiyle yazılan Fransızca bir anonim raporda, Osmanlı sultanının mevcut tersanelerinde pek çok kalyon ve kadirga inşa etme imkanı olduğunu, fakat bu işin üstesinden gelecek teknik kapasiteye sahip olmadığı ileri sürülmüştü. Ege ve Akdeniz'de birkaç kalyona sahip bir devletin, Osmanlı donanmasına karşısında zorluk yaşamayacağını herkes tarafından kabul görüldüğü belirtilirken, Sakız'da sekiz Trablusgarp kalyonu ve kırk Osmanlı kadirgasının dokuz Fransız kalyonuna saldıramaması da bu tezi destekleyen bir örnek olarak sunulmuştu.¹⁶⁶ Fransız donanmasının ihyasının mimarı Jean Baptiste Colbert de Sakız baskınından sonra aldığı notlarda, donanmalarındaki bir kalyonun otuz iki Osmanlı kadirgasına karşı mücadele edebilmesini Fransa'nın şanını yükselten gelişmelerden biri olarak saymıştır.¹⁶⁷

Sakız baskınından bir sene sonra Amiral Du Quesne on bir kalyon, on beş kadirga, beş kalyete ve iki ateş gemisiyle Cezayir'e büyük bir saldırı daha düzenledi. Fransızlar hücum sırasında denizden şiddetli top atışları yapmayı sağlayan havan toplu kalyetelerle (*galeotte a bombe*) Cezayir'deki yapılara ağır hasar verdi.¹⁶⁸ Thomas Baker'e göre, Osmanlı ve Garp Ocakları yöneticileri Fransızların Sakız'ın ardından

¹⁶⁵ **The Journal of Thomas Baker**, s. 131-132, 134-135.

¹⁶⁶ BnF, Clairambault 1017: **Mémoires, lettres et autres pièces sur la colonie du Saint-Sacrement à la Plata, sur la Chine et la Turquie, particulièrement les missions de ce pays**, vr. 35a-35b.

¹⁶⁷ **The political testament of M. Jean Baptist Colbert, minister and Secretary of State wherein is contain'd all that hath pass'd under the reign of Lewis the XIV unto the year 1684: with remarks upon the government of the kingdom of France**, haz. Gatién Courtilz de Sandras, London, 1695, s. 128.

¹⁶⁸ Guido Candiani, "Novità tecnologica e pressione psicologica: l'introduzione delle galeotte a bombe nella marina veneziana (1685-1695)", **Storie di Armi**, ed.: N. Labanca-P.P. Poggio, Milano, Unicopli 2009, s. 185-186; Cezayir saldırısıyla alakalı bkz. **The present state of Algeir being a faithful and true account of the most considerable occurrences that happened in that place during the lying of the French fleet before it, In a Letter from a Gentleman in Algier, to his Friend in London**, London 1682, s. 1-5; **Mémoires, lettres et autres pièces sur la Turquie**, vr. 61b-62b; Lynn, **The Wars of Louis XIV**, s. 171-175.

Cezayir’de de saldırımları üzerine Akdeniz’de yeniden hakim güç haline gelmek için büyük bir hırsla kapılmıştı.¹⁶⁹ Fransa Büyükelçisi Kont Guilleragues da merkeze gönderdiği mektuplarda, Sadrazam Kara Mustafa Paşa’nın bu olaylardan sonra Fransa’nın İstanbul’a saldırı düzenleme ihtimalinden çekindiğini ve Fransız donanması hakkında bilgi edinmeye çalıştığını not düşmüştü. Mesela, 4 Şubat 1682’de XIV. Louis’e yazdığı mektupta, sadrazamın Fransa’nın savaş kalyonlarının sayısı ve kadırgalarının gücü hakkında sorular sorduğuna değindi.¹⁷⁰ 25 Mart ve 27 Nisan tarihli mektuplarında ise sadrazamın Sakız Adası saldırısını henüz unutmadığını ve Fransız savaş gemilerinden çekincesini sürdürdüğünü yazdı.¹⁷¹ Sadrazam, Viyana seferi için başkentten ayrıldığında bu defa sadaret kaymakamı Fransa elçisine Fransızlara ait altmış yelkenli savaş gemisinin ve elli kadırganın doğuya doğru harekete geçeceğine dair haberlerin doğru olup olmadığını sormuştu.¹⁷²

Osmanlı devlet adamlarının Fransız donanmasından tedirgin olması ve İstanbul’a saldırma ihtimalini ciddiye alması normaldi. Fransızlar, Osmanlılarla ticari ve siyasi ilişkileri korumaya dikkat etmesine rağmen XIV. Louis özellikle Avrupa’daki güç dengesinde öne çıkmak ve Hristiyan dünyanın lideri olmak için İstanbul’u fethetme tasarıları yapıyordu. Hatta bu maksatla birçok mühendisi 1680’li yıllardan itibaren Ege adaları, Çanakkale Boğazı ve İstanbul’un tahkimatlarında keşif yapmaları için görevlendirmişti.¹⁷³

Netice itibariyle, Fransız kalyonlarının Akdeniz’de Garp Ocaklarına karşı mücadeleyle başlayıp Osmanlı hakimiyetindeki adalara saldırımayla ve Ege’de devriye gezmeyle zirveye ulaşan faaliyetleri, Osmanlı idarecilerini kadırgaların miadının dolduğuna ve donanmalarında daimî suretle savaş kalyonu bulundurmanın elzem olduğuna ikna eden son gelişmeler olarak değerlendirebilir. Keza Venediklilerin 1675’ten itibaren kalyon inşa etme kararı almasında Garp Ocakları korsanları

¹⁶⁹ **The Journal of Thomas Baker**, s. 153-154.

¹⁷⁰ Guilleragues Kontu, **İstanbul Mektupları**, çev.: Yaşar Avunç, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2010, s. 34.

¹⁷¹ Guilleragues, **İstanbul Mektupları**, s. 58, 67.

¹⁷² Guilleragues, **İstanbul Mektupları**, s. 123.

¹⁷³ Bilici, **XIV. Louis ve İstanbul’u Fethetme Tasarısı**, s. 119-166.

haricinde Fransız donanmasının Sicilya ve Adriyatik civarındaki faaliyetleri ve bazı karakolları işgal etme girişimleri de etkili olmuştur.¹⁷⁴

1.5. İkinci Kalyon Dönemi, 1682

Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın ön ayak olmasıyla 1093 (1682) yılında Tersâne-i Âmire'de 80 toplu ve üç ambarlı dört kalyon ile 60 toplu altı kalyon inşa edilmesine karar verildi. Kalyonlardan ikisinin 50 zirâ (37,9 metre) ve sekizinin 45 zirâ (34,11 metre) olması uygun görüldü. Ayrıca mîrî kalyonların idaresine yönelik bir düzenleme de yapıldı. Mısırlızâde İbrahim Paşa'ya Rodos sancağını ocaklık tasarruf etme karşılığında beş mîrî kalyonun idaresi verildi ve Rodos'tan Boğazhisarları'na kadar olan bölgeyi muhafaza etmekle görevlendirildi. Diğer beş mîrî kalyonun yönetimi ise Baba Hasan Bey'e tevdi edildi. Kendisine İskenderiye sancağı ocaklık olarak verildi ve İskenderiye'den Rodos'a kadar olan bölgede ticaret gemilerini korumakla vazifelendirildi.¹⁷⁵

Osmanlıların ikinci defa ve kesin olarak donanmada kalyon dönemi başlarken, mîrî kalyonların vazifesinin belirlenmesinde ve idaresinin şekillenmesinde son on senede Akdeniz'de değişen güç dengeleri ve siyasi gelişmelerin izleri görülebilir. Osmanlılar, inşa edilecek on mîrî kalyonu, Boğazhisarları ile İskenderiye arasında ayırdıkları iki bölgede vazifelendirerek, kadirgaların yetersiz kalmasının ardından rahatça hareket edebilen Hristiyan korsanlara karşı daha etkili şekilde mücadele etmenin planlamıştı. Böylece Avrupa devletlerinin donanmalarındaki kalyon sayısının arttırmasının sebeplerinden biri olan ticarî güvenliği sağlama ve çıkarları koruma ihtiyacı Osmanlıların da kalyonlara geçişini etkileyen faktörlerden biri oldu. İkinci olarak, Osmanlı merkezi idaresi, uzun yıllar Hristiyan korsanlar ve Avrupa devletlerinin kalyonlarıyla mücadele etmiş tecrübeli Mağripli kapudanları mîrî kalyonlarının idaresinde görevlendirdi. Bu sayede ilk kalyona geçiş denemesinin akim kalmasına yol açan, kalyon kullanmayı bilen kapudan eksikliğine çözüm bulundu. Öte yandan, Garp Ocakları kapudanlarının Osmanlı hizmetine girmeye razı olmasında, Fransız donanmasının son yıllarda Akdeniz'de Mağripli gemilere karşı yürüttüğü politikanın etkisi yadsınamazdı. 1670'li yıllarda Osmanlı donanmasına katılmaktan

¹⁷⁴ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 116-118.

¹⁷⁵ Bostan, "Kadirga'dan Kalyon'a", s. 113-114.

kaçınan Mağripli kapudanlar, Fransız donanmasının saldırılarına maruz kaldıkları için tavırlarını değiştirmişlerdi. Bu hususta Giovanni Battista Chiarello, Osmanlıların kalyon idare edecek kapudanlar yetiştirmeyi başaramadıklarını anlatırken mevcut kapudanların bir kalyonu ancak bir haftada İstanbul'dan İzmir'e götürebildiğini örnek vermişti. Ona göre, Osmanlılar mîrî kalyonlarını kullanmada yaşanan sıkıntıyı çoğu Hristiyanlıktan dönme olan Garp Ocakları kapudanlarını görevlendirerek aşabilmişti. Garp Ocakları kapudanları ise bu süreçte Avrupa devletlerine ait kalyonların baskısından kurtulmak için tereddüt etmeden Osmanlı donanmasına katılmış ve mîrî kalyonların başına geçmişti.¹⁷⁶ Bunun sonucunda, meşhur Trablusgarp korsanlarından biri olan ve 1087'de (1676) yılında Trablusgarp dayısı olarak görev yapan Mısırlızâde İbrahim Paşa beş mîrî kalyonun kapudanı olmayı kabul etti.¹⁷⁷ Keza diğer beş kalyonun yönetiminden sorumlu tutulan Baba Hasan da eski Cezayir dayısı ve korsanlardandı; daha önemlisi Fransa'nın 1682'deki Cezayir saldırısı sırasında dayılık vazifesini sürdürüyordu.¹⁷⁸

Bu iki Mağripli ve korsan kökenli denizcinin Akdeniz'de faaliyet alanlarının daralması üzerine Osmanlı bünyesine girmesi, Osmanlıları ikinci kalyon dönemini başlatmaya teşvik eden gelişmelerden biri de olabilirdi. Bizzat mevzubahis isimler Osmanlı yöneticilerini, Fransız donanması, Hristiyan korsanlar ve son yıllarda donanmalarındaki savaş kalyonu sayısını arttıran Venediklilerle boy ölçüşebilmek için tek çarenin devletin kalyonlar inşa etmesi olduğuna ikna etmesi mümkündü. Netice itibarıyla, 1670'lerde Osmanlı kadırgalarının işlevini yitirmesi, Garp Ocakları kalyonlarının hareket alanlarının daralması ve Fransız donanmasının Akdeniz'de hakimiyet alanını genişletmesi Osmanlıları donanmalarında savaş gemisi olarak kalyon bulundurmaya sevk etti ve mîrî kalyonların donanmadaki varlığını daimi kılacak unsurları bünyesine kazandırdı.

¹⁷⁶ Chiarello, *Informazione della guerra corrente*, s. 55-57.

¹⁷⁷ Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, s. 157-161.

¹⁷⁸ Atilla Çetin, "Hasan Baba", *DİA*, c. 16, İstanbul 1997, s. 389-390.

İKİNCİ BÖLÜM

AKDENİZ’DE ÇATIŞMALARIN İLK SAFHASI (1684-1686)

2.1. Venediklilerin Kutsal İttifaka Katılması ve Osmanlılara Savaş İlanı

Girit seferlerinden sonra Venedikliler ve Osmanlılar arasındaki ilişkiler Akdeniz’de normal seyrine döndü. Osmanlıların, Venedikli tacirlerin vergi yüklerini hafifletmesi, ticaret haklarında ve güvenlik meselelerinde iyileştirmeler yapması sayesinde iki devlet arasındaki ticari ilişkiler yıldan yıla gelişti.¹ Özellikle Sadrazam Köprülüzâde Fazıl Ahmed Paşa barışın korunması ve ticari ilişkilerin canlanmasına önem verdi. İstanbul’a gelen Venedik balyosları da sadrazamın iyi niyetinden ve çabalarından duydukları memnuniyeti gizlememişlerdi.² Ancak, Fazıl Ahmed Paşa’nın 1676 yılında vefat etmesi üzerine sadaret mührünü alan Merfizonlu Kara Mustafa Paşa’nın selefinden farklı olarak dış siyasette daha sert ve tavizsiz bir tutum alması, Venediklilerle ilişkilerin bozulmasına da zemin hazırladı. Sadrazam Mustafa Paşa’nın Venediklilere karşı siyasî tavrını değiştirmesinde, Venedik balyoslarının faaliyetlerine yönelik şüpheleri ve Bosna serhaddindeki siyasi gelişmeler etkili oldu.

Sadrazam Kara Mustafa Paşa ile Venedikli diplomatlar arasındaki ilk ciddi münakaşa 1085 (1674) yılında ticaret kalyonu batan Osman Ağa’nın meselesi yüzünden ortaya çıktı. Osman Ağa Venedik yöneticilerini olaydan sorumlu tutarken, Fazıl Ahmed Paşa, sulh şartlarına zarar vermemek için bu meselede sorumluluk almadı. Kara Mustafa Paşa ise 1088 (1677) yılında Osmanlı tacirine verilen zararı tazmin etmek için Venedikli yöneticilerle tartıştı ve taleplerini zorla kabul ettirdi.³

Sadrazam Mustafa Paşa’nın bu olayın ardından Venediklilerin barış antlaşmasıyla kendilerine tanınan ticari hakları suistimal ettiklerine dair bir şüpheye kapıldığı anlaşılır. Ramazan 1090’da (Ekim 1679) İstanbul’a ulaşan yeni Venedik balyosu Pietro Civran’ın gemisini denetlenmesini istemişti. Diplomatik protokollere aykırı bu

¹ Setton, **Venice, Austria, and the Turks**, s. 244-252; Levi-Weis, “Le relazioni fra Venezia e la Turchia dal 1670 al 1684, II”, s. 40-64.

² Canan Parmaksızoğlu, **II. Viyana Kuşatması Sonrasında Mukaddes İttifak’ın Oluşumu ve Osmanlı-Venedik Savaşları (1684-1699)**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2021, s. 97-99; Dores Levi-Weis, “Le relazioni fra Venezia e la Turchia dal 1670 al 1684 e la formazione della Sacra Lega, I”, **Archivio Veneto-Tridentino**, Vol. 13-14 (1925), s. 10-25.

³ Levi-Weis, “Le relazioni fra Venezia e la Turchia dal 1670 al 1684, I”, s. 26-28.

kararın gerekçesi ise Civran'ın gümrük vergisi ödememek için değerli ticaret mallarını kullandığı gemiyle başkente sokmaya çalışmasıydı. Yapılan teftişte balyosun gemisinde gerçekten de yüksek değerde mallar tespit edildi. Bu olaydan kısa bir süre sonra İstanbul'dan ayrılmaya hazırlanan eski balyos Giovanni Morosini'nin gemisinde yapılan teftişte de otuzdan fazla Napolili esir bulundu. Sadrazam Kara Mustafa Paşa eski balyosa İstanbul'dan gidiş izni vermek ve yeni balyosun işlediği suçu affetmek için yüksek miktarda para talep etti. Venedik balyosları mecburen sadrazamın isteğini kabul etti, fakat Venedik Senato'su balyosların kararına tepki gösterdi ve Pietro Civran'ı görevden aldı.⁴

İstanbul'da meydana gelen olaylar, Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın Venediklilerle ilişkilerde daha şüpheli bir tavır almasına yol açtı. Balyos krizinin ardından Dalmaçya ve Bosna serhaddindeki meseleleri yakından takip etmeye başladı. Yeni Venedik Balyosu Giovanni Battista Donà İstanbul'a ulaştıktan sonra sadrazamın Adriyatik'teki korsanları ilgilendiren talepleriyle ilgilenmek zorunda kaldı. Venediklilerin korsanlara müsamahakâr davrandığından şikayetçi olan Sadrazam Mustafa Paşa, yeni balyosun arabuluculuğu sayesinde Venedik Senatosu'nun korsanlara karşı geniş çaplı önlemler almasını sağladı.⁵ Bosna Beylerbeyi Durak Bey'in kardeşi Hasan Bey'in Ramazan 1093'te (Eylül 1682) Venedik Cumhuriyeti'nin tebaası Morlaklar tarafından öldürülmesi üzerine ilişkiler tekrar gerildi. Barış şartlarının tekrar ihlal edildiğini düşünen IV. Mehmed ve Kara Mustafa Paşa, Venedik balyosunu tehdit etti. Venedikliler olayın bilhassa sadrazam tarafından olduğundan daha büyük gösterildiğini düşünüyordu. Balyos Donà ise baskı altında aldığı kararlar ölen Osmanlılar karşılığında oldukça yüksek bir tazminat ödemeye razı oldu. Ancak Venedik Senatosu, balyosun kendilerine danışmadan verdiği bu kararı karşı çıktı ve onu görevden aldı. Venedikliler, tazminatı ödemeye mecbur kalmışlardı, fakat tepkilerini göstermek için yeni bir balyos atamamış ve Venedik temsilcisi olarak elçilik sekreteri Giovanni Cappello'yu görevlendirmişlerdi.⁶

⁴ Parmaksızoğlu, **Osmanlı-Venedik Savaşları**, s. 100-104; Levi-Weis, "Le relazioni fra Venezia e la Turchia dal 1670 al 1684, I", s. 28-32.

⁵ Levi-Weis, "Le relazioni fra Venezia e la Turchia dal 1670 al 1684, I", s. 32-34; Parmaksızoğlu, **Osmanlı-Venedik Savaşları**, s. 104-105.

⁶ Parmaksızoğlu, **Osmanlı-Venedik Savaşları**, s. 105-112.

Bosna hadisesinden kısa bir süre sonra Sadrazam Kara Mustafa Paşa Viyana seferine çıktı. Osmanlı ordusu Viyana önlerinde Avusturya ve Lehistan kuvvetlerine mağlup oldu ve kuşatma başarısızlıkla sonuçlandı.⁷ Viyana kuşatması sürerken Venediklilere tabii Morlaklar da Bosna sınırında büyük bir ayaklanma başlatmıştı.⁸ Müttefik kuvvetler, Viyana’da kazandıkları zaferden sonra Papa XI. Innocenzo’nun önderliğinde Osmanlılara karşı bir kutsal ittifak oluşturulmasına karar verdi.⁹ Avusturya ve Lehistan tarafından kurulan bu ittifaka bir süre sonra Venedikliler de davet edildi. Osmanlılara karşı karadan ve denizden savaş açılmasını planlayan Papa, Venediklilerin ittifakın deniz gücünü teşkil etmesini istemişti.¹⁰

Venedik Senatosu’da Kutsal İttifak’a katılma meselesi bütün yönleriyle müzakere edildi. Akıllardan Michere Foscarini, Girit seferinin maddi ve manevi yaralarını henüz saramadıklarını, devletin çıkarı için ticari ilişkileri sürdürmenin elzem olduğunu ve rakiplerinin askeri sahada kendilerinden daha güçlü olduğunu söyleyerek Osmanlılarla savaşa girilmesine karşı çıktı. Senator Pietro Valiero ise Osmanlıların ağır ticarî şartlarını, son yıllarda Venedik balyoslarının başından geçenleri ve Bosna serhaddindeki olayları hatırlatarak Kutsal İttifak’a katılmanın daha doğru bir seçenek olduğunu savundu. Osmanlılara karşı savaşta galip çıkmaları halinde ellerini güçlendirecek bir barış antlaşması imzalayabileceklerini de ekledi. Savaş ve barış taraftarları konuşmalarını gerçekleştirdikten sonra yapılan oylamada 75 kişinin red oyuna karşılık 125 üyenin desteğiyle Venedik Cumhuriyet’inin Kutsal İttifak’a katılmasına karar verildi.¹¹

Görüşmeleri tamamlamak için Vatikan’a giden Venedik temsilcisi, özellikle Lehlerin emri vaki bir tavırla Venediklilere bazı şartları kabul ettirme çabasından rahatsız oldu. Lehistanlı temsilciler anlaşma maddelerine Venediklilerin Girit’e bütün kuvvetleriyle saldırmaması, Çanakkale Boğazı’na donanma göndermesi ve kara ile

⁷ Kahraman Şakul, **II. Viyana Kuşatması: Yedi Başlı Ejderin Fendi**, Timaş, İstanbul 2021.

⁸ Parmaksızoğlu, **Osmanlı-Venedik Savaşları**, s. 112-116.

⁹ Mukaddes İttifak’ın oluşma süreci hakkında bkz. Parmaksızoğlu, **Osmanlı-Venedik Savaşları**, s. 33-75.

¹⁰ Eric Pinzelli, **Venise et la Morée: du triomphe à la désillusion (1684-1718)**, Université aix-Marseille, PhD Thesis, 2003, s. 50-51.

¹¹ Parmaksızoğlu, **Osmanlı-Venedik Savaşları**, s. 121-128; Pinzelli, **Venise et la Morée**, s. 51; Does Levi-Weis, “Le relazioni fra Venezia e la Turchia dal 1670 al 1684 e la formazione della Sacra Lega, III”, **Archivio Veneto-Tridentino**, Vol. 17-18 (1926), s. 97-116.

deniz kuvvetlerini her koşulda savaşta tutması gibi şartları eklemek istemişti. Diğer devletlerin temsilcilerinin müzakerelere müdahale etmesiyle Lehlerin talepleri anlaşma metninden çıkarıldı. Pürüzlerin ortadan kalkması üzerine Venedik, Linz’de 5 Mart 1684 tarihinde Kutsal İttifak’a katıldığını resmen ilan etti.¹²

2.2. Osmanlıların ve Venediklilerin Donanma Hazırlıkları

Osmanlılar, Venediklilerin Kutsal İttifak’a katıldığını ve kendilerine resmen savaş ilan ettiğini öğrendikten sonra donanma hazırlıklarına başladı. Venedik’in Osmanlılara savaş ilan ettiği haberini alan Elçilik Sekreteri Giovanni Cappello ise İstanbul’dan firar etti.¹³ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, Venediklilerle ilişkilerin bozulmasından ötürü Sadrazam Kara Mustafa Paşa’nın henüz Viyana seferine çıkmadan önce Venedik donanmasının Osmanlı ordusunun seferde olmasından istifade ederek Akdeniz’de bir saldırı düzenleme ihtimalini ciddi aldığı ve bu nedenle on adet kalyonun inşa edilmesine karar verdiğini ileri sürmüştür.¹⁴ Böylece kendisi bir taraftan Osmanlıların ikinci defa kalyona geçişini Venedik tehdidine hamlederken, diğer taraftan savaş başladığında Osmanlı donanmasının hazırlıklı olduğunu ima etmiştir.

Osmanlılar, 1093 (1682) yılında Tersâne-i Âmire’de inşasına başlanan 80 toplu ve üç ambarlı dört kalyon ile 60 toplu altı kalyonu sefere yetiştirmeye çalıştı. Venedik kaynaklarına göre, Osmanlı yöneticileri eskiden donanmada hizmet eden ticaret kalyonlarının ve ele geçirilen düşman kalyonlarının da kullanılmasına karar verdi.¹⁵ Kaptanıderya Bozoklu Mustafa Paşa, Tersane Emni Ali Efendi ve Kalyon Nazırı Mustafa Efendi’nin nezaretinde yapımı süren on kalyonun öncelikle kereste ihtiyacı karşılandı. Kalyonların inşasında yüzü aşkın kereste türü kullanılırdı ve keresteler Tersane-i Âmire’ye ocaklık tahsis edilen Kocaeli, İznikmid, Biga Yarımadası, Gebze, Sapanca, Akyazı gibi orman ürünlerinin zengin olduğu bölgelerden temin edilirdi.¹⁶ 1

¹² Alessandro Boccolini, “In mare et in terra: la Lega Santa del 1684 e la diplomazia pontificia”, **Perspectives on Culture**, Vol. 30, N. 3 (2020), s. 179-196; Parmaksızoğlu, **Osmanlı-Venedik Savaşları**, s. 129-148; Pinzelli, **Venise et la Morée**, s. 51-54.

¹³ Parmaksızoğlu, **Osmanlı-Venedik Savaşları**, s. 116-119.

¹⁴ **Silahdar, Târih**, s. 790.

¹⁵ Guido Candiani, “A New Battle Fleet: The evolution of the Ottoman sailing navy, 1650–1718, revealed through Venetian sources”, **The Mariner’s Mirror**, Vol. 104, N.1 (2018), s. 22.

¹⁶ Bostan, **17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, s. 102-118; Kalyonlara lazım olan kereste çeşitleri, miktarı ve bunların temininde izlenen yöntemler için bkz. Yusuf Alperen Aydın, **Sultan’ın Kalyonları: Osmanlı Donanmasının Yelkenli Savaş Gemileri (1701-1770)**, Küre Yayınları, İstanbul 2011, s. 224-264.

Muharrem 1094'te (31 Aralık 1682) hazırlanan bir deftere göre, inşasına başlanan 6 mîrî kalyon için İznikmid'den toplam masrafı 1.242.165 akçe olan 34 çeşit kereste ve Istranca Dağları'ndan toplam fiyatı 780.750 akçe olan 4 çeşit kereste tedarik edildi.¹⁷ Şa'bân 1093'te (Ağustos 1682) Kocaeli bölgesindeki kadılara, üç kalyon için 292.000 akçe tutarında ocaklık kereste temin edilmesi emredildi. Tüccarlara satılan keresteden elde edilen 633.400 akçe ile kalyonlar için kereste almaları istendi.¹⁸

Alınan karara göre, üç ambarlı dört kalyonun her birinde 80 top olmak üzere 240 top ve diğer altı kalyonun her birinde 60 top olmak üzere 360 top, yani toplamda on kalyon için 600 top yapılmasına karar verilmişti. Üst güvertelerinin altındaki üç ambarın her birine top yerleştirilebildiği için üç ambarlı kalyonlar birer top bataryasına dönüşüyor ve etkileyici görüntüleriyle donanmanın gücünü temsil ediyordu.¹⁹ Topların kalyonlara tedariki Venediklilerle çatışmaların başladığı 1095 (1684) yılına kadar sürdü. 23 Zilka'de 1095'te (3 Ekim 1684) beş mîrî kalyonun idaresinden sorumlu Mîrî Kalyonlar Kapudanı Baba Hasan Paşa'ya 236 top teslim edildi.²⁰ Kalyon topları için 90 adet kebîr gülle, 570 adet evsât gülle ve 40 adet sagîr gülle olmak üzere 700 gülle üretildi.²¹

Viyana Kuşatması'nın hezimetle sonuçlanmasının ardından devletin bütün imkanlarıyla Avusturya ve Lehistan ordularına karşı mücadele etmesi ve Venediklilerin bir yıldan fazla tarafsız kalması sebebiyle 1093'te (1682) yapımına başlanan on kalyon sefere kadar hazır hale getirilemedi. Venedik kaynaklarına göre, 1683 yılının (1094) yaz aylarında altı kalyon hazırlanmıştı ve dört kalyonun tersanede inşası devam ediyordu. Ancak, Avusturya seferleri yüzünden Tuna donanmasının ihtiyaçlarına öncelik verildiği için kalyonlar ikinci plana düştü. 1095 (1684) senesinde Venediklilerle savaşlar başladığında sekiz kalyon kızaktan indirildi, fakat mürettebatları oluşturulmadığı için sefere çıkacak durumda değillerdi.²² Osmanlı

¹⁷ **D.BŞM.TRE.d**, 14573, s. 2-3; Kalyon inşaları uzayınca 15 CA 1095'de (30 Nisan 1684) İznikmid'den 3 kalyon için tedarik edilen kerestelerin miktarı ayrı bir defterde tekrar detaylıca açıklanmıştır bkz. **D.BŞM.TRE.d**, 14571, s. 2-3.

¹⁸ Bostan, **17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, s. 109.

¹⁹ Aydın, **Sultan'ın Kalyonları**, s. 59-60.

²⁰ **MAD.d**, 4039, s. 154; Bostan, **17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, s. 176.

²¹ **AE.SMMD.IV**, 101/11846.

²² Candiani, "A New Battle Fleet", s. 22.

tarihçilerine göre ise, Ramazan 1095'te (Ağustos 1684) ikisi 50 zirâ (37,9 metre) ve sekizi 45 zirâ (34,11 metre) olmak üzere on mîrî kalyon donanmada hizmet etmeye hazırdı.²³

Osmanlılar, 1093-1095 (1682-1685) yılları arasında on mîrî kalyonu Venedik donanmasına karşı savaşmaya hazır hâle getirirken, aynı dönemde kadirga ve diğer kürekli gemilerin tadilat ve yeni gemilerin yapımını da aksatmadı. Önceki bölümde detaylıca anlatıldığı üzere, Girit'in fethinden sonra donanma Akdeniz ve Karadeniz seferlerine çıkmayı sürdürmüştü. 1670 ve 1680'li yıllarda Osmanlı donanmasındaki kadirga ve çekdiri türü gemilerin sayısı küçük değişiklikler dışında aynı kaldı.

Kaptanıderya Köse Ali Paşa'nın komutasında Safer 1086'ta (Mayıs 1675) denize açılan Osmanlı donanmasında otuz üç kadirga ve yedi yedek kadirga bulunuyordu.²⁴ 1 Rebî'ülevvel 1087'de (14 Mayıs 1676) Kaptanıderya Seydizâde Mehmed Paşa, yirmi dört kadirga ile Akdeniz'e ve Kaptanıderya Vekili İznikmidli Hüseyin Paşa yirmi dört kadirga ile Karadeniz'e açıldı.²⁵ Venedik Balyosu Giacomo Querini'ne göre bu tarihte Osmanlı donanmasında toplamda elli dokuz kadirga mevcuttu.²⁶ Rebî'ülevvel 1088'de (Mayıs 1677) önceki sene gibi yirmi dört kadirga Karadeniz'e ve yedi yedek kadirgayla birlikte otuz bir kadirga Akdeniz'e çıktı.²⁷ Kaptanıderya Kaplan Mustafa Paşa 18 Rebî'ülevvel 1090'da (29 Mayıs 1679) otuz yedi kadirgayla Karadeniz'e ve Rodos Sancakbeyi Abdülkadir Paşa on kadirgayla Akdeniz'e sefere çıktı.²⁸ O sene donanmanın mühimmatını gösteren muhasebe defterinde, üç başarda ve yirmi yedi kadirga olmak üzere toplamda otuz kadirganın kaydı tutulmuştu.²⁹ Venedik Balyosu Pietro Civran'ın raporuna göre, 1680'de Osmanlı donanmasında elli kadirga vardı.³⁰ Kaptanıderya Bozoklu Mustafa Paşa, 16 Rebî'ülâhır 1092'de (5 Mayıs 1681) Kaptanıderya Mustafa Paşa kırk kadirgayla Akdeniz'e yelken açtı.³¹ Bu döneme ait bir muhasebe defterinde, donanmada kırk dört

²³ Zübde-i Vekayîat, s. 177; Târih-i Râşid, c. I, s. 265-266.

²⁴ Silahdar, Târih, s. 672.

²⁵ Silahdar, Târih, s. 675; Târih-i Râşid, c. I, s. 193; Zübde-i Vekayîat, s. 72-73.

²⁶ Luca Lo Basso, Uomini de remo, s. 187.

²⁷ Silahdar, Târih, s. 688; Târih-i Râşid, c. I, s. 200; Zübde-i Vekayîat, s. 83-84.

²⁸ Silahdar, Târih, s. 755; Târih-i Râşid, c. I, s. 209; Zübde-i Vekayîat, s. 107.

²⁹ YB.04.d, 77, vr. 5b; MAD.d, 15779, s. 2; Bostan, 17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire, s. 197.

³⁰ Lo Basso, Uomini de remo, s. 187.

³¹ Silahdar, Târih, s. 768; Târih-i Râşid, c. I, s. 219; Zübde-i Vekayîat, s. 121.

kadırganın ve üç baştardanın olduğu not edilmişti.³² Bozoklu Mustafa Paşa 8 Rebî'ülâhır 1093'te (16 Nisan 1682) önceki seneyle aynı sayıda kadirgayla Akdeniz'e açıldı.³³ Venedikli kaynaklara göre, 1093 (1684) senesinde Osmanlı donanmasında kırk kadirga bulunuyordu.³⁴

Tablo 1: 1675-1684 yılları arasında Osmanlı donanmasındaki kadirgalar

Yıl	Çekdiri Türü Gemi Sayısı
1675	40 kadirga
1676	48 veya 59 kadirga
1677	55 kadirga
1679	47 kadirga (3 baştarda, 44 kadirga)
1680	50 kadirga
1681	47 kadirga (3 baştarda, 44 kadirga)
1682	40 kadirga
1684	40 kadirga

Osmanlı donanmasındaki kadirgaların kayda değer bir kısmını derya beyleri idare ediyordu. 940 (1534) yılında kurulan Cezayîr-i Bahr-i Sefid eyaletine bağlı sancaklarda, sancak beyi olarak görev alan derya beyleri, gelirlerine göre 1 ila 3 arasında kadirgayı levendleri ve mühimmatıyla hazırlayarak seferlere katılıyordu. Tersâne-i Âmire'de inşa edilen kadirgalardan ayrı olarak oluşturulan bu ihtiyat donanması barış zamanlarında kendi bölgelerine dahil olan kıyıları ve ticaret gemilerini korsanlara karşı korumakla vazifeliydi. 1083'te (1672) Kaptanıderya Köse Ali Paşa'nın yaptığı düzenlemeler sırasında Kıbrıs, Rodos, Sakız, Mora, Andre, Sığla, Midilli, İnebahtı, Dimyat, Reşid, İskenderiye, Değirmenlik, Mezistre, Karlı-ili, Eğriboz, Baf ve Nakşa sancaklarını idare eden toplamda 28 derya beyinin olduğu tespit edilmişti. Bir sancak tasarruf edenler haricinde sâlyâne geliri olan derya beyleri de

³² D.BŞM.TRE.d, 14571, s. 2; 17. yüzyılın ortalarından itibaren yalnızca Kaptanıderya, Tersane-i Âmire Kethüdası ve Kaptanıderya yedeği olarak baştarda inşa ediliyordu, bkz. Bostan, 17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire, s. 98.

³³ Zübde-i Vekayât, s. 121.

³⁴ Lo Basso, Uomini de remo, s. 187.

mevcuttu. Çeşitli vergi kalemlerinden derya beylerine ödenen sâlyâne gelirleri ise 300.000 ila 1.600.000 akçe arasında değişiyordu. Derya beyleri kadırgalarını kendileri inşa ederken, kadırgaların mühimmatının bir kısmı Tophâne-i Âmire'den karşılanıyor ve peksimetleri kendi paralarıyla satın alıyorlardı.³⁵

Neticede, Venediklilerle savaş başladığında Osmanlı donanmasının belkemiğini kadırğa ve diğer kürekli gemiler oluştuyordu. İnşa edilen on mîrî kalyonla donanmanın yelkenli savaş gemisi eksikliği nispeten kapatıldı. Ayrıca Garp Ocakları kalyonları, kendi aralarındaki çatışmalar ve Avrupa devletleriyle münasebetleri sebebiyle her sene sefere katılmamalarına rağmen Osmanlı donanmasına destek olmayı sürdürdü. Daha önemlisi Osmanlılar savaşlar sırasında ihtiyaca göre yeni kalyonlar ve kadırgalar yapmaya devam etti.

Venedikliler, Osmanlılara kıyasla savaş başlamadan önce kadırgadan kalyona geçişte önemli bir aşama kaydetmişti. Venedik hükümeti, 1610-1666 yılları arasında Hollandalı ve İngilizlere ait ve barış zamanlarında ticarete kullanılan kalyonları kiralayarak donanmalarına dahil etti. Venedik donanmasına hizmet etmeleri karşılığında bu kiralık kalyonların top ve mürettebat ihtiyaçları ile diğer masraflarını karşıladı.³⁶ Kiralık kalyonlarla güçlendirilen Venedik donanması Girit seferleri sırasında Osmanlı donanmasına özellikle deniz savaşlarında üstünlük kurdu. Ancak Venedik hükümeti Girit'in kaybedilmesinden sonra kiralık kalyonların masraflarını karşılayamadı. Bunun haricinde Girit seferleri boyunca kiralık kalyonları yöneten Hollandalı ve İngiliz kaptanların başına buyruk hareketlerinden rahatsız olan Venedik Senatosu, 1666 yılından itibaren tersanelerde devlete ait kalyonların inşa edilmesine karar verdi.³⁷

1061 (1651) yılında meydana gelen Nakşa Deniz Savaşı'nda Osmanlılara ait üç kalyonu ele geçiren Venedikliler, bunları tersanelerinde yeniledikten ve Venezia Triofante, Fontana d'Ora, Sol d'Ora olarak isimlerini değiştirdikten sonra donanmalarına dahil etmişti. Diğer bir ifadeyle, Venediklilerin ilk mîrî kalyonları

³⁵ İdris Bostan, "Derya Beyi", *DİA*, c. 9, İstanbul 1994, s. 200-201.

³⁶ Louis Sicking, "Selling and Buying Protection: Dutch War Fleets at the Service of Venice (1617-1667)", *Studi Veneziani*, Vol. 68 (2013), s. 89-106.

³⁷ Venedik donanmasında kalyonun serüvenin kısa özeti için bkz. Guido Candiani, "Lo sviluppo dell'Armata grossa nell'emergenza della guerra marittima", *Storia di Venezia*, Vol. 1 (2003), s. 89-96.

Osmanlılardan ele geçirdikleri kalyonlardı.³⁸ 1665 yılının yazında Venedik Senatosu'nda devlet donanmasına katılan mevzubahis Osmanlı kalyonlarının özelliklerine sahip iki savaş kalyonunun inşa edilmesine karar verildi. Mora seferlerinin komutanı Francesco Morosini'nin başını çektiği muhalifler, kadirga ve kalyetelerin inşasında aksamaya sebep olacağını düşünerek kalyona geçişe mesafeli durdu. Ancak özellikle Fransa ve Hollanda savaş kalyonlarının Akdeniz'de üstünlüğü ele geçirme ihtimalinden çekinen Venedikli yöneticiler, devlete ait kalyonlarla güçlü bir donanma kurmak konusunda ısrarcı oldu. Bu sayede gemi mühendisleri Paolo di Ottovio Carso ve Piero di Pieri'nin nezaretinde 34,8 metre uzunluğa ve 10,4 metre genişliğe sahip iki kalyonun yapımı başladı. Paolo Carso'nun İngiliz kalyonlarından ilham alarak inşa ettiği ve planlanandan daha büyük olan Giove Fulminante adlı kalyonu Piero di Pieri tarafından yapılan ve Costanza Guerriera ismi verilen kalyona kıyasla daha hızlı ve manevra kabiliyeti yüksek oldu. Kasım 1667'de tamamlanarak denize indirilen kalyonların her birine 61 adet tunç top yerleştirildi ve her birinde 100 denizci görevlendirildi. 1667-1669 yılları arasında bu iki kalyon donanmaya katılarak Osmanlılara ait ticaret gemilerine ve Kandiye kuşatmasına mühimmat taşıyan yük gemilerine saldırdı. Kuşatmanın son aşamasında Osmanlı metrislerine karşı denizden top atışı gerçekleştirdi. Venedik hükümeti Girit'in kaybedilmesinden sonra yeni bu iki kalyon ve mevcut üç kalyonda bulunan mürettebatın maaşlarını ve diğer masraflarını azaltarak donanmada hizmet etmelerini sağladı. Bu dönemde Costanza Guerriera ve Giove Fulminante kalyonları iki yıl üstü üste denizde kalarak limana dönmedi. Venedik Senatosu'nda Mart 1672'de alınan yeni bir kararla, önceki iki kalyondan daha küçük olmak üzere 31,4 metre uzunluğunda ve 10,1 metre genişliğinde, 48 toplu ve 79 mürettebatlı iki kalyonun daha inşa edilmesine karar verildi. Fama Volante ve Drago Volante isimleri verilen bu iki kalyon Nisan 1674'te tamamlanıp denize indirildi. 31,3 metre uzunluğa ve 10,1 metre genişliğe sahip Madonna della Salute adlı yeni bir kalyon ise Aralık 1675'de hizmet etmeye hazır hale getirildi.³⁹

Fransa kalyonlarının 1674 yılında Adriyatik Denizi çevresindeki aktiviteleri ve 1676'da İstanbul'dan dönen Balyos Giacomo Querini'nin Osmanlı donanması

³⁸ Candiani, **I vascelli della Serenissima**, s. 32-45.

³⁹ Venediklilerin kalyon inşasının detayları için bkz. Candiani, **I vascelli della Serenissima**, s. 65-114.

hakkında hazırladığı rapor Venediklileri kalyon inşasında önemli kararlar vermeye teşvik etti. Daha önce temas edildiği üzere Querini mevzubahis raporunda, Venedik kalyonlarının kalite bakımından Osmanlılardan geride olduğunu kabul ederken, Kandiye kuşatması sırasında Osmanlı donanmasında yeterli sayıda kalyon bulunmadığı için Venedik donanmasının, rakibi karşısında üstünlük kurduğunu dile getirdi. Bu sebeple barış döneminde dahi Venediklilere ait en az on iki savaş kalyonunun Akdeniz’de üç filoya ayrılarak devriye gezmesini ve gerekirse Osmanlı veya Garp Ocakları gemileriyle mücadele etmesini önerdi. Benzer şekilde, Carlo Ruzzini de Osmanlıların kalyon inşa edecek kapasiteden yoksun olduklarını ileri sürerek daha fazla sayıda kalyon yapılmasını istedi. Tavsiyeleri dikkate alan Venedik Senatosu, 1675 yılında yedi kalyonun daha inşa edilmesine onay verdi. Ayrıca Venedik tersanelerinin kalyon yapımını kolaylaştırmak ve hızlandırmak için genişletilmesi ve yenilenmesi uygun görüldü. Tersanelerin yenilenmesinden sonra ihtiyaç duyulduğunda kullanılmak için yedek kalyonların yapılmasına da karar verildi.⁴⁰

Venediklilerin 1684 yılı itibarıyla savaşa hazır yedi kalyonu vardı ve tersanelerde yapımı devam edenlerle birlikte yirmi dört kalyona ulaşmayı planlıyorlardı. Ancak, rezerv edilen kalyonların hazır hâle gelmesi beklenildiğinden uzun sürdü. Tersanede inşası devam eden on üç kalyondan sadece beşinin savaşa yetiştirilmesi mümkündü ve yeterli sayıda top temin edilmesi halinde diğer altı kalyonun da donanmaya katılabileceği öngörülüyordu. Özetle savaştan önce Venediklerin elinde savaşılmaya hazır on beş kalyon vardı. Mart 1684’te beş kalyondan yapımı tamamlanan 35,5 metre uzunluğunda ve 9,7 genişliğinde, 56 toplu ve 100 mürettebatlı 820-860 ton ağırlığındaki San Marca Grando denize indirildi. Ardından 28,9 metre uzunluğa ve 7,7 metre genişliğe sahip, 48 toplu ve 500 tonluk San Antonia da Padova; 21 metre uzunluğu ve 10,1 metre genişliği, 44 topu ve 730-740 ton ağırlığıyla Pace e Abbondanza ve uzunluğu 29,6 ve genişliği 9,7 metre olan 44 toplu ve 660 ton ağırlığındaki Ercole Vittorioso tamamlandı. Üç kalyonun her birinde 80 denizci görevlendirildi. Son olarak Ercole Vittorioso ile aynı yapı ve boyutta, ancak 40 topa ve 70 mürettebata sahip olan San Giovanni Battista donanmaya katıldı.

⁴⁰ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 115-129.

Tersane kanalının dar olması sebebiyle bu beş kalyon istenilen genişlikte yapılamadı. Bu yüzden kalyonlar denize açıldıktan sonra top sayıları düşürüldü.⁴¹

Venedikliler savaş başladığında planladıklarından daha az sayıda kalyona sahip oldukları için Avrupa devletlerine ait ticaret kalyonlarını silahlandırıp kiralamaya yöneldi. İlk olarak, Kandiye seferinin son yıllarında Venedik donanmasına hizmet eden 56 toplu Scala di Giacob ve armatörünü ikna ettikleri 50 toplu Santissima Annunziata kalyonları kiralandı. Ardından daha küçük boyutta ve 34 topa sahip olan Redentor del Mondo ve Carla Duca di Lorena kalyonları donanmaya dahil edildi. Hollandalılara ait 60 toplu Rosendal ve Venedikli bir tacire ait 42 toplu Europa isimli kalyon ve Cenevizlilerden 52 toplu Nostra Signora dell'Assunzione kiralandı. İngilizlerden dört adet kalyon kiralama teşebbüsü ise Levant Company'nin çıkarlarını düşünen İngiliz yöneticilerinin engeline takıldı. Venedikliler son olarak Amsterdam'da yapılan 70 toplu ve 100 mürettebatlı San Vittorio ile 60 toplu ve 80 mürettebatlı San Giovanni Battista Grande kalyonlarını toplamda 65 bin duka ödeyerek satın aldı. San Vittorio diğer kalyonlarına kıyasla daha üstün özelliklere sahipti.⁴²

Tablo 2: 1684-1686 yılları arasında Venediklilerin mîrî ve kiralık kalyonları

	Kalyon İsmi	Uzunluk (metre)	Genişlik (metre)	Top Sayısı (adet)	Mürettebat Sayısı
1	Giove Fulminante	35,5	11,1	61	100
2	Costanza Guerriera	34,8	10,4	61	100
3	Fama Volante	31,4	10,1	48	79
4	Drago Volante	31,4	10,1	48	79
5	Madonna della Salute	31,3	10,1	44	-
6	San Marca Grande	35,5	9,7	56	100
7	San Antonia da Padova	28,9	7,7	48	80

⁴¹ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 169-172; Cesare Augusto Levi, *Navi da guerra costruite nell'Arsenale di Venezia*, Venise 1896, s. 19-22.

⁴² Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 173-176.

8	Pace e Abbondanza	21	10,1	44	80
9	Ercole Vittorioso	29,6	9,7	44	80
10	San Giovanni Battista	29,6	9,7	40	70
11	Scala di Giacob	-	-	56	-
12	Santissima Annunziata	-	-	50	-
13	Redentor del Mondo	-	-	34	-
14	Carla Duca di Lorena	-	-	34	-
15	Rosendal	-	-	60	-
16	Europa	-	-	42	-
17	Nostra Signora dell'Assunzione	-	-	52	-
18	San Vittorio	-	-	70	100
19	San Giovanni Battista Grande	-	-	60	80

Yapım sürecinde ortaya çıkan bazı sorunlar, Venedikli yöneticileri kalyonların boyutları ve donanmadaki rolleri gibi hususlarda belirli kararlar almaya sevk etti. Venedik ricalinin bir kısmı kalyonların daha uzun ve geniş yapılmasını istedi. Provveditori all'Arsenale Alvise Mocenigo, bu düşüncede olanları eleştirerek, büyük kalyonların kullanışlı olmadığını ileri sürdü ve 40-50 toplu, 90-100 *piedi* (27,43-30,48 metre) uzunlukta ve 30-32 *piedi* (9,14-9,75 metre) genişlikte kalyonların yapılmasını önerdi. Moceginio ile aynı fikirde olanlar vardı, fakat Senato üyeleri ve donanma kaptanlarını asıl endişelendiren henüz standart bir kalyon modeli belirlenememesiydi. Haziran 1684'te kısa süre önce tersaneden çıkan kalyonun modeli takip edilerek yeni iki kalyonun inşaatına başlandı, fakat örnek alınan kalyonda birçok hata ortaya çıkınca bundan vazgeçildi. Aynı sırada Akdeniz'den olan kaptanlardan kalyonların çeşitli kusurları olduğuna dair raporlar Senato'ya geliyordu. Bunun üzerine 1619'da kadirga

ve galeazzalarda takip edilen usule benzer şekilde bütün seçenekler değerlendirilerek standart bir kalyon modeli belirlenmesine karar verildi.

Donanmanın eski kaptanlarının katıldığı diğer bir görüşmede, kalyonların üç sınıfa ayırma meselesi tartışıldı. Birinci sınıfta kapudâne kalyonları vardı. Diğerlerinden daha büyük ve daha fazla topa sahip olan bu kalyonlar, savaş düzeninde donanmanın merkezinde konumlandırılacaktı. İkinci sınıf kalyonlar, kapudânelerin yanında saf tutacak ve onlardan biraz daha küçük olacaktı. Ayrıca gerektiğinde nakliyede de kullanılabileceklerdi. Üçüncü sınıfa dahil edilen daha küçük ve hızlı kalyonlar ise savaşlarda kullanılmayacak, bunun yerine ticaret güzergahı üzerinde devriye gezecek ve korsan gemileriyle mücadele edecekti. Her sınıftaki kalyon özellikle büyüklüklerine göre birbirinden ayrılacaktı, fakat bir sınıftaki bütün kalyonlar aynı uzunluk ve genişlikte olacaktı. Kaptanlar ve tersanenin önde gelen memurları kalyonları bu şekilde sınıflandırma teklifini oy birliğiyle kabul etti. San Vittorio ve San Giovanni Battista Grande kapudâne kalyonlar, Giove Fulminante ikinci sınıf kalyonlar ve Fama Volante ile Drago Volante üçüncü sınıf kalyonlar için standart olarak belirlendi.⁴³

Venedikli yöneticiler, kalyon inşasına karar verdikten sonra kereste kesimi ve tersanelere nakli meselesiyle yakından ilgilendi. Venedik hükümeti, 15. ve 16. yüzyılda dönem dönem yenilenen kurallarla, devlet sınırları içinde bulunan ormanlardan ağaç kesimine belirli bir düzen getirmeye çalışmıştı. Kâğıt üzerinde ormanların tasarrufunda devletin ve halkın hakları vardı. Ormanların olduğu bölgelerde yaşayan halk, bireysel ve ticari kullanımını için belirli sayıda ağaç kesebiliyordu. Aynı bölgelerde ormanların bir kısmı da doğrudan devletin tasarrufundaydı. Ancak bir süre sonra Venedik tersanesinin ihtiyacı olan kerestenin temin edilmesi için halkın ormanlar üzerindeki tasarruf hakları kısıtlandı. Venedik hükümeti, 16. yüzyılın ortalarından itibaren ormanlardan ağaç kesimini ilgilendiren kuralları daha sıkı uygulamaya, teftişler yaparak halkın ağaç kesimini ve kereste üretimini denetim altına almaya başladı. Ayrıca, orman bölgelerinden sorumlu yöneticiler ağaçların kesimi, ormanların korunması ve ağaç türlerinin tespiti gibi

⁴³ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 201-203.

meselelerde dönemin bilimsel metotlarına uymaya zorlandı. Halkın ve bireylerin tasarrufunda olan bölgelerde kesilen ağaçların alım-satımında öncelik tersanelere verildi. Böylece gemilerin yapımında kullanılan meşe, kayın, akçam ve diğer ağaç türlerinden üretilen kerestelerin tersanelere her sene yeterli sayıda ve biçimde teslim edilmesi sağlandı.⁴⁴

Venedik Senatosu, hazinede nakit para eksikliği ve kalyonlar için gerekli olan kereste türünün tedarikinde ve nakliyesinde yaşanan sıkıntılar nedeniyle kereste temin etme işini müteşebbislere tevdi etti. Müteşebbisler 34-35 metre uzunluğundaki kalyonlar için 300 meşe ağacı kesmeyi teklif ederken, daha uzun keresteleri ise ancak devletin tasarrufundaki ormanlardan kesim yapmalarına izin verilmesi halinde teslim edebileceklerini bildirdi. Senato'da yapılan görüşmeler sonunda yirmi kalyon için Asolana bölgesinden 2.000 adet meşe ağacı kesilmesi şartıyla müteşebbislerin teklifi kabul edildi. Müteşebbislerin buna itiraz etmesi üzerine, Senato en iyi ormanların bulunduğu birkaç bölge dışında ağaç kesilmesine müsaade etmeyeceğini açıkladı. Devletin kesime izin verdikleri ormanlarda araştırma yapan müteşebbisler, 2.867 adet iyi meşe ağacının bulunduğunu tespit etti. Ancak, kalyonların inşası başladıktan sonra tersaneye yeterli sayıda ve türde kereste tedarik edilmesinde bir müddet sıkıntı yaşandı. Tersaneye verilen kerestelerin yaş halde kullanılması da kalyonların kalitesini düşürdü.⁴⁵ 1675 yılından itibaren her yıl kalyon inşa edilmesine karar verilince yeni kerestelerin kesintisiz bir şekilde temin edilmesi dışında uygun büyüklükte ve genişlikte ağaçların bulunması da gerekli oldu. Farklı bölgelerdeki ormanlardan, 1675-1682 yılları arasında toplam 16.349 adet meşe ağacı kesildi. 1685-1689 yılları arasında 11.787 adet meşe ağacı kesilirken, kalyon keresteleri için her yıl ortalama 2.000 adet bu ağaçtan kesilmesi uygun görüldü.⁴⁶

⁴⁴ Bu konuyla ilgili bkz. Antonio Lazzarini, **Boschi, legnami, costruzioni navali: L'Arsenale di Venezia fra XVI e XVIII secolo**, Viella, Rome 2021, s. 69-105; Karl Appuhn, "Inventing Nature: Forests, Forestry, and State Power in Renaissance Venice", **The Journal of Modern History**, Vol. 72, N. 4 (2000), s. 861-889; Andrea Zannini, "Sur la mer, près des montagnes: Venise et le circuit de production et vente du bois (XVIe-XIXe siècle)", **Mer et montagne: dans la culture européenne (XVIe-XIXe siècle)**, Presses universitaires de Rennes, Rennes 2011, s. 43-55; Braunstein Philippe, "De la montagne à Venise: les réseaux du bois au XVe siècle", **Mélanges de l'Ecole française de Rome**, Vol. 100, N. 2 (1988), s. 761-799.

⁴⁵ Lazzarini, **Boschi, legnami, costruzioni navali**, s. 127-133.

⁴⁶ Lazzarini, **Boschi, legnami, costruzioni navali**, s. 146-148.

Venedikliler, kerestelerden sonra kalyonlara yeterli sayıda ve kalitede top temin edilmesiyle ilgilendi. Venedik tophanelerinde ilk yapılan kalyonlar için istenilen sayıda top imal edilebildi. 1675'ten sonra inşasına başlanan sekiz kalyon için 400 adet topa daha ihtiyaç duyuldu. Bu dönemde tophanede sadece 100 adet top bulunuyordu ve bakır kaynakları zengin olmadığı için tunç topların üretim masrafları karşılanamıyordu. Kalyonlarda demir toplar kullanmaya uzun süre karşı çıkan Venedik hükümeti, en sonunda bu tavrından vazgeçti ve Avrupa devletlerinden demir top satın almaya karar verdi. Bu işi halletmek için vazifelendirilen Sigismondo Alberghetti İngiliz, Alman, Hollanda ve İsveç üretimi topların kaliteleri ve maliyetleri hakkında raporlar kaleme aldı. Bu raporları değerlendiren Venedik Senatosu, on üç kalyonda kullanılmaları için İngilizlerden 1675-1679 yılları arasında 55.000 duka karşılığında 473 adet demir top satın aldı.⁴⁷

Venedikliler, 1675 yılından itibaren aksaklıklara ve eksikliklere rağmen istikrarlı bir şekilde kalyon yapmayı sürdürdü ve 1684'te gelindiğinde donanmanın bel kemiğini savaş kalyonlarından oluşturmayı başardı. Aynı dönemde kürekli gemilerin sayıları ise azaldı. Aslında başta Mora seferlerinin komutanı Francesca Morosini olmak üzere birkaç üst düzey komutan hâlâ kadirga, mavna ve kalyetelerin donanmanın esas savaş gemileri olması gerektiğini savunuyordu. Buna rağmen 17. yüzyıl boyunca çekdiri türü gemilerin sayısı kademeli olarak düştü. Lo Bosso'nun verilerine göre, Venedik donanmasında Girit savaşlarının başladığı 1645 yılında kırk kadirga mevcutken, savaşın bittiği 1669'da bu sayı yirmi beşe indi. 1684'te Osmanlılara savaş ilan eden Venedikliler sadece yirmi beş kadirgaya sahipti.⁴⁸ Yine Lo Bosso'ya göre, Venediklilerin büyük kadirgalar (*galee grosse*) olarak kabul ettiği

⁴⁷ Candiani, **I vascelli della Serenissima**, s. 136-143; Venedik tersanesinde barut üretimi ve tedariki için bkz. Walter Panciare, "L'arsenale di Venezia e la fabbricazione della polvere da sparo", **Gli arsenali oltremarini della Serenissima: Approvvigionamenti e strutture cantieristiche per la flotta veneziana (secoli XVI-XVII)**, ed.: Martino Ferrari Bravo, Stefano Tosato, Biblion, Milano 2010, s. 63-74.

⁴⁸ Lo Basso, **Uomini de remo**, s. 40-45.

ve Osmanlılar tarafından mavna olarak isimlendirilen⁴⁹ galeazzaların sayısı aynı dönemde iki ilâ yedi arasındaydı.⁵⁰

Lazzarini ise aktif hizmette olan, inşası devam eden, yeniden tamir edilen veya silahlandırılan, tersaneden yeni çıkan, eskimiş olduğu düşünülen, eskidiği için kullanılamayan olarak tasnif ettiği kadirgaların sayılarını 16. ve 17. yüzyılda tam olarak tespit etmenin zorluklarına dikkat çeker. Ayrıca yapımı tamamlandıktan sonra hemen donanma hizmetine alınan kadirgalarla tersanede yedekte bekletilenler arasında ayırım yapmanın da kolay olmadığını belirtir. Venedik tersanelerinde, 17. yüzyılda azımsanmayacak sayıda kadirga inşa edildiğini ileri sürer. Modern tarihçilerin, 1619-1669 yılları arasında Venedik tersanelerinde dört yüz kadirganın inşa ve tamir edildiği iddialarına şüpheyile yaklaşır. Lazzarini, kadirgaları yeni yapılan ve aktif kullanılan olarak tasnif ettikten sonra 1645'te Venediklilerin toplamdan yetmiş altı kadirga ve galeazzaya sahip olduklarını ve 1670'te bu sayının yüz yediye yükseldiğini ileri sürer. 1683'te ise Venedik donanmasında elli yedi kadirga ve beş galeazzanın mevcut olduğunu iddia eder.⁵¹

Tablo 3: Venedik donanmasında yıllara göre kadirga ve galeazzalar

Yıl	Toplam	Galee Grosso veya Galeazza (Mavna)		Galee Sottili veya Kadirga	
		Yeni	Mevcut	Yeni	Mevcut
1670	107	6	6	50	45 (25 battal)
1675	91	6	8 (3 battal)	51	27 (14 battal)
1676	91	13 (3 battal)		68 (14 battal)	
1683	86	5	6 (3 battal)	57	18 (15 battal)

⁴⁹ Osmanlılar mavna olarak tanıtılar dahi XVI. yüzyılda Venediklilerin inşa ettikleri büyük kadirgalar ile 17. yüzyıldaki galeazza'lar arasında farklar mevcuttu, bkz. Gürkan, **Sultanın Korsanları**, s. 125-126; Galeazza'ların Venedik donanmasındaki konumu için bkz. Guido Candiani, "From Lepanto to Lemnos: The evolution in the employment of galleasses in the Venetian navy", **Dal Mediterraneo alla Manica: Contributi alla storia navale dell'età moderna**, ed.: E. Beri, Società italiana di Storia militare-Nadir Media, Roma 2022, s. 67-105.

⁵⁰ Lo Basso, **Uomini de remo**, s. 46.

⁵¹ Lazzarini, **Boschi, legnami, costruzioni navali**, s. 59-64.

1685	75	5	5 (3 battal)	45	20 (11 battal)
1690	67	4	1	62	

Kaynak: Lazzarini, Boschi, legnami, costruzioni navali, s. 64.

1093 (1682) yılında on kalyon inşa etmeye başlayarak kadirganın yanında donanmada savaş gemisi olarak kalyona da yer vermeyi amaçlayan Osmanlılara kıyasla Venedikliler 1675'ten itibaren istikrarlı bir planlama neticesinde büyük kısmı devlete ait ve bir kısmı kiralık olmak üzere yirmiye yakın kalyonu savaşa hazırladı. Osmanlı tersanelerindeki kalyonların inşası Viyana seferi sebebiyle 1096'ya (1685) kadar gecikti ve Venediklilerle savaşın ilk yılında kalyonlar donanmada kullanılamadı. Diğer taraftan, kalyonların yapımı için gerekli olan kereste ve topların hazırlanması ve tedarikinde Osmanlılar kendi kaynaklarını verimli kullanabilirken, Venedikliler kereste ihtiyacını karşılamak için müteşebbislere ve toplar için İngilizlere başvurmak zorunda kaldı. Bunun yanında Venedik kalyonlarına kıyasla Osmanlı kalyonlarının daha uzun ve geniş; top sayısının ve mürettebatının daha fazla olduğu da fark edilmektedir. Neticede, 1096 (1685) yılı itibarıyla iki tarafta kalyonlarını hazır hâle getirmiş olmasına rağmen savaşın 1095-1097 (1684-1686) yılları arasındaki ilk safhasında mücadelelerin büyük kısmı Venedik kalyonları ve Osmanlı kadirgaları arasında geçti. Bir sonraki bölümde detaylıca işleneceği üzere, Venedikliler bu dönemde Akdeniz kıyılarına yönelik harekâtlarda donanmalarında ilk defa kalyonları esas savaş gemisi olarak kullanmanın çeşitli zorluklarını yaşadı. Özellikle Osmanlı kadirgalarına karşı üstünlük kurmanın beklenildiği kadar kolay olmadığını tecrübe etti.

2.3. Savaşın İlk Yılı

19 Mart 1684'te (2 Rebî'ülâhır 1095) Venedik kara ve deniz kuvvetlerinin başkomutanı seçilen Francesco Morosini, 18 Temmuz 1684'te (5 Şa'bân 1095) Mora Yarımadası'nın işgal etmek için ince donanmayla (*Armata sottile*) harekete geçti. Fevkalade Kaptan (*Capitano Straordinario*) tayin edilen Alessandro Molin ise yelkenli donanmanın (*Armata grossa*) başında Akdeniz'e sefere çıktı. Başkomutan Morosini deniz seferinde takip edilecek stratejiyi de belirledi. Buna göre, Fevkalade Kaptan Molin, kalyonlarla önce Suda Adası ve İstendil Adası'nda Venediklilerin hakimiyetinde olan kaleleri tahkim edecek ve ardından Çanakkale Boğazı'na doğru

seyredecekti. Aslında Başkomutan, Çanakkale Boğazı'nın ablukaya alma girişimine sıcak bakmıyordu. Venedik kalyonlarının Ege Denizi'nin kuzeyinde konumlanarak, Osmanlı donanmasının Mora'ya yardım ulaştırmasını ve Garp Ocakları kalyonlarının rakiplerine katılmasını önlemesini istiyordu. Mağripli kalyonların sefere katılmaması halinde Kaptan Molin'in Çanakkale Boğazı'nın çıkışında bekleyerek Osmanlı donanmasının Ege'ye açılmasını engellemesini uygun görüyordu. Bununla beraber Osmanlı kadırgalarının Venedik kalyonlarını kolayca geçerek Akdeniz'e çıkabileceğinin de farkındaydı. Bu durumda Kaptan Molin'in Çuha Adası ve Girit'teki Venedik kalelerini korumasını ve gerekirse kendi emrindeki ince donanmaya yardımcı olmak için Malea Burnu'na geri çekilmesini bekliyordu. Bir başka ifadeyle Morosini, Venedik kalyonlarından Osmanlı donanmasının Mora'ya destek olmasına izin vermemesini ve ihtiyaç halinde ince donanmayı muhafaza etmesini umuyordu. Bu doğrultuda Kaptan Molin'den kadırgalardaki kürekçi eksikliğini kapatmak için olabildiğince fazla sayıda esir toplamasını istedi. Neticede Başkomutan Morosini'nin amacı kalyonları Akdeniz'de savunma gücü olarak kullanmaktı. Onun stratejine karşı çıkanlar ise Osmanlı donanmasının zayıf halinden istifade edilmesi gerektiğini savundu.⁵²

İkinci vezir Musâhib Mustafa Paşa, Venediklilerle savaş başlamadan hemen önce 1 Muharrem 1095'te (20 Aralık 1683) Sadrazam Kara Mustafa Paşa ile olan husumeti sebebiyle İstanbul'dan uzaklaştırılmak için kaptanıderya tayin edildi.⁵³ Tecrübesiz Kaptanıderya, Venedik'in savaş ilan etmesi üzerine Osmanlı donanmasını sefere hazırlamakla mesul tutuldu. Bu sırada Osmanlı merkezî idaresi, dördüncü vezir Şahin Mehmed Paşa'yı birkaç bölük yeniçerilerle Seddülbahir Kalesi'nin ve Halil Paşa'yı Sakız Adası'nın muhafazasıyla görevlendirdi. Bozcada, Limni, İstanköy, Benefşe ve Rodos'da bulunan kalelere de takviye birlikler gönderildi.⁵⁴ Kaptanıderya Mustafa Paşa ise Venedik donanması Çanakkale Boğazı'nı kapatmadan önce Akdeniz'e açılabilmek için Cemâziyelevvel 1095'te (Nisan 1684) 360 levendli bir

⁵² Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 177-178.

⁵³ *Silahdar, Târih*, s. 917; *Târih-i Râşid*, c. I, s. 263; *Zübde-i Vekâyât*, s. 174.

⁵⁴ *Silahdar, Târih*, s. 926.

baştardanın başında⁵⁵ ve yirmi sekiz kadirgayla İstanbul'dan ayrıldı. Bir ay sonra Sakız'a ulaşan Mustafa Paşa, Venedik donanmasının Girit'e saldıracağına dair gelen istihbarat üzerine İzmir'den mühimmat yüklü sekiz kadirgayı adadaki kalelere gönderdi.⁵⁶ Bu sırada merkeze, tacirlerin geçiş notasında olan Leryoz (Leros) Adası'ndaki yeni kalenin muhafazasının güçlendirilmesini talep eden bir arz yazdı. Bunun üzerine 1 Receb 1095'te (14 Haziran 1684) deniz üzerinden gelecek düşman saldırılarına karşı daha korunaklı olan Suğla sancağına bağlı Ayasuluk Kalesi'ndeki muhafızlardan bir kısmı Leryoz Kalesi'ne sevk edildi.⁵⁷

Osmanlı donanmasından daha geç bir tarihte harekete geçen Fevkalade Kaptan Alessandro Molin, Mayıs 1684'ün (Cemâziyelevvel 1095) ilk günlerinde San Marco Grande kalyonun başında ve kendisine eşlik eden on yedi Venedik asilzadesiyle birlikte Malamocco'ya ulaştı. Yeni beş mîrî kalyon ve Fama Volante'nin hazırlıklarını tamamladıktan sonra 13 Mayıs'ta (28 Cemâziyelevvel) yelken açtı ve on gün sonra Korfu'ya vardı. Kalyon kaptanlarından Daniele Dolfin, on iki mîrî ve üç kiralık kalyonla Korfu'da donanmaya katıldı. Kaptan Molin eski ve yeni kalyonlar arasındaki gözle görülür kalite farkına rağmen daha sağlam durumda olan Giove Fulminante kalyonunu kullanmayı reddetti. Donanma 4 Haziran'da (20 Cemâziyelâhır) Zante'ye ulaştığında Çuha Adası'nda Trablusgarp kalyonlarının iki Venedik ticaret kalyonunu ele geçirdiğini haber aldı. Başkomutan Morosini'nin planına sadık kalan Fevkalade Kaptan, Çuha ve Suda adalarına takviye birlik gönderdikten ve yeterli sayıda kürekçi topladıktan sonra haraç almak için Kiklad Adaları'na doğru yola çıktı. Kaptan Molin Değirmenlik (*Milos*) ve Gümüş (*Kimolos*) adalarını ziyaret ettiği sırada yerel halk, Türklerin karşı saldırılarına karşı kendilerini korumaları durumunda Venedik hakimiyetini tanımaya hazır olduğunu bildirdi. Yerel halkın talebine yanıt vermeyen Kaptan Molin, Değirmenlik'te İngilizler ve Hollandalılara ait üç kalyon tarafından

⁵⁵ Mayıs 1684'de Bozoklu Mustafa Paşa'nın baştardasındaki 360 levendin ücretleri için Hazine-i Âmire'den 9.000 kuruş verilmişti, bkz. **İE.ML**, 42/4036, 13 CA 1094 (10 Mayıs 1683); Bu tarihten bir süre sonra kapudan atanan Müsahib Mustafa Paşa'nın sefinin baştardasını kullanmış olabildi. Kaptanıderya baştardaları için ayrıca bkz. Bostan, **17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, s. 86-87.

⁵⁶ Silahdar Mehmed Ağa'ya göre, Osmanlılara ilk gelen haberler, Venedik kalyonlarının Girit'te Venedik'in kontrolünde olan Suda Adası'nda demirlediği yönündeydi, bkz. **Silahdar, Târih**, s. 926; Candiani, **I vascelli della Serenissima**, s. 178-179.

⁵⁷ **İE.BH**, 3/298; **C.TZ**, 12/554, 29 C 1095 (13 Haziran 1684); Ayasuluk Kalesi için bkz. Feridun Emecen, "Ayasuluk", **DİA**, 1991, c. 4, İstanbul 1991, s. 225-227.

korunan beş ticaret gemisine rast geldi. Osmanlılara mühimmat taşıma ihtimaline rağmen diplomatik krize yol açmamak için bu kalyonlara müdahale etmedi. Donanmadaki kalyonlardan 44 toplu San Antonio da Padova ise Gümüş Adası yakınlarında başlayan bir fırtına sırasında batma tehlikesi atlattı. Bu olay haricinde kalyonlarda hizmet etmeleri için otuz üç birliğe ayrılan 1.400 piyade ciddi sıkıntılar çıkarıyordu. Özellikle on üç birlik, başlarında bir komutan olmadığı için sık sık ayaklanıyordu. Kaptan Molin yanında bulunan asilzadelerden bir kısmını kalyonlarda görevlendirerek başıbozuk davranan tayfaları kontrol altına aldı.⁵⁸

Fevkalade Kaptan Alessandro Molin, Cezayirlilere ait beş kalyonun Serbarlı Adası civarında olduğunu öğrenince on bir mîrî ve 30-40 toplu iki Hristiyan korsan kalyonuyla harekete geçti. Ancak, Mukene (*Mikonos*) Adası'na ulaştığında Cezayir kalyonlarının uzaklaştığını fark etti. Bu sırada patlayan kuvvetli bir rüzgâr iki Venedik kalyonun yelkenlerine zarar verdi. Cezayir kalyonlarını yakalayamayan Kaptan Molin, bu sırada Kaptanıderya Musahîb Mustafa Paşa'nın Osmanlı kadırgalarının bir kısmını Venedikliler tahkim etmeden önce bölgedeki takımadalarını tahrip etmekle görevlendirdiğini öğrendi. Ancak, Osmanlı kadırgaları üzerine gitmek yerine Mustafa Paşa'nın emrindeki Osmanlı donanmasıyla savaşabilmek için Sakız Adası'na doğru yöneldi. Venedik Senatosu'na yazdığı raporda, emrindeki kalyonlarla hızlı Osmanlı kadırgalarını açık denizde yakalayamayacağı için Sakız'a gitmeye karar verdiğini açıkladı. Kalyonlara su almak yolu üzerindeki adalara birkaç defa uğradı ve bu sırada vakit kaybetti. Temmuz (Şa'bân) ayının ortalarında Sakız'a ulaştığında ise Mustafa Paşa'nın donanmanın büyük kısmıyla Çanakkale Boğazı'na döndüğünü öğrendi. Geride kalan on iki Osmanlı kadırgasının da Eğriboz'a doğru seyrettiğine dair istihbarat aldı. Bu kadırgaları yakalamak için Mukene Adası'na dönerken, burada haraç toplamakla görevlendirdiği Ercole Vittorioso ve Pace e Abbondanza kalyonlarının kaptanlarıyla buluştu. Tekrar harekete geçmek istediğinde seferin başından beri esen meltem rüzgarları kalyonlara hareket imkânı tanımadı. Hatta San Antonio kalyonu rüzgâr yüzünden neredeyse kullanılamaz hâle geldi ve mürettebatının çoğu gemiyi terk etti. Kaptan Molin meltemlerin hafiflemesi için Bara (*Paros*) Adası'nda beklemeye karar verdi. Tekrar denize açıldığında Osmanlı kadırgalarının

⁵⁸ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 179-180.

Girit'e doğru yola çıktığı haberi geldi. Hemen denize açılmak istedi, fakat devam eden rüzgarlar dört kalyonun daha yelkenlerine hasar verdiği için bu defa Andre Adası'na sığınmak zorunda kaldı. Birbirlerine çarpan Giove Fulminante ve Venezia Trionfante kalyonlarını da bakımlarının yapılması için Paros'a gönderdi. On yedi yıldır donanmaya hizmet eden Costanza Guerriera kalyonu ise çok fazla su sızdırdığından batma tehlikesi geçirdi.⁵⁹

Fevkalade Kaptan Alessandro Molin kalyon sayısı ona düşmesine ve rüzgarlar yüzünden kalyonları yönetmede zorluk yaşamasına rağmen Ağustos 1684'te (Ramazan 1095) Sakız'a saldırmaya karar verdi. Osmanlılar daha öncesinde olası Venedik saldırısına karşı Sakız'ın idaresi ve Sakız Kalesi'nin tahkimatıyla alakalı bazı önlemler almıştı. 1094 (1683) yılının sonunda 4462 haneye sahip olan⁶⁰ Sakız sancağının idaresi sâlyâne ile derya beylerine tevdi edilirken⁶¹, daha önce değinildiği üzere, Venediklilerle savaş başladığında emekli vezirlerden Halil Paşa, Tire ve Menteşe sancakları hass verilip Sakız muhafazasıyla görevlendirilmişti. 22 Receb 1095'te (5 Temmuz 1684) Sakız Kalesi'ndeki muhafızlar için başkentten 15 kantar barut, 80 kantar demir, 200 adet demir kürek, 100 adet ağaç kürek ve 9 farklı mühimmat daha gönderildi.⁶² Kaptanıderya Mustafa Paşa da Venedik donanmasının saldırıya hazırlandığından haberdar olunca kadirgalarla Sakız'a yardıma gitti. 9 Ramazan'da (20 Ağustos) Sakız'a ulaşan Kaptan Molin, Osmanlılara ait on iki kadirga ve üç baştardanın adanın limanında demirlediğini fark etti. 10 Ramazan (21 Ağustos) sabahı San Marco Grande kalyonu öncülüğünde Venedik donanması limana girdi ve kalyonlar birbiri ardına Sakız Kalesi'ne karşı top ateşi başlattı. Kalyonlar limandaki Osmanlı kadirgalarının kaçmasına engel olmak için yarım ay pozisyonu aldı. Kale muhafızları ise düşman kalyonlarından yapılan bombardımandan çok fazla etkilenmedi. Aksine bazı topların geri tepmesi yüzünden Venedik kalyonlarından birkaçının direği hasar gördü.

⁵⁹ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 180-181.

⁶⁰ **MAD.d**, 14938.

⁶¹ Mesela, 2 L 1090'da (6 Kasım 1679) Sakız sancağı 1.000.000 akçe sâlyâne ile Kaptanıderya Mustafa Paşa tarafından ümerâ-i bahriyeden vefat eden Memi Paşazade Mehmed Paşa'nın oğlu Abdurrahman Bey'e babasının büyük gemisiyle birlikte tevcih edilmişti, bkz. **İE.BH**, 3/284.

⁶² **AE.SMMD.IV**, 78/9270.

1092 (1681) yılında Fransız donanmasının gerçekleştirdiği saldırıdan sonra yeniden tamir edilen Sakız Limanı'nın girişindeki burçta yer alan yirmi toptan yapılan atışlar ve limana gerilen zincir Venedik kalyonlarının hareket alanını daralttı. Kaptan Molin mevcut şartlarda ateş gemilerini kullanamayacağını anlayınca havan toplu üç kalyeteyi sahaya sürerek saldırıyı şiddetlendirmeyi denedi. Havan topları ateşlenmeden önce sekiz Osmanlı kadırgası düşman kalyonlarını aşarak limandan çıktı. Kaptan Molin, sekiz kalyonla kadırgaların peşine düşerken, iki kalyonu da limanda kalan dört Osmanlı kadırgasını gözetlemek için geride bıraktı. Ancak, rüzgârın kesilmesi üzerine limanda kalan kalyonlar hareketsiz kaldı ve fırsattan yararlanan Kaptanıderya Mustafa Paşa dört kadırgayla birlikte Sakız'dan ayrıldı. Kaptan Molin sonraki gün bu defa beş kalyonla Osmanlı kadırgalarını kovalamak istedi, fakat ters rüzgârlara yakalanınca başarısız oldu.⁶³

Akim kalan Sakız saldırısı, Venedik kalyonlarının Osmanlı kadırgaları karşısında zafiyetlerini ortaya çıkarmıştı. Özellikle uygun rüzgârın esmediği zamanlarda kalyonlar kadırgaların hızına yetişemiyordu. Bu durum kalyonların en önemli hücum gücü olan toplarını etkili şekilde kullanmalarına da engel oluyordu. Bu yüzden Venedikli kaptanlar Akdeniz iklimi yüzünden kalyonların Çanakkale Boğazı ablukası dışında kayda değer bir fayda sağlamayacağından şüphelenmeye başladı. Kaptanıderya Musahib Mustafa Paşa ise sefer boyunca emrindeki kadırgalarla düşman kalyonlarının hız ve manevra zafiyetlerinden yararlanmasını bildi. Donanmada kayıp verilmezken, saldırıdan sonra Sakız Limanı'nı savunmasını güçlendirmek için İstanbul'dan 6.700 kıyye ağırlığında yüz kulaç zincir ve bir örs gönderildi.⁶⁴

Fevkalade Kaptan Alessandro Molin, Sakız'daki başarısızlığın ardından Başkomutan Francesco Morosini'nin kesin emrine rağmen kuzeye yöneldi. Midilli Boğazı'na ulaştığında İskenderiye'ye giden bir Rum ticaret gemisini ele geçirdi, fakat Senato'dan gelen emir üzerine bir süre sonra bu gemiyi serbest bıraktı. Bozcaada'ya saldırmaya ve Çanakkale Boğazı'na girmeye cesaret edemeyen Kaptan Molin, Limni Adası'ndan gelen sözde bir elçinin adadaki gayrimüslimlerin Venedik hakimiyetini tanımaya hazır olduklarını beyan etmesi üzerine buraya doğru harekete geçti. Ancak,

⁶³ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 181-182.

⁶⁴ *İE.BH*, 6/492, 8 Z 1095 (16 Kasım 1684).

Limni'ye ulaşıp yerel halkın temsilcileriyle görüştüğünde böyle bir teklifte bulunmadıkları ortaya çıktı. Kaptan Molin'in Senato'ya gönderdiği rapora göre, Başkomutan Morosini'nin kadırgalara esir toplama emrini yerine getirmek için Türk ailelerin yaşadığı ve adanın güneybatısında kalan Thanos'a (*Kumluk*) 20 Eylül 1684'te (10 Şevval 1095) yağma saldırısı düzenlemeye karar vermişti (20 Eylül 1684). Türk ailelerin kıyılardan kaçarak yüksek kesimlerde saklanmasına ve adadaki Rumların kendilerine yardımcı olmasına rağmen sadece yüz elli Türk'ü esir alabildi ve ardından esirler için 1.100 duka fidye toplayıp askerler arasında dağıttı.⁶⁵ Limni Muhafızı Küçük Hüseyin Paşa'nın olayla ilgili Divan'a sunduğu rapora göre ise, 7 Şevval'de (18 Eylül) Venedik donanmasından iki kalyon ve üç firkate adanın Kumluk tarafında demirlemiş ve bin kadar düşman askeri karaya çıkıp köyleri yağmalamaya başlamıştı. Hüseyin Paşa, iki sancakbeyi ve yirmi bin kadar askerle Venediklilere saldırmış ve Kumluk civarında düşmanla uzun süre tüfeklerle çatışmıştı. Bu sırada Venedik kalyonlarından açılan top ateşi Osmanlı askerlerine zarar vermemiş, tam aksine top darbeleriyle kopan taş parçaları Venedik askerlerini öldürmüştü. İki yüzden fazla zayıat veren düşman uzun süre direnememiş ve Kumluk'ta karaya çıktıkları yere geri çekilmişti. Kalyonlara dönmek için sandallara binenlerin bir kısmı boğulmuştu. Venedik kalyonları ve firkateleri saldırıdan dönenleri topladıktan sonra hızlıca Kumluk'tan ayrılmıştı.⁶⁶

Alessandro Molin'in raporlarına yansımayan bu detaylar Venediklilerin Limni'deki Osmanlı birliklerinin karşı saldırısında ağır zayıat verdiğini ortaya çıkarır. Diğer taraftan, Kaptan Molin'in Sakız'da olduğu gibi Limni'ye limandan saldırıramamasının sebebi kalenin iyi tahkim edilmiş olmasıdır. Limni Muhafızı Hüseyin Paşa'nın mektubuna yansıyan yirmi bin asker gerçek sayının üstündedir, zira 1095 (1684) yılı itibariyle Limni Kalesi'nde sadece 130 yeniçerinin mevcut olduğu bilinmektedir.⁶⁷ 15 Receb 1095'te (28 Haziran 1684) Limni Kalesi'ndeki toplar ve cebehâne hakkında hazırlanan bir rapor kalenin muhafazasına önem verildiğini de gösterir. Rapora göre, kalede farklı ağırlıkta yuvarlak atan ve aktif kullanılan 36 adet top ve uygun ebatta top güllesi bulunmadığın için kullanılamayan 22 top olmak üzere

⁶⁵ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 183.

⁶⁶ *Silahdar, Târih*, s. 931-932.

⁶⁷ *MAD.d*, 6808, s. 7; *MAD.d*, 7239, s. 3.

toplamda 58 top mevcuttu. Topların ateşlemek için lazım olan 43 mühimmat eksiksizdi, ancak top yuvarlaklarının sayısı az olduğundan bunların merkezden tamamlanması gerekiyordu. Cebehânedede ise farklı türlerde kurşun, demir, kürek, balta gibi 40 çeşit mühimmatın sayı ve miktarı yeterliydi, sadece katran, barut, zincir gibi malzemelerin tamamlanması gerekiyordu.⁶⁸

Tablo 4: Limni Kalesi’nde aktif olarak kullanılan toplar

Top Çeşidi	4 kıyye atar tunç top	5 kıyye atar tunç top	7 kıyye atar tunç top	9 kıyye atar tunç top	11 kıyye atar tunç top	Mermer atar tunç top	Yan toplar	İngiliz demir topları
Top Adedi	1	7	6	4	2	3	5	8
Toplam	36							

Kaynak: C.AS, 1157/51476, vr.2.

Limni ve Sakız kalelerinin muhafazasının güçlendirilmesi ve Kaptanıderya Musahîb Mustafa Paşa’nın Leryos Adası’na takviye asker istemesi Osmanlıların Anadolu kıyıları ve Boğazlara yakın adaları Venedik donanmasının olası saldırılarına karşı tahkim ettiğini gösterir. Keza Sakız ile aynı dönemde Midilli Kalesi de teçhiz edildi.⁶⁹ 1093 (1682) yılında 618 askerin görev yaptığı⁷⁰ Rodos Kalesi’nin tamiri için de 1095 (1684) yılında 60.000 akçe harcandı.⁷¹ Adalardaki kalelerin asker ve mühimmatla tahkim edilmesi, Sakız’dan sonra Limni’de de hüsrana uğrayan Alessandro Molin’i farklı bir hedef seçmeye mecbur bıraktı. Donanmayla kuzeye doğru seyretmeyi sürdüren Fevkalade Kaptan, Edirne ve Selanik arasında kalan Kavala’ya saldırmaya karar verdi. Ekim 1684’ün (Şevval 1095) ilk günlerinde kullandığı San Marco Grande kalyonundan Kavala’ya top atışı başlattı. Elindeki havan toplarını da kullanmak istedi, fakat sadece on atıştan sonra topların bulunduğu sandallar battı. Kavala Kalesi’ndeki Osmanlı garnizonundan karşı saldırı gelmeyince karaya asker çıkarmaya teşebbüs etti, ancak kıyıda gizlenen Osmanlı birliklerini fark edince bundan vazgeçti. Kaptan Molin, Kavala saldırısından istediğini alamadı, fakat

⁶⁸ C.AS, 1157/51476, vr.1-2.

⁶⁹ AE.SMMD.IV, 78/9270.

⁷⁰ Kale muhafazasındaki askerlere yıllık 5.746.128 akçe ödeniyordu, detaylar için bkz. MAD.d, 4823, s. 1.

⁷¹ İE.NF, 1/37.

Fransızlar tarafından tatbik edilen ve donanma gemileriyle sivil halka zayıat vermeyi amaçlayan taktiği ilk defa bu saldırıda uyguladı.⁷²

Kaptan Molin, Kavala'dan sonra kalyonlarının zahire ihtiyacını karşılamak için Kassandra'ya gitti. Venedik hakimiyetini tanıma ihtimalini düşünerek levendlere yerel halka karşı şiddeti asgari derecede tutmak şartıyla köylerden zahire toplattı. Bu sırada kötü durumda oldukları için Skopelos Adası'nda demirleyen Costanza Guerriera ve Venezia Trionfante kalyonlarının 3-4 Ekim'de (23-24 Şevval) meydana gelen şiddetli bir rüzgârın ardından battıklarını haber aldı. Hızlıca olay yerine ulaşan Kaptan Molin, parçalanmış kalyonların toplarını denizden çıkarmaları için dalgıçları görevlendirdi. Osmanlılar ise bu fırsatı değerlendirip Eğriboz Kalesi'ne beş yüz asker nakletti. Kaptan Molin'in donanmasındaki kalyon sayısı sekize düşerken, kalyon kaptanları akıbetlerinden endişelenmeye başladı. Kalyonlardaki mühimmatın tükenmek üzere olmasını da göz önüne alan Fevkalade Kaptan, kalyon kaptanlarından üçünü Venedik'e gönderdi ve geri kalan beş kalyonla Golos (*Volos*) Körfezi'ne gitti. Buradan açlık sınırında yaşayan mürettebatına zahire temin etmek istedi, fakat hasadın o sene düşük olması yüzünden yeterli zahire bulamadı. Golos'ta neredeyse Osmanlı askeri bulunmamasına rağmen az sayıda olan ve bir süredir maaşları ödenmeyen levendlerle burayı ele geçirmek için bir saldırı düzenlemeye cesaret edemedi.⁷³

Başkomutan Francesco Morosini'nin emri üzerine Kasım 1684'te (Zilhicce 1095) Zante'ye dönen Alessandro Molin'in ilk deniz seferi böylece sona erdi. Fevkalade Kaptan büyük beklentilerle başlayan seferde özellikle kalyonlardan istenilen verimi alamadığı için Senato'ya bir açıklama yapmak zorunda kaldı. Savunmasında ilk önce seferin stratejisinden şikayetçi oldu. Ardından Osmanlılar müdahale ettiği için Ege adalarından yeterli miktarda haraç toplayamadığını açıkladı.⁷⁴ Başarısızlığının esas sebebi olarak Venedik kalyonlarının Osmanlı kadırgalarının hızına yetişememesini gösterdi. Sakız ve Limni'ye saldırmak için harekete geçtiğinde Osmanlı kadırgalarının hızlı davranarak adalardan haraç toplayabildiğini belirtti.

⁷² Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 183-184.

⁷³ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 184-185.

⁷⁴ Venediklilerin 1684-1699 yılları Ege adalarından haraç toplaması hakkında bkz. Georges Koutzakiotis, "Aspects de l'intendance des Vénitiens dans l'Archipel au cours de la guerre de Morée (1684-1699)", *Nuova Antologia Militare*, Vol. 3, N. 1 (2022), s. 249-274.

Rakiplerinin avantajını kırmak için Venedik kalyonlarının ve kadırgalarının deniz üstü mücadelelerde ve kara savaşlarında birlikte hareket etmelerinin gerekli olduğunu savundu. İngilizler, Fransızlar ve Hollandalılar arasında Kuzey Denizi'ne meydana gelen kalyon savaşlarına kıyasla Akdeniz'de kürekli gemilerin mücadelelerin seyrinde hâlâ önemini koruduğunu iddia etti. Son olarak, Başkomutan Francesco Morosini'nin her konuda karar alma yetkisine sahip olmasının özellikle yelkenli donanmanın idaresinde iki başlılığa yol açtığını ileri sürdü.⁷⁵

Venedik cephesinde başarısızlığın sebepleri tartışılırken, Kaptan- Derya Musahîb Mustafa Paşa hem Osmanlı adalarını Venediklilerin işgalinden korumayı hem de Osmanlı kadırgalarıyla düşman kalyonlarına karşı üstünlük kurmayı başarmıştı. Rakibinin Senato'ya açıklama yaptığı tarihlerde donanmayla İstanbul'a dönen Mustafa Paşa, derya beyleri ve tersane memurlarına hil'at giydirildi (17 Zilhicce 1095/25 Kasım 1684).⁷⁶ Tebriklerin ardından donanma hazırlıklarına başlayan Kaptanıderya, ilk olarak yeni kadırgalar inşa etmeleri için yeni derya beyleri tayin etti. Eski Defterdar Hasan Paşa'nın mektupçusu Süleyman Efendizâde Mustafa Efendi, Yalnızkürek damadı Hüseyin Ağa, Koca Yusuf Efendi'nin kardeşi Hasan Ağa, maktul sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın büyük tezkirecisi Nigahî Mustafa Efendi, keresteci Solakzâde Ahmed Bey ve *“sâir kuvvet-i mâliyesi olan kâinen men-kâne müceddeden ümerâ-yı deryâ zümresine ilhâk”* olundu ve her biri kadırğa inşa etmekle yükümlü tutuldu. Ancak bahsi geçen kişilerin çoğu *“ahvâl-i deryadan bî-haber”* oldukları için kadırgaları tamamlayamadı ve bu yüzden mallarına el konuldu.⁷⁷ Venedik kaynaklarına bakılırsa, bu müsadereyle donanma masraflarında harcanmak üzere yaklaşık 800.000 duka nakit para elde edildi.⁷⁸ Öte yandan, yeni derya beylerinden Solakzâde Ahmed Bey'in inşa ettirdiği kadırğa için 55 kürek, 2 lenger ve diğer eksik malzemeler Tersâne-i Âmire'den tedarik edildi.⁷⁹ Yine yeni derya beylerinden Mehmed Hacı elindeki keresteyle bir kadırğa inşa edemeyince, başarda kapudanı Mehmed nezaretinde on yedi oturaklı ve korsan kesimi bir fırkate yaptırmaya karar

⁷⁵ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 185-186.

⁷⁶ C.BH, 218/10163.

⁷⁷ Târih-i Râşid, c. I, s. 276-277; Zübde-i Vekâyât, s. 194-195.

⁷⁸ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 178.

⁷⁹ AE.SMMD.IV, 9/940, 23 ZA 1095 (1 Aralık 1684).

verildi.⁸⁰ Derya beylerinden Mektubî Mustafa Bey'in kadirgasına da Kalyon Nazırı Mustafa Efendi yüz kantar peksimet temin etti.⁸¹ Muhtemelen otuz dört oturaklı, yeni inşa edilen bir kadirgada kürekçi olmak üzere 34 prangalı mahkum ile beslenmeleri için 11,5 kantar peksimet, 36 adet kadirga küreği; kadirga için 2 büyük direk ve 1 tirinkite direği de Tersâne'den temin edildi.⁸² 29 Zilhicce 1095'de (7 Aralık 1684) derya beylerine ait yirmi beş kadirgaya 100 kantar ve ona beş mîrî kadirgaya 229 kantar siyah barut verildi.⁸³ Hazırlıklar kapsamında Kaptanıderya Musahîb Mustafa Paşa'nın baştardasının mühimmatı ve diğer ihtiyaçları da karşılandı.⁸⁴

Donanmaya yeni kadirgalar kazandırmak için yapılan bu düzenlemeler haricinde baştarda, kadirga ve diğer kürekli gemilerin güçlendirilmesine yönelik yeni bir tedbir alındı. Yüksek ihtimalle Sakız'da Venedik kalyonlarının yoğun top atışına maruz kalınmasının etkisiyle top ateşlerinden korumak için baştardaların karina tavanlarının teneke ve kadirgaların karina tavanlarının kösele ile kaplatılmasına karar verildi.⁸⁵ Diğer taraftan, Tersâne'de yapımı tamamlanan fakat mürettebatları hazır olmadığından donanmaya katılamayan kalyonların sonraki sefere yetiştirilmesi için çalışmalar devam etti. 24 Safer 1096'da (30 Ocak 1685) merkez hazineden Baba Hasan Bey idaresindeki beş kalyonda hizmet eden levendlerin mevacipleri ve diğer masrafları için 12.500 kuruş⁸⁶ ve kalyonlardaki hademeler için de 8.000 kuruş tahsis edildi.⁸⁷

Kaptanıderya Musahîb Mustafa Paşa 9 Safer 1096'da (15 Ocak 1685) Edirne'de IV. Mehmed ile sonraki sene düzenlenecek sefer ve donanmanın durumunu konuşmak için bir araya geldi. Görüşmenin ardından savaşların giderlerine ayrılan 1700 kise akçeden 700 kisesi Tersâne-i Âmire masraflarında ve yeni inşa edilen kalyonların ihtiyaçlarında kullanması için kendisine teslim edildi.⁸⁸ Ayrıca bu

⁸⁰ AE.SMMD.IV, 9/894, 26 S 1096 (1 Şubat 1685).

⁸¹ AE.SMMD.IV, 2/195.

⁸² AE.SMMD.IV, 9/914, 22 C 1096 (26 Mayıs 1685).

⁸³ MAD.d, 3527, s. 20.

⁸⁴ D.BŞM.d, 496, s. 1.

⁸⁵ AE.SMMD.IV, 9/907, 3 CA 1096 (7 Nisan 1685).

⁸⁶ İE.BH, 2/181.

⁸⁷ İE.BH, 2/158, 22 M 1096 (29 Aralık 1684).

⁸⁸ Defterdar Mehmed Paşa'ya göre, IV. Mehmed donanma masraflarında kullanılması için Enderun hazinesinden 1.400 kise akçe tahsis etmişti, bkz. Zübde-i Vekayîat, s. 195.

görüşmede baharda donanmayla İstanbul'dan ayrılacak olan Osmanlı donanmasının stratejisi de belirlendi. “Akdeniz Muhafazası” olarak tanımlanan stratejiye göre Mustafa Paşa, Garp Ocakları kalyonlarıyla buluştuktan sonra donanmayla Akdeniz'deki adaları ve sahilleri düşman saldırılarından koruyacaktı.⁸⁹ Henüz kalyonlar donanmaya katılmadığı için Venedik donanmasıyla savaşmaktan olabildiğince kaçınması buyruldu.⁹⁰ Seferin ilk yılında Venedik kalyonlarıyla çatışmaya girmeden adaların muhafazasını güçlendiren ve bu sayede Venediklilerin başarısız olmasını sağlayan Mustafa Paşa'nın bu stratejiyi sürdürmesi uygun görüldü.

Osmanlılar gibi Venedikliler de kış boyunca donanma hazırlıklarıyla ilgilendi. Korfu'da sürdürülen tamirat sırasında, San Vittorio ve San Giovanni Battista Grande kalyonlarına kerestelere zarar veren gemi kurdundan (*teredo navalis*) korumak için bazı eklemeler yapıldı ve denge sorunu olan kalyonların gövdeleri yeni keresteler eklenerek genişletildi. Tamirat dışında kalyonlardaki mürettebatın maaşlarının ödenmesi için tedbirler alındı. Savaş başladığı sırada hizmette olan altı kalyonun mürettebatın maaşları verilmişti. Fevkalade Kaptan Alessandra Molin ile birlikte denize açılan diğer altı kalyonun her biri için bin duka ayrılmıştı, ancak bu meblağ yeterli olmayınca levendlerin altı aylık maaşları ödenememişti. 1672'de yapılan düzenlemeye göre, mürettebatın maaşı seferdeyken verilmeliydi, fakat kalyonların çoğunun idaresi yarı özel olduğundan devlet bu kanunun tam anlamıyla uygulayamamış ve bu mesele sürüncemede kalmıştı.

Venedik tersanesinde 1684 yılı sonu itibariyle sekiz kalyonun yapımı sürüyordu. Ocak 1685'te 33,1 metre uzunluğunda, 10,5 metre genişliğinde, 770 ton ağırlığında ve 48 topa sahip San Nicolo kalyonu denize indirildi. Mart ayında 35,5 metre uzunluğunda, 11,1 metre genişliğinde, 900 ton ağırlığında ve 46 topa sahip olan San Andrea kalyonu da tersaneden çıktı. Kaptanları atanan ve mürettebatları hazırlanan 2 kalyon Nisan 1685'te donanmaya katıldı.⁹¹ Böylece on iki mîrî kalyon ve beş kiralık kalyon olmak üzere Venedik donanmasındaki kalyon sayısı on yediye yükseldi. Diğer taraftan, Venedik Senatosu Kasım 1684'te hızlı ve dayanaklı olmak

⁸⁹ Silahdar, *Târih*, s. 986.

⁹⁰ *Recueil des Gazettes, Novvels Ordinaires et Extraordinaires*, Paris, 1685, s. 484.

⁹¹ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 196-198.

koşuluyla altı kalyon daha kiralamaya karar verdi. Ceneviz, Livorno ve Napoli’de sürdürülen kalyon arayışları neticesinde, aslında nakliyyede kullanılan Scala di Giacob adlı kalyon ile Cenevizlilere ait 42 toplu ve 60 mürettebatlı San Michelle kalyonu kiralanıp Korfu’ya gönderildi. Ceneviz’de eski Mallorca korsanlarından birine ait olan 64 toplu ve 80 mürettebatlı Santissima Concezione ise kiralanın üçüncü kalyon oldu. Sefer sırasında iki kalyon daha kiralandı ve donanmadaki kalyon sayısı yirmi ikiye çıktı. Ancak kalyonların çoğu bir deniz seferini kaldıramayacak durumdaydı.

Fevkalade Kaptan Alessandro Molin kalyon sayısının artması üzerine donanmanın idaresini kolaylaştırmak için Amiral makamını ihdas etti ve Pietro Duodo’ya bu makama uygun gördü. Bunun neticesinde, Venedik kalyonları, Fevkalade Kaptan, Olağan Kaptan ve Amiral (*Capitano Straordinario*, *Capitano Ordinario* ve *Almirante*) rütbelerine sahip üç kaptan tarafından yönetilecekti. Kalyonların filolara ayrılmasını ve farklı görevlerde kullanılmasını isteyen Francesco Morosini, bu yeni düzenlemeden memnun kaldı.⁹²

2.4. Savaşın İkinci Yılı

Osmanlı ve Venedik savaşlarının ikinci yılı, Kaptan Daniele Dolfın’ın dokuz kalyonla Rodos’a doğru yelken açmasıyla başladı. İskenderiye’den İstanbul’a giden ticaret gemilerini ele geçirmeyi amaçlayan Kaptan Dolfın, bazı aksaklıklar yüzünden hızlı hareket edemeyince birkaçında dört bin kadar Mısır askerinin de bulunduğu yirmi gemilik İskenderiye filosunu yakalayamadı. Filonun gerisinde kalan birkaç gemi ise Venedik kalyonlarından korunmak için Meis Adası’na sığındı. Venedik kalyonları kolay hedef görünen Osmanlı ticaret filolarına saldırmak istedi, fakat özellikle Anadolu’ya yakın adaların korunaklı limanları ve Osmanlı donanması Akdeniz’e çıkmadan önce bu saldırıları düzenlemek için görevlendirilen kalyonların yeterince hazırlıklı olmaması sebebiyle bu tür girişimler genellikle başarısızlıkla sonuçlanıyordu.⁹³

Ticaret filosunu yakalayamayan Kaptan Dolfın, İstendil Adası’na döndü. Zira Başkomutan Francesco Morosini, Mora seferlerinin devamı için kilit bir role sahip

⁹² Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 188-189.

⁹³ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 189.

İstendil'in Osmanlıların eline düşme ihtimalinden çekiniyordu. Venedikli komutanlar, Osmanlı donanmasının o sene on mîrî kalyon ve yeni on beş kadirga ile donanmasını güçlendirdiğinden haberdar olmuştu. Ayrıca Garp Ocaklarına ait on üç kalyonun Ege'ye ulaştığı haberi de kendilerine ulaşmıştı. Venedik Senatosu, Osmanlı ve Garp Ocakları donanmalarının birleşme ihtimalini düşünerek, Fevkalade Kaptan Alessandro Molin ile Kaptan Daniele Dolfin'e birlikte hareket etmelerini emretti. Osmanlı donanmasının İstendil'e yönelik bir saldırı planlamadığı anlaşıldığında, Venedik kalyonlarının İstendil etrafını korumaları ve Başkomutan Morosini'nin emrindeki ince donanmaya destek olmaları için tekrar üç filoya ayrılmalarına karar verildi. Fevkalade Kaptan Molin, 8 Mayıs 1685'te (4 Cemâziyelâhır 1096) kalyonlarla Zante'den harekete geçebildi ve ancak aynı ayın sonunda Kaptan Dolfin ile buluşabildi. On beş kalyon ve üç ateş gemisinden oluşan Venedik donanması, 4 Mayıs'ta (30 Cemâziyelevvel) Akdeniz'e açılan Osmanlı donanmasının peşine düştü.⁹⁴

Sadaret Kaymakamı Mustafa Paşa, 8 Cemâziyelevvel 1096'da (12 Nisan 1685) mîrî kalyon kapudanları ve Tersâne çalışanlarına hil'at dağıttıktan⁹⁵ sonra Kaptanıderya Musahîb Mustafa Paşa elli kadirga ve on mîrî kalyonla Tersane-i Âmire'den törenle ayrıldı ve Beşiktaş'ta demirledi. İki gün sonra donanma Beşiktaş'tan Akdeniz'e doğru yelken açtı.⁹⁶ Donanma başkentten ayrılmadan kısa bir süre önce derya beylerine ait otuz kadirgaya 120 ve on mîrî kadirgaya 169 kantar siyah barut verildi.⁹⁷ Venedik raporlarına göre, Mustafa Paşa'nın emrinde on mîrî kalyon, sekiz Garp Ocakları kalyonu ve kırk beş kadirga mevcuttu. Kalyon ve kadirgalarda yeterli sayıda levend bulunmuyordu. Kaptanıderya'ya savaşma gücü düşük olan Osmanlı donanmasıyla güvenli limanlara yakın seyretmesi ve ancak uygun fırsatı yakaladığında rakibine saldırması emredilmişti.⁹⁸

Osmanlı donanmasıyla bir deniz savaşında karşılaşma fırsatı arayan Venedikliler rakiplerinin takip ettiği stratejisinden rahatsızdı. Kaptanıderya Mustafa Paşa ise Venedik donanmasının Ege adaları civarına geç bir tarihte ulaşmasından

⁹⁴ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 189-190.

⁹⁵ C.BH, 218/10164.

⁹⁶ Silahdar, *Târih*, s. 989.

⁹⁷ MAD.d, 3527, s. 26, 28 R 1096 (3 Nisan 1685).

⁹⁸ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 190.

istifade etti. Çanakkale Boğazı'ndan ayrıldıktan sonra önceki sene Venedik donanmasının saldırısına uğrayan Kavala Kalesi'ne bir kadırgayla şâhî topu ve bir okka atar top gönderdi.⁹⁹ Limni Kalesi'nin muhafazasında görevlendirilen 100 serdengeçti sipahinin her birine buçuk kantar ve donanma gemilerinde bulunan dergâh-ı âli cebecileri ve zabitleri için 311 kantar peksimet temin edilmesini sağladı.¹⁰⁰ Güneye doğru yoluna devam eden Mustafa Paşa, ilk önce Foça'ya uğradı ve Foça Limanı'nın girişine bir burç inşa edilmesini istedi.¹⁰¹ Ardından Foça'nın karşında bulunan Orak Adası'nda yeni bir kalenin yapımına nezaret etti. Ayrıca Foça'dan sonra Midilli Boğazı'nın girişinde bir burç ve Sakız'da Fener-kulesi karşısında bir burç yapılmasını emretti. Kaptanıderya, Sakız'daki işlerini hallettikten sonra *“bu yakında mesnedârây-ı sadâret-i Kapudanî olanlar rûy-i deryâda Sisam boğazlarından ilerü geçmezler iken”* donanmayla Rodos'a yelken açtı. Rodos Limanı'nda bulunan Arap-kullesi'nin yanına bir kasr inşa ettirdi ve etraftaki adaların muhafazası için önlemler aldı.¹⁰²

Kaptanıderya Mustafa Paşa Rodos'a ulaştıktan kısa bir müddet sonra Venedik savaş gemileriyle ilk çatışmalar vuku buldu. Osmanlı ve Venedik kaynakları bu mücadeleler hakkında dağınık bilgiler sağlamasına rağmen olayların seyrine dair kronolojik ve makul bir anlatı oluşturulabilmektedir. Osmanlı tarihçilerine göre, Mustafa Paşa Rodos civarında iken Venedik ve Malta korsanları tarafından kovalanan iki farklı ticaret filosunu düşmanın elinden kurtarmıştı. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa'nın rivayetine göre, Göve isimli bir limanda Mısır'dan yola çıkan ticaret gemilerinin Malta korsanları tarafından kısıtıldığını haber alan Kaptanıderya, Osmanlı donanmasının civarda olduğunu öğrenen çoğu korsan gemisi kaçtıktan sonra geride kalan Cuvan Kapudan isimli bir kalyon üzerine iki mîrî ve bir Cezayir kalyonu gönderdi. Üç Osmanlı kalyonu Malta bayrağı taşıyan bu kalyona yaklaşıp top atışı başlattı ve sabaha kadar karşılıklı top atışları devam etti. Benefşeli Ali Kapudan, tan vaktinde düşman kalyonuna *“karın karına üç alabanda urup çattı”* ve aynı anda yüz

⁹⁹ İE.AS, 5/417, 3 C 1096 (7 Mayıs 1685).

¹⁰⁰ AE.SMMD.IV, 2/200, 3 C 1096 (7 Mayıs 1685).

¹⁰¹ İnşaat için gerekli olan kazma ve kürekler Midilli Kalesi'nden temin edilmişti, bkz. İE.NF, 1/40, 25 C 1096 (29 Mayıs 1685).

¹⁰² Zübde-i Vekayîat, s. 195; Târih-i Râşid, c. I, s. 277.

levend düşman kalyonun güvertesine çıktı. Üç saat süren bir mücadelenin ardından kalyon ele geçirilip Rodos'a getirildi.¹⁰³

Malta kalyonunu zapt etmesiyle neticelenen bu olaydan kısa süre sonra Fevkalade Kaptan Alessandro Molin komutasındaki Venedik donanması Rodos yakınlarına ulaştı. Venedik kalyonları ortaya çıktığı sırada Osmanlı mîrî kalyonları Rodos Limanı'nda demirlemiş haldeydi. Su aldığı için boşaltılan dört kalyon yağlanırken, diğer kalyonların da mühimmatları karaya çıkarılmıştı. Fındıklılı Mehmed Ağa'ya göre, on sekiz Venedik kalyonu hemen saldırıya geçmedi ve Rodos önünden “*bî-pervâ*” geçip gitti. Bunun üzerine Mustafa Paşa zahire tedarik etmeleri için Cezayir kalyonlarını İskenderiye'ye ve Trablusgarp kalyonlarını Kıbrıs'a gönderdi.¹⁰⁴ Venedik raporlarına göre, haziran ayının ilk günlerinde Venedik donanmasını fark eden Kaptanıderya, bakımı süren kalyonları geride bırakıp kadırgalar ve derya beylerinin gemileriyle Rodos'tan ayrılmak istedi, fakat Venedik kalyonları İstanköy Adası yakınlarında önüne çıkınca tekrar Rodos Limanı'na döndü. Kalyonları Rodos'un sığ limana sokamayan Kaptan Molin ise ateş gemileriyle saldırı düzenlemeyi düşündü, ancak liman kalın bir demir zincirle korunduğu için bu plandan vazgeçti. Fevkalade Kaptan, Rodos ablukasının üçüncü gününde daha önce Mustafa Paşa'nın emriyle Rodos'tan ayrılan on Cezayir kalyonunun adanın etrafında olduğunu öğrendi ve onların peşinden gitmeye karar verdi. Bütün kalyonları limandan çıkararak Cezayir kalyonlarını takip etmeye başladı, fakat onları yakalayamadığı gibi Cezayir kalyonlarının kendisini atlatıp Rodos limanına girmesine ve bu sırada Mustafa Paşa'nın bütün kadırgalarla Rodos'tan ayrılmasına da imkân tanıdı.

Venedik raporlarına göre, Kaptanıderya Mustafa Paşa, Rodos'tan ayrılmadan önce on üç mîrî kalyon ile Tunus'tan yeni gelen iki kalyonla birlikte sayısı on ikiye çıkan Garp Ocağı kalyonlarının idaresini Mîrî Kalyonlar Kaptanı Mısırlızâde İbrahim Paşa'ya tevdi etti. Venedikli gözlemciler limanda abluka altına aldıkları bu kalyonların özellikleri hakkında malumat sağlamayı da ihmal etmemişti. Buna göre, Osmanlıların dört mîrî kalyonu Venediklilerin kapudâne kalyonu San Vittorio'dan daha büyüktü. İbrahim Paşa'nın kapudâne kalyonunda 76 top, diğer kapudan olarak bahsettikleri ve

¹⁰³ Silahdar, Târih, s. 1018.

¹⁰⁴ Silahdar, Târih, s. 1018.

muhtemelen Baba Hasan'ın yönettiği kalyonda 80 top vardı. İki patrona kalyonu ise 64 topluydu. Geriye kalan altı mîrî kalyonun her birinde Ellişer top bulunuyordu ve bunların üçü diğerlerine kıyasla daha küçüktü. 76 ve 80 toplu kalyonlarda 600 denizci mevcutken, diğer iki kalyonun mürettebatı 350 denizciden oluşuyordu.¹⁰⁵ Garp Ocakları kalyonlarından, Cezayir ve Tunus beylerinin kullandıkları 54 ve 44 toplu kapudâne kalyonlar haricinde geri kalanları 36 toplu ve küçüktü. Kapudâne kalyonların her birinde 600, iki patrona kalyonunda 350 ve diğer kalyonlarda 300 levend hizmet ediyordu. Sayıları ve görüntüleri itibariyle azametli olsalar dahi Osmanlı kalyonlarından sadece bir düzinesi savaşmaya hazırды. Venedikli gözlemciler Osmanlı tarihçilerinin rivayetlerini doğrulayarak, özellikle dört büyük kalyonun hâlâ tamire muhtaç olduğunu da belirtmişti. Mısırlızâde İbrahim Paşa ise Venediklilerle savaşma niyetinde değildi, zira kalyonların bakımı başlamadan önce bütün ateşli silahları tahliye edilmişti.¹⁰⁶

Venedik donanması Rodos'ta vakit kaybederken, Kaptanıderya Mustafa Paşa kadirgalarla kuzeye doğru hareket halindeydi. Mustafa Paşa'nın Rodos'tan ayrılmasının arkasında farklı gerekçeler vardı. Divan'dan kendisine Venediklilerin kuşatmaya hazırlandıkları Koron Kalesi'ne yardıma gitmesi için emir gönderilmişti. Aynı tarihlerde muhtemelen daha önce Rodos'a yakınlarında Malta korsanlarından kaçan Mısır ticaret gemileri bu defa Sisam Adası civarında birkaç Venedik kalyonunun radarına girmişti. Gemidekiler bir limana sığındıktan sonra Rodos'tan ayrılma fırsatı arayan Mustafa Paşa'dan yardım istemişti. Kaptanıderya, Venedik donanmasını atlatıp Rodos'tan kuzeye doğru yelken açtığında bu ticaret gemilerini de yanına alarak Sisam Boğazı'nı geçti. Bu sırada, "*Venedik keferesinin kalyonlarından, korsanlıkda kemâl-i mahâret üzere iştihârı olan Kapudan Pavlov didikleri bî-dînin kalyon-ı menhusuna*" Sakız civarında rast geldi. Kaptanıderya, derya beylerine düşman kalyonuna saldırmalarını emretti, fakat rüzgârın düşman kalyonuna avantaj sağladığını fark eden birçok derya beyi saldırıya katılmadı. Sadece Abdülkadir Paşa ve Dîv Süleyman Paşa kadirgalarıyla kalyona yaklaşıp uzun süre top atışı yaptı. Ancak diğer derya

¹⁰⁵ Candiani, "A New Battle Fleet", s. 22.

¹⁰⁶ Candiani, **I vascelli della Serenissima**, s. 190-191.

beylerinden destek alamadıkları için daha fazla levende sahip olan ve rüzgârın avantajı kazanan düşman kalyonuyla uzun süre mücadele edemediler ve bölgeden uzaklaştılar.

Kaptanıderya Mustafa Paşa bu olayın ardından emirlerine uymayan ve savaştan kaçınan derya beyleriyle yüzleşmeye karar verdi. Başardasıyla Sakız Limanı'na demirlemeden önce derya beylerinin kendi kadırgalarından ayrılıp filikalarla limana girmesinden rahatsız oldu ve başardasını geri döndürerek adanın kuzeyinde kalan Delfini (*Terfil*) Limanı'na girdi. Bunun üzerine derya beyleri de tekrar kadırgalarına binerek bu limana geçti. Mustafa Paşa bütün derya beylerini acilen başardasına davet etti. Aralarından Abdülkadir Paşa'yı bundan önce iki defa kaptanıderyalara vekillik yapmasına rağmen diğerlerine uyup kendisine saygı göstermediği için azarlayıp darp etti. Diğer derya beylerinin hepsini falakaya yatırdı ve her birine beş yüzer değnek vurulmasını emretti. Can korkusuna düşen derya beyleri, kendilerini itaatsizliğe Maryol Mustafa Paşa-zâde Hasan Bey'in sürüklediğini itiraf etmişlerdi. Kaptanıderya daha önce de vukuatı olan Hasan Bey'i başardasında astırmak istedi, fakat Abdülkadir Paşa'nın ricası üzerine cezasını bin değnek olarak değiştirdi. Dönemin tarihçilerine göre, Musahîb Mustafa Paşa'nın tecrübeli derya beylerine hadlerini bildirmesi hem itibarını arttırmış hem de seferin başarılı olmasının yolunu açmıştı.¹⁰⁷

Kaptanıderya Mustafa Paşa, derya beylerini cezalandırdıktan sonra Sakız'dan ayrıldı ve kadırgalarla Koron'a doğru harekete geçti. Fevkalade Kaptan Alessandro Molin bir süre daha Rodos ablukasını sürdürdü, fakat Osmanlı kalyonlarının demirlediği limana saldırı yapamayınca ve Mısırlı zâde İbrahim Paşa'dan karşı hamle gelmeyince Kaptanıderya'nın emrindeki Osmanlı kadırgalarını takip etmeye karar verdi. Önceki seferde emrindeki kalyonlarla Osmanlı kadırgalarını yakalamanın güçlüğünü tecrübe eden Kaptan Molin, o ana kadar doğru düzgün bir strateji ortaya koyamamasına rağmen Başkomutan Francesco Morosini'nin donanmayı üç filoya ayırıp farklı görevlerde kullanma arzusuna da boyun eğmek istemiyordu. Durumu lehine çevirmek için Osmanlı kadırgalarına saldırmayı uygun buldu, fakat Nakşa ve Delos adalarını geçtikten sonra kuvvetli bir fırtınaya yakalanınca kalyonları

¹⁰⁷ *Târih-i Râşid*, c. I, s. 277-278; *Zübde-i Vekayât*, s. 195-196.

dağılmaktan kurtaramadı. Fırtına özellikle kiralanan kalyonları tümüyle hareketsiz bıraktı. Bu sırada Koron'u kuşatan Başkomutan Morosini, donanmanın durumundan haberdar olduğunda, Osmanlı kadırgalarının kale muhafızlarına desteğini önlemek için Kaptan Molin'e altı kalyonla Anabolu'ya doğru harekete geçmesini emretti. Kaptan Daniele Dolfin'e ise sekiz kalyonla Ege adaları etrafında devriye gezmeye devam etmesini buyurdu.¹⁰⁸

Önceki sene Ayamavra ve Preveze kalelerini işgal eden Başkomutan Francesco Morosini, Haziran 1685'te (Receb 1096) Mora seferine kaldığı yerden devam etmek için harekete geçmişti. Yetmiş altı kürekli gemi ve on bine yakın askerden müteşkil Venedik ordusu 22 Haziran 1685'te (20 Receb 1096) Modon'a ulaştı. Venedik komutanları henüz ilk saatlerde muhafızların yoğun top ateşine maruz kalınca kalenin işgalinin beklenenden daha zahmetli olacağını düşünmüşler ve hedefi değiştirerek Koron'u kuşatmaya karar vermişlerdi. 25 Haziran'da (23 Receb) Koron ulaşan Venedik birlikleri vakit kaybetmeden kalenin etrafına metrisler ve bataryalar kurarak kuşatmayı başlattı. Bu sırada Koron limanında bulunan iki Fransız kalyonundan biri Venedik donanması tarafından batırıldı. Kalenin dört taraftan kuşatılmasının ardından Koron muhafızları Mora Serdarı Halil Paşa'ya haberci göndererek destek istedi. Yardıma gelen Mizistre Sancakbeyi Serçeşme Mahmud Paşa 7 Temmuz'da (5 Şa'bân) emrindeki mütevazi birliklerle Venedik askerlerine karşı etkisiz saldırılar düzenledi. Venedikliler 20 Temmuz'dan (18 Şa'bân) itibaren kale surları altında lağımlar patlatarak kuşatmanın şiddetini arttırdı. Bu tarihlerde Mora Serdarı Halil Paşa da yaklaşık yedi bine yakın askerle harekete geçmeye hazırlanıyordu. Halil Paşa 30 Temmuz'da (28 Şa'bân) Venedik ordusunu kaleden uzaklaştırmak için güçlü bir saldırı gerçekleştirdi, fakat mücadeleler sonunda Osmanlı kuvvetleri büyük kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kaldı. Birkaç gün daha saldırılarını sürdüren Osmanlı imdat birlikleri başarılı olamadı ve Halil Paşa üzüntüden vefat etti. Onun yerine serdar atanan Siyavuş Paşa da düzenlediği bir saldırı sırasında şehit düştü. Bunun üzerine

¹⁰⁸ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 192.

Kaptanıderya Musahîb Mustafa Paşa Mora serdarı tayin edildi ve donanmayla Anabolu'dan ayrılıp Koron'a yardıma gitmesi emredildi.¹⁰⁹

Rodos'ta Venedik kalyonlarından kaçan ve Sakız'da derya beylerini hizaya getiren Mustafa Paşa, Koron'a yardıma gitmeleri için ilk önce altı derya beyini görevlendirdi. Kendisi de yirmi iki kadirga ile Benefşe'ye doğru yolculuğunu devam etti. Fevkalade Kaptan Alessandro Molin, rakibini yakalamak için altı kalyonla Benefşe'ye vardığında Osmanlı kadirgaları çoktan bölgeden uzaklaşmıştı. Malea Burnu'na yönelen Kaptan Molin, Osmanlı donanmasının bu defa burnunun dibinden Anabolu'ya geçmesine seyirci kaldı. Rakibi tarafından kolayca atlatılmasına sinirlenmesine rağmen Osmanlı kadirgalarının hızı karşısında elinden fazla bir şey gelmiyordu. Bu sırada Sakız'dan Koron'a giden bazı yardım filolarını ele geçirse de bunlarla başarısızlığının üstünü örtemeyeceğinin bilincindeydi.¹¹⁰ Venedik kalyonlarına yakalanmayan Kaptanıderya ise Anabolu'ya ulaştıktan kısa bir süre sonra Mora Seraskeri tayin edildiğini öğrendi. Koron'a kara yoluyla gitmeye karar verdiği için donanmayı Eğriboz'dan asker ve mühimmat toplamakla görevlendirdi. Kethüdası Mehmed Ağa ve iki derya beyini de Koron'a sevk etti. Rodos Sancakbeyi Abdülkadir Paşa'yı kadirgaları Eğriboz'dan Koron'a getirmekle mesul tuttu.¹¹¹

Başkomutan Francesco Morosini, 5 Ağustos'ta (5 Ramazan) kırk kadirgadan müteşekkil Osmanlı donanmasının Koron'a yardım etmek için yola çıktığını haber aldı. Osmanlı kadirgalarıyla nakledilecek asker ve mühimmatın kale muhafızlarını cesaretlendirmesinden endişelenen Morosini, kuşatmayı bitirmek için kaleye genel saldırılar düzenlemeye karar verdi.¹¹² Koron'a karadan ulaşan Mora Seraskeri Musâhib Mustafa Paşa, kale muhafızlarının ve imdat ordusunun zayıf durumda olduğunu fark edine başkentten asker ve mühimmat desteği istemek zorunda kaldı. Bu kritik anda Kaptanıderya Abdülkadir Paşa, donanmayla Koron'a ulaştı, fakat hedefini değiştirerek Koron'un kuzeyinde bulunan Kalamata Kalesi'ne yöneldi. Abdülkadir Paşa'nın bu kararı almasının sebebi ise Başkomutan Morosini'nin emrindeki

¹⁰⁹ Pinzelli, *Venise et la Morée*, s. 96-106; Parmaksızoğlu, *Osmanlı-Venedik Savaşları*, s. 191-199; *Silahdar, Târih*, s. 1014-1017; *Zübde-i Vekâyât*, s. 197.

¹¹⁰ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 192-193.

¹¹¹ *Silahdar, Târih*, s. 1018.

¹¹² Pinzelli, *Venise et la Morée*, s. 106-109.

kadırgalardan oluşan Venedik ince donamasının Kalamata'ya saldırmasıydı. Osmanlı kadırgalarının yardımıyla Venedik donanması Kalamata'dan uzaklaştırıldı, fakat bu hamle yüzünden donanma Koron'a destek olamadı.¹¹³ Başkomutan Morosini, 11 Ağustos'ta (11 Ramazan) daha fazla mücadele edemeyen kale muhafızlarının teslim olma talebini kabul etti ve Koron'u vire ile ele geçirdi. Venedikliler bu işgalin ardından Mora Yarımadası'na ayak basarken, sonraki iki ayda Kalamata, Zarnata, Kelefa, Vitilo ve Gümenice'yi de hâkim oldu.¹¹⁴

Venedik raporlarına göre, Osmanlı kadırgalarının Koron'a desteğe gitmesi kararlaştırıldığında Musahîb Mustafa Paşa, Rodos'ta bulunan kalyonları da yardıma çağırmişti. Ancak Mîrî Kalyonlar Kaptanı Mısırlızâde İbrahim Paşa kalyonların bakımı tamamlanmadığı için bu çağrılara yanıt vermemişti.¹¹⁵ İbrahim Paşa, kalyonların hazırlıkları tamamlandıktan sonra bir süre de uygun rüzgârı beklemek zorunda kaldı. Bu nedenle Rodos'tan ancak Şevval 1096'da (Eylül 1685) beş mîrî kalyon ve on Mağrip kalyonuyla denize açılabilirdi.¹¹⁶ Ne var ki 80 toplu kapudâne kalyonu su almaya başlayıp batma tehlikesi yaşadığı için çok geçmeden en yakındaki limana yanaştı. Osmanlıların, mîrî kalyonların inşasında uygun olmayan keresteleri kullanması bu sıkıntıların yaşanmasına yol açmıştı.¹¹⁷ Fındıklılı Mehmed Ağa, Venedik kaynaklarının da bahsettiği bu kapudâne kalyonun nasıl battığını dramatize ederek anlatmıştır. Buna göre, Mîrî Kalyonlar Kaptanı Baba Hasan Paşa İstanbul'a doğru yolculuk ederken kalyonu su almaya başladı ve “*gelün bize irişin mededimize yetişin battık boğulduk topların atmışlar iken gice karanlığından ve şiddet-i fırtınadan kalyonlar müteferri ü perîşân-hâl olduğundan irişüp yanaşmak mümkün olmayup, altı yüz levendiyle gark u helâk vesâ'irine kurbân oldu.*”¹¹⁸ Böylece kalitesiz malzemeler ve mimarî hatalardan mustarip Osmanlı kalyonları katıldıkları ilk deniz seferinde ciddi sıkıntılar yaşadı ve seferin büyük kısmını Rodos Limanı'nda bakımda geçirdi. Kaptan

¹¹³ Olayın tam tarihi tespit edilmediğinden Abdülkadir Paşa'nın Koron yerine Kalamata'ya yardıma gitmesinin sebebi Venediklilerin işgalinden sonra Koron'a ulaşması da olabilir. Detaylar için bkz. **Târih-i Râşid**, c. I, s. 279-280; **Zübde-i Vekayât**, s. 198.

¹¹⁴ Paul Rychaut, **The history of the Turks: beginning with the year 1679**, Robert Clavell and Abel Roper, London 1700, s. 182-183; Pinzelli, **Venise et la Morée**, s. 109-114.

¹¹⁵ Candiani, **I vascelli della Serenissima**, s. 193.

¹¹⁶ **Gazette**, 31 Octobre 1685, N. 56, s. 680.

¹¹⁷ Candiani, **I vascelli della Serenissima**, s. 193.

¹¹⁸ **Silahdar, Târih**, s. 1019.

Daniele Dolfın'ın sekiz kalyonla kış aylarına kadar Rodos civarında bulunan Osmanlı kalyonlarını gözetmek için devriye görevini sürdürmesi¹¹⁹, Osmanlı kalyonlarının bir kısmının İstanbul'a dönemediğini ve Foça Limanı'nda demirlediğini göstermektedir. Abdülkadir Paşa'nın idaresindeki Osmanlı kadırgaları ise Mirî Kalyonlar Kaptanı Mısırlızâde İbrahim Paşa emrindeki kalyonlarla Eğriboz'da buluştuktan sonra İstanbul'a döndü.

Netice itibarıyla, 1096 (1685) yılında Alessandro Molin ve Daniele Dolfın komutasındaki Venedik kalyonları önceki sene olduğu gibi kayda değer bir faaliyette bulunamadı. Kaptanıderya Musahîb Mustafa Paşa ise Akdeniz Muhafazası stratejisi doğrultusunda Ege adalarını olası Venedik saldırılarına karşı tahkim etmeyi sürdürdü ve Mısır'dan gelen ticaret gemilerini düşmanlara ait kalyonların saldırılarından korudu. Selefî kaptanıderyalardan daha cesur davranan Mustafa Paşa, donanmayla Rodos'a kadar gitti ve itaatsizlik eden derya beylerini de cezalandırdı. Sefer boyunca on mirî kalyondan verim alamadı, fakat Osmanlı kadırgalarının Venedik kalyonları karşısında hız ve sürat üstünlüğünden yararlandı. Fevkalade Kaptan Alessandro Molin'i Rodos'tan Anabolu'ya kadar peşinde sürükledi ve onu her seferinde atlatarak çaresiz bıraktı. Bu sayede, seferler sırasında ilk defa Osmanlı donanması Venedik kara birliklerinin Mora'daki ilerleyişini durdurmak için denizden Osmanlı ordularına destek olma fırsatı yakaladı. Osmanlı donanması karşısında başarısız olan Kaptan Molin ise emrindeki sekiz kalyonun bir kısmını nakliye için kullanırken, bir kısmını da bakıma gönderdi. Bu süreçte Musahîb Mustafa Paşa Mora serdarlığına terfi etti, ancak Koron'un kaybına ve Venediklilerin Mora Yarımadası'nda birçok müstahkemi işgal etmesine engel olmadığı için Şevval 1096'da (Eylül 1685) azledilerek Boğazhisarları muhafızı atandı. Kısa süre sonra da vefat etti.¹²⁰

2.5. Osmanlıların ve Venediklilerin Sefer Hazırlıkları

Sadrazam Sarı Süleyman Paşa, 23 Muharrem 1097'de (20 Aralık 1685) Musahîb Mustafa Paşa yerine kaptan-ı deryâ tayin edilen Sarhoş Ahmed Paşa'yı Alay Köşkü'ne çağırıp IV. Mehmed ile görüştü. Sadrazam “*serhad umûrunda nâmı*

¹¹⁹ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 193.

¹²⁰ Musahîb Mustafa Paşa'nın ölümünden sonra bütün muhellafatı kaydedilip toplanmıştır, bkz. *T SMA.d*, 6875, s. 1-5; *T SMA.e*, 1132/64.

vardır” diyerek Ahmed Paşa’nın Üngürüs Serdarı atanması için Sultan’ı ikna etti. Boşalan kaptanıderyalık makamına ise Mîrî Kalyonlar Kapudanı Mısırlızâde İbrahim Paşa vezâretle tayin edildi. Mîrî kalyonların ikinci kapudanı Baba Hasan Paşa’ya İbrahim Paşa’nın mutasarrıf olduğu Kıbrıs eyaletiyle mîrî kalyonların baş-kapudanlığı uygun görüldü. Benefşeli Ali Bey de Baba Hasan Paşa’nın tasarruf ettiği İskenderiye sancağıyla birlikte mîrî kalyonlar ikinci kapudanlığına terfi etti. Böylece donanmanın kürekli ve yelkenli gemileri, Garp Ocaklarında yetişen ve denizcilik tecrübesi yüksek kapudanlara tevdi edilmiş oldu. Osmanlı donanma ricalini belirleyen bu atamalar dışında Avusturya seferlerinde görevlendirilecek Mısır askerlerinin mîrî kalyonlarla Rumeli’ye nakledilmesi kararlaştırıldı.¹²¹

“*Umûr-ı deryâda mahâret-i kâmile*” olan Mısırlızâde İbrahim Paşa, 1095’te (1684) başlayan Osmanlı-Venedik savaşlarında donanmanın idaresini üstlenen ilk korsan kökenli kaptanıderya oldu. 1086-1087 (1675-1676) yılları arasında Trablusgarp Dayı olarak görev yapan İbrahim Paşa, ticaret güvenliğini ilgilendiren şartları yenilemek için Trablus Limanı’nı bombalayan İngiliz donanmasına mâni olamamış ve aldığı bazı kararlar yüzünden yeniçerilerin tepkisini çekince Trablusgarp’tan kaçmak zorunda kalmıştı.¹²² Denizcilik ve donanma işlerinde tecrübeli İbrahim Paşa’nın yeni makamında ilk icraatı ise önceki sene neredeyse bütün sefer mevsimi boyunca Rodos Limanı’ndan ayrılmayan mîrî kalyonları savaşmaya hazır hale getirmek oldu. İbrahim Paşa “*madâm bu mîrî kalyonlar Mısır kalafatıyla kalafatlanmayınca su tutmaz, beher sene zarardan hâlî olmaz*” diyerek IV. Mehmed’den kalyonların Mısır’da kalafatlanması için izin istedi. Sultan’ın Rebî’ülâhır 1098’de (Şubat 1687) çıkardığı fermanla mühimmatları İstanbul’da temin edilen kalyonların Mısır’da bakımlarının yapılmasına karar verildi.¹²³

Kaptanıderya İbrahim Paşa, mîrî kalyonları sefere yetiştirmek için kış mevsiminde Mısır’a göndermeye hazırlanırken, bu tarihlerde yeni Fransa büyükelçisi

¹²¹ **Silahdar, Târih**, s. 1023; Vezaretle kapudan atanan Mısırlızâde İbrahim Paşa için 550 kuruş değerinde hil’at satın alınmıştı, bkz. **İ.E.BH**, 1/93, 3 S 1097 (30 Aralık 1685); Mısır askerlerinin Osmanlı seferlerine katılmasıyla alakalı bir çalışma için bkz. Temel Öztürk, “Egyptian Soldiers in Ottoman Campaigns from the Sixteenth to the Eighteenth Centuries”, **War in History**, Vol. 23 (2016), s. 4-19.

¹²² Taş, **Trablusgarp Eyaleti**, s. 95-96.

¹²³ **Silahdar, Târih**, s. 1027; Kalyonların kalafatlanmaları hakkında bkz. Aydın, **Sultanın Kalyonları**, s. 270-280.

de İstanbul'a geldi. Kısa süre içinde vuku bulan olaylar ise mîrî kalyonların yolculuğunun ertelenmesine sebep oldu. 1090'dan (1679) beri Fransa büyükelçisi olan Kont Guilleragues 1096'da (1685) ölünce yerine Pierre Girardin büyükelçi tayin edildi. Safer 1097'de (Ocak 1686) İstanbul'a ulaşan Girardin'in kendi ifadeleriyle ilgilenmesi gereken üç mesele vardı: Osmanlı topraklarındaki Katoliklerin dini ve hukuki haklarını koruma, Fransız tacirlerin ve ticaret gemilerinin güvenlik meseleleriyle ilgilenme ve Avrupa devletleriyle savaşta olan Osmanlıların Fransa ile ilişkilerini iyi tutma.¹²⁴ II. Viyana Kuşatması'ndan sonra Avusturya'nın liderliğinde kurulan Kutsal İttifak'a katılmayıp tarafsız kalan XIV. Louis, Osmanlılarla ticarî ve diplomatik ilişkileri korumaya önem vermişti.¹²⁵ Girardin de İstanbul'dan Fransa Kralı'na gönderdiği ilk raporlarda savaşların Osmanlı askeriyesi ve ekonomisine etkileri hakkında gözlemlerini paylaşmıştı.¹²⁶ Fransa'nın tutumuna karşılık Osmanlılar, kapitülasyonları korumuş ve Fransız tacirlerin Osmanlı limanlarında sıkıntı yaşamaması için tedbirler almıştı.¹²⁷

İskemle krizi ve Sakız baskını sonrasında Osmanlı-Fransa ilişkilerinde görünürde bir bozulma olmamasına rağmen Pierre Girardin İstanbul'daki ilk günlerinde bazı olaylar yaşadı. Üç kalyonla İstanbul'a doğru yola çıkan Fransa büyükelçisi İstanbul'a girerken top atışlarıyla karşılanmadı. 4 Ocak 1686'da (8 Safer 1097) başkente ulaştığında ise kaidelere göre ağırlandı ve 12 Ocak'ta (16 Safer) elçilik konutuna yerleşti. Bu sırada Sadaret Kaymakamı Mustafa Paşa büyükelçiye bütün ihtiyaçlarıyla ilgilenmeye hazır olduğunu bildirdi.¹²⁸ Girardin bir süre sonra IV.

¹²⁴ Girardin bu meseleler hakkında bilgi ve düşüncelerini uzunca açıklamıştır, bkz. BnF, Français 7162: **Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople**, c. I, s. 75 vd.

¹²⁵ XIV. Louis'in 1683'ten sonra Osmanlılarla diplomasi ve dış politikası için bkz. Jean Béranger, "La politique ottomane de la France dans les années 1680", **Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae**, Vol. 33 (1987), s. 193-201; Thierry Sarmant, "Les Turcs font merveilles: Louvois, observateur de l'Europe centrale et orientale, 1679-1691", **Dix-septième siècle**, Vol. 229, N. 4 (2005), s. 641-652.

¹²⁶ Éva Bóka, "Rapport de Pierre de Girardin sur l'Empire Turc en 1686", **Sudost-Forschungen**, Vol. 47 (1988), s. 223-230.

¹²⁷ 1683'ten sonra da Fransız elçilerinin muhtelif zamanlarda Fransız tacirlerin limanlarda yaşadıkları sıkıntıları Divan'a bildirmesi üzerine Osmanlı merkezinden söz konusu yetkililere sorunların çözümü için emirler gönderilmeye devam etmiştir. Bunlar için bkz. Karakoyun, **Fransa Ahkâm Defteri**, s. 258 vd.; Girardin'in uyarısı üzerine Fransız ticaret gemilerinden fazla gümrük resmi alan İskenderiye beyine yazılan ihtarlar için bkz. **İE.HR**, 1/59; **AE.SMMD.IV**, 42/4751.

¹²⁸ BnF, Français 7163: **Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople**, c. II, s. 15-20, 67-68, 74-76.

Mehmed tarafından Edirne'ye davet edildi. Ancak davete icabet etmeden önce başkentte bulunan levendlerin sebep olduğu bir hadiseyle ilgilenmek zorunda kaldı. Olaydan bahseden Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa'ya göre, birçok suça karışan donanma levendleri, Fransız kalyonlarında görevli on nefere Tophâne civarında sataştı. Fransızlardan biri kendisine pala ile saldıran bir levendi tabancayla vurup öldürünce diğerleri arkadaşlarının intikamını almak için dört Fransız neferini katletti. Olanları öğrenen Fransızlar, kalyonlarından beş yüz askeri sandallarla Tophâne'ye çıkarmaya ve levendlere saldırmaya azmetti. Bine yakın levend ve topçu karaya çıkmak isteyen Fransızlara kurşun yağdırıp pek çoğunu yaraladı ve öldürdü. Levendler ardından Mîrî Kalyonlar Kapudanı Baba Hasan Paşa'nın yanına gidip *"kalk Françe kalyonlarıyla ceng idelim ve üçünü de topa yedirelim ve illâ şimdi seni paralarız"* demişlerdi. Buna karşılık Baba Hasan *"pâdişâh limanında ceng olmaz kalyonları kalafatlamaya İskenderiye'ye gidicekdin çünkü arada bürûdet zâhir oldu gitmem, kalyonlarım sudan gark olursa da sizi boğazda beklerim"* diyerek onları savuşturdu. Olayı öğrenen Girardin ise Kaptanıderya İbrahim Paşa ve Kaymakam Mustafa Paşa'yı *"nasıl işdir ben cenge gelmedim dostluğa geldim kabûl itmezseniz girü Françe'ye giderim"* diyerek tehdit etti ve onlardan levendleri yatıştırmalarını istedi. Kaptanıderya'nın araya girmesiyle Fransız denizciler ve levendler arasında barış sağlandı. Akabinde İbrahim Paşa ile Baba Hasan Paşa, kalyon kapudanlarını ve gemi ağalarını yanına alarak kalyonlardaki levendlerin yoklamasını yaptı ve mühimmatını kontrol etti.¹²⁹ Baba Hasan Paşa nihayet 1 Rebî'ülâhır 1097'de (25 Şubat 1686) 9 mîrî kalyonla İskenderiye'ye doğru yola çıktı. 10 Rebî'ülâhır'de (6 Mart) Büyükelçi Girardin de IV. Mehmed ile görüşmek için Edirne'ye gitti.¹³⁰

Pierre Girardin, XIV. Louis'e yazdığı raporda, olaylar hakkında daha fazla detay vermiş ve bazı dikkat çekici iddialarda bulunmuştu. Ona göre, 14 Şubat 1686'da (20 Rebî'ülevvel 1097) Tophâne'den elçilik konutuna doğru giden Fransız gemicilere Osmanlı levendleri hakaret edip saldırmıştı. Girardin Fransızların misilleme teşebbüsüne dair bir bilgi vermezken, olayı duyar duymaz Kaymakam Mustafa Paşa'ya şikâyetle bulunduğunu belirtmişti. Kaymakamın meseleye önem vermemesi

¹²⁹ A.DVN.MHM.d, 944, hk.46/s.13, Evâhir-i RA 1097 (14-24 Şubat 1686).

¹³⁰ Silahdar, Târih, s. 1027-1028.

üzerine sadrazama bir şikâyet mektubu göndermişti. Girardin, bu saldırının arkasında eski Trablusgarp korsanlarından olan ve önceleri Fransız ticaret gemilerine düzenlediği saldırılarla bilinen Mîrî Kalyonlar Kapudanı Baba Hasan Paşa'nın olduğunu iddia etmişti. Kaymakam Mustafa Paşa ise olaya şahit olan bazı isimleri sorguya çektikten sonra Girardin'e suçlu dört levendini idam edileceğini bildirmişti. Bunun üzerine Baba Hasan önce mektup gönderdiği ve sonra bizzat görüştüğü büyükelçiden levendleri affetmesini istemişti. Ancak, bu olayı bir nevi intikam olarak gören Girardin geri adım atmamış ve cezalıların infaz edilmesine şahit olmadan IV. Mehmed ile görüşmek için Edirne'ye gitmemişti.¹³¹

Osmanlı tarihçilerinin olayları yatıştıran isim olarak öne çıkardıkları Baba Hasan Paşa, Pierre Girardin'in iddiasına göre Fransızlara yönelik saldırının asıl azmettiricisiydi. Fransa elçisi, eski Trablusgarp korsanının zaten Fransız ticaret gemilerine saldırılarıyla ün kazandığını belirterek iddiasını temellendirmişti. Onun dile getirmediği diğer bir ihtimal ise Baba Hasan'ın bu saldırıyı kışkırtarak Fransızlardan intikam almak istemesiydi. Fransız donanması 1681'de (1092) Sakız'da Trablusgarp kalyonlarına karşı gerçekleştirdiği baskından sonra 22-25 Haziran 1685'te (20-23 Şa'bân 1096) Trablusgarp'ı bombalamıştı.¹³² Osmanlıların bu olaya sessiz kalmasını hazmedemeyen Baba Hasan'ın levendleri organize ederek kendince Fransızlardan intikam alması mümkündü.

Mîrî Kalyonlar Kapudanı Baba Hasan Paşa'nın nezaretinde dokuz mîrî kalyon, Fransızlarla yaşanan olaydan sonra kalafatlanmak için Mısır'a doğru yola çıkarken¹³³, önceki sene Baba Hasan'ın batmasına engel olamadığı kalyonun yerine Cezayirli'lere ait bir kalyon devlet tarafından satın alındı. 16 Rebî'ülâhır 1097'de (12 Mart 1682) satım alım işlemini gerçekleştiren Kaptanıderya İbrahim Paşa bu kalyon için 10.800 esedi kuruş ödeme yaptı.¹³⁴ Mısır'a gitmeden önce mîrî kalyonlara Tophâne-i

¹³¹ Girardin olayla ilgili oldukça uzun bir rapor kaleme almıştır. Detaylar için bkz. **Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople**, c. II, s. 98-122.

¹³² Marcel Bodin, "Le bombardement de Tripoli de Barbarie par le Maréchal d'Estrées en 1685", **Revue Tunisienne**, Vol. 128 (1918), s. 204-209.

¹³³ Mısır'da özellikle ticarete kullanılan kalyonların inşa edildiği bilinmektedir. Mesela, Evâil-i Receb 1089'da (19-28 Ağustos 1678) Mısır'da yapılacak iki kalyonun keresteleri Kazdağı'ndan tedarik edilmişti, bkz. **A.DVNSMHM.d**, 96/538.

¹³⁴ **İE.BH**, 2/177.

Âmire'den 9 okka atar 2 top, 7 okka atar 2 top ve 3 okka atar 3 top verildi. Bunun haricinde, mîrî kalyonlardaki 150 esirin her birine 160 kuruştan toplamda 24.000 kuruş ve esirlerin harç ve masraflarına 1.500 kuruş olmak üzere toplamda 25.500 kuruş Baba Hasan'a teslim edildi.¹³⁵ Diğer taraftan, İbrahim Paşa'nın baştardasına 3 kıyye atar 2 top ve 100 dirhem atar 8 misket top yerleştirildi.¹³⁶ Dört kadırgaya bir buçuk kıyye atar toplamda sekiz top¹³⁷ ve kadırgaların büyük ve küçük yedek sefineleri için bir buçuk kıyye atar ikişerden dört koloburna topu verildi.¹³⁸ Derya beylerinden İstifalı Hasan Bey'in kadırgası için bir yan top¹³⁹, Ahmed Paşazâde Mustafa Paşa'nın kadırgasına iki yan top¹⁴⁰ ve Derviş Ağazâde Mehmed Paşa'nın kadırgasına iki yan top temin edildi.¹⁴¹

Venedikliler donanmanın iki sene boyunca kayda değer bir başarı gösterememesi sebebiyle tersanelerinde yapımı devam eden sekiz kalyonun işlerini ağırdan almaya başladı. 1685'te sadece iki kalyon tamamlanıp donanmaya yetiştirildi. Genel olarak değerlendirildiğinde ise 1679'da başlayan kalyona geçiş programı kapsamında inşa etmeyi hedefledikleri on dört kalyondan savaşın ilk iki yılında sadece yedisini denize indirebildi. Bu gecikmede, kalyonlar için gerekli kerestenin temin edilmesinde yaşanan sıkıntılar birinci etkendi. Tersanede mevsimlik kerestenin eksiliği yüzünden gemilerin dış cephesinin kaplamasında sadece yeşil meşe ağacı ve iç kaplamada melezçam ve alaçam kullanılabiliyordu. Ayrıca Montagnana bölgesinden tedarik edilen kendir miktarını da iki katına çıkarmak için yapılan yeni ekimlerden verimli sonuç alınamadı.¹⁴² Bunlar haricinde, kalyon yelkenlerinin neredeyse tamamını ithal eden Venedikliler, daha önce yıllık 400 adet yelken için on

¹³⁵ **A.DVN.MHM.d**, 944, hk.9/s.3, Evâsıt-ı S 1097 (6-16 Ocak 1686).

¹³⁶ **D.BŞM.TPH.d**, 18598, s. 12.

¹³⁷ **D.BŞM.TPH.d**, 18598, s. 13.

¹³⁸ **İE.BH**, 3/228, 1 CA 1097 (26 Mart 1686); **D.BŞM.TPH.d**, 18598, s. 13.

¹³⁹ **İE.BH**, 2/164, 17 CA 1097 (11 Nisan 1686).

¹⁴⁰ **İE.BH**, 2/169, 18 CA 1097 (12 Nisan 1686).

¹⁴¹ **İE.BH**, 2/162, 28 CA 1097 (22 Nisan 1686); **D.BŞM.TPH.d**, 18598, s. 13.

¹⁴² Venedik tersanesine kendir tedariki hakkında bkz. David Celetti, "Canapa, Lavoro e Capitale fondiario: Considerazioni sulle piantagioni venete tra XV e XIX secolo", **Terra e Storia: Rivista di Storia e Cultura**, Vol.2, N. 3 (2013), s. 39-66; Osmanlı tersanesine kendir tedariki için bkz. Bostan, **17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, s. 137-142.

yıllık kontrat imzaladıkları tedarikçi Johans Claes ile bu miktara 600 adet yelkenin de eklendiği yeni bir anlaşma imzaladı.¹⁴³

Kalyonların inşasının önündeki engellerden bir diğeri Tersane Kanalı'nın (*Rio dell'Arsenale*) dar olmasıydı. Venedik Tersanesi'nde yapımı süren üç kalyonun genişliği, 11,1 metre genişliğinde olan tersane girişindeki kapıdan (*Restello*) fazlaydı. Kanal genişletilmediği takdirde kalyonların bir kısmının tersanenin dışında inşa edilmesi gerekiyordu ve bu durum masrafların artmasına yol açıyordu. Temmuz 1684'te Venedik Senatosu'na kanalın büyütülmesi için sunulan ilk teklif cevapsız bırakıldı. Birkaç hafta sonra Provveditori e Patroni all'Arsenale Alvise Mocenigo tersanenin kuzeyini çeviren duvarlardan yeni bir kapının açılması için ikinci bir teklifte bulundu. Mevcut kanalı genişletme veya yeni bir kapı inşa etme konusunda tartışmalar devam ederken, Ekim 1684'te Mocenigo, Senato'ya iki projenin masraflarını ortaya koyan bir rapor sundu. Güvenlik kulesiyle beraber yeni bir kapı açmanın masrafı 30.000 duka ve Tersane Kanalı'nı 13,9 metreye genişletmenin masrafı 24.000 duka olarak hesaplandı. Senato, daha az masraflı olduğu için kanalı genişletmeyi tercih etti. Ayrıca tersane kapısına (*Restello*) yeni kuleler dikilmesine ve kanalın derinliğinin artırılmasına onay verildi. Ocak 1685'te başlayan inşaat bir buçuk sene sonra Haziran 1686'da tamamlandı ve toplamda 27.000 dukaya mâl oldu.¹⁴⁴

Tersane Kanalı'nın genişletilmesinin ardından Venedikliler, 1686'da seferin başından beri hedefledikleri yirmi dört kalyonu hazır hâle getirmeyi başardı. Ancak bu süreçte kalyonların bir kısmı eskidiği ve kullanılmaz hale geldiği için devlete ait toplamda on dört savaş kalyonu bulunuyordu. Venedikli kaptanlara göre, geriye kalan 10 kiralık kalyon kalite bakımından devlet kalyonlarından geride değildi. Bazıları daha önce ticarî amaçlarla kullanılan bu kalyonlar, silahlandırılınca komple bir savaş gemisini andırıyordu. Mesela, üçüncü sınıftaki kalyonlardan biri olan 70 toplu Santa Maria daha önce Cenevizlilere amiral gemisi olarak hizmet etmişti ve Venediklilerin saflarına katılan eski Cenevizli kaptan Marcantonio Carratino'nun isteğiyle kiralanmıştı. Üstelik Şubat 1686'da kalyon daha kızaktan indirildi. Bunlardan biri olan Redentor del Mondo, 37,2 metre uzunluğu ve 11,8 metre genişliğiyle Venedik

¹⁴³ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 198-199.

¹⁴⁴ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 199-200.

Tersanesi'nde o zamana kadar inşa edilen en büyük kalyonu. Tersane Kanalı'nın genişletilmesi sayesinde sıkıntı yaşamadan denize açılan bu kalyonda 100 denizci ve 68 top mevcuttu. İkinci kalyon San Iseppo ise önceki senelerde yapılan kalyonlara benziyordu. 31,3 metre uzunluğunda ve 10,4 metre genişliğinde bu kalyonda 80 denizci ve 40 top bulunuyordu.¹⁴⁵ Venedikliler, Redentor del Mondo gibi belirledikleri standardın dışında büyük bir kalyon inşa etmeye, Osmanlı donanmasındaki 37,9 metre uzunluğa sahip iki büyük kalyonla karşılaştıktan sonra karar vermiş olabildi.

2.6. Osmanlılar ve Venedikliler Arasında İlk Deniz Savaşları

Osmanlılar ile savaşa olduğu Avrupa devletleri arasında barış için arabulucu rolü üstlenmeye çalışan Fransa Büyükelçisi Pierre Girardin, Sadrazam Sarı Süleyman Paşa ile gerçekleştirdiği bir görüşmede, Venediklilerin, Avusturya ve Lehlerle ittifak yapmasının Osmanlılara karşı düşmanlıklarından kaynaklanmadığını, kendilerini garanti altına almak için bu kararı aldıklarını iddia etmişti. Çünkü Venedikliler tek başlarına Osmanlılarla savaşacak güçte olmadığını düşünüyordu. Bu sözlerle sadrazamı Venediklilerle barış yapmaya ikna edemeyen Fransız büyükelçi, donanmayla İstanbul'dan ayrılmadan önce bulunduğu Kaptanıderya Mısırlızâde İbrahim Paşa'nın kendisini diğer elçilerden ayrı tutmasından duyduğu memnuniyetten ve onun sırf denizcilik tecrübesiyle bu makama yükselmesinden sitayişle bahsetmişti. Girardin'i asıl şaşırtan ise İbrahim Paşa'nın Fransız donanması hakkında bilgi sahibi olmasıydı.¹⁴⁶

Pierre Girardin, Kaptanıderya İbrahim Paşa'nın emrinde sefere çıkan Osmanlı donanmasını gözlemlemişti. Aldığı notlara göre, Tersâne-i Âmire'den 25 Nisan 1686'da (1 Cemâziyelâhır 1097) yirmi dört kadirga denize açıldı. Yeterli sayıda ateşli silahlar teçhiz edilmiş olan kadirgaların her birinde kırk levend hizmet ediyordu. İbrahim Paşa'nın bindiği baştardada kadirgalara kıyasla daha fazla sayıda levend bulunuyordu. Girardin, Kaptanıderya İstanbul'dan ayrıldıktan sonra derya beyleri, Rodos ve Eğriboz'dan bazı gemilerin katılmasıyla birlikte donanmadaki kadirga sayısının kırk ikiye yükseleceğini tahmin ediyordu. İbrahim Paşa'nın Mısır'da

¹⁴⁵ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 207-209.

¹⁴⁶ BnF, Français 7164: *Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople*, c. III, vr. 41b-42a, 47a-47b, 290a-290b, 295b-296a.

kalafatlanmış kalyonların donanmaya dahil olmasından sonra Ege adalarına uğrayacağını ve ardından Rodos'a doğru yelken açacağını da belirtmişti.¹⁴⁷ Fransa büyükelçisinin sağladığı bu bilgiler, kırk kadir ve on mîrî kalyondan müteşekkil Osmanlı donanmasının Akdeniz Muhafazası stratejisi doğrultusunda hareket edeceğini gösteriyordu.

4 Cemâziyelevvel 1097'de (28 Nisan 1686) İstanbul'dan ayrılan Kaptanıderya İbrahim Paşa¹⁴⁸, Çanakkale Boğazı'ndan geçtikten sonra önceki senelerde olduğu gibi Ege adalarının muhafazası için güneye doğru seyretti. Bu sırada adalardaki bazı kalelerin tamirleri için Anadolu sancaklarından gelir tahsil etti. İstanköy Adası Muhafızı Ali Paşa'nın Divan'a sunduğu arz üzerine, adanın Anadolu sahilleri karşısında bulunan ve liman girişinde yer alan Narenc Kalesi'nin tamiri için Antalya gümrük gelirlerinden 300.000 akçe havale edildi.¹⁴⁹ IV. Mehmed'in emriyle Antalya gümrük malından 40.000 akçe Rodos Kalesi'nin tamirine tahsis edildi.¹⁵⁰ Tophâne-i Âmire'den temin edilen yüz elli top keçesi de Rodos Kalesi'ne nakledildi.¹⁵¹ İbrahim Paşa, adalardaki kalelerin tahkimatına nezaret ettikten sonra Rodos'a yönelmiş olmalıdır.

Mîrî kalyonlarla Mısır'dan harekete geçen Kalyonlar Kapudanı Baba Hasan Paşa, kaleme aldığı bir arzda başından geçenleri anlatmıştı. Buna göre, Rodos'a vardığında Venedik kalyonlarının İstanköy ve Rodos civarında olduğuna dair istihbarat aldı. “*Düşmân-ı dinin kalyonları ziyâde ve cenk kalyonları olmakla*” nezaretindeki ticaret gemileriyle İstanköy'e ulaşmakta sıkıntı yaşadı. Bu yüzden Kaptanıderya İbrahim Paşa'nın donanmayla İstanköy'e ulaşarak kaleyi tahkim etmesini ve ardından Rodos'a gelmesini talep etti.¹⁵² Mîrî kalyonların durumundan haberdar

¹⁴⁷ **Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople**, c. III, vr. 297a-297b.

¹⁴⁸ İbrahim Paşa'nın tezkiresiyle donanma çıktığı gün inamat için hazineden 60.000 akçe verilmişti, bkz. **İE.BH**, 4/312, 4 CA 1097 (28 Nisan 1686).

¹⁴⁹ **İE.ML**, 19/1751, 16 R 1097 (12 Mart 1686); Osmanlı yönetiminde İstanköy için bkz. Feridun Emecen, “İstanköy”, **DİA**, c. 23, İstanbul 2001, s. 308-310.

¹⁵⁰ **TSMA.e**, 736/4, 22 R 1097 (18 Mart 1686).

¹⁵¹ **İE.AS**, 6/489, 16 C 1097 (10 Mayıs 1686).

¹⁵² İsimsiz bu arzı, muhteviyatı sebebiyle Baba Hasan Paşa'nın yazmış olma ihtimali yüksektir, bkz. **TSMA.e**, 779/19.

olan İbrahim Paşa, İstanköy'e uğradıktan sonra Rodos'a geçti ve Mısır askerlerini taşıyan dokuz mîrî kalyon ve onlara eşlik eden elli ticaret gemisiyle buluştu.¹⁵³

Görsel 3 Fevkalade Kaptan Lorenzo Venier'in komutasında Venedik kalyonları¹⁵⁴

Osmanlı donanması Ege adaları arasında seyrederken, Venedik kalyonları hazırlıkların uzun sürmesi ve idari düzenlemeler sebebiyle geç bir tarihte denize açılabilirdi. Son iki seferde kayda değer bir başarı elde edemeyen Alessandro Molin görevden alınmış ve onun yerine Lorenzo Venier fevkalade kaptan tayin edilmişti. Ayrıca Senato'da yapılan görüşmeler sırasında stratejinin değiştirilmesi ve kalyonların Çanakkale Boğazı'nı abluka altına alması gündeme gelmişti. Başkomutan Francesco Morosini ise donanmanın ve kalyonların vazifeleriyle ilgili yeni kararlar alarak tartışmalara son noktayı koymuştu. Alessandro Molin'in kalyonları farklı görevlerde kullanmaya karşı güçlü direnişinden kurtulan Başkomutan Morosini, Mora seferlerinde ihtiyaç anında kullanabilmek için kalyonları yakınında tutmayı istiyordu. Osmanlı kara birliklerinin Kefala'yı geri alma teşebbüsü bu talebi için bir gerekçe olmuştu, zira bu saldırıyı ancak ince donanmanın desteğiyle püskürtebilmişti.¹⁵⁵ Donanmanın Mora seferlerinin başarısı için büyük öneme sahip olduğunu bu olay üzerinden açıklayan Morosini, nihayet sefer başlamadan önce kalyonları üç filoya ayırmayı başaramadı. Üç kalyonu kendi hizmetine aldı ve on bir kalyonu Mora seferi sırasında ince donanmayı korumakla görevlendirdi. 20 Mayıs 1686'te (26 Cemâziyelâhır 1097) Korfu'dan denize açılan Fevkalade Kaptan Venier'e ise sadece on kalyon emanet etti.¹⁵⁶

¹⁵³ Silahdar, *Târih*, s. 1049.

¹⁵⁴ <https://www.archiviodellacomunicazione.it/sicap/Disegni/100903/?WEB=MuseiVE> (Erişim Tarihi: 14.02.2024)

¹⁵⁵ Pinzelli, *Venise et la Morée*, s. 121-122; Parmaksızoğlu, *Osmanlı-Venedik Savaşları*, s. 201.

¹⁵⁶ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 209.

Venedik raporlarına göre, Kaptan Venier bir buçuk ay boyunca Eğriboz, Sakız ve Sisam adaları etrafında dolaştıktan sonra güneye yöneldi. 11 Temmuz'da (19 Şa'bân) Nakşa ve Ahikerya (İkerya) adaları arasında İskenderiye'den İstanbul'a giden ve birinde 74 adet top bulunan on dört ticaret gemisi ile onlara nezaret eden Mîrî Kalyonlar Kapudanı Baba Hasan Paşa'nın komutasındaki dokuz mîrî kalyon ve Cezayirlilere ait sekiz kalyona rast geldi.¹⁵⁷ Fındıklılı Mehmed Ağa'ya göre, bu konvoy Kaptanıderya İbrahim Paşa'dan ayrıldıktan sonra İstanköy'e gitti ve burada derya beylerinden Ali Paşaoğlu Abdülkadir Paşa'nın iki kadırgasıyla buluştu. Abdülkadir Paşa, Sisam Boğazı'nda on sekiz Venedik kalyonunun demirlediğini haber verdi. Bunun üzerine Baba Hasan Paşa ve Patrona Benefşeli Ali Bey, kalyon kapudanları ve tecrübeli levendlere düşman kalyonlarına karşı ne yapılması gerektiği konusunda fikirlerini sordu ve hepsinin onay vermesiyle savaş kararı aldı. Baba Hasan, Mısır'dan gelen ticaret gemilerinin reislerine kalyonlarla birlikte hareket etmeleri için haber gönderdikten sonra Venedik kalyonlarına doğru harekete geçti.¹⁵⁸

Osmanlı kalyonları 19 Şa'bân 1097'da (11 Temmuz 1686) Ahikerya Adası yakınlarında Venedik donanmasıyla karşılaştı. Venedik kalyonları birbirlerinin dümen suyunun ardında dizilmeleriyle oluşan ve böylece kendi gemilerini vurmada yan toplanla yaptıkları alabanda ateşiyle düşman gemilerini batırmayı hedefleyen saff-ı harp (*line of battle*) taktiğine göre savaş düzeni aldı.¹⁵⁹ Osmanlı kapudan ve denizcileri öğlen namazını kıldıktan sonra birbirleriyle helalleşti, ateşli silahları doldurdu ve kalyon toplanlarının namlularını lombar ağızlarından dışarı çıkarıp saldırıya hazırlandı. Düşmanın saff-ı harp düzenini taklit etmeyen Osmanlı kalyonları, “*yelkenlerin güşâde ve sancakların diküp landreler ile bir mertebe zîb ü zînet*” verdikten sonra “*top u tüfeng ile ceng iderek rûzgâr üzerine çıkıldı*.” Osmanlı kalyonlarının, rakiplerinin rûzgâr avantajını kırmak için saldırıya geçmesi, saff-ı harp düzeni alan Venediklileri şaşırtmış olmalıdır. Savaşı başlatma fırsatını kaçıran Kaptan Venier, rûzgârın yardımıyla

¹⁵⁷ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 209-210.

¹⁵⁸ **Silahdar, Târih**, s. 1050; Osmanlı ve Venedik kaynakları, iki devletin donanmalarının savaş öncesi hareketleri hakkında birbirini tamamlayıcı bilgiler sağlarken, sadece Fındıklılı Mehmed Ağa, 18 Venedik kalyonundan bahsederek bir hata yapar. Bu hata kendisine ulaşan bilgilerden kaynaklı olabileceği gibi deniz savaşı öncesinde Osmanlı ve Venedik donanmalarını eşit güçte göstermek için kasten yanlış malumat vermesi de mümkündür.

¹⁵⁹ Saffıharp taktiğinin tanımı için bkz. Gürkan, **Sultanın Korsanları**, s. 150.

kalyonların saflarını sıklaştırmayı denedi, fakat Osmanlı kalyonları hızlıca yaklaşınca ani bir karar almak zorunda kaldı. Kaptan Venier, riskli bir hamleyle saf düzenini bozarak 60 toplu San Giovanni Battista Grande kalyonuyla öne atıldı ve toplarını ateşleyerek ilerleyen Osmanlı kalyonlarından altıncısı ve yedinci arasına daldı. Venedik kapudâne kalyonunun saldırısına uğrayan Melemenli Mustafa Kapudan'ın idaresindeki kalyon yelkenine isabet eden bir top yüzünden “*rûzgâr üzerine çıkamayup*” hareketsiz kaldı. Osmanlı kalyonlarının safını bozduğunu düşünen Kaptan Venier, ardından merkezde yer alan Baba Hasan Paşa'yı hedef aldı.

Fevkalade Kaptan'ın beklentisinin aksine Venedik kalyonlarından sadece 44 toplu Madonna della Salute, Ercole Vittorioso ve Pace e Abbondanza kendisinin ardından hücumla geçti. Bu üç Venedik kalyonu, hareketsiz kalan Melemenli Mustafa Kaptan'ın kalyonuna saldırdı. Bu sırada Benefşeli Ali Bey, anlaşıldığı kadarıyla kalyonuyla ilerlemeyi sürdürerek, Kaptan Venier'e katılmayan İkinci Kaptan Marco Pisani'nin yönettiği *San Andrea* kalyonuna yan toplarıyla alabanda ateş başlattı ve “*alabanda urup mecrûh itmekle*” düşman kalyonu yan yattı. Bu sırada Osmanlı donanmasının merkezine yönelen Fevkalade Kaptan, San Giovanni Battista Grande'nin toplarını bizzat yönlendirerek Osmanlı kalyonlarından birkaçını tahrip etti. Baba Hasan Paşa'nın kullandığı kapudâne kalyonunun direğini kırdıktan sonra bordaladı. İki kapudâne kalyonu arasında altı saat sürecek kanlı bir mücadele başlarken, Baba Hasan'ın zor durumda olduğunu gören bazı Osmanlı kalyonları kaçmaya yeltendi. Benefşeli Ali Bey ise üç Venedik kalyonu arasında kalan Melemenli Mustafa Kaptan'a yardım etti. Benefşeli Ali'nin karşı saldırısı üzerine Ercole Vittorioso ve Pace e Abbondanza, Melemenli Mustafa Kapudan'ın kalyonundan uzaklaştı. Bu iki Venedik kalyonu Kaptan Venier'in emriyle, savaş sahasından uzaklaşan Osmanlı kalyonları ve iki ticaret gemisini kovalamak için harekete geçti. Tek başına mücadeleyi sürdüren Benefşeli Ali, bu defa ticaret gemilerini yakalamak üzere olan iki Venedik kalyonunun peşinden gitti ve bir süre sonra top menziline giren kalyonları bombaladı. Benefşeli Ali, “*çatmak tasmîminde iken rûzgâr kesilüp, iki cânibden harekete mecâl kalmadı ve ancak ahşâm karanlığına değin toplayup her cânibin galbura döndürüp sabâh ganimetine intizârda iken*” gün doğduğunda Venedik kalyonlarının firar ettikleri ortaya çıktı. Akşam karanlığı sadece Venedik kalyonları

haricinde Kaptan Venier'in saldırısına uğrayan Baba Hasan Paşa'nın emrindeki kapudâne kalyonunu da düşmanın eline düşmekten kurtardı. Baba Hasan ise mücadeleler sırasında ağır yaralandı.¹⁶⁰

Saldıran taraf olarak Osmanlı kalyonlarını bozamayan ve Mısır'dan gelen ticaret gemilerini ele geçiremeyen Venedikliler, deniz savaşının kaybedeni oldu. Son iki senede stratejik açıdan sınıfta kalan Venedik kalyonlarının taktiksel olarak da beklenen seviyede olmadığı ortaya çıktı. Fevkalade Kaptan Lorenzo Venier, saff-ı harp taktığının gerektirdiği iyi iletişim ve sıkı disiplini sağlayamadı ve kalyonların düzensiz bir şekilde mücadele etmesine engel olamadı. Üstelik savaşın ardından bütün kabahati İkinci Kaptan Marco Pisani'ye yıkmak istedi. Kiralık kalyonları idare eden Kaptan Pisani'yi sadece maddi kazancını düşünmekle suçladı ve hakkında soruşturma açması için Başkomutan Francesco Morosini'ye başvurdu.¹⁶¹

Benefşeli Ali Bey savaşın ertesi günü Mısır tacir gemilerine eşlik ederek Çanakkale Boğazı'ndan geçmelerini sağladı.¹⁶² Bu sırada Melemenli Mustafa Kapudan'ın savaş sırasında hasar gören kalyonuyla İstanköy'e doğru gittiğini haber aldı. Benefşeli Ali Bey, Baba Hasan Paşa'ya Mustafa Kapudan'ın bulmak için birlikte hareket etmeyi önerdi. Ahikerya Boğazı'nda olan Baba Hasan ise kendisine “*orsa alabanda yatup yarın inşâ'allâh gidelim*” diye haber gönderdi. Kalyonları daha kolay hareket etmeleri için rüzgârın üzerine döndürmeyi planlayan Baba Hasan, ne var ki yaralarından dolayı bir süre sonra vefat etti. Donanmanın idaresini devralan Benefşeli Ali, kalyonlarla İstanköy'de Melemenli Mustafa'yı buldu ve Baba Hasan'ın cenazesini burada defnetti.¹⁶³ İnce donanmayı yöneten Kaptanıderya Mısırlızâde İbrahim Paşa Sakız'da nihayet kalyonlarla buluştuktan sonra bütün donanma Rodos'a döndü.

¹⁶⁰ Silahdar, *Târih*, s. 1050; Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 209-211.

¹⁶¹ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 211-212.

¹⁶² Mesela Pierre Girardin, 22 Ekim 1686 tarihli mektubunda İskenderiye'den yola çıkan iki büyük Fransız ticaret gemisinin iki aydan uzun süren bir yolculuğun ardından ancak İstanbul'a ulaşabildiğini not düşer, bkz. BnF, Français 7165: *Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople*, c. IV, vr. 242b-243a.

¹⁶³ Baba Hasan Paşa'nın muhallefatından sahip olduğu atlar satılarak merkez hazineye 1.140,5 akçe gönderilmişti, bkz. *İE.MHF*, 1/53, 7 S 1098 (23 Aralık 1686); Ayrıca validesi ve yetim çocuklarının talebi üzerine Baba Hasan'ın metrukatından hasil olan 164.434 akçe kendilerine ihsan edilmişti, bkz. Mesut Demir, *1686-1687 (h.1907-1098) Tarihli Atik Şikâyet Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s. 363-364.

Benefşeli Ali Bey, İbrahim Paşa'ya Venedik kalyonlarıyla meydana gelen savaşı tafsilatıyla anlattı. Gösterdiği hizmet karşılığında Kıbrıs eyaleti ve iki tuğ ile mîrî kalyonlar kapudanlığına terfi etti. Memi Kapudan ise İskenderiye sancağı ve bir tuğ ile mîrî kalyonlar ikinci kapudanı tayin edildi.¹⁶⁴

Kaptanıderya İbrahim Paşa, bir süre sonra mîrî kalyonları altı yüz Mısır askerini Kandiye'ye nakletmekle görevlendirdi. Kendisi de kadırgalarla iki bin Mısır askerini Mora'ya götürmek üzere yola çıktı. Sakız'a ulaştıklarında Sakız Muhafızı Vezir Zülfikar Paşa, on iki Venedik kalyonunun Midilli'ye doğru hareket halinde olduğunu haber verdi. İbrahim Paşa, kalyon ve kadırgalarla Sakız'dan ayrılıp Foça'ya vardı. Venedik donanmasına karşısında alınacak tedbirleri tartışmak için bütün kapudanları huzuruna çağırdı ve onların onay vermesiyle Venedik donanmasıyla bir kez daha savaşma kararı aldı. Kalyonlarda eksik olan cebehâne kadırgalardan takviye edildi ve bütün toplar hazırlandı. Ardından Venedik donanmasının peşine düştü.¹⁶⁵

Başkomutan Francesco Morosini, Fevkalade Kaptan Lorenzo Venier'in deniz savaşında Osmanlılara mağlup olduğunu öğrenince bütün kalyonları geri çağırmişti. Haziran ve Temmuz 1686'da (Receb-Şa'bân 1097) sırasıyla Navarin ve Modon'u ele geçiren Başkomutan Morosini, sonraki ayın ilk günlerinde Anabolu'yu kuşatmıştı. Kaptan Venier ve Kaptan Pisani'nin emrindeki kalyonlar kuşatma sırasında mühimmat ve asker nakliyesinde kullanılmıştı. Kalyonların da desteğiyle Anabolu 29 Ağustos 1686'da (9 Şevval 1097) Venedikliler tarafından vire ile işgal edilmişti.¹⁶⁶ Kaptan Venier, teslim olan kale garnizonunu Çanakkale'ye götürmekle görevlendirildi. Bu vazifeyi yerine getirdikten sonra Osmanlı donanmasının yaklaştığını haber alınca dokuz mîrî ve iki kiralık kalyonuyla Edremit Körfezi'nde demirledi.

Kaptan Venier, 15 Zilka'de 1097'de (3 Ekim 1686) akşam vakitlerinde Osmanlı donanmasını fark ettiğinde *“der-akab demür alup ve yelken üzerine gelüp firâra yüz tutdukda, donanma-yı hümayûn rûzgâr üstüne gelüp, ahşâm mevânî'yle mukâbele mümkün olmayup melâ'îni kollayarak gitdiler ve kâfir dahi gice karanlığına dayanup hareket itmedi ve tamâm Midillü kal'ası kurbuna varıldıkda rûzgâr kesilüp,*

¹⁶⁴ Silahdar, Târih, s. 1051.

¹⁶⁵ Silahdar, Târih, s. 1051.

¹⁶⁶ Pinzelli, *Venise et la Morée*, s. 123-143; Parmaksızoğlu, *Osmanlı-Venedik Savaşları*, s. 201-205.

*kalyonlar hareketden kaldı.” Kaptanıderya İbrahim Paşa 16 Zilka‘de (4 Ekim) sabahında kadırgalarla Midilli tarafında ve Mîrî Kalyonlar Kaptanı Benefşeli Ali Bey kalyonlarla Anadolu kıyılarına yakın bir noktada, Venedik kalyonlarının karşısında savaş düzeni aldı. Önceki gece kaçma teşebbüsünde bulunan Kaptan Venier, sabahın erken saatlerinden itibaren kalyonlarla saf oluşturmaya çalıştı, fakat rüzgâr buna mâni oldu. Panik yapmamaya dikkat eden Fevkalade Kaptan kullandığı 62 toplu San Vittoria ile safın merkezine yerleştikten sonra kalyonlarla, Osmanlı kalyonları karşısında borda hattına göre saf oluşturdu. Bu defa Osmanlılar rüzgâr avantajına sahipti, fakat Kaptan Venier Venedik öncü kalyonları hücumla geçerek savaşı başlattı. Kaptan Alvise Pruli’nin emrindeki 40 toplu San Iseppo öğle vakitlerinde Osmanlı kalyonlarına karşı ilk top atışlarını yaptı. Öncü kalyonlar Osmanlı kalyonlarıyla karşılıklı top atarak savaşmayı sürdürürken, rüzgârın kesildiğini fark eden İbrahim Paşa on iki kadırgayı artçı konumundaki Venedik kalyonlarının üzerine gönderdi. Ancak top üstünlüğüne sahip Venedik kalyonları Osmanlı kadırgalarını kolayca püskürttü. Venedik öncü kalyonlarıyla savaşan Osmanlı kalyonları ise “*düşmen kalyonlarına mukabil oldukları gibi rûzgâr kesilüp, üç sâ‘at ale’t-tevâlî bir mertebe top tûfeng cengi oldu ki, vasf olunmaz.*” Rüzgârın kesilmesiyle hareketsiz kalan Kaptan Contari’nin idaresindeki 54 toplu San Marco Grande, pupa ve pruva toplarını etkili kullanarak etrafını çeviren Osmanlı kalyonlarının eline düşmekten kurtuldu.*

Üç saat süren ilk çarpışmadan sonra mücadeleye bir saat boyunca ara verildi. Sonunda “*bir azîm rûzgâr vizân itmekle çekdirilere el vormeyüp Midillü altına girdiler.*” Kaptanıderya İbrahim Paşa, başlayan fırtına yüzünden kadırgaları Midilli Kalesi altına çekmek zorunda kalınca donanmanın komutasını Mîrî Kalyonlar Kaptanı Benefşeli Ali Bey devraldı. Rüzgâr hafifledikten sonra “*kalyon havası olmağla*” Benefşeli Ali, Kaptan Venier’in merkezde konumlanan kapudâne kalyonu San Vittoria’yı hedef alarak, “*kalyonların önlerine düşdi ve Mısır atı gibi oynadup nevbetçe gelüp kâfire karın karına sarup alabandayı urdı.*” San Vittoria seri top ateşiyle ve San Iseppo’nun desteğiyle rakibinin kapudâne ve diğer kalyonlarını uzaklaştırabilirdi, fakat iki kalyon da mücadele sırasında ağır hasar gördü. Kaptan Venier artık savaşın sona erdiğini düşünüyordu, ancak kendi ifadeleriyle Osmanlılar örneğine nadir rastlanılan bir hamleyle tekrar kullandığı kalyona saldırdı. Benefşeli

Ali'nin “*bir alabanda dahi uralım firâr ider ise ne hoş ve illâ yine sabâh cengimiz cengdir*” diyerek başlattığı ikinci hücumda, kendisine katılan patrona ve diğer kalyonlar, San Vittoria kalyonuna çevirerek ve organize bir şekilde saldırarak iyice tahrip etti. Osmanlı levendlerinin kalyonuna çıkmasından korkan Kaptan Venier, büyük gayretlerle rakibinin kalyonlarına karşı şiddetli bir bombardıman gerçekleştirdi ve en sonunda onları bir kez daha püskürttü.

İkinci saldırı sona erdiğinde güneş batmak üzereydi. Mîrî Kalyonlar Kapudanı Benefşeli Ali Paşa, Venedik kalyonlarıyla irtibatı kesip geri çekildi ve Fevkalade Kaptan Venier de Venedik kalyonlarla bölgeden uzaklaştı. Mücadeleler sırasında seren direği parçalanan Memi Bey'in patrona kalyonu kadırgalara bağlanarak Midilli Kalesi'ne götürüldü. Benefşeli Ali Bey sonraki üç gün boyunca hasar gören kalyonların tamir edilmesiyle ilgilendi. Üçüncü günde kadırgalar eşliğinde kalyonların demirlediği yere gelen Kaptanıderya İbrahim Paşa, Benefşeli Ali'ye çuka kaplı semmûr kürk ve diğer kalyon kapudanlarına hil'at giydirdi. Osmanlı donanması eyyam-ı kasım yaklaştığı için İstanbul'a dönmek üzere yola çıktı.¹⁶⁷

Savaştan sonraki birkaç gün boyunca Osmanlı donanmasını gözetleyen Fevkalade Kaptan Lorenzo Venier, bu sırada Senato'ya bir rapor yazdı. Venedik donanmasının rakipleri karşısındaki zayıflığını açıklayan raporunda genel vaziyeti şu sözlerle özetledi:

“Görüyorum ki bizim rakibimiz karşısındaki geleneksel üstünlüğümüz artık ortadan kalkmak üzere. Açıkça söyleyebilirim ki önümüzdeki en iyi tercih zayıflayan donanmamızla çatışma riski almamaktır. Türklerin güçleri arttıkça cesaretleri de artıyor. İskelelerindeki çabukluklarıyla, hareket kabiliyetleriyle, silahlarının kaliteleri ve miktarıyla, denizcileri ve askerlerinin imkanları ve sayıları tartışmasız bir şekilde bizim kalyonlarımızdan daha üstün durumdadır. Ancak, asıl dikkat çekici husus, kaptanlarının her birinin kalyonların idaresinde ve savaşın icrasında oldukça cesur olmaları. Bizimkiler ise düzenli ve sabit bir nizamı korumada tecrübesizler.”¹⁶⁸

¹⁶⁷ Savaşın detayları için karşılaştırmalı bkz. **Silahdar, Târih**, s. 1051-1052; Candiani, **I vascelli della Serenissima**, s. 213-215; **The London Gazette**, 30 Aralık 1686, Sayı 2204, s. 1.

¹⁶⁸ “*ho visto che la nostra tradizionale superiorità è ridotta ad uno stretto margine. Ardisco dire che in futuro è meglio non rischiare lo scontro con squadre dell'attuale debolezza. I turchi aumentano il coraggio a misura dell'aumento del vigore. Per vastità delle moli, agilità del moto, quantità e grossezza delle artiglierie, numero e condizione della marinarezza e soldati, sono senza paragone superiori alle nostre navi. Ma quel che più rileva, i direttori di esse si palesano molto valorosi nella condotta*”

Kaptan Venier seferlerin üçüncü senesinde, Osmanlı kalyonlarının Venedik kalyonlarına karşı iki defa üstünlük kurmasının sebeplerini bu şekilde açıkladı. Ona göre, Osmanlılar hem iyi teçhiz edilmiş kadirga ve kalyonlara hem de tecrübeli denizcilere sahip oldukları için deniz mücadelelerinde şimdiye kadar galip gelen taraf olmuştu. Venediklilerin savaşlar başlamadan önce yelkenli savaş gemileriyle zayıf Osmanlı donanmasını kolayca mağlup edeceklerine olan inançları azalmıştı. Fevkalade Kaptan'ın da dile getirdiği üzere, yeterli sayıda ateşli silahı bulunmayan, çoğu eski tacir olan tecrübesiz kaptanlar ve tecrübesiz denizcilerin yönettiği Venedik kalyonlarının, önemli bir kısmı korsan kökenli, tecrübeli, emirleri ve taktikleri kusursuzca uygulayan kapudan ve denizcilere sahip Osmanlı kalyonları karşısında zafer kazanma şansı düşüktü.¹⁶⁹

Fevkalade Kaptan Lorenzo Venier'in açıklamalarıyla ortaya koyduğu gerçekler, savaştan önce Osmanlı donanmasının başarısızlığına kesin gözüyle bakanları da yanıltmıştı. Mesela, İngiltere büyükelçisi Lord James Chandos, İngiliz Dışişleri Bakanı'na 3 Eylül 1684'te yazdığı raporda, Venedikliler ve Osmanlıların, Akdeniz'deki mücadelelerin seyriyle ilgili şu tahminde bulunmuştu:

“Venedikliler, Türkleri en sert şekilde deniz yoluyla zorluyorlar, zayıf ve kör yanlarını güçlü donanmalarıyla tüm dünyaya ifşa ediyorlar, çünkü gerçek şu ki Türkler denizde o kadar zayıflar ki bütün dünyada ne denize yollayabilecekleri on kadar askerleri var ne de onlara yardımcı olabilecek iki adet denizcileri. Böylece, Venedikliler denizler hâkimi ve ayrıca istedikleri adaları alma özgürlüğüne sahipler. Bu durumda Türklerin amacı, Venediklilerin kaçtıkları ve uygun gördükleri yerlerden erzak çaldıkları kadirgaları ile boy ölçüşebilecek elli veya altmış hafif ve çevik kadirgaya sahip olmaktır.”¹⁷⁰

Osmanlılar üç yılın sonunda, İngiliz büyükelçinin öngörüsünü boşa çıkardı. Seferin ilk iki yılında hazır olmayan kalyonları deniz savaşına sokmayan ve kadirgalarla Venedik kalyonlarının kayda değer bir faaliyette bulunmasını önleyen Osmanlı kapudanları, sefere çıktığı ilk senede birçok sıkıntı sebebiyle deniz üzerinde durmakta dahi zorluk çeken mîrî kalyonlarla 1097 (1686) yılında Venedik

ugualmente e nell'esecuzione delle battaglie e noi all'incontro inesperti di mantenere un'aggiustata e ferma ordinanza.” bkz. Candiani, **I vascelli della Serenissima**, s. 215.

¹⁶⁹ Candiani, **I vascelli della Serenissima**, s. 215-216.

¹⁷⁰ Setton, **Venice, Austria, and the Turks**, s. 276.

kalyonlarına karşı iki deniz savaşında üstün gelmeyi başardı. Böylece Venediklilerin Osmanlılara karşı tek başına savaşma gücünün olmadığını iddia eden Fransa Büyükelçisi Pierre Girardin, Akdeniz'deki donanma mücadeleleri bağlamında haklı çıktı.

Kaptanıderya Mısırlızâde İbrahim Paşa 13 Muharrem 1098'de (29 Kasım 1686) kadırgalarla Haliç'e ulaştı. Pierre Girardin'e göre, donanmadaki kadırgalardan yirmi altısı büyük ölçüde harap olmuştu.¹⁷¹ İbrahim Paşa, Kaymakam Mustafa Paşa'nın refakatiyle Yalı Köşkü'nde IV. Mehmed'in huzuruna çıktı. Kendisine serâserli kürk ve otuz derya beyine de hil'at giydirildi. Görüşme sırasında İbrahim Paşa'nın emriyle mîrî kalyonların Foça'da kışladığını öğrenen Sultan, “*benden beş altı bin kîse akça alup kalyon yaptınız ve henüz görmedim elbette gelsün*” diye buyurdu. Kalyonlar on beş gün sonra Büyükçekmece önlerine yanaştı. Onları görmek için Büyükçekmece'ye giden IV. Mehmed, yüksek bir yere çadır kurdurduktan sonra top atışı yapılmasını istedi. “*Tokuz kıt'a kalyon kenâra beş mîl karîb mahalle gelüp, bir nevbet kurusıkı ve bir nevbet karaya doğru yuvarlak atup, Çekmece bayırlarına vızır vızır çıkup gitdi ve deryâ ve kara cânibi duhândan görünmez oldı.*” İkinci vakti kalyonlar Tersâne-i Âmire'ye uğurlandı. Ertesi gün İbrahim Paşa, Tersâne Divanı'nda ziyafet verirken, kalyonlar bir kez daha top atışı yaptı ve İstanbul ahalisinin bir kısmı düşman saldırı zannedip şehrin yüksek yerlerine kaçtı.¹⁷²

¹⁷¹ İbrahim Paşa'nın kendisine Venediklilerden kaçan kırk Fransız esiri teslim ettiğini de belirtmiştir, bkz. *Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople*, c. IV, vr. 246b, 248b.

¹⁷² *Silahdar, Târih*, s. 1057.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MORA SAVAŞLARININ GÖLGESİNDE OSMANLI VE VENEDİK DONANMALARININ AKDENİZ'DEKİ FAALİYETLERİ (1687-1689)

3.1. Mîrî Kalyonlar Revaçta

1097 (1686) yılında kalafatlanmaları için Mısır'a götürülen dokuz mîrî kalyon, aynı sene iki deniz savaşında başarı gösterdikten sonra IV. Mehmed'in emriyle İstanbul'a çağrıldı. 1098'de (1687) düzenlenecek sefer için kalyonların Tersâne-i Âmire'de kapsamlı bir bakımdan geçtiği ve bütün eksikliklerinin giderildiği çeşitli belgelerden takip edilebilmektedir. Bu durum bir tesadüften ziyade, Girit seferlerinden itibaren kalyonların denizlerdeki faaliyetleri ve savaşlardaki faydalarına yönelik olağan şüphelerin son seferdeki başarıların ardından ortadan kalkmasıyla alakalı olmalıdır. Savaşların ilk iki senesinde Osmanlı kadırgaları, Venedik kalyonlarına karşı hız ve taktiksel olarak üstünlük kurmasına rağmen neticede doğrudan çatışmadan kaçınmıştı. Kalyonlar ise düşmanla savaşıp galip geldi ve donanmaya daha şanlı bir üstünlük sağladı. Bunun sonucunda, bizzat IV. Mehmed'in zaferlerini kutlamak için özel bir gezi düzenlediği kalyonların, 1097 (1686) yılından itibaren Osmanlı donanmasının asli savaş gemisi olarak kadırgaların yerini almasının da önü açıldı. Bunun kanıtlarından biri, bu yıldan itibaren kalyonlarla alakalı detaylı bilgiler içeren arşiv kayıtlarının sayısının artması ve kalyonların kapudanları ile ihtiyaçları hakkında daha açık bilgilere erişilmesidir. Diğer bir kanıt ise 1098'de (1687) mîrî kalyonların sayısının tekrar ona çıkarılmasıdır. Kalyonlar başkente döndükten sonra vefat eden Tunus beyzâdelerinden ve derya beylerinden Hafsa Mehmed Paşa'nın "*mîrîye kabz olunan bir kıt'a bâzergân kalyonu tokuz kıt'a mîrî kalyona ilhâk olunmuşıdi.*"¹

10 Safer 1098 (26 Aralık 1686) tarihli bir kayda göre, on mîrî kalyonun çeşitli malzemeleri ve mühimmatının masraflarına ve mürettebatının maaşlarına toplamda 6.265.638 akçe para ayrıldı. Yeni kalyonların inşasında ve diğer kalyonların tamiratında kullanılacak keresteye ise 814.282 akçe ödendi.² Yine Kocaeli etrafından

¹ **Silahdar, Târih**, s. 1060; Hafsa Mehmed Paşa'nın ölümünden önce 600.000 akçe salyane geliri vardı, bkz. **İE.BH**, 2/176; Fransa Büyükelçisi Pierre Girardin de bu kalyonun donanmaya alınmasına değinmiştir, bkz. BnF, Français 7168: **Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople**, c. VII, vr. 54b, 121a.

² **C.BH**, 189/8877.

292.412 akçe tutarında ocaklık kereste temin edildi.³ Tersâne Emîni Ali Efendi tarafından 5 Rebî'ülevvel 1098 ilâ 15 Cemâziyelâhır 1098 (19 Ocak 1687-29 Mart 1687) arasında dokuz mîrî kalyona 1.300 kantar halat, 80 kantar demir, 165 adet kızılağaç ve 90 adet keçe teslim edildi. Yeni alınan kalyona ise 10 adet keçe verildiği not edildi. Halatların masrafı için de 7.800 kuruş ödendi. Ayrıca Mustafa Kapudan'ın kullandığı kalyona 550 top yelken bezi, 30 adet flondri bayrağı, 6 adet pusula, 4 adet büyük fener ve topları için 50 adet bakır keçe verildi.⁴ Mîrî kalyonlardaki hartuçlar, yani top arabasının arkasındaki fişek ve gülle koyulan sandıklar için toplam fiyatı 115.800 akçe olan 8.900 adet tirşe temin edildi.⁵ Kalyonların filikaları için 12.600 akçe tutarında 500 adet kürek tedarik edildi.⁶ Kalyonların dümenleri için 5.666 akçe masraf yapıldı.⁷ Diğer taraftan, bu kayıtlarda kalyonların kapudanlarının isimleri de ilk defa paylaşılmıştı. Bu dönemde Osmanlı kalyonları, baş figürü veya kıçlarındaki tasvirlerle göre adlandırılmıyor, kalyonu kullanan kapudanının ismine göre anılıyordu.⁸

Tablo 5: 10 mîrî kalyona temin edilen bazı malzemeler

Kalyon İsmi	Demir (Kantar)	Halat (Kantar)	Kızılağaç (Adet)	Keçe (Adet)	Tirşe (Adet)
Kalyon-ı Benefşeli Ali Paşa	15	150	30	10	1.200
Kalyon-ı Memi Bey Patrona	10	150	20	10	1.000
Kalyon-ı Menemenli Mustafa Kapudan Riyâle	10	120	20	10	1.000
Kalyon-ı Uzun İbrahim Kapudan	7	100	15	10	1.000
Kalyon-ı Koca Hüseyin Kapudan	7	200	15	10	1.000
Kalyon-ı Baba Receb Kapudan	7	150	15	10	1.000
Kalyon-ı Şerif Mehmed Kapudan	7	100	15	10	1.000
Kalyon-ı Kazdağlı Mustafa Kapudan	7	100	15	10	800
Kalyon-ı Rıdvan Kapudan	10	230	20	10	1.000

³ Bostan, 17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire, s. 103.

⁴ C.BH, 116/5634; Kazdağlı Mustafa Kapudan'a verilen malzemeler için ayrıca bkz. MAD.d, 18136, s. 10; Kalyonlara teslim edilen halatlarla alakalı ayrıca bkz. MAD.d, 18136, s. 8, 14.

⁵ İE.BH, 1/73, 26 RA 1098 (9 Şubat 1687).

⁶ MAD.d, 18316, s. 6, 14-18 RA 1098 (28 Ocak-1 Şubat 1687).

⁷ MAD.d, 5357, s. 19.

⁸ Osmanlı kalyonlarının isimlendirilmesi hakkında bkz. Aydın, Sultanın Kalyonları, s. 117-121.

Kalyon-ı Cafer Paşa	-	-	-	10	-
---------------------	---	---	---	----	---

Kaynak: C.BH, 116/5634; İE.BH, 1/73.

Çeşitli ihtiyaçları tedarik edilen dokuz mîrî kalyon, Safer-Cemâziyelevvel 1098 (17 Aralık 1686-13 Nisan 1687) arasında Tersâne’de tamir edildi.⁹ Kalyonların tamiratında görev alan marangoz, burgucu, sütun-tıraş, errekeş, makaracı, varilci ve neccârân-ı İstanbul’un üç aylık maaşları ve bazı diğer masraflar için toplamda 299.487 akçe ödendi. Koca Hüseyin Kapudan’ın kalyonun tamirâtı için çalışanlara ödenen 40.856 akçe en yüksek ücret olurken, Kazdağlı Mustafa Kapudan’ın kalyonun tamircilerine 23.770 akçe ile en düşük ödeme yapıldı. Bu bilgi sayesinde Koca Hüseyin’in kullandığı kalyonun savaş sırasında diğer kalyonlara kıyasla daha fazla hasar aldığı söylenebilir. Midilli’deki savaşta sütun direklerinden biri kırılan Menemenli Mustafa Kapudan’ın riyâle kalyonunu tamir eden işçilere 31.967 akçe verildi. Benefşeli Ali Paşa’nın kapudâne kalyonu ile Memi Bey’in patrona kalyonu tamir edenlere sırasıyla üç aylık 32.200 akçe ve 31.448 akçe ödendi. Diğer taraftan, kalyonların tamiri için en fazla ücreti 90.799 akçe ile marangozlar aldı. Marangozlardan sonra en fazla ödemenin 51.930 akçe ile varilcilere yapıldığı fark edilir¹⁰ ve bu durum su ihtiyacını karşılamak için kalyon personelinin her birine bir varil verilmesiyle alakalı olmalıdır.¹¹

Tablo 6: 9 mîrî kalyonun tamirinde çalışan Tersâne-i Âmire personellerinin üç aylık ödemeleri

Kalyon	Marangoz	Burgucu	Sütun-Tıraş	Errekeş	Makaracı	Varilci	Neccârân-ı İstanbul	Toplam (Akçe)
Kalyon-ı Benefşeli Ali Paşa	9.266	4.536	3.728	3.828	354	6.256	1.452	32.220
Kalyon-ı Memi Bey Patrona	8.926	3.914	3.902	3.876	368	6.556	2.406	31.448
Kalyon-ı Menemenli Mustafa Kapudan Riyâle	10.786	3.685	2.672	3.716	412	5.802	3.306	31.967

⁹ Tersâne-i Âmire’de kalyonların inşası ve tamirinde çalışanlar için bkz. Aydın, **Sultanın Kalyonları**, s. 89-114.

¹⁰ C.BH, 123/5957.

¹¹ Varilciler için bkz. Bostan, **17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, s. 77.

Kalyon-ı Uzun İbrahim Kapudan	10.878	3.414	2.542	3.832	420	5.748	3.956	32.090
Kalyon-ı Koca Hüseyin Kapudan	17.202	4.956	3.340	3.904	416	5.286	3.956	40.856
Kalyon-ı Baba Receb Kapudan	8.678	3.096	4.028	4.668	382	5.948	1.960	29.960
Kalyon-ı Şerif Mehmed Kapudan	10.970	3.812	6.970	3.794	426	5.476	2.569	31.587
Kalyon-ı Kazdağlı Mustafa Kapudan	6.225	3.476	2.280	2.560	440	4.374	6.815	23.770
Kalyon-ı Rıdvan Kapudan	7.868	4.540	3.776	4.770	452	6.484	1.980	30.470
Genel Toplam (Akçe)	90.799	35.429	33.238	34.948	3.670	51.930	28.400	278.414

Kaynak: C.BH, 123/5957.

Tamir edilen kalyonların eksik olan topları da Tophâne-i Âmire'den temin edildi. Tophâne'den 27 Rebî'ülevvel 1098'te (10 Şubat 1687) dokuz mîrî kalyona toplamda 80 şâhî, 165 eynek ve 10 şakaloz topu teslim edildi. 12 şâhî ve 73 eynek topu ile en çok top Rıdvan Kapudan kalyonuna verilirken, Şerif Mehmed Kapudan'ın kalyonuna ise sadece 3 şâhî top teslim edildi. Benefşeli Ali Paşa'nın kapudâne kalyonuna 8 şâhî ve 16 eynek ve Memi Bey'in patrona kalyonuna 10 şâhî ve 18 eynek topu verildi.¹² Ayrıca mîrî kalyonlara katılan Hafsa Mehmed Paşa'nın bazergân kalyonunun mevcut topları iş göremez olduğu için elli adet yeni top dökülmesi uygun görüldü ve Yenisaray mahzeninden yeterli miktarda bakır temin edilmişti.¹³

Tablo 7: 9 mîrî kalyona Tophâne-i Âmire'den teslim edilen toplar

Kalyon	Şâhî	Eynek
Kalyon-ı Benefşeli Ali Paşa	8	16

¹² İE.AS, 6/487.

¹³ Silahdar, Târih, s. 1060.

Kalyon-1 Memi Bey Patrona	10	18
Kalyon-1 Menemenli Mustafa Kapudan Riyâle	10	10
Kalyon-1 Uzun İbrahim Kapudan	10	19
Kalyon-1 Koca Hüseyin Kapudan	10	-
Kalyon-1 Baba Receb Kapudan	8	14
Kalyon-1 Şerif Mehmed Kapudan	3	-
Kalyon-1 Kazdağlı Mustafa Kapudan	9	15
Kalyon-1 Rıdvan Kapudan	12	73
Toplam	80	165

Kaynak: İE.AS, 6/487.

Dokuz mîrî kalyonda hizmet eden mürettebatın hicri 1098 masar mevâcibleri de ödendi. Kalyon kapudanlarının imzaladığı arzda, “1098 senesine mahsûp olmak üzere süvâr olduğumuz dokuz mîrî kalyonlarda mevcut bulunan rüesâ ve topçuyan ve gayri bunların müstahak oldukları birer kıst masar mevacîbleri için her bir kıta kalyon neferlerinin mevacîbleri vech-i meşrûh üzere hesâp olunup mecmû yalnız 108 kise ve 232 kuruş edip” diye belirtilen ve toplamda 54.233 kuruşa tekabül eden bu tutar, 7 Rebî’ülevvel 1098’te (21 Ocak 1687) Enderun hazinesinden Mîrî Kalyonlar Kapudanı Benefşeli İbrahim Paşa’ya teslim edildi. Mevacibler için en çok kuruşun Benefşeli İbrahim Paşa ve Rıdvan Kapudan’ın kalyonlarına (14 kise ve 192 ve 14 kise ve 294 kuruş) ayrılması bu kalyonlardaki mürettebatın daha fazla olduğuna işaret eder. Aynı sayıda mürettebata sahip olduğu anlaşılan Memi Bey’in idaresindeki patrona ve Menemenli Mustafa’nın yönetimindeki riyâle kalyonlarına mevâcibler için 13 kise ve 254 kuruş harcandı. Diğer beş kalyonun kapudanına mevâcibleri için 10 kise ve 254 kuruş verildi.¹⁴

Tablo 8: 9 mîrî kalyon mürettebatının H. 1098 masar mevâcipleri için Enderun Hazinesi’nden verilen meblağlar

Kalyon İsmi	Kalyon Mürettebatının Masar Mevacibine Verilen Kuruş Miktarı
-------------	--

¹⁴ İE.BH, 1/53.

Kalyon-1 Benefşeli Ali Paşa	14 kise ve 192 kuruş
Kalyon-1 Memi Bey Patrona	13 kise ve 254 kuruş
Kalyon-1 Menemenli Mustafa Kapudan Riyâle	13 kise ve 254 kuruş
Kalyon-1 Uzun İbrahim Kapudan	10 kise ve 268 kuruş
Kalyon-1 Koca Hüseyin Kapudan	10 kise ve 268 kuruş
Kalyon-1 Baba Receb Kapudan	10 kise ve 268 kuruş
Kalyon-1 Şerif Mehmed Kapudan	10 kise ve 268 kuruş
Kalyon-1 Kazdağlı Mustafa Kapudan	10 kise ve 268 kuruş
Kalyon-1 Rıdvan Kapudan	14 kise ve 294 kuruş

Kaynak: İE.BH, 1/53.

Kalyon sayısı yeniden ona çıkarılıp kalyonların muhtelif gereksinimleri tamamlanırken, donanmadaki başlarda ve kadırgaların ihtiyaçları da görüldü. Fransa büyükelçisi Pierre Girardin'e verdiği bilgiye göre Tersâne'de beş yeni kadırga yapıldı.¹⁵ Tersâne'de kalafatlanmış ve mühimmatı tedarik edilen atik kadırgalar da Ramazan 1097'de (Ağustos 1686) tekrar donanmaya katılmış olmalıdır.¹⁶ 18 Rebî'ülâhır 1098'de (3 Mart 1687) Kastamonu, Aydın ve Bolu sancaklarının bundan sonra her on avârız-haneden bir nefer olmak üzere, sırasıyla Kastamonu'dan 419, Bolu'dan 356 ve Aydın'dan 418 kürekçinin kadırgalarda görevlendirilmesine karar verildi.¹⁷ Kadırgalar yanında biri Kaptanıderya İbrahim Paşa'nın yedek baştardası olmak üzere toplamda üç başlarda için mîrî ve üsera kürekçiler yeterli gelmeyince her birine yıllık otuzar kuruş verilen 704 hod-girifte kürekçi hizmete alındı. Kürekçilerin toplamda 21.120 kuruş olan yıllık bedellerinin 10.560 kuruşu Hazine-i Âmire'den karşılanırken, diğerleri bir süre ödenememiş ve sonra yine merkez hazineden tamamlandı.¹⁸ İzmir'deki Fransız konsolosun raporuna göre, derya beylerinin emrindeki kadırgalara üç-dört bin kürekçi ve denizci toplandı, ancak merkezden bu

¹⁵ *Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople*, c. VII, vr. 54b.

¹⁶ *MAD.d*, 5357, s. 9.

¹⁷ *KK.d*, 2710, s. 28; *KK.d*, 2713, s. 2-13; Defterler için ayrıca bkz. Bostan, 17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire, s. 193.

¹⁸ *AE.SMMD.IV*, 102/11908, 28 C 1098 (8 Mayıs 1687).

sayının en az yedi-sekiz bine çıkarılması için emirler gönderildi.¹⁹ Diğer taraftan, İznikmid'den baştarda ve kadirgalar için gerekli olan on beş bin kürek temin edilemedi²⁰ ve bunun üzerine 7.500 kürek Geyve'den satın alındı.²¹ Donanma mürettebatın iâşesi için de 9.217,5 kantar peksimet tedarik edildi.²² 25 Rebî'ülevvel-17 Cemâziyelâhır 1098'de (8 Şubat-30 Nisan 1687) arasında kadirga ve kalyonlara 14.030 lodra ve 1.780.600 akçe tutarında âlât verildi.²³

Osmanlılar kalyon sayısını ona çıkarmakla ve kürekli gemilerinin ihtiyaçlarını tamamlayıp sefere hazırlamakla meşgul iken, Venedik kalyonlarının seferlerde gösterdiği başarısızlıklar tersanelerindeki çalışmaları da yavaşlatmıştı. 1675'te yapımına başlanan on üç kalyondan dördünün Venedik Tersanesi'ndeki inşası hâlâ devam ediyordu. Diğer taraftan, kürekli gemilerden oluşan ince donanmanın katkılarıyla Mora'da önemli başarılarla imza atan Başkomutan Francesco Morosini, Tersane'de yeni kadirga ve galeazzaların yapılmasını emretti. Kalyon inşalarının yavaşlamasında idarî açıdan yaşanan sıkıntılar da etkili oluyordu. Seksen iki yaşındaki Tersane baş gemi mimarı Zorzi di Francesco, çalışanlarla iyi anlaşamıyor ve gemi inşasında bazen ciddi hatalara yapıyordu. Bu nedenle, Zorzi di Francesco görevden alındı ve yerine Tersane'de sözünü geçireceğine inanılan Stefano Conti baş mimar olarak tayin edildi. Bu değişiminde de etkisiyle 1679'da yapımına başlanan San Domenico kalyonu, Ekim 1686'da kızaktan indirildi. 32 metre uzunluğunda, 10,1 metre genişliğinde ve 730-740 ton ağırlığında olan bu kalyonda 42 top ve 120 denizci bulunuyordu. Bütün eksiklikleri giderildikten sonra Mart 1687'de sefere katılmak için denize açılan San Domenico'ya Hollandalı Andreas Endrich kaptan olarak atandı. San Domenico, aldığı hasarlar nedeniyle bir süredir tamirde olan, fakat tekrar hizmete sokulamayan Giove Fulminante'nin yerini doldurdu.²⁴

3.2. Venedik Donanmasının Rövanş Arayışı ve Osmanlı Donanmasının Bölünmesi

¹⁹ *Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople*, c. VII, vr. 123a.

²⁰ *İE.AS*, 9/795, 22 RA 1098 (5 Şubat 1687).

²¹ *AE.SMMD.IV*, 64/7493, 11 R 1098 (24 Şubat 1687).

²² *MAD.d*, 18316, s. 19.

²³ *MAD.d*, 5357, s. 20.

²⁴ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 219-220.

Fransa Büyükelçisi Pierre Girardin, XIV. Louis ve Fransa devlet bakanlarına yazdığı mektuplarda, Osmanlı ve Venedik donanmalarının son durumu ve iki devletin donanmalarının harekâtları hakkında bilgiler vermiş ve yorumlar yapmıştı. Yeni katılan kalyon ve kadirgalarla Osmanlı donanmasının önceki seneden daha güçlü bir hale geldiğini belirten Girardin, Venedikliler ait elli topu ve seksen mürettebatı geçmeyen kalyonların ateşli silah ve asker açısından daha üstün Osmanlı kalyonları karşısında şanlarının azaldığının da altını çizmişti. Osmanlılar yeni bir kalyon inşa etmemişti, fakat Venediklilerin kara ordusuna kıyasla kırılğan ve zayıf donanması rakiplerine ciddi bir tehdit oluşturmuyordu. Osmanlıların, Çanakkale Boğazı ve Bozcaada'yı korumakta ihmalkâr davrandığı için kış boyunca korsanların Osmanlı ticaret gemilerine saldırdığına da temas etmişti. Osmanlı ricali ise Garp Ocaklarının yirmi beş veya otuz savaş gemisiyle bölgeye intikal edeceğine dair verdiği söze güveniyor; bu sayede korsan tehdidinin ortadan kalkacağını ve gelecek deniz seferinin başarılı geçeceğini umut ediyordu. Bunun dışında Girardin, Osmanlıların Canillan isimli ve aslen doktor olan bir Yahudi'yi (*le juif nommé Canillan*) barış görüşmelerine zemin hazırlaması için bir İngiliz gemisiyle Venedik'e gönderdiğini öğrenmişti. Barış şartlarının detaylarına vakıf olmamasına rağmen Canillan'ın arabuluculuğunun iki devlet arasında diplomatik bir süreci başlatacağını düşünmüyordu.²⁵

Tersâne-i Âmire'de 11 Rebî'ülâhır 1098'de (24 Şubat 1687) yapımı tamamlanan bir baştardanın denize indirilme merasimi sırasında mîrî kalyonlarda büyük şenlikler düzenlendi ve merasime katılan IV. Mehmed yeni baştardayı ziyaret etti. Sultan daha sonra baştarda için 18 okka (23 kg) top atan ve doksan yedi kantar bakırdan imal edilen koğuş topunun kalıbına bakmak için Tophâne-i Âmire'ye uğradı. Bu merasimden kısa bir süre sonra donanmanın kürekli gemilerinden önce Akdeniz'e açılmasına karar verilen mîrî kalyonlar Beşiktaş'a demirledi. Mîrî Kalyonlar Kapudanı Benefşeli Ali Paşa 17 Rebî'ülâhır'da (2 Mart) kalyonlarla İstanbul'dan ayrıldı. Hafsa Mehmed Paşa'dan alınan yeni kalyonun mühimmatı henüz tamamlanmadığı için Kaptanıderya Mısırlızâde İbrahim Paşa'nın emrindeki kürekli gemilerle harekete geçmesine karar verildi. Bu sırada kış boyunca pek çok suça karışan levendlerden bu

²⁵ **Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople**, c. VII, vr. 55a, 55b-56a, 59b, 60b.

kalyonda görev alanlar, “*Kasımpaşa’dan Karadeniz boğazına değin yayılup, evler açup halkın eşyâların garet ü yağma ve avret ve oğlanların çeküp itdükleri fezâhat bir târîhde olmamışdır.*” Sekiz yüzden fazla kadını katlettikleri düşünölen bu levendlerin başı olan Fındıklılı Kanlı İbrahim’in 19 Rebî‘ülâhır’da (4 Mart) Alay Köşkü’nde padişahın huzurunda boynu vurulunca diğör levendler de hizaya geldi.²⁶

Pierre Girardin, kadırgalardan daha erken İstanbul’dan ayrılan kalyonların, Trablusgarp ve diğör Garp Ocakları gemileriyle buluşacağını not etmişti. Osmanlı donanmasının kadırgaların da katılmasıyla Venediklilere karşı büyük bir avantaj kazanacağını düşünüyordu.²⁷ Erken ayrılan kalyonlar, aslında Akdeniz Muhafazası stratejisi doğrultusunda Ege adalarının tahkimiiyle ilgilendi. Kalyonlar Kapudanı Benefşeli Ali Paşa, 9 Cemâziyelevvel 1098’de (23 Mart 1687) yazdığı tahrirde, Rodos Kalesi’ne gönderilmesi emredilen 10 adet şâhî topunun Memi Bey’in patrona kalyonuyla yola çıktığını haber verdi.²⁸ Yine bu tarihlerde, Gelibolu Baruthânesi’nden Midilli Kalesi’ne 100 kantar top barutu ile 20 kantar tüfek barutu gönderildi.²⁹ Girardin mîrî kalyonların Rodos’a ulaşmasının ardından geçen seneyle aynı sayıda kadırganın İstanbul’dan ayrılacağını ve derya beylerinin katılmasıyla kadırga sayısının 35-40’a ulaşacağını belirtmişti.³⁰

Kaptanıderya İbrahim Paşa 8 Cemâziyelâhır 1098’de (21 Nisan 1687) 25 kadırga ile Tersâne-i Âmire’den ayrılıp Yalı Köşkü’ne yanaştı. Sadaret Kaymakamı Receb Paşa’nın nezaretinde İbrahim Paşa ve derya beyleri IV. Mehmed’i ziyaret etti ve her birine hil’at giydirildi. Ardından Receb Paşa ile İbrahim Paşa baştardaya çıkarak şenlik topları eşliğinde Beşiktaş’a geçti. Daha önce bizzat Sultan’ın Tophâne’de ziyaret ettiği 18 okka atar koğuş topu da bu sırada patlatıldı ve deprem gibi bir sarsıntıya sebep oldu. Olayı anlatan Fındıklılı Mehmed Ağa, “*anda hâzır topa nâzır idim baştardanın kayalığıyla berâber idi, bu zamâna değin böyle büyük koğuş topu gemilere konmayup, kapudan paşa bir kuru nâm için vaz‘ eylemiş idi, lâkin kullanamayup âkıbet Boğazhisârı’nda bıragup gayrısın aldı*” diyerek hem İbrahim

²⁶ Silahdar, Târih, s. 1061.

²⁷ Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople, c. VII, vr. 60a.

²⁸ İE.BH, 2/167.

²⁹ İE.AS, 6/500, 13 R 1098 (26 Şubat 1687).

³⁰ Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople, c. VII, vr. 61b-62a, 121a.

Paşa'yı böyle büyük ve kullanışsız bir topu baştardaya koyduğu için eleştirmiş hem de topun akıbetini açıklamıştı.³¹

Osmanlı kalyon ve kadırgaları ayrı ayrı İstanbul'dan ayrılırken, Fevkalade Kaptan Lorenzo Venier, önceki senenin başarısızlıklarını unutturup Venedik donanmasına tekrar itibar kazandırma amacıyla Ocak 1687'de (Safer 1098) dört mîrî ve bir kiralık kalyonla harekete geçti. Fevkalade Kaptan, Ege adalarından 60 bin dukaya yakın haraç topladıktan sonra Osmanlı limanlarına mal taşıyan bir İngiliz ticaret gemisini Atina yakınlarındaki ve Eğriboz'un karşısındaki Porto Rafti'de ele geçirip yağmaladı.³² Başkomutan Francesco Morosini ise Nisan 1687'de (Cemâziyelevvel 1098) on üç mîrî ve dört kiralık olmak üzere on yedi kalyonu Kaptan Venier'in komutasına sevk etti. Kalyonlardaki 2.140 denizcinin ağustos ayına kadar olan ödemeleri de yapıldı. Kaptan Venier'in o seneki hedefi Hristiyan korsanlarla uyumlu harekete ederek İskenderiye'den İstanbul'a giden ticaret gemilerini ele geçirmektir. Önceki sene aldığı mağlubiyetler Venedik kaptanını Osmanlı donanması karşısında daha tedirgin ve itidalli bir strateji izlemeye zorlamıştı.³³

Kaptanıderya Mısırlızâde İbrahim Paşa kadırgalarla İstanbul'dan ayrıldıktan sonra Eğriboz'a gitti. Önceki sene Eğriboz'da kışlayan derya beyleri on kadırgayla kendisine katıldı.³⁴ Başkomutan Francesco Morosini'nin emrindeki Venedik ince donanması ve kara ordusunun Mora'da ilerleyişinin durdurulamaması sebebiyle İbrahim Paşa Venedik kalyonlarını takip etmedi. Venedik ordusu ve ince donanmasıyla tekrar harekete geçen Başkomutan Morosini, Balyabadra'yı işgal ettikten sonra Gördes (*Korint*) Körfezine girdi. Ardından Atina ve Eğriboz'un kilidi konumunda olan Gördes'i ele geçirmek için karadan ve denizden saldırı başlattı. Mora'daki Osmanlı birlikleri Venedik ordusuna karşı çıkamadığı için Eğriboz'a kadar geri çekildi.³⁵ Fransa Büyükelçisi Girardin'e göre, İbrahim Paşa kadırgalarla Eğriboz'a

³¹ Silahdar, *Târih*, s. 1062-1063.

³² Venediklilerin bu bölgedeki faaliyetlerine Girardin de değinmiştir, bkz. **Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople**, c. VII, vr. 80a-80b.

³³ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 221-222.

³⁴ 8 Safer 1098/24 Aralık 1686'da Eğriboz'da bulunan on derya beyine kadırgalarını hazırlayıp donanmaya katılmaları için emirler yazılmıştı, bkz. Demir, **1686-1687 (h.1907-1098) Tarihli Atık Şikâyet Defteri**, s. 364-365.

³⁵ Pinzelli, *Venise et la Morée*, s. 144-148.

mühimmat, top ve yeniçeri nakletti. Hatta Kaptanıderya, bizzat Girardin'den iki Fransız gemisinin Venediklilerin hedeflerinden olan Benefşe'ye yardım götürmesini talep etti.³⁶ Bu sırada Başkomutan Morosini'den ayrılarak on yedi kalyonla Akdeniz'e açılan Kaptan Venier, İbrahim Paşa'ya Eğriboz civarında denk geldi. Fındıklılı Mehmed Ağa'ya göre, Eğriboz'a mühimmat ve asker taşıyan İbrahim Paşa, Volos Körfezi'ne geldiğinde “*yigirmi üç kıt'a vardakosta kalyonları ve iki kıt'a âteş gemisi ve bir kıt'a humbara gemisiyle cem'an yigirmi altı kıt'a Venedik kalyonuna*” rastladı. Venedik donanmasıyla savaşmaya cesaret edemeyince kadirga ve başardaları boşaltıp Eğriboz Köprüsü altından geçirdi. Akabinde Kızılhisar (*Karistos/Kastello Rosso*) mevkiinden Akdeniz'e açıldı ve Sakız'a doğru yöneldi. Kaptan Venier ise iki gün süren hafif ve ters rüzgarların kalyonları yavaşlatması sebebiyle Osmanlı kadirgalarına saldıramadı.³⁷

Osmanlı donanmasını Eğriboz'dan uzaklaştıran Fevkalade Kaptan Lorenzo Venier, bir süre sonra kalyonlarla Rodos'a doğru yelken açtı. Andre Adası'na ulaştığında Cenevizlilere ait eski ticaret gemisinin silahlandırılmasıyla savaş gemisine dönüştürülen ve bizzat kendisinin savaşmaya müsait olduğuna dair rapor verdiği Arca di Noè rüzgâr ve dalgaların verdiği hasarlara yüzünden battı. Kısa süre sonra on iki korsan kalyonunun Venedik donanmasına katılması bu kaybın etkisini hafifletti ve Kaptan Venier'in emrindeki savaş gemilerinin sayısı yirmi sekize yükseldi. Güneye doğru yolculuğunu sürdüren Fevkalade Kaptan, Kalyonlar Kapudanı Benefşeli Ali Paşa emrindeki on mîrî kalyon ile dört Trablusgarp ve dört Tunus kalyonunun nezaretinde İskenderiye'de ayrılan ve İskenderiye sancakbeyi ile bin Mısır askerini de taşıyan yirmi yedi gemilik ticaret filosuna Rodos civarında denk geldi. Osmanlı kalyonları Venedik kalyonlarıyla çatışarak Rodos Limanı'na sığındı. Benefşeli Ali Paşa limana zincir çekilmesini sağlayarak düşmanın mîrî kalyonlara ve ticaret gemilerine zarar vermesini önledi. Hamle şansı azalan Kaptan Venier ise Venediklilere iltica etmeden önce iki sene boyunca Osmanlı donanmasında hizmet eden Francesco Buggia'nın Benefşeli Ali'nin idaresindeki kapudâne kalyonunu kundaklama teklifini

³⁶ *Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople*, c. VII, vr. 120b, 179a; Fransızların Benefşe'ye yardım etmesi Francesco Morosini'yi öfkeliendirmişti, bkz. Setton, *Venice, Austria, and the Turks*, s. 344.

³⁷ *Silahdar, Târih*, s. 1097; Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 222.

kabul etti. 21 Haziran'da (10 Şa'bân) Rodos'a ayak basan Buggia ve dört arkadaşı 26 Haziran'da (15 Şa'bân) gece vakti kapudâne kalyonunu ateşe verdi, fakat alevleri fark eden Osmanlı levendleri yangını büyümeden söndürmeyi başardı. Ertesi sabah yakalanan Buggia ve iki arkadaşı katledildi. Olayın ardından Benefşeli Ali Paşa Kaptanıderya İbrahim Paşa'ya Venedik kalyonlarının saldırısını ve Rodos'ta abluka altında olduğunu haber verdi.³⁸

Başkomutan Francesco Morosini'nin Mora seferi için kalyonlardan destek istediği ağustos ayının ilk günlerine kadar Kaptan Venier, Rodos Limanı abluhasını sürdürdü. Üç kalyonu içindeki beş yüz askerle Balyabadra'ya uğurladı ve on üç kalyonla Rodos civarında devriye gezmeye devam etti. Kaptan Venier'in emrindeki asker sayısı Mora'da ortaya çıkan ve yeni göreve başlayan mürettebat tarafından kalyonlara da yayılan veba yüzünden bine kadar düştü. Kalyon mürettebatının sürekli olarak asli vazifelerini ifa etmesini isteyen Fevkalade Kaptan'ın aksine Başkomutan Morosini'nin kalyon levendlerini hem karada hem denizde kullanma tercihi bu tür hastalıkların kalyonlara sıçramasını kolaylaştırıyordu. Kaptan Venier, vebanın yol açtığı kayıplar dışında Osmanlı kalyonlarının ve ticaret gemilerinin de uzun süre Rodos'tan ayrılmaması üzerine tekrar yelken açtı ve Ege adalarını dolaşarak 25 bin dukaya yakın haraç topladı. Onun yokluğundan istifade eden Osmanlı donanması da Rodos'tan ayrıldı ve sıkıntı yaşamadan İstanbul'a ulaştı.³⁹

Başkomutan Francesco Morosini, 17 Ağustos 1687'de (8 Şevval 1098) Gördes'i ele geçirdi. Bir süre sonra İnebahtı'yı da kolayca işgal edince Mora Yarımadası'nın tamamı Venediklilerin hakimiyetine girdi. Osmanlıları Mora'nın güney ucunda yer alan Benefşe'den de sürmeye karar veren Başkomutan Morosini, bu küçük adaya denizden düzenlenecek saldırı için ince donanmanın başında harekete geçerken, Fevkalade Kaptan Lorenzo Venier'e kalyonlarla kuşatmaya katılması için emir gönderdi. Benefşe'deki Osmanlı muhafızları teslim olma çağrılarını reddettiğinde Venedik kadirga ve kalyonlarının ortaklaşa ilk harekâtı 2 Eylül'de (24 Şevval) başladı. 11 Eylül'e (4 Zilka'de) kadar süren saldırılar sırasında kalyonlardan kaleye şiddetli bir

³⁸ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 222-223; BnF, Français 7169: *Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople*, c. VIII, vr. 167b-168a, 185b-186b, 189a, 290b-291a.

³⁹ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 223.

bombardıman gerçekleştirildi. Benefşe Kalesi'nin muhafızları da bu saldırıya aynı şiddette karşılık verdi, hatta Cenevizlilerden alınan San Maria kalyonu kaleden atılan bir topun barut deposuna isabet etmesi sonucunda yanıp battı ve mürettebatından sadece altı kişi kurtulabildi. Benefşe'yi ele geçiremeyeceğini anlayan Başkomutan Morosini 11 Eylül'de (4 Zilka'de) ince donanmayla bölgeden ayrıldı ve bir süre sonra Kaptan Venier de kalyonlarla kendisini takip etti.⁴⁰

Francesco Morosini, Benefşe'de alınan mağlubiyetten kısa bir müddet sonra 29 Eylül 1687'te (22 Zilka'de 1098) Atina'yı ele geçirdi. Kaptan Venier'in emrindeki kalyonlar kasım ayının sonuna kadar bölgede devriye gezmeyi sürdürdü. Sefer sonlandırıldığında ise geri dönüş yolunda şiddetli rüzgarlar yüzünden birçok kalyon filodan koptu. Francesco Morosini, 1687 (1098) yılını Mora Yarımadası'nı Venediklilerin hakimiyetine katarak noktalar, Fevkalade Kaptan Lorenzo Venier ve yelkenli savaş gemileri bir kez daha kayda değer bir başarı gösterememedi. Bu durum Başkomutan Morosini'ye Venedik kalyonlarını kara seferlerinde hizmet gören yardımcı kuvvetler pozisyonuna çekmek için fırsat tanıdı. Seferin sonunda Morosini, Amiral Alvise Priuli'yi görevden alarak, Kaptan Venier'i kalyonların idaresindeki en büyük destekçisinden mahrum bıraktı.⁴¹

Osmanlı donanması 1098 (1687) yılında önceki seneki başarılarını aratan bir performans ortaya koydu. İlk göze çarpan durum, Mora seraskerlerinin kara birlikleriyle Venediklilerin Mora'da ilerlemesini önleyememesi yüzünden Osmanlı donanmasının farklı vazifeler icra etmeleri için kadirga ve kalyonlar olarak ikiye ayrılmasıydı. Mîrî Kalyonlar Kaptanı Benefşeli Ali Paşa'nın emrindeki on mîrî kalyon, Akdeniz Muhafazası stratejisi kapsamında Ege adalarını düşman saldırısından korumak ve Mısır'dan gelen ticaret gemilerinin yolcularını güvende tutmakla vazifelendirilmişti. Venedik kalyonlarının Rodos civarında gerçekleştirdiği saldırıdan hasar almayan Osmanlı kalyonları, önceki seneye kıyasla kalyon sayısı bakımından üstün Venedik donanmasıyla savaşmayı da göze alamamış ve iyi tahkim edilen

⁴⁰ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 223-224; Pinzelli, *Venise et la Morée*, s. 148-151; Parmaksızoğlu, *Osmanlı-Venedik Savaşları*, s. 207-208; *The London Gazette*, 12-15 September 1687, N. 2227, s. 1; Benefşe hakkında bkz. Bülent Akyay, "Evliyâ Çelebi Seyahatnamesine Göre Benefşe (Menekşe)", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, c. 12, sayı 2 (2011), s. 129-154.

⁴¹ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 224-225.

Rodos'a sığınmıştı. Uzun süre Venedik kalyonlarının ablukasına maruz kalan Osmanlı kalyonları, en sonunda onların uzaklaşmasından istifade ederek, nezaret ettikleri ticaret gemileriyle peyderpey Rodos'tan ayrılmış ve ticaret gemilerinin zarar görmeden İstanbul'a varmasını sağlamıştı.⁴²

Kaptanıderya Mısırlıhâde İbrahim Paşa idaresindeki kadırgalar ise Venedikliler karşısında zor durumda olan Mora'daki Osmanlı ordusuna mühimmat ve asker taşımakla mükellef tutulmuştu. İbrahim Paşa bu vazifeyi yerine getirmesine rağmen Venedik kürekli ve yelkenli savaş gemilerinin kara kuşatmalarını desteklemesini engelleyecek bir hamlede bulunmadı. Hatta Venedikliler, Mîrî Kalyonlar Kapudanı Ali Paşa'nın memleketi Benefşe'ye donanmayla saldırdığında bile önlem almamıştı. Fındıklılı Mehmed Ağa, Venedik kalyonlarından kaçarak Eğriboz'dan Sakız'a geçen ve kalyonların da katılmasıyla neredeyse sefer mevsiminin tamamını burada geçiren İbrahim Paşa'nın çekingenliğini *"bu yıl Venedik donanması yüz elli pâre yelken olup ve bir mahalle yapışmayup, Mora etrâflarında yazıldı"* diyerek açıklamıştı.⁴³ Osmanlı müverrihi, Kaptanıderya'nın kararını aklamak için Venedik donanmasındaki savaş gemilerinin sayısını fazla göstermiştir. Kendi ifadesiyle *"Mora etraflarına yazılan"* Venedik savaş gemileri ise karadan yönetilen saldırılara denizden destek vererek Mora'daki birçok şehrin kısa sürede işgal edilmesine katkı sağladı. Neticede, önceki sene Venedik donanmasını iki defa mağlup ederek Mora'daki kayıplara karşılık veren ve Osmanlılara moral kazandıran donanma, o sene Mora'da aldıkları zaferlerle üstünlüğün Venediklilere geçmesine seyirci kaldı. Buna rağmen, Osmanlı donanması birkaç sene daha Venediklilerin özellikle Eğriboz'a yönelik saldırılarına karşı Osmanlı kara ordusuna yardım etmeyi deneyecekti.

3.3. Tersanelerde Sefer Hazırlıkları

Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, Sadrazam ve Serdar-ı Ekrem Sarı Süleyman Paşa komutasındaki Osmanlı ordusunun Avusturya ordusu karşısındaki mağlubiyetini ve Venediklilerin Mora Yarımadası ve Atina'yı ele geçirdiğini öğrenen IV. Mehmed'in *"ne olaydı öleydim bugünleri görmeyeydim, bugünleri görmekten ölmek"*

⁴² Fransa büyükelçisi Girardin, bazı Fransız ticaret gemilerinin sağ salim İstanbul'a geldiğini belirtirken, bir kısım Osmanlı gemilerinin hâlâ Rodos'ta Venediklilerin ablukasına takıldığından bahsetmiştir, bkz. *Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople*, c. VIII, vr. 294b.

⁴³ *Silahdar, Târih*, s. 1097.

yeğdir” diyerek ızdırıp çektiğine değinmişti.⁴⁴ Sadece Sultan’ı değil serhaddeki askerleri de öfke ve üzüntüye sürükleyen seri mağlubiyetler, alınan bazı kararların askerlerin tepkisini çekmesiyle kısa sürede bir ordu isyanına dönüştü. Bunun sonucunda, Sadrazam Sarı Süleyman Paşa’yı öldürdükten sonra Belgrad’dan İstanbul’a yürüyen askerler, 2 Muharrem 1099’da (8 Kasım 1687) IV. Mehmed’i hâl etti ve yerine II. Süleyman’ı tahta çıkardı.⁴⁵ Kaptanıderya Mısırlı zâde İbrahim Paşa ise mîrî kalyonları Foça Limanı’nda bıraktıktan sonra on dokuz kadırgayla 6 Muharrem 1099’de (12 Kasım 1687) İstanbul’a döndü ve Yalı Köşkü’nde yeni padişah II. Süleyman ile görüştü.⁴⁶

Fransa Büyükelçisi Pierre Girardin, İstanbul’daki isyan ve taht değişikliği hakkında XIV. Louis’e yazdığı mektuplarda, Osmanlıların cephelerdeki mağlubiyetleri telafi etmek ve özellikle Venediklilerden Mora’yı geri almak için en azından otuz bin askerden oluşan bir ordu kurmayı amaçladıklarını yazmıştı. Daha önce Venediklilerle sulh için bazı teşebbüslerde bulunan Osmanlılar, şimdi barış fikrini tümüyle rafa kaldırmış⁴⁷ ve Mora’ya gönderilecek Osmanlı ordusuna asker ve mühimmat nakletmeleri için Tersâne’de 40-50 kalyete hazırlamaya başlamıştı.⁴⁸ Girardin, XIV. Louis’e Ocak 1688’de yazdığı diğer bir mektupta, Osmanlı Tersânesi’nde sekiz kalyetenin yapımının sürdürdüğünden bahsetmişti. Ayrıca II. Süleyman’a bağlılıklarını bildiren Garp Ocaklarının kalyonlarıyla Osmanlı donanmasına katılma sözü verdiğiğine değinmişti.⁴⁹ Tophâne-i Âmire’de kadırgalarda kullanılacak küçük çaplı topların tamamlanması için büyük bir mesainin harcandığına da dikkat çekmişti.⁵⁰

⁴⁴ **Silahdar, Târih**, s. 1069.

⁴⁵ IV. Mehmed’in tahtan indirilmesiyle sonuçlanan ordu isyanı için bkz. İsmail Katgı, “Osmanlı Devleti’nde Tipik Bir Askeri Ayaklanma Örneği: Viyana’dan Dönüş ve 1687 İsyanı”, **Vakanüvis: Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, c. 5, sayı 2 (2020), s. 759-793.

⁴⁶ **Silahdar, Târih**, s. 1097; **Zübde-i Vekayât**, s. 266; **Târih-i Râşid**, c. I, s. 326; BnF, Français 7170: **Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople**, c. IX, vr. 297b-298a.

⁴⁷ BnF, Français 7172: **Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople**, c. XI, s. 249.

⁴⁸ **Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople**, c. VIII, vr. 393a-393b, 399a-399b; Silahdar Mehmed Ağa’ya göre, “*ba’zı serhad kal’alarına zahîre ve imdâd-ı asker yetiştirmeğe bi-hasebi’l-iktizâ on sekiz oturak, yigirmi kıt’a oturak firkateleri inşâsı fermân*” buyrulmuştu, bkz. **Silahdar, Târih**, s. 1111.

⁴⁹ BnF, Français 7171: **Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople**, c. X, vr. 5b-6a.

⁵⁰ **Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople**, c. X, vr. 87b.

Pierre Girardin'ın sağladığı bilgiler, Osmanlıların önceki sene cephelerde alınan mağlubiyetler ve yaşanan kayıpları telafi etmek için kapsamlı bir hazırlık sürecine girdiğini gösterir. Ancak Kaptanıderya İbrahim Paşa idaresinde donanma hazırlıkları, II. Süleyman'ın tahta çıkmasıyla yatışmayan askerlerin İstanbul'da çıkardığı karışıklıklardan olumsuz etkilendi. İsyanın ilk günlerinde yeniçeriler ve sipahiler, İbrahim Paşa'nın ailesini iki kadırgaya yerleştirdikten sonra konağını talan etti.⁵¹ Ayrıca kadırgalardaki levendler de başkente dönünce isyanlara katıldı ve bunun üzerine İbrahim Paşa onlardan sorumlu olan bütün yüksek rütbeli memurları değiştirmek zorunda kaldı.⁵² Sadrazam Siyavuş Paşa, askerlerin tasallutuna son vermek amacıyla birkaç asi lideri öldürme fikrini görüşmek için İbrahim Paşa'yı da meclisine davet etti.⁵³ Yaşananlardan mustarip olan başkent esnafının teşvikiyle başlayan ve padişahın sancak çıkarmasıyla yeniçerilere karşı bir nefsi müdafaaya dönüşen olaylar sırasında Mısırlızâde İbrahim Paşa asilerin tedip ve başkent halkının teskin edilmesinde sorumluluk alarak öne çıktı.⁵⁴ Girardin'e göre, Mart 1688'de (Cemâziyelevvel 1099) nihayet askerlerin tümüyle yatıştırılmasıyla İbrahim Paşa, Mora'da Osmanlıların elinde kalan tek yer olan Benefşe'ye yardım göndermek için hazırlıklarını hızlandırdı. Bunun için Tersane'de 40 ve Kandiye'de 15 kalyetenin inşasına⁵⁵ nezaret ediyor ve 60 kürekçi den müteşekkil bu kalyetlerin her biriyle 80 asker taşımayı planlıyordu.⁵⁶

Osmanlıların donanma hazırlıklarıyla alakalı önemli bilgiler paylaşan Pierre Girardin, Kaptanıderya Mısırlızâde İbrahim Paşa ile 15 Mart 1688'de (12 Cemâziyelevvel 1099) bir görüşme gerçekleştirdi. İbrahim Paşa bu görüşmede Fransa büyükelçisine donanmanın durumu hakkında bilgiler verirken, devletin içinde bulunduğu vaziyetle ilgili fikirlerini ve eleştirilerini de samimice dile getirdi. Kendisi ilk olarak devletin Avusturyalılara bu kadar fazla toprak kaybedeceğini ve onlara karşı güçlü bir ordu kuramayacak hale düşeceğini öngöremediğini itiraf etti. Bütün bu

⁵¹ *Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople*, c. IX, vr. 219a-219b.

⁵² *Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople*, c. IX, vr. 320a.

⁵³ Katgi, "1687 İsyanı", s. 793-811.

⁵⁴ *Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople*, c. X, vr. 174a-174b.

⁵⁵ Kandiye Tersanesi hakkında bkz. Ersin Gülsoy, "Osmanlı Fethinden Sonra Kandiye Tersanesi ve Limanı", *Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu 26-29 Eylül 2013, Türk Denizcilik Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 2014, c. VI, s. 179-193.

⁵⁶ *Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople*, c. X, vr. 179b.

fiyaskodan sorumlu olanların hakkıyla cezalandırılmamasından da şikayetçiydi. Yeni sadrazam Nişancı İsmail Paşa'nın savaş giderlerine kaynak bulmakta beceriksiz olduğunu ve liyakatli kişilere danışmadığını düşünüyordu. Kalyetelerin inşasının giderleri karşılanamadığı için aksadığını ve on beş kalyeteden fazlasını tamamlamanın zor olduğunu ifade etti. Ayrıca Tunusluların Osmanlı donanmasına katılmakta istekli olmadıklarını ve Tunus Beyi'nin padişahın emirlerine uymadığını söyledi. Keza Trablusgarplılar da Tunuslular gibi verdikleri sözleri tutmamaya yatkındı. İbrahim Paşa'ya göre, sahip oldukları otuz dört kadirgayı -ki bunların bir kısmını Karadeniz'de görevlendirmesi gerekiyordu ve on mîrî kalyonu rakipleriyle mücadele edecek seviyede teçhiz edememişlerdi. Papalık, Toskana ve Malta'dan gelen on sekiz kadirga sayılmadığı takdirde bile Venedikliler kendilerinden daha fazla kadirgaya sahipti. Ayrıca rakiplerinin donanmasında altı *galeazza* ve otuza yakın kalyon mevcuttu. Kaptanıderya, İstanbul'daki isyanlardan zarar görmemeleri için Foça'da kışlaya bıraktığı on mîrî kalyonun zahire ve barut getirmek için İskenderiye'ye doğru yola çıktıklarını da belirtti. O sene Venedik donanmasından uzak kalmaya gayret göstereceklerini ve Mora seferine odaklanarak nereye gerekirse oraya yardım götürmeye öncelik vereceklerini söyleyerek sefer stratejisini de açıkladı. Özellikle Venediklilerin hedefinde olan Eğriboz'a destek olmak için tedbirler alıyordu.⁵⁷

Pierre Girardin'in Kaptanıderya Mısırlızâde İbrahim Paşa ile yaptığı görüşmeden aktardığı notlar, Osmanlı donanmasının durumu ve stratejisinde yaşanan değişimi yansıtmaları bakımından dikkate değerdir. İbrahim Paşa'nın ifadeleri ilk olarak, II. Süleyman'ın tahta geçmesinin ve cephelerde yaşanan mağlubiyetlerin devlet hazinesi ve seferlerin finansmanında yol açtığı hasardan, halihazırda farklı gelir kaynaklarıyla giderlerini karşılamaya çalışan Tersâne-i Âmire ve donanmanın da etkilendiğini ortaya koyar. Öyle ki planlanan Mora seferine asker ve mühimmat nakletmek için kırk beş-elli adet kalyete inşa etmek istenilmesine rağmen sadece on beş tanesi hazır hale getirilebilmişti. İbrahim Paşa ikinci olarak donanmadaki kadirga ve kalyonları teçhiz etmekte sıkıntı yaşandığına dikkat çekmişti. Lorenzo Venier'in Osmanlı kalyonlarının daha fazla top ve mühimmata sahip oldukları için üstün geldiklerini dile getirdiği hatırlanırsa, bu durum Osmanlı kalyonlarının rakipleri

⁵⁷ Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople, c. XI, s. 255-257.

karşısındaki avantajını kaybetme riski doğurabilirdi. Bununla da bağlantılı olarak İbrahim Paşa, Venedik donanmasının kadirga, galeazza ve kalyon sayısı bakımından Osmanlı donanmasından üstün olduğunu kabul etmişti. Dikkat çekici olan husus ise kendisinin Venedik donanmasını bir bütün olarak değerlendirmesiydi. O seneye kadar Venedikliler, Francesco Morosini komutasında ince donanmayı Mora seferinde ve fevkalade kaptanların komutasındaki kalyonları Akdeniz’de görevlendirmişti. Koron’a yönelik yardım girişimi sırasında Osmanlı kadirgalarının Venedik kadirgalarıyla Malamata Kalesi önündeki çatışması dışında Osmanlı donanması bu süreçte genellikle Venedik kalyonlarıyla mücadele etmişti. Ancak, Mora Yarımadası’nın büyük bir kısmının Venediklilerin kontrolüne geçmesini ve son sene Venedik kalyonlarının ile kadirgalarının kara birlikleriyle ortaklaşa harekât düzenlemesini göz önüne alan Kaptanıderya, Osmanlı donanmasının bundan sonra Mora ve Eğriboz’u işgal etmek için bir araya gelen Venediklilerin kürekli ve yelkenli gemilerinin hepsiyle mücadele etmek zorunda kalacağını düşünüyordu. Önceki sene Venedik donanması Benefşe ve Gördes’e saldırırken, kendisinin donanmayla Sakız’dan ayrılamaması bu çekinceden ileri geliyor olmalıydı. Neticede İbrahim Paşa, Venedik donanmasıyla doğrudan çatışmaya girmeyen ve Mora seferine mühimmat ve asker nakletmeyi hedefleyen yeni bir strateji belirlemeye mecbur kalmıştı.

Fransa Büyükelçisi Pierre Girardin’in verdiği bilgilere kıyasla dönemin tarihçileri ve arşiv kayıtları Osmanlı donanmasının 1099 (1688) yılı hazırlıkları hakkında çok az bilgi sağlar. Kaptanıderya İbrahim Paşa tarafından İstanbul’daki isyanlarda zarar görmemeleri için Foça’da bırakılan mîrî kalyonlara, zahire ve barut nakletmek maksadıyla İskenderiye’ye gitmeden önce kereste ve yelken temin edildi. Safer-Rebi’ülevvel 1099’da (Ocak-Şubat 1688) kış aylarında, tamire muhtaç bazı kalyonlar için yeni sütun ve serenler⁵⁸, yelkenlerine kirpas ve tamire muhtaç bölümlerinde kullanılmak üzere çeşitli keresteler, bir miktar kurşun ve alât gönderildi

⁵⁸ Gemilerin güvertelerinden yukarı doğru dikilen ve topuklan bazı gemilerde omurga, bazı gemilerde güvertelerinden herhangi biri üzerinde bulunan yuvalara bindirilen ve eğrilmemesi için çarmık ve diğer halatlarla baştan, kıçtan ve yanlardan bağlanan direklerle sütun direkler üzerinde yelken açmak ve işaret kaldırmak üzere yatay olarak bağlanmış gönderlere de seren denilirdi. Osmanlıların gemilere sütun ve seren tedarikinin detayları için bkz. Bostan, **17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, s. 119-120; Aydın, **Sultanın Kalyonları**, s. 258-263.

(Tablo 9).⁵⁹ İhtiyaçları ve tamirâtı tamamlanan kalyonlardan birkaçı, İskenderiye’den Rodos’a 77.488 kile pirinç, 8.268 kile mercimek ve 1.316 kıyye barut taşıdı ve bu malzemeler daha sonra 4 sefineyle İstanbul’a nakledildi.⁶⁰

Tablo 9: Safer-Rebî’ülevvel 1099’da (Ocak-Şubat 1688) mîrî kalyonlara temin edilen malzemeler

Malzeme Çeşitleri	Miktar	Fiyat (Akçe)
Seren-i mayıstra	1 adet	19.500
Seren-i babafingo	3 adet	3.600
Sütun-ı cıvadora	1 adet	18.000
Alât	108,5 kantar	84.630
Kurşun	51,5 kıyye	1.030
Makara-ı kebir	16 adet	8.300
Kirpas-ı badban	4.500 top	675.000
Kirpas-ı tente	6.500 adet	465.000
Kereste Çeşitleri	Miktar	Fiyat (Akçe)
Vürdinar-ı çam-ı kalyon	12 adet	4.320
Astar-ı kalyon	7 adet	8.400
Pâre-i bodostama-ı kalyon	3 adet	600
Onurga-ı kalyon	2 adet	3.840
Kanad-ı kalyon	2 adet	1.200
Vürdinar-ı delikli	3 adet	2.880
Koğuş-ı çam-ı kalyon	5 adet	6.000
Bodostama-ı ser-i kalyon	1 kıta	2.400
Vürdinar-ı bellüt	29 kıta	14.500
Toplam Fiyat	1.918.600 akçe	

Kaynak: D.BŞM.TRE.d, 14580, s. 4, 9.

Donanmanın ihtiyaçlarının artmasına mukabil Tersâne-i Âmire’de de bazı değişiklikler yapıldığı fark edilmektedir. 9 Zilka’de 1097’de (27 Eylül 1686) Kurşunlu Mahzeni’nde peksimetlerin depolandığı mahzen, 105.300 akçe masraf yapılarak tamir edildi ve genişletildi.⁶¹ 1099’da (1688) kalyon ve kadırgalarda kullanılan toplara barut temin etmek için Şehremini’de yeni bir baruthâne inşa edildi.⁶² Bunlar dışında, 18 Rebî’ülevvel 1099’da (22 Ocak 1688) Tersâne’ye 37.499 akçe değerinde çeşitli eşya

⁵⁹ D.BŞM.TRE.d.14580, s. 4, 6.

⁶⁰ AE.SSÜL.II, 30/2932.

⁶¹ MAD.d, 5357, s. 7.

⁶² Bostan, 17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire, s. 171.

ve malzeme, 2.750 akçe tutarında farklı türlerde kereste, üsera ve personel için 610.500 akçe bedelle 4.070 kile buğday⁶³ ve Samakov'dan 734 kantar âhen-i ham satın alındı.⁶⁴

Osmanlılar cephelerdeki mağlubiyetlerin ve taht değişikliğinin sarsıntılarını atlatmaya ve donanmayı yeni stratejiye göre hazırlamaya çalışırken, Venedikliler Mora Yarımadası'nı ele geçirmenin verdiği özgüvenle donanmayla Çanakkale Boğazı'nı ablukaya almayı tartışıyordu. Başkomutan Francesco Morosini, Fransa, İngiltere ve Hollanda hükümetleriyle ciddi diplomatik sıkıntılar doğuracağını öngörerek bu planı ilk fırsatta reddetti. Bunun yerine donanmayı ilgilendiren bir diğer önemli meselenin çözümüne mesai ayırdı. Venedik Senatosu ilk defa 1686 yılının sonunda donanmanın sefere çıkmadan önce Korfu'da toplanmasının ve buradan harekete geçmesinin hem zaman kaybına hem maddi zarara yol açtığını gerekçe göstererek Mora ve Akdeniz'e daha yakın bir yerde yeni bir üs kurulmasını istemişti. Özellikle kalyonlar Korfu'dan ayrıldıktan sonra Ege'ye kadar olan uzun mesafede toplu halde hareket etmekte sıkıntıyı yaşıyordu. Başkomutan Morosini, iyi bir deniz tabanına ve gemilerden anlayan zanaatkârlara sahip olan Adriyatik'teki Korçula Adası'nı önerdi. Her kış duruma göre kürekli gemilerin yahut kalyonların Korçula'ya gitmesine ve böylece iki senede bir savaş gemilerinin burada bakımlarının yapılmasına karar verdi. Morosini'nin emriyle 1687 yılının sonbaharında tamire ihtiyacı olan sekiz kalyon Korçula'da demirledi. Diğer kalyonlar Fevkalade Kaptan Lorenzo Venier'in gözetiminde Pire'de kışladı. Ancak bir süre sonra Korçula'da yeterli sayıda zanaatkâr olmadığı için aynı anda iki kalyondan fazlasının bakımının yapılamadığı ortaya çıktı. Venedik Tersanesi'nden zanaatkâr göndermek veya kalyonların dördünü Korçula ve diğer dördünü Venedik'te tamir etmek gibi fikirlere de imkanlar el vermediği ve masrafları arttırdığı için itibar edildi. Mevcut sekiz kalyondan San Vittorio ve Ercole Vittoriosso Korçula'ya ulaştığında az sayıdaki zanaatkârın bu tür büyük yelkenli gemileri tamir etme becerileri olmadığı da anlaşıldı. San Vittorio'nın bakımı, yeterince kereste bulunamadığı için aksayınca, Senato yeni bir kararla Drago Volante, San Antonio da Padova, Fama Volante ve San Giovanni Battista Piccolo kalyonlarının Venedik'e dönmesini istedi. Geride kalan San Vittorio ve Ercole Vittoriosso

⁶³ D.BŞM.TRE.d, 14580, s. 3, 6.

⁶⁴ D.BŞM.TRE.d, 14578, s. 8.

kalyonlarının bakımı ise ancak Mart 1688’de tamamlanabildi. Neticede, Francesco Morosini’nin Korçula’yı hem yeni bir üs hem de savaş gemilerinin bakımının yapıldığı bir tersaneye çevirme girişimi başarısız oldu.⁶⁵

Mevcut kalyonların bakımı için yeni bir üs kurma tartışmalarının sürdüğü sırada Venedik Tersanesi’nde yapımı tamamlanan iki kalyon Aralık 1687’de denize indirildi. Mimar Benetto di Zan Maria Gambillo tarafından yapılan kalyona Sacra Lega ve Matteo di Antonio Caime tarafından yapılan kalyona Vittoria ismi verildi. Otuz seneye yakın hizmette kalacak olan kalyonların her ikisi de 31,3 metre uzunluğunda, 10,4 metre genişliğinde ve 44 topa ve 120 denizciye sahipti. 22 Mart 1688’de 34,8 metre uzunluğunda ve 10,4 metre genişliğinde olan Valor Coronata tamamlanıp denize indirildi. 52 toplu bu yeni kalyonun idaresi, uzun süreli bir bakım için Tersane’ye çekilen Drago Volante’nin kaptanı Giovanni Milovich’e tevdi edildi. Diğer iki kalyona göre daha büyük olmasına rağmen Drago Volante’de hizmet eden 100 denizcinin hepsi Valor Coronata’ya transfer edildi. Aslında Francesco Morosini Eğriboz’a saldırımadan önce ticaret gemileriyle Mora’ya asker taşımaya başladığı için Korçula’dan dönen beş kalyondaki denizcilerin sayısı da 80’den 100’e çıkarılmıştı. Bu durum Valor Coronata başta olmak üzere beş kalyonun yeterli sayıda denizci bulmak için farklı yollara başvurmalarını gerektirdi. San Giovanni Battista Piccolo kalyonun kaptanı Onorato Aramon, Cenevizli olmasının avantajını kullanarak Liguri bölgesinden çok sayıda denizci toplayabildi. Ne var ki genel olarak kalyonlara denizci bulmak kolay olmadı. Bu yüzden kalyonlar Haziran 1688’de harekete geçebildi ve Başkomutan Morosini’ye çok geç bir tarihte katıldı.⁶⁶

Valor Coronata kalyonunun hizmete girmesiyle Venediklilerin 1675’te başlattıkları kalyon projesi tamamlandı. Planlanan on altı kalyondan on üçünün donanmaya katılması projenin olumlu sonuçlarından biriydi. Hedeflenen sayıda yedek kalyon yapılamaması ve kalyonların savaşlardaki kötü performansları yüzünden inşalarının dört yıl kadar gecikmesi ise projenin aksayan yönleriydi. Venedikliler inşası geciken kalyonlar sebebiyle büyük paralar harcayarak kalyon kiralamak zorunda

⁶⁵ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 225-228; Setton, *Venice, Austria, and the Turks*, s. 325-326.

⁶⁶ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 228-231.

kalmıştı. Neticede 1685'te bütün kalyonların hazır olmasını amaçlayan Venedikliler, 1684'ten itibaren her sene ortalama iki kalyonun yapımını tamamlayarak, ancak 1688'de kalyonların hepsini hizmete sokmayı başardı.⁶⁷

3.4. Venedik Donanması Eğriboz Kuşatmasında ve Osmanlı Donanması Ege'de

Venediklilerin Mora Yarımadası'ndaki ilerleyişine karşı koyamayan Osmanlılar, Yunan anakarasının en doğusunda kıyaya paralel uzanan Eğriboz Adası'nın merkezi ve anakara ile ada arasında Eğriboz Boğazı'nın en dar yerinde bulunan Eğriboz Kalesi'ni korumak için kapsamlı hazırlıklar yaptı. Eğriboz ile anakarayı bağlayan köprü üzerindeki Köprü Kalesine ek olarak, 1098 (1687) yılının ortalarında Atina'ya giden yol üzerinde bulunan Karababa mevkiinde Venedikli bir ihtida olan Girolamo Galoppo'nun nezaretinde yeni bir kale inşa edildi.⁶⁸ Eğriboz'da ise muhafızların görüş açısını iyileştirmek için kalenin dışında bulunan ağaçlar kesildi, surların etrafına siperler kazıldı, varoşu çevreleyecek şekilde toprak ve ağaçlardan tahkimatlar yapıldı ve uygun yerlere tabyalar yerleştirildi.⁶⁹

Venedikliler Eğriboz kuşatması öncesinde ordunun ve donanmanın hazırlıklarıyla ilgileniyordu. Başkomutan Francesco Morosini, uzun tartışmalar neticesinde büyük zayiata yol açan veba salgının ortasında yeterli miktarda zahire ve askerden mahrum kalan Atina'yı terk etmeye karar verdi (Nisan 1688/Cemâziyelâhır 1099). Akropolis garnizonundaki askerler ve silahlar, kalyon ve kadırgalara yüklenererek Porto Poro'ya taşındı ve Başkomutan da ince donanmanın kalan kısmıyla Pire'ye döndü.⁷⁰ 3 Nisan 1688'de (1 Cemâziyelâhır 1099) Venedik doğesi seçilen Francesco Morosini, Pire'de bir taraftan donanma ve kara ordusunun hazırlıklarıyla meşgul olurken, diğer taraftan Girit'e saldırılmasını isteyen Otto Wilhelm Königsmarck başta olmak üzere bir grup komutanla görüşmeler gerçekleştirdi. Müzakerelerin sonunda Eğriboz'a saldırılma kararı alınmasını sağlayan Başkomutan Morosini, donanmanın Eğriboz kuşatmasındaki rolünü de belirledi. Buna göre, iki filo

⁶⁷ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 231.

⁶⁸ Muhittin Kul, "Venedikli Bir İhtidanın İntikamı: Girolamo Galoppo ve Son İstihkâm", *Anasay*, S. 20 (2022), s. 47-74.

⁶⁹ Muhittin Kul, "Muhasara ve Deprem: Kal'a-i Ağrıboz Tamiratları (1688-1715)", *History Studies*, c. 13, sayı 1 (2021), s. 73; Machiel Kiel, "Eğriboz", *DİA*, c. 10, İstanbul 1994, s. 492.

⁷⁰ Setton, *Venice, Austria, and the Turks*, s. 331-342.

Eğriboz'un güney ve kuzey körfezleri ile Eğriboz Boğazı etrafında devriye gezerek, bölgede kışlayan derya beylerinin gemilerini uzaklaştıracak ve Osmanlıların deniz üzerinden kaleye göndereceği imdat donanmasına engel olacaktı. Başkomutan Morosini, Kaptanıderya İbrahim Paşa'nın emrinde Eğriboz'a gelmesi muhtemel destek birlikleriyle mücadele etmesi için en az otuz kalyondan müteşekkil üçüncü bir filonun daha kurulmasını planladı. Bu doğrultuda mevcut yirmi dört kalyona ek olarak İngilizlere ait 30 toplu bir ticarî kalyon kiralanarak donanmaya dahil edildi.⁷¹

Atina'dan çekilmek zorunda kalan Francesco Morosini, Fevkalade Kaptan Lorenzo Venier'i 23 Nisan'da (21 Cemâziyelâhır) sekiz kalyon ve denizden güçlü top atışları yapabilen havan toplu bir kalyete (*galeotte a bombe*) ile Selanik'e gönderdi. Bu hamleyle şehirden haraç toplamak ve yaklaşan sefer öncesi Osmanlılara göz dağı vermek istedi. Selanik'e şiddetli bir saldırı gerçekleştiren Kaptan Venier, buna rağmen kalede bulunan eski Mora Seraskeri İbrahim Paşa'nın karşı saldırıları yüzünden geri çekilmek zorunda kaldı. Fevkalade Kaptan, Porto Poro'ya uğradıktan sonra dokuz kalyon ve iki ateş gemisi ile Hristiyan korsan gemilerini Eğriboz kuşatmasında Venediklilere katılmaya ikna etmek için Akdeniz'e açıldı. Poros Adası'nda 16 Mayıs'ta (15 Receb) dört büyük kalyete ve sekiz kadırgadan müteşekkil bir filoyu yöneten korsanları Venedikliler yanında savaşmaya ikna etti. 19 Mayıs'ta (18 Receb) Porto Poro'ya geri döndü.⁷² Kaptan Venier'i Selanik'e gönderdikten üç gün sonra Başkomutan Morosini de 26 Nisan'da (24 Cemâziyelâhır) on dokuz kadırgayla Porto Poro'dan ayrıldı. Osmanlı gemilerini Eğriboz'a yardım götürmekten alıkoymak için dört gün boyunca Eğriboz'un güneyinde bulunan Kızılhisar, Petalies ve Spili adalarının etrafında devriye gezdi.⁷³

Venediklilerin Eğriboz'a saldıracağını öngören Osmanlılar, Safer 1099'da (Aralık 1687) tecrübeli devlet adamlarından Arnavud Koca Halil Paşa'yı Mora seraskeri tayin etmişti. Mora'ya gönderilecek ordunun mühimmatı mîrîden karşılandı, başkentten belirli sayıda yeniçeri görevlendirildi ve bir kısım ümera emrindeki

⁷¹ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 232.

⁷² Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 232-233; Pinzelli, *Venise et la Morée*, s. 171; Setton, *Venice, Austria, and the Turks*, s. 350-351; *The London Gazette*, 26-30 July 1688, N. 2368, s. 1.

⁷³ Setton, *Venice, Austria, and the Turks*, s. 348.

birliklerle Mora'ya sevk edildi.⁷⁴ İstanbul ve Gelibolu'dan firkateler ve kalyetelere yüklenen ilk mühimmat ve zahireler Eğriboz'a Rebî'ülâhır 1099'da (Şubat 1688) ulaştı.⁷⁵ Kaptanıderya Mısırlızâde İbrahim Paşa ise 28 Cemâziyelâhır 1099'da (30 Nisan 1688) on altı kadirgayla Tersâne-i Âmire'den çıktı ve Yalı Köşkü'nde II. Süleyman ile görüştüktan sonra Beşiktaş'a geçti.⁷⁶ Fransa Büyükelçisi Pierre Girardin'e göre, 3 Receb'de (4 Mayıs) İstanbul'dan ayrılan Kaptanıderya'nın emrinde on kadirgayı Karadeniz'de görevlendirdiği için sadece on beş kadirga vardı. Ege adaları ve Eğriboz'dan donanmaya en fazla on veya on iki kadirganın katılacağını düşünüyordu. Neticede Osmanlı donanması en iyi ihtimalle yirmi yedi kadirga ve on kalyondan oluşacaktı. Garp Ocakları kalyonlarının Osmanlı donanmasına katılması beklenmiyordu. Girardin, Osmanlı mîrî kalyonlarından ikisinin durumunu bilmediğini, fakat 10 Cemâziyelâhır'da (12 Nisan) eline ulaşan mektuplardan yedi kalyonun İskenderiye'de olduğunu öğrenmişti. Sonraki günlerde kendisine gelen yeni bir istihbarata göre, kalyonlardan biri Rodos civarında bir Hristiyan korsan gemisiyle karşılaşmış ve korsan gemisi Rodos Limanı'na girdikten hemen sonra batmıştı. Ardından iki Osmanlı kalyonu Hristiyan korsanlarla mücadele etmek için harekete geçmişti.⁷⁷ Fındıklılı Mehmed Ağa'ya göre, İbrahim Paşa'nın İstanbul'dan ayrıldığı günde Sadrazam Nişancı İsmail Paşa Sultan'a "*kâfirin altı pâre vardakosta kalyonları şiddet-i rüzgârdan deryâya gark ve iki pâresi dahi Karafoça'da kışlayan mîrî kalyonlar pençesine girdüğün arz eyledi.*"⁷⁸

Pierre Girardin, XIV. Louis'e yazdığı 26 Mayıs 1688 (25 Receb 1099) tarihli mektupta, Venediklilerin Selanik saldırısına kısaca değinmiş ve bu saldırıdan tedirgin olan Kaptanıderya İbrahim Paşa'nın kadirgalarla Gelibolu'dan ayrılmadığını belirtmişti. Kadirgalarda Eğriboz'a ulaştırılmayı bekleyen bin yeniçeri mevcuttu, fakat Kaptanıderya Venediklilerin Sakız'dan Bozcaada'ya ve ardından Boğazlara yönelme ihtimalinden çekiniyordu.⁷⁹ Girardin, 6 Haziran'da (6 Şa'bân) gönderdiği

⁷⁴ Silahdar, Târih, s. 1110; Ali İrfan Kaya, "Venediklilerin 1688 Ağriboz Muhasarası ve Osmanlı Müdafaası", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7, 2014, s. 354.

⁷⁵ The London Gazette, 4-7 March 1688, N. 2433, s. 1.

⁷⁶ Silahdar, Târih, s. 1155.

⁷⁷ BnF, Français 7173: Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople, c. XII, vr. 31b-32a, 34b-35a.

⁷⁸ Silahdar, Târih, s. 1155.

⁷⁹ Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople, c. XII, vr. 103a.

mektubunda, hâlâ Gelibolu'dan ayrılmayan İbrahim Paşa'nın Hanya muhafızı tayin edilen Kıncı Ali Paşa'yı Kandiye'ye götürmesi için bazı kadirgaları görevlendirdiğine değinmişti. Kısa bir süre önce Kandiye Beylerbeyi Zülfikar Paşa'nın yeniçeriler tarafından katledildiğini ve bu olayın Girit'i geri almak isteyen Venediklileri cesaretlendireceğini de eklemişti.⁸⁰ Kaptanıderya, aynı tarihlerde Girardin'e bir mektup yazarak, Osmanlı veya Garp Ocaklarına ait bir gemi tarafından batırıldığı iddia edilen Fransız ticaret gemisinin akıbetini öğrenmek için üç derya beyini Eğriboz'a gönderdiğini, fakat yapılan araştırmalarda saldırının sorumlusu hakkında bir bilgi edinilemediğini bildirdi.⁸¹ Fransa Büyükelçisi 16 Haziran'da (16 Şa'bân) yazdığı mektupta, İbrahim Paşa'nın nihayet Boğazlardan ayrılarak Ege adalarına indiğini ve Girit'in yakınlarında olduğunu not etmişti.⁸² 29 Haziran (29 Şa'bân) tarihli diğer bir mektubunda ise bir Fransız tacirden 15 Haziran'da (15 Şa'bân) Başkomutan Francesco Morosini'nin Kandiye'ye savaş gemileri gönderdiği haberini aldığını paylaşmıştı. Girardin'e göre, Venedikliler Kandiye'yi kuşatmaya sıcak baksalar da kale garnizonu güçlü olduğu için zafer kazanma şansları düşüktü.⁸³ Gerçekten de Kandiye'deki durumdan istifade etmek isteyen Başkomutan Morosini, Eğriboz seferini tehir ederek haziran ayının ortalarında yirmi iki Venedik ve sekiz Malta kadirgasıyla Girit'e gitti, fakat kale muhafızlarının savaşmaya hazır olduğunu görünce bir şey yapamadan geri dönmek zorunda kaldı.⁸⁴ Girardin, Kaptanıderya'nın rakibiyle mücadele edecek durum olmadığı için on beş kadirgayla 21 Haziran'da (21 Şa'bân) Sakız'a çekildiğini ve Venedik donanmasının faaliyetlerini takip ettiğini öğrendi.⁸⁵

Kandiye'de vakit kaybeden Başkomutan Francesco Morosini, 29 Haziran'da (29 Şa'bân) Giovanni Zalpuri komutasında on üç kalyonu Bozcaada ve Gökçeada arasında devriye gezmeye gönderdi. Fevkalade Kaptan Lorenzo Venier ise 1 Temmuz'da (2 Ramazan) dokuz kalyonla Eğriboz'un kuzeyinde kalan körfezi denetim

⁸⁰ *Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople*, c. XII, vr. 120b-121a, 123a, 125b-126a, 170a, 190b-191a; *Zübde-i Vekayiat*, s. 266; *Târih-i Râşid*, c. I, s. 341-342; *Silahdar, Târih*, s. 1158.

⁸¹ *Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople*, c. XII, vr. 157b-158a.

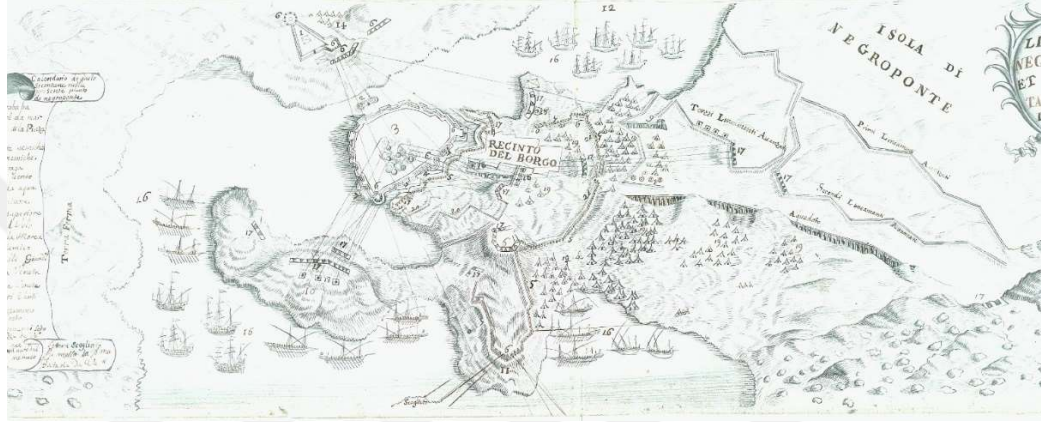
⁸² *Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople*, c. XII, vr. 165a.

⁸³ *Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople*, c. XII, vr. 201b-202b.

⁸⁴ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 233; *Silahdar, Târih*, s. 1177-1178; Girardin, Maltalıların Venedik donanmasına katıldığını bildiren belgelerden birini paylaşır, bkz. *Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople*, c. XII, vr. 139b

⁸⁵ *Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople*, c. XII, vr. 295a, 303b.

altına almak için yola çıktı. Eğriboz'un güney körfezini korumakla vazifelendirilen sekiz kalyondan San Vittorio ve San Giovanni Battista Grande, Korçula'dan geç bir tarihte ayrıldıkları için 8 Temmuz'da (9 Ramazan) Eğriboz'a doğru harekete geçen Francesco Morosini'ye kıl payı yetişebildi.⁸⁶

Görsel 4 Venedik Donanması Eğriboz'da (1688)⁸⁷

Fındıklılı Mehmed Ağa, Venediklilerin 10 Şa'bân 1099'da (10 Haziran 1688) “altmış iki kıt'a kalyon ve elli dört kıt'a Venedik ve Malta ve Papa çekdirmeleri ve altı kıt'a mavna ve on sekiz kıt'a Aşklavon firkatesi ve üç kıt'a Hoy gemisiyle her birinde ikişer dâne humbara havanı ve süvârîsinin bin kadar atları vaz' olunacak mikdâr kayıkları vesâ'ir hured ü büzürk mühimmât-ı cebehâne ve zahîre sefîneleriyle cem'an iki yüzden mütecâviz donanma-yı menhûsıyla” Atina'ya geldiğini iddia eder.⁸⁸ Venedik donanmasında altmış iki kalyon bulunmadığı kesin olsa dahi Francesco Morosini, on beş bine yakın askeri taşıyan elliyi aşkın kadirga ve diğer kürekli gemilerle 8 Temmuz'da (9 Ramazan) Porto Poro'dan ayrılmış ve 14 Temmuz'da (15 Ramazan) Eğriboz Kalesi'nin güneyinde kalan Kızılhisar mevkiine ulaştı. Yolculuk sırasında esen sert rüzgarlar yüzünden birçok gemi konvoydan kopmuş ve bu yüzden 26 Temmuz'a (27 Ramazan) kadar Eğriboz'a kadirgalar yanaşmaya devam etti. Çelebi İsmail Paşa'nın yönetimindeki Eğriboz Kalesi'nde altı bin asker mevcuttu. Başkomutan Morosini, yeni yapılan Karababa Kalesi'ne saldırmamaya karar verdi.

⁸⁶ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 234.

⁸⁷ https://www.internetculturale.it/jmms/iccviewer/icc.jsp?id=mag_GEO0025899&mode=all&teca=GeoWeb+-+Marciana (Erişim Tarihi: 05.01.2024)

⁸⁸ Silahdar, *Târih*, s. 1176.

Venedik donanması ise “*Burç nâm mahalle gelüp donanması Burç’u geçüp lenger-endâz oldu.*” Eğriboz Kalesi’nin güneyine yanaşan kadirga ve diğer gemilerden askerler peyderpey adaya çıktı ve kısa süre içinde Venedikliler kalenin doğu kısmını çevreleyecek şekilde “*deryâdan deryâyâ varınca, metrislerin birbirlerine ulaştırıp ve ardına azîm handak çeküp, süvârî askere iş kalmadı deyü, üç günden sonra metrislerin açup ilerü gelmeğe başladı.*” Böylece Venediklilerin kurulan top tabyalarından kale surlarına top atışlarıyla ve Osmanlı askerlerinin huruçlarıyla iki ay boyunca sürecek olan şiddetli çatışmalar için her şey hazırlandı. Rüzgarlar yüzünden Eğriboz’un kuzey körfezine dokuz kalyonla ancak temmuz ayının son günlerinde ulaşabilen Kaptan Venier, buna rağmen kale muhafızlarına deniz üzerinden gelecek yardımların önünü kesebildi.

Eğriboz Kalesi’ndeki Osmanlı muhafızlarının her taraftan abluka altına alınmalarına rağmen kararlılıkla mücadeleyi sürdürmeleri ve Venedik kampında yeniden baş gösteren vebanın yol açtığı ölümler, kuşatma uzadıkça Venediklilerin cesaretini kırdı. Başkomutan Morosini, 22 Şevval’de (20 Ağustos) kaleye ilk genel hücumu gerçekleştirdi, fakat ağır kayıplar vererek geri çekildi. Bu sırada Mora Seraskeri Koca Halil Paşa, Karababa Kalesi’nden Eğriboz’a imdat birlikleri sevk ederek kale muhafazasını güçlendiriyordu. Kuşatmanın yetmiş beşinci gününde Eğriboz müdafilerinin Venedik donanmasına ateş gemisiyle saldırma girişimi akim kaldı. Süregiden çatışmalarda başarı gelmeyince Venedik kampındaki yabancı askerler yavaş yavaş metrisleri terk etmeye başladı. Kuşatma yüzüncü gününü geride bırakırken, verilen kayıplar ve orduyu esir alan moral bozukluğuyla Eğriboz’u işgal etmenin artık mümkün olmadığını fark eden Başkomutan Morosini, 16 Zilhicce (12 Ekim) son bir genel saldırı gerçekleştirmeye karar verdi. Kara birliklerinin kalenin burçlarına hücumu sırasında Eğriboz Boğazı’na giren yedi kadirganın da liman ve Köprü Kalesi’ne saldırması planlandı. Çelebi İbrahim Paşa’nın müdafilere “*yirmi otuz pâre gemileri limana girmedikçe, yalıdaki topları atmayasız*” uyarısının etkisiyle Venediklilerin bu son saldırısı da savuşturuldu. Başkomutan Morosini ordu ve donanmayla 25 Zilhicce’de (21 Ekim) Eğriboz’dan ayrıldı.⁸⁹

⁸⁹ Kuşatmanın detayları için karşılaştırmalı bkz. Pinzelli, **Venise et la Morée**, s. 170-182; Setton, **Venice, Austria, and the Turks**, s. 353-362; Parmaksızoğlu, **Osmanlı-Venedik Savaşları**, s. 211-214;

Eğriboz Kalesi'nin muhafızlarına göre, “eğer donanma-yı hümayûn Kızılhisâr önüne gelmiş olaydı, bir atımlık bârûtı kalmış idi müft ü meccânen bütün donanması zapt olunmasında iştibâh yoğ idi.”⁹⁰ Osmanlı donanmasının kuşatmanın sonuna doğru bütün barut ve top yuvarlaklarını tüketen Venedik savaş gemilerini rahatça ele geçireceğini düşünen Eğriboz'daki askerlerin yakınması boşuna değildi, zira Kaptanıderya İbrahim Paşa kuşatmaya müdahale edememişti. Girardin'e göre, İskenderiye'den para ve zahire taşıyan gemiler, on mîrî kalyon ve beş Tunus kalyonunun eşliğinde Ağustos 1688'de (Şevval 1099) Eğriboz'a doğru yola çıktı. On üç Venedik kalyonunun Osmanlı konvoyunu Bozcaada'da beklediğini öğrenen İbrahim Paşa erken davranıp Midilli'ye gitti ve İskenderiye filosunun burada karaya yüklerini boşaltmasını sağladı. Fransız kaptanların Girardin'e verdiği bilgilere göre, küçük ve kötü teçhizatlı bu Venedik kalyonları aslında Osmanlı kalyonlarıyla baş edecek durumda değildi.⁹¹

Francesco Morosini tarafından kuşatma boyunca Ege'de görevlendirilen Venedik kalyonlarının gölgesi altında hareket eden Kaptanıderya İbrahim Paşa, Eğriboz Kalesi'nin muhasaranın ardından kapsamlı bir tamirattan geçmesine karar verilince sahneye çıktı.⁹² Donanma bulunan İstanbul gemilerini ve baştardanın yedeğini tersane kethüdasıyla Evâil-i Muharrem 1100'de (26 Ekim-4 Kasım 1688) Tersâne-i Âmire'ye gönderdikten ve mîrî kalyonları Foça Limanı'na uğurladıktan sonra kalyonlardan alınan kundaklı 9 okka atar 10 top, 7 okka atar 10 top ve 5 okka atar 10 top olmak üzere toplamda 30 topu derya beylerinin kadırgalarına yükletti. Derya beylerine Selanik'e uğrayıp beş adet şâhî topu ile beş yüz kantar barut temin ettikten sonra Golos İskeleyi'nde demirlemelerini ve buradan yirmi bin kile buğday ile on bin kile arpa alıp Eğriboz Kalesi'ne ulaştırmalarını emretti.⁹³ İbrahim Paşa'ya aynı

Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 234-235; Kaya, “Venediklilerin 1688 Ağriboz Muhasarası”, s. 354-356; *Silahdar, Târih*, s. 1176-1190; *The London Gazette*, 27 September-1 October 1688, N. 2386, s. 1-2; *The London Gazette*, 8-11 Ekim 1688, N. 2389, s. 1.

⁹⁰ *Silahdar, Târih*, s. 1190.

⁹¹ BnF, Français 7174: *Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople*, c. XIII, vr. 91b-92a, 93a.

⁹² Eğriboz Kalesi'nin tamiri hakkında bkz. Kul, “Kal'a-i Ağriboz Tamiratları”, s. 73-77; Kaya, “Venediklilerin 1688 Ağriboz Muhasarası”, s. 356-359.

⁹³ **98 Numaralı Mühimme Defteri (H.1100/M.1688-1689)**, haz.: Ali İrfan Kaya, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2019, s. 231-232.

tarihlerde gönderilen ikinci bir hükümde, mîrî kalyonları, toplarını ihraç ettikten sonra yeterli sayıda levendle Tersâne'ye göndermesi buyruldu.⁹⁴

Kaptanıderya İbrahim Paşa'ya Eğriboz'u tahkim etmesi için verilen emirler dışında, özellikle Akdeniz muhafazasındaki bazı aksaklıklarla alakalı da uyarılar yapıldı. Evâsıt-ı Safer 1100'de (4-14 Aralık 1688) yazılan ve kanunnâme olduğu belirtilen bir hükümde, “*Bahr-i Sefîd'de vâki' cezâyir ü sevâhilin*” muhafazasının önemine dikkat çekildikten sonra daha önce mensûhât sancaklarında olan ve derya kalemine bağlı Sığla, Biga, Gelibolu ve Kocaili sancakları muhafazasında bulunması gereken timar ve zeamet sahibi askerlerin çoğunun vazife yerinde olmadığına ortaya çıktığı bildirildi. Kendisine, başkentten görevlendirilen bir katiple beraber mahlul olan zeamet ve timarların tevcihlerini belirlenen usullere göre yapması ve bu yerlerin muhafazasına önem vermesi emredildi.⁹⁵ Bunun dışında, Girit'e tayin edilen Mehmed Paşa'yı ve Sakız'a atanan Köprülü Mustafa Paşa'yı görev yerlerine ulaştırması için üç kadirga hazırlaması da buyruldu.⁹⁶

Kaptanıderya İbrahim Paşa, Eğriboz Kalesi'ne mühimmat ve zahire naklettikten sonra 6 Rebî'ülevvel 1100'de (29 Aralık 1688) Seddülbahir'e döndü. Kısa bir süre sonra 14 Rebî'ülevvel 1100'de (6 Ocak 1689) Eğriboz muhafızı olarak tayin edildi. Aynı tarihte Van'dan mazul olan ve Edirne'de ikamet eden Kalaylıkoz Ahmed Paşa, Dârüssaâde Ağası Mustafa Ağa'nın iltiması sayesinde vezâret ile kaptanıderya tayin edildi.⁹⁷ Osmanlı tarihçileri görevden alınan Mısırlızâde İbrahim Paşa'nın kaptanıderyalık karnesini de paylaşmıştır: “*rûy-i deryâda yirmi altı sene korsanlık iden Pavlov nam kapudân-ı dalâlet-unvânın kalyonu ve Venedik çekdirilerinden bir çekdiri ve yine bir kıt'a korsan kalyonu ve yine korsan fırkatelerinden yirmi yedi 'aded fırkateyi feth ü ahz idüp, ol Vezîr-i âlîşânın yümn-i himmet-i aliyyesiyle ol sene rûy-i deryâda bu mertebe feth ü nusret vâki' oldu.*”⁹⁸

⁹⁴ A.DVNSMHM.d, 98/33, Evâil-i M 1100 (26 Ekim-4 Kasım 1688); İrfan Kaya, hükümde geçen “*kifâyet mikdârı levendâtıyla*” ifadesini “*kereste mikdârı levendâtıyla*” okuyup hata yapmıştır, bkz. 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 237.

⁹⁵ 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 280-281.

⁹⁶ 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 309.

⁹⁷ 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 314.

⁹⁸ Zübde-i Vekayât, s. 307-308; Târih-i Râşid, c. I, s. 353; Silahdar, Târih, s. 1199; 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 361.

Osmanlı donanması 1099 (1688) yılında Eğriboz'u ordu ve donanmasıyla kuşatan Venediklilere müdahale edemedi. Kaptanıderya İbrahim Paşa'nın seferden önce Akdeniz'e kalyonlarla ayrı bir filo göndermeyip tek bir hedefte birleşen Venedik donanmasına karşı Osmanlı donanmasının mücadele gücünün olmadığını itiraf ettiği hatırlanırsa bu durum makul karşılanabilir. Keza Venedikliler sadece Eğriboz'un kuzey ve güney körfezlerine kalyon ve kadirgaları yerleştirmekle kalmamış, Bozcaada ve Gökçeada civarına da kalyonlar göndererek Osmanlı donanmasının her türlü yardım girişimine karşı önlem almıştı. İbrahim Paşa'nın Venedik kalyonlarından çekinerek uzun süre Gelibolu'dan ayrılamaması ve Akdeniz'e açıldıktan sonra da Sakız ve Midilli etrafında devriye gezmesi sebebiyle Osmanlı donanması rakibi karşısında varlık gösterememişti. Mîrî kalyonlar ise önceki sene olduğu gibi İskenderiye'den İstanbul'a gelen ticaret gemileri ve Osmanlı seferleri için hazine ile zahire taşıyan gemileri korumakla görevlendirilmişti. Neticede, Venediklilerin Mora ve Eğriboz'a saldırıları, Osmanlı donanmasını sadece korsan gemilerine karşı mücadele edebilen bir duruma düşürmüştü. Diğer taraftan, Venedik yelkenli gemileri, savaşın ilk dört senesinde Osmanlı donanması karşısında alınan mağlubiyetler ve başarısız seferlerden sonra Francesco Morosini'nin kara seferlerinin bir parçası olmaya devam etmişti.

3.5. Garp Ocakları Kalyonlarının Donanmaya Çağırılması

Osmanlılar kış boyunca donanma hazırlıkları kapsamında bilhassa İstanbul'a dönen on mîrî kalyonun ihtiyaçlarıyla ilgilendi. 28 Safer 1100'de (22 Aralık 1688) toplamda 2.370 kantar ve 73 lodra siyah barut hazırlandı. Memi Paşa'nın kapudâne kalyonuna 423 kantar, Koca Hüseyin Bey'in patrona kalyonuna 282 kantar ve Receb Kapudan'ın riyâle kalyonuna 305 kantar siyah barut teslim edildi. Her bir kalyona ne kadar barut tedarik edildiğinin kaydedilmesi sayesinde muhtemelen vefat eden Benefşeli Ali Paşa'nın yerini patrona Memi Paşa'nın mîrî kalyonlar kapudanı olduğu da öğrenilir. Ayrıca Menemenli Mustafa Bey'in yerine Baba Receb riyâle kalyonu kapudanı olmuş ve onun kullandığı kalyon ile onuncu mîrî kalyonun idaresini Osman ve Süleyman kapudanlar devralmıştı.⁹⁹

⁹⁹ MAD.d, 15758, s. 3.

Tablo 10: 10 mîrî kalyona verilen barut miktarı

Kalyonun İsmi	Teslim Edilen Siyah Barut (Kantar)
Kalyon-ı Kapudane Memi Paşa	423
Kalyon-ı Patron Koca Hüseyin Bey	282
Kalyon-ı Riyâle Receb Kapudan	305
Kalyon-ı Uzun İbrahim Reis	147
Kalyon-ı Rıdvan Kapudan	305
Kalyon-ı Şerif Mehmed Kapudan	181
Kalyon-ı Mustafa Kapudan	128
Kalyon-ı Süleyman Kapudan	214
Kalyon-ı Osman Kapudan	208
Kalyon-ı Kıbrıslı Mustafa Kapudan	173
Toplam	2.370

Kaynak: MAD.d, 15758, s. 3.

Osmanlılar, mîrî kalyonlar dışında kürekli gemilerin ihtiyaçları ve inşalarıyla da ilgilendi. 28 Cemâziyelevvel 1100'de (20 Mart 1689) Tersâne-i Âmire'de inşa edilen on adet kadırga için Kocaeli havalisinden kereste temin edilmek istendi, fakat bütün kadırgalara kereste kesilemeyince en sonunda 205.235 akçe ödenerek yedi adet kadırgaya kereste tedarik edilmesine karar verildi.¹⁰⁰ Kaptanıderya Kalaylıkoz Ahmed Paşa'ya Evâil-i Rebî'ülâhır'da (23 Ocak-1 Şubat 1689) daha önce yaptırılıp Tersâne-i Âmire'de hazır bekletilen yirmi firkateden, o sene düzenlenecek seferde donanmaya katılacak olan on firkatenin her birine yüzer nefer tüfekli yeni levend koyması ve her firkatenin levend ücretleri ile diğer masrafları için senede üçer yük akçe sâlyâne tayin etmesi emredildi. Ayrıca firkatelerdeki her bir levende 1,5 kantar peksimetten toplamda yüz nefere 150 kantar peksimet verilecekti. Bu peksimetlerin ücretinin yarısı rûz-ı hızırda sâlyânelerden 150.000 akçe olarak ödenecek ve geri kalan ödeme de seferden sonra yapılacaktı. Firkatelerin her birinin idaresi mahir kapudanlara tevdi edilecek ve âlât, yelken, kürek ve diğer mühimmatları da Tersâne'den karşılanacaktı.¹⁰¹ Ahmed Paşa'ya Evâhir-i Cemâziyelâhır 1100'de (12-20 Nisan 1689) yazılan hükümde ise Karadeniz muhafazasına her sene beş çekdiri gönderildiği hatırlatılarak, o sene için beş derya beyini gemileriyle Karadeniz'de görevlendirmesi ve Tuna Nehri'nde bulunması gereken firkateleri bir an önce yollaması buyruldu.¹⁰²

¹⁰⁰ İE.BH, 5/411.

¹⁰¹ 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 371.

¹⁰² 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 388, 523; Bu dönemde Tuna Donanması'nın durumuyla alakalı bir çalışma için bkz. Seyfullah Aslan, "Tuna Nehri'nde Gemi İnşası ve Tuna Donanması'nın Mevcudu", *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, S. 11 (2023), s. 111-149.

Osmanlılar, yelkenli ve kürekli gemilerin hazırlıklarını tamamlamaya uğraşırken, birkaç senedir seferlere katılmayan Garp Ocaklarını ve özellikle Cezayirlileri de donanmaya kalyon göndermeleri için ikna etmeye çalıştı. Zira Venedik yelkenli ve kürekli savaş gemilerinin Mora ve Eğriboz'a yönelik saldırılar sırasında bir araya gelmesiyle Osmanlı donanması sayıca üstün konuma geçen rakibi karşısında etkisiz kalmaya başlamıştı. Bu durum Osmanlı merkezî idaresini Garp Ocakları kapudanlarını kalyonlarıyla sefere katılmalarına her zamankinden daha fazla önem vermelerini gerektirmişti. Daha önce bahsedildiği üzere, Cezayir, Tunus ve Trablusgarp'a beylerbeyileri atanmasına rağmen Garp Ocakları bu dönemde dayı ve beylerin yönetimi altındaydı. Garp Ocaklarını idare eden dayılar ve beyler, merkezden gelen emirleri her zaman dikkate almıyor ve diğer devletlerle ilişkilerini kendi başlarına belirleyebiliyordu. İktidar mücadeleleri yüzünden ortaya çıkan iç çatışmalar haricinde 1091-1097 (1680-1686) yılları arasında Cezayirliler ve Tunuslular aralıklarla savaşmıştı.¹⁰³ Garp Ocakları arasında ilişkilerin nispeten düzeldiği Evâhir-i Safer 1097'de (17-25 Ocak 1686) Cezayir Beylerbeyi Mezemorta Hüseyin Paşa ve Trablusgarp beyine sefere katılmaları için emirler gönderildi.¹⁰⁴ Osmanlıların çağrılarına yanıt veren Cezayirli kapudanlar, Venedik kalyonlarına karşı Ahikerya ve Midilli'de meydana gelen deniz savaşlarına sekiz kalyonla katıldı, fakat sonraki senelerde donanmaya Garp Ocaklarından en fazla dört veya beş kalyon iştirak etti. Fransa ve Cezayir arasında münasebetlerin bozulmasının ardından Fransız donanması 1099'da (1688) Cezayir limanını bombaladı ve bu gelişme Cezayirlilerin o sene donanmaya kalyon yollamasına engel oldu.¹⁰⁵ Osmanlılar bu saldırıdan sonra Fransa Büyükelçisi Pierre Girardin'in ilişkilileri düzeltmek için yardım talep etmesi üzerine Halil Ağa'yı görevlendirdi. Eski Cezayir beylerbeyi İsmail Paşa'nın da yardımları sayesinde Fransızlar ile Cezayirliler arasında barış tekrar sağlandı.¹⁰⁶

¹⁰³ 17. Yüzyılda Garp Ocaklarındaki idari vaziyet ve iç meseleler hakkında bkz. Pierre Boyer, "La révolution dite des Aghas dans la régence d'Alger (1659-1671)", s. 159-170; Abdullah Erdem Taş, "Garp Ocaklarında Birliğin Bozulması: 18. Yüzyılda Cezayir-Tunus-Trablusgarp İlişkileri", **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, c. 9, sayı 2 (2020), s. 1072-1080.

¹⁰⁴ A.DVN.MHM.d, 944/24.

¹⁰⁵ Zehra Orakçı, **Mezemorta Hüseyin Paşa**, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2021, s. 43-47.

¹⁰⁶ Pierre Girardin'in Cezayir olayına yönelik tutumu için bkz. **Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople**, c. XII, vr. 33b-34a, 115a-115b, 125b; İsmail Paşa'nın saldırıdan

Fransızlarla yaşanan gerilimin yatışmasının hemen ardından Osmanlı merkezi idaresi, Evâil-i Rebî‘ülevvel 1100’de (24 Aralık 1688-2 Ocak 1689) Cezayir, Tunus ve Trablusgarp beylerbeylerini ve dayılarını sefere davet eden hükümler gönderdi. Yeni Cezayir Beylerbeyi İsmail Paşa ve Cezayir Dayısı Hacı Hüseyin’e yazılan ve Tunus ile Trablusgarp yöneticilerine kopyaları gönderilen bu hükümlerde, evvela eski kaptanıderya Mısırlı zâde İbrahim Paşa’nın “*ocak halkı ile hüsn-i ülfet ü hamîyyet üzere olmadığından*” azledildiği açıklandı. Böylece eski korsan ve Trablusgarp dayısı İbrahim Paşa’nın Mağripli kapudanların donanmaya katılmasına engel olduğu için görevden alındığı ortaya çıkmıştı. Kendilerine Kalaylıkoz Ahmed Paşa’nın kaptanıderya tayin edildiği de haber verildi. Mevzubahis hükümde, cihatla ilgili ayet ve hadiseler bolca yer verilerek ve Venediklilerin Mora’yı işgal ettikten sonra cami ve mescitleri yıktığı, Müslümanları öldürdüğü veya esir ettiği vurgulanarak cihatın “*cümle ümmet üzerine farz-ı ayn*” olduğuna dair bir fetva da eklenmişti. “*Cezayir, Tunus ve Trablusgarp gazîleri dahi verilen fetvâ-yı şerîfe mücebince Donanma-ı Hümayûn’um ile cihâda me’mûr olmuşlardır*” diye bildirildikten sonra “*limanınızda her ne kadar kalyon var ise guzât-ı Müslimîn ile mükemmel ü müretteb donadup*” Tersâne-i Âmire’den ayrılmak üzere olan donanma-yı hümayûna katılmaları emredildi.¹⁰⁷

Osmanlılar, Garp Ocakları kalyonlarının donanmaya katılması için tedbirler aldıktan sonra derya beylerine de aynı minvalde emirler gönderdi. İlki Abdülkadir Paşa’ya yazılan ve suretleri diğer derya beylerine de verilen hükümde, “*nevrûz-ı firûzdan on gün mukaddem mükemmel ve müretteb forsa gemileriniz ve yarar ü güzîde levendâtınızla*” Tersâne-i Âmire’ye gelerek donanmaya katılmaları buyruldu. Bu hükümler sayesinde o sene Osmanlı donanmasına toplamda yirmi üç derya beyinin kadırgalarıyla katılacağı da öğrenilebilmektedir.¹⁰⁸ Ayrıca Evâil-i Cemâziyelâhır

sonra XIV. Louis’e yazdığı mektup için bkz. **Correspondance des deys d’Alger avec la cour de France, 1579-1833**, s. 159-162.

¹⁰⁷ **98 Numaralı Mühimme Defteri**, s. 340-344.

¹⁰⁸ **98 Numaralı Mühimme Defteri**, s. 369-370; Osmanlı donanmasına katılan 23 derya beyinin isimleri şöyledir: Abdülkadir Paşa, Abdülkadir Paşa-zâde Ahmed Bey, Mahmud Paşa-zâde Mustafa Bey, Ebubekir-zâde Salih Paşa, Memi Paşa-zâde Abdülkadir Paşa, Memi Paşa-zâde Ahmed Bey, Memi Paşa-zâde Ebubekir Paşa, Memi Paşa-zâde Kasım Bey, Marbul-zâde Ahmed Bey, Deli Bekir-zâde Ahmed Bey, Hancı Çarık-zâde Ali Bey, Ebubekir-zâde Salim Bey, Divane Mehmed Paşa, Dervişağa-zâde Mehmed Paşa, Marbul-zâde Mehmed Paşa, Mustafa Paşa-zâde Ahmed Bey, Köse Ali Paşa-zâde

1100'de (23 Mart-1 Nisan 1689) derya beylerinden Halil Bey'in Eğriboz'a yardım götürdüğü sırada Eğriboz Boğazı'nda kadirgasının batması üzerine II. Süleyman'ın emriyle kendisine Tersâne'den yeni bir kadirga verildi. Buna rağmen kendi kadirgası tamir edilene kadar sefere katılmaması uygun görüldü ve bu karar Kaptanıderya Ahmed Paşa'ya da bildirildi.¹⁰⁹

Rakipleri karşısında aciz bir görüntü vermesine rağmen savaş gemisi kaybetmeyen Osmanlılara kıyasla Eğriboz kuşatmasında yaşanan başarısızlık Venedik donanmasını kötü etkiledi. Birçok kiralık kalyon ödemelerin yapılmaması sebebiyle Venedik hükümetiyle sözleşme yenilemeyince donanmadaki savaş kalyonu sayısı on dokuza düştü. San Andrea ve Ercole Vittorioso kalyonlarının Otronta'ya gönderilmesiyle Akdeniz'de görev alan kalyon sayısı daha da azaldı. Başkomutan Francesco Morosini kalyonları bakımlarının yapılması için tekrar Korçula'ya göndermek istedi, Kaptan Marco Pisani buna itiraz etti. Bunun üzerine kalyonların Anabolu Limanı'nda onarılmasına karar verildi. Ancak, burada sadece Redentor del Mondo ve San Nicolò kalyonları tatmin edici düzeyde tamir edilebildi. Bu sırada bazı kalyonlar Mora'nın muhtelif bölgelerine asker nakletmekte kullanılırken, Fevkalade Kaptan Lorenzo Venier'in emrindeki birkaç kalyon da Ege adalarından haraç topladı.¹¹⁰ Diğer taraftan, Venedik Tersanesi'nde savaşta ve nakliyatda kullanabilen ve diğer kalyonlara kıyasla daha küçük ebatlı iki kalyonun yapımı da tamamlandı. İnşası ilk olarak 1687'de gündeme gelen bu kalyonların hem Arnavutluk ve Mora'daki savaşlara asker ve mühimmat naklederken hem de gerektiğinde savaş gemisi olarak kullanılması planlandı. Şubat 1688'de yapımına başlanan bu iki kalyonun her birinin 24,4 metre uzunluğunda, 10,1 metre genişliğinde ve 30 toplu olması uygun görüldü. Kalyonlardan Abbondanza e Ricchezza mimar Antonio Filetto'nun nezaretinde Kasım 1688'de denize indirildi ve yapımı için toplamda 22.000 duka harcandı. Mimar Iseppo de Pieri'nin Montone d'Oro ismi verilen kalyonu da aynı ay içinde Tersane'den çıktı ve bütün masrafları için 21,500 duka harcama yapıldı. Tersane'de yeterli sayıda top

Mehmed Paşa, Hazine-dâr İbrahim Paşa, Ali Bey-zâde Mehmed Bey, İstinyeli Hasan Bey, Veli Paşa-zâde Ali Bey, Ali Paşa-zâde Ebubekir Bey, Ahmed Paşa-zâde Mehmed Bey.

¹⁰⁹ 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 491.

¹¹⁰ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 236.

olmadığı için kalyonları ihtiyacı olan 24-30 adet demir top satın alındı. Ayrıca planlananın aksine kalyonların mürettebatı elliye yükseltildi.¹¹¹

3.6. Venediklilerin Benefşe Kuşatması ve Ege’de Osmanlı Donanması

Osmanlı savaş gemileri 1100 (1689) yılında Kaptanıderya Kalaylıkoz Ahmed Paşa’nın komutasında İstanbul’dan toplu halde harekete geçmeden önce bazı işleri yerine getirmek için peyderpey görevlendirildi. Eğriboz kuşatmasından hemen sonra Evâhir-i Muharrem 1100’de (15-24 Kasım 1688) İzmir’deki derya beylerinden Mehmed Paşa kadırgasıyla Mora’da bulunan dergâh-ı âlî cebecilerinin mevâciblerini nakletti.¹¹² Ahmed Paşa, Evâhir-i Rebî‘ülevvel 1100’de (13-23 Ocak 1689) Girit’te vazifelenendirilen yeniçerileri görev yerlerine ulaştırması ve Kandiye muhafazasındaki vazifeleri sona eren beş oda yeniçeriye başkente getirmesi için dört kalyon tayin etti.¹¹³ Eğriboz Muhafızı Mısırlızâde İbrahim Paşa merkezden zahire ve mühimmat talep edince bir çekdiri ayarladı.¹¹⁴ Yine aynı ay içinde, Tersâne-i Âmire’deki çekdirilere on beş balyemez top Ereğli iskelesine taşındı.¹¹⁵ Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1100’de (3-12 Mart 1689) Hanya Kalesi’ndeki yeniçerilerin mevâcibleri için Trablusşam, Sayda ve Beyrut malından tahsil edilen akçe bir çekdiri ile gönderildi.¹¹⁶ Aynı tarihlerde, Venediklilere ait bazı işkampoye ve firkatelerin Eğriboz Boğazı’nın kuzey ve güney kısmında bulunan köylere saldırdığı haber alınınca Ahmed Paşa firkate kapudanlarından İstanköylü Mehmed’in başbuğluğunda dört firkateyi bölgeye sevk etti.¹¹⁷ Yine aynı ayda, başkentten görevlendirilen bir çekdiri ve derya beylerinin bir çekdirisinde Eğriboz muhafızlarına 1.600 kantar peksimet irsal edildi.¹¹⁸ 23 Cemâziyelâhır 1100’de (14 Nisan 1690) Eğriboz’un ihtiyacı olan zahire ve cebehâneyi nakletmeleri için derya beylerinden Yancı Çarık-zâde Ali ve Kapucı-zâde Mehmed’i vazifelendirdi.¹¹⁹

¹¹¹ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 262-264.

¹¹² 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 252.

¹¹³ A.DVNSMHM.d, 98/264, 271; Kaya, 271. hükümde “*Girid ceziresine me’mûr olan dergâh-ı mu’allâm yeniçerilerimi götürüb*” ifadesini “*yeniçerilerimi getirüp*” olarak okuyup hata yapmıştır, bkz. 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 362.

¹¹⁴ A.DVNSMHM.d, 98/323, Evâsıt-ı R 1100 (2-11 Şubat 1689).

¹¹⁵ 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 395.

¹¹⁶ 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 413-414, 533-534.

¹¹⁷ 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 415.

¹¹⁸ A.DVNSMHM.ZYL.d, 16/49, 29 CA 1100 (21 Mart 1689).

¹¹⁹ 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 484; A.DVNSMHM.ZYL.d, 16/59.

1100 (1689) yılının bahar aylarında dört kalyon ve birçok çekdiri önceki sene Venedikliler tarafından kuşatılan Eğriboz'a ve yine düşmanın hedeflerinden biri olan Girit'e asker ve zahire nakletmekle görevlendirilirken, aynı dönemde Ege adalarının ve sahillerinin güvenlikleri için de önlemler alındı. Bozcaada, Limni, Seddülbahir ve Midilli muhafazasında olan beylerbeylerine Evâil-i Rebî'ülâhır 1100'de (23 Ocak-1 Şubat 1689) kalelerde hizmet eden yeniçerilerin yoklamalarını yapmaları ve eksik olanları belirlemeleri emredildi.¹²⁰ Aynı ay içinde Alanya sancakbeyi sancak askerleriyle Çeşme Kalesi'nin muhafazasına tayin edildi.¹²¹ İzmir yakınlarındaki Sancakburnu Kalesi'nin depremde yıkıldıktan sonra tamiriyle ilgilenen derya beylerinden Hasan Bey ve Memi Paşa-zâde Kasım Bey, Kaptanıderya Ahmed Paşa tarafından donanmaya çağırılmıştı, ancak alınan yeni bir kararla Kasım Bey'in kalenin yapımı bitene kadar donanmaya katılmaması uygun görüldü.¹²² Midilli Muhafızı Ebubekir Paşa, Evâsıt-ı Cemâziyülâhır'da (2-11 Nisan) Midilli Kalesi'nin orta kapısının bitişiğinde yer alan kale burcu alçak olduğu için buranın etrafında bir büyük tabya inşa etmeye başladı.¹²³ Yine aynı tarihlerde Kandiye Muhafızı Mehmed Paşa, Kandiye Kalesi'nin Kızıl Tabya tarafındaki Fransız duvarı üzerine yeni bir tabya inşa etmeye ve kalenin limanı ile diğer tabyalarını da tamir etmeye karar verdi.¹²⁴

Venediklilerin Ege adalarına ve Anadolu kıyılarına saldırma ihtimali düşünülerek bu tedbirler alınırken, Mîrî Kalyonlar Kaptanı Memi Paşa, Patrona Kaptanı Hüseyin Bey ve diğer kalyon kapudanlarına Evâil-i Cemâziyelâhır 1100 (23 Mart-1 Nisan 1689) tarihinde yazılan bir hükümle yeni sefer yılında takip edilecek strateji açıklandı. Buna göre, Memi Paşa'nın başbuğluk yapacağı savaş kalyonları Boğazhisarları ile Sakız arasında devriye gezerek güvenliği sağlayacak ve merkezden yeni bir emir gelmediği sürece bu bölgeden uzaklaşmayacaktı.¹²⁵ Kaptanıderya Kalaylıkoz Ahmed Paşa'ya ise rûz-ı hızırdan iki sonra 25 Receb 1100'da (15 Mayıs 1689) derya beylerine ait gemileri, kalyon ve kadırgaları hazırlayıp Tersâne-i

¹²⁰ 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 372.

¹²¹ 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 410.

¹²² 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 477.

¹²³ İE.AS, 26/2333; 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 481.

¹²⁴ 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 505.

¹²⁵ 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 479.

Âmire'den ayrılacak ve Akdeniz'e açılacaktı.¹²⁶ Bu kapsamda Eğriboz Muhafızı Mısırlızâde İbrahim Paşa'ya da Eğriboz'a mühimmat nakleden derya beyi kadırgalarını ve ikisi hariç bütün fırkateleri donanmaya göndermesi buyruldu.¹²⁷

Osmanlı donanmasının Akdeniz'e açılmaya hazırlandığı tarihlerde, Venedikliler daha önce ele geçiremedikleri Benefşe'ye yeniden saldırmak için hazırlık yapıyordu. Başkomutan Francesco Morosini, ilk Benefşe kuşatmasının akabinde adanın dışarıyla bağlantısı kesmek için bir bölük asker görevlendirmiş ve adanın karşısına bir kale inşa ettirmişti. Başkomutan, Nisan 1689'da (Cemâziyelâhır 1100) Gördes'i olası Osmanlı saldırısına karşı tahkim ettikten sonra Benefşe'yi kuşatma kararı aldı ve Giacomo Corner'i kuşatmayı yürütmesi için görevlendirdi. İki bin asker, altı kadırga ve on sekiz fırkate yanında Fevkalade Kaptan Lorenzo Venier'in idaresinde altı kalyonu da Komutan Corner'in birliklerine dahil etti. Kaptan Venier kalyonlarla 30 Nisan'da (10 Receb) Benefşe'ye ulaştıktan birkaç gün sonra Komutan Corner kara birlikleriyle kendisine katıldı. Kaptan Marco Pisani de Mora'ya asker naklettikten sonra yedi kalyonla Benefşe'ye geldi. Sonraki ay Benefşe'ye ulaşan Başkomutan Morosini, bütün birlikler toplanmadı için kuşatmayı başlatmadı. Hatta askeri ricalle Eğriboz veya Benefşe'ye saldırma konusunu müşavere etti.¹²⁸

Benefşe kuşatması henüz başlamadığı sırada Osmanlılar tarafından sefere çağrılan Cezayir kalyonlarından beşinin Mora'nın batı sahillerinin yakınlarında olduğunu haber alan Başkomutan Morosini, Fevkalade Kaptan Lorenzo Venier'i Mağriplileri yakalamakla görevlendirdi ve Provveditore d'Armata Agostino Sagredo'nun emrinde on iki kadırgayı da kalyon filosuna dahil etti. Kaptan Venier'in harekâtla ilgili hazırladığı rapora göre, gelen bilgilerin aksine on sekiz kalyondan oluşan Cezayir filosu, Kaptan Sagredo tarafından önden gönderilen iki kadırgayı 10 Haziran'da (21 Şa'bân) ani bir saldırıyla ele geçirdi. Başkomutan Morosini kayıplardan dolayı öfkelenirken, Kaptan Venier normalde kalyonların koruması altında hareket etmesi gereken kadırgaların şiddetli bir rüzgâra kapılarak sürüklendiklerini ve rüzgâr dindikten sonra Kaptan Sagredo'nun iki kadırgayı

¹²⁶ 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 523.

¹²⁷ 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 595.

¹²⁸ Pinzelli, *Venise et la Morée*, s. 188-191.

kalyonların yanına göndermek istediği için Cezayirlilerin eline düşüklerini açıkladı.¹²⁹ Diğer taraftan, Kaptanıderya Ahmed Paşa olayla alakalı raporunda, Cezayirlilerin Venedik kadırgalarına düzenlediği saldırıdan bahsetmemiştir. Bunun yerine, birkaç Mağrip kalyonunun, Kaptan Venier'in komutasında altı kalyonun Benefşe'nin güneyindeki Çuha Adası'nda yağlandığını öğrendikten sonra bir saldırı girişiminde bulunduklarına değinmiştir.¹³⁰ Anlaşılan Fevkalade Kaptan, bir süre Cezayir kalyonlarını takip ettikten sonra Çuha Adası'na dönmüş ve daha Rodos'a yelken açmıştır.

25 Receb 1100'de (15 Mayıs 1689) İstanbul'dan ayrılan Kaptanıderya Ahmed Paşa Sakız'a doğru harekete geçti. Mezemorta Hüseyin Paşa'nın on Cezayir kalyonu ile Modon ve Koron yakınlarında bir Venedik çekdirisini, bir korsan kalyonunu, Malta civarında bir Fransız kalyonunu, Kıbrıs'a giden bir Fransız gemisini, Mısır'dan dönen bir Fransız ticaret gemisini ve Mısır'dan mal yüklemiş bir İngiliz gemisini ele geçirdikten sonra 29 Şa'bân'da (18 Haziran) Rodos'a ulaştığını haber aldı.¹³¹ Ahmed Paşa'nın hadise hakkında başkente sunduğu rapora göre ise, “*hâliyâ ocak kalyonları Cezîre-i Rodos önünde Venedik keferesinin kalyonlarına mukabil olup beş-altı nücûmî sâ'at mikdârı ceng-i azîmden sonra küffâr-ı hâksârın dokuz pâre kalyonların gark-ı deryâ-yı ummân-ı bî-pâyân itdüklerinden mâ'adâ Varda Kosta dimekle meşhûr ü müte'ârif olan kalyon-ı kebîri ve bir pineke ve bir şityesin akdarup feth ve kabza-i tasarruflarına*” aldıktan sonra Fransız gemilerini ele geçirmişti. Buna karşılık Fransızlar, “*Biz Fransız kalyonyuz ve hem müste'ceriz ve kalyonlarımızda olan metâ' bâzergân esbabıdır*” diyerek Cezayirlilere karşı çıkmıştı. Cezayir kapudanları da “*eğer biz barışkız derseniz pâdişâh-ı Âl-i Osmân ile barışksız, bizim ile barışık değilsiz ve eğer kalyonlarınızda olan metâ' bâzergân metâ'ı ise makbulümüz, tâ'ife-i bâzergân metâ'ın alsun ve lâkin tekne ve top ve mühimmat-ı sâ'ire'i kalyon ve içinde olan cengci keferesin zabt ideriz*” diyerek cevap vermişti.¹³² Fransızların Cezayir'e düzenlediği saldırının hafızalardan henüz silinmediğini ve iki taraf arasında husumetin bitmediğini

¹²⁹ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 237-238.

¹³⁰ Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, haz.: Muzaffer Doğan, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2017, c. I, s. 110.

¹³¹ *Silahdar, Târih*, s. 1278.

¹³² *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, c. I, s. 109-110.

gösteren bu olay üzerine merkezden Kaptanıderya'ya bir hüküm gönderilerek, donanmaya yardım için gelen Cezayir kalyonlarının ahidnâmeyle aykırı şekilde başkente yolculuk eden iki Fransız kalyonu ve iki gemisini gasp etmesinin kabul edilemez olduğu bildirildi. Kendisine Rodos'ta olan Fransız gemilerini Cezayirlilerden kurtarıp İzmir'de Fransız konsolosuna teslim etmesi emredildi.¹³³ O sırada donanmayla Foça'da bulunan Ahmed Paşa, hüküm kendine ulaştıktan sonra Rodos'a gitti ve Fransız gemilerini serbest bıraktı.¹³⁴

Başkomutan Francesco Morosini ise hazırlıklarını tamamladıktan sonra 12 Temmuz'da (24 Ramazan) Benefşe'ye saldırdı. Donanmayla Sakız'a ulaşan Kaptanıderya Ahmed Paşa, Venediklilerin Benefşe'yi kuşattığını haber alınca derya beylerini, mîrî kalyon kapudanları ve Garp Ocakları kaptanlarını bir araya toplayarak Benefşe'ye yardıma gitme konusunda fikirlerini sordu. Mîrî Kalyonlar Kapudanı Memi Paşa *“küffârın metîn kalyonları ve mavnaları ve âteş gemileri olup üzerlerine varmaya korkarız vardığımız hinde ceng ile zebûn olduğu vakt kalyonlarına âteş virüp ve âteş gemilerin dahi bizim kalyonlarımız arasına yürüyüp cümlemizi yakar bir vechile Venedik donanmasının hîlesine tâkat getirülmez”* diyerek Venedik donanmasıyla çatışmanın risklerini dile getirdi. Bu sözlere sinirlenen Kaptanıderya Ahmed Paşa ise Memi Paşa'yı katletmek istedi, fakat Sakız Muhafızı Fazıl Ahmed Paşa'nın araya girmesiyle hapsetmekle yetindi. Donanma ricali arasında kesin bir karar çıkmadığı gibi bu sırada başlayan şiddetli bir rüzgâr yüzünden mîrî kalyonlar Santarini Adası'na kadar sürüklendi. Fındıklılı Mehmed Ağa'ya göre, kalyonlar buradayken *“Pavlo kapudan nâmında bir harbî Venedik kalyonuna râst gelüp, kitâl-i azîm esnâsında melâ'în darb-ı topa tâkat getüremeyüp, firâr ve altmış beş toplu bir mehîb Venedik Vardakosta kalyonuna dahi müşâdif ve öyleden ahşâma dek cengden sonra feth ü teshîr ve helâk olan hanâzîrinin bakıyyesi bend ü esîr olup, niçe bâhâdırân-ı guzât dahi zümre-i şühedâyâ mülhak oldu.”* Çatışmadan sonra Osmanlıların ele geçirdiği Venedik kalyonu ve mîrî kalyonlar tamir için Bodrum'a geri döndü.¹³⁵ Venedik kaynakları bu olaydan bahsetmezken, Benefşe kuşatmasının devam ettiği dönemde Kaptan Marco Pisani'nin Temmuz 1689'da (Ramazan-Şevval

¹³³ 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 628.

¹³⁴ Silahdar, Târih, s. 1278; Vâkı'ât-ı Rûz-merre, c. I, s. 110.

¹³⁵ Silahdar, Târih, s. 1278.

1100) beş kalyonla Gördes'e asker sevk etmek ve Cezayir kalyonlarını takip etmekle görevlendirilmesine değinmiştir.¹³⁶

25 Şevval'de (12 Ağustos) Benefşe Kalesi'ne asker çıkarmaya hazırlanan gemilere nezaret eden dört kalyon kaptanının durumunu kontrol etmek için kaleye yaklaşan Fevkalade Kaptan Lorenzo Venier, kale topçularının attığı bir top güllesinin başına isabet etmesi sonucunda öldü. Kuşatmada ilerleme kaydedemeyen ve fevkalade kaptanını da kaybeden Başkomutan Morosini, sonraki ay yirmi kadirgayla Ege adalarına yağma saldırıları düzenlemeye niyetlendi. Kuşatmayı sürdürmesi için Kaptan Marco Pisani'nin emrine bir kalyon ile dört kadirga bıraktı ve on kalyonunda içinde bulunduğu diğer gemileri Anabolu'ya sevk etti. Başkomutan, Benefşe'den ayrıldıktan kısa bir süre sonra hastalandı ve seferi sonlandırarak Venedik'e dönmeye karar verdi. Bu sırada Benefşe'de kalan birlikler kaleyi abluka altında tutmaya devam edecekti.¹³⁷

Benefşe'ye yardıma gidemeyen Kaptanıderya Ahmed Paşa, Eğriboz Kalesi'ne mühimmat gönderdikten sonra donanma ve mîrî kalyonlarla İstanbul'a döndü (Safer 1101/Aralık 1689). Bu sırada Garp Ocakları kalyonları Anabolu'da demirleyen Venedik kalyonlarına saldırdı ve iki kalyonu batırıp beşini ele geçirdi.¹³⁸ Ahmed Paşa, muhtemelen başarısız geçen seferin üzerine örtmek için Cezayirli taraından zapt edilen Venedik kalyonlarından birini yanına aldı ve kutlamalar eşliğinde Tersâne-i Âmire'ye getirdi.¹³⁹ Ancak Akdeniz sahilllerinde yaşayan halktan zorla mal alma ve derya beylerinden imdâdiyye bahanesiyle fazladan iki kese akçe toplama suçları yüzünden kısa süre sonra Midilli muhafazasına sürüldü. Mezemorta Hüseyin Paşa onun yerine kaptanıderya tayin edildi.¹⁴⁰

Osmanlı donanması bir sefer yılını daha kayda değer bir faaliyette bulunamadan bitirmişti. Venedik donanması son iki yılda olduğu gibi o sene de kara ordularıyla ortak hareket etmeyi sürdürmüş ve Akdeniz'e yönelik bir harekât düzenlememişti. Bu durum Osmanlı donanmasının kısa aralıklarla devriyeye

¹³⁶ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 238.

¹³⁷ Pinzelli, *Venise et la Morée*, s. 191-192; Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 238-239.

¹³⁸ *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, c. I, s. 130.

¹³⁹ Setton, *Venice, Austria, and the Turks*, s. 371.

¹⁴⁰ *Silahdar, Târih*, s. 1279; *Târih-i Râşid*, c. I, s. 377.

gönderilen Venedik gemilerine ani baskınlar yapmak dışında rakipleriyle topyekûn bir mücadeleden kaçınmasına yol açmıştı. Mirî Kalyonlar Kapudanı Memi Paşa, Kaptanıderya Ahmed Paşa'nın Benefşe'ye yardım etme teklifine karşı çıkarken, Venediklilerin sayıca üstün kalyonları haricinde savaş sırasında ateş gemilerini kalyonların üzerine göndermesi ve mücadele sırasında yanan kalyonlarını Osmanlı kalyonları arasına sürmesi gibi taktiklerinden korktuğunu açıkça ifade etmişti. Gerçi Ahmed Paşa, Memi Paşa'yı bu sözleri yüzünden cezalandırmıştı, fakat kendisi de Garp Ocakları kalyonlarının desteğine rağmen Sakız'dan ileriye geçememişti. Mezemorta Hüseyin Paşa'nın başbuğluğunda ilk defa toplu halde Osmanlı donanmasına katılan Garp Ocakları kalyonları ise Venedik kalyonlarına cesur saldırılar düzenlemiş ve onlara ait bazı kalyonları ele geçirmeyi başarmıştı. Netice itibariyle, Osmanlı donanması önceki sene Eğriboz'da olduğu gibi Venedik ordusunun ve donanmasının Benefşe kuşatmasına müdahale edememişti.

Osmanlı donanmasına karşı iki deniz savaşına ve birden fazla çatışmaya girmesine rağmen yaralanmayan Fevkalade Kaptan Lorenzo Venier'in Benefşe Kalesi'nden atılan bir topla ölümü, Venedik kalyonlarının 1687 yılından itibaren donanmada değişen rolünü trajik bir biçimde resmeder. Kara seferleri sebebiyle ince ve yelkenli donanmayı bir araya getiren Venedikliler, son iki senede Osmanlı donanmasına karşı Akdeniz ve Ege'de üstünlük kurabilmişti. Ancak Eğriboz kuşatması sırasında iyiden iyiye Başkomutan Francesco Morosini'nin emrinde kara birlikleri ve ince donanmanın bir parçası haline gelen Venedik kalyonları, 1689 yılında da Benefşe kuşatmasının bir unsuru olmaktan öteye geçememişti. Üstelik Venedik kalyon kaptanları o sene ne Benefşe kuşatmasına kayda değer bir katkıda bulunmuş ne de Cezayir kalyonlarıyla başa çıkabilmişti. Venedikliler, savaşlar başlamadan önce Osmanlı donanmasını mağlup etmek için en büyük koz olarak öne çıkardıkları savaş kalyonlarını bu şekilde kara seferlerinde ve küçük çaplı işlerde kullanarak Akdeniz'de mutlak bir hakimiyet kurma şansını azalttı. Neticede, savaşların ikinci safhasında Osmanlı ve Venedik donanmaları gölgede kaldı.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AKDENİZ'DE ÜSTÜNLÜK KURMA ARAYIŞI: VENEDİK DONANMASINA KARŞI OSMANLI DONANMASI (1690-1693)

4.1. Osmanlıların Yeni Kalyonlar İnşası

Osmanlı donanmasının 1101 (1690) yılı hazırlıkları, yeni kaptanıderya tayin edilen Mezemorta Hüseyin Paşa'nın İstanbul'a gelmeden önce Cezayir dayısı ve yeniçerilerinin kendisini öldürme teşebbüsünde bulunması ve bu yüzden Cezayir'den kaçması sebebiyle bir süre aksadı. Mezemorta Hüseyin Paşa'nın yeni kaptanıderya atandığı haberiyle birlikte Cezayir, Trablusgarp ve Tunus dayıları, beyleri ve yeniçerilerine Evâil-i Rebî'ülevvel 1101'de (13-22 Aralık 1689) önceki sene olduğu gibi kalyonlarını eksiksiz donatıp donanmaya katılmaları ve kendi aralarındaki husumetlere son verip düşmana karşı mücadeleye hazır olmaları için emirler gönderildi.¹ Ayrıca II. Süleyman'ın emirlerini ulaştırmakla görevlendirilen Mehmed Ağa'ya Trablusgarp ile Tunus dayılarına hediye olarak vermesi için “*on iki bin beş yüz sikke-i hasene ve otuz aded hil'at-i pâdişâhî*” ve Çatrapatrizâde Ahmed Bey'e de Cezayir dayısına vermesi için “*otuz bin sikke-i hasene ve elli aded hil'at-i şehriyârî*” teslim edildi.² Ancak, emirler ve hediyeler muhataplarına ulaşmadan önce Cezayir'e dönen Hüseyin Paşa'yı Cezayir Dayısı Şaban Dayı ve yeniçeriler öldürmeye teşebbüs etti. Hayatını kurtarmak için İstanbul'a kaçan Hüseyin Paşa'nın arkasından Cezayirliler sadrazama bir heyet gönderdi ve onun kaptanıderya olması halinde donanmaya katılmayacaklarını bildirdi. Bunun üzerine, Eğriboz Muhafızı Mısırlızâde İbrahim Paşa 29 Rebî'ülâhır 1101'de (9 Şubat 1690) yeniden kaptanıderya tayin edildi. Mezemorta Hüseyin Paşa ise Tuna kapudanı atandı.³

Cezayir Dayısı Şaban Dayı ve Cezayir Yeniçeri Ağası Hasan'a Evâhir-i Cemâziyelevvel 1101'de (1-11 Mart 1690) yazılan yeni bir hükümde, Hüseyin Paşa hakkındaki şikayetlerinden haberdar olduğuna ve Cezayir'de düzensizliğine rıza verilmeyeceğine temas edildikten sonra Darphane Emimi Hamamcı Mustafa Ağa'nın

¹ A.DVNSMHH.d, 99/149, 150, 151, 152, 153, 154.

² Vâkı'ât-ı Rûz-merre, c. I, s. 224.

³ İdris Bostan, “Mezemorta Hüseyin Paşa”, DİA, c. 29, Ankara 2004, s. 525; Silahdar, Târih, s. 1281; Vâkı'ât-ı Rûz-merre, c. I, s. 248.

Cezayir beylerbeyi tayin edildiği bildirildi. Düşmanların bir araya gelip İslam memleketlerine saldırdığı bir dönemde, Garp Ocakları yöneticilerinin aralarındaki anlaşmazlıkları bir kenara bırakmaları ve kalyonlarını bahara kadar hazırlayıp Kaptanıderya Mısırlızâde İbrahim Paşa idaresindeki donanmaya katılmaları emredildi.⁴ Ayrıca bu dönemde Cezayirli Mustafa Kapudan'ın komutasında İstanbul'a gelen 2 Cezayir kalyonunun ihtiyaçları Tersâne-i Âmire'den görüldü ve böylece sefere katılmamak için bahane bulmasının önüne geçildi.⁵

Donanma hazırlıkları kapsamında Tersâne-i Âmire'de bakımı yapılan üç ambarlı kapudâne kalyonu, kalafat sırasında kalyonların kurutulmasında kullanılan fundaların tutuşması sonucunda yanmaya başladı ve Tersâne çalışanlarının müdahalesine rağmen yangın söndürülemedi. Fındıklılı Mehmed Ağa'ya göre, kapudâne kalyonun yanması üzerine İstanbul'a gelen bezirgânlardan Fahrioğlu'nun Karadeniz'de yaptırdığı yeni kalyon 30.000 kuruş ödenerek satın alındı.⁶ Bu satın alımla ilgili hazırlanan ferman ve temessüklerde ise kalyon için 14.000 kuruş ödeme yapıldığı açıklandı. İlk başta 10.000 kuruşun kalyon kapudanları ve 4.000 kuruşun mîrîden ödenmesi planlandı, fakat kapudanlar bu meblağı bir araya getiremediği için bütün borç hazineden karşılandı. Merkez hazine dışında birkaç devlet adamının malından on beş kese kuruş ve 6.500 kuruş değerinde altın tahsil edilerek kalyonun ücreti ödendi.⁷

21 Cemâziyelevvel 1101'de (2 Mart 1690) Eğriboz'dan Edirne'ye ulaşan Mısırlızâde İbrahim Paşa, üç gün sonra Sadrazam Köprülüzâde Mustafa Paşa ve diğer devlet adamlarıyla seferle ilgili meselelerin konuşulduğu bir mecliste buluştu.⁸ Görüşmenin ardından Tersâne-i Âmire ve Karadeniz tersanelerinde toplamda sekiz kalyonun yapımına başlandı.⁹ Kısa bir süre sonra Mîrî Kalyonlar Kapudanı Koca Hüseyin Paşa, Patrona Murad Bey ve diğer kalyon kapudanları, Mısır askerlerini

⁴ A.DVNSMHH.d, 99/312, Evâhir-i CA 1011 (1-11 Mart 1690).

⁵ MAD.d, 7915, s. 15, 5 CA 1101 (14 Şubat 1690); 1690 yılında Cezayir filosunda 14 büyük yelkenli gemi bulunuyordu. 44 topla filodaki en büyük kalyon Kara Mustafa Kapudan'a aitti. İstanbul'a gelen Mustafa Kapudan muhtemelen bu kalyonu kullandı, bkz. Gürkan, *Sultanın Korsanları*, s.174.

⁶ Silahdar, *Târih*, s. 1281.

⁷ İE.BH, 4/512, 1, 2, 4 ve 5. gömlek, 16 CA 1101 (25 Şubat 1690).

⁸ Vâkı'ât-ı Rûz-merre, c. I, s. 256, 258.

⁹ İE.BH, 5/406; İE.BH, 4/389, 3. Gömlek; MAD.d, 7915, s. 48.

İskenderiye Limanı'ndan alıp orduya getirmekle görevlendirildi.¹⁰ İbrahim Paşa, kalyon kapudanlarını gerekmedikçe levendleri karaya çıkarmamaları ve her birini denetlemeleri hususunda uyardı, çünkü kalyonlar İzmir ve diğer iskelelere vardıklarında taşraya çıkan levendler halka zarar veriyordu.¹¹ Diğer taraftan, kendisine Evâil-i Cemâziyelâhır 1011'de (12-21 Mart 1690) yazılan bir hükümde, İstanbul ile Mısır arasında ticaret yapan firkate ve şayka türü gemilerin savaşma kapasitesinden yoksun oldukları için çok sık düşman saldırısına uğradığı hatırlatıldı. Bu yüzden, bundan sonra şayka ve firkate yapımına müsaade etmemesi ve ticaret gemisi olarak savaşmaya kadir kalyonlar yaptırması emredildi. Mevcut olan firkate ve şaykaları da denetleyip eksik olan toplarını, levendlerini ve diğer mühimmatlarını tamamlaması buyruldu.¹²

İnşasına karar verilen sekiz adet kalyonun işlerinde aksama olmaması için tersanelerde yeterli sayıda personel bulundurulmasına özen gösterildi. Tersâne-i Âmire'de inşa edilen kalyonların kerestelerini taşınmaları için Kırım ve Kefe'den daha ucuz fiyatta esirler alınmak istendi. Ancak zamanında Tersâne'ye ulaşamayacakları göz önüne alınarak, İstanbul'da her biri seksen ve yüz kuruş arası fiyatla yüz esir satın alınmasına ve 9.000 kuruş olarak tahmin edilen masraflarının İstanbul'daki bazı malların gelirlerinden karşılanmasına karar verildi.¹³ Ayrıca kalyon kerestelerinin Tersâne'ye naklinde hizmet etmek üzere 2.100 kuruş masrafla yetmiş karavana tutuldu.¹⁴ İstanbul ve farklı bölgelerden üç kalyonun inşası için gerekli olan zift ve katranın yanında iskelede çalışmak üzere çok sayıda marangoz ve demirci de Çayağzı'na gönderildi.¹⁵ Bu sırada kalyonların ihtiyaçlarına ödenen meblağ defterlere kaydedilmesine ve malzemeler usulünce tedarik edilmesine rağmen Sinop Kalesi'nin muhafızlarından bazıları Çayağzı'ndaki kalyonların inşasını baltalamaya çalıştığı ortaya çıkınca merkezden gönderilen emir üzerine hepsi hapse atıldı.¹⁶

¹⁰ A.DVNSMHM.d, 99/284, Evâhir-i CA 1011 (1-11 Mart 1690).

¹¹ A.DVNSMHM.d, 99/322, Evâil-i C 1011 (12-21 Mart 1690).

¹² A.DVNSMHM.d, 99/327.

¹³ İE.BH, 5/405, 24 Ş 1101 (2 Haziran 1690).

¹⁴ İE.ML, 31/2974, 1 ve 3. gömlek, 15 Ş 1101 (24 Mayıs 1690); MAD.d, 7915, s. 47.

¹⁵ İE.BH, 4/391, vr. 1a-1b, 19 N 1101 (26 Haziran 1690); MAD.d, 7915, s. 48; Daha önce de Çayağzı'na marangoz ve demirci gönderilmesi için emirler verilmişti, bkz. KK.d, 2472, s. 60, 15 C 1101 (26 Mart 1690).

¹⁶ A.DVNSMHM.d, 100/93, Evâsıt-ı N 1101 (17-27 Haziran 1690).

Mîrî kalyonların Mısır'a gönderilmesi ve yapımına başlanan yeni kalyonların ihtiyaçlarıyla ilgilenilmesi yanında kürekli gemilerin muhtelif gereksinimleri de tamamlandı. Donanma kadırgalarının inşa ve tamirleri için 500.000 akçe değerinde kereste temin edildi. Tersâne Emîni Mehmed Efendi'nin isteğiyle 5 Cemâziyelevvel 1101'de (14 Şubat 1690) Biga, Lapseki, Güğercinlik ve Başgelembe kazalarından Tersâne'de yapımı devam eden yeni kalyeteler için çam kerestesi kesildi.¹⁷ Öte yandan, eski yeniçeri ocağı baş halifesi Veli Efendi derya beyi atandı ve donanma harekete geçene kadar kadırgasını hazırlaması buyrulmuştu.¹⁸ Rodos Sancakbeyi Abdülkadir Paşa başta olmak üzere yirmi yedi derya beyinden de donanmaya katılmadan önce kadırgalarını sefere hazırlamaları istendi.¹⁹

4.2. Osmanlı ve Venedik Donanmaları Benefşe ve Midilli'de Karşı Karşıya

Başkomutan Francesco Morosini'nin Venedik'e dönmesinden sonra Kaptan Marco Pisani dört kadırğa ve on kalyonla kış boyunca Benefşe ablukasını sürdürdü. Osmanlılar karadan ve denizden kuşatılan Benefşe muhafızlarının zahirelerinin tükenmek üzere olduğunu haber aldı, fakat kış şartları sebebiyle kürekli gemileri yardıma gönderemedi. Bunun üzerine mîrî kalyonların Mısır'a gitmeden önce Benefşe'ye zahire nakletmesine karar verildi. Satın alınan dört bin ton buğday on mîrî kalyona yüklendi. Bunun yanında, Venediklilerin ablukası altında olan Benefşe'deki muhafızların mevâciblerini ödemek üzere Karesi sancağının 1101 yılı nüzul ve avarız bedellerinden alınan 800.000 akçe Mîrî Kalyonlar Kapudanı Koca Hüseyin Paşa'ya teslim edildi.²⁰ Cezayirli Mustafa Kapudan'ın emrindeki iki kalyon da mîrî kalyonların yanında görevlendirildi. Her kalyonun yanına iki yedek çekdiri verildikten sonra on iki kalyon Akdeniz'e açıldı.

Koca Hüseyin Paşa on iki kalyonla Andre, Mürted ve Değirmenlik adalarından geçip Benefşe'ye yaklaştığı esnada, Francesco Morosini'nin yerine başkomutan atanan Andrea Corner, Amiral Alessandro Venier'i iki kalyonla Değirmenlik Adası'ndan haraç toplamakla görevlendirdi. 14 Cemâziyelâhır 1101'de (25 Mart

¹⁷ MAD.d, 9480, s. 140-141; Kereste temin edilen kazaların isimleri ve kesilen kerestenin cins ve adedi için bkz. Bostan, 17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire, s. 113-114.

¹⁸ Vâkı'ât-ı Rûz-merre, c. I, s. 268.

¹⁹ A.DVNSMHM.d, 99/332, Evâhir-i CA 1101 (1-11 Mart 1690).

²⁰ AE.SSÜL.II, 2/186, 16 C 1101 (27 Mart 1690).

1690) gece vakitlerinde Amiral Venier'in komutasındaki San Iseppo ve San Marco Grande kalyonlarının mürettebatı 14 Cemâziyelâhır 1101'in (25 Mart 1690) gece vakitlerinde Osmanlı kalyonlarının ışıklarını fark etti, fakat bunların balıkçılara ait olabileceğini düşünerek herhangi bir önlem almadı. Osmanlı kalyon kapudanları ise karşılarında ışıkları yanan kalyonların Venediklilerle ait olduğunu anladı. Hüseyin Paşa bütün kalyonların fenerlerini söndürmesini emretti. Amiral Venier'in kullandığı San Iseppo'da fenerler söndürülmediği için Osmanlılar gece boyunca 2 Venedik kalyonunu takip edebildi.

15 Cemâziyelâhır'da (26 Mart) gün doğarken Değirmenlik Adası yakınlarında iki tarafın kalyonları en sonunda birbirlerini fark etti. Venedikli kaptanlar, Osmanlı mîrî kalyonlarından üçünün halihazırda top menzilinde olduğunu ve geri kalan yedisinin bu öncü kalyonların arkasında hizalandığını gördü. Rüzgâr altında kaldıkları için kalyonları kaçırılmayan Kaptan Venier, karadaki gözetleme kulelerine imdat mesajı gönderebilmek umuduyla Mora'ya doğru dümen kırdı. Venedik kalyonları, Mora kıyılarına doğru harekete geçtikten kısa bir süre sonra iki Osmanlı kalyonu tarafından yakalandı. Venedik kalyonlarını çevreleyen Koca Hüseyin Paşa, sabah saatlerinde yönettiği kapudâne kalyonuyla 60 toplu San Marco Grande'ye saldırdı. Aynı anda Cezayirli Mustafa Kapudan da emrindeki iki kalyonla 50 toplu San Iseppo'ya bombardıman başlattı. Öncü kalyonların ardından diğer Osmanlı kalyonları da çatışmaya katıldı. Dört saat boyunca on iki Osmanlı kalyonu, iki Venedik kalyonunu yoğun top ateşi altında tuttu ve bordalama saldırılar düzenledi. Frenk Murad Kapudan kullandığı kalyonla San Marco Grande'ye bordaladıktan sonra güvertesine altmış levend çıkardı. Öğle saatlerinde cebehânesine top isabet eden San Marco Grande yanmaya başladı ve bir saat sonra alevlere teslim olup battı. Bunun üzerine, Osmanlı ve Cezayir kalyonları tek başına kalan San Iseppo'ya ablukaya aldı. Amiral Venier son ana kadar mücadele etmek istedi, fakat Osmanlı kalyonları San Iseppo'yu ortalarına alınca şansının kalmadığını anladı. Önce kalyonda bulunan bütün devlet belgelerini denize attı ve akabinde kalyon kaptanı Agostino Petrina ile Osmanlı kalyonlarına son defa saldırdı. Amiral Venier'in amacı Osmanlı kalyonlarından birini kendiyile birlikte batırmaktı. Rakibinin amacını anlayan Hüseyin Paşa bu tuzağa düşmedi ve Amiral Venier'e teslim ol çağrısı yaptı. Bu çağrıya cevap vermeyen

Amiral, güvertede kalan elli denizciyle birlikte kendi kalyonunu kundaklamayı dahi düşündü. Akşam üstü Osmanlı kalyonundan atılan bir top göğsüne isabet edince bu planını yerine getiremeden öldü. Kalyon mürettebatı Amiral Venier'in cesedini denize attıktan sonra beyaz bayrak sallayarak teslim oldu. Kalyona çıkan Osmanlı levendleri, Kaptan Petrina'yı esir aldı ve mürettebattan on kişiyi serbest bıraktı. Top darbelerinin açtığı gediklerden su alan San Iseppo akşam saatlerinde battı.²¹

Sayıda üstün Osmanlı kalyonları, Değirmenlik önlerinde iki Venedik kalyonunu batırmayı başardı. Benefşe'de bulunan Fevkalade Kaptan Marco Pisani, Osmanlıların saldırısından ancak öğle saatlerinde haberdar olabildi. Başkomutan Andrea Corner, Kaptan Pisani'yi yedi kalyonla zor durumda olan Venedik kalyonlarının yardımına gönderdi. Hazırlıkların aksaması yüzünden ancak akşamüstü harekete geçebilen Kaptan Pisani ertesi gün Değirmenlik'e ulaştığında Osmanlı kalyonları çoktan bölgeden uzaklaşmıştı.²² Diğer taraftan, Mîrî Kalyonlar Kapudanı Koca Hüseyin Paşa, çatışmadan sonra kalyon kapudanlarıyla Benefşe'ye yardım ulaştırma meselesini tekrar görüştü. Çünkü esir alınan Agostino Petrina, "*Benefşe'de sekiz pâre Venedik kalyonu ve Anaboli'da on pâre çekdirir ve mavnaları derkemîn, siz zahîreyi îsâl iderken mâni' olmak fıkriyle üzerinize geleceklerin*" söylemişti. Osmanlı kalyon kapudanları, esir düşen düşman kaptanının sözlerini ciddiye almış ve Venedik kalyonlarından daha fazla sayıda kalyona sahip olmalarına rağmen Benefşe'ye gitmeye cesaret edememişti. Devam eden tartışmalar neticesinde, Mısır'dan gelen askerleri İstanbul'a naklettikten sonra Benefşe'ye yardıma gelmeye karar vermişlerdi. "*Bu yıllık hizmetimiz ancak bu olsun*" diyen kapudanlar, Benefşe için aldıkları zahireyi Rodos'ta bırakıp Mısır'a doğru yola çıktı.²³

Osmanlı kalyonlarından destek alamayan Benefşe'deki muhafızların direnci kırıldı. Osmanlı donanmasının yardıma gelmeyeceğini anlayan Venedikli komutanlar, uzun süredir devam eden kuşatmayı sona erdirmek için karadan ve denizden şiddetli saldırılar düzenlemeye karar verdi. Yaklaşık bir senedir Venedik ablukasına göğüs geren kale muhafızları kalyonların geri döndüğünü öğrenince teslim olmuşlardı.

²¹ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 244-245; *Silahdar, Târih*, s. 1291-1292.

²² Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 245-246.

²³ *Silahdar, Târih*, s. 1292.

Böylece Venedikliler Mora'daki son kara parçası olan Benefşe'yi 7 Zilka'de 1101'de (12 Ağustos 1690) vire ile işgal etti.²⁴

Osmanlı kalyonlarının, son üç senede gözlemlendiği gibi Mora seferleri sırasında bir araya gelen Venedik donanmasıyla mücadele edemeyecek durumda olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştı. Bu meyanda, esir edilen Venedikli kaptanın Osmanlı kalyon kapudanlarını korkutmak için Benefşe kuşatmasına görev alan kalyonlar haricinde Anabolı Limanı'nda demirleyen kadirga ve mavnalardan bahsetmesi dikkate değerdir. Bir koz olarak kullandığı bu bilgiyle Osmanlı kapudanlarına, kalyon sayısı bakımından üstün olmalarına rağmen Venediklilerin artık tamamen hakimiyet altına aldıkları Mora'da kısa sürede bütün güçlerini bir araya getirme imkanına eriştiklerini hatırlatmış ve Venedik kalyonlarıyla savaşmayı düşünmeden önce cesaretlerini kırmıştı.

Osmanlı kalyonları Benefşe'ya destek olmaktan vazgeçerek dümenlerini Mısır'a kırdıkları sırada Kaptanıderya Mısırlızâde İbrahim Paşa hâlâ Akdeniz'e açılmak için İstanbul'da hazırlıklarını sürdürüyordu. Kaptanıderya'nın baştardasındaki yüz yirmi levend ile yedek başlarda ve kethüda gemisindeki yüz levendin mevâciblerine toplamda 9.600 kuruş merkez hazineden tahsis edildi.²⁵ İbrahim Paşa'ya harekete geçmeden önce bu seferi öncekilerine kıyas etmemesi, donanmaya katıldıktan sonra mîrî kalyonları ve derya beylerinin kadirgalarını denetleyip eksiklikleri tamamlaması buyruldu.²⁶ Yine Cezayir, Tunus ve Trablusgarp kalyon kapudanlarına da kalyonlarını hazırlayıp Osmanlı donanmasına katılmaları için emirler gönderildi.²⁷ Kaptanıderya'ya ayrıca Garp Ocakları kalyon kapudanlarına ve zabitlerine donanmaya katıldıkları zaman hediye olarak vermesi için 161.000 akçe değerinde otuz beş adet hil'at teslim edildi.²⁸ Yirmi kadirgadan müteşekkil Osmanlı donanması önceki seferlere kıyasla daha geç bir tarihte, 14 Şa'bân 1101'te (23 Mayıs 1690) İstanbul'dan ayrıldı.²⁹

²⁴ Pinzelli, *Venise et la Morée*, s. 193-196.

²⁵ **İE.BH**, 5/412, 16. gömlek, 15 B 1101 (24 Nisan 1690).

²⁶ **A.DVNSMHM.d**, 100/4, Evâsıt-ı Ş 1101 (19-29 Mayıs 1690).

²⁷ **A.DVNSMHM.d**, 100/3, Evâsıt-ı Ş 1101 (19-29 Mayıs 1690).

²⁸ **İE.HLT**, 3/239, 15 Ş 1101 (22 Mayıs 1690).

²⁹ **Silahdar, Târih**, s. 1297.

Kaptanıderya Mısırlızâde İbrahim Paşa'nın Akdeniz'e açıldığı tarihlerde kuşatma altındaki Benefşe'ye yardıma gideceğine dair haberler çıkmıştı.³⁰ Ancak, kendisinin ilk önce Mısır'dan dönen mîrî kalyonları karşılamak için donanmaya katılan Garp Ocakları kalyonlarıyla Foça Limanı'na uğradığı anlaşılmaktadır. Zira Foça'da, İskenderiye'den dönen ve daha önce recec ve reşen mevâcibleri ve peksimetleri verilen mîrî kalyonlardaki levendlerin yoklamasını yaptığına dair kayıtlar mevcuttur. Kaptanıderya yaptığı teftiş sonucunda dokuz mîrî kalyonda toplamda 296 levendin mevcut olmadığını tespit etti. Bunun üzerine iki yüz doksan altı neferin 1.046.146 akçelik reşen ve recec mevâcibleri bedeli, 108.990 akçelik peksimet bedeli ve Benefşe Kalesi'ne nakledilmeyen 4.000 kantar buğday ile 2.000 kantar peksimetin 460.000 akçelik bedeli olmak üzere toplamda 1.615.132 akçeyi Tersâne hazinesine ve çeşitli masraf kalemlerine havale etti.³¹ Bunun dışında, Foça'da talihsiz bir olay da meydana geldi. Frenk Mehmed Kapudan'ın idaresindeki kalyonun levendleri taşra çıktığı esnada Frenk esirler kalyonu ateşe verdi. Bütün çabalara rağmen yangın söndürülemeyince kalyon yanarak battı. Kalyondan kurtarılabilen demirler ve toplar İstanbul'a gönderildi.³² Bu olaydan sonra Osmanlı mîrî kalyonlarının sayısı dokuza düştü.

Başkomutan Andrea Corner, Benefşe'yi işgal ettikten sonra Arnavutluk meseleleriyle ilgilenmeye karar verdi.³³ Fevkalade Kaptan tayin ettiği Daniele Dolfın'ı on iki kalyon ve iki ateş gemisiyle Ege adalarında devriye gezmekle görevlendirdi. Kaptan Dolfın 29 Ağustos 1690'da (24 Zilka'de 1101) Andre Adası'na ulaştığında, dokuz mîrî ve yirmi üç Mağrip olmak üzere otuz iki kalyon, otuz yedi kadırga ve altı mavnadan müteşekkil Osmanlı donanmasının Midilli'ye doğru seyrettiğini öğrendi. Kendisine ulaşan istihbarata göre, Kaptanıderya İbrahim Paşa'ya Venedik donanmasıyla savaşı emredilmişti. Kaptan Dolfın rakibinin saldırısını beklemek yerine ilk hamleyi yapmak istedi.³⁴ Osmanlı donanmasıyla karşılaşmadan önce

³⁰ **The London Gazette**, 28 Ağustos-1 September 1690, N. 2588, s. 1.

³¹ **MAD.d**, 7915, s. 22.

³² **Silahdar, Târih**, s. 1343.

³³ Arnavutluk'a yönelmeden önce Andrea Corner'in bütün donanmayla Osmanlı donanması üzerine gideceğine dair haberler alınmıştı, bkz. **The London Gazette**, 18-22 September 1690, N. 2594, s. 1; **The London Gazette**, 29 September-2 October 1690, N. 2597, s. 1.

³⁴ Camillo Contarini, **Istoria della guerra di Leopold Primo Imperadore e de principi collegati contro il Turco**, Venezia 1710, c. II, s. 261.

Venedik korsanlarından Rafaele Bianchi'yi Ege adaları civarında bulunan Hristiyan korsanları Venedik donanmasına davet etmekle vazifelendirdi. Birkaç korsan kadırgası Venedik donanmasına katıldı, fakat korsanların çoğu Venedikli temsilcinin talebini çeşitli bahaneler sunarak geri çevirdi. Fevkalade Kaptan, beklediği sayıda savaş gemisiyle donanmayı güçlendirmeyi başaramamasına rağmen kalyon kaptanları ve levendlerinin teşvikiyle Osmanlı donanmasıyla karşılaşmak için 6 Eylül'de (2 Zilhicce) Midilli'ye doğru harekete geçti.

Fevkalade Kaptan Daniele Dolfın, 7 Eylül'ün (3 Zilhicce) sabah saatlerinde, Anadolu kıyılarına yakın bir güzergâh üzerinden Midilli'ye yaklaşan Osmanlı donanmasına ani bir saldırı düzenlemek istedi, fakat tersten esen rüzgârlar bu teşebbüsüne mâni oldu. O günün gecesinde kapudâne kalyonu Redentor del Mondo'ya davet ettiği kalyon kaptanlarıyla savaş planını belirledi ve her bir kaptanı ayrı ayrı cesaretlendirdi. Kalyonları öncü ve artçı olarak iki gruba ayrılmasına ve saff-ı harp düzenine göre saf oluşturulmasına karar verildi. Kaptan Dolfın öncü kalyonların ve Kaptan Bartolomeo Contarini artçı kalyonların başında olacaktı.

Kaptan Dolfın, 8 Eylül (4 Zilhicce) sabahı korsan kadırgalarından kalyonlara üç yüz denizci takviye ettikten ve kalyonların saff-ı harp düzenini almasına nezaret ettikten sonra rüzgâr üstüne çıkan kalyonlarla Osmanlı donanmasına doğru ilerlemeye başladı. Saat 10.30 civarında arka arkaya ilerleyen Venedik kalyonları top menziline giren Osmanlı kalyonlarına karşı ilk alabanda ateşi gerçekleştirdi. Öncü kalyonları komuta eden Kaptan Dolfın, kısa süre sonra yanında üç Garp Ocağı kalyonu bulunan ve merkezde yer alan Mîrî Kalyonlar Kapudanı Koca Hüseyin Paşa'nın kapudâne kalyonuna saldırmak için öne çıktı. Ancak, rüzgârın aniden kesilmesiyle kullandığı 68 toplu Redentor del Mondo ile ön tarafta tek başına ve diğer Venedik kalyonları da Osmanlı kalyonlarının sağında hareketsiz kaldı. Osmanlı kadırgaları rüzgârın kesilmesini fırsat bilerek, Kaptan Contarini'nin komutasındaki Venedik artçı kalyonlarına yaklaştı ve pruva toplarından ateş açtı. Ancak kadırgalar kalyonlara bordalamaya ve asker çıkarak saldırmaya cesaret edemedi. Kalyonların hareket edemediği dört saat boyunca özellikle daha büyük ve daha fazla topa sahip olan Osmanlı mîrî kalyonları (*Navi di Constantinopoli*) ile Kaptan Dolfın'ın idaresindeki

Redentor del Mondo ve başta Kaptan Fabio Bonvici'nin emrindeki San Domenico olmak üzere öncü kalyonlar arasında şiddetli bir top savaşı meydana geldi.

Redentor del Mondo'da hizmet eden iyi eğitilmiş denizcilerin ve topçuların çabalarıyla Osmanlı kalyonlarına karşı sık ve düzenli top atışlar yapılırken, ellişer toplu Sacra Lega ve San Domenico kalyonları da Kaptan Dolfin'e destek oldu. Özellikle Garp Ocakları kalyonlarının Venedik kalyonlarına yaklaşıp düzenledikleri saldırı sırasında Kaptan Dolfin'in isabet eden bir top yüzünden başparmağı hariç sol elindeki bütün parmakları koptu. Levendler arasında öldüğüne dair haberler yayılınca bizzat kalyonun kış güvertesine çıkarak onları cesaretlendirilmek zorunda kaldı. Rüzgârın tekrar esmeye başlaması üzerine rüzgâr üstü pozisyon kazanan Osmanlı kalyonları, Venedik öncü kalyonlarına iyice yaklaştı, fakat rakibinin geçiş yolu üzerinde düzenli bir saf tutan Kaptan Dolfin ve Venedikli kaptanlar, aralıksız top ve tüfek ateşiyle karşılık verdi. Osmanlı kalyonları, Venedik kalyonlarının hatlarını bozmadan gerçekleştirdikleri etkili savunma karşısında geri çekilmek zorunda kaldı. Bu sırada Redentor del Mondo'ya bordalamak isterken hasar alan Trablusgarp kapudanına ait bir kalyon da kadirgallara yedeklenerek savaştan uzaklaştırıldı.

Rüzgâr avantajını kullanmak isteyen diğer dört Osmanlı kalyonu ise kadirgalların ardından artçı kalyonları komuta eden Kaptan Contarini'nin kalyonuna pruvadan ve yandan bordalamayı denedi. Ancak rakibinin yoğun top ateşine maruz kalan Osmanlı kalyonları saldırıyı sonlandırarak geri çekildi. Bunun üzerine, Kaptan Contarini emri altındaki artçı kalyonlarla öncü kalyonlara destek olmaya gitti. Akşamüstüne doğru iki tarafın kalyonları yeniden savaş düzeni almak için birbirlerinden ayrılınca savaş durdu. Osmanlılar rüzgâr üstünde olmalarına rağmen Venedik kalyonlarına saldırmak yerine Midilli'ye çekilmeye karar verdi. Kaptan Dolfin, gece karanlığında Osmanlı kadirgallarının düzenleyeceği olası bir saldırıya hedef olmamak için Midilli Boğazı'ndan ayrıldı.

Osmanlılar, ertesi gün hasar alan gemileri Midilli Limanı'na yolladıktan sonra yirmi dokuz kalyon ve yirmi bir kadirgayla tekrar Venedik kalyonlarına doğru harekete geçti. Rüzgâr avantajına sahip Osmanlı kalyon kapudanları, birkaç defa Venedik kalyonlarını savaşa davet etti. Kaptan Dolfin tekrar çatışmaya girmeye

yanaşmayınca Osmanlı kalyonları Midilli'ye döndü. Sonraki günü de Midilli'de geçiren Kaptanıderya İbrahim Paşa, 11 Eylül'de (7 Zilhicce) Venedik kalyonları tarafından fark edilmeden Foça'ya doğru yelken açtı.³⁵

Savaş sırasında Redentor del Mondo'ya yüzden fazla top isabet etmişti, buna rağmen mürettebatından sadece on kişi hayatını kaybetti. Redentor del Mondo kaptanı Giovanni Bugiè de ölenler arasındaydı. Venedik kaynaklarına göre, Osmanlılar bir veya iki kadirgayı kaybederken, kalyonlarının çoğu ağır hasar görmüş ve altı yüz levend vefat etmişti. Sonuç olarak, Venedik kalyonları Midilli'de meydana gelen deniz savaşında Osmanlı donanması karşısında üstünlük kurmayı başarmıştı.³⁶ Osmanlı tarihçileri bu savaş hakkında sessiz kalırken, sadece Üsküdarî Abdullah Efendi, *“donanma-yı hümayûn Tunus ve Cezâyir kalyonları ile ma'an Venedik donanmasıyla Sakız Adası'na karîb mahallde mukabil olup ve bir gün bir gice harb ü kıtalden sonra Venedik donanması firâr idüp körfezde Avlonya Kal'ası'n muhâsara ve istîlâ eyledüğüne”* dair kendisine gelen haberi paylaşmış ve Venedik kalyonlarının firar ettiğini öne sürmüştü.³⁷ Abdullah Efendi'nin Midilli yerine savaşın Sakız'da meydana geldiğini belirtmesi ve bu savaş ile Başkomutan Andrea Corner'in Avlonya'yı işgali arasında bağlantı kurması gelişmeler hakkında başkente eksik bilgiler ulaştığını düşündürür.

Savaşa katılan Garp Ocakları kalyonları, Osmanlı donanmasına sayısal üstünlük kazandırmalarına rağmen mücadelenin sonucunu değiştirecek taktiksel bir hamle veya öne çıkan bir faaliyette bulunamamışlardı. Hatta yine Venedik kaynaklarına göre, II. Süleyman Garp Ocakları kalyonlarını mağlubiyetten sorumlu tutmuş, korkaklıkla suçladığı Mağripli kapudanları Osmanlı kalyonları arasında düzensizlik ve kargaşaya yol açmakla itham etmişti. II. Süleyman ve Osmanlı ricalinin bu tavrı ayrıca Garp Ocakları kalyonlarına güvenmek yerine devlete ait yeni kalyonlar

³⁵ Contarini, *Istoria della guerra*, s. 261-263; Pietro Garzoni, *Istoria della Repubblica di Venezia in tempo della Sacra Lega contra Maometto IV*, Venezia 1705, c. II, s. 366-37; Michele Foscarini, *Degl'istorici delle cose veneziane*, Venezia 1722, s. 346-347; Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 247-249.

³⁶ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 249-250.

³⁷ Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, haz.: Recep Ahısalı, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2017, c. II, s. 29.

inşa ve teçhiz ederek savaşa hazırlamaya da teşvik etmişti.³⁸ Öte yandan, Mısırlızâde İbrahim Paşa'nın daha önce Garp Ocakları kapudanlarıyla husumeti olduğu için kaptanıderyalıktan azledildiği akla getirilirse, savaş sırasında onlarla çatışma yaşamış olması da mümkündür. Bu durum Venedik kalyonlarına karşı verilen mücadeleyi de olumsuz etkilemiş olabilir.

Netice itibariyle, kadırgalardan önce İstanbul'dan ayrılan ve Venedikliler tarafından kuşatılan Benefşe'ye yardım ulaştırmakla görevlendirilen Osmanlı mîrî kalyonları her ne kadar iki Venedik kalyonunu Değirmenlik yakınlarında batırmış olsalar da geride kalan düşman kalyonlarıyla karşılaşmaktan çekindikleri için kaleye yardım ulaştıramamışlardı. Keza Kaptanıderya Mısırlızâde İbrahim Paşa kadirga ve kalyonları bir araya getirdikten sonra Benefşe'ye desteğe gidemediği için Mora'daki son Osmanlı müstahkemi Benefşe de Venediklilerin eline geçmişti.³⁹ Benefşe hezimetinin ardından sayıca üstün Osmanlı donanması Midilli'de karşılaştıkları on iki Venedik kalyonunu mağlup edememiş ve seferler sırasında ilk defa bir deniz savaşında üstünlüğü rakibine kaptırmıştı.

4.3. Osmanlılarda Kalyonların Yapımı Sürüyor

1102 (1691) yılı donanma hazırlıkları, son seferde alınan başarısız sonuçların etkisi altında başladı. İlk olarak donanma idaresinde yeni düzenlemeler yapıldı. 13 Rebî'ülevvel 1102'de (15 Aralık 1690) İstanbul'a dönen Tuna Kapudanı Mezemorta Hüseyin Paşa⁴⁰, 23 Rebî'ülâhır 1102'de (24 Ocak 1691) Rodos sancakbeyliğiyle mîrî kalyonlar kapudanı tayin edildi. Hüseyin Paşa'nın vazifesi ise “*taraf-ı Bahr-i Sefîd'e hurûc idecek donanma-yı hümayûn kadırgaları ile ma'an çıkacak kalyonların bi'l-cümle kapudanlarına ser-çeşme olmak üzere mahsûsan kapudan nasb ü ta'yîni*” olarak belirlendi. Mezemorta Hüseyin Paşa'ya bahşedilen yetkiler nedeniyle “*Kapudan-ı Bahr-i Sefîd*” Mısırlızâde İbrahim Paşa'ya “*ahvâl ü ef'âl-i umûr kalyonlarda*” mîrî

³⁸ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 250-251.

³⁹ **Distinta relatione dell'acquisto di Napoli di Maluasias fatto dall'armi della Serenissima Republica di Venetia, sotto il prudente valoroso commando dell'illustriss. et eccellentiss. signor Girolamo Cornaro capitan general da Mar, li 12. agosto 1690**, Antonio Pinelli, Venetia 1690, s. 1-3.

⁴⁰ Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Tuna kapudanlığı için bkz. Seyfullah Aslan, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Tuna Donanması: Teşkilâtı ve Faaliyetleri (1683-1718)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2022, s. 42-44.

kalyonlar kapudanına karışmaması hususunda kesin emir verildi.⁴¹ Bu düzenlemeyle mîrî kalyonlar kapudanı özellikle donanmanın aslî savaş gemileri olan kalyonları ilgilendiren meselelerde kaptanıderyadan daha yetkili oldu. Donanma idaresinde yapılan bu değişiklik Hüseyin Paşa'nın denetiminde mîrî kalyonların sayısını yirmiye yükseltilmesine de karar verilmesiyle tahkim edildi.⁴²

Kalyon hazırlıkları kapsamında ilk olarak İstanbul'a dönen mîrî kalyonların levendlerinin mevâcibleri ödendi. O tarihte hâlâ mîrî kalyonlar kapudanı olan Koca Hüseyin Paşa'ya 4 Safer 1102'de (7 Kasım 1690) kalyon levendlerinin lezez mevâcibi için 41.000 kuruş teslim edildi.⁴³ 29 Rebî'ülevvel 1102'de (31 Aralık 1690) mîrî kalyonlara 500 top yelken bezi tedarik edildi.⁴⁴ 1102 (1691) yılının ilk aylarında Tersâne'de inşa edilen kalyonlardan ikisi tamamlandı. II. Süleyman'a hitaben kaleme alınan 4 Cemâziyelevvel 1102 (3 Şubat 1691) tarihli bir arzın da yer aldığı defterde, 1 Muharrem-30 Rebî'ülâhır 1102 (5 Ekim 1690-30 Ocak 1691) arasında on biri mîrî kalyonun levendleri ve üserasına toplamda 902.520 akçe değerinde peksimet, hinta ve diğer zahirelerin verildiği açıklandı.⁴⁵ 21 Cemâziyelâhır 1102'de (22 Mart 1691) yine on biri mîrî kalyona 24.813 akçe değerinde 913 kıyye zeytin yağı tedarik edildi.⁴⁶ 24 Cemâziyelâhır 1102'de (25 Mart 1691) Kocaeli sancağı kadılarına Tersâne Emini Mehmed Efendi'nin belirlediği boyut ve miktarda kalyon kerestesini İznikmid ve civarındaki kereste halkın istediği fiyattan kesip Tersâne'ye göndermeleri için emirler yazıldı.⁴⁷

Tersâne-i Âmire'de sürdürülen çalışmalar neticesinde Şa'bân 1102'de (Mayıs 1691) üçüncü kalyonun da yapımı tamamlanmış ve mîrî kalyonların sayısı on ikiye yükselmişti.⁴⁸ Tersâne'de tamamlanan üç kalyon donanmaya katılırken, Sinop ve Çayağzı'nda altı adet kalyonun yapımı bu tarihlerde devam ediyordu. 15

⁴¹ **Vâkı'ât-ı Rûz-merre**, c. II, s. 172; **Silahdar, Târih**, s. 1343; Cezayir beylerbeyi ve dayısına Evâsıt-ı Cemâziyelâhır 1102'de (11-21 Mart 1691) hüküm yazılarak, Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Cezayir'de olan ailesinin İstanbul'a gelmesine engel olmamaları emredilmişti, bkz. **A.DVNSMHM.d**, 101/44.

⁴² **Silahdar, Târih**, s. 1343.

⁴³ **İE.BH**, 5/408; **İE.BH**, 4/367, 5 S 1102 (8 Kasım 1690); **İE.BH**, 4/393, 18 S 1102 (21 Kasım 1690); **İE.DRB**, 1/47, 5 S 1102 (8 Kasım 1690).

⁴⁴ **MAD.d**, 7915, s. 48.

⁴⁵ **D.BŞM.d**, 636, s. 2-5.

⁴⁶ **MAD.d**, 7915, s. 23.

⁴⁷ **Vâkı'ât-ı Rûz-merre**, c. II, s. 199.

⁴⁸ **Vâkı'ât-ı Rûz-merre**, c. II, s. 240.

Cemâziyelâhır 1102'de (14 Şubat 1691) Sinop ve Çayağzı'ndaki altı kalyonunun kerestelerini nakletmek için bir adet palaşkerme ve bir adet sandalın inşa edilmesine karar verildi ve bu gemilerde çalışacak kırk hademeye 800 kuruş ödendi.⁴⁹ Aynı tarihlerde Kaptanıderya İbrahim Paşa'nın isteğiyle kereste taşıyacak gemilere bir başarda ve sandal yelkeni ve inşa edilen kalyonlara üç yüz adet makara Tersâne'den temin edildi.⁵⁰ Yine Karadeniz'de yapılan kalyonlar için başkentten yevmi 480 akçeden dört kapudan ile yevmi 240 akçeden sekiz yelkenci ve vardiyalı görevlendirildi. Bunların altı aylık ulufeleri de daha sonra Sinop ve Çayağzı'ndaki kalyonların nazırı Elhac Mustafa Ağa'ya gönderildi.⁵¹ Öte yandan, Kapıcıbaşı Elhac Mustafa Ağa Çayağzı'nda yapımı devam eden üç kalyon için Bafra ve Alaçam'dan taahhüt edilen kerestenin sadece yarısının teslim edilmesinden şikayetçi oldu ve merkezden ücretleri ödenen kerestelerin tamamını göndermeleri için bölge ahalisine fermanlar yazılmasını istedi.⁵² Ayrıca üç kalyonun inşaatında çalışmak üzere yeni marangoz, neccar, kalafatçı ve burgucuların vazifelendirilmesini talep etti.⁵³

Mevcut mîrî kalyonların bakımı ve yeni kalyonların inşası dışında 8 Receb 1102'de (7 Nisan 1691) İstanbul'a gelen dört Trablusgarp kalyonunun ihtiyaçları da Tersâne-i Âmire'den karşılandı. Aslında Trablusgarp'a ait kalyonların baharda Osmanlı donanmasına katılacaklarını haber vermek için başkente gelen bu dört kalyonun kapudanları, yolculukları sırasında Çuha Adası'ndan geçerken Anabolu Kalesi'ne asker nakleden büyük bir Venedik kalyonuna denk geldiklerini ve şiddetli bir çatışmadan sonra bu kalyonu ele geçirip içindekilerini yağmaladıklarını ileri sürdü.⁵⁴ 10 Şa'bân 1102'de (9 Mayıs 1691) Trablusgarp kalyonlarındaki 1.328 nefere Matbâh-ı Âmire'de 1.446 kile mercimek⁵⁵, 74.000 akçe tutarında 2.000 kantar peksimet, 66.000 akçe değerinde 100 kantar zeytinyağı ve 231.840 akçe tutarında

⁴⁹ C.BH, 111/5396, 15 C 1102 (14 Şubat 1691).

⁵⁰ İE.BH, 9/791, 10 C 1102 (9 Şubat 1691).

⁵¹ C.BH, 223/10386, 15 B 1102 (6 Nisan 1691).

⁵² İE.BH, 5/431, 1. gömlek, 11 B 1102 (10 Nisan 1691).

⁵³ İE.BH, 5/431, 2. gömlek, 7 Ş 1102 (6 Mayıs 1691).

⁵⁴ Vâkı'ât-ı Rûz-merre, c. II, s. 207-208.

⁵⁵ C.BH, 9/435.

2.898 kile pirinç temin edildi.⁵⁶ Trablusgarplılara ait kapudâne kalyonu ile Cezayirlilere ait kapudâne ve patrona kalyonları da Tersâne-i Âmire’de tamir edildi.⁵⁷

İhtiyaçları tamamlanan ve bakımları yapılan sekiz mîrî ve üç Trablusgarp kalyonun bütün masraflarının raporu hazırlandı. Buna göre, on bir kalyonun kalafatlanması ve yağlanması da dahil olmak üzere malzeme, mühimmat ve zahirelerine Hazine-i Âmire’den toplamda 6.290.092 akçe ödenmişti. Bu meblağın 5.474.070 akçesi kalyonlar için satın alınan buğday, peksimet, demir, kendir, zeytinyağı, katran, üstüğü, sütun, seren, çeşitli keresteler ve diğer mühimmatlara harcanmıştı. 816.022 akçe ise kalyonların bakım ve inşasında çalışan marangoz, burgucu, sütun-tıraş, errekeş, makaracı, varilci, kalafatçı, lengerici, neccar ve nakkaşların ücretlerini ödemek için kullanılmıştı.⁵⁸

Donanma hazırlıkları kapsamında Garp Ocakları ve derya beylerine sefere hazırlanmaları için Cemâziyelâhır 1102’den (Mart 1691) itibaren emirler yazıldı. Akdeniz firkatelerinin başbuğu olan Mehmed’e emrindeki firkateleri donatıp baharda İstanbul’dan ayrılacak donanmaya katılması emredildi.⁵⁹ Abdülkadir Paşa başta olmak üzere on üç derya beyine gönderilen hükümlerde, kadırgalarının mühimmat ve zahirelerini tamamlayıp donanmaya katılmaları buyruldu.⁶⁰ Tunus beylerbeyinden ve dayısından da donanmanın savaş gemisi ve askere ihtiyacı olduğu hatırlatılarak Tunus’taki kalyonları geç kalmadan donanmaya göndermeleri istendi.⁶¹

Venedikliler ise önceki sene kaybettikleri iki kalyonun yerini doldurmak için yeni kalyonlar yapmaya karar verdi. Kalyon mimarlarından Stefano Conti ve Iseppo de Pieri’nin önerisiyle yeni inşa edilecek iki kalyonun Iseppo de Pieri’nin elinden çıkan Redentor del Mondo ile aynı özelliklerde olması uygun görüldü. Haziran 1690’da inşasına başlanan kalyonlardan Iseppo de Pieri’nin nezaretindeki kalyon Ocak 1691’de tamamlandı ve Leon Coronato ismi verildi. Stefano Conti’nin San Lorenzo

⁵⁶ MAD.d, 7915, s. 27, 53.

⁵⁷ MAD.d, 7915, s. 52.

⁵⁸ KK.d, 5652, s. 8-9.

⁵⁹ A.DVNSMHH.d, 101/63, Evâsıt-ı C 1102/11-21 Mart 1691; Firkateciyan teşkilat için bkz. Emel Soyer Kolçak, **16 ve 17. Yüzyılda Osmanlılarda Derya Beyliği**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2024, s. 169-182.

⁶⁰ A.DVNSMHH.d, 101/67, Evâsıt-ı C 1102/11-21 Mart 1691.

⁶¹ A.DVNSMHH.d, 101/91, Evâhir-i C 1102/21-30 Mart 1691.

Giustinian adı verilen kalyonu da Şubat 1691’de denize indirildi. İki kalyon 38,9 metre uzunluğunda, 11,8 metre genişliğinde ve 1.110-1.200 ton ağırlığındaydı. Böylece Venedikliler, Tersane Kanalı’nın genişletilmesinin ardından o zamana kadarki en büyük iki kalyonu inşa etmeyi başardı. Kalyonların her birine 62’si demir top olmak üzere 66 top temin edilmek istendi, fakat bu dönemde Fransa ile savaşta olan İngiltere, Venediklilere sadece 55 top gönderebildi. Venedikli yöneticiler top sıkıntısını çözmek için Mora’da Osmanlılardan ele geçirilen tunç topların yeniden dökülmesini gündeme getirdi. Senato ilk anda bu seçeneğe sıcak bakmadı, fakat kalyonlardaki topların 72’ye yükseltilmesine karar verilince tunç topların kullanılması kaçınılmaz oldu ve Mora’daki topların yeniden dökülmesine onay verildi. Son olarak Venedikli kaptanlar kalyonların mürettebatının hazırlanmasıyla ilgilendi. Bu dönemde devlete ait 16 kalyonda öngörülen personelin neredeyse yarısı eksikti ve iki yeni kalyona toplamda 300 denizci bulmak oldukça uzun sürdü. Bu nedenle kalyonlar donanmaya ancak 1691 yılının eylül ayında katılabildi. Fevkalade Kaptan Daniele Dolfın birçok eksiğine rağmen yeni kalyonlardan San Lorenzo Giustinian’i hız ve sürat üstünlüğü dikkate alarak kapudâne kalyonu yapmayı uygun gördü.⁶²

Venedikliler iki büyük savaş gemisi yanında önceki yıllarda nakliyede kullanmak için inşa ettikleri iki kalyonla aynı özelliklere sahip bir kalyon daha yaptı. Venedik Senatosu’nun Ekim 1689’da projesini onayladığı kalyonun inşası yıl sonunda başladı ve planlanandan iki ay önce Mayıs 1690’da tamamlandı. Nettuno ismi verilen kalyona 38 top yerleştirildi. Böylece nakliye gemisinden ziyade savaş gemisi özelliği kazanan Nettuno, 29,1 metre uzunluğuyla ebat olarak donanmadaki savaş kalyonlarına da yakındı. Nettuno’da 100 denizci görevlendirilirken, zaman içinde güvertesinde bazı değişiklikler yapılarak top sayısı da 50’ye yükseltildi. Ancak, ihtiyaçlarının karşılanması ve arızalı kısımlarının tamir edilmesi 1690 yılının sonbaharına kadar sürdüğü için donanmaya katılması gecikti.⁶³

4.4. Venedik Donanması Ege’de, Osmanlı Donanması Çanakkale Boğazı’nda

⁶² Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 262-268, 272-275.

⁶³ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 264-265.

Osmanlı donanması denize açılmadan önce İstanbul’da ilginç bir olay yaşandı. “*Venedik kalyonlarından Potac ta’bîr olunan*” bir kalyon Boğazhisarları’ndan Hollanda flandrasıyla geçtikten sonra 10 Receb 1102’de (8 Nisan 1691) Haliç Limanı’na Fransa flandrasıyla girdi. Kalyon, Galata’ya yanaştığında ise Hollanda Büyükelçisi Jacob Colyer ile Fransa Büyükelçisi Pierre Antoine Castagneres arasında temsil tartışması yaşandı ve en sonunda Colyer bu kalyonun Venediklilere ait bir korsan gemisi olduğunu Osmanlı mercilerine bildirdi. Sadrazam Köprülüzâde Fazıl Mustafa Paşa’nın emriyle kalyon içindeki malzemelere el konulduktan sonra mürettebatıyla birlikte Tersâne-i Âmire’ye götürüldü. Bu tarihlerde Mısır’dan İstanbul’a gelen bir Fransız kalyonunun Venedikliler tarafından zapt edilip Anabolu’ya kaçırıldığını öğrenen Fransa Büyükelçisi Castagneres, Venediklilerin elinde olan Fransız kalyonuyla takas etmek için sadrazamdan el konulan Venedik kalyonunu talep etti. Mustafa Paşa, II. Süleyman’a danıştıktan sonra Fransa büyükelçisinin isteğini kabul etti ve Venedik kalyonunu Fransızlara teslim etti. Castagneres ise Venediklilerle irtibata geçip iki kalyonun takas edilmesini sağladı.⁶⁴

Kaptanıderya Mısırlızâde İbrahim Paşa’nın baştardası, yedek baştardalar ve kadirgaların hazırlıkları 12 Şa’bân 1102’de (11 Mayıs 1691) tamamlandı. 17 Şa’bân’da (16 Mayıs) üç baştarda, on iki mîrî kalyon, yirmi beş kadirga ve derya beylerine ait üç kadirga Tersâne-i Âmire’den ayrılmıştı. İbrahim Paşa, Tersâne Bahçesi’nde II. Süleyman’ı ziyaret etti ve ardından donanma top atışları eşliğinde Beşiktaş’a geçip demirledi.⁶⁵ Bu aralıkta Mîrî Kalyonlar Kapudanı Mezemorta Hüseyin Paşa’ya, mîrî kalyonların kapudanları ve derya beylerine hitaben kaleme alınan, suretleri Cezayir, Trablusgarp ve Tunus kapudanlarına da gönderilen bir hüküm ile seferin stratejisi açıklandı. Buna göre, donanma Boğazhisarları’na vardığında kadirgalar önden Akdeniz’e açılıp Venedik donanmasının faaliyetlerini gözlemeyecek ve ardından Kaptanıderya Mısırlızâde İbrahim Paşa’nın alacağı karara göre donanma düşmanın üzerine gidecekti. Eğer Venedikliler bir yeri kuşatırsa yine Kaptanıderya’nın talimatları doğrultusunda düşman donanmasını uzaklaştırmak için harekete geçilecekti. İbrahim Paşa’ya da sefere çıkmadan önce bazı bilgiler verildi. İlk olarak

⁶⁴ Vâkı’ât-ı Rûz-merre, c. II, s. 208-209; Silahdar, Târih, s. 1349.

⁶⁵ Vâkı’ât-ı Rûz-merre, c. II, s. 240.

İnöz’de yaşayan gayrimüslim halkın Venediklilerle anlaşma yaparak Müslümanlara saldırdığı bildirildi ve ihanet edenleri tespit edip cezalandırması emredildi.⁶⁶ Ayrıca Sakız Adası’nın muhafazasının çok önemli olduğu hatırlatılarak, iki ay hizmet etmek üzere İzmir ve Suğla’dan beş yüz, Kaz Adası’ndan üç yüz ve Karaburun havalisinden üç yüz neferin Sakız Kalesi’nde vazifelendirilmesi için tedbirler alması buyruldu.⁶⁷

Donanmanın Tersâne-i Âmire’den Beşiktaş’a geçtikten sonra İstanbul’dan ayrılması bazı aksaklıklar yüzünden gecikti. Kaptanıderya İbrahim Paşa, 19 Şa’bân’da (18 Mayıs) mîrî kalyonların ihtiyaçları tamamlanana kadar kadırgaların Kızıl Adalar’da demirlemesine karar verdi ve bütün kadırgalar Beşiktaş’tan buraya geçti. Kendisi kullandığı baştardayla Kızıl Adalar’a giderken gece vakti akıntıya kapılıp kalyonlardan birine çarptı. Kalyonun alaburta direği, baştardanın üç fenerini parçaladı ve elma çardağı denilen kısmına hasar verdi. İbrahim Paşa baştardayla Kızıl Adalar’a ulaştıktan sonra üç feneri tamir edilmesi için Tersâne’ye gönderdi.⁶⁸

Venedikliler cephesinde ise, 1 Kasım 1690’da (28 Muharrem 1102) vefat eden Andrea Corner’in yerine Domenico Mocenigo başkomutan tayin edilmişti. Başkomutan Mocenigo, yeni kalyonların katılmasıyla güçlenen Osmanlı donanmasının zamanla daha büyük bir tehdit haline gelmesinden çekiniyordu. Rakiplerini zayıflatacak stratejiler geliştirmemeleri halinde gerekli malzeme ve mühimmata kolay ulaşan Osmanlıların kalyon inşasında kendilerini gölgede bırakacağını düşünüyordu. Ayrıca Osmanlı kapudanlarının, güçlerini pekiştirene kadar Venedik donanmasıyla savaştan kaçınacağına da inanıyordu. Tek tesellisi Osmanlı kalyonlarının Boğazhisarları’ndan ayrıldıktan sonra Anadolu kıyıları ve Ege adalarında rahatça sığınacağı liman bulamayacak olmalarıydı. Akdeniz’in ters rüzgârları da hesaba katılınca Osmanlı kalyonlarının kadırgalar gibi tehlikeyi fark ettiğinde hızlıca uzaklaşamayacağını biliyordu. Akdeniz’in hava koşullarının Venedik kalyonları için de ciddi bir handikap oluşturduğunun farkında olan Başkomutan Mocenigo, bu yüzden Venedik yelkenli ve kürekli savaş gemileriyle Çanakkale Boğazı

⁶⁶ A.DVNSMHM.d, 101/197, Evâsıt-ı Ş 1102 (10-19 Mayıs 1691).

⁶⁷ A.DVNSMHM.d, 101/213, Evâsıt-ı Ş 1102 (10-19 Mayıs 1691).

⁶⁸ Vâkı‘ât-ı Rûz-merre, c. II, s. 243.

civarına gitmeye ve Osmanlı donanmasına bu mevkilerde bir saldırı düzenlemeye karar verdi.⁶⁹

Başkomutan Domenico Mocenigo, 16 Haziran 1691'de (19 Ramazan 1102) Anabolu Limanı'nda harp konseyini toplayarak Ege adalarına saldırmanın risklerine değindiği ve Osmanlı donanmasıyla savaşmayı savunduğu uzun bir konuşma yaptı. Osmanlıların Mora'daki askeri gücünün yetersiz olduğu kabul eden Başkomutan, buna rağmen anakara üzerinde bulunan bir bölgeyi, rakiplerinin karşı saldırı düzenlemesi durumunda daha kolay kaybedeceklerini düşündüğü için Ege'de bir adayı ele geçirmeyi önerdi. Osmanlıların durumu fırsata çevirme ihtimaline karşı adalara düzenlenecek bir sefere Mora'daki askeri birliklerinin tamamını götürmeyeceğini de ifade etti. Seferin hedefleri arasında bulunan Girit, Eğriboz, Sakız, Midilli, Bozcaada, Limni veya İstanköy'e saldırmak için sekiz bin piyade ve yedi yüz kadar süvariye sahip olduklarını açıkladı. Akabinde bir kara harekâtını idare edecek tecrübeli komutanlara sahip olmadıklarını hatırlattı. Donanmayı deniz seferinde kullanmayı uygun gören Başkomutan Mocenigo, kara harekâtı sırasında kalyon ve kadırgaları askersiz bırakmanın Osmanlılara fırsat doğuracağını ve ani bir karşı saldırı sırasında askerleri donanmaya yerleştirmekte sıkıntı yaşayabileceklerini de ifade etti. Bu yüzden donanmayı korumak için üç bin piyadenin savaş gemilerinde kalmasını tavsiye etti.

Başkomutan Mocenigo donanmanın güvenliğine öncelik verdiğini beyan ettikten sonra hedef listesinde bulunan adalar hakkında fikirlerini paylaştı. Ona göre, Eğriboz Kalesi'nde bin beş yüz asker mevcuttu ve adanın büyük bir kısmını zorlanmadan ele geçirebilirlerdi. Ancak, Eğriboz ve Karababa Kalesi'ne aynı anda saldırılması gerekiyordu, zira Karababa Kalesi'ne ele geçirilmediği için önceki kuşatma başarısız olmuştu. İki kaleye saldırmak birliklerin bölünmesine yol açacaktı ve Karababa işgal edildikten sonra buraya en az iki bin asker yerleştirilmesi gerekecekti. Bu durum Eğriboz kuşatmasını sürdürecekti ve donanmayı koruyacak asker sayısında azalmaya yol açacaktı. Sakız'a saldırmak makul gözüküyordu, çünkü adaya asker indirmek kolaydı ve Sakız Kalesi'nin garnizonun güçlü olmadığına dair sağlam istihbarat vardı. Ayrıca Osmanlı donanmasının Sakız'a düzenleyeceği yardım

⁶⁹ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 252-253.

girişimlerini engelleyebileceğine inanıyordu. Adada Osmanlılara bağlı Rumların kendilerine destek olabileceğini de belirtti.

Başkomutan Mocenigo, müzakereler sırasında Sakız ve Midilli adasındaki kaleler hakkında rapor hazırlaması için bu işlerden anlayan birini görevlendirdi. Sakız'ın işgalinin çok maliyetli olmayacağını ve seferde başarılı olunması halinde Osmanlıları iki önemli limandan mahrum bırakacağını düşünüyordu. Bozcaada'ya yönelik bir saldırıyı ise boşa masraf ve zaman kaybı olarak görüyordu. Bozcaada ele geçirilse dahi İstanbul'a giden ticaret gemilerini engellemenin mümkün olmayacağını ve erzak geçişini önlemek için Çanakkale Boğazı'nı ablukaya almanın gerekeceğini öngörüyordu. Ona göre, Limni ve İstanköy neredeyse kendi kendilerine teslim olacak vaziyeteydi ve bu yüzden bu iki adaya saldırmak anlamsızdı.

Domenico Mocengio, adalar hakkındaki fikirlerini bu şekilde ifade ettikten sonra hâlâ Osmanlı donanmasını denizde yenmenin bütün seçenekler arasında en iyisi olduğunu söyledi. Ancak Kaptanıderya Mısırlızâde İbrahim Paşa'nın donanmayı çatışmadan uzak tutmak ve uygun fırsat bulmadan rakibine saldırmamak konusunda emir aldığını da öğrenmişti. Bu nedenle sefer mevsimini Osmanlı donanmasını arayarak geçirme riskini almaktan çekiniyordu.

Başkomutan Mocenigo harp konseyinde 3 Temmuz'da (6 Şevval) gerçekleştirdiği ikinci konuşmada, Sakız'ın işgali konusunu tekrar tartışmaya açtı ve önceki değerlendirmesinde dile getirmediği bazı çekincelerini paylaştı. Bereketli ve zengin Sakız'ı ele geçirmek Venediklilere maddi olarak büyük kazanç sağlayacaktı, fakat eline ulaşan yeni bilgilere göre Sakız Kalesi sanıldığı kadar iyi tahkim edilmişti. Sakız'da Venedik birlikleriyle savaşılabilecek kadar Osmanlı askeri bulunmamasına rağmen adadaki Rumların desteğiyle muhafızlar kendilerine zorluk çıkarabilirdi. Seçenekleri tekrar değerlendiren Başkomutan, en sonunda 6 Temmuz'da (9 Şevval) Doçe Francesco Morosini ve Senato'ya Osmanlı donanmasıyla savaşmak için denize açılacağını bildirdi.⁷⁰

⁷⁰ Setton, **Venice, Austria, and the Turks**, s. 381-383; Candiani, **I vascelli della Serenissima**, s. 256-257.

Başkomutan Domenico Mocenigo, mevcut yirmi dört kalyonun hepsinden faydalanmayı istemişti, fakat seferde kadar sadece on beş kalyon hazırlanabildi. Yine de Garp Ocakları kalyonlarının Osmanlılara katılmayacağını varsaydığı için Venediklilerin kalyon sayısında rakiplerine üstünlük kuracağını umuyordu. Yelkenli ve kürekli gemilerin ortak harekâtı için Akdeniz meltemleri başlamadan önce harekete geçilmesi gerekiyordu, fakat Venedik donanması ancak temmuz ayının ortalarında denize açılabilirdi ve kuzeyden eser sert rüzgârların pençesine düşmekten kurtulamadı. Başkomutan, rüzgârlarla mücadele içinde Ege'ye doğru seyrederken, Montone d'Oro isimli yeni nakliye kalyonunun Sazan Adası yakınlarında sekiz Garp Ocağı kalyonu tarafından batırıldığını haber aldı. Gerçi bu olay o bölgede devriye gezmesi gereken Drago Volante ve Vittoria kalyonlarının yokluğunda meydana gelmişti. Buna rağmen, nakliye kalyonunun ortalama 216 mürettebatlı ve 20 toplu Garp Ocakları kalyonlarına direnememesi moralleri bozdu.

Başkomutan Mocenigo, Ege'ye ulaştığında Osmanlı donanmasının Midilli'de olduğunu haber aldı, ancak buraya vardığında bu bilginin doğru olmadığı ortaya çıktı. Bozcaada'ya doğru harekete geçmeye karar verdiğinde ise Venedik Senatosu tarafından Çanakkale Boğazı'ndan ileriye gitmeme konusunda ikaz mektupları aldı. Zira donanma gemilerinin Boğazhisarları'ndan atılacak toplarla hasar görmesinden korkuluyordu. Ayrıca Senato, Başkomutan'ın kısa süre önce asker ve mühimmat takviyesi alan Bozcaada Kalesi'ne saldırmasını da istemiyordu.⁷¹

Senato'dan gelen uyarıları dikkate alan Başkomutan Domenico Mocenigo, 17 ve 23 Temmuz 1691'de (20-25 Şevval 1102) Bozcaada yakınlarında harp konseyini iki defa daha topladı. Malta kadırgaları baş-kaptanının da katıldığı toplantıda, Boğazhisarları'na yakın koylarda demirleyen Osmanlı donanmasıyla savaşmanın zorluklarından bahsetti. Kendisine gelen istihbarata göre, Osmanlılar içinde bulunan asker ve mühimmatı Sakız ve Midilli kalelerine nakletmek için bazı gemilerini boşaltmıştı. Çanakkale Boğazı'na girip Osmanlı donanmasıyla savaşmanın risklerine de değinen Mocenigo, özellikle boğazın akıntısını aşmak için güçlü bir rüzgâra ihtiyaç duyacaklarını ve boğazın iki yakasındaki kalelerden gerçekleştirilecek top atışlarına

⁷¹ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 253-254.

hedef olabileceklerini vurguladı. Bu yüzden diğer planları tartışmaya açtı. Başkomutan, halihazırda kalesi zayıf durumda olan Bozcaada'yı kolaylıkla ele geçirmeyi ve Osmanlı donanmasını savaş için teşvik etmeyi bir seçenek olarak sundu. Ayrıca Bozcaada'daki kale ve köyleri ele geçirdikten sonra tümüyle imha etmeyi ve Osmanlı donanmasını bir limandan mahrum bırakmayı önerdi. Seferin hedefi ve stratejisiyle alakalı görüşlerini bu şekilde paylaştıktan sonra Bozcaada'nın durumu hakkında bilgi toplanmasını istedi. Kısa süre sonra adada bulunan kale garnizonunda üç bine yakın asker olduğunu ve tahkimatlarının güçlendirildiğini öğrendi. Bu yüzden Bozcaada'ya saldırma fikrinden de vazgeçti ve donanmayla İstendil Adası'na dönmeye karar verdi.⁷²

Kaptanıderya İbrahim Paşa, Venedik donanmasının Ege adaları ve Boğazlar etrafında dolaştığı sıralarda yirmi iki Osmanlı kadırgasını önden Çanakkale Boğazı'na gönderdi ve rakiplerinin faaliyetleri hakkında bilgi topladı.⁷³ 15 Şevval 1102'de (12 Temmuz 1691) Venedik donanmasının “*kırkdan mütecâviz çekdirme ve on mikdârı mavuna ve elliden mütecâviz kalyon ki, bi'l-cümle yüz pâre yelkenden mütecâviz olmak üzere Bahr-i Sefîd'de vâkı 'Cezîre-i Midillü'yi muhâsara tarzı etrâf-ı cezirede lenger-endâz oldukları*” haberi İstanbul'a ulaştı.⁷⁴ Osmanlılar, Venedik donanmasının bu şekilde Midilli'nin etrafında demirlemesini bir kuşatma hazırlığı olarak düşündü. O sırada Çanakkale Boğazı'na ulaşan Kaptanıderya da otuz beş kadırgayla Midilli'ye yardıma gitmeye niyetlendi.⁷⁵ Ancak, “*basîret üzre hareket idüp muhataralı yere varma ve düşmen üzerine gitmek lâzım gelür ise tecrübe sâhibi beğler ile meşveret eyleyüp me'mûr olduğın hizmeti âhere sipârîş itme*” içerikli bir hatt-ı şerîf eline ulaşınca bu karardan vazgeçti.⁷⁶ 29 Şevval'de (26 Temmuz) Venedik donanmasının İnöz Körfezi'ne vardığına ve İnöz'e asker çıkarmaya hazırlandığına dair haberler geldi. Birkaç ay önce İnöz'deki gayrimüslimlerin ihaneti hususunda uyarılan İbrahim Paşa, vakit kaybetmeden buraya takviye kuvvetler gönderdi. Osmanlı birlikleri, filika ve sandallarla karaya yanaşmak isteyen Venedik askerlerini tüfek atışlarıyla

⁷² Setton, *Venice, Austria, and the Turks*, s. 384-386; Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 254.

⁷³ *The London Gazette*, 10-13 August 1691, N. 2687, s. 1.

⁷⁴ *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, c. II, s. 305.

⁷⁵ *The London Gazette*, 24-27 August 1691, N. 2691, s. 1.

⁷⁶ *Silahdar, Târih*, s. 1367.

uzaklaştırmayı başardı. Bir süre sonra İnöz'den ayrılmak zorunda kalan Venedik donanması, başkente ulaşan haberlere göre Midilli veya Sakız'a doğru yelken açtı.⁷⁷

İnöz saldırısını, Domenico Mocenigo'nun İstendil Adası'nda iken dokuz kalyonla Boğazlar civarına gönderdiği Fevkalade Kaptan Daniele Dolfin gerçekleştirmiş olmalıydı.⁷⁸ Bu olaydan sonra Osmanlılar Venedik donanmasının “*bir mahallde lenger-endâz olmayup Midillü Cezîresi'nden Eğriboz semtlerine varınca leb-i ü deryâda dâ'imâ hareket üzere oldukları*” haberini aldı.⁷⁹ Kaptanıderya İbrahim Paşa'ya Evâsıt-ı Zilka'de 1102'de (5-15 Ağustos 1691) yazılan hükümlerde, Çanakkale Boğazı'nın yakınlarında bulunan adaların etrafında ve Gümülcine civarında hâlâ Venediklilere ait dört beş firkatesinin dolaştığı haber verildi ve bu düşman firkatelerini uzaklaştırmak için kadırgaları göndermesi istendi.⁸⁰

Osmanlı donanması, Çanakkale Boğazı'ndan ayrılmadığı için hamle yapamayan Başkomutan Mocenigo ise Kaptan Dolfin'i kalyonlar ile Ege adalarından haraç toplamakla görevlendirdi. Fevkalade Kaptan adalardan önemli miktarda haraç toplayabildi. Elinden bir şey gelmeyen Başkomutan donanmayla ağustos ayının sonlarında Mora'ya dönmeye karar verdi.⁸¹ Eylül ayının başlarında silahsızlandırılan Osmanlı kadırgalarının İstanbul'a geri dönmeye hazırlandığı ve Mîrî Kalyonlar Kaptanı Mezemorta Hüseyin Paşa'nın kalyonlarla Bozcaada'ya uğrayacağı haberleri ortaya çıktı.⁸² Kaptanıderya İbrahim Paşa'ya Evâil-i Safer 1103'de (24 Ekim-2 Kasım 1691) yazılan hükümde, rûz-ı kasımın yaklaşması sebebiyle mîrî kalyonları kışlamaları için uygun bir limana göndermesi ve kadırgalarla Tersâne-i Âmire'ye dönmesi emredildi.⁸³ Bu emrin kendisine Midilli'de iken ulaşmış olması Venedik donanmasının Mora'ya çekilmesinin ardından Osmanlı donanmasının Ege'ye

⁷⁷ Vâkı'ât-ı Rûz-merre, c. II, s. 320-321.

⁷⁸ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 254.

⁷⁹ Vâkı'ât-ı Rûz-merre, c. II, s. 322.

⁸⁰ A.DVNSMHM.d, 102/128.

⁸¹ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 255; *The London Gazette*, 14-17 September 1691, N. 2697, s. 1.

⁸² *The London Gazette*, 21-24 September 1691, N. 2699, s. 1.

⁸³ A.DVNSMHM.d, 102/267.

açıldığını da gösterir.⁸⁴ Başkomutan Mocenigo da ekim ayının sonlarında kışlamak için donanmayla Anabolu'ya doğru yola çıktı.⁸⁵

Başkomutan Domenico Mocenigo, yeni kalyonların katılmasıyla güçlenmeye başlayan Osmanlı donanmasının zamanla Ege ve Akdeniz'de Venedik donanmasına üstünlük kurabileceğini öngörerek Eğriboz'a yeni bir saldırı düzenlemek yerine yelkenli ve kürekli gemileri bir araya getirmiş ve Osmanlı donanmasıyla savaşmak için Ege Denizi'ne yelken açmıştı. Kış boyunca üç yeni kalyon inşa eden ve kadırgalarını yenileyen Osmanlılar ise sefer stratejisi doğrultusunda Çanakkale Boğazı'ndan ayrılmamış ve rakiplerinin faaliyetlerini takip etmişti. Venedikliler uzun süre tartıştıktan sonra Ege adalarını işgale kalkışmamış, sadece İnöz'e başarısız bir saldırı gerçekleştirmişti. Başkomutan Mocenigo ve Fevkalade Kaptan Daniele Dolfin, sonbahara kadar Ege adalarından haraç toplamak haricinde kayda değer bir faaliyette bulunamamıştı. Seferin sonunda Daniele Dolfin görevden alındı ve Bartolomeo Contarini fevkalade kaptan tayin edildi. Mocenigo'nun seferden önce Osmanlı donanmasının tam gücüne erişene kadar Çanakkale Boğazı'ndan ayrılmayacağı öngörüsü de gerçekleşti. Diğer taraftan, herhangi bir toprak ve savaş gemisi kaybı yaşamamasına rağmen savaşların başından beri ilk defa Osmanlı donanması Venedik donanmasıyla karşılaşmamak için uzun süre Akdeniz'e açılmaktan kaçınmıştı. Seferden sonra Kaptanıderya İbrahim Paşa'ya 3 Rebî'ülevvel 1103'de (24 Kasım 1691) hitaben kaleme alınan hükümde “*atîk kalyonlar iktizâ sebebiyle Akdeniz'e sefer etmeyüb ahz idüp Boğazhisarında lenger-endâz*” kaldığının belirtilmesi bilhassa uzun süredir hizmette olan dokuz mîrî kalyonun Akdeniz'e açılmayacak ve Venedik kalyonlarıyla mücadele edemeyecek vaziyette olduğunu ortaya çıkarmıştı.⁸⁶ Kalyonların eskimesi ve diğer aksaklıklar yüzünden rakipleri karşısında varlık gösteremeyen Osmanlı donanmasının bu vaziyeti, Venedik donanmasını Girit seferleri sırasında olduğu gibi Çanakkale Boğazı'nı abluka altına almaya teşvik etmedi, ancak Osmanlıların savunma hattını Ege adalarından Çanakkale Boğazı'na kadar çekmesi Venediklileri sonraki sene Girit'e saldırı düzenlemek için cesaretlendirdi.

⁸⁴ Silahdar, Târih, s. 1390.

⁸⁵ The London Gazette, 19-23 November 1691, N. 2716, s. 1.

⁸⁶ İE.BH, 6/546.

1102 (1691) yılı sadece Osmanlı donanması için sıkıntılı geçmemiştir. Önceki sene Belgrad'ı geri alarak Osmanlıların Avusturya karşısındaki seri toprak kayıplarına son veren Sadrazam Köprülüzâde Fazıl Mustafa Paşa, ikinci Macaristan seferi sırasında gerçekleşen Salankamen Meydan Muharebesi'nde şehit düştü ve Osmanlı ordusu geri çekilmek zorunda kaldı (24 Zilkade 1102/19 Ağustos 1691). Bu savaştan kısa bir süre önce ise Sadrazam Mustafa Paşa'nın isteğiyle sefer için İstanbul'dan Edirne'ye gelen II. Süleyman vefat etti (25 Ramazan 1102/22 Haziran 1691).⁸⁷ II. Süleyman'ın yerine II. Ahmed tahta çıkarken, Köprülü Mustafa Paşa'nın vefatından sonra Osmanlılar Macaristan'daki kazançlarını tekrar kaybetme riskiyle karşı karşıya kaldı.

4.5. Osmanlıların Kalyon Sayısını Arttırma Kararı

Neredeyse bütün sefer mevsimi boyunca Akdeniz'e açılmayan ve Venedik donanmasının Ege adaları ile Çanakkale Boğazı etrafındaki faaliyetlerine seyirci kalan Osmanlılar, dokuz mîrî kalyonun da eskimesini gerekçe göstererek on beş yeni kalyon inşa etmeye karar verdi. Donanmanın seferde olduğu dönemde alınan bu kararla ilgili ilk kayıt, Sadaret Kaymakamı Mehmed Paşa'ya Evâil-i Zilka'de 1102'de (27 Temmuz-5 Ağustos 1691) altı kalyonun inşasında kullanılacak kerestelerin Balıkağa'dan, üç kalyonun kerestesinin Ereğli'den, üç kalyonun kerestesinin Kamçı-suyu'ndan ve üç kalyonun kerestesinin de Varna'da kesileceğine dair bilgi veren hükümdü. Mehmed Paşa'dan Kaptanıderya İbrahim Paşa'nın görevlendirdiği adamlara kerestelerin masraflarına ayrılan akçeyi teslim etmesi ve kerestelerin kesileceği bölgelerin kadılarına bu hususta emirler göndermesi buyruldu.⁸⁸ Farklı iskelelerde yapımına başlanan on beş kalyon dışında önceki sene kayıtlara eski kapudâne olarak geçen büyük kalyonun iş görmez hale gelmesi üzerine⁸⁹ Tersâne-i Âmire'de biri kapudâne ve biri riyâle olmak üzere iki büyük kalyonun inşa edilmesi kararlaştırıldı. 11 Rebî'ülâhır 1103'te (1 Ocak 1692) alınan karara göre bu yeni kapudâne ve riyâle kalyonları 500 mürettebatlı olacaktı.⁹⁰ İki kalyonda hizmet edecek

⁸⁷ Köprülü Fazıl Mustafa Paşa'nın sadrazamlık yılları için bkz. Zeynep Aycibin, **Köprülüzâde Mustafa Paşa ve Dönemi**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001, s. 36-72.

⁸⁸ A.DVNSMHH.d, 102/57, 58.

⁸⁹ MAD.d, 7915, s. 57, 6 C 1103 (24 Şubat 1692).

⁹⁰ MAD.d, 7915, s. 31.

toplamda 1.000 levende günlük 17.728 akçe olmak üzere üç aylık 1.568.928 akçe verileceği de hesaplandı.⁹¹

Sinop ve Çayağzı'nda yapımı süren altı kalyonun muhtelif ihtiyaçları bu sene içinde de karşılanmaya devam etti. Donanmanın seferde olduğu dönemde, 18 Ramazan 1102'de (15 Haziran 1691) 1.200.000 akçe tutarındaki masrafı merkezi hazineden karşılanan 5.000 kantar demir Kalyon Nazırı Elhac Mustafa Ağa'ya gönderildi.⁹² 8 Zilhicce 1102'de (2 Eylül 1691) 855 kantar demir daha Sinop'a nakledildi.⁹³ Kısa bir süre sonra bu defa 386 kantar demir Sinop'a nakledildi.⁹⁴ 14 Cemâziyelâhır 1103'te (3 Mart 1692) ise kalyonlar için 6.000 kantar demir satın alındı.⁹⁵ Dokuz ay içinde Sinop ve Çayağzı'na gönderilen toplamda 12.341 kantar demir dışında, yine kalyonların inşasında kullanılmak üzere Canik ve civarından dört bin kantara yakın kendir tedarik edildi.⁹⁶

Yeni kalyonların inşasına başlanırken, Akdeniz kıyıları ve Çanakkale Boğazı'nda kışlamayıp Tersâne-i Âmire'ye dönen mevcut mîrî kalyonların ihtiyaçları da tamamlandı. Gerçi önceki sene Çanakkale Boğazı'ndan ayrılmayan mîrî kalyonların mühimmatlarının 1103 (1692) yılı için yeterli olacağı düşünülmüş ve Kaptanıderya İbrahim Paşa'dan mîrî kalyonların kapudanlarına mühimmatlarını sefer vaktine kadar korumaları için emirler yazması istenmişti.⁹⁷ Seferden kısa bir süre önce kalyonların bazı küçük ihtiyaçları karşılandı. Dokuz atik mîrî kalyona toplamda 1.414 kantar âlât, 2.530 adet kirpas-ı badban, 1.158 kantar katran, 600 kıyye üstüpü, 6 adet tirinkete sütunu, 6 adet mayıstra sütunu ve 1 adet mancana sütunu tedarik edildi. Atik ve cedit toplamda on iki mîrî kalyonda mevcut 3.568 levende ruz-ı hızırdan ruz-ı kasıma arasındaki yüz yetmiş yedi günde tüketmeleri için 9.187 kantar peksimet, 344,5 kantar zeytinyağı, 5.053 kile mercimek ve 10.106 kile pirinç verildi. Kalyonlardaki

⁹¹ MAD.d, 7915, s. 78.

⁹² MAD.d, 7915, s. 54.

⁹³ AE.SSÜL.II, 6/478.

⁹⁴ C.BH, 80/3821, 12 S 1103 (4 Kasım 1691).

⁹⁵ İE.BH, 6/547.

⁹⁶ İE.BH, 5/444; Kendir tedariki için farklı memurlara birçok hüküm de yazılmıştı, bkz. Ömer Semih Doğan, *Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri 103 Numaralı Mühimme Defteri (1103-1107/1692-1695)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019, s. 102, 110.

⁹⁷ İE.BH, 6/546.

341 üsera için 685 kantar peksimet, 25,5 kantar zeytinyağı, 377 kile buğday ve 377 kile mercimek temin edildi. Mîrî Kalyonlar Kapudanı Mezemorta Hüseyin Paşa için 120 kantar peksimet hazırlanırken, diğer on iki kalyon kapudanına 241 kantar peksimet verildi. Ayrıca mîrî kalyonların kaptanları için günlüğü altı kıyye et ve altı aylık 150.928 akçe et bedeli de ödendi. Son olarak on iki kalyondaki 1.390 topçu ve geri kalan 2.878 levend için toplamda 2.878 kıyye kurşun satın alındı.⁹⁸

Tablo 11: 9 atik mîrî kalyona verilen malzemeler

Kalyon	Âlât (Kantar)	Kirpas-ı Badban (Top Adet)	Katran (Kantar)	Üstüğü (Kıyye)	Sütun-ı Mayıstra (Adet)
Kalyon-ı Patrona-ı Murad Kapudan Atik	90	460	48	95	-
Kalyon-ı Mehmed Kapudan Atik	80	380	150	-	-
Kalyon-ı Süleyman Kapudan Atik	60	130	130	50	-
Kalyon-ı Cezayirli Hasan Kapudan Atik	70	400	190	90	-
Kalyon-ı Cezayirli Mustafa Kapudan Atik	50	230	120	50	3
Kalyon-ı Hasan Kapudan Atik	45	90	170	30	3
Kalyon-ı Venedikli Ali Kapudan Atik	60	420	150	100	-
Kalyon-ı Cezayirli Hüseyin Kapudan Atik	60	410	200	120	
Kalyon-ı Osman Kapudan ve Mehmed Kapudan	-	50	-	5	-

Kaynak: AE.SAMD.II, 9/883, s. 1; MAD.d, 7915, s. 76.

⁹⁸ AE.SAMD.II, 9/883, s. 1-2, 7 B 1103 (25 Mart 1692); MAD.d, 7915, s. 76.

Osmanlıların, donanma hazırlıkları kapsamında farklı tersanelerde kalyon inşa etmeye karar vermesi dışında önemli gelişmelerden bir diğeri kaptanıderyanın değiştirilmesiydi. Mısırlızâde İbrahim Paşa 27 Rebî'ülâhır 1103'te (17 Ocak 1692) azledilirken, yerine hazine kethüdalığından Sivas beylerbeyliğine tayin edilen ve daha sonra Gevher Han Sultan ile nikahlanmak için İstanbul'a dönen Palabıyık Yusuf Paşa atanmıştı.⁹⁹ Böylece Yusuf Paşa gibi donanma tecrübesi olmayan bir devlet adamı Venediklilerle savaşların kritik bir döneminde donanmanın başına getirildi.

4.6. Hanya Kuşatması Sırasında Osmanlı-Venedik Donanmaları

Osmanlılar 1103 (1692) yılında Venediklilerin Eğriboz'u ele geçirmek için yeni bir saldırı düzenleyeceğini düşünüyordu. Bu yüzden Kaptanıderya Yusuf Paşa'ya yeni görevinin ilk günlerinde, tekrar Eğriboz muhafızı tayin edilen Mısırlızâde İbrahim Paşa'yı ve İstanbul'dan temin edilen mühimmat, barut ve cebehâneyi Eğriboz'a ulaştırması için en az iki kadırgayı hazırlaması buyruldu.¹⁰⁰ Aynı tarihlerde Venedikliler tarafından kuşatılan Benefşe'ye yardım götürülmesine karşı çıktığı için azledilen eski mîrî kalyonlar kapudanı Memi Paşa “*deryâ ahvâline kemâl mertebe vukûfu*” olduğu gerekçesiyle Evâil-i Cemâziyelevvel 1103'te (19-28 Şubat 1692) Tersâne-i Âmire'de inşa edilen mavnaların birine kapudan olarak atandı ve Yusuf Paşa'dan onun Sakız'dan başkente gelmesine nezaret etmesi istendi.¹⁰¹ Yine aynı günlerde, Cezayir, Tunus ve Trablusgarp beylerbeyi, dayı ve kapudanlarına Akdeniz kıyıları ve adalarının Venediklilerden korunmasının mühim olduğu hatırlatıldı. Yusuf Paşa'nın sefere çıkmak üzere olduğu ve Garp Ocakları kalyonlarının hazırlıklarını tamamlayıp donanmaya katılmalarının elzem olduğu bildirildi.¹⁰² On altı derya beyine de Evâil-i Cemâziyelâhır 1103'te (19-28 Şubat 1692) kadırgalarıyla donanmaya katılmaları için emirler gönderildi.¹⁰³ Bunun dışında, Yusuf Paşa'ya önceki sene olduğu gibi olası Venedik saldırısına karşı İzmir, Suğla ve Kuşadası'ndan bin neferin Sakız Kalesi'ne sevk edilmesiyle ilgilenmesi de buyruldu.¹⁰⁴

⁹⁹ Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, haz.: Erhan Afyoncu, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2017, c. III, s. 106.

¹⁰⁰ A.DVNSMHH.d, 102/486, 498, 571, Evâhir-i R-Evâsıt-ı CA 1103 (10 Ocak-8 Şubat 1692).

¹⁰¹ A.DVNSMHH.d, 102/513, 514.

¹⁰² A.DVNSMHH.d, 102/546, Evâil-i CA 1103 (20-29 Ocak Şubat 1692).

¹⁰³ A.DVNSMHH.d, 102/629.

¹⁰⁴ A.DVNSMHH.d, 102/648, Evâsıt-ı C 1103 (28 Şubat-9 Mart 1692).

Eğriboz Muhafızı Mısırlızâde İbrahim Paşa'nın kethüdası 25 Receb 1103'te (11 Nisan 1692) Divan'a efendisinden gelen mektupları sundu. İbrahim Paşa'ya gelen casuslar, Venediklilerin "*Anabolı Körfezi'nde yirmi sekiz pâre kalyon ve altı pâre mavna ve yirmi dört pâre çekdirme donanması mevcûd olup ve mavna ve çekdirmelerine kürek aldırıp hâzır u âmâde oldukların*" haber vermişti. Osmanlı casusları düşmanın kalyonlarına ve mavnalarına sızmış olmasına rağmen Venediklilerin sefer planı hakkında kesin bir bilgi edinememişlerdi. Söylentilerden biri Venediklilerin o sene Selanik'e saldıracağı yönündeydi.¹⁰⁵ İbrahim Paşa'dan gelen bu haberler üzerine Kaptanıderya Yusuf Paşa'ya beş yüz yeniçeriye Eğriboz'a götürmesi için firkate veya kadırgalar görevlendirmesi emredildi.¹⁰⁶ Ege adalarına nakledilmesi gereken mühimmat ve askerler için de sefineler tayin etti. Bu işlerini hallettikten sonra kalyon, kadırğa ve firkateleri rûz-ı kasımdan on beş gün önceye kadar sefere hazır hâle getirmesi gerekiyordu. Kaptanıderya, önceki sene belirlenen sefer stratejisine sadık kalarak, Venedik donanmasının hamlelerine göre Ege adalarını ve sahillerini muhafaza etmekle mesul tutuldu.¹⁰⁷ Venedik donanmasının Anadolu Limanı'ndan ayrıldığına ve Eğriboz veya Selanik'e saldırmaya hazırlandığına dair haberler 10 Şa'bân 1103'te (27 Nisan 1692) başkente ulaştı.¹⁰⁸ Bu vakitlerde hâlâ İstanbul'dan ayrılmayan Yusuf Paşa ise derya beylerinin donanmaya firesiz katılması için tedbirler alıyordu.¹⁰⁹

Önceki sene Osmanlı donanmasının Akdeniz'e açılmasını engellemek dışında kayda değer bir faaliyette bulunamayan Venedikliler, seferden sonra bazı kötü haberler de almıştı. Girit Adası yakınlarda bulunan ve Venediklilerin kontrolünde olan Kırambos Adası'ndaki kale muhafızları isyan etmiş ve ardından kaleyi Osmanlılara teslim etmişti.¹¹⁰ Otranto civarında devriye gezen San Andrea kalyonunda hizmet eden Fransız denizciler ise 6 Eylül 1691'de (12 Zilhicce 1102) isyan etmiş ve kalyonu Avlonya'ya çekerek Osmanlılara teslim etmeye yeltenmişti. Fevkalade Kaptan

¹⁰⁵ Vâkı'ât-ı Rûz-merre, c. III, s. 192-193.

¹⁰⁶ A.DVNSMHH.d, 102/679, 690, 824.

¹⁰⁷ A.DVNSMHH.d, 102/765, Evâsıt-ı B 1103 (28 Mart-7 Nisan 1692).

¹⁰⁸ Vâkı'ât-ı Rûz-merre, c. III, s. 209-210.

¹⁰⁹ A.DVNSMHH.d, 102/795, Evâil-i Ş 1103 (18-27 Nisan 1692).

¹¹⁰ Joshua M. White, *Piracy and Law in the Ottoman Mediterranean*, Stanford University Press, Stanford 2017, s. 251-258.

Bartolomeo Contarini'nin müdahalesiyle bu isyan bastırılıp kalyon geri alınmıştı. Ercole Vittorioso kalyonunda hizmet eden Fransız denizcilerin ayaklanma girişimleri yine kalyon kaptanının müdahalesiyle engellenmişti.¹¹¹ Diğer taraftan, Venedikli yöneticiler, donanmanın idaresinde yıldan yıla artan problemlerin etkisiyle 1692 yılının ilk aylarında Osmanlılarla barış görüşmeleri yapmak için nabız yoklamıştı. Ancak yeni kalyonlarla donanmayı güçlendirmeye başlayan Osmanlılar, rakiplerinin barış talebine karşılık vermemeyi tercih etti.¹¹²

Donanmanın başarısız faaliyetleri, mürettebatın geciken ödemeleri ve seferlerin yılgınlığı Francesco Morosini sonrası Venediklilerin savaşı sürdürme motivasyonunu azaltırken, bu durum Başkomutan Domenico Mocenigo'yu yeni savaş stratejileri geliştirmeye ve kazançlı hedefler bulmaya zorluyordu. Senato, Venedik donanmasının yine bir sefer mevsimini Osmanlı donanmasını takip ederek geçirmesini istemiyordu. Bu yüzden Mocenigo önceki sene olduğu gibi Ege adalarından birini işgal etme konusunu yeniden tartışmaya açtı. Midilli, Sakız veya Anadolu kıyılarında bulunan herhangi bir kaleyi işgal etmek kolay olsa da buraları elde tutmak için kale garnizonlarına çok fazla sayıda asker ve mühimmat yerleştirmek gerekeceğini düşünüyordu. Hedeflerden bir diğer olan Rodos, Osmanlılar tarafından iyi tahkim edilmişti ve Kıbrıs ise çok uzaktaydı. Böylece Girit öne çıkmaya başladı. Başkomutan Mocenigo, Resmo ve Kandiye'yi ele geçirmeleri durumunda Osmanlıları adadan kolayca atabileceklerine inanıyordu. Ayrıca savaşlar başladığından beri Osmanlıların yardımından uzak kaldığı için Girit'te bulunan kalelerin zayıfladığını düşünüyordu. Öte yandan, Osmanlıların, o sene Macaristan seferine odaklandıkları için Mora'ya büyük çaplı bir saldırı gerçekleştirmeyeceklerini de öngörüyordu. Güçlü bir Osmanlı donanmasının ileride Akdeniz'de Venedik donanmasının rahatça hareket etmesine imkân tanımama ihtimalini de göz önüne alan Başkomutan, en uygun hedef olarak belirlediği Girit'e saldırmaya karar verdi.¹¹³

¹¹¹ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 255; Setton, *Venice, Austria, and the Turks*, s. 386; Pinzelli, *Venise et la Morée*, s. 204-205; *Zübde-i Vekayât*, s. 418; *Târih-i Râşid*, c. I, s. 421.

¹¹² Güner Doğan, *Venediklî ile Dahi Sulh Oluna: 17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik İlişkileri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 68-70.

¹¹³ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 256-257; *The London Gazette*, 8-11 August 1692, N. 2791, s. 1; *The London Gazette*, 4-8 August 1691, N. 2790, s. 1; *The London Gazette*, 21-25 July

Başkomutan Domenico Mocenigo, Anabolu'da seferin hedefini tayin ettiği sırada Osmanlı donanma ricali, sefer mevsiminin ilerlemesine rağmen “*Venedik keferesinin donanması henüz bir taraftan zuhûr itmeyüp rûy-ı deryâyâ çıkmadığına*” şaşırıyordu. Kendisine gelen haberleri nakleden Üsküdarî Abdullah Efendi'ye göre, Venedikliler kalyon ve kadirgalarına levend bulmak için farklı milletlerden yardım istemişti, fakat bu durum Anabolu'da vebanın yayılmasına sebep olmuş ve bu yüzden Venedikliler savaş hazırlıklarını vaktinde tamamlayamamıştı.¹¹⁴ Kaptanıderya Yusuf Paşa ise Evâhir-i Şa'bân 1103'te (7-16 Mayıs 1692) donanmayla İstanbul'dan ayrıldı ve Boğazhisarları'nda demirledi. Buradayken iki bin asker ve onlara verilen peksimet, iki top, barut ve diğer cebehâneyi gemilerle Eğriboz'a nakletmeleri için sefineler görevlendirdi.¹¹⁵ Yusuf Paşa, “*Venedik donanmasının keyfiyyet ve hareketleri haberiçün*” derya beylerinden Abdurrahman Paşa ve Deli Mehmed Paşa-zâde'yi kadirgalarıyla Akdeniz'e gönderdi. Bu iki derya beyi Limni'ye kadar gitti ve bu adada uzun süredir sürgünde olan Niyâzî-i Mısırî'yi ziyaret edip duasını aldı. Abdurrahman Paşa II. Ahmed tarafından affedilen Niyâzî-i Mısırî'yi kadirgasına yerleştirerek 17 Ramazan'da (2 Haziran) Boğazhisarları'nda Yusuf Paşa ile buluşturdu ve ardından Gelibolu'ya götürdü.¹¹⁶

Kaptanıderya Yusuf Paşa, 9 Ramazan'da (25 Mayıs) “*Stengeri ve Çaylak Yorgi nâm iki be-nâm kapudanlar beş kıt'a firkate*” ile Pravişte'ye yanaşıp karaya asker çıkardıklarını ve bölgedeki köyleri yağmaladıklarını haber aldı. Bu olaydan sonra kendisine gönderilen hükümde ise Venediklilerin Pravişte'ye yedi firkateyle hücum ettikleri bildirildi ve acilen bölgeye firkate yahut kadirga göndermesi emredildi.¹¹⁷ Daha önce Venediklilerin bu kıyılara saldırma ihtimalini düşünerek vazifelendirilen 3 Selanik firkatesine ek olarak İstanköylü Kel Mehmed'in başbuğluğunda 3 forsa firkatesini daha Pravişte'ye yardıma yolladı. Kel Mehmed, Pravişte'yi yağmaladıktan sonra denize açılan ve elindeki malları satmaya çalışan Venedik firkate kaptanlarına Eğriboz yakınlarında saldırdı ve meydana gelen çatışmada düşman askerinin büyük

1692, N. 2786, s. 1; Molly Greene, “Ruling An Island Without A Navy: A Comparative View of Venetian and Ottoman Crete”, *Oriente Moderno, Nuova serie*, Vol. 20, N. 81 (2001), s. 193-207.

¹¹⁴ *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, c. III, s. 270-271.

¹¹⁵ *A.DVNSMHM.d*, 104/44, Evâhir-i Ş 1103 (7-16 Mayıs 1692).

¹¹⁶ *Silahdar, Târih*, s. 1456.

¹¹⁷ *A.DVNSMHM.d*, 104/116, Evâil-i N 1103 (17-26 Mayıs 1692).

bir kısmını öldürdü.¹¹⁸ Bu olaydan kısa bir süre sonra İstanköy ahalisi Divan'ı Venediklilerin adaya yeniden bir saldırı girişiminde bulunma konusunda uyardı. Bunun üzerine Yusuf Paşa firkateciler başbuğu Mehmed'i donanmadaki bütün firkatelerle İstanköy muhafazasına gönderdi.¹¹⁹

Venediklilerin varsayımlarının aksine Osmanlılar seferin başından itibaren Girit'te bulunan kalelerin ihtiyaçlarıyla da yakından ilgilendi. Kandiye Muhafızı Fındık Mehmed Paşa, Hanya Muhafızı İspanakçı İsmail Paşa ve Resmo Sancakbeyi Musa Paşa'ya Evâhir-i Rebî'ülâhır 1103'te (10-19 Ocak 1692) kalelerdeki topçuları denetlemeleri ve topçu sayının yüzden aşağı olmamasına dikkat etmeleri emredildi.¹²⁰ Suğla, Menteşe, Aydın ve Saruhan sancaklarından savaşmaya kadir kuloğullarından ve dirlik isteyen garip yiğitlerden altı yüz nefer bu kalelere sevk edildi.¹²¹ Ayrıca Fındık Mehmed Paşa'nın talebi üzerine mürettebatı ve mühimmatı hazırlanmış üç adet firkate Boğazhisarları'ndan Kandiye Limanı'na gönderildi.¹²² Hanya Kalesi'ne 19 Receb 1103'te (7 Nisan 1692) İstanbul'dan üç yüz kantar tüfek ve top barutu, iki bin adet top yuvarlağı ve çeşitli mühimmatlar gemilerle nakledildi.¹²³ Kaptanıderya da Hanya Kalesi'ne yine mühimmat ve barut ulaştırması için bir sefine tayin etti.¹²⁴

Osmanlıların ne yapacağını merak ettiği Venedik donanması 1 Zilka'de 1103'te (15 Temmuz 1692) Hanya önlerindeki Aya Todorı Adası'na demirledi. Başkomutan Domenico Mocenigo, on sekiz kalyon, otuz dört kadirga ve altı mavnadan müteşekkil donanmanın kürekli gemilerini Hanya Kalesi'ne düzenlenecek kara harekâtında ve kuşatmaya asker ile mühimmat taşımakta kullanmaya karar verdi. Bu meyanda kalyonlar da kaleye deniz üzerinden bombardıman başlatmaları ve Osmanlı donanmasının yardım girişimlerini önlemeleri için uygun mevkilere yerleşti. Fındıklılı Mehmed Ağa'ya göre, “*otuz altı kıt'a çekdirir ve altı kıt'a mavna ve on beş kıt'a kalyon-ı sagîr ü kebîr*” gemiden oluşan Venedikliler, Hanya yakınlarındaki Galata köyünde bulunan top limanına kadirgalarıyla yanaşıp askerlerini, atlarını, silahlarını

¹¹⁸ Silahdar, Târih, s. 1456-1457; Vâkı'ât-ı Rûz-merre, c. III, s. 251-252.

¹¹⁹ A.DVNSMHM.d, 104/96, Evâsıt-ı N 1103 (26 Mayıs-5 Haziran 1692).

¹²⁰ A.DVNSMHM.d, 102/490.

¹²¹ A.DVNSMHM.d, 102/633, 634, Evâsıt-ı C 1103 (28 Şubat-9 Mart 1692).

¹²² MAD.d, 7915, s. 74, 4 C 1103 (22 Şubat 1692).

¹²³ İE.AS, 36/3277, s. 1-2.

¹²⁴ A.DVNSMHM.d, 104/143, Evâhir-i N 1103 (5-15 Haziran 1692).

ve mühimmatlarını çıkardı, ertesi gün süvari ve piyadelerini hazırladı ve 4 Zilka‘de‘de (18 Temmuz) Hanya Kalesi‘ne saldırıya geçti. On iki bin piyade ve sekiz yüz süvariden oluşan Venedik ordusunun kalenin altına yerleşmesini engellemek isteyen Hanya Muhafızı İspanakçı İsmail Paşa, bin beş yüz piyade ve üç yüz süvariyle saldırıya geçti, fakat kısa süren bir çatışmanın ardından mağlup olup kaleye geri döndü. İsmail Paşa bütün varoşu yakarken, Venedik birlikleri hızlıca kale etrafında metrisler açtı ve top bataryaları kurdu. Venedikliler, 6 Zilka‘de‘den (20 Temmuz) itibaren “*yigirmi beş kıt‘a balyemez ve yetmiş vakıyyeden yüz vakıyyeye değin on iki kıt‘a havan humbarasın dizüp, leyl ü nehâr kal‘ayı döğmeğe*” başladı. Kuşatmanın onuncu günü, İsmail Paşa Kandiye Muhafızı Fındık Mehmed Paşa ve Kaptanıderya Yusuf Paşa‘ya yardım için haberciler gönderdi.

Hanya‘nın kuşatıldığı haberini alan Kaptanıderya Yusuf Paşa, gelişmeyi merkeze bildirdikten ve mîrî kalyonların levendlerini derya beylerinin kadirgalarına naklettikten sonra Çanakkale Boğazı‘ndan ayrılarak Sakız‘a yöneldi ve Divan‘dan gelecek emirleri bekledi. Yusuf Paşa‘nın mektubu 22 Zilka‘de‘de (5 Ağustos) eline ulaşan Sadaret Kaymakamı Bozoklu Mustafa Paşa, Hanya‘nın kuşatıldığını bildirmek ve alınacak önlemleri konuşmak için II. Ahmed ile buluştu. İlk olarak iki bin yeniçeri, bin cebeci ve beş yüz topçunun firkateler ve şaykalarla hızlı bir şekilde Hanya‘ya sevk edilmesine karar verildi. Ayrıca Mîrî Kalyonlar Kapudanı Mezemorta Hüseyin Paşa dört mîrî kalyonla İskenderiye‘den iki bin Mısır askerini Hanya‘ya taşımakla görevlendirildi.¹²⁵ Yusuf Paşa‘ya ise geride kalan kadirga ve diğer kürekli gemilerle doğrudan Girit‘e gitmesi ve Kandiye Muhafızı Mehmed Paşa ile buluşması emredildi. Kandiye Kalesi‘ndeki askerler ve kalyon levendleri bir araya geldikten sonra Hanya‘ya yardıma gidilecek ve Venedik birlikleriyle savaşılacaktı.¹²⁶ Kapıcıbaşı Maklubeci Yusuf Ağa da kalyon levendlerinin bir kıst mevâcibi için hazineden tahsis edilen kırk yük akçeyi Sakız‘a götürmekle görevlendirildi.

Hanya‘ya deniz üzerinden destek göndermek için hazırlıklar yapılırken, muhasara tüm şiddetiyle devam ediyordu. Osmanlı kale muhafızları 25 Zilka‘de‘de (8

¹²⁵ Bu konuda Yusuf Paşa‘ya yazılan hükümde Mısır‘dan iki bin askeri nakletmeleri için ne kadar kalyon gerekiyorsa görevlendirilmesi emredilmişti, bkz. **A.DVNSMHM.d**, 104/321, Evâil-i Z 1103 (14-23 Ağustos 1692).

¹²⁶ **A.DVN.MHM.d**, 944/55.

Ağustos) Venedik metrislerine bir huruç gerçekleştirdi, fakat düşman askerleri bu saldırıyı geri püskürttü. Kandiye Muhafızı Mehmed Paşa ise Resmo Sancakbeyi Musa Paşa ile haberleştikten sonra iki bine yakın askerle Hanya'yı kurtarmak için yola koyuldu. Mehmed Paşa, kaleyi kuşatan Venedik askerleriyle bir müddet savaştı ve kaleye dört yüz asker sevk etmeyi başardı. 4 Zilhicce'de (17 Ağustos) Sakız'a ulaşan Maklubeci Yusuf Ağa, levendlerin mevâcibini Kaptanıderya Yusuf Paşa'ya teslim etti. Yusuf Paşa mevâcibleri dağıttıktan sonra yirmi kadirga ve altı fırkateye yerleştiği iki bin üç yüz kalyon levendini Kandiye'ye uğurladı. Başkentten gelen beş yüz yeniçeri¹²⁷ ile Biga ve Kocaeli'nden gelen iki yüz elli züema ve timarli sipahiye de 12 Zilhicce'de (25 Ağustos) on çekdiriye bindirip Kandiye'ye gönderdi. Aynı tarihlerde İstanbul'dan görevlendirilen on dört lağımçı ve humbaracıyı da Girit'e ulaştırdı.¹²⁸

Osmanlılar, Hanya'ya denizden imdat birlikleri yetiştirmeye çalışırken, Venedikliler kuşatmanın kırkınıcı gününe doğru kalenin bazı tabyalarını kısmen harap etti ve lağımlarla saldırılarını şiddetlendirmeye başladı. Kandiye Muhafızı Mehmed Paşa, kalyon levendleri ve diğer takviye birlikler Kandiye'ye ulaştıktan sonra bir kez daha Hanya'ya yardıma gitti ve Venedik mavnalarının top atışları altında kaleyi kuşatan düşman birliklerine hücum etti. Osmanlı ordularının saldırılarına rağmen kuşatmaya sürdürmeye gayret eden Başkomutan Mocenigo, bu sırada İsmail Paşa'ya teslim ol çağrısı yaptı. Kuşatmanın altmışınıcı günü yaklaşırken birkaç defa başarısız genel hücumlar gerçekleştirdi. Bütün çabalarına rağmen sonuç alamayan Başkomutan, Sakız'dan sürekli imdat birlikleri gönderen Yusuf Paşa'nın donanmayla Hanya'ya doğru harekete geçtiğine dair gelen yanlış istihbarata inanarak kuşatmayı sonlandırmaya karar verdi. Papalık ve Malta kadırgaları 16 Zilhicce'de (29 Ağustos) Hanya'dan ayrılıp memleketlerine doğru yola çıkarken, Mocenigo da Venedik kalyon ve kadırgalarıyla Anabolu'ya döndü.¹²⁹

¹²⁷ Yusuf Paşa'ya Yeniçerileri derya beylerinin sefineleriyle Girit'e göndermesi için hüküm yazılmıştı, bkz. **A.DVNSMHH.d.**, 103/148, Evâil-i Z 1103 (14-23 Ağustos 1692).

¹²⁸ **A.DVNSMHH.d.**, 103/151, Evâil-i Z 1103 (14-23 Ağustos 1692).

¹²⁹ Kuşatmanın safhaları ve Osmanlı donanmasının faaliyetleri için bkz. **Silahdar, Târih**, s. 1457-1462; **Târih-i Râşid**, c. I, s. 429-431; **Zübde-i Vekayîat**, s. 432-435; **Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)**, haz.: Abdülkadir Özcan, TTK Yayınları, Ankara 2000, s. 45-46; **Vâkı'ât-ı Rûz-merre**, c. III, s. 332-333; **Relazione dell'assedio della Canea nel regno di Candia fatto dall'armi venete et ausiliare nell'anno 1692**, Biblioteca Apostolica Vaticana, Manuscript-Vat.Lat.13153, vr. 278b-283a; Setton, **Venice, Austria, and the Turks**, s. 386-387; Pinzelli, **Venise et la Morée**, s. 206-

Venedikliler, Eğriboz kuşatmasının ardından ordu ve donanmayla gerçekleştirdikleri ikinci kuşatmadan da eli boş döndü. Fındıklılı Mehmed Ağa'nın ifadeleriyle “*Ağrıboz muhârebesinden sonra Venedik keferesi bu denlû mühimmât tedârük firâvân-ı bî-kıyâs ile bir mahalli varup böyle hâyib ü hâsir-i hüsrân-ı felâket birle gitdüğü yoğidi.*”¹³⁰ Hanya Kalesi'ni karadan askerler, denizden kalyon ve kürekli gemilerle altmış günden fazla muhasara eden Başkomutan Domenico Mocenigo, sefer öncesi öngörülerinin aksine iyi tahkim edilmiş ve dışarıdan yardım alan Hanya Kalesi muhafızlarına karşı mağlup olmuştu. Venediklilerin saldırısını haber alana kadar Çanakkale Boğazı'ndan ayrılmayan Kaptanıderya Yusuf Paşa ise Anonim Osmanlı kroniğinin müellifinin “*donanma-yı humâyûn dahi varup küffara göründü, ammâ çendân zarâr edemedi, lâkin fâideden dahi hâlî olmayup, kal'ada olanlara takviyet verdi*” diyerek özetlediği¹³¹ gibi Hanya'ya gidip düşmanla savaşmaya cesaret edememiş, bunun yerine Sakız'da demirleyerek kadirga ve fırkatelerle buradan Kandiye'ye imdat birliklerinin sevkini idare etmişti. Gemilerle Girit'e ulaşan askerler Kandiye Muhafızı Mehmed Paşa'nın imdat ordusuna katılarak Venedik kuşatma birliklerine saldırmış ve düşmana zayıat verdirmişti. Yusuf Paşa'nın donanmanın kürekli gemileriyle Hanya'nın savunmasına ulaştırdığı asker yardımı dışında mirî kalyonlar da Mezemorta Hüseyin Paşa'nın emrinde Mısır'dan Hanya'ya takviye kuvvet nakletmekle vazifelendirilmişti. Ancak Yusuf Paşa'dan çok sonra Çanakkale Boğazı'ndan ayrılabilen Hüseyin Paşa, 1 Muharrem 1104'te (12 Eylül 1692) Sakız'a ulaşabildi. Bu tarihte Venedik donanması Hanya'dan ayrılmış olmasına rağmen Hüseyin Paşa İskenderiye'ye yolculuğuna devam etti ve Mısır askerlerini Hanya'ya sevk etti.¹³² Bir müddet daha Sakız'da kalan Yusuf Paşa ise Midilli'den bir bölük askerini¹³³ ve İstanbul'dan kaleyi tamir etmek için görevlendirilen neccar ve amelelerin¹³⁴ gemilerle Hanya'ya ulaşmasına nezaret etti.

207; **The London Gazette**, 22-25 August 1692, N. 2795, s. 1; **The London Gazette**, 29 August-1 September 1692, N. 2797, s. 1; **The London Gazette**, 8-12 September 1692, N. 2800, s. 1; **The London Gazette**, 19-22 September, N. 2803, s. 1.

¹³⁰ **Silahdar, Târih**, s. 1462.

¹³¹ **Anonim Osmanlı Tarihi**, s. 46.

¹³² **Silahdar, Târih**, s. 1463.

¹³³ **A.DVNSMHM.d**, 104/378, 379, Evâsıt-ı M 1104 (21 Eylül-1 Ekim 1692).

¹³⁴ **A.DVNSMHM.d**, 104/396, Evâil-i S 1104 (12-22 Ekim 1692); **A.DVNSMHM.d**, 103/173.

Venediklilerin Mora'daki kara ve deniz kuvvetlerinin neredeyse tamamıyla Hanya'ya saldırması Osmanlılara, Mora'daki kayıplarını telafi etmek ve bazı yerleri tekrar fethetmek için fırsat sundu. Mora Seraskeri Koca Halil Paşa'ya Evâhir-i Zilka'de 1103'te (4-13 Ağustos 1692) verilen emirde, Venediklilerin donanma gemilerine yükledikleri askerlerle Mora'dan ayrılıp Hanya'yı muhasara ettikleri haber verildi ve bunun Mora'da düşmanın hakimiyetine olan kaleleri istihlal etme şansı doğurduğu bildirildi. Halil Paşa'ya etrafındaki beylerbeyleri, sancakbeyleri ile dirlikli ve ulufeli askerleri bir araya getirip Venediklilerin elinde olan kaleleri geri almak için harekete geçmesi emredildi.¹³⁵ Eğriboz Muhafızı Mısırlızâde İbrahim Paşa'dan da Eğriboz Kalesi'nde hizmet eden Selanik, Tırhala, Yanya ve İnebahtı sancaklarına bağlı züema ve tımarlı sipahileri Halil Paşa'nın ordusuna sevk etmesi istendi.¹³⁶ Yine Selanik beylerbeyi başta olmak üzere birçok sancakbeyine Serasker Halil Paşa'nın yanında sefere katılmaları için emirler yazıldı.¹³⁷ Venedik kaynaklarına göre, on bine yakın askerle Gördes'e saldıran Halil Paşa, Gördes yakınlarında yeni yapılan bir kaleyi harap etti ve Gördes'te bulunan Venedik askerlerinin ağır zayıat vermesine sebep oldu. Ardından Osmanlı birlikleriyle Mora'ya yayılarak ağustos ayı boyunca Anabolu ve İnebahtı başta olmak üzere pek çok kale, şehir ve köyleri talan etti. Ancak Venediklilerin elinden herhangi bir kaleyi geri almayı başaramadı. Yine de Osmanlıların Mora'ya savaşın başından beri gerçekleştirdikleri bu ilk kapsamlı karşı saldırı Domenico Mocenigo'yu Kaptan Girolamo Priuli'nin emrinde sekiz kalyonu acilen Mora'ya göndermeye mecbur etti ve Venediklilerin Hanya kuşatmasını kaldırmasında etkili oldu.¹³⁸

Venediklilerin Mora'daki başarılarından sonra Osmanlılara Akdeniz'de de üstünlük kurma teşebbüsleri Hanya'da alınan mağlubiyetin ardından hüsrarla sonuçlandı. Başkomutan olarak iki sene boyunca Osmanlı donanmasıyla savaşmak için fırsat kollayan, fakat rakibini deniz savaşına ikna edemeyen Domenico Mocenigo, imkân ve şansı olmasına rağmen Ege adalarını işgal etmeyi makul bulmamış, bunun

¹³⁵ A.DVNSMHM.d, 104/303; Vâkı'ât-ı Rûz-merre, c. III, s. 316-317.

¹³⁶ A.DVNSMHM.d, 104/305, 312.

¹³⁷ A.DVNSMHM.d, 104/307, 308, 309, 315.

¹³⁸ Éric Pinzelli, *La défense de l'isthme de Corinthe durant la période vénitienne (1687-1715)*, Mémoire de maîtrise en histoire de l'université de Provence Aix-Marseille I, Marseille 1997, s. 60-75; a.mlf., *Venise et la Morée*, s. 207-208; Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 258.

yerine Hanya'yı kuşatmayı tercih etmişti. Ancak, Osmanlıların Girit'teki gücünü hafife alması ve Osmanlı donanmasının kuşatma boyunca kale muhafızlarına destek olmasının önüne geçememesi Hanya muhasarasında başarısız olmasına yol açmıştı. Dahası Venedik ordusunun ve donanmasının Mora'dan ayrılmasını fırsat bilen Osmanlılara Mora'daki Venedik müstahkemlerine yönelik ilk kapsamlı karşı saldırıyı düzenlemesine de fırsat vermişti. Neticede Mocenigo, yeni kalyonların katılmasıyla Akdeniz'de Venediklilere üstünlük kurmasından çekindiği Osmanlı donanmasını Çanakkale Boğazı'na hapsetmek dışında zayıflatacak bir hamlede bulunamadığı gibi Mora'dan sonra Venediklilere yeni topraklar da kazandırmamıştı. İki yıllık kötü karnesi seferden sonra azledilmesine sebep olmuştu. 1692 senesinin kışında 74 yaşındaki Doçe Francesco Morosini pek istekli olmamasına rağmen bir kez daha başkomutan seçilmişti.

Hanya kuşatması Osmanlılara Venediklilerin Akdeniz ve Ege'de istedikleri hedefe rahatça saldırma imkânına eriştiklerini göstermişti. Kara birlikleri rakiplerinin Mora'daki ilerleyişini durduramamasına rağmen Osmanlı donanması her sene Akdeniz'e açılıp Ege adalarını muhafaza ederek ve kıyılarda devriye gezerek Venedik kalyonlarını adalara yönelik işgal girişimlerinden caydırmıştı. Ancak, Venediklilerin Benefşe'yi ele geçirdikten sonra hedef değiştirmesi ve rakipleriyle bir deniz savaşında kozlarını paylaşmak için bütün donanmayla Ege ve Çanakkale Boğazı etrafında dolaşması Osmanlı donanmasının da itibarını ve caydırıcılığını örselemişti. Zira önceki sene Çanakkale Boğazı'ndan ayrılamayan Osmanlı donanması, bu sefer mevsiminde de Kaptanıderya Yusuf Paşa komutasında Venedik kara ve deniz birlikleri Hanya'yı kuşatana kadar yine boğazdan çıkamamıştı. Osmanlılar bu geri çekilmeyi durdurmak ve Venedik donanmasıyla mücadele edebilmek için yeni kalyonlar inşa etmeye başlamıştı, fakat o sene mevcut on iki kalyondan sadece dördü Mirî Kalyonlar Kapudanı Mezemorta Hüseyin Paşa'nın emrinde Çanakkale Boğazı'ndan ayrılabilmiş ve Hanya kuşatmasının kaldırılmasından çok sonra adaya asker taşıyabilmişti.

4.7. Osmanlıların Yeni Kalyonları

Son seferde kalyonlardan etkin şekilde faydalanamayan Osmanlılar, donanma hazırlıkları kapsamında önceki sene Tersâne-i Âmire'de yapımına başlanan kapudâne ve riyâle kalyonları ile üç senenin sonunda Sinop ve Çayağzı'nda inşası tamamlanan

altı kalyonu denize indirdi. Üsküdarî Abdullah Efendi'nin 15 Safer 1104'te (26 Ekim 1692) Sinop'tan yeni üç kalyonla Tersâne-i Âmire'ye ulaşan ve ardından II. Ahmed'in huzuruna çıkmak için Edirne'ye gelen Sinobî Mahmud Çelebi'den naklettiğine göre, Elhac Mustafa Ağa'nın nezaretinde kalyonların tamamlanmasına yakın altı kalyonun her birine İstanbul'dan bir kapudan, toplamda seksen nefer âlâtcı, yelkenci, dümenci ve diğer kalyon hademeleri tayin edilmişti. Mustafa Ağa üç kalyonu başkente uğurlarken, geri kalan üç kalyonu da seferden önce donanmaya yetiştirmeye çalışıyordu.¹³⁹ Yapımı tamamlanan üç kalyon için toplamda 8.586.800 akçe masraf edildi.¹⁴⁰ Tersâne-i Âmire'de yapımı biten 63 zîra uzunluğunda ve 82 toplu kapudâne kalyonu ve 55 zirâ uzunluğunda riyâle kalyonu ise Şa'bân 1103'te (Nisan-Mayıs 1693) denize indirildi.¹⁴¹ Kapudâne kalyonuna bütün masraflarıyla birlikte 7.428.558 akçe harcandı.¹⁴² 19 Cemâziyelâhır 1104 (25 Şubat 1693) itibariyle Çayağzı'nda yapılan diğer 3 kalyonun da denize indirilme tarihi yaklaşıncı kalyonlarda hizmet etmek üzere Sinop civarından her kalyon için seksen gemici görevlendirildi ve gemicilerin ücretleri ile kumanyalarına toplamda iki yüz kırk kuruş tahsil edildi.¹⁴³ Ancak bazı eksiklikler yüzünden bu kalyonların hazır hale gelmesi gecikti.

Beş yeni kalyonun donanmaya katılmasıyla kalyon sayısını on altıya yükselirken, mevcut kalyonların da hazırlıklarıyla ilgilenildi. Önceki seneye göre bir sayı artan on atık mîrî kalyonun yelken bezi, demir, kereste, zeytinyağı, katran ve diğer ihtiyaçları için 20 Zilka'de 1101'den (3 Ağustos 1692) itibaren 4.283.379 akçe harcandı.¹⁴⁴ Kışlaklara çekilen kalyonların levendleri için de toplamda 1.678.781 akçe et bahası verildi.¹⁴⁵ Diğer masraflarla birlikte on atık mîrî kalyon için toplamda 6.734.762 akçe harcama yapıldı.¹⁴⁶ Bunlar haricinde bazı kalyonların ihtiyaçları da tek tek karşılandı. Mesela, Venedikli Ali Kapudan'ın kullandığı kalyonun kalafatlanması ve yağlanması için gerekli malzemeler ve diğer mühimmatlar 20 Cemâziyelâhır

¹³⁹ Üsküdarî Abdullah Efendi, **Vâkı'ât-ı Rûz-merre**, haz.: Mahmut Ak, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2017, c. IV, s. 64.

¹⁴⁰ **MAD.d**, 3456, s. 322.

¹⁴¹ 22 Şa'bân 1104'te (28 Nisan 1693) denize indirilecek kalyonların töreninde Kaptanıderya Yusuf Paşa ve diğer görevlilere hediye edilecek hil'atlarla ilgili bilgiler için bkz. **AE.SAMD.II**, 17/1804.

¹⁴² **MAD.d**, 3456, s. 322.

¹⁴³ **MAD.d**, 7915, s. 105; **AE.SAMD.II**, 9/938.

¹⁴⁴ **MAD.d**, 18517, s. 2-9.

¹⁴⁵ **MAD.d**, 18517, s. 9.

¹⁴⁶ **MAD.d**, 3456, s. 323.

1104'te (26 Şubat 1693) Tersâne-i Âmire'den temin edildi.¹⁴⁷ Aynı şekilde Mehmed Kapudan'ın kalyonun ihtiyacı olan elliye aşkın mühimmat da Tersâne'den tedarik edildi.¹⁴⁸ Koca Mustafa Kapudan ise kalyonu için Tersâne'den kereste aldı.¹⁴⁹ Kalyonlar dışında Kaptanıderya Yusuf Paşa'nın baştardası ve yedek baştardaya beş yüz kantar peksimet hazırlaması için İstanbul Gümrük Emni Ali Ağa'ya 30.000 kuruş havale edildi.¹⁵⁰ Boğazhisarları Muhafızı Hüseyin Paşa'ya da Ali Ağa'nın gönderdiği buğdaylarla kalyon ve kadırgalar için yedi bin kantar peksimet pişirmesi buyruldu.¹⁵¹

Mîrî Kalyonlar Kapudanı Mezemorta Hüseyin Paşa, 29 Cemâziyelevvel 1104'te (31 Ocak 1693) Kaptanıderya Yusuf Paşa'nın salık vermesiyle Edirne'ye giderek II. Ahmed ile bir görüşme gerçekleştirdi. Hüseyin Paşa "*umûr-ı mühimmât-ı kalyonları ifâde vü i'lâm itdükde erâtibi mertebe tevkîr ü ihtiramdan sonra*" Sultan kalyonların ihtiyaçlarıyla alakalı meseleleri Defterdar Mehmed Paşa ile görüşmesini istedi. Hüseyin Paşa, Mehmed Paşa ile birlikte kalyonların ihtiyaçlarını tahrir edip defterler hazırladı. II. Ahmed'e donanma masrafları konusunda arz ve telhisler yazması için bu defterleri baş-muhasebe halifelerinden Köse Halil Efendi'ye gönderdi.¹⁵² Hüseyin Paşa, II. Ahmed'e yüksek ihtimalle yeni kalyonlar hakkında bilgi verdi ve kalyonların masrafları için hazine istedi. Nitekim bu görüşmeden kısa bir süre sonra yeni kalyonların ihtiyaçları ve eskilerinin kalafatlanmasında kullanılmak üzere 37.000 esedî kuruş tahsil edildi.¹⁵³

Kaptanıderya Yusuf Paşa, 9 Cemâziyelâhır 1104'te (15 Şubat 1693) donanmadaki kadırgaların büyük kısmını teşkil eden derya beylerine verilen sâlyânelerle ilgili bazı taleplerde bulunmak için Edirne'ye giderek Sadrazam Ali Paşa ile bir araya geldi. Derya beylerinin tasarruf ettikleri sâlyânelerin Martiyye olarak adlandırılan üçte ikisi ve Kasımiyye olarak isimlendirilen üçte biri ayrı ayrı Sâlyâne Mukataası Kalemi'nden ödeniyordu. Seferden önce kadırgaların ihtiyaçlarını

¹⁴⁷ C.BH, 149/7105.

¹⁴⁸ C.BH, 93/4491, 5 Ş 1104 (11 Nisan 1693).

¹⁴⁹ AE.SAMD.II, 18/1981, 1 Ş 1104 (7 Nisan 1693).

¹⁵⁰ Vâkı'ât-ı Rûz-merre, c. IV, s. 245.

¹⁵¹ İE.BH, 5/437, 3 Ş 1104 (9 Nisan 1693); Peksimetlerle alakalı detaylar için ayrıca bkz. MAD.d, 3456, s. 324.

¹⁵² Vâkı'ât-ı Rûz-merre, c. IV, s. 227.

¹⁵³ MAD.d, 7915, s. 79, 19 C 1104 (25 Şubat 1693).

tamamlamak için Martiyye olan sâlyânelerin tezkirelerinin verilmesi kanundu. Sadrazamla buluŖan Yusuf PaŖa “*yed-i taht-ı tasarrufumuzda mevcûd olan çekdirmelerin mühimmât ve masârîfâtı mübâlağa ile kesîr olduğundan hâllerimize terahhuman sâliyânemizi sağ hisâbı üzere*” verilmesini rica etti. Kadırgaların masrafları hakkında bilgi sahibi olan Ali PaŖa, Yusuf PaŖa’nın talebini kabul ederek Martiyye sâlyânelerini sağ hesaptan ve Kasımiyye salyanelerini çürük hesaptan vermeyi kabul etti.¹⁵⁴

Mîrî Kalyonlar Kapudanı Mezemorta Hüseyin PaŖa ve Kaptanıderya Yusuf PaŖa, donanma hazırlıkları kapsamında kalyon ve kadırgaların masraflarına yeterli hazinenin temin edilmesi için Edirne’ye giderek sultan ve sadrazamla görüşmüşlerdi. Merkezî idarenin son yıllarda başarısız geçen seferlerden sonra Osmanlı donanmasının harcamalarını kısmaya yönelik bir kararı olmamasına rağmen sayısı on altıya yükselen mîrî kalyonlar ile kürekli gemileri sefere hazırlamak için gereken yüksek meblağlar kapudanları bu görüşmeleri yapmaya mecbur etmiş olabilir. Ayrıca bu dönemde Tuna donanması için yeni gemilerin inşa edilmesine karar verilmesi sebebiyle Akdeniz donanmasına tayin edilen mühimmat, zahire ve hazine de azaltılmış olabilir.¹⁵⁵

Osmanlılara benzer şekilde Venedikliler için de donanmanın masrafları seferlerin devamında en ciddi problem olarak öne çıkıyordu. Hanya’daki başarısızlıktan sonra Domenico Mocenigo, Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini’yi Eylül 1692’de haraç toplamak için sekiz kalyonla Ege adalarına göndermişti. Yaklaşık altı ay boyunca adaları dolaŖan Kaptan Contarini, 70.000 dukaya yakın haraç toplayabilmişti, fakat kalyonlardaki askerlerin ödemeleri yapıldıktan sonra geriye kalyon hizmetlilerine verilmeyen yirmi beş maaşın sadece beşine yetecek kadar duka kalmıştı. Mocenigo azledilmeden önce kalyonların masraflarında kullanmak için Anabolu’daki tüccarlardan sadece 7.000 real kredi almıştı. İyonya adalarından ve Mora’dan tahsil edilen meblağ ise Mocenigo’nun hesaplamasıyla donanmanın aylık 80.000 duka giderinin sadece beşte birini karşılıyordu ve geri kalan miktarın Venedik’ten gönderilmesi gerekiyordu. 1692 yılı için donanmanın masrafı 800.000 duka olarak hesaplanmıştı, fakat Senato sefer

¹⁵⁴ **Vâkı‘ât-ı Rûz-merre**, c. IV, s. 233-234.

¹⁵⁵ Aslan, “Tuna Nehri’nde Gemi İnşası”, s. 115-116.

sırasında sadece 450.000 duka havale edebilmiş ve 250.000 dukayı da yıl sonunda gönderebilmişti. Venedikliler için savaşlar, son yıllardaki başarısızlıklarla birlikte Girit seferlerinde olduğu gibi devletin ekonomik gücünü zayıflatmaktan öte fayda sağlamıyordu.¹⁵⁶

Yıllardır tatmin edici bir başarı elde edememesine ve devletin hazinesine ağır bir yük haline gelmesine rağmen Osmanlıların yeni kalyonlar inşa ederek donanmalarını güçlendirmeleri Venediklileri de rakiplerine takip ederek yeni kalyonlar yapmaya teşvik etti. Bizzat Francesco Morosini'nin Mayıs 1692 tarihli emriyle biri San Lorenzo Giustinian kalyonuyla ve biri Drago Volante kalyonuyla aynı modelde iki kalyonun daha Venedik Tersanesi'nde inşa edilmeye başlandı. Stella Maris ismi verilen büyük kalyon Ocak 1693'te tamamlandı. Rose ismi verilen ikinci kalyon ise Şubat 1693'te kızaktan indirildi. Stella Maris'e 70 top ve Rosa'ya 54 top yerleştirilmesi uygun görüldü. Kalyonlar için devletin tophanelerinden temin edilenler haricinde 44 top tüccarlardan satın alındı. Stella Maris'e 150 denizci ve Rosa'ya 120 denizci tayin edildi. Bu iki kalyonun donanmaya katılmasının Başkomutan Morosini'nin sefere çıkmasında teşvik edici bir etkisi oldu. Hatta kendisi bir ara Rosa'yı kapudâne gemisi olarak kullanmak istedi.¹⁵⁷

4.8. Akdeniz'de Sular Durgun

Osmanlıların 1104 (1693) yılında önceliği geçen sene Venedikliler tarafından kuşatılan Hanya Kalesi başta olmak üzere Girit ve Ege adalarındaki kaleleri tahkim etmek ve garnizonlarını güçlendirmektir. Osmanlı donanmasının o seneki faaliyetleri bu amaç doğrultusunda belirlendi. Kaptanıderya Yusuf Paşa'ya Evâil-i Receb 1104'te (8-17 Mart 1693) Girit muhafazasında görevlendirilen bin Mısır askerini adaya ulaştırması için Mîrî Kalyonlar Kapudanı Mezemorta Hüseyin Paşa'yı mîrî kalyonlarla İskenderiye'ye göndermesi emredildi.¹⁵⁸ Aynı tarihlerde, İstanköy muhafazasıyla vazifelenen eski Bağdad Beylerbeyi Hüseyin Paşa'yı adaya götürmesi için iki çekdiri hazırlaması istendi.¹⁵⁹ Mezemorta Hüseyin Paşa'ya da Girit muhafazasına tayin edilen yeniçerileri buraya nakletmesi, ardından İskenderiye'ye gitmesi ve bu

¹⁵⁶ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 258-259.

¹⁵⁷ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 276-278.

¹⁵⁸ A.DVNSMHM.d, 104/793.

¹⁵⁹ A.DVNSMHM.d, 104/796, 3 B 1104 (10 Mart 1693).

işlerini hallettikten sonra donanmaya katılması buyruldu.¹⁶⁰ Aynı şekilde derya beylerine Hanya'ya mühimmat taşıdıktan sonra donanmaya katılmaları için emirler yazıldı.¹⁶¹ Bunun dışında Yusuf Paşa, önceki senelerde olduğu gibi İzmir ve Suğla'dan beş yüz nefer, Kuşadası'ndan yüz nefer, Karaburun'ndan yüz nefer ve Güzelhisar'dan yüz neferin Sakız Kalesi'ne sevk edilmesiyle ilgilendi.¹⁶² Bozcaada ve Midilli kalelerine de Edremit, Karabiga ve Kazdağı'ndan sekiz yüz askerin sevk edilmesini sağladı.¹⁶³ Ayrıca Mora Seraskeri Halil Paşa'nın emrine girecek beş yüz yeniçeri, Eğriboz Kalesi'ne atanan altı yüz yeniçeri ve Limni Kalesi'nin muhafazasına tayin edilen iki yüz yeniçeriye kadırgalarıyla görev yerlerine götürmeleri için derya beylerini vazifelendirdi.¹⁶⁴ Kaptanıderya henüz başkentten ayrılmadan önce Atina yakınlarındaki Kolori (*Salamis*) Adası'nın gayrimüslimleri ve ruhbanlarının manastırlarında ağırladıkları Mora eşkıyaları ile adadaki Müslüman halka saldırdıklarını haber aldı. Adadaki gayrimüslimlerin ve eşkıyaların saldırılarına son vermesi için İstanköy'de olan Firkateler Başbuğu Mehmed'i firkatelerle Kolori'ye yolladı.¹⁶⁵

Venediklilerin saldırma ihtimaline karşı Ege ve Akdeniz'deki adaların kaleleri böylece yeni askerlerle takviye edildi. Kaptanıderya Yusuf Paşa'ya Evâhir-i Receb 1104'te (27 Mart-6 Nisan 1693) yazılan bir hükümle adaların düşmandan muhafazasının mühim olduğu hatırlatıldı ve rûz-ı hızırdan beş on gün önce kadırğa ve kalyonları hazırlayıp Akdeniz'e açılması emredildi.¹⁶⁶ On üç derya beyine de kadırgalarının bütün eksiklerini tamamlamaları ve Yusuf Paşa ayrılmadan önce Tersâne-i Âmire'ye ulaşip donanmaya katılmaları için yeniden hükümler yazıldı.¹⁶⁷ Mîrî Kalyonlar Kaptanı Mezemorta Hüseyin Paşa ise kadırgalardan önce Girit'e asker nakletmek için on altı kalyonla İstanbul'dan ayrıldı.¹⁶⁸ Donanmaya katılmaları beklenen Cezayirliler ve Tunuslular arasında bu dönemde yine bir çatışma cereyan

¹⁶⁰ A.DVNSMHH.d, 104/865, Evâsıt-ı B 1104 (17-27 Mart 1693).

¹⁶¹ A.DVNSMHH.d, 104/651, 877, Evâsıt-ı B 1104 (17-27 Mart 1693).

¹⁶² A.DVNSMHH.d, 104/944, Evâhir-i B 1104 (27 Mart-6 Nisan 1693).

¹⁶³ A.DVNSMHH.d, 104/943, Evâhir-i B 1104 (27 Mart-6 Nisan 1693).

¹⁶⁴ A.DVNSMHH.d, 104/920, Evâhir-i B 1104 (27 Mart-6 Nisan 1693).

¹⁶⁵ A.DVNSMHH.d, 104/952, Evâhir-i B 1104 (27 Mart-6 Nisan 1693).

¹⁶⁶ A.DVNSMHH.d, 104/974.

¹⁶⁷ A.DVNSMHH.d, 104/851-863.

¹⁶⁸ The London Gazette, 29 May-1 June 1693, N. 2875, s. 1.

etmişti. Divan'a gelen bilgilere göre, Tunus kalyonları donanmaya katılmaya hazırlanırken, Cezayirli denizciler Cezayir Dayısı İbrahim'in mallarını yağmaladıklarını iddia ederek Tunuslulara saldırmıştı. Bunun üzerine II. Ahmed, Cezayir beylerbeyleri ile dayılarına Venediklilere karşı savaş devam ederken Garp Ocakları arasında bu tür husumetlerin İslamî olmadığını, hep birlikte cihad ve gazaya çıkmaya mecbur olduklarını hatırlattı. Başkentten görevlendirilen kapıcı-başının arabuluculuğuyla aralarındaki husumete son vermeleri ve kalyonlarıyla donanmaya katılmaları için uyardı.¹⁶⁹

Venedikliler cephesinde ise Başkomutan Francesco Morosini, 24-25 Mayıs 1693'te (19-20 Ramazan 1104) düzenlenen şatafatlı bir törenle Lido'da sancak gemisine bindi. 1 Haziran'da (27 Ramazan) donanma ile limandan ayrıldı ve 16 Haziran'da (12 Şevval) Korfu'ya ulaştı. Venedik donanması birini Başkomutan Morosini'nin kullandığı altı *galeazze*, yirmi sekiz kadirga, on yedi kalyon, dört *galeotte a bombe* ve dört ateş gemisinden müteşekkildi.¹⁷⁰ Venedikliler, bir süre Papalık ve Malta'dan gelen donanma ve askeri birlikleri bekledikten sonra 20 Haziran'da (16 Şevval) Korfu'dan yola çıkarak 30 Haziran'da Anabolu'ya vardı. Domenico Mocenigo, Mora'daki Venedik birliklerini Başkomutan Morosini gelmeden önce Anabolu'da toplamıştı. Başkomutan, on-on bir bin piyade ve iki bin süvariden oluşan Venedik ordusundaki askerlerin çoğunun savaşacak durumda olmadığını düşünüyordu. Bu nedenle emrindeki birliklerle bir süredir Osmanlılar tarafından takviye edilen Eğriboz'u kuşatmayı uygun görmedi. Venedik askeri ricali temmuz ayının sonlarında, Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul'a saldırma planını tartıştı. Ancak, donanmayı boğazın şiddetli rüzgârlarına ve akıntısına karşı sürmek başta olmak üzere birçok risk barındıran bu plandan kısa sürede vazgeçildi. Kara harekâtı veya adalara yönelik bir saldırı gerçekleştirmeyi tercih etmeyen Başkomutan Morosini, Osmanlı donanmasıyla savaşmaya karar verdi. Cezayir kalyonlarının İzmir civarında olduğunu öğrenince temmuz ayının sonunda donanmayla Anabolu'dan

¹⁶⁹ A.DVNSMHH.d, 104/977, 988, Evâhir-i B 1104 (27 Mart-6 Nisan 1693).

¹⁷⁰ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 260; *The London Gazette*, 8-12 June, N. 2878, s. 1.

ayrılıp Porto Poro'ya geçti. Malta ve Papalık kadırgaları ise Trablusgarplılara ait 3 gemiyi ele geçirdikten sonra donanmaya katıldı.¹⁷¹

İşkodra Beylerbeyi Koca Süleyman Paşa, Mora Seraskeri Halil Paşa ve Eğriboz Muhafızı Mısırlızâde İbrahim Paşa uzun süre ne yapacaklarına karar veremeyen Venediklilerin faaliyetleri hakkında Sadaret Kaymakamı Osman Paşa'ya önemli bilgiler sağlamıştı. Süleyman Paşa'ya göre, Başkomutan Morosini Anabolu'ya gelip ordunun durumunu gördükten sonra “*leşker tedârükine Arnavud memleketleri ki, Zadra'dan Kotur ve Dukakin ve İskenderiye i 'tibâr olunur ve sevâhil-i deryâya karîb olan Arnavud memleketlerinden her sene tedârük itdüği gibi leşker peydâsına takayyüd ü ihtimâm*” etmişti. Ancak, Başkomutan'ın elinde bu bölgeden toplayacağı askerlere ödeme yapmaya yetecek hazine yoktu. Bu sebeple “*akçaya bedel elvân reng çuka ve atlas ve dîbâ gönderüp leşker tedârükine sa 'y u ikdâmı mukarrer olup*” ne var ki Arnavudlular nakit para dışında bir şeyi kabul etmedikleri için yüz asker dahi toplayamamıştı. Venedikliler, “*Mora Cezîresin istilâ idüp birkaç seneden berü Cezîre-i Mora'dan hâsıl eyledüğü hazîne'i dahi Eğriboz muhâsarası mühimmâtına ve Hanya Kal 'ası muhâsarasında harc u sarf*” ettikleri için sefer masraflarına harcayacak hazine bulmakta güçlük çekiyordu.¹⁷² Süleyman Paşa'nın gözlemleri gerçekleri yansıtıyordu, zira Başkomutan Morosini'ye donanma masrafları için normalde verilenin üçte birine denk gelen 550.000 duka teslim edildi.¹⁷³ Diğer taraftan, Venedik donanması Anabolu'ya gelmeden önce Mora'daki düşman birliklerine saldırması için emir verilen¹⁷⁴ Mora Seraskeri Halil Paşa ve Eğriboz Muhafızı Mısırlızâde İbrahim Paşa, geçen sürede Venediklilere karşı daha temkinli bir tavır takınmışlardı. Başkente gelen bilgilere göre, iki paşa “*Anabolu Kal 'ası 'na dâhil olup deryâdan ve karadan memâlik-i mahrûseye gâretleri izdiyâd üzere niyyetleri mukarrerdir deyü tahrîr iderlermiş.*” Merkeze yazdıkları raporda özellikle Morosini'nin Gördes Kalesi ve buranın

¹⁷¹ Setton, *Venice, Austria, and the Turks*, s. 388; Pinzelli, *Venise et la Morée*, s. 210-211; *The London Gazette*, 20-24 July 1693, N. 2890, s. 1; *The London Gazette*, 10-14 August 1693, N. 2896, s. 1; *The London Gazette*, 31 August-4 September 1693, N. 2902, s. 1.

¹⁷² *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, c. IV, s. 392-393.

¹⁷³ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 260.

¹⁷⁴ *A.DVNSMHM.d*, 104/1195, Evâil-i L 1104 (5-14 Haziran 1693).

yakınında bulunan Kemerhisar'ı tahkim edip yeni askerle güçlendirdiğine dikkat çekmişlerdi.¹⁷⁵

Venedik donanmasının Mora'ya geç bir tarihte ulaşması ve sefer mevsiminin büyük bir kısmını Anabolu'da geçirmesi Osmanlı donanmasının faaliyetlerini baskıdan uzak icra etmesine fırsat sundu. Kaptanıderya Yusuf Paşa 1-10 Ramazan 1104 (6-15 Mayıs 1693) tarihi arasında donanmayla Tersâne-i Âmire'den ayrılarak Beşiktaş'a geçti ve Yalı Köşkü'nde hil'at giydikten sonra Akdeniz'e açıldı.¹⁷⁶ Yusuf Paşa ve Firkateler Başbuğu Mehmed Kapudan'a bir kez daha Kolori Adası'nda Müslüman halka zulmeden eşkıyalarla ilgilenmeleri emredildi.¹⁷⁷ Venedik donanmasının bu tarihlerde Anabolu'ya gelmediği bilinmesine rağmen Osmanlı firkatelerinin eşkıyalarla savaşmak için Kolori'ye kadar gittiğini kanıtlayacak bilgi yoktur. Diğer taraftan, Kaptanıderya, Venedik donanması Ege adaları ve Çanakkale Boğazı etrafına gelmediği için Mîrî Kalyonlar Kapudanı Mezemorta Hüseyin Paşa'nın ardından kolayca Akdeniz'e açıldı. Kendisine Evâhir-i Ramazan 1104'te (25 Mayıs-4 Haziran) Midilli Kalesi'nde cebehânesinin yandığı haber verildi. Bunun üzerine derya beylerine ait bir kadirganın levendlerini cebehânenin tamirinde çalışmaları için görevlendirdi.¹⁷⁸ Ayrıca Evâsıt-ı Şevval 1104'ten (14-24 Haziran 1693) itibaren Hanya Kalesi'ndeki toplar için tedarik edilen bazı aletleri¹⁷⁹ ve kalede hizmet eden yeniçerilerin recec ve reşen mevâciblerini ulaştırması için sefineler ayarladı.¹⁸⁰ Bu sırada Cezayir kalyonları yanlarında bir Trablusgarp kalyonuyla Bozcaada'da donanmaya katıldı.¹⁸¹ Yusuf Paşa, sonraki ay Hanya Kalesi'ne derya beyleri kadirgalarıyla 111 adet humbara ve 3.000 kile hinta nakledilmesine nezaret etti.¹⁸² Bunun dışında, Tophâne-i Âmire'de yeniden dökülecek toplar için Hanya, Kandiye ve

¹⁷⁵ *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, c. IV, s. 393-394.

¹⁷⁶ *Târih-i Râşid*, c. I, s. 439; *Zübde-i Vekâyât*, s. 446.

¹⁷⁷ *A.DVNSMHM.d*, 104/1128, 1130, Evâil-i N 1104 (6-15 Mayıs 1693).

¹⁷⁸ *A.DVNSMHM.d*, 104/1164, Evâhir-i N 1104 (25 Mayıs-5 Haziran 1693).

¹⁷⁹ Doğan, *103 Numaralı Mühimme Defteri*, s. 179.

¹⁸⁰ *A.DVNSMHM.d*, 104/1241, Evâhir-i L 1104 (24 Haziran-3 Temmuz).

¹⁸¹ *Affaires étrangères: Correspondance reçue du consulat de Constantinople (1668-1708), Inventaire analytique (AE/B/I/376-AE/B/I/385)*, haz.: R. Zaïmova, Ph. Henrat, Archives nationales (France), Pierrefitte-sur-Seine 1999, s. 118.

¹⁸² Doğan, *103 Numaralı Mühimme Defteri*, s. 183.

diğer adaların kalelerinde kullanılmayan top, humbara ve top güllerini derya beylerinin kadirgalarıyla başkente gönderdi.¹⁸³

Venedik donanması Ege adalarına yönelmeden önce Kaptanıderya Yusuf Paşa Girit ve diğer adalardaki kaleleri güçlendirmişti. Başkomutan Morosini, ağustos ayının başlarında Porto Poro’da bulunan donanmanın bir kısmını Ege’deki takımadalardan haraç toplamakla görevlendirdi. Bu sırada Venediklilerin bazı Osmanlı gemilerini ele geçirdiğine dair söylentiler yayıldı, fakat aslında Venedik donanması Osmanlı donanmasıyla karşılaşmamış veya çatışmaya girmemişti. Donanmayla denize açıldıktan sonra bir ay boyunca takımadalar arasında dolaşan Başkomutan Morosini, bir kez daha Çanakkale Boğazı’na girmeyi düşündü, ancak donanmadaki yardımcı kuvvetlerin karşı çıkması ve İstefe’de toplanan Osmanlı birliklerinin Gördes’e saldırmaya hazırlandığı dair haberlerin gelmesi üzerine kadirgaları Mora’ya gönderdi. Kendisi de eylül ayı sonlarında Saron Körfezi’nde birkaç adacığı ele geçirdikten sonra Gördes’in muhafazasına destek olmak için donanmayla Ege Körfezi’nde demirledi. Ancak Osmanlılar ciddiye alınacak bir saldırı gerçekleştirmeyince kışlamak için Anabolu’ya döndü. Buradayken hastalığı ilerleyen Morosini, 6 Ocak 1694’te (9 Cemâziyelevvel 1095) vefat etti.¹⁸⁴

Venediklilerin Mora Yarımadası’ndaki zaferlerinin mimarı Francesco Morosini, son üç senedir kayda değer bir başarıya imza atamayan Venedik donanmasına ve ordusuna yeniden savaşa azmi kazandırmakta başarılı olamadı ve beklentileri karşılayamadı. Hanya kuşatmasının maddi etkileri ve Mora’daki birliklerin yetersizliği kendisini Osmanlılar elinde kalan son toprak parçası olan Eğriboz’u tekrar kuşatmaktan alıkoydu. Venedik donanması kalyon ve kadirga sayısı bakımından Osmanlılardan hâlâ üstün olmasına rağmen Başkomutan Morosini selefi Domenico Mocenigo’yu taklit ederek donanmayla Ege’yi dolaşmaktan öte bir faaliyette bulunamadı. Dahası Venedik’ten geç ayrılması ve Anabolu’da vakit kaybetmesi Osmanlı savaş gemilerinin rahatça Akdeniz’e açılarak, Eğriboz, Girit ve

¹⁸³ Doğan, 103 Numaralı Mühimme Defteri, s. 180, 184.

¹⁸⁴ Setton, *Venice, Austria, and the Turks*, s. 388; Pinzelli, *Venise et la Morée*, s. 211-212; *The London Gazette*, 4-7 September 1693, N. 2903, s. 1; *The London Gazette*, 18-21 September 1693, N. 2907, s. 1; *The London Gazette*, 23-26 October 1693, N. 2917, s. 1; *The London Gazette*, 6-9 November 1693, N. 2921, s. 1.

diğer Ege adalarının kalelerine mühimmat ve asker sevk etmesine imkân tanıdı. Önceki iki sene Venedik donanmasından çekindikleri için uzun süre Çanakkale Boğazı'ndan ayrılamayan Osmanlı donanması, rakibinin o seneki durumundan istifade ederek yeniden Akdeniz'de varlık göstermeye başladı. Özellikle kışın tamamlanan yeni kalyonların donanmaya katılmasıyla kalyon sayısı bakımından rakiplerine yaklaşan Osmanlılar, doğrudan bir çatışmaya girmemiş olsalar dahi Venedik donanmasını Anadolu kıyılarından ve Çanakkale Boğazı'ndan uzak tuttu. Venediklilerin Ege'ye indikten sonra Osmanlı donanmasıyla savaşmamasının sebebi belirsizdir. Venedik donanmasını fark eden Osmanlılar Çanakkale Boğazı'na geri çekilmiş olabilir. Diğer bir olasılık ise Venediklilerin güçlenen Osmanlı donanmasıyla karşılaşmaktan çekinmesidir. Her halükârda Domenico Mocenigo'nun Osmanlı donanması hakkındaki öngörülleri gerçekleşmişe benzemektedir.

Neticede, Midilli'de ikinci deniz savaşıyla başlayan, ardından Venedik donanmasının Ege'de dolaşp Osmanlı donanmasını Çanakkale Boğazı'na ve Anadolu kıyılarına yakın adalara hapsetmesiyle devam eden ve en sonunda Venediklilerin Hanya Kalesi kuşatmasıyla zirveye ulaşan mücadelelerin 1101-1104 (1690-1693) yılları arasındaki üçüncü safhası, Francesco Morosini'nin renksiz seferiyle sona ermişti. Osmanlılar hâlâ savunma pozisyonunu korurken, hücum gücünü yavaş yavaş kaybettiğini gözlemlediği rakiplerine karşı bilhassa Mora'da karşı saldırılar düzenleme fırsatlarını da kolluyordu. Bu meyanda Osmanlı müverrihlerinden Üsküdarî Abdullah Efendi "*küffâr-ı millet-i sâ'ire miyânına balıkcı i'tibâr olunup fi'l-asl hazîneye mâlik olmayup miyân-ı keferede hilekâr ve fakr ile meşhur bir tâ'ife*" olarak tarif edip küçümsediği Venediklilerin, gıda ve teçhizat ihtiyacını Osmanlı limanlarından sağlamaya mecbur olduğunu ve bu yüzden rakiplerinin nefesinin tükenmek üzere ileri sürmüştü.¹⁸⁵ Venedikliler ise Eğriboz ve Hanya kuşatmalarından ders çıkararak, ağırlığını kaybeden donanmayı güçlendirmek için önlemler almaya ve Ege adalarına saldırmaya karar verdi. Venediklilerin Mora ve Girit hedeflerinden uzaklaşp mücadeleyi Ege adalarına taşımaları, Osmanlı-Venedik donanmaları arasındaki büyük deniz savaşların da önünü açtı.

¹⁸⁵ Vâkı'ât-ı Rûz-merre, c. IV, s. 393-394.

BEŞİNCİ BÖLÜM

AKDENİZ'DE BÜYÜK DENİZ SAVAŞLARI (1694-1698)

5.1. Osmanlıların Kalyon Sayısını Yirmiye Çıkarması

Önceki sene Tersâne-i Âmire'de bir kapudâne ve bir riyâle olmak üzere iki kalyon ve Sinop'ta üç kalyonun inşasını tamamlayan Osmanlılar, 1105 (1694) yılı sefer hazırlıkları sırasında Çayağzı'nda yapılan üç kalyon ve Tersâne'de inşa edilen bir kalyonu daha donanmaya katarak toplam kalyon sayısını yirmiye çıkardı. Tersâne'de yapıldığı belirtilen bu yeni kalyon ise yüksek ihtimalle bir yabancı kapudandan alındı. Tersâne Eminî Mehmed Efendi'nin 23 Zilkade 1104'te (26 Temmuz 1693) verdiği rapora göre, bir sene daha bakımı yapılmaması halinde yelkenlerinin kullanılmaz hale gelmesi muhtemelen olan bu kalyonun tamiri için üç bin kuruş gerekliydi ve eksiklikleri tamamlandığında yedi sekiz sene boyunca donanmaya hizmet edebilirdi. Raporu değerlendirildikten sonra Mehmed Efendi'ye kalyonu tamir etmesi için izin verildi.¹

Karadeniz'de son iki senede inşa edilen altı kalyon ve Tersâne'de tamir edilen bir kalyonun sefere kadar muhtelif ihtiyaçları karşılandı ve mürettebatı hazırlandı.² Sinop ve Çayağzı'nda henüz inşası sürerken alınan yeni bir kararla 55 zirâ (41,64 metre) uzunlukta olmasına karar verilen kalyonun, patrona yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu yeni patrona kalyonunda 550 levend görevlendirildi. 53,5 zirâ (40,55 metre) uzunluğundaki 5 kalyondan dördünde 450 levendin hizmet etmesi uygun görüldü. 53,5 zirâ (40,55 metre) uzunluğundaki kalyonlardan birinde 350 levend vazifelendirildi. Yedinci kalyonda ise 328 levend mevcuttu. Neticede, donanmaya yeni katılan yedi kalyonda toplamda 3.068 levend görev aldı.³

Mezemorta Hüseyin Paşa'nın kalyonlar kapudanı atanmasıyla başlayan mîrî kalyon sayısını yirmiye çıkarma programı üç yıllık çalışmanın sonunda tamamlandı. Osmanlılar rakipleriyle denizde mücadele etmede en büyük handikap olarak gördükleri yelkenli savaş gemisi eksikliğine kâğıt üzerinde son verdi. Kalyon sayısının

¹ İE.BH, 6/499.

² Bu konuda 8 C 1105'te (4 Şubat 1694) sorumlulara emirler yazılmıştı, bkz. MAD.d, 7915, s. 82.

³ MAD.d, 7915, s. 84, 10 Ş 1105 (6 Nisan 1694).

yirmiye çıkması uzun senelerdir Ege ve Akdeniz’e açılma konusunda tereddüt yaşıyan Osmanlı kapudanlarının bu ekingenliğı üzerinden atmalarına ve Venedik donanmasıyla doğrudan mücadele etmede bir zgven kazanmalarına da katkı sağlayacaktı.

Süregiden başarısız seferler sırasında Osmanlı donanmasının güçlenmesine seyirci kalan Venedikliler ise rakiplerinin karşı saldırıya geçmesinden endişeliydi.⁴ Venedikli komutanlar, Mora ve Ege’de stnlğ Osmanlılara kaptırmamak için yeni bir strateji ve hedef belirlemek zorunda kaldı. Venediklilerin bu arayışın sonucunda yelkenli ve kürekli gemileriyle Sakız’ı işgal etmeye karar vermesi iki devletin Akdeniz’deki mücadelelerin en şiddetli dönemini başlattı.

5.2. Venediklilerin Sakız’ı İşgali ve Osmanlı Donanmasının Karşı Saldırısı

nceki sene Ege’de donanmayla devriye gezmek dışında bir faaliyette bulunamayan Francesco Morosini, lmeden önce tekrar Eğriboz’a saldırmayı planlıyordu. Morosini’nin vefatı zerine Mora Valisi (*Provveditore Generale*) Antonio Zeno başkomutan tayin edildi. Başkomutan Zeno, Mora’nın idaresinde güçlü bir liderlik sergilemesine ve Senato’nun saygı duyduğ bir yönetici olmasına rağmen Kandiye savaşları sırasındaki bazı küçük görevleri haricinde donanma tecrübesi yoktu. Bu durum donanmanın idaresinde deneyimli kaptanlardan destek almasını gerektirdi. Morosini’nin ölümünden önce kürekli ve yelkenli gemilerin hazırlıklarını büyük oranda tamamlaması ve Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini’nin sekiz kalyonla aylarca Ege adalarını dolaşıp önemli miktarda haraç toplamasa görevinin ilk senesinde işlerini kolaylaştırdı. Başkomutan, kendisine yönelik şüpheleri gidermek ve prestijini yükseltmek için iyi bir hedef ve strateji belirlemenin kritik olduğunun farkındaydı. Osmanlı donanmasının Akdeniz’de üstünlük kurma olasılığını göz önüne alan Zeno, Senato’nun vakit kaybetmeden seferi başlatma ısrarlarına kulak asmadı. Seferin hedefiyle ilgili askeri ricalin mutabık kaldığı bir karar almak için 1694 (1105) yılının haziran ayına kadar Anabolu’da bekledi. Donanma kaptanları ve askeri ricalle gerekleştirdiğ görüşmelerin ardından Sakız’a saldırılacağını ilan etti. Bazı

⁴ Setton, **Venice, Austria, and the Turks**, s. 391-392.

komutanlar Sakız'a saldırılmasına itiraz etmiş olsalar da neticede Başkomutan'ın kararı oy çokluğuyla onaylandı.⁵

Başkomutan Antonio Zeno, Sakız'ı hedef olarak seçmesinin sebeplerini de açıkladı. Ona göre, Ege adaları arasında en fazla nüfusu barındıran Sakız, Akdeniz'deki gemi trafiğinin merkezlerinden biriydi. Ayrıca Osmanlılar burayı Eğriboz, Girit ve diğer kalelere asker sevk etmek için bir askerî üs olarak kullanıyordu. Sakız'ın işgali barış görüşmelerinde Venediklilerin elini güçlendireceği gibi Osmanlı donanmasını da deniz savaşı için kışkırtabilirdi.⁶ Bunun haricinde, Osmanlıların Şevval 1105'te (Haziran 1694) Venedik ticaret gemilerinin Fransa, Hollanda ve İngiltere bandıraları altında Osmanlı limanlarına girmelerini yasaklaması da Sakız'ın işgali için bir gerekçe oluşturmuştu.⁷

Osmanlılar ise Venediklilerin yeniden Eğriboz'a saldıracağını düşünerek tedbirler aldı. Bahar aylarında Ege ve Akdeniz'deki takımadaları dolaşan Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini, Osmanlıların kalyon ve kadırgalarını savaşa hazırlamak dışında Eğriboz Kalesi'ne de çok sayıda asker ve mühimmat sevk ettiğini öğrendi. Keza temmuz ayı içinde meydana gelen bir deprem yüzünden Eğriboz Kalesi'nin birkaç burcu hasar görmüş ve Osmanlılar buraların tamiri için yoğun bir çalışma başlatmıştı.⁸ Kaptanıderya Yusuf Paşa Eğriboz'a asker ile mühimmat nakledilmesi için önceki yıllarda olduğu gibi gemiler tayin etmiş olmalıydı. Onun ve Mîrî Kalyonlar Kaptanı Mezemorta Hüseyin Paşa'nın ne zaman İstanbul'dan ayrıldığı tespit edilememektedir, fakat Osmanlı donanması yüksek ihtimalle rûz-ı kasıma yakın bir tarihte harekete geçti. Sefer hazırlıkları kapsamında Tersâne-i Âmire'de bir Cezayir kalyonu tamir edilmiş olmasına rağmen Osmanlı donanması o sene için Garp

⁵ Sakız Adası'nın Alınması ve Venediklilerin Buradan Çekilmesi Yıl 1694: Üç Kitap Saygıdeğer Venedik Prensi ve Senatosuna Yüce Prens ve Senato, çev.: Nur Öztürk, Ege Yayınları, İstanbul 2022, s. 7-10, 16-17; Dell' acquisto e del ritiro dei Veneti dall' isola di Scio Nell' anno MDCXCIV, Nuremberg 1710, s. 9-14, 21-23; Philip P. Argenti, The Occupation of Chios by the Venetians (1694): Described in Contemporary Diplomatic Reports and Official Dispatches, John Lane, London 1935, s. XXII-XXIV.

⁶ Candiani, I vascelli della Serenissima, s. 291-293; Pinzelli, Venise et la Morée, s. 214-216.

⁷ Doğan, Venediklü ile Dahi Sulh Oluna, s. 74-75; Correspondance reçue du consulat de Constantinople (1668-1708), s. 121, 122.

⁸ The London Gazette, 31 May-4 June 1694, N. 2980, s. 1; The London Gazette, 12-16 July 1694, N. 2992, s. 1; The London Gazette, 6-9 August 1694, N. 2999, s. 1; 8 L 1105'te (1 Haziran 1694) bin nefer Eğriboz muhafazasına tayin edilmişti, bkz. Silahdar, Târih, s. 1531.

Ocakları'nın desteğinden mahrum kaldı, çünkü Cezayirliler ve Trablusgarplılar bir araya gelerek Tunus'a saldırmıştı.⁹

Seferden önce donanma kapudanları arasında da ciddi bir ihtilaf baş gösterdi. II. Ahmed, Evâhir-i Zilka'de 1105'te (14-23 Temmuz 1694) Kaptanıderya Yusuf Paşa ve Mîrî Kalyonlar Kaptanı Mezemorta Hüseyin Paşa'ya uzun bir hüküm göndererek aralarındaki anlaşmazlığa son vermeleri için uyardı. Venediklilerin askerlerini, mühimmatını ve savaş gemilerini hazırlayarak Anabolu Limanı'ndan ayrıldıklarını ve bazı gemilerinin Ege adaları etrafında görüldüklerini hatırlattıktan sonra iki kapudana düşmanın adalardan birine saldırması halinde hemen yardıma gitmeye ve düşmanla çatışmaya hazırlıklı olmalarını emretti. Hükümün ikinci kısmında aralarındaki husumet ve muhalefete son vermeleri ve donanmanın kalyon ile kadırgalarını uyum halinde belirlenen hedefe yönelik kullanmaları hususunda tekrar ikaz edilen kapudanlara, eğer kavgaları yüzünden asıl düşmanın eline fırsat verirlerse *“bin başınız olsa tiğ-i gazab-ensârımdan biri halâs idemeyüb ikiniz dahi telef-i nefis ideceklerin mukarrer bilüb”* buna göre hareket etmelerini buyurdu.¹⁰

Mîrî kalyonların sayısının yirmiye ulaştığı bu dönemde iki kapudan arasında yaşanan rekabet ve anlaşmazlık tesadüf değildi. Detaylarına vakıf olunamasa da Mîrî Kalyonlar Kapudanı Mezemorta Hüseyin Paşa'nın donanmanın idaresinde Kaptanıderya Yusuf Paşa'dan daha yetkili olmaya heveslendiği söylenebilir. II. Ahmed'in aynı hükümde ona kalyonların yönetimine odaklanması ve donanmanın idaresinden sorumlu Yusuf Paşa ile uyum halinde hareket etmesini emretmesi, Hüseyin Paşa'nın öne çıkma çabasında olduğu tezini güçlendirir. İki kapudan katledilme tehdidine rağmen anlaşmazlık ve husumetlerine son vermedi. Bu yüzden Venediklilerin Sakız'a düzenlediği saldırıya müdahale edemediler.

Her sene İzmir ve civarındaki garnizonlarda görevli askerlerle takviye edilen Sakız Kalesi, Venedik saldırısından önce asıl olarak adadaki halkın Osmanlı yöneticileriyle yaşadığı sıkıntılarla gündemdeydi. Gelişmelerle alakalı detaylı bilgiler

⁹ *Mercure historique et politique: Contenant l'état présent de l'Europe & ce qui se passe dans toutes les Cours; l'interêt des Princes, leurs brigues & généralement tout ce qu'il y a de curieux pour le mois de juillet 1694*, c. 17, s. 139-143; *The London Gazette*, 16-20 August 1694, N. 3002, s. 1.

¹⁰ C.BH, 55/2597.

veren Fındıklılı Mehmed Ağa'ya göre, Akdeniz adalarındaki nüfusun çoğunu oluşturan gayrimüslimler “*nihânî İstanbul keferesiyle kâğıdlaşup, her ne olur ise Frengistan'a varınca haber virirler ve memleket-i pâdişâhîyi Venedik kâfirine virmeğe câna minnet bilüp, fursat gözedirlerdi.*” Ne var ki Osmanlı askerleri ve Müslüman nüfustan korktukları için bu niyetlerini belli edemiyorlardı. Sakız'daki gayrimüslim nüfusun rahatsızlığı ise her yıl mart ayında cizyelerini ödedikleri halde Osmanlıların birkaç senedir muharrem ayında bir kat daha haraç istemesiydi. “*Bir yılda iki harâc ancak bire itâ'atden ihrâc dimekdir*” diyen gayrimüslimler bu durumdan duydukları rahatsızlıklarını gizlememiş ve Osmanlı yönetimine karşı tepkilerini göstermekten çekinmemişti. Bunun haricinde, Macaristan seferlerine katılan Sakız askerleri yerine muhafazaya bırakılan kalyon levendlerinin mallarını ve mülklerini yağmalamalarından da şikayetçiydiler.¹¹ Aslında Sakız Muhafızı İsmail Paşa'ya Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1104'te (18-27 Ocak 1693) adada mukim derya beyleri, ehl-i örf ve levendlerin olağan vergilerden başka gayrimüslimlerden zorla akçe toplamalarının önüne geçmesi emredilmişti.¹² Fındıklılı Mehmed Ağa'ya göre, mevzubahis zümrelere engel olunmaması yüzünden Sakız'daki gayrimüslimler Venediklilere elçi göndererek adaya saldırmaları halinde kendilerine yardımcı olacaklarını bildirmişti.¹³ Eski başkomutan Domenico Mocenigo'nun Sakız'ı işgal etme planı yaparken adada yaşayan Rumların kendisine destek olma ihtimalini hesaba kattığı hatırlanırsa son gelişmeler Antonio Zeno'yu da saldırı için teşvik etmiş olabilirdi.

Başkomutan Antonio Zeno, Gördes ve etrafındaki kaleleri asker ve mühimmatla takviye ettikten, gemilere büyük çaplı topları yüklettikten ve Papalık, Malta ve diğer yabancı kuvvetlerin katılmasını bekledikten sonra yirmi bir kalyon, altı galeazza ve yirmi iki kadırgadan müteşekkil donanmayla 30 Temmuz 1694'te (7 Zilhicce 1105) Anabolu'dan harekete geçti. Kadırgalar önde ve kalyonlar arkada olarak denize açılan Venedik donanması, kısa süre sonra kuzey rüzgârlarına yakalandı ve kaptanlar donanmayı bölmeye karar verdi. Üçe ayrılan kalyonların bir kısmı Termiye, bir kısmı Bara ve bir kısmı da Değirmenlik Adası'nın limanına sığındı. İnce

¹¹ Silahdar, Târih, s. 1575-1576.

¹² A.DVNSMHH.d, 104/586.

¹³ Silahdar, Târih, s. 1576.

donanma ise Sıkınozu Adası'nda demirledi. Rüzgârın hafiflemesiyle tekrar denize açılan yelkenli ve kürekli gemiler, zorlu bir yolculuğun ardından Andre Adası'na ulaştı.¹⁴ Donanma Sakız'a yönelmeden önce bir müddet Andre Adası'nda bekledi ve bu sırada şiddetli rüzgarlarda zarar gören bazı gemiler tamir edildi. Ağustos ayının sonuna kadar Andre'den ayrılmayan Başkomutan Zeno, bu sırada yirmi kalyon ve yirmi altı kadirgadan müteşekkil Osmanlı donanmasının Çanakkale Boğazı'na vardığını da haber aldı. Osmanlı kapudanları ise Venedik donanmasını gözlemlemek için birkaç fırkateyi görevlendirdi. Bu sırada derya beyleri sefer mevsiminin geçtiğini söyleyerek memleketlerine geri dönmek istedi, fakat Kaptanıderya Yusuf Paşa Venedik donanmasıyla çatışma ihtimalini göz önüne alarak ayrılımlarına izin vermedi.¹⁵

Başkomutan Antonio Zeno'nun Sakız'a saldırmayı uzun bir süre geciktirmesinin sebebi Osmanlı donanmasının hamlesini anlamak ve Boğazhisarları'ndan ayrılmasını geciktirmek olabilirdi. Sakız'a çıkarma yaptığı sırada rakibinin baskınına uğramaktan çekiniyor olabilirdi, bu yüzden bilhassa Osmanlı kalyonlarını olumsuz hava koşullarına maruz bırakmak için sefer mevsiminin geçmesini beklemeyi tercih edebilirdi. Kaptanıderya Yusuf Paşa da Venedik donanması Andre Adası'nda iken kadirgalarla Çanakkale Boğazı'ndan çıkmış, fakat Bozcaada'ya 2.000 asker bıraktıktan kısa bir süre sonra Boğazhisarları'na geri dönmüştü.¹⁶

Venedik donanmasının sonbaharın başında Sakız'a saldırması adadaki Osmanlı birliklerini de şaşırttı. Otuz dört kadirga, altı mavna ve yirmi bir kalyondan oluşan Venedik donanması 17 Muharrem 1106'da (7 Eylül 1694) Sakız Kalesi önlerinde belirdi ve aynı gün Kiremitlik Burnu'na demir attı. Sakız Muhafızı Silahdar Hasan Paşa, Kaptanıderya Yusuf Paşa'ya feryatçılar gönderdikten sonra Venedik

¹⁴ Dell' acquisto e del ritiro dei Veneti dall' isola di Scio Nell' anno MDCXCIV, s. 29-30.

¹⁵ Venedik ve Osmanlı donanmasının faaliyetleriyle alakalı bilgiler için sırasıyla bkz. **The London Gazette**, 3-6 September 1694, N. 3007, s. 1; **The London Gazette**, 6-10 September 1694, N. 3008, s. 1; **The London Gazette**, 1-4 October 1694, N. 3015, s. 1; **The London Gazette**, 11-15 October 1694, N. 3018, s. 1; **The London Gazette**, 18-22 October 1694, N. 3020, s. 1; **The London Gazette**, 25-29 October 1694, N. 3022, s. 1.

¹⁶ Girolamo Albrizzi, **Distintissima descrizione della città, porto, & isola di Scio conquistata dalle armi della Sereniss. Republica di Venetia sotto il comando dell'illustr. & ecc. signor Antonio Zeno Capitan Generale da Mar alli 15 di settembre 1694**, Venezia 1694, s. 122-123.

askerlerini karaya çıkarmamak için harekete geçti. Kalede bulunun 150 yeniçeri, 200 sipahi, 200 azeb ve 600 nefir-i âm askeri yanında Hanya'ya yeni beylerbeyini götürdükten sonra Venedik donanmasına rast gelip Sakız'a sığınan derya beylerinden Mehmed Paşa, Ahmed Bey ile Mehmed Bey'in kadirgalarındaki 200 levendi bir araya getirdi ve sahil kenarına metrisler kurarak düşman sandallarına saldırdı. Bu sayede Venediklilerin ilk gün karaya asker çıkarmasını engellendi, fakat ertesi gün Venedik yelkenli ve kürekli gemilerinden Osmanlı metrislerine bombardıman başlatılınca Hasan Paşa birlikleriyle kaleye geri çekilmek zorunda kaldı. 12.000 piyade ve 800 süvariden müteşekkil Venedik ordusu hızlı bir şekilde karaya çıkarıldı ve Venedikliler aynı gün kalenin varoşunu ele geçirdi. Düşman tarafından silahlandırılan Rumlar da varoшта Müslümanların mallarını yağmaladı, kaleye yardım ulaştırılan yolları kapattı ve firar etmeye çalışan 300 nefir-i âm askerini yakaladı. Venedik birlikleri kuşatmanın üçüncü günü gemilerden karaya çıkardıkları 15 balyemez ve 12 havan topuyla Dizdar Kapısı, Çınar Meydanı, Varoş Hamamı ve Azep Kapısı başta olmak üzere Sakız Kalesi'nin surları ve kapıları karşısında altı yedi yerde metrisler ve top tabyaları hazırlayıp kuşatmayı başlattı. Kale muhafızları sonraki dört gün boyunca şiddetli top atışına maruz kalırken, Venedik askerleri kuşatmanın sekizinci gününde Dizdar Kapısı civarında gedik açtı ve lağım patlattıktan sonra genel saldırı gerçekleştirdi. Bunun üzerine Hasan Paşa ümera ve eski şeyhülislam Saidzâde Feyzullah Efendi'nin de tavsiyesiyle kaleyi vire ile Venediklilere teslim etmeye razı oldu. İki tarafın temsilcileri arasında yapılan anlaşma uyarınca kaledeki Osmanlıların sefinelerle Çeşme'ye geçmesine izin verilmesi şartıyla Sakız Venediklilere bırakıldı. Ancak Sakız'daki askeri rical ve askerler “*donanmanız bu etrafda gezer imiş*” denilerek on iki gün boyunca Sakız Limanı'nda bekletilecekti.¹⁷

¹⁷ Albrizzi, *Distintissima descrizione*, s. 123-135; Sakız Adası'nın Alınması ve Venediklilerin Buradan Çekilmesi Yıl 1694, s. 27-30; Dell' acquisto e del ritiro dei Veneti dall' isola di Scio Nell' anno MDCXCIV, s. 35-41; Argenti, *The Occupation of Chios by the Venetians (1694)*, s. XXVIII-XXXVIII; Pinzelli, *Venise et la Morée*, s. 217-219; Silahdar, *Târih*, s. 1576-1577; *Târih-i Râşid*, c. I, s. 469-470; *Zübde-i Vekayât*, s. 496-497; *Mercure historique et politique*, c. 17, s. 479-480.

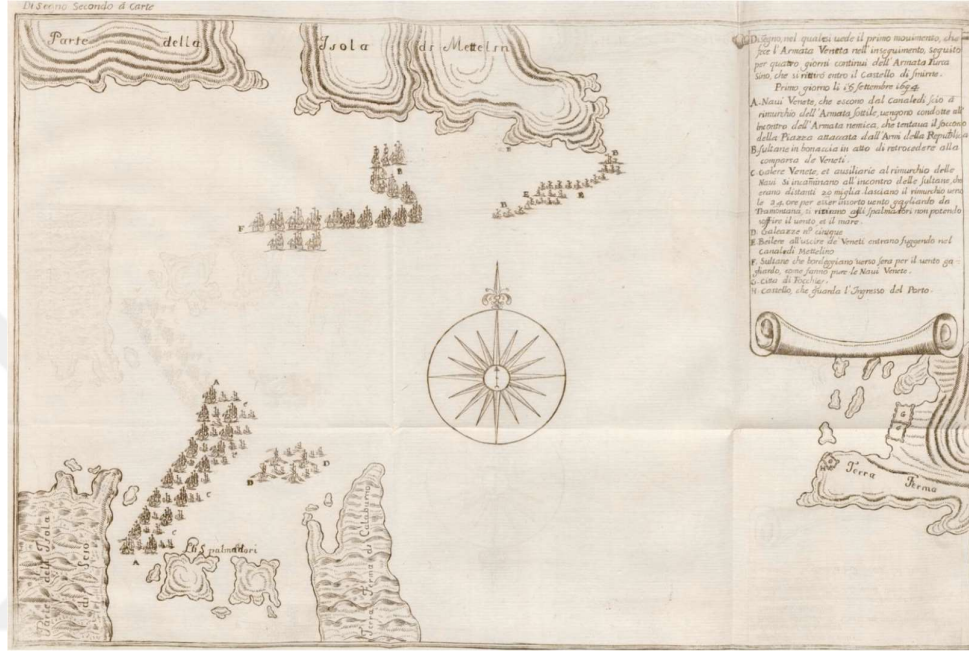
Görsel 5 Martin Wintergerst'in tasviriyle Venedik kalyonları Sakız Kalesi kuşatmasında¹⁸

Başkomutan Antonio Zeno, hızlı ve etkili bir kuşatmayla sekiz günde Sakız'ı işgal etmeyi başardı. Muhasara sırasında Osmanlı donanması kale muhafızlarına destek veremedi. Fındıklılı Mehmed Ağa'ya göre, Kaptanıderya Yusuf Paşa Ege adalarına yönelik bir tehdit olmadığı için adalardaki kalelere asker sevk etmeye lüzum görmedi ve donanmayla Boğazhisarları'nın yakınındaki Selvi Burnu'nda demirledi. Sakız Muhafızı Silahdar Hasan Paşa'nın imdat çağrısı tarafına ulaşınca alınacak tedbirleri kararlaştırmak için kapudanlarla görüştü. Yusuf Paşa “*bizim donanmamızın gereği gibi mühimmâtı yok levendi ancak gemileri kollanabilür killet-i cebehâne ve az asker ile böyle kavî düşmen üzerine varılmak küllî hatâdır*” diyerek müdahale etmeme yönünde tavır aldı. Yusuf Paşa'nın sözlerinde haklılık payının olduğu bu tarihlerde hâlâ 150 kantar barutun kalyonlara ulaştırılamamasından anlaşılır.¹⁹ Buna rağmen Mîrî Kalyonlar Kaptan Hüseyin Paşa, Kaptanıderya'ya karşı çıkarak, her halükârda Sakız'a yardıma gidilmesi gerektiğini savundu. Kendisini ikna edemeyince izin almadan yirmi

¹⁸ Martin Wintergerst, *Durch Europam lauffende, durch Asiam fahrende, an Americam und Africam anländende, und in Ost-Indien lange Zeit gebliebene Schwabe: Oder Reißbeschreibung, Welche in 22. Jahren an bemeldte Oerther verrichtet, was dabey Denckwürdiges gesehen und in acht genommen worden*, Müller, Nepperschmid 1713, s. 112.

¹⁹ Doğan, 103 Numaralı Mühimme Defteri, s. 251.

kalyonla denize açıldı. Bunun üzerine Yusuf Paşa da kadırgalarla Boğazhisarları'ndan ayrılmak zorunda kaldı.²⁰

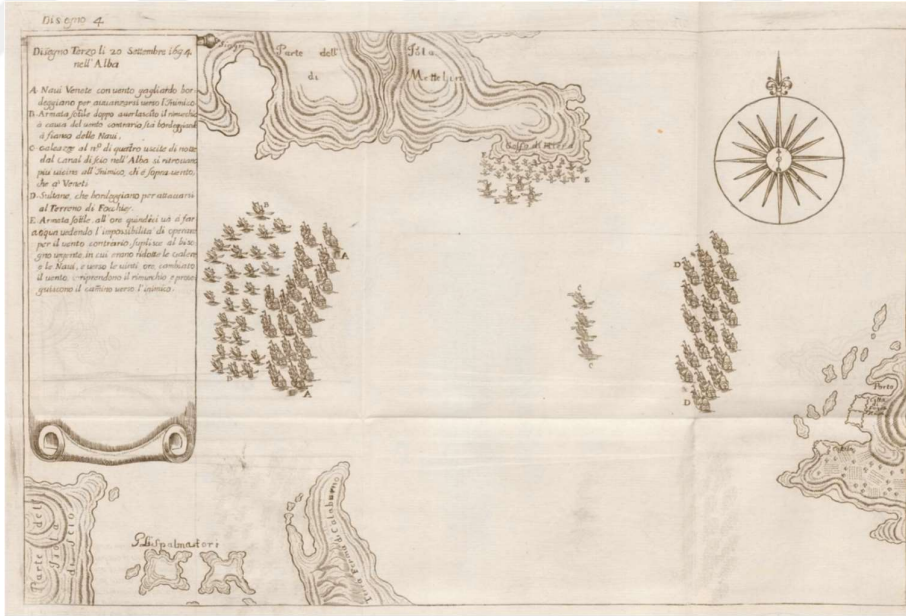
Görsel 6 Osmanlı ve Venedik donanması Koyunadalari çevresinde²¹

Mezemorta Hüseyin Paşa, Bozcaada'ya ulaştığında Venediklilerin Sakız'ı işgal ettiğini haber aldı. Başkomutan Antonio Zeno Osmanlı donanmasının yaklaştığını öğrenince Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini'den Sakız Limanı'ndan ayrılıp denize açılmasını istedi. Bu sırada Sakız'da olan askerleri tekrar kadırgalara yerleştirmekle ilgilendi ve Kaptan Contarini'ye kendisi gelene kadar Osmanlılara saldırmamasını emretti. Sakız düşman eline geçmesine rağmen Mezemorta Hüseyin Paşa'nın niyeti Venedik donanmasına hücum etmektir. 18 Eylül'de (28 Muharrem 1106) Sakız Boğazı'nın girişinde yer alan Koyunadalari'ne ulaştığında Başkomutan Zeno ve Kaptan Contarini'nin idaresinde Venedik yelkenli ve kürekli savaş gemilerinin bir arada olduğunu fark etti. Düşmanın hazırlıklı olduğunu gören Kaptanıderya Yusuf Paşa, savaşa girmeye cesaret edemeyerek kadırgalarla hızlı bir şekilde Midilli'ye çekildi.

²⁰ Silahdar, Târih, s. 1578.

²¹ Dell' acquisto e del ritiro dei Veneti dall' isola di Scio Nell' anno MDCXCIV, s. 44-45.

Mezemorta Hüseyin Paşa, kadırgalar geri çekildiği için kalyonlarla savaşa girmekten vazgeçti ve Kaptanıderya'nın ardından İzmir Körfezi'ne yöneldi. Ancak kuzey rüzgârlarına başlayınca kalyonları yavaşlatmak zorunda kaldı. Bir müddet sonra rüzgâr tamamen kesildiği için bu defa kalyonlar hareket kabiliyetini yitirdi. 19 Eylül (29 Muharrem) sabahı Osmanlı kalyonlarının hareketsiz kaldığını fark eden Başkomutan Zeno, kadırgaları sahneye sokmak istedi. Yirmi bir kalyonu otuz dört kadırgaya yedekledikten sonra Osmanlı kalyonlarına doğru ilerlemeye başladı. Venedik kalyonları kısa süre içinde top menziline giren Osmanlı kalyonlarına top ateşi açtı. Çaresiz durumda kalan Hüseyin Paşa ve mîrî kalyonların imdadına akşam üstü yeniden esen hafif rüzgâr yetişti. Bu anda Başkomutan, başta Kaptan Contarini olmak üzere birçok kaptanın şiddetli itirazına rağmen akşam yaklaştığı için Osmanlı kalyonlarına hücum edilmemesini emretti. Böylece güneş batarken iki tarafın kalyonları birbirlerini uzaktan izledi.

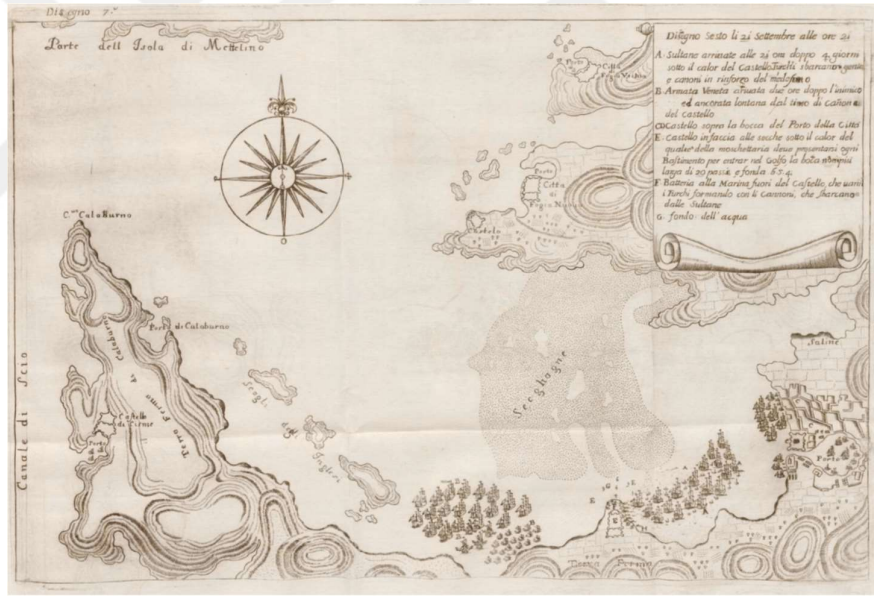

Görsel 7 Geri çekilen Osmanlı kalyonlarını takip eden Venedik donanması²²

Ertesi gün Osmanlı kalyonlarını rüzgâr esmediği için yine hareket edemedi. Başkomutan Zeno rakibinin zor durumda olduğunu fark etti, ancak bir saldırı düzenlemeye yanaşmadı. Hüseyin Paşa, günün ilerleyen saatlerinde güçlü bir rüzgâr

²² Dell' acquisto e del ritiro dei Veneti dall' isola di Scio Nell' anno MDCXCIV, s. 50-51.

esmeye başlayınca Osmanlı kalyonlarını İzmir Körfezi'ne doğru sürdü. Kaptan Contarini, Osmanlı kalyonlarını kovalamak istedi, fakat Başkomutan ona mâni oldu. Osmanlı kalyonları 21 Eylül'de (1 Safer) nihayet İzmir Limanı'na girdi. Venedik donanması da Osmanlı kalyonlarını takip ederek İzmir'e yaklaştı. Venedik kalyonları İzmir Kalesi'nden yapılacak top atışından korunmak için mesafesini korumaya dikkat etti. Bu sırada olası Venedik saldırısına karşı mîrî kalyonlardaki topların bir kısmı karaya çıkarılıp hisar ve liman etrafına yerleştirildi. Osmanlı kalyonları da liman boyunca yan yana dizildi ve yan toplarının namluları liman girişine doğru çevrildi. Ayrıca şehrin etrafından çağırılan askerlerle kıyılar korunma altına alındı. Osmanlılar böylece kısa sürede Venedik donanmasına karşı güçlü bir savunma hattı hazırladı.

Görsel 8 İzmir Limanı'na sığınan Osmanlı kalyonları ve liman girişine ulaşan Venedik donanması²³

Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini'nin Osmanlı kalyonlarına saldırmasına engel olan Başkomutan Zeno, diğer kaptanların İzmir Kalesi'ni bombalama teklifini de reddetti. Başkomutan daha sonra Senato'ya yaptığı açıklamada, İngiltere, Hollanda ve Fransa'ya ait ticaret gemilerinin zarar görme ve konsolosluklarıyla diplomatik kriz çıkma ihtimali sebebiyle İzmir Limanı'na saldırmadığını söyledi. Keza Fındıklılı Mehmed Ağa'ya göre, Venedik kalyonlarının

²³ Dell' acquisto e del ritiro dei Veneti dall' isola di Scio Nell' anno MDCXCIV, s. 54-55.

İzmir önlerinde belirmesi halkta korkuya neden olunca Fransa balyosu bir filika ile Venedik donanmasına gitmiş ve Başkomutan Zeno ile görüşerek, “*sizin gelmeniz ile ehl-i İslâm ayağa kalkup üç kralın metâ’ın yağmaya fursatcûylardır birkaç gün tevakkuf ile bir fesâda cür’et idicek olursanız bu kadar bin kîselik metâ’ gâret olunması emr-i mukarrerdir, sonra cevâb virmeniz müşkil olup ittifâklarıyla memleketiniz elden gidüp kulak ararken boynuzdan çıkarırsız ve illâ kalkup gidin*” demişti. Bu uyarının da etkisiyle Venedik donanması on iki gün daha bekledikten sonra herhangi bir saldırı düzenlemeden İzmir’den ayrıldı. Venedik donanmasının uzaklaşmasının ardından Mezemorta Hüseyin Paşa da kalyonlarla limandan çıktı ve Kaptanıderya Yusuf Paşa ile birlikte Boğazhisarları’na döndü.²⁴

5.3. Koyunadaları Savaşları ve Sakız’ın Yeniden Fethi

Yüksek meblağlar harcanarak mîrî kalyonların sayısı yirmiye çıkarılmasına rağmen Osmanlı donanmasının Sakız’ın kaybını önleyememesi, hatta Venedik donanmasından kaçması Osmanlı merkezinde infiale sebep oldu. Eski Sakız muhafızı Silahdar Hasan Paşa sorgulanmak üzere 1 Rebî’ülevvel 1106’da (20 Ekim 1694) Sadaret Kaymakamı Ahmet Paşa’nın huzuruna çıktı. Hasan Paşa kaleyi terk etmesinin sebebini “*küffârın kesretine göre bir aşrı olmayup, cebehâne yok asker yok be-her sene üçer bin kalyon levendi muhâfazaya konurdu, bu yıl konmayup Boğazhisâr’da on binden ziyâde kalyon levendi mevcûd iken, Kapudan Paşa’ya beş altı def’a imdâd için feryâd-nâmeler gönderdim, imdâd itmedi*” diyerek açıkladı. Adaların muhafazasından Kaptanıderya Yusuf Paşa’nın sorumlu olduğunu söyleyerek suçu üzerinden atmaya çalışan Hasan Paşa yine de kaleyi hakkıyla savunmadığı gerekçesiyle hapsedildi.²⁵

Silahdar Hasan Paşa’dan sonra Kaptanıderya Yusuf Paşa ve Mîrî Kalyonlar Kapudanı Mezemorta Hüseyin Paşa hedef tahtasına kondu. Kısa bir süre önce aralarındaki husumete son vermeleri ve Venediklilerin adalara bir saldırı düzenlemesi halinde birlikte hareket etmeleri hususunda ciddi bir şekilde uyarılan kapudanlar ne anlaşmazlıklarına son verebilmiş ne de Sakız’a saldıran Venedik donanmasına karşı

²⁴ Gelişmelerin seyri için karşılaştırmalı bkz. **Sakız Adası’nın Alınması ve Venediklilerin Buradan Çekilmesi Yıl 1694**, s. 33-58; Dell’ acquisto e del ritiro dei Veneti dall’ isola di Scio Nell’ anno MDCXCIV, s. 43-57; Candiani, **I vascelli della Serenissima**, s. 295-296; **Silahdar, Târih**, s. 1578; Pinzelli, **Venise et la Morée**, s. 219-220.

²⁵ **Silahdar, Târih**, s. 1579.

uyum halinde mücadele edebilmişti. Sakız'ın kaybını öğrenen II. Ahmed'in "*bu kış bu cezîre yed-i a'dâdan nez'-i istihlâs olunmaya, şöyle bilin ki cümle rü'esâyı katl iderim*" ifadelerini içeren bir ferman yayınlaması üzerine kış vaktinde yeni bir seferin tertip edilmesine karar verildi. Bu gelişme iki kapudana da kendilerini affettirmek için bir şans doğurdu. Sultan'ın kararını tartışmak üzere Şeyhülislam Sadık Efendi ve Nişancı Elmas Mehmed Paşa'nın davetiyle bir araya gelen devlet ricali, Venedik donanmasının Sakız'dan ayrılmasından sonra Osmanlı donanmasının denizden ve kara birliklerinin Çeşme üzerinden adaya saldırmasını uygun gördü. Yusuf Paşa'ya bu plan doğrultusunda Tersâne-i Âmire'den gönderilen cebehâne ve mühimmatı donanma gemilerine yüklemesi ve Boğazhisarları'ndan ayrılarak İzmir'e gitmesi emredildi. Genç Mehmed Paşa ise Çeşme'de Saruhan, Aydın, Menteşe, Sığla, Karesi, Kazdağı ve diğer bölgelerden toplanan askerlerle oluşturulacak ordunun seraskeri tayin edildi. Ayrıca Belgrad'a kışlamaya dönen Sadrazam Sürmeli Ali Paşa'da II. Ahmed'in "*mâdâm Sakız düşmen elindedir, bütün Engürüs memleketin feth itsek makbûlüm değildir*" fermanı eline ulaşınca orduda bulunan Anadolu eyaleti askerleri ve bahsi geçen sancaklarda bulunan beş bin beş yüz yeniçeriye Çeşme'ye gönderdi. İstanbul'dan da on bir oda yeniçeri Sakız seferinde görevlendirildi. Son olarak askerleri Çeşme'den Sakız'a nakletmek için Tersâne'de on sekiz oturaklı yüz fırkate inşa edilmesine karar verildi.²⁶

Sakız seferi için Rebî'ülevvel ilâ Rebî'ülâhır 1106 (Ekim-Aralık 1694) arasında yoğun bir hazırlık dönemi geçirildi.²⁷ Mîrî Kalyonlar Kapudanı Mezemorta Hüseyin Paşa'nın isteği üzerine direkleri hasarlı olan mîrî kalyonlar için on adet yeni sütun ve seren temin edildi.²⁸ Ayrıca kalyonların eskiyen lengerleri yenilendi.²⁹ Kalyon levendleri için üç yüz elli altı kantar peksimet gönderildi.³⁰ Hazırlıklar tamamlandıktan sonra Kaptanıderya Yusuf Paşa kadırgalarla Boğazhisarları'ndan ayrılıp İzmir'e geçti. Mezemorta Hüseyin Paşa da kalyonlarla Midilli yakınlarında

²⁶ Silahdar, *Târih*, s. 1579-1580; *Târih-i Râsid*, c. I, s. 470-471; *Zübde-i Vekayîat*, s. 498-499.

²⁷ Sefer hazırlıkları için bkz. Tahir Sevinç, "1695 Sakız Seferi'nde Organizasyon ve Lojistik", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 21 (2010), s. 62-74.

²⁸ *D.BŞM.TRE*, 2/12, 139, 3 Rebî'ülâhır 1006 (21 Kasım 1694).

²⁹ *D.BŞM.TRE*, 2/128.

³⁰ *D.BŞM.TRE*, 2/25, 55, 22 Rebî'ülâhır 1006 (10 Aralık 1694).

demirledi. Ancak iki kapudan ortaklaşa harekete ederek Sakız'a bir saldırı düzenlemeyi yine başaramadı. II. Ahmed, Evâhir-i Rebî'ülâhır 1106'da (9-17 Aralık 1694) Yusuf Paşa ve Mezemorta Hüseyin Paşa'ya gönderdiği hükümlerde, daha önce Akdeniz adalarının ve sahillerinin muhafazasına ihtimam göstermeleri hususunda daha önce ikaz edilmelerine rağmen Sakız'ı Venediklilere kaybettiklerini hatırlattı. Venedik donanmasının büyük kısmının Mora'ya döndüğünü bildirip adayı yeniden fethetmek için izin istemiş ve bu izin de kendilerine verilmişti, fakat aralarındaki husumete son verememiş ve askerî hazırlıklarla alakalı asılsız bahaneler öne sürerek harekete geçmemişlerdi. II. Ahmed bu nedenle kapudanalara başarısızlıktan sorumlu olduklarını ifade etti. Venedik donanmasının durumu ve diğer gelişmeler hakkında en kısa sürede rapor göndermelerini de emretti.³¹ Ne var ki Yusuf Paşa ve Hüseyin Paşa ellerine geçen bu ikinci fırsattan da yararlanamadı. İki kapudanın Sakız'ı fethedemeyecekleri ortaya çıkınca hezimetten mesul tutulan ve ihanetle suçlanan Kaptanıderya Yusuf Paşa azledildi ve Midilli Kalesi'nde hapsedildi. Ayrıca bütün mallarına el konulup hazineye aktarıldı.³²

Sadrazam Sürmeli Ali Paşa, kaptanıderya ile mîrî kalyonlar kapudanı arasında yaşanan çatışmaya çözüm bulmak ve Sakız'ı bahardan önce fethetmek için yapılacakları tartışmak üzere devlet erkânıyla 24 Rebî'ülâhır 1106'da (14 Aralık 1694) bir görüşme daha gerçekleştirdi. Ali Paşa, kış mevsiminde askerlerin dinlenmesi gerektiğini kabul etti, fakat II. Ahmed'in Sakız'ın fethi konusunda ısrarının ve başarısız olunursa herkesi katletme tehdidinin göz ardı edilemeyeceğini de söyledi. Bu nedenle Sakız seferini bizzat idare etmeyi teklif etti. Devlet ricalinin bir kısmı Macaristan seferine ordu hazırlamakla mesul olduğunu hatırlatarak sadrazamın talebine itiraz etti. Bu meyanda “*Sakız cânibine ma ‘tûf kılınup yaz geldükde, yine bu zedelenmiş asker ile Engürüs seferine azîmet olunursa bir yılda üç sefer niçe mümkündür*” diyerek askerleri üst üste sefere çıkarmanın risklerine dikkat çektiler. Sadrazama kışı Edirne'de geçirmesini ve Sakız'a başka bir serdarın emrinde ordu

³¹ A.DVNSMHM.d, 105/232.

³² Târih-i Râşid, c. I, s. 475; Zübde-i Vekayîat, s. 506; A.DVNSMHM.d, 105/256, 314.

göndermesini tavsiye ettiler. Bunun üzerine Ali Paşa, eski kaptanıderya ve Anadolu Beylerbeyi Mısırlızâde İbrahim Paşa'yı Sakız seferinin serdarı olarak tayin etti.³³

Mısırlızâde İbrahim Paşa Sakız seferi sırasında Çeşme'de toplanan kara birlikleri haricinde donanmanın da idaresinden sorumlu tutuldu. Bu nedenle kendisine “Akdeniz Seraskeri” unvanı verilerek kaptanıderya ve mîrî kalyonlar kapudanı üzerinde yetki sahibi kılındı. Bu meyanda İbrahim Paşa'ya Evâhir-i Rebî'ülâhır 1106'da (9-17 Aralık 1694) Venediklilerin işgal ettiği Sakız'ı geri almanın şart olduğu, emektar ve tecrübeli bir devlet adamı olduğundan kendisinin Akdeniz Seraskeri atandığı bildirildi. Anadolu eyaletinin dirlikli askerleriyle harekete geçerek Çeşme'ye ulaşması ve burada bulunan orduyu denetleyip düzene sokması emredildi. Kaptanıderya ve mîrî kalyonlar kapudanı başta olmak üzere bütün donanma ricalinin emri altında olduğu belirtildikten sonra yelkenli ve kürekli gemileri teftiş etmesi, eksikliklerini tamamlaması ve ihtiyaç duyulan malzemeleri temin etmesi hususunda da uyarıldı. Akdeniz Seraskeri İbrahim Paşa'ya yetki ve sorumlulukları bu şekilde açıklandıktan sonra Sakız'ı yeniden Osmanlı hakimiyetine kazandırmak için elinden geleni yapması buyruldu.³⁴

Osmanlı merkezî idaresi, donanma idaresinde ortaya çıkan iki başlılığı sona erdirmek için Mısırlızâde İbrahim Paşa'yı Akdeniz Seraskeri tayin ederken, kapudanları da ona itaat etmeleri hususunda uyardı. Yusuf Paşa yerine kaptanıderya atanan Seddülbahir Muhafızı Amcazâde Hüseyin Paşa'ya Evâil-i Cemâziyelevvel 1106'da (18-27 Aralık 1694) vakit kaybetmeden kadırgaları sefere hazırlaması ve Akdeniz Seraskeri İbrahim Paşa'nın emri doğrultusunda hareket etmesi emredildi.³⁵ Mîrî Kalyonlar Kapudanı Mezemorta Hüseyin Paşa, Patrona Kaptanı Murad Bey, riyâle ve diğer kalyon kapudanlarına ise Sakız'ın elden çıkmasına seyirci kalmaları, Yusuf Paşa ile anlaşmazlıkları ve emir verilmesine rağmen Venedik donanmasıyla savaşmamak için bir sürü bahane öne sürmeleri yüzünden fırça çekildi. Kendilerine kabahatlerine rağmen affedildikleri bildirilirken, azledilen Yusuf Paşa'nın yerine Sakız'ı fethetmek için görevlendirilen Akdeniz Seraskeri İbrahim Paşa'nın

³³ Silahdar, *Târih*, s. 1583-1584; Anonim Osmanlı Tarihi, s. 93.

³⁴ A.DVNSMHHM.d, 105/210.

³⁵ A.DVNSMHHM.d, 105/274; Aynı tarihte Sadaret kaymakamından da kaptanıderya atanan Hüseyin Paşa'yı donanmayı ulaştırması için bir sefine hazırlaması istenmişti, bkz. A.DVNSMHHM.d, 105/303.

donanmanın idaresinden mesul tutulduğu da haber verildi. Bunun için Hüseyin Paşa ve kalyon kapudanlarına kalyonlarını eksiksiz bir biçimde sefere hazırlayıp İbrahim Paşa'nın emri altına girmeleri buyruldu.³⁶

Akdeniz Seraskeri Mısırlızâde İbrahim Paşa'ya ilk olarak donanmanın nizamını ilgilendiren meselelerde bazı emirler verildi. Kendisine Evâil-i Cemâziyelevvel 1106'da (18-27 Aralık 1694) yazılan hükümde, sabık kaptanıderya Yusuf Paşa'nın kapı halkını ve onun tarafından tayin edilen donanma ricalini dağıtmayarak yeni kaptanıderya Amcazâde Hüseyin Paşa'nın hizmetine sokması buyruldu. Donanma kapudanlarını bir araya toplayarak düşmanla karşılaştıklarında birbirlerine destek olmaları ve disiplinden taviz vermemeleri konusunda uyarması istendi. Özellikle Amcazâde Hüseyin Paşa'nın göreve başlamasından sonra ortaya çıkabilecek nizamsızlıkların önüne geçmesi tembihlendi.³⁷ Bunun dışında, birçok kapudanı kendilerine uydurup Osmanlı donanmasının idaresini baltaladıkları tespit edilen derya beylerinden Derviş Ağazâde Mehmed Paşa ve Sarı Ahmed Paşa'yı da yakalayıp Boğazhisarları'ndan Sultaniye Kalesi'ne hapsedmesi ve malvarlıklarına el koyması gerekti.³⁸

Osmanlı merkezî idaresi, Akdeniz Seraskeri Mısırlızâde İbrahim Paşa tarafından düzenlenecek Sakız seferine katılmaları için Garp Ocakları arasındaki çatışmanın sona ermesine yönelik tedbirler aldı. Cezayir Dayısı Şaban Dayı başta olmak üzere Tunus ve Trablusgarp beylerbeyi, dayı ve kapudanlarına Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1106'da (28 Aralık 1694-6 Ocak 1695) hükümler yazılarak, Venedikliler Sakız'ı işgal etmişken ve düşmanlar ittifak halinde Osmanlı topraklarına saldırırken Müslümanlar arasında husumetin kabul edilemez olduğu bir kez daha hatırlatıldı. Garp Ocakları arasında sulhu sağlamak için 18 Cemâziyelevvel'de (4 Ocak) eski Musul valisi Ömer Paşa'nın Cezayir beylerbeyi ve Destarî Mehmed Paşa'nın Trablusgarp beylerbeyi atandığı haber verildi. Bu iki yeni beylerbeyi görev yerlerine ulaştıktan sonra çatışmalara son vererek Cezayirli ve Trablusgarplı kapudanları sefere hazırlayacaktı. Kendileri Cezayir ve Trablusgarp kalyonlarının

³⁶ A.DVNSMHH.d, 105/265, Evâil-i CA 1106 (18-27 Aralık 1694).

³⁷ A.DVNSMHH.d, 105/266.

³⁸ A.DVNSMHH.d, 105/263; Aynı içerikte bir hüküm de Kaptanıderya Hüseyin Paşa'ya gönderilmişti, bkz. A.DVNSMHH.d, 105/368.

başında Sakız seferine katılmak için yola çıktıklarında Tunus'a uğrayacak ve Tunus'ta karışıklığa sebep olanları cezalandıracaktı. Tunus Kalesi'ndeki topları da kalyonlara nakledecek ve Tunus kalyonlarını hazırlayıp donanmaya katacaklardı.³⁹ Bu sırada olayların bu raddeye gelmesinde baş aktör olan Tunus Beylerbeyi Ramazan Paşa da azledilerek İstanbul'a çağrıldı.⁴⁰

Sakız seferinin bahara sarkmaması için özen gösteren Osmanlı merkezî idaresi, Mısırlızâde İbrahim Paşa'yı sefer hazırlıkları sırasında sıkı takibe aldı. Kendisine Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1106'da (28 Aralık 1694-6 Ocak 1695) yazılan hükümde, kalyon, kadırğa ve fırkateleri hazırlayıp harekete geçmesi emredildiği halde henüz faaliyetleriyle alakalı merkeze rapor sunmadığı hatırlatıldı ve en kısa sürede seferi başlatması istendi. Kalyonlarda eksik olan levendleri İzmir ve çevresinden tamamlaması salık verildi ve bu konuda sunacağı herhangi bir mazeretin dikkate alınmayacağı bildirildi.⁴¹ Bir sonraki hükümde kendisine kara birliklerini Çeşme ve İzmir'den Sakız'a geçirmek için kullanılacak fırkatelerin inşasının sürdüğü haber verilirken, eğer fırkateler yetişmezse limanlar ve iskelelerde bulunan kayıkları kullanması ve bu yüzden seferi ertelememesi hususunda da uyarıldı.⁴² İbrahim Paşa haricinde Kaptanıderya Amcazâde Hüseyin Paşa, Mirî Kalyonlar Kapudanı Mezemorta Hüseyin Paşa ve bütün donanma ricaline hitaben kaleme alınan son bir hükümde, Sakız'ı bahardan önce fethetmenin çok önemli olduğunun altı çizildikten sonra Garp Ocakları kalyonlarının kısa sürede donanmaya katılmasının beklendiği ve Çeşme'den Sakız'a asker geçirmek için Akdeniz kıyılarında bulunan bütün kayıkları kullanma yetkisine sahip oldukları bildirildi. Hükümün en vurucu kısmında, Sakız'ı geri almak için gerekirse kalyon ve kadırgalarla düşman donanmasına saldırmaları ve savaşmaktan kesinlikle kaçınmamaları emredildi.⁴³

Sakız seferini ertelememesi için sürekli uyarılan ve bu uğurda Venedik donanmasıyla savaşması buyrulan Akdeniz Seraskeri Mısırlızâde İbrahim Paşa,

³⁹ A.DVNSMHH.d, 105/333, 334, 335; Târih-i Râşid, c. I, s. 480; Zübde-i Vekayîat, s. 514-515; Anonim Osmanlı Tarihi, s. 102-103.

⁴⁰ A.DVNSMHH.d, 105/336; Yeni Cezayir Beylerbeyi Mehmed Paşa'ya da Cezayir ricali ve halkına Ramazan Paşa'nın görevden alındığını haber vermesi emredilmişti, bkz. A.DVNSMHH.d, 105/337.

⁴¹ A.DVNSMHH.d, 105/327.

⁴² A.DVNSMHH.d, 105/375, Evâhir-i CA 1106 (7-16 Ocak 1695).

⁴³ A.DVNSMHH.d, 105/436, Evâhir-i CA 1106 (7-16 Ocak 1695).

İzmir’de donanma ve ordu hazırlıklarıyla yakından ilgilendi. İhanetleri ortaya çıkınca hapsedilen iki derya beyine ait kadırgaların idaresini eski Tersâne Kethüdası Ali Bey ile eski kalyon kapudanı Frenk Abdurrahman’a tevdi etti. Yeniçeri ağası vekili Doğramacı Mehmed Ağa’nın daha önce İzmir, Saruhan ve Aydın etrafından topladığı yeniçeri serdengeçtilerinden bin üç yüzünü mîrî kalyonlara ve bin iki yüz doksanını kadırgalara sevk etti. İbrahim Paşa göreve başladığında Mezemorta Hüseyin Paşa’dan her bir kalyonun ne kadar askere ihtiyacı olduğunu öğrenmiş ve muhatabının istekleri doğrultusunda kalyonlara bin dört yüz ve kadırgalara iki bin yüz yeniçeri serdengeçtisi tayin etmişti. Böylece donanma gemilerinde toplamda altı bin yüz beş kapıkulu askeri vazifelendirdi ve her birinin cebehânelerini de temin etti. Hazırlıkları tamamlayan Serasker İbrahim Paşa Derviş Ağazâde Mehmed Paşa kadırgasına bindi ve kapı halkını Osman Paşa kadırgasına yerleştirdi. Daha sonra donanmayla Sakız’a doğru harekete geçti. İzmir’de kalan yeniçeri birlikleriyle Anadolu eyaleti askerleri karadan Çeşme’ye sevk edildi. İbrahim Paşa’nın planı Venedik donanmasını mağlup ettikten sonra Çeşme’den Sakız’a asker geçirmekti.⁴⁴

Akdeniz Seraskeri İbrahim Paşa hazırlıkların ardından Venedik donanmasıyla yapılacak savaş hakkında görüşlerini almak için donanma kapudanları ve derya beylerini bir araya topladı. Görüşmeler sırasında “*mâdâm ki düşmen donanması ara yerden kalkmaya Cezîre-i Sakız’a asker dökmek bir vechile mümkün değildir, eğerçi düşmen kalyonuna kalyon, çekdirisine çekdiri havâle ederiz, ya mavnasına karşuluk ne ta’yîn idelim*” sorusu kapudanlar arasında tartışıldı. Sonunda Hacı Abdullah Kapudan, Aşcızâde Mehmed Kapudan, Aşcı Hâcî Mehmed Kapudan ve Osman Kapudan’ın kullandığı dört mîrî kalyonun Venediklilere ait altı mavna ile savaşması uygun görüldü.⁴⁵ Geri kalan on altı mîrî kalyonun Venedik kalyonlarıyla; başarda ve kadırgaların da Venedik kadırgalarıyla savaşmasına karar verildi. Kapudanlar savaş planını belirledikten sonra donanmayla yeniden harekete geçerek Denizli’ye ulaştı. İbrahim Paşa, bu esnada şiddetli bir rüzgârın patlaması nedeniyle donanmayı daha

⁴⁴ Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, **Nusretnâme: İnceleme-Metin (1106-1133/1695-1721)**, haz.: Mehmet Topal, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2018, s. 74-75.

⁴⁵ Venedik donanmasına karşı belirlenen savaş düzeni henüz Yusuf Paşa’nın kaptanıderya olduğu dönemde de tartışılmış ve bunun hakkında merkeze bir rapor sunulmuştu, bkz. **A.DVNSMHM.d**, 105/229, Evâhir-i R 1106 (17-27 Aralık 1695).

ileriye götürmekte zorlandı. Hatta gemilerin zarar görmesini önlemek ve rüzgâr üstüne çıkmak için Foça'ya dönmeye niyetlendi. Ancak Arnavud Cafer Paşa 13 Cemâziyelâhır 1106'da (29 Ocak 1695) II. Ahmed'in vakit kaybedilmeden Sakız'a saldırılmasını emreden hatt-ı hümayûnuyla donamaya ulaşınca mecburen yolculuğa devam etti. Bu sırada Çeşme'deki askerî birliklerin Sakız'a geçmek için hazırlıklarını tamamladığı haberini aldı. Akdeniz Seraskeri donanmayla Denizli'den ayrılıp Orak Adası'na vardığında yirmi bir kalyon, yirmi dört kadirga ve altı mavnadan müteşekkil Venedik donanmasının Sakız'da olduğunu öğrendi.⁴⁶

Osmanlılar Sakız'ı geri almak için kış aylarında sefer hazırlıklarını tamamlarken, Venedikliler adanın tahkimatıyla ilgileniyordu. Donanma ricali arasında birkaç ay önce zayıf durumda yakalanan Osmanlı donanmasına saldırma fırsatını geri tepen Başkomutan Antonio Zeno'nun kararları da tartışılıyordu. Dönemin Venedikli tarihçileri, denizcilik tecrübesi bulunmayan Zeno'ya danışmanlık yapan Provveditore Straordinario d'Armata Pietro Querini'yi kaçan fırsattan sorumlu tuttu. Başkomutan Zeno aslında heybetli Osmanlı kalyonlarından etkilenmiş ve bu durum rakibiyle savaşa girmeme kararını da etkilemişti. Osmanlı donanmasına karşısında bir zafer beklerken Sakız'ın ele geçirildiği haberini alan Venedik Senatosu ise Fevkalade Kaptan Bartolomeo Cantarini'nin Başkomutan hakkındaki suçlamalarını araştırması için bir müfettiş gönderdi. Senato'da güçlü destekçileri olan Zeno, teftiş sonunda aldığı kararlardan dolayı cezalandırılmadığı gibi nasıl korunacağına dair soru işaretleri olmasına rağmen kendisinden Sakız'ı terk etmesi de istenmedi. Hatta kısa bir süre sonra Zeno'ya karşı çıkan Kaptan Contarini görevden alındı ve Girolamo Priuli fevkalade kaptan tayin edildi. Hakkındaki suçlamalardan aklanmış Zeno, Osmanlı birliklerinin Mora'da yeni bir saldırı hazırlığı içinde olduğunu öğrenince Kaptan Querini'yi altı kalyon, üç mavna ve on kadirga ile Sardon Körfezi'ne göndermeyi düşündü. Ancak asıl tehlikenin Sakız'ı geri almaya niyetlenen Osmanlı donanmasından geleceğini öğrenmesi uzun sürmedi. Kendisine ulaşan bilgilere göre, Sakız'ın elden çıkmasını kabullenemeyen II. Ahmed, adada başmaklık hassaları olan Rabia Gülnuş Emetullah Sultan'ın da baskı yapmasıyla bahardan önce sefer

⁴⁶ Nusretnâme, s. 74-76.

düzenlenmesine karar vermişti.⁴⁷ Sakız seferinden önce Başkomutan'a Sakız'ı ele geçirmenin risklerini anlatan ve Osmanlıların adayı geri almak için bütün kuvvetleriyle saldıracağını öngören komutanlar haklı çıkmıştı.⁴⁸

Başkomutan Antonio Zeno, Osmanlı donanmasının Sakız'a sefer düzenleyeceğinden habersiz olduğu dönemde Venedik Senatosu'na ordu ve donanma hakkında bir rapor göndermiş; adanın muhafazası ve sonraki sene düzenleyeceği sefer için gemi, asker, mühimmat ve zahire desteği istemişti. Mevzubahis raporda, emri altında savaşmaya kadir 6.771 askerin mevcut olduğunu; 3.070 askerin yirmi kalyonda, 1.600 askerin yirmi kadirgada ve 700 askerin altı *galeazzada* hizmet ettiğini açıklamıştı.⁴⁹ Senato, Başkomutan'ın taleplerini yerine getirmek için hazırlıklara başladı, fakat Venedik Tersanesi'nde yapımı süren kalyon ve kadirgaların bahardan önce Sakız'a ulaşması mümkün olmadı.⁵⁰ Bu gecikmenin sebeplerinden biri Senato'nun yeni inşa edilen iki kalyonun özellikle Adriyatik'teki ticaret gemilerini korumadı mı yoksa savaş gemisi olarak donanmada hizmet etmede mi kullanılacağına uzun süre karar verememesiydi. Ayrıca kalyonlar kızaktan indirildikten sonra mürettebatını ve toplarını tamamlamak da vakit aldı.⁵¹

Sakız'daki gıda stokları Venedik donanmasını beslemeye yetmezken, Osmanlı idarecileri de tacirleri adaya uğramamaları konusunda uyarıyordu. Mesela, bu dönemde Kandiye'den mallarıyla ayrılmaya hazırlanan iki Hristiyan tacir Osmanlı beylerbeyi huzurunda Sakız'a uğramayacaklarına dair yemin etmişti. Kendilerine düşmana yardım etmeleri halinde cezalandırılacakları da bildirilmişti.⁵² Benzer şekilde, Osmanlı donanmasının Boğazhisarları'ndan ayrılarak Sakız'a yaklaşması tacirlerin ve yardım gemilerini adaya yönelmekten alıkoydu. Bunun haricinde, mevsim şartları da gemilerin yolculuklarını kötü etkiledi. Capitano Ordinario delle Navi

⁴⁷ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 296-298; Rabia Gülnuş Sultan'ın Sakız'da cami, kütüphane ve vakıfları mevcuttu bkz. Betül İpşirli Argıt, *Rabia Gülnuş Emetullah Sultan 1640-1715*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014, s. 172-175.

⁴⁸ *Sakız Adası'nın Alınması ve Venediklilerin Buradan Çekilmesi Yıl 1694*, s. 17-19.

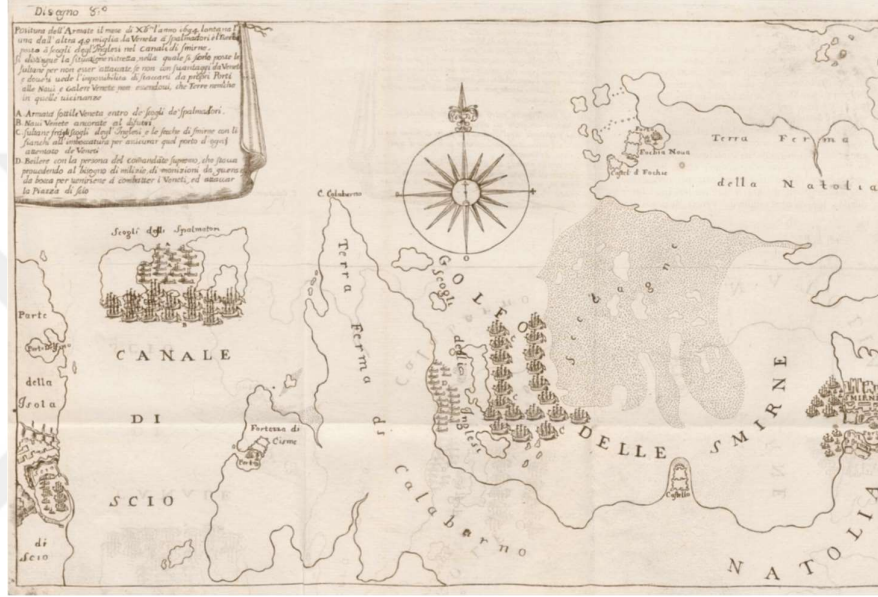
⁴⁹ *Dell' acquisto e del ritiro dei Veneti dall' isola di Scio Nell' anno MDCXCIV*, s. 80.

⁵⁰ *The London Gazette*, 9-13 January 1695, N. 3148, s. 1; *The London Gazette*, 16-20 January 1695, N. 3150, s. 1.

⁵¹ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 278-291.

⁵² Molly Greene, "Beyond the Northern Invasion: The Mediterranean in the Seventeenth Century", *Past & Present*, Vol. 174 (2002), s. 60-61.

Bartolomeo Ruzzini'nin idaresinde Venedik'ten ayrılan yardım konvoyu Arnavutluk açıklarında şiddetli bir rüzgâra yakalanıp dağılmıştı.⁵³ Dolayısıyla Antonio Zeno, Sakız'ı işgal etmiş olsa dahi adayı uzun süre muhafaza edecek durumda değildi. Tek şansı Sakız'ı geri almak için harekete geçen Osmanlı donanmasını mağlup etmekte.

Görsel 9 Savaş Öncesi Osmanlı Donanması İzmir Körfezi'nde ve Venedik Donanması Koyunadaları'nda⁵⁴

Başkomutan Antonio Zeno, Osmanlı donanmasının tekrar Akdeniz'e açıldığına dair ilk haberler Sakız'a ulaştığında alınacak önlemleri konuşmak için donanma ricalini topladı. Donanmadaki bütün savaş gemileriyle Sakız'dan ayrılıp Anadolu limanlarına yakın noktalarda demirleme ve rakiplerini bekleme teklifi kaptanlar tarafından onaylandı. Savaş gemileri Sakız'dan ayrılmaya hazırlanırken, kısa süre önce azledilen Bartolomeo Contarini Osmanlı donanmasının tehdidi geçene kadar vazifesini sürdürmek istedi. Yeni fevkalade kaptan Girolamo Priuli bunu kabul etmeyince bir makam krizi baş gösterdi. En sonunda mecliste alınan kararla Bartolomeo Contarini'nin talebi kabul edildi ve Girolamo Priuli'nin Sakız'da kalmasına karar verildi.

⁵³ Dell' acquisto e del ritiro dei Veneti dall' isola di Scio Nell' anno MDCXCIV, s. 81; Candiani, I vascelli della Serenissima, s. 299.

⁵⁴ Dell' acquisto e del ritiro dei Veneti dall' isola di Scio Nell' anno MDCXCIV, s. 76-77.

Sakız'dan ayrılan Venedik donanması kış aylarının başlangıcına kadar kırk günden fazla denizde devriye gezmesine rağmen bu süreçte beklenilenin aksine Osmanlı donanması saldırıya geçmemişti. Bu yüzden kürekli gemilerin Sakız'a geri dönmesine izin verildi, zira galeazzaların tamire ihtiyacı vardı ve kadirgalarındaki levendlerin Sakız Kalesi'ni güçlendirmek için yapılan yeni tahkimatın inşasında çalışmaları gerekiyordu. Koyunadaları'nda bırakılan üç kadirga haricinde ince donanma Sakız'a dönerken, Kaptan Contarini de sözünden cayarak makamından ayrılmamak için bir süre daha direndi.⁵⁵ Antonio Zeno ve Venedikliler Osmanlı donanmasının karşı saldırı ihtimalini ciddiye alarak denize açılmışlar, fakat sonunda bunun asılsız bir haber olduğuna kanaat getirmişlerdi. Hatta Osmanlı donanması gerçekten Sakız'a yaklaştığında pek çok kişi buna inanmayacaktı.⁵⁶

Akdeniz Seraskeri Mısırlı zâde İbrahim Paşa, 28 Cemâziyelevvel (8 Şubat) gecesi kalyon ve kadirgalarla Orak Adası'ndan ayrıldı ve Karaburun mevkiinden geçtikten sonra Koyunadaları'nın kuzeydoğu istikametinde bulunan Küçükbahçe'ye ulaştı. Koyunadaları'nda demirleyen Venedik kalyonları Osmanlı donanmasının Karaburun'u geçtiğini fark edince, Fevkalade Kaptan Girolamo Priuli hızıyla meşhur Filucca'yı Başkomutan Zeno'ya haber vermesi için Sakız'a gönderdi. Donanma ricalinin birçoğu gelen habere itibar etmemesine rağmen Başkomutan askerleri hızlıca gemilere yerleştirdi ve gece saat on civarı beş mavna ve yirmi kadirgayla limandan ayrıldı. Sert bir rüzgârın pençesine düşen ince donanma ancak 29 Cemâziyelevvel (9 Şubat) sabahı Koyunadaları'na ulaşabildi. Kadirgalar burada bekleyen Venedik kalyonlarını yedekleyerek, Anadolu sahiline yakın bir noktaya çekti ve bir saf oluşturmalarını sağladı. Başkomutan Zeno'nun planı Anadolu sahillerine yakın kalarak kalyonlar önde ve kadirgalar arkada olmak üzere Sakız Boğazı'na yaklaşan Osmanlı donanmasına saldırmaktı. Keza Fevkalade Kaptan Priuli de Osmanlı kalyonlarının boğaza girmesine müsaade etmemek ve rüzgâr altında kalmamak için

⁵⁵ *Relazione del nobile Bartolommeo Contarini, Capitano Straordinario delle Navi Venete, dell'occorso nel Combattimento sotto Scio con l'armata marittima Turca l'anno 1694, il mese di Febbrajo*, haz.: Francesco Maria Zanotti, G. Antonelli, Venezia 1846, s. 13-14; Garzoni, *Istoria*, c. II, s. 621-622; Contarini, *Istoria della guerra di Leopold*, c. II, s. 485-486.

⁵⁶ Garzoni'nin bu iddiasına karşı çıkan müellifler de vardır, bkz. *Dell'acquisto e del ritiro dei Veneti dall'isola di Scio Nell'anno MDCXCIV*, s. 41.

gerekirse kalyonları kadirgalara yedekleyerek hücüm eden taraf olmayı amaçlıyordu. Osmanlı kapudanları rakiplerinin planlarını bozacaktı.

Serasker İbrahim Paşa, 29 Cemâziyelevvel (9 Şubat) sabahı II. Ahmed'in "düşman donanmasıyla savaşmaktan kaçmayın, yoksa cezalandırılırsınız" içeriğindeki fermanını donanma ricaline yüksek sesle okudu ve cesaretlendirici bir konuşma yaptı.⁵⁷ Akabinde Osmanlı donanması kuzeyden esen soğuk rüzgârın (tramontana) yardımıyla Sakız Boğazı'na girmek için Küçükbahçe'den harekete geçti. Anadolu sahillerine yakın ve arka arkaya ilerleyen yirmi kalyon ve yarım ay pozisyonu alan yirmi dört kadirga boğaza girmeye hazırlanıyordu. Rakiplerinin beklediklerinden önce harekete geçtiğini fark eden Venedik kadirgaları, önceki gece alınan plan gereğince Anadolu yakasına ve kalyonların arkasına yerleşemeyeceklerini fark etti. Bunun yerine hızlıca kalyonları yedekleyerek saf oluşturmalarına yardımcı oldular. Başkomutan Zeno, dağınık haldeki kadirgalarla Koyunadalari'nin yakınlarında saf oluşturmaya koyuldu. Venedik donanmasının daha geç organize olması Osmanlı donanmasına Sakız Boğazı'na kadar kolayca ilerleyip ilk saldırıyı düzenlemesine fırsat tanıdı.

Mîrî Kalyonlar Kapudanı Mezemorta Hüseyin Paşa, savaş öncesi yapılan plana uyararak kalyonlarla Venedik kalyonlarına ve mavnalarına saldırmak için ileri çıktı. Hücüm üstünlüğünü ele almak isteyen Kaptan Priuli, rüzgâr altında olmasına

⁵⁷ Venedik kaynaklarına göre İbrahim Paşa'nın kapudanlara yaptığı konuşma şöyleydi: "Padişahımız, bugüne kadar, hiç bu işittiğimiz ve hayranlık duyduğumuz sözlerde olduğu kadar güçlü bir buyruk vermemiştir. Bize sağladığı imkanların eşini bulmak da hiç kolay değil. Sakız Adası'nın kaybedilmiş olması, şimdi karşımızda duran düşmanın, bizim imparatorluğumuza hakaret ettiğini gösterir. Sizler Padişahımızın bu sefere ne kadar önem verdiğinin tanığısiniz. Mutlu bir sona ulaşabilmemiz için bize bahsettiği altınları iki katına çıkardı. Ben de bütün bunlara ek olsun diye bir ay boyunca dinlenmenizi, bol gıda almanızı, huzur içinde olmanızı sağladım. Şimdi size düşen, cesaretle savaşmanız. Geçmişte deniz savaşlarında bazı çarpışmalar, hepimizi mutlu etmemiş olabilir ama bunları düşünmeyin. Düşmanlarımızın deneyimini inkâr edecek değilim ancak bize karşı birkaç kez üstünlük sağlamış olmaları sizlerin değersiz olduğunu göstermez. Doğamızda olan savaşıma yeteneğimize, kaptanlarımızın ustalığını ve aramıza katılan yabancıların üstün becerilerini de eklersek önümüzde hiç kimse duramaz. Onlardan iki kat daha kalabalığız ve mühimmatımız da öyle. Ayrıca Çeşme'de gözü üstünüzde olan on bin kişi, isteksiz olduğunuzda sizin için hazırlanmış olan ihtişamı devralmak için hazırlanmış durumda. Bizi sürekli taciz eden, en sonunda da Sakız gibi imparatorluğumuzun tam ortasındaki bir adayı yağmalayarak bize göz dağı verdiğini zanneden, dini de tabiatı da farklı düşmanı doğduğuna pişman etmeliyiz. Bu kadar avantajlıyken ve bu kadar haklı nedenlerimiz varken, artık bize saldırmalarını beklememiz anlamsız. Unutmayın ki atalarımız Avrupalıları karada hep yenmişti; şimdi de onları denizlerde alaşağı etmeye başladık ve bunu sürdüreceğiz." Bkz. **Sakız Adası'nın Alınması ve Venediklilerin Buradan Çekilmesi Yıl 1694**, s. 81.

rağmen kadirgalara yedeklediği kapudâne kalyonu dahil beş kalyonla boğaz paralel şekilde saf düzeni aldı ve diğer kalyonlardan daha ileride konumlandı. Osmanlı kalyonlarıyla olan mesafeyi yanlış hesaplayıp lenger halatlarını erkenden kesilmesini emredince kendi kullandığı 70 toplu Stella Maris yanında 64 toplu San Vittorio, 66 toplu Leon Coronato, 48 toplu Drago Volante ve 51 toplu Madonna della Salute'nin arkada kalan on altı kalyonla irtibatı iyice koptu ve yaklaşan yirmi Osmanlı kalyonun karşısında yalnız kaldı. Kaptan Priuli bir hata daha yaparak Stella Maris'den henüz menzil dışında olan Osmanlı kalyonlarına top ateşi başlattı. Diğer dört kalyon da kapudâne kalyonuna ayak uydurarak rakiplerine hasar vermeyen isabetsiz top atışları yapmak zorunda kaldı. Mezemorta Hüseyin Paşa rakibinin ciddi hatalarından yararlanarak kalyonlarla ihtiyatlı bir şekilde ilerlemeye devam etti ve gün ortasında menzile giren Venedik kalyonlarına iyice yaklaştıktan sonra pruva ve alabanda ateş açtı. Ardından Stella Maris üzerine dört kalyon ve Patrona Nicolò Pisani'nin emrindeki San Vittoria kalyonu üzerine dört kalyon gönderdi. Böylece Osmanlı ve Venedik kalyonları arasında saatlerce sürecek şiddetli ve kanlı çatışmalar başladı.

Kaptan Priuli abluka altındaki Stella Maris'i cansiperane savunmaya çalışırken, Osmanlı kalyonlarının yoğun top bombardımanı birkaç saat sonra semeresini verdi. Fettah Kapudan'ın komutasındaki riyâle kalyonundan atılan toplardan biri Stella Maris'in kıç kısmına isabet etti ve *“yetmiş kıt'a tunç toplı kapudâne kalyonu bir tarîk ile darb-ı top-ı âteş-i heycâdan tutuşup”* yanmaya başladı. Osmanlı levendleri de güvertedeki düşman askerlerine tüfekleriyle ateş açarak yangını söndürmelerine mâni oldu. Bütün çabalara rağmen yangını söndüremeyen Kaptan Priuli en azından mürettebatını kurtarmak için Leon Coronato'yu yardıma çağırdı. Ancak Leon Coronato Stella Maris'in *“âteşin söyündürmek için imdâdına gelmişidi anın dahi yelkenlerin âteş alup bir uğurdan ikisi dahi yanup”* batmıştı. Venedikliler kapudâne ve patrona kalyonlarıyla birlikte Fevkalade Kaptan Priuli ve binden fazla levendini kaybetti. Bir şekilde kendini kurtaranlar ise Osmanlı kalyonlarından denize açılan filikalara alınarak esir edildi. Henüz iki kalyonun kaybının şokunu atlatamayan Venedikliler, Osmanlı kalyonlarından atılan bir topun cebehânesine isabet etmesi sonucunda en eski kalyonlarından Drago Volante'nin de büyük bir patlamanın ardından yanıp denize gömülmesini izledi.

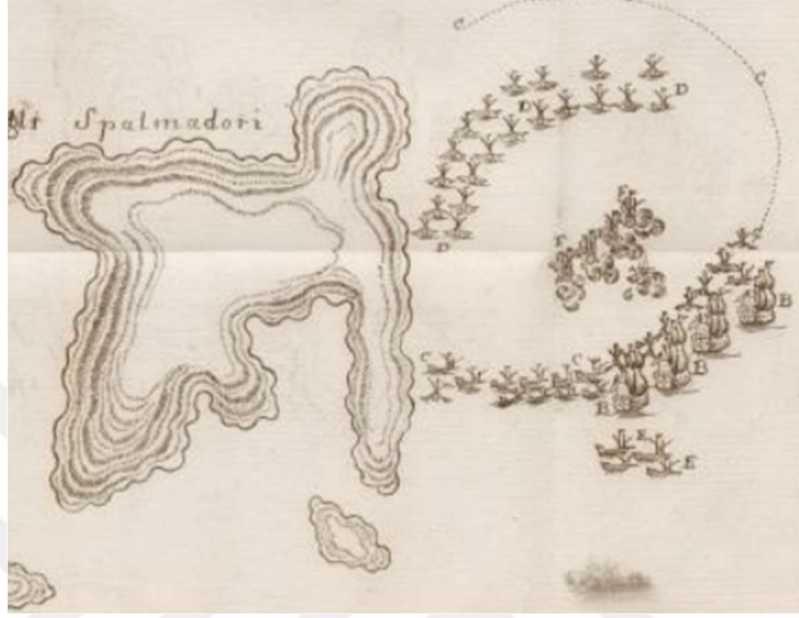
Görsel 10 Martin Wintergerst'in tasviriyle Koyunadaları Savaşı sırasında Osmanlı kalyonları tarafından batırılan Venedik kalyonları⁵⁸

Kalyonlar arasındaki mücadele devam ederken, savaş planına uygun şekilde dört Osmanlı kalyonu Başkomutan Antonio Zeno'nun yanında Koyunadaları'na yakın olan beş galeazzaya saldırdı (mavnalardan biri kalafatlanması için Sakız'da bırakılmıştı) ve *"iki kıt'a mavnasını dahi iki kalyon müstevlî olup alayını da topları ile direk ve küreklerin düşürüp teknesin rahne-dâr idüp aslâ tutar yeri kalmayıp derûnunda olan biner nefer kâfirden nısfından ziyâdesi kahr-ı heycâdan mürd ü helâk"* etti. Diğer galeazzaların imdadına uzun bir süre hareketsiz kalan on altı Venedik kalyonundan 66 toplu San Lorenzo Giustinian'ı yöneten eski fevkalade kaptan Bartolomeo Contarini yetiştirdi ve Osmanlı kalyonlarını mavnalardan uzaklaştırdı. Ancak, kalyonuna isabet eden top yuvarlakları kendisini yaralandı ve mürettebatından seksen üç kişiyi de öldürdü. Mezemorta Hüseyin Paşa, rakibinin üç kalyonunu batırdıktan sonra San Vittoria'yı hedef aldı. Beş Osmanlı kalyonu tarafından kuşatılan Kaptan Nicolò Pisani, askerlerini cesaretlendirmek isterken göğsüne isabet eden tüfek kurşunlarıyla öldü. Direkleri parçalanmış ve güvertesine üç yüz Osmanlı levendi çıkan San Vittoria'nın yardımına yine Kaptan Contarini koştu. Levendlerinin önemli bir kısmını kaybetmesine rağmen San Lorenzo ile ileriye atılan Kaptan Contarini, yön değiştiren rüzgârın da sağladığı avantajla hızlıca Osmanlı kalyonlarına yaklaşıp

⁵⁸ Wintergerst, *Durch Europam lauffende, durch Asiam fahrende*, s. 131.

alabanda ateş açtı. Aynı anda arka saftan harekete geçen 40 toplu Fama Volente, ortada kalan iki Venedik kalyonuna yardıma geldi, fakat kısa sürede Osmanlı kalyonları tarafından ablukaya alındı ve Osmanlı levendlerinin güverteye çıkmasına engel olamadı. Zor duruma düşen Kaptan Giorgi Galluci, çetin bir mücadelenin ardından Osmanlıları geri püskürtebildi. Kaptan Contarini ve abluka altındaki kalyonlar, bordalayan Osmanlı kalyonlarını uzaklaştırmak için son defa toplarını ateşledi. Osmanlıların geri çekilmesiyle çatışmaların ortasında kalan beş Venedik kalyonundan San Vittoria ve Madonna della Salute batmaktan kurtarıldı. Görgü tanıklarına göre iki bine yakın top isabet ettiği için ağır hasar alan San Vittoria ancak Pietro Querini'nin kadirğasına bağlanarak geri çekilebildi.

Anadolu kıyılarına yakın mevkiye Osmanlı kalyonları Venedik kalyonlarına karşı mutlak bir üstünlük kurarken, mavnalara saldırmak için saftan ayrılan dört kalyonun arkasından Akdeniz Seraskeri İbrahim Paşa ve Kaptanıderya Amcazâde Hüseyin Paşa üç başarda ve yirmi dört kadirğayla kalyonların solunda ve Koyunadalari'na yakın konumlanan Venedik kadirğalarına hücum etmek için ileriye atıldı. Dört Osmanlı kalyonu galeazzalara saldırdıktan sonra Venedik kadirğalarına şiddetli bir bombardıman başlattı. Başkomutan Antonio Zeno bir taraftan kadirğaları bir araya getirmek için büyük çaba gösterirken, diğer taraftan dört Osmanlı kalyonunun Venedik kadirğalarını dağıtmaması için tedbir almaya çalıştı. Osmanlı kalyonlarının saldırısı yüzünden arkadan gelen Osmanlı kadirğalarının, ikiye bölünen Venedik kadirğalarını düzensiz yakalayacağını fark etti. Serasker İbrahim Paşa durumdan istifade etmek için Osmanlı kadirğalarını düşman kadirğalarının karşısında hizaya soktu. Osmanlı kalyonlarıyla Venedik galeazzaları arasındaki mücadele sürerken, Başkomutan Zeno, Osmanlı kadirğalarının arkalarına geçmesine izin vermemek ve rüzgâr üstüne çıkmak için kullandığı kadirğanın pruvasını sağa döndürdü. Amacı bütün kadirğalarla bir manevra yaparak, Osmanlı kadirğalarının arkasına geçmek ve Osmanlı kalyonlarını devre dışı bırakmaktı.

Görsel 11 Koyunadaları yakınında Osmanlı-Venedik kadırgalarının mücadelesi ve Başkomutan Zeno'nun manevrası⁵⁹

Başkomutan Zeno akıllıca bir hamleyle durumu lehine çevirmek istedi, fakat kadırgaların hepsi manevraya ayak uyduramadı. Serasker İbrahim Paşa, rakibinin bu riskli manevrasını hemen fırsata çevirerek baştardasıyla Kaptan Pietro Quirini'nin kadırgasına yandan çattı. Meydana gelen çatışmada pek çok levendini yitiren Kaptan Quirini, ağır hasar alan kadırgasını kaybetmek üzere iken İbrahim Paşa'nın baştardasındaki koğuş topu aniden parçalandı. Kırk elli levendin ölümüne sebep olan bu kazanın yol açtığı karmaşa sırasında Kaptan Quirini kadırgasını kurtarabildi. Maryolzâde Mehmed Paşa ise Başkomutan'ı taklit ederek pruvasını sağa çeken Kaptan Marino Giorgia yönetimindeki humbara kadırgasına saldırdı. Koğuş toplarını etkili kullanarak bu kadırgayı batırdı ve kaptanıyla birlikte bütün mürettebatını öldürdü. Frenk Abdurrahman Kapudan da Başkomutan'ın sol tarafında kalan Provveditore Ordinario dell'Armata Carlo Pisani emrindeki “*pravador çekdirisine ya 'ni ki kethûdâ gemisine çatup*” kısa süren bir çatışmanın ardından ele geçirdi. Bu sırada kalafatlandığı için donanmaya geç katılan Kaptan Andrea Pisani idaresindeki “*kızıl mavna*” Carlo Pisani'nin yardımına geldiğinde, Abdurrahman Kaptan kafadarı Köse Hasan Paşa'ya “*paşa karındaş sen şu meftûh çekdiriye yedekleyüp siyâ iderek donanmamıza ulaştırın,*

⁵⁹ Dell' acquisto e del ritiro dei Veneti dall' isola di Scio Nell' anno MDCXCIV, s. 92-93.

kızıl mavnaya karşı giderin” diye emretti. Köse Hasan Paşa’nın fethedilen kadirgayla ayrılmasından hemen sonra “*kızıl mavna irişüp arkurudan gelüp başdan üç koğuş topı urmağın suyu beklemeyüp ve yamanup kâbil-i ta’mîr mümkün olmadığından bi-kazâi ‘llâh deryâya gark*” oldu. Batan kadirgadan sadece Abdurrahman Kapudan ve yirmi otuz kadar levend, mavnalarla savaşıyan Hacı Abdullah Kapudan’ın kalyonuna çıkıp hayatını kurtarabildi. Kaptan Pisani, Köse Hasan Paşa’nın kaçırmaya çalıştığı Venedik kadirgasını da batırdı.

Osmanlı kalyonlarının baskısından kurtulan ve Andrea Pisani’nin karşı saldırısından cesaret alan Galeazzalar Kaptanı (*Il Capitano Ordinario delle Galeazza*) Sebastiano Mocenigo, Başkomutan Antonio Zeno’yu de rahatlatmak için dört mavna ve on kadirgayla savaş sahasının dışında rüzgârsız bir yerde bekleyen Hacı Beytullâh Kapudan’ın kalyonuna hücum etti. Kaptan Mocenigo, yalnız kalan bu Osmanlı kalyonunu bir av olarak gördü ve dört taraftan çevirip bombalamaya başladı. Ancak, kolay lokma olmayan Hacı Beytullâh top üstünlüğünü kullanarak, “*aşağı lonbarın sâfi gülle, yukarı sırasın envâ’-i dürlü âlât-ı ceng ile ihzâr itdüğü topların pey-der-pey atdıkdâ*” ciddi hasar gören mavna ve kadirgalar geri çekilmek zorunda kaldı. Sayıca üstün düşmanı püskürtmesine rağmen hasar alan Hacı Beytullâh kalyonu da Ali Paşazâde Abdülkadir Paşa’nın kadirgasına yedeklenerek geri çekildi.⁶⁰

Gün batımına kadar devam eden savaşın sonunda Osmanlılar, Venedik donanması karşısında büyük bir zafer kazandı. Venedikliler, üç kalyon, iki galeazza ve iki kadirga kaybederken, başta Fevkalade Kaptan Girolamo Priuli olmak üzere bin yedi yüzden fazla denizci de öldü. Ağır hasar alan San Vittoria kalyonu da kullanılamaz hale geldi. Başkomutan Antonio Zeno gece çöktüğünde kadirga ve kalyonlarla Sakız’a dönemedi ve Koyunadaları’na yakın olan Delfini Limanı’na sığındı. Serasker İbrahim Paşa ise donanmayla Küçükbahçe yakınlarındaki Eğri Limanı’na döndü. Osmanlılar savaşta iki kadirga kaybederken, hasar gören kalyon ve kadirgalar bu limanda bakıma alındı. Serasker İbrahim Paşa, Silahşor Deli Mehmed

⁶⁰ Garzoni, *Istoria*, c. II, s. 623-628; Contarini, *Istoria della guerra di Leopold Primo*, c. II, s. 486-488; *Relazione del nobile Bartolommeo Contarini*, s. 15-18; *Sakız Adası’nın Alınması ve Venediklilerin Buradan Çekilmesi Yıl 1694*, s. 77-104; *Dell’acquisto e del ritiro dei Veneti dall’isola di Scio Nell’anno MDCXCIV*, s. 78-98; *Nusretnâme*, s. 76-79; *Târih-i Râşid*, c. I, s. 488-489; *Zübde-i Vekayîat*, s. 528-529; Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 301-304.

Ağa'yı savaşın safhalarını anlatan bir nâme'yi İstanbul'a gönderdi. Silahşor Mehmed Ağa 4 Receb'de (18 Şubat) Has Oda'da padişahın huzuruna çıkarak, Koyunadaları savaşının detaylarını anlattı ve donanmanın zaferini haber verdi. Trajik olan durum ise ısrarla Sakız'ın geri alınmasını isteyen II. Ahmed'in kısa süre önce vefat etmesiydi (21 Cemâziyelâhır/6 Şubat). Henüz tahttaki ilk günlerinde böylesine büyük bir zaferle müjdelenen yeni sultan II. Mustafa, Mehmed Ağa vasıtasıyla Serasker İbrahim Paşa ve Mîrî Kalyon Kapudanı Mezemorta Hüseyin Paşa'ya serâserli kürkleri; derya beyleri ve kalyon kapudanlarına hil'atler gönderdi.⁶¹

Akdeniz Seraskeri İbrahim Paşa, Venedik donanmasını mağlup etmesine rağmen asıl hedefi olan Sakız'ı henüz fethedememişti. Antonio Zeno'nun Venedik donanmasını Sakız Limanı'na çekmemesi, iki tarafın Koyunadaları'nda bir kez daha karşı karşıya gelmesinin önünü açtı. Kalyon ve kadırgaların tamiri için on bir gün boyunca Eğri Limanı'nda kalan İbrahim Paşa, bu sırada ölen askerlerin cenazeleriyle ilgilendi ve Çeşme'de bulunan ordudan donanma gemilerine asker sevk etti. Bu aralıkta Küçük Ahmed Paşa Edremit'ten bir fırkateyle donanmanın bulunduğu yere gelerek kendisine II. Ahmed'in vefatını ve II. Mustafa'nın tahta cülusunu haber verdi. Donanmanın hazırlıklarını tamamlayan Akdeniz Seraskeri, 5 Receb'de (19 Şubat) kuzeyden esen soğuk rüzgârı yelkenlere doldurarak Sakız Boğazı'na doğru ilerlemeye başladı.

Osmanlı donanmasının harekete geçtiği sırada Delfini ve Koyunadaları limanlarında Venedik kalyon ve kadırgalarının bakımları devam ediyordu. Aslında Venedikliler hemen savaşın ertesi günü Küçükbahçe'ye çekilen Osmanlı kalyonlarına saldırmaya niyetlenmiş, fakat kalyonların kötü durumu kaptanları daha ihtiyatlı davranmaya mecbur etmişti. Olayın sıcaklığı geçtikten sonra donanmanın vahim hali endişelerini arttırmıştı.⁶² Mîrî Kalyonlar Kapudanı Mezemorta Hüseyin Paşa, rakibinin durumundan istifade ederek, 5 Receb 1106'da (19 Şubat 1695) yirmi kalyonla Koyunadaları'nın güneyine rahatça indi ve batıya doğru seyretmeyi sürdürdü. Girolamo Priuli'nin vefatı üzerine yeninden fevkalade kaptan tayin edilen Bartolomeo Contarini, Osmanlı kalyonlarının yaklaştığını haber aldığı anda on altı kalyonla hızlıca

⁶¹ Nusretnâme, s. 79.

⁶² Dell' acquisto e del ritiro dei Veneti dall' isola di Scio Nell' anno MDCXCIV, s. 100-101.

Delfini Limanı'ndan ayrıldı. Hüseyin Paşa, Koyunadaları'nda Venedik kadırgalarının sığındığı limanın önünde ve Darboğaz olarak adlandırılan yerde kalyonları konumlandırdı ve *“kapudane-i hümayûn beş kıt'a kalyon ile Darboğaz yanında rüzgâr üstünde ve sâir kalyonlar rüzgâr altında bulunup sefâin-i müşrikini ortaya”* aldı. Hüseyin Paşa'nın amacı kalyonları rüzgârın yönüne göre orsalamak için uygun pozisyonda kalmaktı, zira Kaptan Contarini Osmanlı kalyonlarına karşı ilerlerken rüzgâr avantajını ele geçirmişti. Rakip kalyonlar karşılıklı savaş düzeni aldıktan sonra mücadeleyi başlatan taraf olmamak için bir süre bekledi.

Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini, öğle saatlerinde Osmanlı kalyonlarına yaklaşarak ilk saldırıyı gerçekleştirdi. Yaklaşık üç saat süren çatışmalarda iki tarafın kalyonları birçok defa safları bozmasına rağmen birbirlerine karşı üstünlük kuramadı. Hasarlı Venedik kalyonları mücadeleyi sürdürmekte zorlanırken, daha yavaş kalyonlar rüzgâr altında kalınca en sonunda Venedik kalyonlarının saf düzeni tamamen bozuldu. Üç Venedik kalyonu alev alırken, iki Osmanlı kalyonu da düşmanın durumundan istifade ederek yalnız kalan Fama Volante'yi çevreledi ve güvertesine 40 levend çıkardı. Bir ara güverteyi ele geçirmeye yaklaşan Osmanlı levendleri en sonunda püskürtüldü, fakat hasar alan Fama Volante daha fazla mücadele edemeyerek Sakız'a çekildi. Akşama kadar devam eden savaşta Venedikliler San Lorenzo Giustinian'ın tecrübeli kaptanı Rafaele Bianchi ile birlikte 130 levend kaybetti. Osmanlı tarafında ise iki kalyonun direkleri söküldükten sonra Anadolu kıyılarına gönderildi. Venedik kalyonlarının ikisi Sakız'a çekilirken, on dört kalyon Çömlek Burnu denilen yerden geçerek savaş alanından ayrıldı. Takibi bırakmayan Aşçızâde Mehmed Kapudan'ın kalyonundan atılan bir top 55 toplu eski patrona kalyonunun cebehânesine isabet edince yarısı havaya uçan kalyonun diğer yarısı da denizin dibini boyladı. İlk savaşta olduğu gibi Venedik mavnalarıyla savaşmakla görevlendirilen dört Osmanlı kalyonundan birini kullanan Hacı Abdullah Kapudan mücadele sırasında dört Venedik mavnasına alabanda top atışlarıyla büyük hasar verdi.

Kalyonlar arasındaki savaş sürerken, Serasker Mısırlızâde İbrahim Paşa ve Kaptanıderya Amcazâde Hüseyin Paşa Osmanlı kadırgalarıyla Koyunadaları Limanı'ndan ayrılmayan Başkomutan Antonio Zeno idaresindeki Venedik

kadırgalarından iki mil uzakta savaş düzeni aldı. İbrahim Paşa, kalyonlar arasındaki mücadelenin sona ermesine yakın bir zamanda liman çıkışına ilerleyerek Venedik kadırgalarına saldırdı. Osmanlı kadırgaları hep birlikte koğuş toplanı ateşledi ve üstü üste on beş yirmi defa top atışlarını sürdürdü. Limanda sıkışan Venedik kadırgaları bu hücum karşılık veremedi. Başkomutan Zeno kadırgaları kalyonların arkasından Sakız'a çekmeye karar verdi. Bunun için Kaptan Contarini'ye haberci göndererek gece Delfini Limanı ve Koyunadaları arasında demirlemesini emretti. Başkomutan, kadırgalarla gün batımından bir saat önce limandan ayrılmak için harekete geçti. Bu sırada Memi Paşazâde Abdurrahman Paşa bir Venedik kadırgasına çattı ve mürettebatını esir alıp kadırgayı batırdı. Kadırganın kaybına mâni olamayan Zeno, aldığı hasarlar yüzünden hareketsiz kalan bir mavnayı kurtarmak için önce bir kadırga ve ardından Carlo Pisani'nin kullandığı baştardayı görevlendirdi. Kaptan Pisani, mavnaya yaklaşırken Hacı Abdullah Kapudan'ın kalyonundan atılan topların hedefi oldu ve birçok denizcisini kaybetti.

Kalyonlar akşamüstüne doğru fırtınaya dönüşen rüzgâr yüzünden mücadeleye ara verdi. Venedik kaptanları hırpalanmış ve dağılmış kalyonları, Osmanlı kalyonlarından uzaklaştırdı. Osmanlı kapudanları da kalyonları Koyunadaları Limanı'na yaklaştırdı. Venedikli kaptanlar limanda sıkışan Venedik kadırgalarına karşı karadan bir saldırı ihtimalinden korkarak kalyonlarla tekrar harekete geçmek istedi, fakat fırtına kendilerini engelledi. Osmanlılar da yeni bir saldırıya kalkışmayınca Venedik kaptanları akşam karanlığında kalyonları, kadırga ve mavnalarıyla Sakız Limanı'na çekildi.⁶³

Osmanlı donanması Koyunadaları'nda meydana gelen ikinci deniz savaşında da galip gelen taraf oldu. Osmanlı donanmasına mağlup olan Başkomutan Antonio Zeno, Sakız Adası'nı savunma veya terk etme meselesini komutanlarla tartışmak için

⁶³ Garzoni, *Istoria*, c. II, s. 628-629; Contarini, *Istoria della guerra di Leopold Primo*, c. II, s. 488-489; **Sakız Adası'nın Alınması ve Venediklilerin Buradan Çekilmesi Yıl 1694**, s. 104-118; *Relazione del nobile Bartolommeo Contarini*, s. 19-21; *Dell' acquisto e del ritiro dei Veneti dall' isola di Scio Nell' anno MDCXCIV*, s. 101-105; *Nusretnâme*, s. 79-80; *Târih-i Râşid*, c. I, s. 489-490; *Zübde-i Vekâyât*, s. 529-531; Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 305-306; Svat Soucek, "The Strait of Chios and The Kaptan Paşa's Navy", *The Kapudan Pasha: His Office and His Domain*, ed.: Elizabeth Zachariadou, Crete University Press, Rethymnon 2002, s. 143-153; Saffet, "Koyun Adaları Önündeki Deniz Harbi, Sakız'ın Kurtuluşu", *TOEM*, c. 1, sayı 3 (H. 1328), s. 150-177.

savaşın ertesi günü Sakız Limanı'nda acil olarak konseyi topladı. İlk sözü alan Pietro Querini ve Carlo Pisani Sakız'ın terk edilmesinin doğru olacağını beyan etti. Bu iki komutana göre, kaleyi savunacak askerlerin önemli bir kısmı savaşlarda öldüğü için Osmanlılar kalyonları ve Çeşme'deki kara birlikleriyle saldırıya geçtiğinde mukavemet edemeyeceklerdi. Ayrıca Sakız Kalesi'nin tahkimatı tamamlanamamıştı ve kalede yeterli sayıda top bulunmuyordu. Kalenin tahkimat işlerinin iki aydan önce bitmesi mümkün değildi ve daha kötüsü inşaatlarda çalışacak yeterli sayıda işçi yoktu. Kalenin tahkimatında çalışmaya ikna olmayan adadaki Rumların bu saatten sonra yardıma gelmesi beklenemezdi, hatta Osmanlılarla anlaşma yapacakları kesindi. Kaptan Querini ve Kaptan Pisani gerekçelerini bu şekilde açıklayarak Sakız'ın terk edilmesini savunurken, Osmanlı kalyonlarının aniden limana baskın yapma ve Venedik donanmasını kundaklama ihtimaline de dikkat çekmişlerdi. Böyle bir durumda sadece Sakız'ı kaybetmekle kalmayacak, Akdeniz ve Mora'daki kazançlarını da tehlikeye atacaklardı.

General Michelle Stenau ve Galeazzalar Kaptanı Sebastiano Mocenigo ise Sakız'ın ele geçirilmesinin büyük bir zafer ve Osmanlılarla yapılacak barış görüşmelerinde önemli bir koz olduğunu hatırlattıktan sonra kaledeki mevcut askerler ve adadaki gayrimüslim nüfusun desteğiyle Osmanlılara direnebileceklerini iddia etti. Venedik'ten gönderilen yardım konvoylarının yakın zamanda adaya ulaşacağına inanıyorlardı. Üstelik Osmanlı donanmasıyla bir kez daha savaşacak durumda olduklarını düşünüyorlardı. Ancak, başta Başkomutan Zeno olmak üzere askerî ricalden birçok kişi onların söylediklerini gerçekçi bulmadı. Başkomutan ise alınacak kararın sorumlusu olacağından akıbeti için kaygı duyuyordu. Kendine yakın isimler kararı oy birliğiyle verileceğini ve bütün mesuliyetin üzerinde kalmayacağını belirterek onu rahatlatmak istedi. Bu sayede Zeno, Venedik kuvvetlerinin Sakız'dan ayrılmasına karar verdi.⁶⁴

⁶⁴ Contarini, *Istoria della guerra di Leopold Primo*, c. II, s. 489-493; Garzoni, *Istoria*, c. II, s. 629-631; Pinzelli, *Venise et la Morée*, s. 227-228; *Dell' acquisto e del ritiro dei Veneti dall' isola di Scio Nell' anno MDCXCIV*, s. 108-115; Fındıklılı Mehmed Ağa ise Venediklilerin Sakız'ı terk etmesinin gerekçelerini şöyle açıklar: “iki def’a Türk donanmasıyla mukâbil olup hezîmet bulduk üç kıt’a âb-rûy kalyonlarımız ve ekser cengcimiz çekdiri ve mavna ve kalyon kapudanlarımız kahr [u] helâk ve memleketimiz ba’îd olup artık imdâd [ü] i’ânet gelmek emr-i muhâldir. Türk donanmasında ise İslâm askeri mâl-â-mâl olduğundan gayrı Anadolu kıyılarında cem’ idüp Çeşme nâm mahalde firkate ve

Venedikliler Sakız'ı terk etme kararı aldıkları sırada Osmanlılar savaşta hasar gören kalyon ve kadırgaları tamir etmek için Koyunadaları Limanı'nda demirlemişti. Sakız'a doğru harekete geçmeden önce üç gün burada kalan Serasker İbrahim Paşa, Çeşme'deki Osmanlı ordusuyla birlikte kaleye düzenlenecek saldırıya hazırlanıyordu. Venedikliler, mühimmat ve askerlerini iki günde kalyon ve kadırgalara yükledikten sonra 8 Receb (22 Şubat) gecesi Sakız Limanı'ndan ayrıldı. Mürettebatının ve askerlerin telaşı yüzünden pek çok mühimmat ve cebehâne yanında Venedik nakliye kalyonlarından Richezza ve Abbondanza da limanda kaldı.⁶⁵ Serasker İbrahim Paşa, 9 Receb'de (23 Şubat) Koyunadaları'ndan ayrıldı ve Sakız Kalesi önlerinde demirledi. Kaptanıderya Amcazâde Hüseyin Paşa ise Balıkçeken bölgesinden kadırgalardaki levendleri adaya çıkarmaya başladı. Varoştan yirmi kadar gayrimüslim beyaz bayraklarla İbrahim Paşa'nın başardasına yanaştığında Venediklilerin adadan ayrıldığı anlaşıldı. Osmanlı donanması haber topları atarak Sakız Limanı'na girdikten hemen sonra Venediklilerden geride kalanları zapt etmeye koyuldu. İlk olarak limanda kalan Venedik kalyonlarındaki 17 okka atar 16 balyemez tunç top, 8 havan topu ve beş binden fazla tüfek toplandı. Yine Venediklilerin geride bıraktığı dört kadırğa ve dört fırkateye içindekileriyle birlikte el koyuldu. Venediklilerin Sakız işgal ettiklerinde ele geçirdikleri üç derya beyi kadırgası da sahiplerine teslim edildi. Kalede bulunan toplar ve mühimmat da zapt edildi.⁶⁶

Koyunadaları'nda kalan kalyonlardaki levendler, kadırgalardan Sakız'a çıkan kapıkulu askerleri ve levendlerin iki yüze yakın esir ve ganimet topladığını öğrendiklerinde Mezemorta Hüseyin Paşa'dan adaya gitmek için izin istedi, fakat kendisi levendlerin bu talebini reddetti. Zira Hüseyin Paşa, savaşlar sırasında hasar gören kalyonları bir an önce Tersâne-i Âmire'ye götürme niyetindeydi. Serasker İbrahim Paşa ve Kaptanıderya Amcazâde Hüseyin Paşa'dan başkente dönmek için izin almasına rağmen morali bozulan kalyon levendleri mevâciblerini hemen orada almak

kayıklara girüp Sakız Cezîresi'ne mürûra ve ubûra fermân-ı serdâra intizâr üzre duran onbin kadar serdengeçdi vesâ'ir İslâm askeri dahi cezîreye ubûr iderlerse kal'a elimizden gittiğünden mâ'adâ cümle donanmaları dahi önümüz alup cümle donanmamızı zabt u rabt kendümüzü bütün esîr idüp tâ kıyâmete değin rüsvâyılığımız söylenmeden ise cezîreden kasr-ı yed ve firârimiz her veçhile ma'kuldur.”, bkz. Nusretnâme, s. 81.

⁶⁵ Dell' acquisto e del ritiro dei Veneti dall' isola di Scio Nell' anno MDCXCIV, s. 115-116; Garzoni, Istoria, c. II, s. 631-632; Pinzelli, Venise et la Morée, s. 228.

⁶⁶ Nusretnâme, s. 81-83; Târih-i Râşid, c. I, s. 490-491; Zübde-i Vekayât, s. 531-532.

istedi ve hırgür çıkardı. Hüseyin Paşa bu meseleyi İbrahim Paşa ile görüşmek için kalyon defterdarıyla bir filikaya binip Sakız'a gitmek zorunda kaldı. Bu sırada başlayan şiddetli bir rüzgâr kalyonları yan yatırdığı için kalyon kapudanları lenger halatlarını kesti. Böylece on yedi kalyon Boğazhisarları'na doğru yelken açmış oldu. İki kalyon Sakız önüne geldi ve bir kalyon da Midilli Adası'ndaki Molova Limanı'nda demirledi. Venediklilerin geride bıraktığı kalyonlardan biri ise Edremit Körfezi'ne sığınarak batmaktan kurtuldu. On yedi kalyon zorlu bir yolculuğun ardından 17 Receb'de (3 Mart) Çanakkale Boğazı'na girmeyi başardı. Fırtına dindikten sonra Sakız'da kalan iki kalyonla yola çıkan Hüseyin Paşa da önce Molova ve Edremit'te olan kalyonları ve ardından Boğazhisarları'nda demirleyen on yedi kalyonu yanına alarak İstanbul'a yolculuğuna devam etti.⁶⁷ Böylece Osmanlı kalyonları iki deniz savaşında hiç kayıp vermeyip bir kalyon kazanarak Tersâne-i Âmire'ye döndü.

5.4. Savaş Sonrası Zorunlu Hizmet: Donanmalar Mora'da

Akdeniz Seraskeri Mısırlızâde İbrahim Paşa, donanmayla Sakız'dan ayrılmadan önce adada Osmanlı hakimiyetini yeniden tesis etmek için merkezden gelen emirler uyarınca idarî ve askerî düzenlemeler yaptı. Sakız Kalesi'nin muhafazasına bin yeniçeri serdengeçtiyi tayin ederken, eski Midilli muhafızı Şahin Mehmed Paşa'yı da Sakız Muhafazı olarak atadı ve yerli kullarıyla birlikte kalenin istihkamını güçlendirmekle görevlendirdi.⁶⁸ Sakız'daki camiler ve diğer yapıların tamirinde çalışmaları için İstanbul'dan çok sayıda inşaat ustası ve amele Sakız'a gönderildi. İbrahim Paşa'ya da adadaki vakıfları tahrir etmesi ve büyük kilisenin cami yapılmasına nezaret etmesi emredildi.⁶⁹ Bu sırada Kaptanıderya Amcazâde Hüseyin Paşa Akdeniz'deki bazı adaların muhafazasına firkate tayin etmek⁷⁰ ve birkaç derya beyinin kadırgasını ile sâlyânesini geri teslim etmekle⁷¹ ilgilendi. Sakız'daki işlerini

⁶⁷ **Nusretnâme**, s. 84-85.

⁶⁸ **Nusretnâme**, s. 85.

⁶⁹ **A.DVNSMHM.d**, 106/9, 79, Evâil-i N 1106 (15-30 Nisan 1695); II. Mustafa, Sakız'daki büyük caminin tamir masraflarını adadaki gayrimüslimleri bağ, bahçe ve emlak bahalarından ödenmesine karar vermişti, bkz. **AE.SMST.II**, 133/14740, 10 ZA 1106 (22 Haziran 1695).

⁷⁰ Kaptanıderya'ya zaman zaman korsanların saldırdığı Semadirek Adası'nın muhafazasına Firkate Kapudanı Mehmed'i yollaması emredilmişti, bkz. **A.DVNSMHM.d**, 106/104, Evâil-i N 1106 (15-30 Nisan 1695).

⁷¹ Sakız'da mukim derya beylerinden Süleyman Paşazâde Mustafa, Ahmed Paşa-zade Halil ve Divane Mehmed Paşa-zade Mehmed Bey'e salyanelerini ve kadırgalarını geri vermesi emredilmişti, bkz. **A.DVNSMHM.d**, 106/206, 207, 208, Evâhir-i N 1106 (5-14 Mayıs 1695).

hallettikten sonra Akdeniz Seraskeri olarak vazifesi sona eren İbrahim Paşa, II. Mustafa'nın Macaristan seferin katılmak için orduya ve Kaptanıderya Hüseyin Paşa donanmayla İstanbul'a çağrıldı. II. Mustafa, bir süre sonra Anadolu eyaleti askerleriyle orduya katılan İbrahim Paşa'ya “*Cezîre-i Sakız'a bir hoş istihkâm virdin mi?*” diye sordu.⁷²

Venedik donanmasının mağlup edilmesi ve Sakız'dan sürülmesi Osmanlıları Mora'ya yeni bir saldırı gerçekleştirmek için cesaretlendirdi. Tahta yeni çıkan II. Mustafa, Venedik donanmasını aciz hale düşürerek ve Mora'daki kaybedilen toprakları geri kazanarak Venediklileri Kutsal İttifak'tan ayırmaya ve barışa yapmaya mecbur etmek istiyordu. Koyunadaları Deniz Zaferleri ve Sakız'ın fethiyle talihin döndüğünü düşünen Sultan, Mora'yı tekrar Osmanlı hakimiyetine almak için uygun zamanın geldiğine inanmıştı.⁷³ Macaristan seferine hazırlandığı sırada Mora Seraskeri Çelebi İbrahim Paşa'nın komutasında Venediklilere karşı bir sefer düzenlenmesine karar verdi.

Çelebi İbrahim Paşa'ya Evâsıt-ı Şa'bân 1106 (27 Mart-5 Nisan 1695) tarihli bir hükümde, Venedik donanmasının ve ordusunun Sakız'da olduğu dönemde Anabolu'yu fethetmesi emredildiği halde bunu gerçekleştirmediği hatırlatıldı. Akabinde Osmanlı donanmasının Sakız'da iki defa düşmanı mağlup ettiği bildirildi ve Venediklilerin durumunu fırsata çevirmek için Anabolu'ya saldırması emredildi. Komuta ettiği kara birliklerine kalyon ve kadırgalarla destek verileceği belirtildi. Sefer hazırlıklarına özen göstermesi için Venediklilerin henüz Mora'da düzenlerini yitirmedikleri ve işgal ettikleri kalelere asker ile mühimmat takviyesi yapabildikleri de vurgulandı.⁷⁴

Mora'ya düzenlenecek sefere Osmanlı donanmasının katılmasına karar verilmesi üzerine donanmanın idaresinde değişiklik yapıldı. Donanma ricali tarafından Koyunadaları zaferlerinin ve Sakız'ın fethinin “*tertîb-i umûr-ı cengde olan mahâret ve celâdetinin eseri*” olduğuna inanılan Mezemorta Hüseyin Paşa, 17 Ramazan

⁷² Nusretnâme, s. 103.

⁷³ Doğan, Venediklü ile Dahi Sulh Oluna, s. 93-94.

⁷⁴ A.DVNSMHM.d, 106/74; Sefer hazırlıkları hakkında bkz. Tahir Sevinç, “17. Yüzyıl Sonlarında Başarısız Bir Sefer Girişimi: 1695 Mora Seferi”, *History Studies*, Vol. 2/3 (2010), s. 285-306.

1106'da (1 Mayıs 1695) vezaretle kaptanıderya tayin edildi.⁷⁵ Daha önemlisi yeni bir mîrî kalyonlar kapudanı atanmadı. Böylece Hüseyin Paşa'ya donanmanın bütün savaş gemilerini idare etme yetkisi verildi. Bu değişiklikle daha önce donanmanın idaresini zayıflatan iki başlılık ortadan kaldırıldı. Eski kaptanıderya Amcazâde Hüseyin Paşa ise Sakız muhafızı atandı.⁷⁶

İnce donanmadan daha erken İstanbul'a dönen Mezemorta Hüseyin Paşa, kaptanıderya atanmadan önce kalyonların tamirleriyle ilgileniyordu. Yirmi mîrî kalyonun savaşlar sırasında hasar gören yerlerinin tamirinde kullanılmak üzere pek çok kereste tedarik edilirken⁷⁷, aynı şekilde zarar gören sütunların ve serenlerin yerlerine yenileri Kastamonu, Ereğli, Bartın ve Amasra'dan satın alındı.⁷⁸ Yine kalyonların tamirinde kullanılmak için İznikmid'den demir ve Ereğli'den zift ile katran temin edildi.⁷⁹ Hüseyin Paşa kalyonlardan birinin köhne olup iş görmez hale geldiğini rapor edince nakliye kalyonlarından birini donatıp kullanması istendi.⁸⁰

Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa'ya Mora seferiyle ilgili Evâil-i Şevval 1106'da (14-25 Mayıs 1695) yazılan hükümde, on mîrî kalyon ve derya beylerine ait kadirgalarla vakit kaybetmeden İstanbul'dan ayrılması, Akdeniz'e ulaşan on sekiz Garp Ocağı kalyonuyla birleşerek Anabolu'ya gitmesi ve Mora Seraskeri İsmail Paşa ile haberleştikten sonra Venedik donanmasının Mora'daki adalara yardım ulaştırmasına engel olması emredildi.⁸¹ Garp Ocakları kalyonları Sakız seferine ve Koyunadaları vuku bulan deniz savaşlarına yetişemediği için merkezden yine Cezayir, Tunus ve Trablusgarp yönetici ve kapudanlarına hükümler yazılmıştı. Bu hükümlerde

⁷⁵ **Nusretnâme**, s. 99; **Târih-i Râşid**, c. I, s. 496; **Zübde-i Vekayât**, s. 540.

⁷⁶ Kendisine Sakız'ın muhafazasının önemli olduğu bildirilerek bu görevi hakkıyla yerine getirmesi emredilmişti, bkz. **A.DVNSMHM.d**, 106/267, Evâhir-i N 1106 (5-14 Mayıs 1695).

⁷⁷ 20 kalyon için tedarik edilen kereste çeşitleri ve adetlerinin bir kısmı şöyledir: 648 adet pıraçol-ı kebir, 267 adet pıraçol-ı palavra, 355 adet vürdinar-ı kalyon, 104 adet ser-çapa-ı kalyon, 31 adet çatal-ı sürme, 112 adet akreb-i ser, 57 adet kol-ı kayalık, 19 adet sütun-ı karaağaç, 13 adet vürdinar-ı karaağaç, 9 adet maymuncık-ı kebir, 16 adet maymuncık-ı sagir, 274 adet manevele-i ırgad, 20 adet mavele-i kalyon, 145 adet haçlık-ı karaağaç. Detaylar için bkz. **D.BŞM.TRE.d**, 14589, s. 4, 5, 6, 13.

⁷⁸ Sütun ve serenleri satın almaları ve hızlıca Tersâne-i Âmire'ye gönderilmeleri için bölgedeki görevlilere yazılan hükümlere bkz. Doğan, **103 Numaralı Mühimme Defteri**, s. 293, 305-306, 307, 310-312; Ayrıca 20 mîrî kalyona 11 adet sütun-ı deste, 83 adet sütun-ı voynuk, 108 adet seren-i baştarda, 59 adet seren-i kadirga, 87 adet seren-i cunda, 88 adet seren-i kara sagir teslim edilmişti, bkz. **D.BŞM.TRE.d**, 14589, s. 14.

⁷⁹ Doğan, **103 Numaralı Mühimme Defteri**, s. 305.

⁸⁰ **İE.BH**, 5/436, vr. 1b, 18 L 1106 (1 Haziran 1695).

⁸¹ **A.DVNSMHM.d**, 106/326.

evvela Venedik donanmasıyla yapılan savaşa katılmış olmaları halinde düşmana daha büyük zayıat verilebileceğine dikkat çekilmişti. Mora Seraskeri İsmail Paşa'nın karadan ve Kaptanıderya Hüseyin Paşa'nın denizden Mora'ya saldırı düzenleyeceği açıklandıktan sonra daha fazla oyalanmadan Osmanlı donanmasına dahil olmaları emredilmişti. İmkân bulmaları halinde Mora'ya bir miktar asker çıkarmaları ve Venedik nakliye gemilerinin Mora'ya yardım ulaştırmasına mâni olmaları da istenmişti. Bunun üzerine Cezayir'den on kalyon, Tunus'tan üç kalyon ve Trablusgarp'tan üç kalyon ile iki ateş gemisi Akdeniz'e doğru yelken açtı.⁸² Yine aynı dönemde İzmir, Sakız, Rodos ve Eğriboz'da olan on altı derya beyine de kadirgalarını beş yüz forsayla takviye edip Tersâne-i Âmire'ye gelmeleri buyrulmuştu.⁸³

Osmanlılar karadan ve denizden Mora'ya saldırmaya hazırlanırken, Venedikliler deniz savaşlarındaki mağlubiyetlerin ve Sakız'ın terk edilmesinin şokunu atlatmaya çalışıyordu. 26 Nisan'da donanmayla Anabolu'ya dönen Antonio Zeno, savaşın başından beri Venediklilerin en ağır mağlubiyetlerin müsebbibi olmak dışında imkânı varken Sakız Kalesi'ni yıkmamakla da suçlanarak azledildi ve tutuklandı. Aynı şekilde kadirga kaptanları Pietro Querini ve Carlo Pisani de başarısızlıktan sorumlu tutularak görevlerinden alındı.⁸⁴ Senato'da yapılan görüşmeler neticesinde eski fevkalade kaptan Alessandro Molin'in başkomutan tayin edilmesine karar verildi.

Venedik komuta kademesinde bu değişiklikler yapılırken, mayıs ayı başlarında 15.000 askerden müteşekkil Osmanlı ordusunun Mora'ya saldırı düzenlemeye hazırlandığına dair ilk istihbarat bilgileri geldi. Venedikliler Mora'nın muhtelif yerlerinden tayin ettikleri askerlerle özellikle Gördes ve etrafını güçlendirmek için tedbirler aldı. Ayrıca Anabolu Kalesi'ne iki bin takviye asker sevk edildi. Başkomutan Molin ise aynı tarihlerde hafiyelerden Osmanlı ordusunun henüz Boğazhisarları'na ulaşmadığını öğrendi. Savaş konseyinde, Venedik kara ordusunun Gördes'de kamp

⁸² Garp Ocaklarına gönderilen ilk emirler için bkz. **A.DVNSMHH.d**, 106/25, 26, 27, Evâsıt-ı Ş 1106 (27 Mart-5 Nisan 1695); Hüseyin Paşa'nın Mora seferine katılmasına karar verildikten sonra gönderilen emirler için bkz. **A.DVNSMHH.d**, 106/351, 352, 353, Evâil-i Ş 1106 (14-25 Mayıs 1695); Cezayirlilerin on kalyon gönderdiği Akdeniz haber ağına da yansımıştı, bkz. **The London Gazette**, 6-10 June 1695, N. 3086, s. 1.

⁸³ **A.DVNSMHH.d**, 106/236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, Evâsıt-ı N 1106 (25 Nisan-4 Mayıs 1695).

⁸⁴ Sakız'ın kaybının Venedik Senato'sunda yol açtığı tartışmalar ve Antonio Zeno'nun azli için bkz. Candiani, **I vascelli della Serenissima**, s. 315-318.

kurması, Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contari'nin kalyonlarla Ayana Adası'na gitmesi ve Başkomutan'ın kürekli gemilerle Poros Adası'nda demirlemesi kararlaştırıldı. Ancak, Mora Seraskeri İbrahim Paşa'nın birlikleriyle Anabolu'ya yöneldiği ve Osmanlı donanmasının harekâta katılacağı haber alındığında bu plan rafa kaldırıldı.⁸⁵

Mora Seraskeri Çelebi İbrahim Paşa, 2 Şevval 1106'da (16 Mayıs 1695) Gördes Kalesi'ne saldırmadan Gördes Boğazı'ndan geçti ve Anabolu'ya doğru ilerledi. 12 Şevval'de (26 Mayıs) Argos Kalesi ile Anabolu Kalesi arasında bulunan geniş alanda kamp kurdu. Osmanlı ordusunun Anabolu'nun kuzeyine ulaştığı vakitlerde Kaptanıderya Hüseyin Paşa henüz İstanbul'dan ayrılamamıştı ve orduya asker sevkıyatı yapan gemilerle ilgileniyordu.⁸⁶ Serasker İbrahim Paşa, Osmanlı donanmasını beklemeden Anabolu'ya saldırıya karar verdi. Bu sırada Ayana Adası'ndan ayrılan Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini de kalyonlarla Anabolu Limanı'na asker taşıyordu. Başkomutan Alessandro Molin, Mezemorta Hüseyin Paşa'nın naklettiği takviye kuvvetlere güçlenen Osmanlı ordusunun Argos Kalesi'ni ele geçirmesine izin vermemek için hemen hücumla geçilmesini uygun gördü. Bunun üzerine on bin piyade ve bin iki yüz süvariden meydana gelen Venedik ordusu 27 Şevval'de (10 Haziran) Argos'ta kamp kuran Osmanlı ordusu üzerine yürüyerek savaşı başlattı. Osmanlı birlikleri muharebenin ilk saatlerinde Venedik süvari birliklerini dağıtmayı başarmasına rağmen rakiplerinin piyade ve süvarilerle gerçekleştirdiği ikinci saldırıya direnemeyerek geri çekildi. Serasker İbrahim Paşa, dağılan orduyu toparlayamayınca geride pek çok top ve silah bırakarak Argos'tan ayrılmak zorunda kaldı.⁸⁷

5.5. Sakız ve Midilli'de Deniz Savaşları

⁸⁵ Pinzelli, *Venise et la Morée*, s. 228-233.

⁸⁶ Kendisine bu vakitlerde gönderilen hükümlerde özellik Rodos'ta bulunan Mısır askerlerini Anabolu'ya ulaştırmasına önem vermesi ve gerekiyorsa 4-5 kalyon görevlendirmesi buyrulmuştu, bkz. *A.DVNSMHM.d*, 106/360, 361, 442, 532.

⁸⁷ Pinzelli, *Venise et la Morée*, s. 233-239; Girolamo Albrizzi, *Noua, vera, e distinta relatione della vittoria ottenuta dall'armi della Serenissima Republica di Venetia contro gl'Ottomani nella campagna d'Argos, il giorno de 10 giugno 1695 sotto il prudente, e valoroso comando dell'illustrissimo, & eccellentissimo signor Alessandro Molin capitano generale da Mar*, Venezia 1695, s. 1-3; Contarini, *Istoria della guerra di Leopold Primo*, c. II, s. 499-500; *Nusretnâme*, s. 108-110; *The London Gazette*, 25-29 July 1695, N. 3100, s. 1.

Sakız ve Koyunadaları zaferleri Osmanlıları Mora'da Venediklilere karşı yeni bir saldırı düzenlemeye teşvik etmiş, fakat Osmanlı ordusu Argos'ta Venedik ordusuna mağlup olmuştu. Osmanlıların denizde kurdukları üstünlüğü karada avantaja çevirme teşebbüslerine fırsat tanımayan Venedikliler, rövanş için de cesaretlendi. Venedik Senatosu, Başkomutan Alessandro Molin'i Venediklilere Akdeniz hakimiyetinin yolunu açmak için Osmanlı donanması karşısında bir zaferin yeterli olabileceğine ikna etti. Bunun üzerine Molin, Anabolu'da donanma hazırlıklarına başladı. Yakın zamanda donanmaya katılan Fede Guerriera ve Fenice isimli devlete ait yeni kalyonlar haricinde altı ticarî kalyon daha kiraladı ve toplam kalyon sayısını yirmi beş çıkardı. Ancak, küçük kalibreli toplara sahip olan ve iyi teçhiz edilmeyen kiralık kalyonların Osmanlı kalyonlarıyla mücadele edebilecek güçte olmadığı anlaşıldı. Ayrıca kalyonlarda ekseri tecrübesiz ve askerî disiplinden uzak kişiler vazifelendirmek zorunda kaldı.⁸⁸

Mora Seraskeri Çelebi İbrahim Paşa'ya yeterli desteği veremediği için ikaz edilen Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa⁸⁹, 17 Zilka'de 1106'da (29 Haziran 1695) on üç mîrî kalyon ve kadirgalarla İstanbul'dan ayrılabilirdi. Boğazhisarları'na uğramadan Bozcaada'da Garp Ocaklarına ait on üç kalyonla buluştu ve onlara üç bin kantar peksimet teslim etti. Yoluna devam ederek 1 Zilhicce'de (13 Temmuz) Foça Limanı'na ulaştı. Burada baştardasını terk ederek kapudâne kalyonuna bindi ve yirmi altı kadirgayı geride bırakarak bütün kalyonlarla Koyunadaları Limanı'nda demirledi. Daha önce Rodos'tan Mısır askerlerini getirmekle görevlendirilen yedi mîrî kalyon da burada kendisine katıldı. Bu sırada Venedik donanmasının Andre Adası'nda olduğunu haber aldı.⁹⁰ Bunun üzerine Hüseyin Paşa Divan'a Sakız civarında Venedik donanmasıyla savaşma ihtimalinin yüksek olduğunu haber verdi. Cevaben donanmadaki kadirga ve kalyonların idaresinden ve Akdeniz adalarıyla kıyılarının muhafazasından sorumlu olduğu bildirildi ve bütün kapudanlarla düşmana karşı canla başla mücadele etmesi emredildi. Kendisine önceki sene kalyonlarla düşmanı mağlup

⁸⁸ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 307-308.

⁸⁹ Kendisine Venedik donanmasının rahatça hareket etmesine mâni olamadığı ve Mora'daki Osmanlı birliklerine yeterli destek veremediği söylenmişti, bkz. *A.DVNSMHHM.d*, 106/558, Evâil-i ZA 1106 (13-22 Haziran 1695).

⁹⁰ *Nusretname*, s. 195-196.

ettiği hatırlatılarak, donanma gemilerinin eksikliklerini tamamladıktan ve savaşa hazırladıktan sonra Venedik donanmasını takip etmesi ve emrindeki Garp Ocakları kalyonlarıyla rakibine saldırması için cesaretlendirildi.⁹¹ Kaptanıderya'ya 15 Zilhicce'de (27 Temmuz) bir hüküm daha yazılarak, Venedik donanmasıyla savaşma fırsatı bulduğunda bundan kaçmaması ve galip geldikten sonra da Eğriboz Muhafızı Halil Paşa ile iletişime geçip Anabolu'ya seyretmesi buyruldu.⁹² Aynı şekilde, Halil Paşa ve Mora Seraskeri Çelebi İbrahim Paşa'ya Osmanlı donanması ve Venedik donanması arasında savaşın kaçınılmaz olduğu haber verildi; Venedik donanmasını mağlup etmesi halinde Mora'ya yönelik bir sefer düzenlemek için Hüseyin Paşa ile irtibat kurmaları istendi.⁹³ Hüseyin Paşa'ya verilen bu emirler, Koyunadaları'ndaki galibiyetlerin ardından Osmanlıların, Venedik donanması karşısındaki çekingen tavrını terk ettiğini ve doğrudan mücadele etme özgüveni kazandığına kanıt teşkil eder.

Başkomutan Alessandro Molin, Mora'daki kalelere yeterli sayıda asker sevk ettikten sonra yirmi beş kalyon, yirmi kadirga, altı mavna ve dört ateş gemisiyle 25 Haziran'da (13 Zilka'de) Anabolu'dan ayrıldı ve şiddetli kuzey rüzgârlarına yakalanınca 10 Temmuz'da (28 Zilka'de) Andre Adası'na varabildi. Vakit kaybetmeden Osmanlı donanmasına üzerine gitmek istedi, fakat hava koşulları ve Malta ile Papalık kadirgalarının 9 Ağustos'ta (28 Zilhicce) Andre'ye ulaşabilmeleri harekete geçmesini geciktirdi. Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa ise Ege'ye inen Venedik donanmasına karşı savaş planını belirlemek için donanma kapudanlarıyla bir görüşme gerçekleştirdi. Andre Limanı'nda demirleyen Venedikliler üzerine gitme şıkkı *“mahall-i mezbûr teng ve dökündülü sığ yerlerdir, müsâ'ade-i rûzgâr-ı eyyâm ile ancak gemiler birer birer geçmeğe muhtâc olmağın”* rafa kaldırıldı. Müzakerelerin sonunda Venedik donanması bulunduğu yerden ayrılıp üzerlerine geldiğinde karşılarına çıkılarak mücadele edilmesine karar verildi. Osmanlı kapudanları donanmayla Koyunadaları ile İpsara Adası arasında devriye gezmeyi ve düşmanı mümkün mertebe bu bölgede karşılamayı uygun gördü.

⁹¹ A.DVNSMHH.d, 106/781; Aynı içerikte Garp Ocakları kapudanlarına yazılan hükümler için bkz. A.DVNSMHH.d, 106/794.

⁹² A.DVNSMHH.d, 106/788.

⁹³ A.DVNSMHH.d, 106/775, 776, Evâil-i Z 1106 (13-22 Temmuz 1695).

Başkomutan Alessandro Molin, donanmayla 21 Muharrem 1107'de (1 Eylül 1695) Andre'den Sakız'a doğru harekete geçti, fakat yine şiddetli bir rüzgâr yüzünden çok fazla ilerleyemedi. 26 Muharrem'de (6 Eylül) tekrar yola çıkmayı denedi ve en sonunda zahmetli bir yolculuğun ardından 1 Safer'de (11 Eylül) kadirga ve mavnalarla Sisam Adası'na yanaşabildi. Venedik donanmasının Sisam'a vardığını öğrenen Kaptanıderya Hüseyin Paşa 2 Safer'de (12 Eylül) kalyonlarla İpsara Adası'ndan ayrıldı ve Anadolu sahillerinden Akyarlar'da demirledi. Sisam'da saldırı için uygun anı bekleyen Başkomutan Molin, Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini'ye kalyonlarla donanmadan uzaklaşmamasını emretti. Bu sırada sefer mevsiminin geçtiğini söyleyerek memleketlerine dönmek isteyen Malta ve Papalık kadirga kaptanlarını da donanmadan ayrılmamaya ikna etti. Sisam Adası'ndaki gayrimüslimler 4 Safer'de (14 Eylül) Başkomutan Molin'e Osmanlı kalyonlarının adanın kuzeyinde olduğunu haber verdi. Bunun üzerine Venedik donanması rüzgâr üstüne çıkarak Sakız Boğazı'na doğru ilerlemeye başladı. Ancak ertesi gün sabah saatlerinde yine tersten esen şiddetli bir rüzgâr Çeşme'nin güneyinde Venedik donanmasının ilerlemesini durdurdu, hatta kalyon ve kadirgalar arasında irtibatı kopardı.

İki gün Akyarlar'da bekleyen Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa, Venedik donanmasının üzerine geldiğini öğrenince Sakız Boğazı'na geri çekildi. Garp Ocakları kalyonları da Hüseyin Paşa'yı takip etti. Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini aynı gün yeniden rüzgâr üstüne çıkınca Sakız Boğazı'ndan geçerek Osmanlı kalyonlarına saldırmaya karar verdi. Ancak, henüz boğaza ulaşamayan Başkomutan Alessandro Molin, kadirgaların Osmanlı kalyonları karşısında savunmasız kalacağını düşünerek Kaptan Contarini'yi saldırıyı ertelemesini emretti. Kaptan Contarini bu emre uyup kadirgaları boğaza sokmak için geri döndü, fakat bu manevra rüzgâr üstü pozisyonu kaybetmesine yol açtı. Kalyonların koruması altında Sakız Boğazı'na giren Başkomutan Molin, Anadolu sahillerine yakın seyrederek Koyunadaları'na ulaşmak ve rüzgâr avantajını geri kazanmak istedi. Hüseyin Paşa, Başkomutan Molin emrindeki Venedik kadirgalarının Anadolu kıyılarına yakın bir noktada toplanmasına müdahale etmezken, Venedik kalyonlarına boğazdan geçiş şansı tanımamak için öğle saatlerinde hücumla geçti.

Osmanlı kalyonlarının üzerine geldiğini fark eden Kaptan Contarini, kalyonların her birini bir araya getirip savaş düzeni oluşturmakla vakit kaybetmemek için bir sinyal göndererek kalyon kaptanlarının bulundukları yerde saf oluşturmalarını sağladı. Ancak, bu hamlesi kendi kullandığı San Lorenzo Giustinian ve yanındaki iki kalyonla birlikte diğer kalyonların ortasında ve önünde kalmasına sebep oldu. Bunu fark eden Mezemorta Hüseyin Paşa, yanına aldığı biri Cezayir ve biri Trablusgarp kalyonu olmak üzere üç kalyonla “*yemîn ü yesârdan balyemez ve kolonborna ve şâhî topları ve guzât-ı ehl-i İslâm mevzûn dirhemli tûfengleri*”⁹⁴ ile Kaptan Contarini’nin içinde bulunduğu San Lorenzo Giustinian’a saldırdı. Savaşın hemen başında rakibinin kapudâne kalyonunu batırarak ve fevkalade kaptanı öldürerek üstünlüğü ele geçirmeyi amaçladı, ancak rakibi Osmanlı kalyonlarına aynı şiddetle karşılık verince teşebbüsü akim kaldı. Kaptan Contarini, kalyonuna asker çıkarmaya niyetlenen Cezayir ve Trablusgarp kalyonlarına son ana kadar müdahale etmeyerek iyice yaklaşımlarını bekledi, ardından yoğun top ve tüfek ateşiyle zayıf verdirip püskürttü. Bir süre sonra Osmanlı kalyonlarının geri çekilmesiyle iki tarafın kalyonları, Sakız kıyılarından Anadolu kıyılarına kadar olan alanda safa girdi. Akabinde rakip kalyonlar karşılıklı top atışları ve zaman zaman birbirlerine yaklaştıkları bir savaşa tutuştu. Kaptan Contarini rüzgâr altında kalan kalyonlarının saf düzeninden ayrılıp rakiplerinin pençesine düşmesine engel olurken, Hüseyin Paşa da emrindeki kalyonların saftan ayrılarak rakibi üzerine gitmesine mâni oldu. Böylece iki tecrübeli kapudanın düellosunda kalyonların karşılıklı top atışıyla akşama kadar tedbirli ve sabırlı bir çatışma devam etti. Güneş batarken kalyonlardan atılan top güllerinin sayısı da azaldı. Kaptan Contarini akşam karanlığında Başkomutan Molin’in emrindeki ince donanmanın Anadolu kıyılarına yakın şekilde Koyunadaları’na ulaşmasıyla ilgilendi. Venedik kadirgaları çok az hasar alarak adalara vardıktan sonra Kaptan Contarini de kalyonlarla onları takip etti. Osmanlı kalyonlarının bir kısmı da Venediklilerin ardından Koyunadaları’na yöneldi ve bu yüzden ay ışığının altında bazı kalyonlar çatışmayı sürdürdü. En sonunda Hüseyin Paşa savaşı durdurdu ve hasar alan Osmanlı kalyonlarını Sakız Limanı’na gönderdi.

⁹⁴ Nusretnâme, s. 197.

Savaşın ilk gününde kazanan olmazken, Venedikliler kırk denizci kaybetti ve kalyonlarının birçoğunun direkleri zarar gördü. Sakız Limanı'na yanaşan Osmanlı kalyonlarından dördünün direkleri de hasar almıştı. Venedikliler o geceden itibaren kalyonların tamirleriyle ilgilendi. Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini, 6 Safer (16 Eylül) sabahı Sakız'a dönmeyen Osmanlı kalyonlarının Venedik kadırgalarına çok yakın olduğunu fark etti. Ayrıca Sakız'dan derya beylerine ait kadırgaların hasarlı Osmanlı kalyonlarına yardım ulaştırmak için harekete geçtiğini gördü. Bunu avantaja çevirmek isteyen Kaptan Contarini, Osmanlı kalyonlarına saldırmak istedi, fakat daha ilk dakikalarda Osmanlı kalyonlarından atılan bir top güllesi Venedik kalyon kaptanlarından birini ölünce mücadeleyi sürdürmedi. Kaptanıderya Hüseyin Paşa öğle saatlerinde Sakız Boğazı'ndan ayrılmak için Koyunadaları'nın kuzeyine yöneldi. Kaptan Contarini, rakibinin bu hareketinden endişelenip tekrar hücum etmeye yeltendi. Kaptanıderya rüzgâr avantajına sahip olmasına rağmen savaşa girmedi ve yoluna devam etti. Koyunadaları'nın kuzeyinde demirleyen Başkomutan Molin, 7 Safer'de (17 Eylül) esen sert rüzgâra karşı koyamayınca kadırgalarla Midilli Adası'nın kıyılarına sürüklendi. Ertesi gün Sakız Limanı'ndan çıkan Osmanlı kalyonları da Koyunadaları'nı geçerek Sakız Boğazı'ndan çıktı. Kaptan Contarini, Midilli'ye doğru sürüklenen kadırgaları bulmak için Osmanlı kalyonlarına yine hücum etmedi. Hüseyin Paşa ise Venedik kaptanlarının, kadırgalarını savaşa dahil ederek avantaj kazanmalarından çekindiği için Koyunadaları'nın kuzeyindeki Karaburun İskeleyi ve Saip Adası'nda demirleyen Osmanlı kadırgalarıyla birleşmeyi tercih etti. Neticede ilk savaştan sonraki üç gün boyunca Venedik ve Osmanlı kalyonları Koyunadaları civarında birbirleriyle zaman zaman yakınlaşmış olsalar da sıcak çatışmaya girmediler.

Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa, 9 Safer'de (19 Eylül) kalyonlarla Karaburun ve Saip Adası'ndan harekete geçti ve Midilli'nin güney batısında toplanan Venedik ince donanması üzerine dört kalyon (Venedik kaynaklarına göre 6 kalyon) göndererek ilk hamlesini yaptı. Dört kalyon tersten esen rüzgâra rağmen “*kıyı tarafından kâfirin ince donanması üzerine müteveccih ve hücum idüp âteş-feşân-ı kahr-ı ihrâz oldukları gibi cümle çekdirir ve mavna ve sâ'ir gemileri dahi mukavemete, ceng ü cidâl ve harb ü kîtâle kadir olamayup nâ-çâr yelken ve kürek ve emân-ı selâmete*

dest-res bulmak ümmîdiyle kaçup Midillü Kal'ası kenârında Zeytunburnu'na geldiler."⁹⁵ Başkomutan Alessandro Molin'in emrindeki kürekli gemilerin zor durumda olduğunu fark eden Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini, Osmanlı kalyonlarına müdahale etti. Venedik kalyonlarının araya girmesi üzerine Osmanlı kalyonları geri döndü.

Kaptanıderya Hüseyin Paşa ilk hamlesinden sonra Midilli Adası'nın güneyindeki Gera (*Bere*) Körfezi önünde savaşa hazırlanan Venedik kalyonları karşısında saf düzeni aldı. On Cezayir ve üç Trablusgarp kalyonuyla birlikte otuz üç kalyondan müteşekkil Osmanlı donanmasını üç filoaya ayırdı. On bir kalyondan oluşan filolar sırasıyla kapudâne, patrona ve riyâle kalyonlarının kapudanlarını başbuğ tayin etti. Osmanlı kalyonları öğle saatlerinde saff-ı harp düzeninde hücumla geçerken, Kaptan Contarini de saff-ı harp düzeninde kalyonları hizalayarak rakiplerini karşıladı. Osmanlı kapudanlarının savaşın ilk saatlerindeki şiddetli ve kararlı saldırısı sırasında Venedik kalyon kaptanlarından birkaçı top güllerinin isabet etmesi sonucunda öldü. Ancak, mücadele ilerledikçe Osmanlı safları bozulmaya başladı ve üç kalyon ağır hasar aldı. Savaşamayacak hale gelen Trablusgarp kalyonlarından biri, iki kadırgaya bağlanarak Anadolu kıyılarına çekildi. Kaptan Contarini deniz üzerinde zor duran Osmanlı kalyonlarından bir diğeri üzerine kalyonlar sevk ederek batırma şansı yakaladı, ancak rakibinin kıyıda kalan Venedik ince donanması üzerine kalyon gönderme ihtimalini düşünerek bu hamleyi gerçekleştiremedi. Gerçi su alan bu iki Osmanlı kalyonu kısa zaman içinde tamamen battı.

Osmanlıları şaşırtacak düzeyde iyi mücadele eden Venedikliler, ayrıca havan toplu kalyetelerden (*galeotte a bombe*) sürdükleri bombardımanla Osmanlı kalyonlarına ağır hasar veriyordu. Safları bozulan ve üç kalyonunu yitiren Mezemorta Hüseyin Paşa, savaşı kaybedeceğini düşünerek donanmayı İzmir Körfezi'ne çekmeye karar verdi. Venedikliler zafer kazanmaya oldukça yakındı ve Osmanlı kalyonlarını kovalama şansları vardı, fakat savaşın seyri beklenmedik bir olayla tümüyle değişti. Osmanlı kalyonlarından atılan bir top güllesi 44 toplu San Giovanni Battista Piccolo'nun cebehânesine isabet edince büyük bir patlama meydana geldi ve yanan

⁹⁵ Nusretnâme, s. 198.

kalyondan sıçrayan alevler hemen yanındaki 62 toplu San Giovanni Battista Grande'yi de tutuşturdu. Mürettebatının bütün çabalarına rağmen iki kalyon küle dönüp batarken, alevlerden nasibini alan 66 toplu Redentor del Mondo'nun yanmaya başlayan mizana ve grandi direkleri Kaptan Giuseppe Bugiè'nin emriyle söküldü ve kalyon böylece batmaktan son anda kurtarıldı.

Venedik kalyonlarının ikisini batıran, birini savaştan alıkoyan ve saflarında karmaşaya yol açan bu yangının ardından Hüseyin Paşa, geri çekilmekten vazgeçip yeniden hücumla kalktı. Patlamadan sonra silahlandırılmış yedi ticarî kalyon ve Redentor del Mondo saflardan ayrılarak kadirgaların demirlediği Zeytinburnu mevkiine kaçtı. Bunun neticesinde Fevkalade Kaptan Contarini, savaşın ikinci safhasında rakibinin otuz kalyonuna karşı on altı kalyonla mücadele etmek zorunda kaldı. Akşama kadar devam eden mücadelelerde Osmanlı kalyonlarının yoğun bombardımanına maruz kalan *“on kıt'a kebîr kalyonları dahi garka-i girdâb-ı helâk olucak rahne-gîr kahr u ızrâr oldukda”* Kaptan Contarini karanlık çöker çökmez savaşı sonlandırdı. Hüseyin Paşa da kalyonlarla Midilli'den ayrılarak İzmir'e doğru çekildi. Venediklilerin *“Midillü muhâzîsinde vâki' Anadolu tarafında İncinos nâm cezîre-i sagîreye giderken üç kıt'a kalyonları dahi garîku 'l-lücce-i nâ-ka 'ryâb helâk”* oldu.⁹⁶

Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini, savaşta üç kalyonunu daha kaybetmesine rağmen 10 Safer'de (20 Eylül) sağlam kalan on üç kalyonla Osmanlı kalyonlarıyla tekrar savaşmak istedi. Başkomutan Molin de savaşta kaybedilen beş binden fazla denizcinin yerine kadirga ve mavnalardaki denizcileri kalyonlara nakletmeyi düşündü. Ancak, bir fırtına yüzünden ince donanma ve kalyonlar arasındaki irtibat yeniden koptu ve diğer kalyonlara bağlı halde deniz üstünde duran Redentor del Mondo batma tehlikesi yaşadı. Bu şartlar altında yeniden mücadeleleri başlatma kudreti ve imkânı bulamayan Kaptan Contarini, kalyonlarla Bababurnu ve Molova'dan geçerek İskiri Adası'nda kadirgalarla buluştu.⁹⁷

⁹⁶ Nusretnâme, s. 199.

⁹⁷ Garzoni, *Istoria*, c. II, s. 644-649; Contarini, *Istoria della guerra di Leopold Primo*, c. II, s. 499-504; Nusretnâme, s. 195-200; Târih-i Râşid, c. I, s. 510-511; Zübde-i Vekayîat, s. 567-568; Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 309-314; Pinzelli, *Venise et la Morée*, s. 240-242.

Osmanlılar sekiz ay içinde dört defa karşı karşıya geldiği Venedik donanmasını üçüncü kez mağlup etmeyi başardı. Venedikliler, Mora'da Osmanlı ordusu karşında alınan zaferin ardından Sakız'ın kaybının etkilerini azaltmak ve Koyunadaları'nda alınan mağlubiyetlerin rövanşını almak için Osmanlı donanmasıyla bir kez daha savaşma fırsatı bulmuştu. Ancak, kalyonlar ile kadırgalar arasındaki organizasyon sıkıntıları ve mücadeleler sırasında yaşadıkları şanssızlıklar yüzünden savaşta hüsrana uğramışlardı.

Osmanlıların Koyunadaları'nın ardından Midilli önlerindeki deniz savaşından da zafer ayrılmasının en önemli sonuçlarından biri Venediklilerin Osmanlı kalyonlarının üstünlüğünü kabul etmesiydi. Fındıklılı Mehmed Ağa, "*Venedik melâ'ini bu güne değin donanma-yı hümâyûn-ı nusret-makrûnı aslâ saymayup*" ifadeleriyle düşmanın ancak Midilli'deki mağlubiyetten sonra Osmanlıların deniz kuvvetlerini hafife almaktan vazgeçtiğini vurgulamıştı.⁹⁸ Keza savaşın ilk yıllarında deniz seferlerinde başarısız olan Lorenzo Venier'in Osmanlı donanmasının artıları ve Venedik donanmasının eksileriyle alakalı Senato'ya sunduğu rapora benzer şekilde Başkomutan Alessandro Molin de mağlubiyetlerin sebeplerini açıklamak için bir savunma kaleme aldı. Ona göre, Koyunadaları zaferlerinin ardından kendine güvenleri artan Osmanlılar, Akdeniz'deki hakimiyetini sürdürmelerini sağlayacak güçlü kalyonlara ve savaşmaya teşne denizcilere sahipti. Başkomutan, Kandiye savaşlarından farklı olarak Osmanlı donanmasını Mısırlızâde İbrahim Paşa ve Mezemorta Hüseyin Paşa gibi oldukça tecrübeli kapudanların idare ettiğinin de altını çizmişti. Özellikle Mezemorta Hüseyin Paşa'nın kürekli gemilerin donanmadaki ağırlığını azaltarak kalyonları öne çıkarmayı başardığını belirtmişti. Öyle ki savaş başladığında Osmanlı donanmasında savaşmaya kadir en fazla altı kalyon mevcutken şimdi karşlarına yirmi kalyon çıkıyordu.⁹⁹ Başkomutan Molin Osmanlı kalyonlarının meziyetleri üzerinden mağlubiyetin sebeplerini bu şekilde izah ederken rakiplerinin kalyonlarına yönelik övgüleri Venediklilerin kalyon inşasından yeni kararlar almasında etkili olacaktı.

⁹⁸ *Nusretnâme*, s. 200.

⁹⁹ Garzoni, *Istoria*, c. II, s. 649-650.

Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa savaştan iki gün sonra kalyon ve kadırgalarla Midilli Limanı'na geldi. Burada savaşın ayrıntılarını anlatan bir zafernâme yazdırarak kapı kethüdası Mehmed ile İstanbul'a gönderdi.¹⁰⁰ Kısa süre sonra başkentten yazılan hükümlerde, Venedik donanması karşısındaki zaferden dolayı donanma kapudanları ve denizciler kutlanırken, Hüseyin Paşa de padişahın huzuruna davet edildi. Gerçi aynı hükümde, savaştan önce Venediklileri mağlup etmesi halinde Mora'ya yeni bir sefer düzenlenmesi için Halil Paşa ve Çelebi İbrahim Paşa ile haberleşmesinin kararlaştırıldığı da hatırlatılmıştı, ancak kendisi kalyonların tamire ihtiyacı olduğunu belirterek bu planın ertelenmesini talep etmişti.¹⁰¹ Öte yandan, Hüseyin Paşa'nın Cezayir ve Trablusgarp kalyonları ve kapudanlarının savaşın kazanılmasında pay sahibi olduklarını bildirmesi üzerine kendilerine başkentten hediyeler gönderilmiş ve her birine sonraki sene tekrar Sakız'da donanmaya katılmaları emredildi. Üç kalyonla Akdeniz'e varmalarına rağmen donanmaya katılmayan Tunus kapudanları ise ikaz edildi ve bir sonraki sene bahane sunmadan Hüseyin Paşa'nın emrine girmeleri buyruldu.¹⁰²

Mezemorta Hüseyin Paşa, Garp Ocakları kalyonlarını memleketlerine uğurladıktan sonra mîrî kalyonları İstanbul'a gönderdi. Yirmi mîrî kalyon 11 Rebî'ülevvel'de (20 Ekim) *"sâlimîn ü ganimîn, mansûren vü muzafferen Halîc-i Konstantiniyye'ye"* ulaştı. Birkaç ay önce Macaristan seferinde Avusturya ordusunu meydan muharebesinde mağlup eden ve birçok kaleyi fethetmeyi başaran¹⁰³ II. Mustafa, kalyonları karşılamak için Çayır Köşkü'ne indiğinde *"yirmi kıt'a mîrî kalyonlar kapudane ilerü sâ'iri girü turna katâr mukâbele-i pâdişâhiye geldiklerinde iki def'a top şenliği idüp cümlesi Tophâne önüne demürlediler."* Kaptanıderya Hüseyin Paşa da 13 Rebî'ülevvel'de (22 Ekim) başarda ve kadırgalarla İstanbul'a dahil oldu. Yalı Köşkü'nde II. Mustafa'nın huzuruna çıkan Hüseyin Paşa'ya alışık olduğu üzere

¹⁰⁰ Kaptanıderya Hüseyin Paşa'nın kapı kethüdası Mehmed, bu vazifesinin karşılığında ödül olarak tersâne kethüdası atanmak için II. Mustafa'ya arz yazmıştı, bkz. **İE.BH**, 9/804, 6 RA 1107 (15 Ekim 1695).

¹⁰¹ **A.DVNSMHM.d**, 106/1036, Evâhir-i S 1107 (1-9 Ekim 1695).

¹⁰² **A.DVNSMHM.d**, 106/1038, 1039, 1040, 1041, Evâhir-i S 1107 (1-9 Ekim 1695); Bunun dışında, Kaptanıderya Hüseyin Paşa'ya Garp Ocakları'nda görevlendirilen yeniçerileri ocak kalyonlarıyla nakletmesi, eğer yeniçeriler kıyılara ulaşana kadar kalyonlar gitmiş olursa başka gemilerle yeniçerileri vazife yerlerine ulaştırması da emredilmişti, bkz. **A.DVNSMHM.d**, 106/1068, Evâil-i RA 1107 (10-19 Ekim 1695).

¹⁰³ Abdülkadir Özcan, "Mustafa II", **DİA**, c. 31, İstanbul 2020, s. 276-277.

serâsere kaplı semmûr kürk; derya beyleri, patrona ve riyâle kapudanlarına da hil'at giydirildi. Bir kez daha top şenliği gerçekleştirildikten sonra kalyon ve kadırgalar Tersâne-i Âmire'ye uğurlandı.¹⁰⁴

5.6. Osmanlı ve Venedik Tersanelerinde Yeni Kalyonların İnşası

Osmanlıların inşa ettikleri büyük kalyonlardan etkilenen ve deniz savaşlarında bu kalyonlardaki büyük kalibreli toplarla kurdukları üstünlüğü gözlemleyen Venedikliler, o zamana kadar birçok teknik, teçhizat ve idarî soruna gebe olabileceğini düşünerek yapımına izin vermedikleri bu tarz büyük kalyonlara şimdi mutlaka sahip olmaları gerektiğini kabul etti. Sakız'ın kaybı ve Koyunadaları mağlubiyetlerinin haberlerinin henüz Venedik'e ulaşmadığı Şubat 1695'de Senato'nun kararıyla Venedik Tersanesi'nde San Lorenzo Giustinian kalyonu modelinde ve 70-80 toplu iki kalyonun inşası başlamıştı. Senato, Nisan 1695'te Venedik donanmasının hezimetinden haberdar olunca iki büyük kalyonun daha yapılmasını uygun görmüştü. Ayrıca kalyonların kısa sürede inşa edilmesi için taze meşe ağaçlarının kullanılmasını onaylamış ve Tersane çalışanlarının izinlilerini iptal ederek mesailerini arttırmıştı. Bunun neticesinde, şubat ayında yapımına başlanan iki kalyon temmuz ayında tamamlandı ve ağustosta Tersane'den çıktı. Kalyonların büyüklüğüne dair kesin veriler olmamasına rağmen aynı modelde yapılan diğer iki kalyonun ebat bilgileri, Iride ve San Sebastiano isimleri verilen yeni kalyonların da yüksek ihtimalle 39,7 metre uzunluğunda ve 12,2 metre genişliğinde olduğunu gösteriyordu. Mimari kusurları ve özellikle Iride'nin hız ve manevra eksikleri olmasına rağmen iki kalyon da sağlam, heybetli ve iyi dekore edilmişti. Kalyonların inşasından birkaç ay sonra yapılan denetimde her birinin başta kereste olmak üzere inşa malzemelerine 53.700 duka harcandığı tespit edildi. En fazla masrafı ise kalyonlara verilen toplar teşkil ediyordu. Mesela Iride'ye teslim edilen 30 tunç ve 34 demir top olmak üzere toplam 64 top ile barut ve top gülleleri için 33.500 duka ödendi. Böylece Iride'nin toplam masrafı 92.043 dukaya ulaşırken, ilk etapta 58 top verilen San Sebastiano'nun

¹⁰⁴ Nusretnâme, s. 201; Târih-i Râşid, c. I, s. 516; Zübde-i Vekayât, s. 574.

harcamaları 88.996 dukaya tekabül etti. İki kalyondaki top sayısının daha sonra 74'e çıkarıldığı göz önüne alınırsa masrafları da yüz bin dukayı aşmış olmalıydı.¹⁰⁵

Venedik Tersanesi'nde Haziran 1695'te inşasına başlanan Aurora ve Tigre isimli diğer iki kalyon da Mart 1696'da tamamlandı. 40,09 metre uzunluğunda ve 12,89 metre genişliğindeki Aurora ve Tigre, Venedikliler tarafından inşa edilen en büyük kalyonlar olarak kayda geçmişlerdi. Osmanlı kalyonlarıyla boy ölçüşmek için inşa edilen bu iki kalyonun seyir ve manevra kabiliyeti yüksek olmasına rağmen gövdeleri normalden daha dardı, yelken-direk düzeni iyi değildi ve dekorasyonları basit tutulmuştu. Venedik Senatosu, Tersane'de yeterli kereste bulunmamasına rağmen daha küçük ebatlı iki kalyonun daha yapılmasına karar verdi. Mart 1696'da inşasına başlanan kalyonlar mayıs ayının sonunda tamamlandı ve artık kullanılmayan eski kalyonlardan Sol d'Oro ve Giove'nin isimlerini aldı. Bu iki kalyon hızları, manevra kabiliyetleri ve dayanaklıklarıyla diğer dört kalyondan daha üstündü. Neticede Venedik Tersanesi'nde on dört ay gibi kısa sürede altı yeni kalyon inşa edildi.¹⁰⁶

Venedikliler altı kalyona teslim edilecek demir topları Sarezzo bölgesinden satın almaya karar verdi ve top imalatçısı Tiburzio Bailo ile Mayıs 1695'te Iride ve San Sebastiano'ya verilmek üzere 120 demir top için anlaşma yaptı. Ancak, eylül ayına gelindiğinde Bailo sadece 15 demir topun imalatını tamamladı. Bunun üzerine Venedikli ustalar Tersane'de bulunan bütün metalleri kullanılarak mevcut tunç topların sayısını arttırmaya çalıştı. Bütün uğraşlara rağmen Iride ve San Sebastiano planlanandan daha az topla denize açılmak zorunda kaldı. Yarıısı demir ve yarıısı tunç topla teçhiz edilmek istenen Aurora ve Tigre de benzer bir durum yaşadı ve bu iki kalyon sadece 30 tunç topla Tersane'den ayrıldı. Ancak, zaman içinde kalyonların top sorunu çözüme kavuştu. Bailo'nun tamamladığı demir toplar kızaktan en son indirilen Sol d'Oro ve Giove'ye yüklendi ve bu iki kalyon diğerleriyle buluştuğunda toplar taksim edildi. Sonuç olarak, Aurora 78 topla diğerleri arasında en iyi teçhiz edilen kalyon oldu ve 82 toplu Osmanlı kapudâne ile patrona kalyonların top sayısı

¹⁰⁵ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 319-322; Lazzarini, *Boschi, legnami, costruzioni navali*, s. 137-138.

¹⁰⁶ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 323-326.

bakımından yaklaştı. Aurora ve Tigre'ye teslim edilen toplar için 120.000 dukaya yakın masraf edildi. Gecikmelere ve aksamalara rağmen Venedikliler önceki senelerde top temininde yaşadığı tecrübelerle kıyasla altı yeni kalyonuna toplarını daha hızlı ve eksiksiz teslim etmeyi başardı.¹⁰⁷

Venedikliler kısa sürede yapımını tamamladıkları altı yeni kalyonla deniz savaşlarındaki kayıpları kapatıp donanmalarını güçlendirirken, Osmanlılar da dört yeni mîrî kalyonun inşasına başladı. Donanma İstanbul'a döndükten kısa bir süre sonra Rebî'ülâhır 1107'de (Ekim 1695) Çayağzı'nda iki kalyonun inşa edilmesine karar verildi.¹⁰⁸ II. Mustafa, 11 Şa'bân 1107'de (16 Mart 1696) Tersâne Divanhânesi'ni ziyaret ederek, Hacı Sarı Ahmed Paşa'nın yaptırdığı kadırganın denize indirilme törenine katıldı. Sultan, 20 Şa'bân'da (25 Mart) Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa'nın kapudâne kalyonunda düzenlediği ziyafete ve devlet tarafından Trablusgarplılar için inşa edilen kalyonun denize indirilme törenine de iştirak etti. II. Mustafa ziyafetten sonra yüksek ihtimalle Mezemorta Hüseyin Paşa'nın talebi üzerine Sinop'ta inşa edilmesine karar verilen iki kalyon yanında Tersâne-i Âmire'de 2 kalyonun daha yapılması için ferman çıkardı. Dört kalyonun da 55 zirâ (41,69 metre) ve 70-80 toplu olması uygun görüldü.¹⁰⁹ Böylece Osmanlılar, Venediklilerin yaptıklarından daha büyük kalyonlarla donanmayı güçlendirmeye devam ediyordu.

Daha önce üç kalyonun inşasına nezaret eden Kapıcı-başı Elhac Hüseyin Ağa Çayağzı'nda yapılan iki yeni kalyonun da nazırı oldu.¹¹⁰ İlk önce Sinop ve civarından kalyonların inşasında çalışmaları için yeterli sayıda marangoz, burgucu ve kalafatçı Çayağzı'na gönderildi.¹¹¹ Kalyonların kerestelerine 1107 (1696) yılında toplamda 68.051,5 kuruş harcandı.¹¹² Çayağzı'nda inşa edilen iki kalyonun hızlıca tamamlanması isteniliyordu, bu nedenle İstanbul kaymakamı ile Sinop ve civarındaki kazaların kadılarına ve ayanlarına kalyonların gerekli malzemelerini süratle Hüseyin

¹⁰⁷ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 326-328.

¹⁰⁸ *Zübde-i Vekayât*, s. 575.

¹⁰⁹ *Nusretnâme*, s. 224-225; Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 343.

¹¹⁰ *Zübde-i Vekayât*, s. 575.

¹¹¹ Bu meseleyle alakalı bkz. Doğan, *103 Numaralı Mühimme Defteri*, s. 345; Bostan, *17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, s. 18, 71; *MAD.d*, 7915, s. 226.

¹¹² *C.BH*, 158/7509, s. 2.

Ağa'ya teslim etmeleri için emirler gönderildi.¹¹³ Ancak, kalyonlar o sene donanmaya yetişmedi. Yapımı devam eden kalyonlar için 25 Rebî'ülâhır 1108'de (21 Kasım 1696) başkentten 45 ve 50 kantar lenger gönderildi.¹¹⁴ Çayağzı'ndan inşasına başlanan iki kalyon bir yıldan uzun süren bir çalışmanın ardından donanmaya katılabilecekti.¹¹⁵

Tersâne-i Âmire'de inşasına başlanan iki kalyonun ihtiyaçları da temin edildi. Samakov ve civarından Tersâne'de yapılan kalyonlar ve diğer kürekli gemiler için 3.000 kantar demir satın alındı.¹¹⁶ Kalyonların acil ödenmesi lazım olan masrafları için Hazine-i Âmire'den ilk etapta 5.000 kuruş havale edildi.¹¹⁷ İzmit'ten tedarik edilen kerestelerinin nakliyle alakalı çıkan bir sorun halledilirken¹¹⁸, kerestelerin kesiminden sorumlu olan Kapıcı-başı Osman Ağa'ya da kısa sürede tamamlanması planlanan kalyonların kerestelerini vaktinde Tersâne'ye ulaştırması buyruldu.¹¹⁹ Istranca Dağları'ndaki farklı ağaç türlerinden elde edilen kalyon keresteleri de ücretleri ödenerek Tersâne'ye getirildi.¹²⁰ Üsküdar'daki mîrî korular ve civarından kalyonlar için kesilecek kerestelerin başkaları tarafından kullanıldığı öğrenilince II. Mustafa bir ferman çıkararak bunu yasakladı.¹²¹

Mîrî kalyonların bir bölümü Tersâne-i Âmire'de bakıma alınırken, Koca Mustafa Kapudan'ın idaresindeki 550 mürettebatlı riyâle kalyonu, Anabolulu Hüseyin Kapudan'ın yönetimindeki 428 mürettebatlı kalyon, Cezayirli Ali Kapudan'ın idaresindeki 450 mürettebatlı kalyon, Cezayirli Hasan Kapudan'ın idaresindeki 450 mürettebatlı kalyon ve Mehmed Kapudan'ın yönetimindeki 450 mürettebatlı kalyon olmak üzere beş mîrî kalyon hem Mısır askerlerini nakletmek hem de ihtiyaçlarını temin etmek için Mısır'a gönderildi. 5 kalyondaki 2.382 levend ve 176 esir için 165 kile buğday, 2.860 kıyye zeytinyağı ve 4.268 kantar peksimetin Mısır'dan tedarik edilmesine karar verildi. Aslında bu kalyonlar için 4.365 kile pirinç ve 2.347,5 kile

¹¹³ **A.DVNSMHM.d**, 108/1174, 1175, Evâhir-i L 1107 (24 Mayıs-1 Haziran 1696).

¹¹⁴ **AE.SMST.II**, 37/3616.

¹¹⁵ Bostan, **17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, s. 26.

¹¹⁶ **İE.MHH**, 1/44.

¹¹⁷ **İE.BH**, 9/805, 10 CA 1107 (17 Aralık 1695).

¹¹⁸ İstanbul'dan nakliye gemisi gönderilmediği için kerestelerin İzmit İskeleyi'ndeki mevcut gemilere yüklenmesi uygun görülmüştü, bkz. **İE.BH**, 9/810, 3 B 1107 (7 Şubat 1696).

¹¹⁹ **A.DVNSMHM.d**, 108/601, Evâsıt-ı Ş 1107 (16-25 Mart 1696).

¹²⁰ Doğan, **103 Numaralı Mühimme Defteri**, s. 353.

¹²¹ **AE.SMST.II**, 2/141, 3 B 1107 (7 Şubat 1696).

mercimeğin Mısır'da hazırlanması planlandı, fakat diğer mîrî kalyonların pirinç ve mercimek ihtiyaçlarının da buradan karşılanması gerekince beş kalyona dağıtım yapılmadı. Bir süre sonra peksimetlerin de Mısır'dan tedarik edilemeyeceği ortaya çıkınca Tersâne emini ve Gelibolu gümrük eminin hazırladığı 4.000 kantar peksimet kullanıldı.¹²²

Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa'nın raporu doğrultusunda, Mısır beylerbeyine mîrî kalyonların çok fazla sayıda yelken bezine ihtiyacı olduğu ve Mısır'a giden kalyonlardan dördüne 1.550 adet yelken bezi gerektiği haber verildi. Yelken bezlerinin masraflarını hazineden karşılamak mümkün olmadığı için kalyon ocaklığı tayin edilen Mısır irsaliyesinin 1107 (1696) gelirinden tutarları karşılanmak üzere 6.000 ve 7.500 yelken bezini hazırlaması emredildi.¹²³ Bunun dışında, Mezemorta Hüseyin Paşa'nın tavsiyesi üzerine Mısır'dan iki kalyon satın alındı.¹²⁴ Böylece Tersâne-i Âmire ve Sinop'ta dört kalyonun inşası sürerken satın alınan bu kalyonlarla donanmada yelkenli savaş gemilerinin sayısı arttırıldı.

5.7. Akdeniz'de Temkinli Mücadeleler

Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa, 4 Ramazan 1107'de (7 Nisan 1696) donanmayla Tersâne-i Âmire'den ayrıldı ve derya beyleriyle birlikte Yalı Köşkü'nde II. Mustafa ile görüştü. Hüseyin Paşa, donanmanın hazırlığında gösterdiği gayret ve seferlerdeki başarılarından ötürü Sultan tarafından ödüllendirildi.¹²⁵ Ayrıca o sene kapudâne kalyonunun başında sefere çıkmasına ve başardaları Tersâne'de bırakmasına da izin verildi. Hüseyin Paşa, kısa bir süre önce on beş mîrî kalyona katılan beş Trablusgarp kalyonuyla birlikte 14 Ramazan'da (17 Nisan) Yedikule'den harekete geçti. 17 Ramazan'da (20 Nisan) Selvi Burnu'nda demirleyen Osmanlı donanması elli iki gün boyunca burada kaldı. Bu sürede Tunus ve Trablusgarp

¹²² C.BH, 222/10327, 2 ve 3. gömlek.

¹²³ A.DVNSMHM.d, 108/181, Evâsıt-ı CA 1107 (18-27 Aralık 1695).

¹²⁴ C.BH, 57/2687, 14 ZA 1107 (15 Haziran 1696).

¹²⁵ A.DVNSMHM.d, 108/792, Evâil-i N 1107 (4-13 Nisan 1696).

kalyonlarından sonra Cezayir kalyonları da donanmaya katıldı. Böylece Osmanlı donanmasındaki kalyon sayısı otuz yediye yükseldi.¹²⁶

Kaptanıderya Hüseyin Paşa, Selvi Burnu'nda iken Kavala ve Selanik civarında Venedik fırkatelelerinin kasaba ve köylere saldırdığını öğrendi. Aslında daha önce Firkateler Kapudanı Hüseyin'i 3 firkateyle Selanik kıyılarının muhafazasında görevlendirmişti, fakat Hüseyin Kapudan vazifesini ihmal etmiş ve düşmanın saldırısına mukavemet göstermemişti. Bu yüzden Kaptanıderya, düşmanı o bölgeden uzaklaştırmaları için yeni firkate kapudanları vazifelendirdi.¹²⁷ Bu süreçte Mısır'dan asker nakletmekle görevlendirilen beş mîrî kalyonun Çanakkale Boğazı'na sağ salim ulaşmasıyla da ilgilendi. Akabinde tekrar yelken açan Hüseyin Paşa, Bozcaada'ya vardktan sonra şiddetli rüzgarlar yüzünden boğaza giremeyen kalyonların Mısır askerlerini Seddülbahir'e çıkarmasına izin verdi.¹²⁸ Mısır'dan dönen kalyonlar daha önce Kahire'den kalyon levandleri için sipariş edilen pirinci de getirmişti. Ne var ki ücretleri Mısır irsaliye gelirinden karşılanan ve 18.000 kile olması gereken pirinçten sadece 6.000 kilesi mevcuttu. Bu yüzden eksik pirinç, bedeli irsaliye akçesinden karşılanarak İstanbul'dan satın alındı. Aynı şekilde Kahire'den talep edilen 11.500 kile mercimek de gelmemişti. Hüseyin Paşa, Mısır cizye gelirlerinden ücretlerini ödeyerek İstanbul, İzmir ve Kuş Adası'ndan kalyon levandleri için mercimek yerine buğday satın almak zorunda kaldı.¹²⁹ Bu işleri hallettikten sonra beşten fazla derya beyini kadırgalarıyla Azak ve Özi muhafazasına gönderdi.¹³⁰

Osmanlı donanmasının İstanbul'dan ayrılıp Boğazhisarları'nda demirlediği vakitlerde Venedikliler donanma hazırlıklarını sürdürüyordu. Provveditore d'Armata Straordinario Francesco Grmani'nin nezaretinde kış boyunca Anabolu yakınlarındaki Porto Trapano'da on üç Venedik kalyonu kapsamlı bir bakımdan geçmişti. Özellikle Mora'dan temin edilen keresteler sayesinde kalyonların bakımı nisan ayı sonunda tamamlandı. Birkaç sene önce Korçula'yı kalyon üssü yapma girişiminde başarısız

¹²⁶ *Nusretnâme*, s. 226-227, 341; *Târih-i Râşid*, c. I, s. 517-518; *Zübde-i Vekâyât*, s. 574-575; Garp Ocakları beylerbeyi, dayı ve kapudanlarına donanmaya katılmaları için yazılan hükümlere bkz. *A.DVNSMHM.d*, 106/1038, 1039, 1040, 1044, 1045.

¹²⁷ *A.DVNSMHM.d*, 108/890, 1107, 1120, Evâsıt-ı L 1107 (14-23 Mayıs 1696).

¹²⁸ *A.DVNSMHM.d*, 108/974, 1122, Evâhir-i L 1107 (24 Mayıs-1 Haziran 1696); *Nusretnâme*, s. 341.

¹²⁹ *A.DVNSMHM.d*, 108/1010, 1165, Evâhir-i L 1107 (24 Mayıs-1 Haziran).

¹³⁰ *A.DVNSMHM.d*, 108/922, 968, 1182; *Nusretnâme*, s. 231.

olan Venedikliler, Porto Trapano'yu yeni üs olarak kullanmaya da karar verdi. Kalyonların bakımında işler yolunda gitmesine rağmen Venedikliler kalyon levendlerinin ödenmeyen maaşları sebebiyle ciddi bir krizin içindeydi. Levendlere toplam tutarı 200.000 dukaya yaklaşan tam on dört maaş ödenmemişti. Nisan ayının sonlarında levendlerin maaşlarına tahsis edilecek 150.000 duka ile Korfu'ya ulaşması beklenen Venedik kalyonu Vittoria henüz Anabolu'ya dahi varamamıştı. Çünkü bu kalyona eşlik etmekle görevlendirilen dört kalyondan San Vittorio'daki denizciler isyan etmişti. İsyan yüzünden Vittoria'nın Anabolu'ya varışı mayıs ortalarına kadar gecikti. Bu vakit kaybı nedeniyle Başkomutan Alessandro Molin sefere rakibinden erken başlama fırsatını elinden kaçırdı. Donanmayla harekete geçemeyen Başkomutan, Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini'ye Girit yakınlarındaki Venedik kalelerini takviye etmesini ve ardından Mısır'dan dönen beş Osmanlı kalyonunun önünü kesmek için Sisam Adası'na gitmesini emretti. Kaptan Contarini mayıs ayının sonlarında on sekiz mîrî ve bir kiralık kalyonla harekete geçtiğinde Osmanlı kalyonları çoktan Sisam'dan ayrılmıştı.¹³¹

Başkomutan Alessandro Molin, sahip oldukları kalyonların sayısı ve kalitesiyle kendilerine üstünlük kuran Osmanlılar karşısında donanmayı ve özellikle kalyonları belirli bir kural ve düzen içinde yönetmek istiyordu. Senato'ya seferden önce bununla alakalı bir teklif sunarak, özellikle kalyonların idaresinde Bartolomeo Contarini'nin yetkilerini kısıtlamayı amaçlamıştı. Ancak Senato, Başkomutan'ın teklifini geri çevirdi. Bu girişiminde başarısız olan Molin, çok geçmeden maaşları ödenmeyen levendlerin protestosuyla uğraşmak zorunda kaldı. Aslında Vittoria kalyonuyla kendisine ulaşan dukanın hepsini levendlerin maaşlarına harcamıştı. Ne var ki on kalyondaki levendlerin sadece iki maaşına yetecek miktarda duka elinde kaldı. Haziran ayının ortalarından 200.000 duka daha eline ulaşmasına rağmen donanmanın aylık masrafı 100.000 dukaya yaklaştığı için bu paranın hepsini levendlerin maaşlarına tahsis edemedi. Bu durum levendlerin savaşıma azmini düşürürken, ciddi huzursuzlukların doğmasına da zemin hazırladı. 23 Haziran gecesi galeazzalardeki denizciler arasında Papalık'ın kalyon levendlerinin maaşları için yüksek miktarda para gönderdiği söylentisi yayıldı. San Lorenzo Giustinian

¹³¹ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 344-345.

kalyonundaki levendler, 24 Haziran sabahı diğer kalyon levendlerini organize ederek Başkomutan'ın kadirğine gitti. Denizciler, Molin'in görevlendirdiği Amiral Colucci'ye maaşlarının ödenmesini talep eden bir arz sundu ve bir kısmı uzun süredir maaş alamadığını bizzat yüzüne söyledi. Başkomutan, arzı okuduktan sonra Amiral Colucci'den levendleri sakinleştirmesini ve gerekirse tehdit etmesini istedi. Akabinde bütün kadirgalar, levendlerin kayıklarını kuşattı. Geri adım atmayan levendler en azından eksik altı maaşlarının verilmesi için ısrarcı oldu. Molin ise maaşlarını ödediği kalyon kaptanlarından ve levendlerden yardım istedi. Onların müdahalesiyle huzursuz levendler peyderpey dağıldı ve olaylar yatıştı. Ertesi gün asilerden bir kısmını cezalandıran Başkomutan, daha sonra bizzat şikayetçi levendlerin iki aylık maaşlarının ödenmesine nezaret etti. Böylece maaş krizi seferden önce nispeten çözüme kavuşturuldu.¹³²

Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa, 11 Zilka'de 1107'de (12 Haziran 1696) otuz yedi kalyon, yirmi dört kadirga, iki ateş gemisi ve birçok işkampoyeyle Akdeniz'e açıldı. Hüseyin Paşa, adalardaki kalelerin ihtiyaçlarını karşılamak haricinde seferden önce kendisine bildirilen ve kanunnâme olduğu belirtilen emir uyarınca adalar ve Anadolu sahillerindeki mahlul zeamet ve tımarları tespit ederek ölen yahut kaybolan zaimlerin ve tımarlıların oğullarına dağıttı.¹³³ Foça'dan iki bin asker aldıktan sonra donanmayla 5 Zilhicce'de (6 Temmuz) Koyunadaları'na ulaştı. Burada otuz bir gün boyunca demirleyen Hüseyin Paşa, bu sürede Venedik donanmasının faaliyetleri hakkında bilgi toplamaları için firkateler tayin etti.

Başkomutan Alessandro Molin, Papalık ve Malta kadirgalarının Anabolu'da donanmaya katılmasından sonra seferin hedefini belirlemek için savaş konseyini topladı. Masada iki seçenek vardı: bütün savaş gemileriyle Osmanlı donanması üzerine gitmek veya kalyonları Ege'ye gönderip ince donanma ve kara ordusuyla Mora'da Osmanlı hakimiyetinde olan yerleri işgal etmek. Çoğunluk seçeneklerden ilkinde destek verirken, Başkomutan'ın niyeti ikinci planı uygulamaktı. Komutanları ikna etmek için savaş meclisini ikinci defa toplaması gerekti. Konuşmasında, donanma masrafları için

¹³² Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 343-344, 345-348.

¹³³ Kanunnâme için bkz. *A.DVNSMHM.d*, 108/462, Evâhir-i B 1107 (25-5 Mart 1696); Kaptanıderyalara bu tarz birçok kanunnâme gönderilmiştir, bkz. Bostan, *17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, s. 234.

kullanacağı hazinenin eline geç ulaşması yüzünden Akdeniz meltemlerinden önce denize açılmadığına ve bu yüzden emrindeki ince donanmayla kalyonları deniz üzerinde takip etme imkânını nispeten yitirdiğine dikkat çekti. Buna rağmen, ihtiyaç olursa kadirgalarla daha sonra kalyonlara katılacağını ifade etti. Ayrıca donanmanın hepsine yetecek miktarda zahirenin bulunmadığını ve temmuz ayına gelindiği halde Osmanlı donanmasıyla savaşmayı gerektirecek bir durum yaşanmadığına da dikkat çekti. Diğer taraftan, Mora’da Osmanlıların, Venedik kara birliklerinin saldırılarına karşı çıkacak bir kuvveti bulunmuyordu. Başkomutan Molin, komutanlardan bir itiraz gelmeyince Venedik donanmasının bölünmesine karar verdi. Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini kalyonlarla Andre Adası’nın yolunu tutarken, kendisi yeni bir Mora seferi için hazırlıklara başladı.¹³⁴

Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa görevlendirdiği firkateler ile Venediklilerin “*donanma-yı hümayûn Sakız’dan berü geçmez fikriyle yirmisekiz kıt’a kalyonun ayırıp Andre Cezîresi’nde vâki’ Goriyoz limanına girüp ve ince donanması Anaboli tarafında bulunmağın Atina kıyılarından taşra asker döküp Mora cânibinde olan asâkir-i İslâm’a mazarrat*” kastında olduğunu, hatta Eğriboz’a saldırmaya niyetlendiğini öğrendi. Bunun üzerine donanmayla 7 Muharrem 1108’de (6 Ağustos 1696) Koyunadaları’ndan ayrıldı ve 9 Muharrem’de (8 Ağustos) İpsara Adası’na ulaştı. Hüseyin Paşa adanın limanında demirlemek üzere iken firkate reislerinden Ahmed Ağa, Venedik ince donanmasının kalyonların yanında olmadığını bildirdi. Bunun üzerine limana girmekten vazgeçti ve Eğriboz Boğazı’nın en güney noktasında bulunan Kızılhisar’a doğru yelken açtı. Kızılhisar Limanı’na vardıktan sonra ertesi gün Andre’nin batı kısmındaki Gavrio (*Cairo*) Limanı’nda demirleyen Venedik kalyonlarına saldırmaya karar verdi.

Ada sakinlerinden Osmanlı donanmasını fark edenler durumu hemen Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini’ye haber verdi. Kaptan Contarini, Başkomutan Molin’e haberciler göndererek otuz yedi kalyon ve yirmi dört kadirgadan müteşekkil Osmanlı donanmasının saldırıya hazırlandığını bildirdi. Kaptanıderya Hüseyin Paşa 10 Muharrem (9 Ağustos) sabahı kalyon ve kadirgalarla Venedik

¹³⁴ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 348-349.

kalyonlarının demirlediği Gavrio Limanı'na doğru harekete geçti. Rakibiyle açık denizde savaşmayı planlıyordu, ancak liman önüne ulaştığında Venedik kalyonlarının yerinden ayrılmadığını fark etti. Kaptan Contarini kalyon sayısı ve rüzgâr üstünlüğüne sahip rakibinin karşısına çıkmamayı tercih etti. Limana girmeye cesaret edemeyen Hüseyin Paşa, kalyonlardan top atışı yaptırarak Venediklileri kışkırtmayı denedi. Bundan sonuç alamayınca liman ağzına gönderdiği üç mîrî kalyonla Venedik kalyonlarını daha yakından top atışına tuttu ve onları limandan ayrılmaya zorladı. Bu tuzağa da düşmeyen Kaptan Contarini, Osmanlı kalyonlarının güneye doğru seyretmesi halinde rüzgâr üstüne çıkıp rakibine saldırmayı amaçlıyordu. Kaptanıderya Kızılhisar'a dönmeye karar verince ilk gün iki donanma arasında bir savaş meydana gelmedi.

Görsel 12 Olfert Dapper'in çizimiyle Andre Adası ve Cairo (Gavrio) Limanı (1688)¹³⁵

Kaptanıderya Hüseyin Paşa Kızılhisar'a döndükten sonraki gün tirinkete sereni üzerine müşavere sancağı dikerek bütün kalyon kapudanlarını kapudâne kalyonunda toplantıya çağırdı. Görüşmeden ne karar çıktığı bilinmemesine rağmen dokuz gün boyunca devam eden şiddetli poyraz yüzünden ne Osmanlılar ne de

¹³⁵ <https://tr.travelogues.gr/item.php?view=32286> (Erişim Tarihi: 17.12.2023).

Venedikliler limanlardan ayrılabilirdi. Bu aralıkta ilginç bir hadise de yaşandı. İzmir'den gelen bir Fransız ticaret kalyonu ters rüzgârdan korunmak için gece vakti Gavrio Limanı'na girmek istedi. Kaptan Contarini bunun bir Osmanlı kalyonu olduğunu düşünerek iki Venedik kalyonuyla saldırdı ve Fransız kalyonunu delik deşik edip batırdı. 21 Muharrem'de (20 Ağustos) rüzgâr hafifleyince Hüseyin Paşa'nın emriyle Riyale İbrahim Kapudan, Üç Ambarlı Kör Ali Kapudan, Cezayir Kapudânesi Receb Reis, Tunus kapudânesi ve on mîrî kalyon Kızılhisar'dan rüzgâr üstüne çıkarak ayrıldı. Hafif esen rüzgâr yüzünden Osmanlı kalyonları ancak gün batmadan birkaç saat önce Gavrio Limanı girişine varabildi. Kalyon kapudanları sadece uzak mesafeden Venedik kalyonlarına alabanda top atışı yaptıktan sonra rüzgâra kapılıp yirmi mil güneye sürüklendi. Neticede, ikinci karşılaşmada da kalyonlar arasında sıcak bir çatışma vuku bulmadı.

Kaptanıderya Hüseyin Paşa 22 Muharrem'de (21 Ağustos) geride kalan kalyon ve kadirgalarla Kızılhisar'dan ayrıldı ve önceki gün denize açılan kalyonlarla buluştuktan sonra yeniden savaş meclisini topladı. Venedik kalyonlarına karşı savaş düzeninin konuşulduğu toplantıda, Osmanlı kalyonlarının *“üç bölük alay olup, herbiri kendüye ta'yîn olunan kalyonlar ile liman içine girüp nevbet ile ceng cidâl”* etmesine karar verildi. Otuz üç kalyon üç filoya ayrılırken, Patrona Abdülfettah Kapudan, Riyâle İbrahim Kapudan ve Aşçı Mehmed Kapudan filoların başbuğu tayin edildi. Hüseyin Paşa ise kapudâne kalyonu başında üç kalyon ve iki ateş gemisiyle filoların arkasından savaşa katılacak ve top bombardımanı sırasında oluşacak dumanlar dağılmadan önce limana ateş gemilerini yollayıp Venedik kalyonlarını yakmaya çalışacaktı.

Mezemorta Hüseyin Paşa, Venedik kalyonlarını Gavrio Limanı'nda imha etmeyi hedefleyen bir taktik belirledi. Fevkalade Kaptan Contarini ise ilk esnada limandan ayrılmayı düşünmedi. Ancak rakibinin düzenli bir şekilde yaklaştığını fark edince kapudâne kalyonu ve üç büyük kalyonla liman ağzına çıkarak Osmanlı kalyonlarını karşıladı. Kaptan Contarini, Hüseyin Paşa'nın limana ateş gemisi gönderme ihtimalinden çekiniyordu, zira böyle bir durumda oluşacak kargaşadan çok az kalyonun kurtarabileceğini düşünüyordu. İki tarafın taktiğini asıl bozan unsur ise yine rüzgâr oldu. Osmanlı kalyonları liman ağzına yaklaştığında ve iki donanma top

mesafesine girdiği anda “*bâd-ı lodos kesilip velâ çöp kımıldamaz oldu.*”¹³⁶ Kaptanıderya bir süre sonra donanmayla güneye seyrederek Andre ve Papazlık adaları arasında demirledi. Akşama doğru kuzeyden esen rüzgârın lehine döndüğünü fark eden Kaptan Contarini ise sonunda limandan ayrılmaya karar verdi. Yirmi altı kalyon, iki kiralık korsan kalyonu ve iki ateş gemisiyle rüzgâr üstüne çıkarak Osmanlı kalyonlarına doğru ilerledi, hatta hızını arttırmak için lenger halatlarını kestirdi. Ne var ki rüzgârın hafiflemesiyle Kaptan Contarini’nin cesareti de azaldı. Sürekli yön değiştiren rüzgârın azizliğine uğramamak için Gavrio Limanı’na yakın ve Osmanlı kalyonlarının saldırı mesafesi dışında geceyi geçirmeyi uygun gördü. Böylece iki donanma arasındaki üçüncü karşılaşma da bir savaşa dönüşmedi.

Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini, limanda ayrılmayarak kendisini saldırıya açık hale getirmişti, fakat şansı yaver gitmiş ve Osmanlı kalyonlarının topyekûn hücumundan kurtulmuştu. Üstelik günün ilerleyen saatlerinde rüzgâr avantajından cesaret alarak Gavrio Limanı’ndan ayrılıp Osmanlı kalyonlarına saldırmaya da teşebbüs etmişti. Ancak, rüzgâr iki donanma arasındaki savaşı sürekli ertelemişti. Yine de bu durumdan Venedikliler kârlı çıkmıştı, zira Başkomutan Alessandro Molin idaresindeki altı mavna, otuz altı kadirga ve yirmi sekiz işkampoyeden oluşan ince donanma uzun süre şiddetli rüzgârlarla mücadele ettikten sonra 22 Muharrem (21 Ağustos) akşamı Andre’ye ulaştı.

Alessandro Molin 23 Muharrem (22 Ağustos) sabahı Kaptan Contarini’nin kalyonlarla Gavrio Limanı’nın dışında olduğunu fark etti. Daha önemlisi rüzgâr altında kalan Osmanlı kalyonlarının hareket edemediğini anladı. Mezemorta Hüseyin Paşa’nın kadirgalarla kalyonları rüzgâr üstü pozisyona getirmeye çalıştığını gören Başkomutan, buna fırsat vermemek için emrindeki kadirgalarla Venedik kalyonlarına yaklaştı ve Kaptan Contarini’ye kalyonları kadirgalara bağlamasını emretti. Bu sayede Venedikliler “*çekdirmeleri kalyonların yedekleyüp fırsat demidir deyü mavnaların önüne katup rûzgârdan eser yok, cem’an doksan sekiz kıt’a yelken ile donanma-yı*

¹³⁶ Nusretnâme, s. 343.

hümâyûn üzerine”¹³⁷ ilerlemeye başladı. Molin, kadırgalara yedeklediği kalyonlarla Osmanlı donanmasına doğru giderken, üç mavnayı da artçı olarak görevlendirdi.

Kaptanıderya Hüseyin Paşa, rakibinin kendilerini taklit ederek kalyonlarını kadırgalara yedeklediğini ve hızla üzerlerine ilerlediğini fark edince savaşın kaçınılmaz olduğunu anladı. Kanca başlı bir firkateye binerek tek tek kalyonların yanına gitti. Yirmi mîrî kalyonun önde ve on yedi Garp Ocağı kalyonunun arkada olduğu bir saf düzeni tertip etti. Her bir kalyona firkate tayin ederken, kalyon kapudanları da cesaretlendirdi. Top atışı yapabilmeleri için kalyonların arasında belirli bir mesafe olmasını da sağladı. Kısa sürede iki filo halinde savaş düzeni alan Osmanlı kalyonları, Papazlık Adası’nın kuzeyinde Venedik donanmasıyla karşılaştı.

Provveditore Straordinario dell’Armata Francesco Grimani, kullandığı kadırgayla Hüseyin Paşa’nın kapudâne kalyonuna saldırmak istedi, fakat kalyondan atılan toplar kısa sürede kadırgasının güvertesindeki levendlerin önemli bir kısmını öldürünce geri çekildi. Bunun üzerine Başkomutan Alessandro Molin, Osmanlı kalyonlarının top atışına maruz kalmamak için halatları keserek kadırgaları kalyonlardan ayırdı. Molin’in yardımıyla kalyonların bir kısmı rüzgâr üstüne çıkmıştı, ancak kalyonların üçte ikisi güçlü bir rüzgâr olmadığı için doğru düzgün saf alamadı. Kaptan Contarini kendi kullandığı kapudâne kalyonu 86 toplu San Lorenzo Giustinian dışında Kaptan Fabio Bonvici’nin yönetimindeki 64 toplu Tigre, Kaptan Nicolo Foscolo idaresindeki 60 toplu Rosa, Kaptan Andrea Pisani komutasındaki 60 toplu San Andrea ve diğer üç kalyonla birlikte sadece yedi kalyonu saff-ı harp düzenine sokabildi. Kaptanıderya Hüseyin Paşa ise kalyonlar arasındaki mesafeyi kapatarak safları sıklaştırdı. Böylece arkadan gelecek Venedik kalyonlarına fırsat tanımayacak ve Kaptan Contarini ile birlikte öne çıkan yedi kalyona odaklanabilecekti. Ne var ki Başkomutan Molin’in emrindeki kadırga ve mavnalar da Osmanlı kalyonlarının etrafına yerleşince Venedik donanması “*kuşluk vakti bir koldan mavna ve çekdiri ve bir koldan kalyonları donanma-yı hümâyûnı ihâta*” etti.¹³⁸

¹³⁷ Nusretnâme, s. 343.

¹³⁸ Nusretnâme, s. 343.

Kaptan Contarini, safa giren yedi kalyonla Osmanlı mîrî kalyonlarına top atışları eşliğinde saldırıya geçti. Kaptanıderya Hüseyin Paşa, kendi kullandığı kapudâne kalyonu ve üç diğer kalyonla Venedik kalyonlarını aynı şiddette top bombardımanı başlatarak karşılık verdi. Hüseyin Paşa öğleden sonra dört kalyonla ön saftan geri çekilmeye karar verince arkasında savaşı on iki mîrî kalyon arasında saflar bozuldu ve tehlikeli bir karışıklık baş gösterdi. Venedikliler saff-ı harp düzenini bozmamak için Osmanlı kalyonlarına bordalama saldırıyı tercih etmedi. Kaptan Contarini, akşamüstüne doğru rakibinin dağınıklığından yararlanmak için Başkomutan Molin'in emrindeki kadirga ve mavnaların Osmanlı kalyonlarına saldırmasını istedi. Venedik ince donanması ablukaya aldıkları Osmanlı kalyonlarına isabetli top atışları gerçekleştirebildi, fakat küçük çaplı kadirga topları rakibinin kalyonlarının sağlam kış ve gövdelerine pek fazla hasar veremedi. Üstelik Hüseyin Paşa ustaca bir hamleyle Venedik ince donanmasının saldırısını kesmek için Osmanlı kadirgalarını savaşa dahil etti. Osmanlı kadirgaları Venedikli emsalleri karşısında üçüncü bir saf oluşturdu ve Osmanlı kalyonlarına yandan gerçekleştirilen saldırıya mukabele etti.

Akşama kadar devam eden savaşta iki taraf da mutlak üstünlük kuramadı. En büyük zararı, Osmanlı mîrî kalyonlarının arkasında kalan ve Venedik kadirgalarının hücumunda hasar alan Garp Ocakları kalyonları gördü ve safları ilk onlar terk etti. Savaş bittiğinde Venedikliler iki yüze yakın kayıp verirken, kalyonlarının birçoğunun direkleri de zarar gördü. Osmanlı cephesinde ise Hüseyin Paşa'nın kullandığı kapudâne kalyonu başta olmak üzere Osmanlı kalyonlarının yedisinin direkleri tahrip oldu ve iki kadirga da battı. Gece vakti Venedik kadirgaları kalyonları yedekleyerek tekrar Gavrio Limanı'na götürmek istedi, fakat esmeye başlayan sert bir rüzgâr yüzünden toplu halde Andre Adası'nın kıyılarına sığınmak zorunda kaldılar. Osmanlı donanması ise Sire Adası'na çekildi.¹³⁹

Son iki yılda gerçekleşen savaşlar arasında Osmanlı donanmasının mağlubiyete en yakın olduğu deniz muharebesi geride kalmıştı. Fındıklılı Mehmed Ağa'nın ifadeleriyle Venediklilerin “*nice yıldan berü gözetdüğü süd-limanlık eline*

¹³⁹ Garzoni, *Istoria*, c. II, s. 689-694; Contarini, *Istoria della guerra di Leopold Primo*, c. II, s. 537-542; *Nusretname*, s. 343-344; Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 349-352; Roger Charles Anderson, *Naval Wars in the Levant, 1559-1853*, Princeton University Press, Princeton 1952, s. 222-227.

*girüp kudurmuş kelb gibi savunup taraf taraf*¹⁴⁰ saldırdığı bu savaşın sonunda kesin kazanan olmasa da Venedikliler Osmanlı kalyonlarına karşı taktik bir üstünlük kurmuştu. Buna karşılık, Osmanlı tarihçileri, cepheden Venedik kalyonları ve yandan Venedik kadırgalarının saldırısına maruz kalan Osmanlı donanmasının mağlup olmamasını bir başarı saymıştı. Ayrıca donanmaya katılan yeni dört büyük kalyon sayesinde Osmanlı kalyonları karşısında taktiksel üstünlük kurabildiklerini belirten Fevkalade Kaptan Contarini yine de rakiplerini mağlup etmek için yeterince güçlü olmadıklarını düşünüyordu. Keza Başkomutan Molin de Osmanlı donanmasının tek bir deniz savaşı zaferiyle yok edilemeyeceğini kabul ediyordu. Savaşın sona ermesiyle iki kaptan da Osmanlı kalyonlarının çok güçlü ve mürettebatının tecrübeli olduğuna dair kanaatlerini yineledi. Üstelik Mezemorta Hüseyin Paşa başta olmak üzere kalyon kapudanlarının taktik bilgileri yüksekti ve rakibinin zayıflıklarını iyi değerlendirebiliyorlardı. Buna karşılık Venedik kalyonlarının ekseri rakiplerine göre daha küçük ve daha az topa sahipti. Kalyonlardaki denizciler de yeterince becerikli ve tecrübeli değildi. Öte yandan, önceki yıl meydana gelen savaşların ardından kadırgaların kalyonların sırtında yük olduğunu savunan Başkomutan Molin, ince donanmayı bu savaşta etkili bir şekilde kullanmasına rağmen fikrini değiştirmede ve Senato'ya kadırgaların bazılarını donanmadan çıkarmak için talepte bulundu. İkinci olarak, Venedik başkomutanlarının kadırga kullanma geleneklerini terk etmesini ve Osmanlı kaptanıderyası gibi bir kalyonu yönetmesini teklif etti. Venedik Senatosu, Molin'in ilk teklifini kabul ederken, kalyona binme talebini oy çokluğuyla reddetti. Başkomutan'a bu konuyu daha fazla deşmemesi ve kalyon ile kadırgaların birlikte savaşabileceği taktikler geliştirmekle meşgul olması salık verdi.¹⁴¹

Osmanlı ve Venedik donanmaları savaşın sonraki günlerinde Kiklad Adaları etrafında seyretmeyi sürdürdü ve bir kez daha savaşmak için fırsat kolladı. Kaptanıderya Hüseyin Paşa, savaşın ertesi günü 24 Muharrem'de (23 Ağustos) Andre kıyılarında bekleyen Venedik donanmasını uzaktan gördü, fakat esen poyraz yüzünden bir saldırıya teşebbüs etmedi. Osmanlı donanması Sire Adası'nda beş gün daha demirlerken, bu sırada hasar gören gemiler tamir edildi. Osmanlı gemileri, adada

¹⁴⁰ *Nusretname*, s. 344.

¹⁴¹ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 352-354.

yeterli miktarda su olmadığı için 30 Muharrem'de (29 Ağustos) Nakşa Adası'nın kuzeyindeki Bara Adası'na geçti ve burada on gün boyunca su depoladı. Başkomutan Alessandro Molin, Osmanlı donanmasının Bara Adası'na yanaştığını öğrendiğinde bir saldırı düzenlemek istedi. Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini'yi kalyonlarla önden Osmanlılar üzerine gönderdi, fakat rüzgârın kesilmesi yüzünden kalyonlar Andre ve Sire adaları arasında hareketsiz kaldı. Başkomutan'ın emrindeki kadırgalar ise İstendil Adası kıyılarında durakladı. Hüseyin Paşa, Venedik donanmasının İstendil'de olduğunu haber alınca 4 Safer ve 8 Safer'de (2 ve 6 Eylül) düşmanın üzerine gitmek için Bara'dan ayrıldı, ancak her defasında şiddetli poyraz ve akıntılardan dolayı adaya geri dönmek zorunda kaldı.

Kaptanıderya Hüseyin Paşa, 11 Safer'de (9 Eylül) rüzgâr hafifleyince Bara'dan donanmayla denize açıldı ve geceyi Yavuzça (*Sifnos/Şifnoz*) Adası önlerinde geçirdi. Alessandro Molin ise bu sırada kalyonlarla birlikte Sire'de bulunuyordu. Ada sakinleri Osmanlı donanmasının yakında olduğunu kendisine haber verdi. Hüseyin Paşa 13 Safer'de (11 Eylül) kalyon ve kadırgalarla Venedik donanmasına doğru harekete geçti. İki donanma karşı karşıya geldiğinde Hüseyin Paşa “*yelken üzerinde durup evvelki yedüğü gülleden korkup bir dürlü mukābeleye cür'et edemedi.*”¹⁴² Keza Başkomutan Molin de kadırgalarla kalyonları savaş düzenine sokmasına rağmen rakibi hamlede bulunmayınca hücumla geçmedi. Sonraki günlerde Osmanlı donanması Yavuzça Adası civarında beklemeyi devam etti ve Venedikliler de saldırı için fırsat kolladı. Kaptan Contarini 16 Safer'de (14 Eylül) uygun bir rüzgâr yakalayınca kalyonlarla öğleden sonra rüzgâr üstüne çıkarak Osmanlı kalyonlarına doğru hareket etti. Buna karşılık Hüseyin Paşa, kalyonları yan yana dizerek uzun ve düz bir saf oluşturdu. Osmanlı kalyonları rüzgâr altında kalarak ilerlemeye çalışırken, çatışma başlamadan önce rüzgârın yön değiştirmesi sebebiyle iki tarafın safları karıştı, hatta Venediklilerin Iris kalyonu batma tehlikesi atlattı. Rüzgârın sürekli yön değiştirmesi sebebiyle iki taraf da çatışmaya girmeye cesaret edemedi ve akşam olunca saflar bozuldu. “*Rûzgâr üstünde âteş gemileri yanında fırsat kendünün iken*” savaşımayan Venedikliler, Osmanlı kalyonlarını kaçırmamak için gece boyunca kalyonlarının fenerlerini açık tutarak rakibini takip etmeye çalıştı. Hüseyin Paşa da kalyonların fenerlerini yaktırdı,

¹⁴² Nusretnâme, s. 345.

fakat gece rüzgâr kesildiği için akıntıya kapılan Osmanlı donanması Mürted Adası'na doğru sürüklendi ve iki donanma arasında irtibat tamamıyla koptu.

Osmanlı ve Venedik kapudanları Kiklad Adaları etrafında temkinli bir şekilde birbirlerini takip etmelerine ve zaman zaman savaşın eşiğine gelmelerine rağmen gerek rüzgârın azizliği gerekse kalyonları yeniden bir savaş sokmanın risklerinden çekinmeleri sebebiyle tekrar savaşmamışlardı. Kaptanıderya Hüseyin Paşa, 18 Safer'de (16 Eylül) Mürted Adası yakınlarında bütün kalyon kapudanlarını kapudâne kalyonuna çağırarak *“alayınızı bozmayup perâkende vü perişân gitmemelerin”* tembih etti. Osmanlı savaş gemileri üç gün bulunduğu yerde bekledikten sonra 21 Safer'de (19 Eylül) tekrar denize açıldı, fakat şiddetli poyraz yüzünden pek ilerleyemeyip *“Belkıs Köşkü'nün üst tarafında boğaz ağzında demürlediler.”* Kaptan Contarini ise birkaç gün Osmanlı donanmasını aradıktan sonra Başkomutan Molin'in emriyle Sire'ye döndü. Rakibini takip etmekten vazgeçen Molin, 23 Safer'de (21 Eylül) donanmayla Mora'ya dönmeye karar verdi.

Başkomutan Alessandro Molin, kalyonlarla birlikte Termiye Adası'na yaklaştığında altı Osmanlı mîrî kalyonunun Termiye Limanı'ndan ayrıldığını fark etti. Donanmayla Termiye Boğazı'na ulaştığında ise Redentor del Mondo kalyonu 150.000 duka ve teçhizatla çıkageldi. Paranın ve teçhizatın önemli bir kısmını kalyonlara teslim eden Başkomutan, akabinde savaş meclisini topladı. Kendisi ince donanmayla Anabolu'ya dönmeyi uygun görürken, Kaptan Contarini'yi kalyonlarla Osmanlı donanmasının arkasından gitmeye ikna etmeye uğraştı. Bu sırada Osmanlı donanmasının Eğriboz Boğazı'nda olduğu haberi geldi. Kaptan Contarini, Eğriboz Boğazı'nın dar bir boğaz olduğu için ters rüzgârlara veya rüzgârsız bir havaya yakalanırsa Osmanlı kalyonlarının saldırısına direnemeyeceğini söyledi. Ayrıca Hüseyin Paşa'nın Garp Ocakları kalyonlarını Venedik ticarî gemilerine saldırmakla görevlendirdiğini de hatırlattı. Molin ise Fevkalade Kaptan'ın uyarılarına kulak asmadı. Savaş konseyinden kesin bir karar çıkmasa da kalyonlar Anabolu'ya dönmedi ve Kiklad adalarında devriye gezmeyi sürdürdü.

Başkomutan Molin, Osmanlı donanmasına son bir kez daha saldırmak için Fevkalade Kaptan Contarini ile plan yaparken, Kaptanıderya Hüseyin Paşa 1

Rebî'ülevvel'de (28 Eylül) “Eğriboz önünde küçük burç mukabelesine gelüp demürledi.” Seferin sona erdiğini düşündüğü için Garp Ocakları kalyon kapudanlarına Venedik ticaret filosuna saldırdıktan sonra memleketlerine dönme izni verdi. Aynı sırada sefer sırasında meydana gelen olayları bir rapor halinde yazdırıp İstanbul'a gönderdi. Ertesi gün Vantura Hacı Hüseyin, II. Mustafa'nın Ulaş yakınlarında Avusturya ordusuna karşı bir meydan savaşı zaferi kazandığını kendisine bildirdi. Kaptanıderya, 7 Rebî'ülevvel'de (4 Ekim) küçük burçta mevcut topları kalyonlara naklettirdikten ve levendlerin kumanyaları hazırlattıktan sonra denize açıldı. İstendil Adası'ndan geçerken adanın kıyıda olan burcuna üç kalyonla alabanda top ateşi açtı ve ardından Kel Mehmed Bey sekiz firkateyle düşmanın kıyıdaki metrislerini topa tuttu. Venediklilerin karşı saldırısı sonucunda sekiz levend ölürken, firkatelerde donanmaya geri döndü. Osmanlı donanmasının İstendil önlerinde olduğunu öğrenen Kaptan Contarini, Başkomutan Molin ile olan anlaşmazlığı sebebiyle kalyonlarla Termiye Boğazı'ndan ileriye gitmedi. Yoluna devam eden Osmanlı donanması 16 Rebî'ülevvel'de (13 Ekim) Sakız Limanı'na ulaştı.¹⁴³

Kaptanıderya Hüseyin Paşa, dört gün sonra Sakız'dan ayrılarak Midilli'ye geçti. Burada kaldığı beş gün içinde kalyon levendlerinin mevâciblerini ödedi. 26 Rebî'ülevvel'de (23 Ekim) Midilli'den yola çıktı, fakat Bababurnu civarında fırtınaya yakalanınca İpsara Adası'na sürüklendi. Burada üç gün bekledikten sonra 1 Rebî'ülâhır'da (28 Ekim) tekrar Midilli'ye döndü. Bir gün burada kaldıktan sonra donanmayla 3 Rebî'ülâhır'da (30 Ekim) harekete geçerek Boğazhisarları yakınlarındaki Soğanlıdere'de demirledi.¹⁴⁴ Fevkalade Kaptan Contarini de Osmanlı donanmasının Ege'den ayrılmasından bir gün sonra yirmi üç kalyonla denize açıldı. Osmanlı kalyonlarıyla savaşma şansı kalmamıştı, ancak Venediklilerin henüz Akdeniz'de üstünlüğü kaybetmediklerini kanıtlamak maksadıyla Midilli'ye gitti ve adaya asker çıkararak bazı köylerden haraç topladı. Ne var ki şiddetli rüzgârlar yüzünden başka bir faaliyette bulunamadı ve 29 Cemâziyelevvel'de (24 Aralık) zor şartlarda Anabolu'ya döndü.¹⁴⁵

¹⁴³ Nusretnâme, s. 344-346; Contarini, *Istoria della guerra di Leopold Primo*, c. II, s. 543-545.

¹⁴⁴ Nusretnâme, s. 346.

¹⁴⁵ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 355.

Kaptanıderya Hüseyin Paşa yüksek ihtimalle Kaptan Contarini'nin tekrar Ege'ye indiğine dair gelen haberler sebebiyle yirmi gün kadar Soğanlıdere'de bekledi. Kaygılanacak bir gelişme olmadığını öğrendikten sonra 24 Rebî'ülâhır'da (20 Kasım) donanmayla Gelibolu'ya ulaştı. Burada geçen dört günün ardından 1 Cemâziyelevvel'de (26 Kasım) şenlikler eşliğinde İstanbul'a girdi ve donanma gemilerini Tersâne-i Âmire'ye gönderdi. Venedik donanması karşısında zor bir savaş veren yirmi mîrî kalyon ağır hasarlı olduğundan Boğazhisarları'ndan başkente çekdirilerek bağlanarak getirilebilmişti.¹⁴⁶ Hüseyin Paşa 3 Cemâziyelevvel'de (29 Kasım) Edirne'de II. Mustafa'nın huzuruna çıktı. Sultan seferle alakalı verdiği bilgileri dinledikten sonra Hüseyin Paşa'ya serâsere kaplı kürk giydirdi. Akdeniz ve Karadeniz'e çıkacak donanmaların hazırlıklarıyla ilgilenmesi için İstanbul'a dönmesini buyurdu.¹⁴⁷

Osmanlı donanması son iki yılda Venedik donanmasını üst üste mağlup etmenin verdiği özgüven ile savaşların başından beri ilk defa 'Akdeniz Muhafazası' stratejisi doğrultusunda Ege adaları ve Akdeniz sahillerini Venediklilerden koruma vazifesinin dışına çıkmış ve düşmanına olduğu yerde saldırmaya karar vermişti. Bu durum "Sakız'dan ileriye gidemez" diye düşünen Venediklileri şaşırttığı gibi Osmanlı donanmasına da Kiklad Adaları ve Eğriboz yakınlarına kadar açılma şansı tanıdı. Osmanlı donanmasının harekât alanını bu bölgelere kadar genişletmesi, Venediklilerin Mora'ya düzenleyecekleri kara seferini iptal etmelerine de sebep oldu. Osmanlılar, mutlak kazananı olmayan bir deniz savaşı ve ardından uzun süren temkinli mücadelelerle neticelenen seferi bir başarısızlık olarak değerlendirmemişti. Venedik Senatosu ise özellikle başkomutan ile fevkalade kaptan arasındaki çekişme yüzünden Osmanlı donanması karşısında mutlak bir zaferin elden kaçtığına inanıyordu. Keza Başkomutan Alessandro Molin, Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini'yi Eğriboz Boğazı'nda bekleyen Osmanlı donanmasına saldırmaya ikna edemeyince Senato'ya bir şikâyet mektubu yazarak kalyon kaptanlarının itaatsizliklerinden duyduğu

¹⁴⁶ Anonim Osmanlı Tarihi, s. 124.

¹⁴⁷ Nusretnâme, s. 346-347.

rahatsızlığı dile getirmiş ve başkomutanların donanmanın idaresindeki yetkilerinin arttırılmasına yönelik adımlar atılmasını istemişti.¹⁴⁸

5.8. Yeni Osmanlı Kalyonları ve Karadeniz Donanması

Osmanlılar 1108 (1697) yılı donanma hazırlıkları kapsamında önceki sene inşasına başlanan dört kalyonu tamamlayarak denize indirmişti. Tersâne-i Âmire’de inşası biten kalyonlardan biri üç ambarlıydı ve Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa’nın yeni kapudâne kalyonu olmuştu. Kapudâne-i Hümayûn ismi verilen bu kalyonda 1001 levend hizmet ediyordu.¹⁴⁹ Yeni kapudâne kalyonu için Mısır’dan 37.060 akçe bedelle alınan 218 top yelken bezi ve 339.240 akçe bedel ödenen 8.481 zirâ Firenk bezi kullanılmıştı.¹⁵⁰ Ayrıca 110 toplu olması planlanan kapudâne kalyonuna ilk etapta 96 top tedarik edilebilmişti.¹⁵¹ Bir adet 44 okka (56,4 kg) taş atar büyük topla birlikte birinci ambarda 28-30 adet 16 okka (20,51 kg) atar top mevcutken, ikinci ambara 12 okka (15,4 kg) atar toplar ve üçüncü ambara 7 okka (8,98 kg) atar toplar yerleştirilmişti. Tersâne’de tamamlanan kalyonlardan bir diğeri ise iki ambarlı, 90 toplu ve işçilik bakımından mükemmeldi.¹⁵² Yeni yapılan iki kalyondan sonra Tersâne’de üç kalyonun daha inşasına başlandı.¹⁵³

Çayağzı’nda inşa edilen iki kalyonun da yapımı tamamlanmıştı. Ancak, bu dönemde Karadeniz’e bulunduğu bir donanma gönderilmesine karar verildiği için bu yeni kalyonlar Akdeniz’de hizmet edemedi. Rus orduları 1107’de (1696) Azak Kalesi’nin işgal etmiş ve Kerç Boğazı’ndan güneye inmek için hazırlıklara başlamıştı. Rusların bu planına engel olmak isteyen Osmanlılar bir taraftan Azak Deniz’i etrafında yeni tahkimatlar inşa ederken, diğer taraftan Karadeniz’de güçlü bir donanma bulundurmaya karar vermişti.¹⁵⁴ İlk başta Karadeniz donanması için Sinop’ta on yeni

¹⁴⁸ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 354-355.

¹⁴⁹ Bostan, *17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, s. 183-184.

¹⁵⁰ *D.BŞM.TRE.d*, 14591, s. 5.

¹⁵¹ Yeni kalyonların toplarının dökülebilmesi için fazladan 5.000 kantar bakır satın alınmış ve Erzurum eyaletindeki eski toplar Tophâne-i Âmire’ye gönderilmişti, bkz. *A.DVN.MHM.d*, 948, s. 15, 16, Evâsıt-ı S 1108 (9-18 Eylül 1696).

¹⁵² Candiani, “A New Battle Fleet”, s. 23; a.mlf., *I vascelli della Serenissima*, s. 363-364.

¹⁵³ 3 kalyonun inşası için gerekli kerestenin kesimiyle görevlendirilen Kapıcı-başı Osman Ağa İznikmid’de bazı sıkıntılar yaşamıştı, bkz. *İE.BH*, 6/551, 1 CA 1108 (26 Kasım 1696).

¹⁵⁴ Bu konuyla alakalı bkz. Brian Davies, *Warfare, State and Society on the Black Sea Steppe, 1500–1700*, Routledge, London 2007, s. 184-187; Bekir Gökpınar, “Osmanlı Devleti’nin Rusya’ya Karşı Karadeniz’de Savunma Hattı Oluşturma Mücadelesi: Açu Kalesi (1696-1711)”, *Karadeniz Araştırmaları*, c. 17, sayı 67 (2020), s. 605-629.

kalyonun inşa edilmesi düşünöldü, fakat kalyonlar sefere yetişmeyeceğı, mürettebatı ve mühimmatı zamanında hazırlanamayacağı için bu plandan vazgeçildi. Bunun yerine Çayağzı'nda yapımı biten iki kalyona ek olarak 36-40 zirâ uzunluğunda üç şaykanın satın alınıp güvertelerine kadar bozulduktan sonra kalyon haline getirilmesine ve her birine 28 top yerleştirilmesine karar verildi.¹⁵⁵ Neticede, Tersâne-i Âmire ve Sinop'ta yapılacak yeni kalyetelerle birlikte Karadeniz'e beş kalyon, on beş kalyete ve on beş derya beyi kadırgasından müteşekkil bir donanma gönderilmesi uygun göröldü.¹⁵⁶

Venedik donanma ricali, son seferin tecrübelerinden hareketle Osmanlı kalyonlarıyla baş edebilmek için daha fazla sayıda büyük kalyona sahip olmaları gerektiğini düşünüyordu. Bu sebeple önceki sene denize indirilen altı kalyondan sonra Nisan 1696'da San Lorenzo Giustinian kalyonu modelinde iki kalyonun daha yapılmasına karar verilmişti. Kronik hale gelen kereste eksikliğini aşmak için yine yeni kesilmiş keresteler kullanılırken, kalyonların özellikle yelken ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk yaşandı. 1695 yılına kadar yapılan kalyonlar için 100-120 parça yelken gerekirken, son yıllarda yapılan büyük kalyonlarda 200 parça yelken kullanılıyordu. Bu yüzden iki kalyona gerekli 400 parça yelken ve kalyonlara yedek olarak inşa edilen iki fırkateye gerekli 100 parça yelken olmak üzere toplamda 500 parça yelkenin temin edilmesi için üreticilerle uzun pazarlıklar yapılması gerekti. Ayrıca daha büyük çaplı toplar yerleştirmek için kalyonların gövdelerini genişletilmesi de hem masrafları arttırmış hem de kalyonların tamamlanmasını geciktirdi. Neticede tecrübeli mimarlar Iseppo de Pieri ve Giacomo de Zorzi'nin nezaretinde inşasına başlanan Amazzone Guerriera ve Rizzo d'Oro isimli iki kalyon Şubat 1697'de tamamlanabildi.

Kalyonların her birine 20 tunç ve 50 demir top olmak üzere toplamda 70 top verilmesi uygun göröldü. Tunç toplar Mart 1697'e kadar tamamlanıp kalyonlara teslim edildi, fakat demir topların imalatçısı Tiburzio Bailo ile yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle 100 demir toptan ancak 80'i kalyonlara zamanında nakledilebildi. Rizzo

¹⁵⁵ **MAD.d**, 7915, s. 220, 28 S 1108 (26 Eylül 1696).

¹⁵⁶ Karadeniz'e gönderilecek donanma ile ilgili bkz. **AE.SMST.II**, 106/11523; **İE.BH**, 7/596; **MAD.d**, 7915, s. 227 vd.

d'Oro'ya Osmanlı kalyonlarına benzer şekilde büyük kalibreli toplar yerleştirildi. Amazzone Guerriera'nın inşa ve teçhizat masrafları 47.763 duka ve Rizzo d'Oro'nun 47.516 duka tutmuştu. Ayrıca Rizzo d'Oro'ya verilen 68 top ve 12 saçma topuna, top gülleleri ve diğer malzemelere 45.589 duka harcama yapıldı. Son yıllarda Venedik kalyonlarına yeterli sayıda levend bulmakta yaşanan zorluklar iki yeni kalyonun mürettebatının hazırlanmasını da etkiledi. Venedikliler özellikle maaşları ödemede yaşanan sıkıntılar yüzünden istenilen sayıda denizciyi hizmete alamıyordu. Bunun sonucunda büyük kalyonlardaki 200 kişilik mürettebatta en fazla elli tecrübeli denizci dahil edilebiliyordu. Başkomutan Alessandro Molin Mart 1697'de on yedi kalyonu denetlediğinde normalde 2.365 levendin görevde olması gerekirken sadece 1.535 levendin mevcut olduğunu tespit etti. Bu şartlarda iki yeni kalyonun mürettebatı ancak Haziran 1697'de hazırlanabildiği için donanmaya katılmaları oldukça gecikti.¹⁵⁷

5.9. Üç Deniz Savaşı

Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa, baharda düzenlenecek sefer için donanma hazırlıklarını sürdürürken, bazı meselelerle de ilgilendi. Mısır'dan İstanbul'a fitil taşıyan bir Fransız gemisi Bozcaada yakınlarında İngiliz gemisi tarafından yağmalandı. Fitilleri Bozcaada'dan Tersâne'ye nakletmesi için bir gemi yollamak zorunda kaldı.¹⁵⁸ Avusturya seferinde kullanılmasına karar verilen Kandiye'deki büyük tüfekleri başkente ulaştırmaları için gemiler tayin etti.¹⁵⁹ Ayrıca vazifelerini yerine getirmeyen firkate kapudanlarını da değiştirdi.¹⁶⁰

Barber-Surgeons' Company'e ait Blackham gemisinde cerrah olan ve Mart ilâ Nisan 1697 (Şa'bân-Ramazan 1108) arasında İstanbul'da bulunan John Looker, bu sırada Osmanlı donanmasını gözlemlemişti. Osmanlılara ait yirmi altı kalyonu gören Looker, özellikle 112 toplu Kapudâne-i Hümayûn'dan sitayişle bahsetmişti. Bunun haricinde, Venediklilerin Osmanlı donanmasını kundaklama teşebbüsüne hakkında önemli bilgiler paylaşmıştı. Buna göre, Venedikliler Osmanlı kalyonlarını kundaklamaları için kırk kişiyi görevlendirmiş, fakat dikkatli Osmanlı denizcileri

¹⁵⁷ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 357-362; Lazzarini, *Boschi, legnami, costruzioni navali*, s. 137.

¹⁵⁸ A.DVNSMHM.d, 110/11, Evâil-i CA 1108 (26 Kasım-5 Aralık 1696).

¹⁵⁹ A.DVNSMHM.d, 110/98, Evâsıt-ı CA 1108 (6 Aralık-15 Aralık 1696).

¹⁶⁰ A.DVNSMHM.d, 110/105, Evâil-i CA 1108 (26 Kasım-5 Aralık 1696).

kundakçıları tek tek yakalamaya başlamıştı. Bu sırada iki İtalyan asıllı kundakçı Looker'ın çalıştığı İngiliz gemisine sığınmıştı. Kaptanıderya Hüseyin Paşa, geminin kaptanından bu İtalyanları derhal teslim etmesini istemiş, hatta II. Mustafa'ya bildirme tehdidinde bulunmuştu. Ancak İngiltere elçisinin araya girmesiyle çabaları sonuçsuz kalmıştı. En sonunda Osmanlı denizcileri gizlice İngiliz gemisine çıkıp bu iki İtalyan'ı zincirlemişti. Kaptanıderya, İngiliz elçisinin itirazı üzerine onları geri teslim etmek zorunda kalmıştı. Looker, Osmanlı kalyonlarının yanma tehlikesi atlattığı bu olaydan kısa bir süre sonra üç Tunus kalyonunun top atışları eşliğinde İstanbul'a geldiğini ve Karadeniz'de görevlendirilen kadırgaların da şenliklerle başkentten uğurlandığını belirtmişti.¹⁶¹ Tunus kalyonlarından sonra mayıs ayında iki Cezayir kalyonu da başkente ulaştı.¹⁶²

Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa yirmi dört mîrî kalyon, on bir Garp Ocağı kalyonu ve altı derya beyi kadırgasıyla İstanbul'dan harekete geçti. On beş derya beyinin kadırgalarıyla Karadeniz'de vazifelendirilmesi Akdeniz donanmasındaki kadırga sayısını düşürmüştü. Aynı durum Garp Ocakları kalyonları için de geçerliydi. Önceki yıl Osmanlı donanmasında on yedi Garp Ocağı kalyonu mevcutken, o sene sefere sadece on bir kalyon katıldı. Bunun sebebi Faslılar ile Cezayirliiler arasında savaş çıkmasıydı. Olayla ilgili Mısır valisine yazılan hükümde, Mısır'dan askeri birlikleri Fas'a sevk etmesi emredilirken, bu olay yüzünden Garp Ocakları kalyonlarının da Cezayir'e geri döndükleri bildirildi.¹⁶³ Donanmaya katılan Cezayirli ve Tunuslu kapudanların bir kısmı savaştan haberdar olunca memleketlerine döndü ve bu nedenle Osmanlı donanmasındaki Garp Ocakları kalyonlarının sayısı beşe indi. Neticede, mayıs ayı sonlarında Boğazhisarları'na otuz dört kalyonla ulaştı¹⁶⁴, ancak Akdeniz'e yirmi dokuz kalyonla açıldı.

Kaptanıderya Hüseyin Paşa, Boğazhisarları'ndan ayrıldıktan sonra Ege adaları ve Anadolu sahillerine uğrayıp donanmaya tahsis edilen mühimmatı topladı ve

¹⁶¹ **The Levant Voyage of the Blackham Galley (1696-1698): The Sea Journey of John Looker, Ship's Surgeon**, ed.: Colin Heywood, Edmond Smith, The Hakluyt Society, London 2022, s. 80-82; Looker yeni kapudane kalyonundan ilk bahsettiğinde 104 toplu olduğunu yazsa da daha sonra 112 toplu olduğunu belirtir, bkz. **The Levant Voyage of the Blackham Galley**, s. 105.

¹⁶² **Correspondance reçue du consulat de Constantinople (1668-1708)**, s. 138.

¹⁶³ **A.DVNSMHM.d**, 110/125, Evâil-i ZA 1108 (22-31 Mayıs 1697).

¹⁶⁴ **The London Gazette**, 29 July-2 August 1697, N. 3310, s. 1.

ardından Foça Limanı'nda demirledi. Buradayken İzmir'de kalyonlar için hazırlanan peksimetleri teslim aldı. Hüseyin Paşa'ya haziran ayı başlarında yazılan hükümde, daha önce II. Mustafa'nın kendisine gönderdiği ferman hatırlatılarak, kalyonların hazırlıklarını tamamlaması ve Venedik donanmasının üzerine gitmesi emredildi.¹⁶⁵ Kaptanıderya ise Foça'da iken daha önce görevlendirdiği casuslardan Venediklilerin planlarına dair ilk bilgileri aldı. Buna göre, *“melâ'in-i hâsirîn bu yıl İslâm pâdişâhı var kuvvetin bâzûya getirüp cümle tekmîl-i tedârûkin kara canibine ve ince donanmasın Karadeniz'e ta'yîn ve Akdeniz'e me'mûr kalyonları asker ve mühimmât-ı cebe-hânedan tehîdir varup mukâbil olup ber-taraf etdikden sonra Boğazhisâr veya Bozca Ada ve gayrı cezîrelere müstevlî olmak”* kastındaydı.¹⁶⁶

Başkomutan Alessandro Molin, Osmanlılara tekrar saldıran taraf olma fırsatı vermemek için donanmayla daha erken harekete geçmek istedi, fakat bir kısmını donanma masrafları için kullanacağı 250.000 dukanın eline Mayıs 1697'de ulaşması ve hazırlıkların gecikmesi sebebiyle Osmanlı donanmasından önce Ege'ye açılmadı. Venedik kaynaklarına göre, bu arada Osmanlı derya beylerinden bir kısmı, İstendil Adası'nda Venedik kuvvetlerinin kontrolündeki kaleye sürpriz bir saldırı dahi gerçekleştirmiş ve kale muhafızları Osmanlı saldırısını zorlukla savuşturabilmişti. Gelişmeden haberdar olan Başkomutan Molin, savaş konseyini topladı. Osmanlı kara birliklerinin Mora'ya güçlü bir saldırı düzenleyeceğini düşünmediği için yelkenli ve kürekli savaş gemileriyle Osmanlı donanmasıyla savaşılmasına karar verdi. Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini 3 Haziran'da (13 Zilka'de) yirmi beş kalyon ve iki ateş gemisiyle Anabolu'dan ayrıldı. Mora'daki kara birliklerinden bir kısmının katılımıyla kalyonlardaki savaşçı sayısı dokuz bine tamamlanmıştı. Kaptan Contarini kalyonları dört filoya ayırdı. Daha fazla topa sahip olan dört kalyonun her filonun başında ve saf düzenin ortasında olmasına özen gösterdi. Kendisi de Osmanlı kalyon düzenini taklit etmek ve eski fevkalade kaptanlarının usulüne uymak için kapudâne kalyonu ve yanına aldığı iki kalyonla donanmanın merkezine yerleşti.

Kaptan Contarini'nin kalyonlarla Andre Adası'na ulaştığı günlerde Kaptanıderya Hüseyin Paşa henüz Foça'ya varmamıştı. Hüseyin Paşa'nın üç kalyonu

¹⁶⁵ A.DVNSMHHM.d, 110/177-178, Evâil-i Z 1108 (1-10 Haziran 1697).

¹⁶⁶ Nusretnâme, s. 465.

Mısır'dan gelen ticaret gemilerine eşlik etmesi için Rodos'a gönderdiğini öğrenen Başkomutan Molin, Fevkalade Kaptan'a ince donanmayı beklememesini ve Osmanlı kalyonlarının bölünmesini avantaja çevirmek için Anadolu kıyılarına doğru ilerlemesini emretti. Venedik kalyonları 15 Haziran'da (25 Zilka'de) Andre'den harekete geçse de şiddetli rüzgârlar yüzünden üç gün sonra geri dönmek zorunda kaldı. 19 Haziran'da (29 Zilka'de) ikinci defa yelken açan kalyonlar rüzgâr üstüne çıkarak 23 Haziran'da (3 Zilhicce) Limni'yi geçip Gökçeada yakınlarında demirledi. Kaptan Contarini, kuzeyden esen soğuk rüzgârın avantajıyla Foça'da bulunan Osmanlı kalyonlarına saldırma imkanına sahipti. Ancak, yirmi kadirga ve altı galeazzadan müteşekkil ince donanmayla Andre'ye vardıktan sonra kalyonları takip etmek isteyerek Midilli yakınlarındaki Bozbaba Adası'na varan Başkomutan Molin, onu yanına çağırdı. Venedik kalyon ve kadirgaları Bozbaba'da buluştuktan sonra tekrar harekete geçti ve 28-29 Haziran'da (8-9 Zilhicce) Çanakkale Boğazı yakınlarına ulaştı.

Kaptanıderya Hüseyin Paşa, Venedik donanmasının “*Cezîre-i Andre Boğazı'ndan çıkup donanma-yı hümayûn kendüyi görmemek fikriyle Rumili kıyıların sıyırdarak Sakız ve Midillü cezîrelerinin ardından geçüp donanma-yı hümayûn yanında ince donanma yokdur bizi ta'kîb idince bir mahalle sarılup kasd-ı fâsidlerin icrâ itmek*” niyetinde olduğuna dair istihbarat aldı. Venedik donanmasının Boğazhisarları'na yakın seyretmesinden endişelenen Osmanlı merkezî idaresi de Adana, Aydın ve Anadolu kıyılarına yakın bölgelerden Boğazhisarları'na asker sevk etmeleri için pek çok yöneticiye emirler gönderdi.¹⁶⁷ Ancak, Venedikliler Girit seferleri sırasında olduğu gibi Çanakkale Boğazı'nı ablukaya alma niyetinde değildi. Başkomutan Alessandro Molin, Midilli'ye ulaşan Osmanlı donanması üzerine gitmeye karar verdi. Venedik donanmasının 3 Temmuz'da (13 Zilhicce) Midilli ve Bababurnu etrafında görüldüğünü öğrenen Hüseyin Paşa, “*kalyonları yelkenleyüp rüzgâr mülâyim olduğundan kâfire yakîn vardıkça deryâya açılup ol gün ahşama değin rûy-i deryâda gezdi.*” Ne var ki düşmanla Midilli etrafında savaşmayı tercih etmedi ve rüzgâr üstüne çıkarak kuzeye Bozcaada'ya doğru yöneldi. Rüzgâr altında kalan Venedik ince donanması, Osmanlı donanmasını takip etmeye çalışan kalyonlara ayak uydurmakta

¹⁶⁷ A.DVNSMHM.d, 110/291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, Evâsıt-ı Z 1108 (1-10 Temmuz 1697).

zorluk yaşadı. İki rakip donanma 4 Temmuz'da (14 Zilhicce) Bozcaada yakınlarında nihayet birbirlerine yaklaştı.

Kaptan Contarini 5 Temmuz'da (15 Zilhicce) rüzgârın lehine esmesinden faydalanarak Osmanlı kalyonlarına karşı hücumla geçmek istedi, fakat rüzgâr güçlü olmadığı için kalyonları zorlukla savaş düzenine sokabildi. Kaptanıderya Hüseyin Paşa ise emrindeki yirmi bir mîrî ve beş Trablusgarp kalyonuyla saf düzeni almayı başardı. Fevkalade Kaptan aniden yön değiştirebilen rüzgârın azizliğine uğramamak için saldırıyı ikindiden sonraya kadar erteledi. Nihayet merkezdeki kalyonlarla hücumla kalktığı anda kanatlardaki kalyonlar saldırıya ayak uyduramadı. Rüzgârın sürekli yön değiştirmesi yüzünden iki tarafta kısa aralıklarla rüzgâr avantajı kazanıyordu. Kaptan Contarini, riske girmemek için uzun süre bekledi ve gün sonuna doğru saldırıyı durdurmaya karar verdi. Gece boyunca kalyonları ertesi gün tekrar savaşa hazır hâle getirmenin planlarını yaparken, ince donanmanın başındaki Başkomutan Molin kalyonlarla birleşmek için kendisinden yardım istedi. Ancak kadirgaları yedeklemek için rüzgâr üstü pozisyonunu kaybetme riskine girmeye yanaşmadı ve gece karanlığında Limni'ye doğru hareket eden Osmanlı kalyonlarını takip etti. Başkomutan'dan da kalyonlara ayak uydurmasını istedi.

Başkomutan Molin, Venedik kalyonlarının arkasından harekete geçmesine rağmen gecenin ortasında başlayan şiddetli bir fırtına kadirgaları ve iki kadirganın yedeğinde hareket eden galeazzaları Osmanlı kalyonlarının yanına doğru sürükledi. Bu sırada Kaptanıderya Hüseyin Paşa “*kalyonlara fânûsların yakdırıp ol gice sabâha değin düşmeni kollayup rûzgâr üstünde bulunmağa küllî cehd ü ikdâm*” etmeye çalışıyordu. Gecenin bir vakti aniden önüne çıkan Venedik kadirgalarına ve özellikle hareketsiz kalan üç galeazzaya saldırma fırsatını kaçırmadı. Zor durumda kalan Başkomutan Molin haberci göndererek Kaptan Contarini'den acil destek istedi. Fevkalade Kaptan'ın görevlendirdiği kalyonlar, galeazzaları Osmanlı kalyonlarının elinden kurtarmayı başardı, fakat bir “*çekdirir ise gice karanlığında her kangı kalyon yanına uğradı ise birer yaylım alabanda yiyüp pâre pâre*” oldu. Hüseyin Paşa bocalamaya devam eden Venedik kadirgalarına gecenin ilerleyen vakitlerinde bir kez daha saldırdı. İki saat süren şiddetli çatışmalardan sonra Osmanlı kalyonları geri

çekildi ve Venedik kadirgaları en sonunda kalyonların yardımıyla güvenli alana çıkarıldı.

Venedik kadirgalarının gece ortasında yol açtığı karmaşa yüzünden Kaptan Contarini hem rüzgâr üstü konumunu kaybetti hem de kalyonların saf düzeni bozuldu. 6 Temmuz (16 Zilhicce) sabahında Venedik donanması dağınık haldeydi. Birçok kadirga kaçarken, geride kalanlar kalyonların koruması altında yön bulmaya çalışıyordu. Kaptanıderya Hüseyin Paşa rakibinin vaziyetinden yararlanmak için yirmi atlı kalyonla hücumla geçti. Savaş düzeni alamayacağını fark eden Kaptan Contarini, 80 toplu kapudâne kalyonu San Lorenzo Giustinian ve kendisine katılan 60 toplu San Domenico, 68 toplu San Sebastiano, 64 toplu Giove, 56 toplu Fede Guerriera ve 66 toplu Iride ile Osmanlı kalyonlarına çattı. İkinci Kaptan Pietro Duodo'nun saf düzeni alıp tekrar rüzgâr üstü pozisyon kazanma çabası ve kadirgaların manevra alanlarını kısıtlaması yüzünden diğer kalyonlar ilk filodan ayrı düştü. Fevkalade Kaptan, Venedik kadirgalarının toparlanıp bölgeden uzaklaşmasını sağlamak için Osmanlı kalyonlarıyla bir süre çatıştı. Bütün tedbirlerine rağmen birkaç kadirga kaybedildi.

Kaptan Contarini en sonunda kadirgaları savaşın ortasından uzaklaştırmayı başarinca Kaptan Duodo'nun emrindeki kalyonlarla birleşme fırsatı buldu. Kaptan Duodo ise bu sırada rüzgâr üstüne çıkmayı başarak Osmanlı öncü kalyonlarına karşı avantaj kazandı. Kaptan- Derya Hüseyin Paşa buna karşılık verebilmek için kalyonları orsalamak istedi, fakat 70 toplu Redentor del Mondo kendi kullandığı kapudâne kalyonuna saldırınca bu teşebbüsü akim kaldı. Hüseyin Paşa kapudâne kalyonunu henüz hizaya sokamadan bu defa Kaptan Contarini 80 toplu San Lorenzo ile hızlı bir şekilde ve şiddetli bir top atışı başlatarak kendisine saldırdı. Diğer kalyonların da hücumla geçmesiyle “*beş kıt'a kebîr düşmen-i dîn kalyonı kapudaneyi muhâsara*” altına aldı. Kaptanıderya bu ablukadan kurtulup güçlükle tekrar Osmanlı saflarına dönmeyi başarinca, kapudâne kalyonundan gerçekleştirilen top atışlarıyla hasar alan ve manevra yapamayan Redentor del Mondo 80 toplu Aurora ile çarpıştı. Bunun üzerine beş Osmanlı kalyonu ileri atılarak birbirine dolanan iki Venedik kalyonuna hücum etti. 62 toplu San Vittoria, bu kalyonları muhafaza etmeye çalıştı ve birbirlerinden ayrılmalarına yardımcı oldu. Ancak, savaşa devam edemeyen Redentor del Mondo saflardan ayrılarak güneye doğru çekildi.

Kapudâne kalyonunu kurtaran ve bir Venedik kalyonunu savaştan kaçırarak Osmanlılar, rövanş için bu defa Kaptan Contarini'nin komutasındaki San Lorenzo'ya iki taraftan hücumla geçti. Özellikle Hüseyin Paşa'nın kapudâne kalyonundaki büyük çaplı toplardan atılan güller San Lorenzo'nun yelkenlerinde ve kıç güvertesinde ciddi hasar meydana getirdi ve levendlerinden çoğunu öldürdü. Osmanlı kalyonları o saatten sonra rakiplerine üstünlük kurarken, ilk önce Venedik kadırgaları kalyonlardan tamamen ayrılarak Midilli'ye doğru çekilmeye başladı. Bu sırada iki tarafın kalyonları Anadolu kıyılarına çok yaklaştıkları için Limni yönüne doğru manevra yapmaya mecbur kalmışlardı. Bu sayede Kaptan Contarini yanındaki sekiz kalyonla, Limni yakınlarında nihayet diğer kalyonlarla birleşmeyi başardı. Bu manevra sayesinde Venedikliler sabahın ilk ışıklarından başlayıp beş saat devam eden savaşta yeni bir perde açma imkânı da yakaladı. Ne var ki Kaptan Contarini'nin bir Venedik kadırgasını daha kurtarma teşebbüsü San Lorenzo'nun saf düzenini bozmasına ve Osmanlı kalyonlarına yeniden üstünlük sağlamasına yol açtı. Öğleden sonraya kadar devam eden mücadeleler sonunda *“her kalyon çata çat sancakların ve dikildiklerin düşmen-i dîn ve kefare-i bed-âyîn göricek ince donanması ardınca bocalayup tekne ve sûtûn ve seren ve resenleri şikeste vü beste yüzi karasıyla münhezimen firâr”* etti. Venedik kalyonları Midilli Adası'ndaki Sigri Limanı'na yanaşırken, Hüseyin Paşa kalyonlarla Bozcaada'ya çekildi.¹⁶⁸

Osmanlı ve Venedik donanmaları arasında son üç yılda meydana gelen bu altıncı deniz savaşın mutlak galibi yoktu. Venedikliler, Osmanlı kalyonlarında daha fazla kayıp olduğu iddiasıyla rakibine üstün geldiklerini ileri sürmüştü. Osmanlılar ise kalyon ve kadırgalarıyla savaştan çekilen taraf Venedikliler olduğu için savaşı kazandıklarına inanıyorlardı. Nitekim, Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa, II. Mustafa'ya Bozcaada yakınlarında on iki saat süren bir mücadelenin sonunda Venedik donanmasını mağlup ettiğini haber verdi. Sultan, bu galibiyetten ötürü duyduğu mutluluğu dile getirirken, Hüseyin Paşa'ya 5.000 kuruş inâm ve yirmi dört mîrî kalyon kapudanı ile beş Garp Ocağı kapudanına hil'at hediye etti.¹⁶⁹ Fevkalade Kaptan

¹⁶⁸ Garzoni, *Istoria*, c. II, s. 748-753; Contarini, *Istoria della guerra di Leopold Primo*, c. II, s. 598-603; *Nusretname*, s. 465-467; Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 367-371; Anderson, *Naval Wars in the Levant*, s. 227-230.

¹⁶⁹ A.DVNSMHM.d, 110/366, Evâhir-i Z 1108 (11-19 Temmuz 1697).

Bartolomeo Contarini ise Senato'ya gönderdiği raporda, ince donanmayı Osmanlı kalyonlarından kurtarmasını ve Osmanlı kalyonlarının top gücüne karşı mücadele edebilmesini öne çıkardı.¹⁷⁰

Başkomutan Alessandro Molin savaştan üç gün sonra 9 Temmuz'da (19 Zilhicce) ince donanmayla Bozbaba Adası civarındayken, Osmanlı donanmasının Bozcaada ve Bababurnu arasında olduğunu fark etti. Osmanlılar güçlü bir rüzgâr olmadığı için düşmana yeni bir saldırı düzenlemedi. Savaşın ardından kalyonlarla Midilli'den İpsara Adası'na geçen Fevkalade Kaptan Contarini, 12 Temmuz'da (22 Zilhicce) Sakız'da Başkomutan Molin ile bir araya geldi. Donanma ricali burada yapılan görüşmede Andre Adası'na dönme kararı aldı. Venedik kalyonları bakımlarının yapılması ve ihtiyaçlarının karşılanması için 15 Temmuz'da (25 Zilhicce) Gavrio Limanı'nda demirledi. Kalyonlarda sadece bir savaşa daha yetecek miktarda mühimmat mevcuttu ve su alan dört kalyonun kapsamlı bir tamire ihtiyacı vardı. Başkomutan Molin kalyonların sütun, seren, zahire ve mühimmat ihtiyaçlarını temin etmek için ince donanmayla Anabolu'ya döndü. Bundan kısa bir süre sonra yeni inşa edilen Amazzone Guerriera ve Rizzo d'Oro kalyonları Gavrio Limanı'na ulaştı ve böylece Venedik donanmasındaki kalyon sayısı yirmi yediye yükseldi.¹⁷¹ Kaptanıderya Hüseyin Paşa ise Venedik donanmasının Andre Adası'na çekilmesinden sonra kalyonların ihtiyaçlarını görmek için Foça'ya gitti. Su alan Salahî Mustafa Kapudan'ın kullandığı kalyonu Foça Limanı'nda bırakmaya karar verdi.¹⁷² Bu sırada kendisine gelen hükümde, donanmanın top, gülle ve diğer mühimmatlarını Boğazhisarları ve Sakız'dan hızlıca tedarik etmesi ve firar eden Venedik donanmasının üzerine gitmesi emredildi.¹⁷³

Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin yaklaşık üç hafta süren hazırlıklardan sonra Foça'dan yirmi sekiz kalyon, on dokuz kadirga ve iki ateş gemisiyle Andre Adası'na doğru harekete geçti. Venedik kalyonlarına saldırmadan önce rakibinin durumunu öğrenmek istediği için adaya bir miktar asker çıkardı ve ardından donanmayla

¹⁷⁰ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 372.

¹⁷¹ Garzoni, *Istoria*, c. II, s. 753; Contarini, *Istoria della guerra di Leopold Primo*, c. II, s. 603-604; Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 372.

¹⁷² *Nusretnâme*, s. 467-468.

¹⁷³ *A.DVNSMHM.d*, 110/367, Evâhir-i Z 1108 (11-19 Temmuz 1697).

Kızılhisar’da demirledi. Osmanlı donanmasından haberdar olan Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini, emrindeki yirmi yedi kalyonu yeni bir savaş düzenine göre hazırlamaya karar verdi. Önceki savaşta uyguladığından farklı olarak kalyonları üç filoya ayırdı. Andre’nin batı suları, bütün kalyonları yan yana dizmesine imkân tanımadığı için on üç kalyondan oluşan ilk filoyu ön safta rakibi karşılayacak şekilde hizaya sokmayı uygun gördü. Geriye kalan on dört kalyondan müteşekkil ikinci ve üçüncü filolar, ilk safın arkasında ayrı ayrı saflar halinde dizilecekti. Kaptan Contarini böylece saff-ı harp düzeninde savaşa aktif olarak katılmayan ve mücadeleler sırasında sıkıntı çıkaran kalyonlara çözüm bulmak istedi. Daha iyi kontrol edebileceğini ve emirlerini uygulatabileceğini düşündüğü için ilk safta yer verdiği diğer kalyonlardan daha fazla topa sahip on üç kalyonla rakibine karşı mücadele ederken, arka saflardaki kalyonları savaşın gidişatına göre savunma veya hücum gücü olarak kullanmayı planladı.

Kaptanıderya Hüseyin Paşa 14 Safer 1109’da (1 Eylül 1697) Kızılhisar’dan harekete geçerek kuşluk vaktinde Gavrio Limanı’na geldi ve liman ağzına toplar atarak Venedik kalyonlarını savaşa davet etti. Venedik kalyonlarının limanın güneyinden açık denize çıkmasını bekliyordu. Böylece Osmanlı kalyonları rüzgâr üstü konumunu muhafaza edebilecekti. Ancak, Kaptan Contarini limanın kuzeyinden ayrılarak rüzgâr üstüne çıkmayı başardı. Kaptanıderya, Venedik kalyonlarının “*büyük boğaz önünde olta üzerinde iken hilâf-ı melhûz kalyon çıkmak mümkün değildir deyü mütevâtir olan dar boğazdan*” ayrıldığını fark edince tekrar rüzgâr üstüne çıkmak için bütün kalyonların yelkenlerini rüzgâr yönüne çevirmesini emretti ve hızlı bir şekilde kuzeye, Eğriboz’a doğru seyretti. Kaptan Contarini saff-ı harp düzenindeki Venedik kalyonlarıyla zor duruma düşen rakibini takip etmeye başladı.

Kaptanıderya Hüseyin Paşa’nın komutasındaki Osmanlı kalyonları “*aslâ sebât-ı kademe halel-pezîr getüremeyüp her ne kadar rûzgâr el virdi ise ol denlü yakîn*” kalarak Venedik kalyonları karşısında savaş düzenini korudu. Karşılıklı top atışıyla ilerleyen kalyonlar öğlen saatlerinde Eğriboz kıyılarına yaklaştıkları için manevra yapmaya başlamışlardı. Kaptan Contarini mücadelenin seyrini değiştirecek hamlesini bu anda yaptı. Venedik kalyonlarından birkaçı manevra yaparken, özellikle büyük ve daha fazla topa sahip olanlar Kaptan Contarini’nin emriyle dümenlerini

Osmanlı kalyonlarına doğru kırdı. Bu hamleyle manevra sırasında saf düzeninden ayrılan Osmanlı kalyonlarına ani bir saldırı yapma şansı ele geçirdiler. Hüseyin Paşa elinden geldiğince kalyonlarla saf oluşturmaya çalıştı. Kaptan Contarini de saldırıya geçmeden önce rakibinin top bombardımanı başlatmasını bekledi. Zira Osmanlı kalyonlarından gerçekleştirilen ilk bombardımandan ağır hasar almamayı ve yeniden top atışına başlayana kadar rakibine saldırıyı planlıyordu. Ancak Hüseyin Paşa bu tuzağa düşmedi ve kalyonlara top ateşi açtırmadı. Bu duruma daha fazla sabretemeyen Kaptan Contarini, kapudâne kalyonundan iki top atıp saldırı işareti verdikten sonra Venedik kalyonları hep birlikte top ve tüfek atışları eşliğinde hücumla geçti.

Osmanlı kalyonları, Venedik kalyonlarını seri top atışıyla karşıladı. Kaptan Contarini rakibinin alabanda ateşine rağmen Osmanlı kalyonlarına yaklaşmayı başardı ve bordalama mesafesinden sıcak çatışmaya girdi. Bir süre sonra “*mahsûs kapudane kalyonı üzerine on kıt’a minkala kalyonların havâle*” etti. Rakibinin kapudâne kalyonunu batırarak diğer kalyonların da direncini kırmayı hedefleyen Fevkalade Kaptan, ateş gemilerinden birini de bu amaçla kullanmak istedi, fakat ateş gemilerini savaş alanında bulamadı. Her ne kadar kapudâne kalyonuna yönelik saldırısı beklediği sonucu vermese de Kaptan Contarini’nin yeni saf düzeni ve hamlesi donanmanın en büyük kalyonlarını aktif halde savaşa dahil olmasını sağlamıştı. Bunun neticesinde mücadelelerin başlamasından iki saat sonra merkezdeki büyük Osmanlı kalyonlarından altısı saflardan ayrıldı. Durumu değerlendiren Hüseyin Paşa akşam karanlığından da faydalananarak mücadeleye son verdi.

Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini savaşı sürdürmek istemişti, fakat karanlığın çökmesi sebebiyle mecburen mücadeleyi sonlandırmaya karar verdi. O ana kadar Venediklilerin başarı hanesine yazılan bir savaş geride kalmasına rağmen gece yarısında 68 toplu San Sebastiano, cebehânesine isabet eden bir topun sebep olduğu şiddetli bir patlamanın ardından yanmaya başladı ve bir süre sonra mürettebatının büyük bir kısmıyla birlikte battı. Ertesi gün Osmanlı donanması Eğriboz ve Andre arasında demirlerken, gece esen rüzgâr yüzünden birbirlerinden uzaklaşan Venedik kalyonları bir araya gelmeye çalıştı. O gün iki donanma arasında bir mücadele meydana gelmedi ve Kaptan Contarini hasar gören kalyonlarla 3 Eylül’de (16 Safer)

Gavrio Limanı'na döndü. Aynı gün Hüseyin Paşa da kadirga ve kalyonlarla Kızılhisar Limanı'na girdi.¹⁷⁴

İkinci savaştan sonraki haftalarda hava şartları nedeniyle iki donanma limanlardan ayrılmadı. Hatta şiddetli fırtına yüzünden Osmanlı ateş gemilerinden biri Kandiye'ye ve bir Garp Ocağı kalyonu da Sakız'a sürüklendi.¹⁷⁵ Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa, 29 Safer'de (16 Eylül) Osmanlı kalyonlarına hareket imkânı veren bir rüzgâr sayesinde yelkenleri şişirip Kızılhisar Limanı'ndan denize açıldı. Sonraki gün Kaptan Contarini de rüzgârın azizliğine uğramamak için Gavrio Limanı'ndan ayrıldı. Osmanlı kalyonlarını fark etmesine rağmen rüzgâr altında olduğu için saldırıya geçmedi. Fevkalade Kaptan, 2 Rebî'ülevvel'de (18 Eylül) rüzgâr altında kalan kalyonlarla zaman kazanmak için Mürted Adası'na yaklaştı. Aynı gün Başkomutan Alessandro Molin de on dokuz kadirgayla Kiklad Adaları'na ulaştı. Sonraki gün bu defa Venedik kalyonları rüzgâr üstüne çıkarken, Hüseyin Paşa rüzgâr altında kalan kalyonlarla kuzeye doğru çekildi. 4 Rebî'ülevvel (20 Eylül) gecesi rüzgâr kesilince iki donanmada oldukları yerde hareketsiz kaldı. Güneş doğduğunda Venedik kalyonları Mürted civarında ve Osmanlı kalyonları Eğriboz sahilleri yakınlarında dağınık bir haldeydi. Yirmi sekiz Osmanlı kalyonu kadirgalara yedeklenerek saf düzeni alırken, yeniden esmeye başlayan rüzgâr sayesinde yirmi altı Venedik kalyonu sadece beş kadirganın yardımıyla saf oluşturdu ve rüzgâr üstü pozisyona geçti. Hüseyin Paşa büyük çabalarla Kapudâne-i Hümayûn ile büyük kalyonlardan birini safa sokmaya uğraşırken, bu defa kendisi düşman kalyonlarının önünde kaldı. Bu tehlikeli durumdan kurtulmak için hemen dümeni kırarak Osmanlı kalyonlarına yaklaştı. Özellikle daha fazla topa sahip kalyonları arkasında hizaya soktu ve Bibercik Adası'na doğru yönelerek rakibinin saldırısına hazırlandı.

Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini önceki savaşta olduğu gibi yirmi altı kalyonu üç filoaya ayıramadı. Bunun yerine tek tek kalyonların Osmanlı kalyonlarının tam karşısına gelecek şekilde düzenlemeye uğraşırken, kuşluk vaktinde 60 toplu Sol

¹⁷⁴ Nusretnâme, s. 468-469; Garzoni, *Istoria*, c. II, s. 755-756; Contarini, *Istoria della guerra di Leopold Primo*, c. II, s. 603-604; Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 373-375; Anderson, *Naval Wars in the Levant*, s. 230-232.

¹⁷⁵ Nusretnâme, s. 469.

d'Oro, 60 toplu San Andrea ve 66 toplu Tigre rakip kalyonlarına viyaladı.¹⁷⁶ Kaptanıderya Hüseyin Paşa öne çıkan bu üç Venedik kalyonuna top menziline girer girmez şiddetli bir bombardıman başlattı. İkinci Kaptan Pietro Duodo zor durumda kalan öncü kalyonlara yardımcı olmaları için 70 toplu Redentor del Mondo ve 60 toplu Sacra Lega'nın hücumu katılmalarını sağladı. Ancak Osmanlı saflarına yaklaşan her Venedik kalyonu isabetli ve yoğun top darbeleriyle hasar aldı. Aynı şekilde Osmanlı kalyonları da üzerlerine gelen Venedik kalyonlarından yapılan top atışlarıyla zarar gördü.

Osmanlı ve Venedik kalyonları saf düzeni aldıktan sonra asıl mücadele başladı. Kaptan Contarini savaşı lehine çevirmek için öğle saatlerinde “*kapudane kalyonun yakmak kasdıyla*” bir ateş gemisi yollamaya karar verdi. Top atışlarının yol açtığı duman yüzünden düşen görüş açısından faydalanarak 64 toplu Giove eşliğinde ateş gemisini Osmanlı saflarına doğru gönderdi. Ne var ki rüzgârın yön değiştirmesiyle ateş gemisi yolunu kaybetti ve Osmanlı kalyonlarından atılan toplara hedef olmayazdı. Ayrıca tehlikeyi fark eden Hüseyin Paşa da dört kadirgayı ateş gemisini batırmaları için görevlendirdi. Bunun üzerine Venedikli kaptan, ateş gemisini Osmanlı saflarına yeterince yaklaşımadan yakmaya mecbur kaldı. Neticede ateş gemisi “*melâ'inin hîlesi ma'lûm olmağla kalyonlar açılup aralarından yanarak geçüp akup*” gitti ve kalyonlara bir zarar vermedi. Aksine ateş gemisine eşlik eden Giove'nin kaptanı aldığı bir top darbesiyle öldü.

Kaptan Contarini'nin başarısız olan ateş gemisi hamlesine rağmen Venedik kalyonları Osmanlı kalyonlarının saf düzenini çözmek için çabalamaya devam etti. İkinci Kaptan Pietro Duodo 80 toplu Aurora kalyonunun kaptanına, gabya serenini rüzgâra karşı çevirerek hızını azaltması emrini verdi. Aynı emri uygulayan 60 toplu Rosa, 54 toplu San Nicolò ve 68 toplu Rizzo d'Oro kalyonlarının kaptanları bu manevrayla Osmanlı kalyonlarına daha yakın bir mesafeden saldırmak istedi. Ancak bu hamle dört kalyonun ondan fazla Osmanlı kalyonunun şiddetli top bombardımanına maruz kalmasına yol açtı. Özellikle Aurora grandi direğinin aynı noktasına üst üste üç top isabet edince manevra kabiliyetini yitirdi. İki tarafın kalyonları ikindiye yakın

¹⁷⁶ Viya: İstenilen yöne doğrultulmuş olan gemiyi dümeni ortaya alarak aynı doğrultuda seyrettirme.

Mürted'in kuzeyindeki Bibercik Adası'na çok yaklaşıncı Kaptan Contarini hem bu durumdan kurtulmak hem de hasar alan dört kalyondan bilhassa Aurora'ya yardım etmek için savaştan ayrıldı. Akşamüstü tekrar savaş sahasına dönse de Osmanlı kalyonlarına karşı mücadeleyi sürdürecektir durumda olmadığı için güneşin batmasıyla donanmalar savaşa son verdi. Osmanlı donanması Kızılhisar Limanı'na dönerken, Venedik kalyonları o gece Andre ve Mürted adaları arasında demirledi. Hareket edemeyen Aurora ile hasarlı Tigre ve San Andrea kalyonları diğer kalyonlara bağlanarak Termiye Adası'na çekildi. Kaptan Contarini de 6 Rebî'ülevvel'de (22 Eylül) geri kalan kalyonlarla Termiye'ye gitti.¹⁷⁷

Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa savaşın ardından donanmayla Kızılhisar'dan ayrılarak 10 Rebî'ülevvel'de (26 Eylül) Sakız'a gitti. Garp Ocakları kalyonlarını memleketlerine uğurladı ve beş mîrî kalyonu da zahire ve mevâcib nakli için Mısır'a gönderdi. Donanmanın geri kalanıyla Boğazhisarları'na gelen Hüseyin Paşa'ya daha önce rûz-ı kasıma kadar burada kalması emredilmişti. Donanma gemilerinin bakımları ve ihtiyaçları için Tersâne-i Âmir'e dönmesinin gerektiğini merkeze bildirince İstanbul'a gelmesine izin verildi.¹⁷⁸ Osmanlı donanması 16 Cemâziyelevvel'de (30 Kasım) şenlik ve kutlamalar eşliğinde İstanbul'a ulaştı ve Tersâne'ye girdi.¹⁷⁹

Termiye Limanı'nda hasar gören kalyonlarının bir kısmını tamir eden ve birkaçını da Anabolu'ya gönderen Başkomutan Alessandro Molin, kalyonları yeniden Kiklad Adaları ve Ege'de görevlendirmeye cesaret edemediği için ekim ayının ilk günlerinde hepsinin Anabolu'ya dönmesini emretti. Ayrıca Bibercik Adası yakınlarında meydana gelen deniz savaşı Bartolomeo Contarini'nin de son savaşı oldu. Azledilen Contarini'nin yerine geçici olarak ikinci kaptan Pietro Duodo fevkalade kaptan tayin edildi. Böylece Mezemorta Hüseyin Paşa, Girit seferleri sırasında öne çıkan Lazzaro Mocenigo'dan sonra Venediklilerin en başarılı amirali olarak kabul edilen Bartolomeo Contarini'nin kariyerini sonlandırma şerefine nail oldu.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Nusretnâme, s. 469-470; Garzoni, *Istoria*, c. II, s. 757-758; Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 376-378; Anderson, *Naval Wars in the Levant*, s. 232-234.

¹⁷⁸ A.DVNSMHM.d, 110/603, Evâsıt-ı R 1109 (27 Ekim-5 Kasım 1697).

¹⁷⁹ Nusretnâme, s. 470.

¹⁸⁰ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 380.

5.10. Barış Görüşmeleri Gölgesinde Donanma Hazırlıkları

Son iki yıl ordunun başında Avusturya seferine çıkan ve birçok kale fethedip birkaç savaşta rakibini mağlup etmeyi başaran II. Mustafa, 28 Zilka'de 1108'de (16 Haziran 1697) Osmanlı ordusuyla bir kez daha Macaristan'a doğru harekete geçmişti. Sultan, Sofya'ya ulaşmak üzere iken 25 Zilhicce'de (15 Temmuz) Kapıcı-başı Rikâbdâr Mustafa Ağa Osmanlı donanmasının Bozcaada yakınlarında Venedik donanmasına karşı zafer kazandığı haberiyle ordugâha gelmişti. Bu zaferden büyük mutluluk duyan II. Mustafa kutlama yapmak için ikametini bir gün daha uzatırken, Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa ve kalyon kapudanlarına da kaftan göndermişti.¹⁸¹ Ne var ki Sultan, donanmanın Bibercik Adası yakınlarında Venediklilere üstün geldiğini öğrendiğinde kutlama yapmaktan uzak bir vaziyetteydi. Zira Osmanlı ordusu, 24 Safer 1109'da (11 Eylül 1697) Prens Eugen'in komutasındaki Avusturya ordusu karşısında Zenta'da hezimete uğramıştı.¹⁸² Bu ağır mağlubiyete rağmen Osmanlı donanmasının “*Bozcaada kurbunda mukateleden sonra Andre Boğazi'nda iki defa dahi mukatele ve melâini hâsirîn ve münhezimîn firâr ettikleri*” haberi II. Mustafa ve Osmanlı ricalinin üzüntüsünü hafifletmişti. Sultan, bu zaferden dolayı Hüseyin Paşa ve donanma ricalini kutladı ve taltif etti.¹⁸³

Zenta hezimetinden sonra Osmanlılar uzun yıllardır devam eden savaşları sonlandırmaya ve başta Avusturya olmak üzere Kutsal İttifak'ı meydana getiren devletlerle barış görüşmelerini başlatmaya karar verdi. Zira dört cepheye ordu göndermenin mali ve askeri külfeti yanında her yıl Venediklilere karşı güçlü bir donanma çıkarmanın masrafları, devletin kaynaklarını ve Osmanlı reayasını yeterince tüketmişti.¹⁸⁴ Aynı dönemde XIV. Louis'in Avusturya İmparatoru I. Leopold ile

¹⁸¹ **Nusretnâme**, s. 380; Raşit Gündoğdu, **Uşşakizâde Târîhi (Tahlil-Metin) (1106-1124/1694-1712)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2000, s. 72-73.

¹⁸² Hakan Karagöz, “Belgrad, Petervaradin ve Zenta Arasında Osmanlı-Habsburg Savaşı: Habsburg Gözüyle Prens Eugen'in 1697 Zenta Seferi ve Seferin Günlükleri”, **Ankara Anadolu ve Rumeli Araştırmaları Dergisi**, c. 1, sayı 2 (2020), s. 503-575; Güner Doğan, “Venedik Elçisinin Raporlarında Zenta Savaşı ve Osmanlı Ordusunun Harp Düzeni Hakkında Yeni Bilgiler”, **Harb Tarihi Dergisi**, sayı 5 (2022), s. 1-39; Lothar Höbelt, “From Slankamen to Zenta: The Austrian War Effort in the East during the 1690s”, **The Treaties of Carlowitz (1699): Antecedents, Course and Consequences**, ed.: Colin Heywood, Ivan Parvev, Brill, Leiden 2020, s. 153-175.

¹⁸³ **A.DVNSMHM.d**, 110/481, Evâhir-i RA 1109 (7-16 Ekim 1697).

¹⁸⁴ Anonim Osmanlı Tarihi'nde devletin son yıllardaki vaziyeti şöyle özetlenir: “*Hayli müddetden berü taraf-ı düşmen-i dîn ile harb u kîtal mütemâdî olmağla her milletin hazîne ve askerine fütûr gelüp, ale'l-husus re'âyâ ve berâyâ pâmâl olmuş iken cülûs-ı humâyûn-ı meymenet-lüzûmları 106 senesinde vâki*”

ateşkes antlaşması imzalaması ve Avusturyalıların bütün kuvvetlerini Macaristan cephesine sürme imkânı bulması da Osmanlıları barışa teşvik eden gelişmelerden bir diğeri oldu.¹⁸⁵ Savaş sırasında ölen Elmas Mehmed Paşa yerine sadrazam tayin edilen eski kaptanıderya Amcazâde Hüseyin Paşa, başlarda mücadeleleri sürdürmeye yönelik beyanlar vermesine rağmen savaşların devlet, ordu ve halk üzerinde yıkıcı etkilerini dikkate alarak zamanla tutumunu değiştirdi ve birkaç yıldır barış için girişimlerde bulunan İngiltere elçisi Lord William Paget’a arabuluculuk yapmayı teklif etti. Paget’in girişimleriyle Avusturya ile sulh şartlarını belirlemek için karşılıklı ilk temaslar kuruldu.¹⁸⁶

Osmanlıların Avusturya dışında ittifakın diğer üyeleri Lehistan, Rusya ve Venedik ile barış görüşmeleri için temas kurması gerekti. Venedik donanması son seferde Osmanlı kalyonlarına iki defa mağlup olmuştu, fakat Venedik Senatosu Osmanlıların durumundan istifade ederek kazançlı bir antlaşma yapacağını umuyordu. Venedikliler sulh görüşmeleri başladığında, hamisi konumundaki Avusturya’nın yardımıyla Mora ve Dalmaçya’daki kazançlarını elinde tutmayı garantileyecek şartları antlaşma metnine eklemeyi amaçlıyordu. Osmanlılar ise Venedik’i doğrudan muhatap almak konusunda istekli değildi. Zira Ruslara ve Akdeniz’de Venediklilere karşı savaşı sürdürmeye sıcak bakıyordu. Bunun farkına varan Venedikliler, Avusturya’ya daha uygun koşullar oluşana kadar savaşı sürdürmeye ikna etmeye çalıştı. Osmanlıların Venedik’i hafife alması ve Venediklilerin Osmanlıların bu tavrına karşılık barışı hemen kabul etmemesi Karlofça görüşmelerinden önce iki devlet arasında bir deniz savaşının daha önünü açtı.¹⁸⁷ Netice itibarıyla Mora ve Dalmaçya’da toprak kaybetmesine rağmen Akdeniz’de Venediklilere üstünlük kuran Osmanlılar, bunu barış görüşmelerinde bir koz olarak kullanmak ve kazanca çevirmek istedi. Bu

olup, Mora ve Azak ve Kamanice ve Üngürüs câniblerine gereği gibi mühimmât ve asker ile ser’askerler irsâline gayret ve Venedik üzerine mükemmel donanma-yı humâyûn tedârüküne bezl-i kudret ve üç def’a bizzat Nemçe üzerine azîmet buyurulup, mansûren avdet olunmuş idi.” Bkz. Anonim Osmanlı Tarihi, s. 133.

¹⁸⁵ Fındıklılı Mehmed Ağa, Osmanlıları da yakından ilgilendirdiği için Fransa ile Avusturya arasındaki bu antlaşmanın maddelerini paylaşır, bkz. **Nusretnâme**, s. 455-461.

¹⁸⁶ Colin Heywood, “This Great Work: Lord Paget and the Processes of English Mediating Diplomacy in the Latter Stages of the Sacra Lega War, 1697-1698”, **The Treaties of Carlowitz (1699)**, s. 35-55.

¹⁸⁷ Doğan, **Venediklî ile Dahi Sulh Oluna**, s. 100-106.

doğrultuda antlaşma yapmadan önce Venedik donanması karşısında mutlak bir galibiyet almayı hedefledi.

Osmanlılar, Akdeniz’de Venediklilerle mücadeleye devam kararı aldıktan sonra donanma hazırlıklarına başladı. Venedik donanmasıyla yapılan üç deniz savaşından sonra iki mîrî kalyon kullanılmaz hâle geldiği için Akdeniz donanmasındaki kalyon sayısı yirmi ikiye düşmüştü. Bunun üzerine, Kapıcı-başı Elhac Hüseyin Ağa’nın nezaretinde Çayağzı’nda inşa edilen ve önceki sene Karadeniz donanmasında görevlendirilen iki kalyon İstanbul’a getirildi. Daha önce 450 olarak belirlenmesine rağmen başkentte alınan kararla bu iki kalyonda hizmet edecek levend sayısı 400’e düşürüldü.¹⁸⁸ Sinop’tan gelen bu kalyonlar dışında Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa’nın isteğiyle 75 kese akçe ödenerek bezirgân Makrizâde Hacı Hüseyin’in kalyonu satın alındı.¹⁸⁹ Öte yandan, eski kalyon kapudanlarından Ali Kapudan’ın nezaretinde Tersâne’de inşası süren bir kalyon marangoz hataları yüzünden önceki sefere yetiştirelemedi.¹⁹⁰ Bozoklu Mustafa Paşa ve Tersâne Emîni Ahmed Efendi’ye kalyonun inşasıyla yakından ilgilenmeleri emredildi.¹⁹¹

Kaptanıderya Hüseyin Paşa, Akdeniz donanmasında hizmet edecek mîrî kalyon sayısı yirmi beşe yükseldikten sonra Özi, Kerç ve Taman tarafına gönderilecek donanmaların taksimiyle ilgili bir düzenleme yaptı. Buna göre, Akdeniz’e yirmi beş mîrî kalyon ve ateş gemisi olarak kullanılan iki kalyon olmak üzere toplamda yirmi yedi kalyon, yirmi sekiz firkate ve dört derya beyi kadırgasından müteşekkil bir donanmayla çıkılacaktı. Gürcü Mehmed Paşa’nın başbuğluğunda Özi’ye on bir derya beyi kadırgası, on beş kalyete, yirmi beş kıta işkampoye, on dokuz firkate, beş ocaklık şayka ve beş üstü açık olmak üzere doksan bir savaş gemisi gönderilecekti. Kerç ve Taman taraflarında ise Süleyman Kapudan’ın başbuğluğunda 450 mürettebatlı dört kalyon ile altı derya beyi kadırgası, otuz işkampoye ve beş firkatenin görevlendirilmesi uygun görüldü.¹⁹² Hüseyin Paşa, Akdeniz ve Karadeniz’de görevlendirilen donanmaların taksimiyle ilgili hazırladığı rapordan kısa bir süre sonra 3 Receb’de (15

¹⁸⁸ D.BŞM.d, 40883, s. 1, 17 CA 1109 (30 Aralık 1697).

¹⁸⁹ Nusretnâme, s. 471.

¹⁹⁰ İE.BH, 10/864, 6 Z 1109 (15 Haziran 1698).

¹⁹¹ C.BH, 58/2718, 20 Z 1109 (29 Haziran 1698).

¹⁹² İE.BH, 10/851, 28 C 1109 (11 Ocak 1698).

Ocak) II. Mustafa ile Edirne’de görüştü. Sultan, başarılarından ötürü tebrik ve taltif ettiği Hüseyin Paşa’ya donanma işlerinin tümüyle kendisine emanet edildiğini hatırlattıktan sonra “*mühimmât-ı donanma-yı hümâyûn her ne ise arz-ı kifâyeden ziyâde virilmek tenbîh ü te’kîd*” etti.¹⁹³ Ayrıca Karadeniz’de görevlendirilen yelkenli ve kürekli gemilerin mürettebat ve mühimmatının eksiksiz olması için özen göstermesini de buyurdu.¹⁹⁴

II. Mustafa’nın donanma gemilerinin ve bilhassa Akdeniz’e çıkacak kalyonların hazırlıklarını tastamam görmeleri için Kaptanıderya Hüseyin Paşa ve Tersâne Emni Ahmed Efendi’yi uyarmasına¹⁹⁵ rağmen kalyonlar o sene sefere çıkmakta gecikti. Bunun sebeplerinden biri kalyonlara teslim edilmesi planlanan topların zamanında imal edilmemesiydi. 24 Zilhicce 1108-1 Safer 1109 (14 Temmuz-19 Ağustos 1697) arasında Tophâne-i Âmire’de kalyonlar için 65 top dökülmüştü.¹⁹⁶ Ancak, deniz savaşlarından Tersâne’ye dönen kalyonların daha fazla sayıda topa ihtiyacı vardı. Hüseyin Paşa’nın kalyonlar için gerekli toplarla ilgili sunduğu rapor üzerine 19 Cemâziyelâhır 1109’da (20 Ocak 1698) Tophâne’de yeni topların dökümü ve eskilerin tamiri başladı. Buna göre, Kapudâne-i Hümâyûn için 6 adet 44 kıyye (56 kg) mermer atar şayka topu yapılacaktı.¹⁹⁷ Mevcut 2 şayka topu ile yeniden yapılan 6 şayka topu için toplamda 400 adet mermer gülle hazırlanmalıydı. Sinop’tan gelen kalyonların her birine 56 toptan toplamda 112 top ve Makrizâde Hacı Hüseyin’den satın alınan kalyona 56 top verilmesi uygun görüldü. Bunlar haricinde Kaptanıderya’nın isteğiyle mîrî kalyonlardaki 200 topun bakımı yapıldı ve 22 top yeniden döküldü.¹⁹⁸

Osmanlılar kalyonları sefere yetiştirmekle meşgul iken, Venedikliler donanmaya yeni kalyonlar katmanın uğraşı içindeydi. Osmanlı ve Venedik kalyonlarının Akdeniz’de savaştığı dönemde Venedik Senatosu iki kalyonun daha

¹⁹³ **Nusretnâme**, s. 471.

¹⁹⁴ **A.DVNSMHM.d**, 110/1169, Evâil-i N 1109 (13-22 Mart 1698).

¹⁹⁵ Tersâne Emni Ahmed Efendi’ye mîrî kalyonların bu sene mühimmat ve zahirelerinin tamamlanmasının önceki senelere kıyasla daha önemli olduğu hatırlatılmış ve Tersâne-i Âmire’nin mali durumunu gözeterek önlemler alması emredilmişti, bkz. **İE.BH**, 10/854, 15 CA 1109 (29 Kasım 1697).

¹⁹⁶ **D.BŞM.d**, 867, s. 2.

¹⁹⁷ Şayka toplar hakkında bkz. Gábor Ágoston, **Barut, Top ve Tüfek: Osmanlı İmparatorluğu’nda Askerî Güç ve Silah Sanayisi**, çev.: Kahraman Şakul, Ketebe Yayınları, İstanbul 2023, s. 151-154.

¹⁹⁸ **MAD.d**, 2732, s. 42-43; Bostan, **17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, s. 130, 177.

yapılmasına karar vermişti. Mayıs 1697’de inşasına başlanan bu kalyonların, San Lorenzo Giustinian modelinde ve 70-80 toplu olması planlanmıştı. Bu tarihlerde Sergente Generale dell’Artiglieria olarak tayin edilen İngiliz Jacop Richards, Venediklilerin inşa ettikleri büyük kalyonlara hayranlığını gizlememesine ve İngiltere kalyonlarından farklı olduğunu belirtmesine rağmen Venedik Senatosu’na 1693’de Manş Denizi’nde başlayan savaşlar sırasında İngilizler tarafından kullanılan 50-60 toplu kalyonların model alınmasını tavsiye etti. Daha ucuza mal olan bu kalyonların, büyük kalyonlardan daha kullanışlı olduğunu da belirten Richards, ayrıca yeni kalyonların kış ve güvertesinde bazı değişiklikler yapılmasını da önerdi. Ancak, Venedik kalyon mimarları Richards’ın tavsiyelerini dikkate almadı ve büyük kalyonların yapımının sürdürmesini istedi. Mimar Iseppo de Zuanne de Pieri’nin nezaretindeki Aquila Valiera Kasım 1697’de ve Zuanne Novello’nun nezaretindeki Croce Rossa Şubat 1698’de tamamlandı.¹⁹⁹

Venedikliler son sefer öncesinde komuta kademesinde de önemli değişiklikler yaptı. Fevkalade kaptanın ardından Alessandro Molin de azledildi ve Giacomo Corner başkomutan tayin edildi. Ayrıca Pietro Duodo’nun yerine Daniele Dolfın yeniden fevkalade kaptan atandı. Kaptan Dolfın, kış ve bahar aylarında Anabolu’nun güneyindeki Drepano Limanı’nda yirmi bir kalyon, on iki kadirga ve iki ateş gemisinin hazırlıklarıyla ilgilendi. Özellikle ağır hasar gören kalyonların bakımlarına önem verdi. Bu kapsamda Amazzone Guerriera’nın ambar ağzı yükseltildi ve böylece ambar yüksekliği yeterli olmadığı için toplarını etkili kullanılamayan kalyonun sıkıntısı çözüldü. Ayrıca Kaptan Dolfın resmi olarak kalyonları üç filoya ayırdı. Buna göre, ilk filoda on kalyon, ikinci ve üçüncü filolarda sekiz kalyon olacaktı. Üçüncü filodaki daha az toplu ve iyi teçhiz edilmemiş sekiz kalyonu savaş saflarının dışında tutmaya karar verdi. Yeni imal edilen büyük çaplı topların birinci filodaki kalyonlara yerleştirmesini de sağladı. Diğer taraftan, Mart 1698’de kalyonlarda hizmet etmesi gereken levendlerin neredeyse yarısı eksik olduğundan yeni levendlerin toplanması için tedbirler aldı, fakat haziran ayına gelindiğinde kalyonlar için yeterli sayıda levend bulunamadı. Bunun en önemli sebebi sayısı artan kalyonların masraflarını

¹⁹⁹ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 381-385; Lazzarini, *Boschi, legnami, costruzioni navali*, s. 137.

karşılamakta yaşanan zorluklardı. Alessandro Molin, görevden alınmadan önce Venedik kontrolüne geçen Akdeniz adalarından 60.000 dukaya yakın haraç toplamıştı, fakat bu meblağ donanmanın 200.000 dukayı aşan yıllık masrafları için yeterli olmamıştı.²⁰⁰

5.11. Midilli’de Son Savaş

İki tarafın donanma hazırlıklarını tamamlamada ve kalyonların eksiklerini gidermede yaşadıkları aksaklıklar ve gecikmeler Akdeniz’deki son mücadelenin seyrini de etkiledi. Venedikliler, Osmanlı donanmasından önce Akdeniz’e açılmayı önemsiyordu. Anabolu’da toplanan savaş konseyinde, Osmanlılara saldırı imkânı vermemek için Andre Adası ve Gavrio Limanı’nda vakit kaybetmeden Ege adalarına doğru gidilmesi kararı alındı. Fevkalade Kaptan Daniele Dolfın, 13 Haziran 1698’de (4 Zilhicce 1109) yirmi dört kalyonla Anabolu’dan ayrıldı. Kalyonlarda on binden fazla savaşçı bulunurken, bunların yedi bini kara ordusundan transfer edilen askerlerdi. Başkomutan Giacomo Corner ince donanmayla 15 Haziran’da (6 Zilhicce) Porto Poro’da kalyonlara katıldı. Kaptan Dolfın, kalyonların üç filoya ayrılması görevini İkinci Kaptan Pietro Duodo’ya devretti. Kaptan Duodo, İngiliz usulünü taklit ederek her filoya bir renk ismi verdi. Buna göre, Kaptan Dolfın’ın idaresinde olan kırmızı filoda sekiz kalyon, kendisinin liderlik ettiği yeşil filoda altı kalyon ve Kaptan Fabio Bonvicini’nin başbuğluğundaki mavi filoda altı kalyon yer aldı. Top ve tüfek sayısı azaltılan dört kalyon ise filoların dışında bırakıldı.²⁰¹

Venedik donanması 17 Haziran’da (8 Zilhicce) Porto Poro’dan ayrıldı ve kısa süre sonra Andre Adası’na ulaştı. Midilli civarında dolaşan üç korsan gemisi de burada Venediklilere katıldı. Bir kez daha savaş meclisini toplayan Başkomutan Corner ve Fevkalade Kaptan Dolfın, Osmanlı donanmasının henüz Ege’ye açılmamasından cesaret alarak, Boğazhisarları’na doğru gitmeye ve Kaptanıderya Hüseyin Paşa’yı bu sulara karşılamaya karar verdi. Venedik kalyonları, Kaptan Dolfın’ın idaresindeki ilk

²⁰⁰ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 392-395.

²⁰¹ Venedik kalyonları üç filoya ayrılırken Kırmızı Filo’da Amazzone Guerriera (73), Tigre (70), Rizzo d’Oro (78), San Lorenzo Giustinian (81), Sol d’Oro (76), Redentor del Mondo (72), Fede Guerriera (60) ve Iride (70) kalyonları yer almıştı. Yeşil Filo’da Vittoria (48), Croce Rossa (68), Aurora (82), Sacra Lega (60), Fenice (56) ve Valor Coronato (50) kalyonları vardı. Mavi Filo’da ise Rosa (58), San Nicolò (50), San Andrea (58), San Domenico (58), Giove (78) ve Aquila Valiera (70) kalyonları mevcuttu. Detaylar için bkz. Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 395-396.

filo önde, İkinci Kaptan Pietro Duodo'nun emrindeki ikinci filo ortada ve Kaptan Fabio Bonvicini'nin filosu arka safta olmak üzere 19 Haziran'da (10 Zilhicce) Andre'den harekete geçti. Bozbaba Adası'nı geride bırakan Venedik donanması 26 Haziran'da (17 Zilhicce) Limni Adası yakınlarına ulaştı. Osmanlı donanmasının levendlerin maaşları ödenmediği için henüz Boğazhisarları'ndan ayrılmadığını öğrenen Başkomutan Corner, bu durumu fırsata çevirdi ve kadırgalardaki levendlerle Gökçeada'yı yağmaladı. Kaptan Dolfin ise kalyonları rüzgâr üstüne çıkardı ve Çanakkale Boğazı önlerinde Osmanlı donanmasını beklemeye başladı.²⁰²

Venedik donanmasının Gökçeada'ya saldırdığı tarihlerde Kaptanıderya Hüseyin Paşa hâlâ Osmanlı kalyonlarını sefere hazırlamakla meşguldü. Evâsıt-ı Zilhicce 1109'da (20-29 Haziran 1698) İstanbul'dan ayrılmasına rağmen *“evvelki seneler gibi donanma-yı hümayûnun gereği gibi mühimmât-ı cebe-hâne ve kul mevâcibi vaktiyle virilmeyüp herbiri bir yerden havâle olunmağla tekâmül olunca değin vakit geçüp ne hâl ise rûz-ı Hızır'dan kırk gün sonra hazırlandıkca birer ikişer”* başkentten ayrılmak zorunda kaldı. Hüseyin Paşa, Boğazhisarları'nda yirmi beş kalyonu bir arayı getirmekle ilgilendiği için Venediklilerin Gökçeada'ya düzenlediği saldırıya mâni olmadı ve olaydan sonra merkeze gelişmeleri bildirmekle yetindi. Düşmanın bu saldırısından haberdar olan II. Mustafa ise *“kapudan paşayı küffâr-ı hâk-sâr donanması üzerine kaldırmağa mü'ekked hatt-ı şerîf”* gönderdi.²⁰³

II. Mustafa mevzubahis hatt-ı şerifte ilk olarak Kaptanıderya Hüseyin Paşa'ya hâlâ Akdeniz adalarının ve sahillerinin muhafazasından sorumlu ve düşmanın faaliyetlerine karşı önlem almakla vazifeli olduğunu hatırlattı. Ardından kendisinin Gökçeada'yı yağmalayan Venediklilere müdahale edememesi ve kalyonları henüz hazırlayamaması hususlarına eğildi. Hüseyin Paşa yanında on beş kalyon olduğunu ve İstanbul'dan on kalyonun gelmesini beklediğini bildirmişti. Sultan buna cevaben, Sadaret Kaymakamı Yusuf Paşa'nın neredeyse yirmi gün önce bu on kalyondaki levendlerin mevâciblerini ödediğini ve mühimmatlarını temin ettiğini belirtti. Kendisini kalyonları vaktinde yanına çağırarak suçladı ve bu ihmalkarlığı

²⁰² Contarini, *Istoria della guerra di Leopold Primo*, c. II, s. 674-675; Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 396.

²⁰³ *Nusretnâme*, s. 534-535.

yüzünden kalyonların meltem rüzgarlarına yakalanıp iyice gecikeceğine dikkat çekti. Ayrıca kalyonlar için imal edilen güller çoktan Kavala İskeleye'ne ulaşmasına rağmen yine özensiz davranıp nakliye gemilerini zamanında göndermediğine ve bu yüzden güller kalyonlara teslim etmekte geciktiğine değindi. Üstelik İzmir'de kalyonlar için hazırlanan 2.000 kantar barutu zamanında nakletmemiştir. Sultan, Hüseyin Paşa'ya aksaklıkların sorumlusu olduğunu bu şekilde kanıksatmaya çalışırken, kalyonlarda bulunan güller ve barutla düşmanla mücadele edebileceğini de ifade etti. Son olarak kalyon levendlerinin iki kıst mevâcibleri ve diğer ihtiyaçları için 300 kese akçe tahsis ettiğini hatırlattı.²⁰⁴ Bütün bu açıklamaların ardından Kaptanıderya'ya bahane üretmeyi bırakmasını ve Venedik donanmasının karşısına çıkmasını emretti.²⁰⁵

II. Mustafa'nın uyarılarına rağmen Kaptanıderya Hüseyin Paşa bir aydan fazla bir süre daha Boğazhisarları'ndan ayrılmadı. Kapudâne kalyonuna davet ettiği derya beyleri ve kalyon kapudanlarına Sultan'ın hatt-ı şerifini okudu. Kapudanlar ise *“kalyonlarımızın cebe-hânesi yok levendimizin ulûfesi verilmedi, düşmen-i dîn üzerine varılmak nice mümkündür, göz göre donanma-yı hümayûnu elimiz ile düşmene mi virelim; birkaç gün dahi sabr olunsun gelecek cebe-hâne ve küsûr iki yüzbin gurus ulûfe irişdikden sonra gideriz”* diyerek itiraz etti. Bu sırada Mısır'dan asker getiren beş mîrî kalyonun levendleri mevâciblerini alamadıkları için karışıklık çıkardı. Hüseyin Paşa, derya beylerinden 30.000 kuruş borç alarak mümkün mertebe huzursuzluk çıkaran levendlerin maaşlarını ödeyip kendilerini yatıştırdı. Ayrıca İzmir'de hazırlanan barutu da kalyonlara naklettirdi.²⁰⁶

Kaptanıderya Hüseyin Paşa hazırlıkları tamamladıktan sonra 18 Muharrem 1110'da (27 Temmuz 1698) yirmi beş kalyonla Boğazhisarları'ndan harekete geçti. Ancak, ters rüzgârlara yakalandığı için çok fazla ilerleyemedi ve Bozcaada'da bulunan Mermer Limanı'nda demirledi. Bu sırada uzun süredir Foça Limanı'nda demirleyen dört Trablusgarp ve üç Tunus kalyonu donanmaya katıldı.²⁰⁷ Tunusluların 66 toplu

²⁰⁴ Levendlerin iki kıst mevâcibinde kullanılan 300 kise akçenin toplanma süreciyle ilgili bir rapor için bkz. **İ.E.BH.**, 10/867, 22 Z 1109 (1 Temmuz 1698).

²⁰⁵ **A.DVNSMHM.d.**, 110/2116, Evâhir-i Z 1109 (30 Haziran-9 Temmuz 1698).

²⁰⁶ **Nusretnâme**, s. 535.

²⁰⁷ **Gazette**, 4 Octobre 1698, p. 477.

kapudâne kalyonu ve Trablusgarplıların 50 toplu kapudâne kalyonu dışında geri kalan Mağrip kalyonlarında 34 top mevcuttu. Aslında Garp Ocakları kapudanlarına Fas’a karşı süregiden savaşı bitirmeleri ve sefere on beş kalyonla katılmaları emredilmişti. Ne var ki Faslılarla savaşmaya devam eden Cezayirliler o sene de donamaya kalyon göndermedi.²⁰⁸ Osmanlıları rahatlatan tek husus, Venediklilerin Ege adalarına yeni bir saldırı gerçekleştirmemesiydi. Başkomutan Corner’in temmuz ayının sonlarında devriyeye gönderdiği kadırgalar, Osmanlı kalyonlarının Bozcaada’da demirlediğini fark etti. Hüseyin Paşa, Venedik donanmasının kendisine yakın ve rüzgâr avantajına sahip olduğunu bilmediği için 23 Muharrem’de (1 Ağustos) Fevkalade Kaptan Dolfın komutasındaki Venedik kalyonları Gökçeada ve Eşekadaları arasında ortaya çıkınca şaşırıldı.

Kaptanıderya Hüseyin Paşa, Çanakkale Boğazı’nı kapatan ve rüzgâr üstü konum kazanan Venedik kalyonlarıyla savaşa girmede ve Bozcaada’da beklemeyi sürdürdü. Bu sırada rakibini uzaklaştırmak için birçok hamle yaptı. Kaptan Dolfın’ın ifadeleriyle kurnaz Hüseyin Paşa, önce tek bir kalyonu, ardından dört kalyonu düşman üzerine gönderdi ve kalyonlar top atışlarıyla Venediklileri güneye çekmek istedi. Osmanlı öncü kalyonlarının hamlelerinden sonuç alamayınca 25 Muharrem’de (3 Ağustos) bütün kalyonlarla Venedik kalyonlarının üzerine gitti. Kaptan Dolfın, rakibinin karşısına çıktı, fakat avantajını kaybetmemek için savaşa girmede. Osmanlılar da Venediklilerin üzerine gitmeyip geri döndü. 29 Muharrem’de (7 Ağustos) “*bir mikdâr rûzgâr donanma-yı hümâyûn cânibinden müsâ’ade itmekle*” yelken üzerine çıkan Osmanlı kalyonları tekrar Venedik kalyonlarına doğru ilerledi. Kaptan Dolfın, bu defa kalyonlarını riske etmemek için Gökçeada’ya doğru çekildi. Bu sayede Osmanlı kalyonları Bozcaada ve Eşekadaları arasında demirleyebildi.

Kaptanıderya Hüseyin Paşa sonraki günlerde “*bu siyâk üzre üç dört def’a mel’ûnun üstüne hamle vü hücûm ve meydâna da’vet için toplar atdı*”, fakat Venedikliler “*aslâ rağbet itmeyüp gelmeğe dahi kâdir olamadı*.” 8 Safer’de (16 Ağustos) “*bir rûz-ı fîrûzda hevâ lodosa çevrilmekle*” Osmanlı kalyonları rüzgâr üstüne çıktı. Hüseyin Paşa bundan istifadeyle Venedik kalyonlarına saldırmak için harekete

²⁰⁸ **Nusretnâme**, s. 470; Candiani, **I vascelli della Serenissima**, s. 397; Cezayir, Tunus ve Trablusgarp kapudanlarına sefere katılmaları için yazılan hükümlere bkz. **A.DVNSMHM.d**, 110/917, 918, 919.

geçti. Rakibinin atağa kalktığını gören Kaptan Dolfin, kalyonlarla kuzeye yönelerek İnöz Körfezi'ne kadar çekildi. Osmanlı kalyonları onları süratle takip etmeye çalışırken, öğleden sonra rüzgâr tekrar yön değiştirdi. Bu defa rüzgâr üstüne çıkan Kaptan Dolfin Osmanlı kalyonlarına saldırma imkânı yakaladı. Kalyonları saf düzenine sokup hücumla geçmek istemesine rağmen bir kısmı saf alamayınca savaşı başlatma riskine girmede. Akşam vakitlerinde Venedik kalyonları İnöz Körfezi'nden Kemikli Burnu'na geçti. Hüseyin Paşa ise şiddetli meltemle mücadele ederek kalyonları zorlukla Seddülbahir yakınlarına yanaştırabildi. Bu hamleyle Venedik donanmasının boğaz ablukasını sonlandırdı, fakat rüzgâr yüzünden Kumandar Fransız Mehmed Kapudan'ın yönettiği Hacı Beytullâh Kalyonu'nun gabya direği kırıldı ve Tunus kapudâne kalyonu Eşekadaları'na doğru savruldu. Ertesi gün Osmanlı kalyonlarının Seddülbahir'de olduğunu öğrenen Kaptan Dolfin, Venedik kalyonlarıyla Gökçeada'da demirledi.

Osmanlı ve Venedik kalyonlarının boğazlar etrafındaki temkinli kovalamacası çoğu zaman olduğu gibi yine rüzgârın dengesizliği yüzünden bir savaşa dönüşmedi. Dahası bu durum bir ay daha devam etti. Hüseyin Paşa 23 Safer'de (31 Ağustos) kalyonlarla Venediklilere hücum etmek için tekrar Gökçeada'ya yelken açtı, fakat Kaptan Dolfin *“kapudan paşa üzerine geleceğinden haber almış ve demür koparup firâr itmiş bulunmağla”* Venedik kalyonlarının yerini tespit edemedi. Kaptanıderya düşmanın nerede olduğunu öğrenmek için firkateler görevlendirdi. Venedik kalyonlarının Semadirek Adası civarında olduğunu haber alınca 6 Rebî'ülevvel (12 Eylül) gecesi yelken açtı. Osmanlı kalyonları ertesi gün Semadirek'e doğru seyrederken şiddetli bir yağmur başladı ve düşen yıldırımlar yüzünden güvertedekiler korku dolu anlar yaşadı. *“Kimseye zarar-gezend isâbet itmedi ve bu yerler öyle gâyet ile muhâtaralı dar ve sığ yerler olup böyle iri minkala kalyonlarına mürurda güçlük olmağla bi'z-zarûrî avdet ve rûzgâr önüne düşüp güçle İmroz'a yapışup demürledi.”* Hüseyin Paşa birkaç gün sonra hava normale döndüğünde Gökçeada'dan ayrılarak Semadirek'e vardı, fakat Venedik kalyonlarını yine yakalayamadı. Venediklilerin daha kuzeydeki Taşoz Adası civarında görüldüğünü öğrendiğinde yola koyuldu, ancak düşmanı burada da bulamadı. Nihayet düşmanın nerede olduğuna dair daha sahih

bilgiler elde edene kadar bu kovalamacayı durdurmaya ve Taşoz'da iki üç gün demirlemeye karar verdi.

Görevlendirdiği firkateler Venedik kalyonlarının Limni ile Gökçeada arasında volta üzerinde olduklarını haber verince Kaptanıderya Hüseyin Paşa kalyonlarla 12 Rebî'ülevvel'de (18 Eylül) tekrar denize açıldı. Öğle vakitlerinde başlayan fırtına yüzünden firkateler Semadirek'e savrulurken, Osmanlı kalyonları ikindi vaktinde Limni'ye yanaştı. Hüseyin Paşa fırtına dindiğinde artık görüş menziline giren Venedik kalyonlarına hücum etmeye karar verdi. Kaptan Dolfin ise *“Bozbaba'ya doğru volta urarak gidüp üzerine vardıkca deryâya”* açıldı ve akşam olduğunda Venedik kalyonları Midilli'ye firar etti. Kaptanıderya, 13 Rebî'ülevvel'de (19 Eylül) rakibinin peşinden Midilli'ye doğru yelken açmasına rağmen *“şiddet-i rûzgâr ile ol gün ol gice sabâha değin gidüp mel'ûnun eseri zâhir ü nümâyân olmadı.”* Ertesi gün Midilli'nin kuzeyindeki Sigri Burnu'na ulaşan Osmanlı kalyonları güneye doğru tramola atarak Midilli açıklarında Venedik kalyonlarını aramaya başladı. Biraz gidildikten sonra kalyon direklerindeki vardacılar düşman kalyonlarının yelkenlerini fark etti. Hüseyin Paşa hemen işaret topları attı ve *“cümle kalyonların mütenebbih olup ve yelkenlerin döküp her biri yollu yolu ve kollu koluyla alayların”* bağladı.

Görsel 13 Osmanlı ve Venedik kalyonları arasında Midilli'deki son savaşın tasviri²⁰⁹

²⁰⁹ <https://www.archiviodelacomunicazione.it/sicap/OpereArte/264846/?WEB=MuseiVE> (Erişim Tarihi: 12.04.2024).

Fevkalade Kaptan Dolfin, 14 Rebî'ülevvel'de (20 Eylül) Osmanlı kalyonlarına yakalandı. Midilli Boğazı'na girme şansı kalmadığından rüzgâr üstüne çıkmak için doğuya yönelmeyi ve Kalonya Burnu'na ulaşmayı denedi, fakat batıdan esen sert rüzgâr nedeniyle bu çabasından sonuç alamadı. Böylece Osmanlı kalyonları üzerine gelirken, *“firâra âr idüp rûzgâr üstüne gelmeye çok çalışdı, fikr-i fâsidesin icrâ idemeyüp kendüi Midillü'nün Zeytunburnu'nda rûzgâr altına düşürmüş buldı.”* Kaptan Dolfin, *“bi'z-zarûrî kendüi devşürüp alayların ve safların”* kurmaya uğraştığı sırada öne çıkan 6 Osmanlı kalyonu ikindi vakitlerinde hızla gelerek Venedik saflarına ilk saldırıyı gerçekleştirdi. Özellikle 60 toplu Rosa, Osmanlı öncü kalyonlarının şiddetli hücumuna maruz kalırken, Kaptan Dolfin Kırmızı Filo'daki büyük kalyonlarla rakibine mukabele etmek için saf düzeni aldı. Kaptan Ludovico Flangini'nin idaresindeki 73 toplu Amazzone Guerriera ve onu takiben Kaptan Nicolo Foscolo'nun yönettiği 66 toplu Tigre öncü Osmanlı kalyonlarından ikisine ilk karşılığı verdi. Ancak, Osmanlı kalyonlarından biri aniden Tigre'ye pruvasından bordaladı ve hızlıca güvertesine levend çıkardı. Kaptan Dolfin, emrindeki 66 toplu Rizzo d'Oro ile zor duruma düşen Tigre'ye desteğe gitti ve ona saldıran Osmanlı kalyonuna yaylım ateşi açarak uzaklaştırdı.

Kaptan Dolfin'in başbuğluğundaki Kırmızı Filo'daki sekiz kalyon nihayet saf düzeni aldıktan sonra Osmanlı öncü kalyonlarının saldırısı püskürtüldü. Ancak, bu esnada Kaptanıderya Hüseyin Paşa 112 toplu Kapudâne-i Hümayûn'un başında geri kalan kalyonlarla öncü saldırıya iştirak etmek üzereydi. Buna karşılık *“Venedik kapudanı bindüğü kapudâne kalyonuna yedi kıt'a kalyon hem-râh ve bir kalyon dahi yedeğine alup herbirine biner kâfirden ziyâde cengci koyup kapudan paşaya çatmak kasdıyla turna katar gelürken”* Kaptan Francesco Gori'nin kullandığı 81 toplu San Lorenzo Giustinian hatalı bir manevra sonucunda Kaptan Dolfin'in kapudâne kalyonu Rizzo d'Oro'ya kıçtan çarptı. Bu çarpışmanın etkisiyle iki kalyonun yelkenleri takılıp rüzgâr altında kaldığında *“İslâm kalyonları arasına düşürüp râst gelen urdı topı.”* Özellikle dört Osmanlı kalyonunun ortasında kalan Rizzo d'Oro atılan topların oluşturduğu duman altında diğer Venedik kalyonlarının görüş açısından çıktı. Öte yandan, *“bu yedi kalyon ilerüsünde bulunan seksen toplı bir kebîr minkala kalyonu kapudan paşayı ârzûlayup gelürken”* Patrona Aşçı Mehmed Kapudan ve Kumandar

Fransız Mehmed Kapudan, San Lorenzo Giustinian’a yaylın ateşi başlattı ve rakibine lombar kapağını dahi açtırmadı. Akabinde üzerine bir ateş gemisi gönderdi, fakat “*mel’ûnun kalyonu yüksek olmağla kancaları irişmeyüp kurtuldu.*”

Kaptanıderya Hüseyin Paşa, Venediklilerin ilk safını neredeyse bozduktan sonra İkinci Kaptan Pietro Duodo’nun komutasındaki Yeşil Filo üzerine de kalyonlar sevk etti. Bu sırada ateş gemisinden kurtulan San Lorenzo Giustinian, “*tekrâr kapudan paşayı isteyüp yan yana geldikde sefâyin-i ehl-i İslâm kalyonları mel’ûnun bu kalyonunu âteş gemisi kıyâs itmekle azîm havfa düşdiler.*” Osmanlı kalyon kapudanları Venediklilerin en büyük kalyonundan korkup “*âyâ bu ahvâl neye müncer ola*” diye endişelendikleri sırada Hüseyin Paşa rakibini karşılamak için Kapudâne-i Hümayûn’un toplarını hazırladı. San Lorenzo Giustinian’ın alabanda top atışına Kapudâne-i Hümayûn büyük toplarıyla anında karşılık verdi ve “*kırk dörder vukıyye koca mermerler bir yanından girüp bir yanından berbâd-ı harâb u yebâb iderek çıkup melâ’in-i kâfir-i bî-dîn torbada yılan bulmuşa*” döndü. Kapudâne-i Hümayûn’un bombardımanından ağır hasar alan San Lorenzo Guistinian geri çekilemedi ve Osmanlı safının ortasında kaldı. Benzer bir durumda olan Kaptan Dolfin’in idaresindeki Rizzo d’Oro da iki saat boyunca Osmanlı kalyonları tarafından bombalandı ve neticede “*kâfir kapudanesi ortada kalup bir mertebe top darbı yedi ki direk ve seren ve resenleri şikest, kıçında yanında sağ sâlim yeri*” kalmadı.

Kaptan Dolfin’in başında olduğu Kırmızı Filo’nun ve San Lorenzo Giustinian’ın yardımına Mavi Filo’nun başbuğu Kaptan Fabio Bonvicini yetiştirdi. Artçı kalyonlarıyla ileri atılan Kaptan Bonvicini, kullandığı 68 toplu Aquila Valiera ile Rizzo d’Oro’yı korumaya aldı ve Osmanlı kalyonlarının saldırısından uzaklaştırmayı başardı. Ancak bu kurtarma operasyonu sırasında üçüncü filonun kalyonları da başta Kapudâne-i Hümayûn olmak üzere Osmanlı kalyonlarının güllelerinden payını aldı. Hüseyin Paşa’nın üvey oğlu Seyyid Mustafa Kapudan kullandığı küçük kalyonla direği kırılan 64 toplu Giove’nin üzerine gitti ve yedeğindeki fırkateyi ele geçirdi. Giove’nin güvertesine Osmanlı levendlerinin çıktığını gören birkaç Venedik kalyonu Seyyid Mustafa Kapudan’ın 60 toplu kalyonuna seri top atışları gerçekleştirdi. Mücadeleler sırasında iki taraf da kayıplar verirken, Seyyid Mustafa yaralandı ve

kullandığı kalyonun civadora direği kırıldı. Bu sayede Giove akşam karanlığı çökerken Osmanlı kalyonundan kurtulup saflarına dönebildi.²¹⁰

Midilli'deki son savaşın mutlak bir kazananı olmamasına rağmen Osmanlıların savaşın başından itibaren rakibine üstünlük kurmayı başardı. Keza Kaptanıderya Hüseyin Paşa da merkeze verdiği raporda savaş kendilerinin kazandığını açıkça ifade etti.²¹¹ Venedikliler sadece kapudâne kalyonunda 118 ölü ve 183 yaralı verirken, toplamda binden fazla levend kaybetti. Fındıklılı Mehmed Ağa, “*rûy-i deryâda cengde bıraktıkları kefere hesâba kitâba katılmayup deryâ yüzi ağaç bâzârına dönmüş-idi*” derken, Venedik kalyonlarının yedeklerinde taşıdıkları firkatelerden dördü hariç hepsinin Osmanlı kalyonları tarafından batırıldığını da belirtmişti. Diğer taraftan, savaş sırasında dört Osmanlı mîrî kalyonunun bazı direkleri kırıldı ve Venedik kapudâne kalyonuna çatan Kumandar Fransız Mehmed Kapudan şehit oldu. Aynı şekilde kalyon kapudanlarından Adıyaman Cezayirli Hasan Kapudan, Koronlu Hasan Kapudan ve Riyâle İbrâhîm Efendi de mücadeleler sırasında öldü. Seyyid Mustafa Kapudan, Koronlu Mehmed Kapudan ve İmâm-oğlu Ahmed Kapudan da yaralandı. Savaş sırasında rüzgâr altında ve düşmanın ortasında kalan Marangoz Süleyman Kapudan'ın kalyonu 60 ölü ve 40 yaralı verirken, Osmanlı kalyonlarında toplamda 300 levend şehit oldu ve 500 levend yaralandı.²¹²

Kaptanıderya Hüseyin Paşa savaşın ertesi günü Koyunadaları'na gitti. Burada üç gün boyunca savaşta hasar alan kalyonların sütun ve serenlerinin tamiri ve yelkenlerinin dikilmesiyle ilgilendi. Savaşın ardından Foça'ya giden kalyonlara da yeni kapudanlar atadı ve muhtelif ihtiyaçlarını temin edip gönderdi. 19 Rebî'ülevvel'de (25 Eylül) kalyonlarla Koyunadaları'ndan ayrıldı ve Foça'dan dönen beş kalyon donanmaya katıldıktan sonra Midilli önlerine geldi. Fevkalade Kaptan Daniele Dolfin'in idaresinden Venedik donanmasının İpsara Adası'ndan Andre'ye doğru giderken bir fırtınaya yakalandığını ve birkaç gün denizde sürüklendikten sonra

²¹⁰ Nusretnâme, s. 537-541; Garzoni, *Istoria*, c. II, s. 775-779; Contarini, *Istoria della guerra di Leopold Primo*, c. II, s. 674-678; *Le Mercure Galant*, Decembre 1698, Paris, c. 12, s. 151-175; *The Present State of Europe: or the Historical and Political Monthly Mercury*, London 1698, s. 443-444; Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 398-401.

²¹¹ *Târih-i Râşid*, c. I, s. 561.

²¹² Nusretnâme, s. 541-542; Garzoni'ye göre Hüseyin Paşa, hasar gören 5 kalyonu İzmir'e, 3 kalyonu Foça'ya ve 1 kalyonu Sakız'a göndermişti, bkz. Garzoni, *Istoria*, c. II, s. 778-779.

tekrar İpsara'ya döndüğünü öğrendi. Kaptan Dolfin tekrar denize açıldığında Bozbaba'ya yöneldi ve Andre'ye dönmek için havanın durulmasını bekledi. Ancak başlayan şiddetli lodos yüzünden Limni Adası önünden geçerek Bozcaada'ya kadar sürüklendi. Hüseyin Paşa Bozcaada'ya sığınan Venedik kalyonlarının üzerine gitmek için Midilli'den harekete geçmeye niyetlendi, fakat hava müsait olmadığından birkaç gün daha bulunduğu yerden ayrılmadı. Bu sırada fırtına yüzünden Semadirek Adası civarında Osmanlı kalyonlarıyla irtibatını kaybeden firkateler de donanmaya ulaştı.

Kaptanıderya, beş firkateyi *“küffâr-ı hâk-sâr donanması ol câniblerde ise biz hevâmızı bulup varınca siz Limni'yi muhâfaza idin ve tarafımıza haber gönderin”* emriyle Limni'ye gönderdi. İki firkateyi de Bozcaada'ya yolladıktan sonra 5 Rebî'ülâhır'da (11 Ekim) kalyonlarla Bababurnu'ndan denize açıldı ve ertesi gün Bozcaada karşısında demirledi. Kaptan Dolfin'in kısa süre önce Anabolu'ya dönmek için Bozcaada'dan ayrıldığını öğrendi. Bunun üzerine, rûz-ı kasımın da yaklaşmasını dikkate alarak seferi sonlandırmaya karar verdi. Zahire ve mevâcib nakli için beş mîrî kalyonu Mısır'a gönderdikten ve Garp Ocakları kalyonlarını memleketlerine uğurladıktan sonra geri kalan yirmi mîrî kalyonla Boğazhisarları'na geçti. Kaptan Dolfin Venedik kalyonlarıyla 12 Rebî'ülâhır'da (18 Ekim) Anabolu'ya vardı. Hüseyin Paşa ise rüzgârlar yüzünden bir aydan fazla Boğazhisarları'nda beklemek zorunda kaldı ve ancak Evâhir-i Cemâziyelâhır'da (25 Aralık 1698-2 Ocak 1699) İstanbul'a ulaştı. Son defa Akdeniz seferinden Tersâne-i Âmire'ye dönen Mezemorta Hüseyin Paşa, II. Mustafa tarafından Edirne'ye davet edildi, fakat hastalandığı için iki ay sonra 3 Ramazan'da (5 Mart) bu davete icabet edebildi. Venediklilerle savaşlar sona erdiği ve barış görüşmeleri başladığı için II. Mustafa bu görüşmede Hüseyin Paşa'ya Akdeniz'e gönderilecek donanma hakkında emir verme gereği duymadı.²¹³

5.12. Donanma Savaşlarının Barış Görüşmelerine Yansıması

Venedikliler, Sakız Adası'nı işgal etmeden önce barış antlaşması için taraflar arasında ilk diplomatik temaslar başlamıştı. Bu işgal ve ardından Osmanlı ile Venedik donanmaları arasında meydana gelen deniz savaşları barış görüşmelerinin askıya

²¹³ Nusretnâme, s. 543-545; Contarini, *Istoria della guerra di Leopold Primo*, c. II, s. 678-679.

alınmasına sebep olmuştu.²¹⁴ Donanma hezimetlerinin ardından Sakız'ı kısa sürede terk eden Venedikliler, sonraki senelerde Osmanlı donanmasına karşı mutlak bir galibiyet almayı ve Ege adalarından birkaçını işgal etmeyi denemişti. Bu sayede barış görüşmelerinde Osmanlılara karşı elini güçlendirmek ve Akdeniz'de hakimiyet alanını genişletmek mümkün olacaktı. Osmanlılar ise Sakız'ın yeniden fethini ve Koyunadaları Deniz Savaşları zaferlerini, Mora'da kaybettikleri toprakları geri almak için bir dönüm noktası saymıştı.²¹⁵ Gelgelelim iki taraf da 1695 ilâ 1698 yılları arasında meydana gelen deniz savaşlarında hedeflediklerine ulaşamadı. Buna rağmen, Osmanlılar deniz savaşlarının çoğundan galip ve üstün ayrılmayı başararak, Venediklilerin sulh görüşmelerinde karşılıklarına muzaffer ve talepkâr bir şekilde çıkmalarına engel oldu. Mora Yarımadası'ndaki toprak kazançların karşın barış görüşmeleri boyunca hamisi konumundaki Avusturya'nın yardımına muhtaç kalan Venediklilerin bu çekimser diplomatik tavrında deniz savaşlarında rakiplerine dış geçirememesinin de muhakkak etkisi vardı. Nitekim, Kutsal İttifak'a davet edilirken Venediklilerden umulan deniz cephesinde Osmanlılara karşı üstünlük kurması ve Osmanlı donanmasını imha etmesiydi. Ancak savaşların sonunda muhtemelen müttefik kuvvetlerinin beklemediği bir sonuç ortaya çıkmış ve Osmanlılar en zayıf oldukları varsayılan deniz cephesinde, yıldan yıla savaş kalyonlarıyla güçlendirdikleri donanmalarını tecrübeli kaptanların idaresine tevdi ederek Venedik donanması karşısında mutlak bir üstünlük kurmuştu.

Karlofça'da gerçekleştirilen barış görüşmelerinde Avusturya'nın desteğini alan Venedikliler, Mora Yarımadası'ndaki toprak kazançlarının tescil edilmesini sağladı. Bosna ve Dalmaçya sınırında ele geçirdikleri topraklardaki hakimiyetlerini tesis etmek için Osmanlı ve Venedik temsilcileri birkaç yıl boyunca sınır tespiti meselelerini çözüme kavuşturmakla meşgul oldu.²¹⁶ Diğer taraftan, Karlofça'da Akdeniz'deki adalarda hangi devletin hakimiyetinin süreceği konusu da antlaşmanın altıncı maddesinde açıklığa kavuşturuldu. Buna göre, *“Akdeniz ve ol semtde olan gayri*

²¹⁴ Dalmaçya sınırında meydana gelen Çitluk Savaşı da iki tarafın barış görüşmelerini ertelemelerine sebep olan diğer bir askeri gelişmedir, bkz. Doğan, **Venediklü ile Dahi Sulh Oluna**, s. 77-92.

²¹⁵ Doğan, **Venediklü ile Dahi Sulh Oluna**, s. 94.

²¹⁶ Karlofça'da Osmanlı ve Venedik temsilcileri arasındaki görüşmeler, antlaşma şartları ve Bosna'da sınır tespitleri hakkında bkz. Doğan, **Venediklü ile Dahi Sulh Oluna**, s. 122-137, 141-217.

denizlerde vâkı‘ adaların” Osmanlıların hakimiyetinde kalmasına karar verildi. Savaşlar sırasında adalardan haraç ve vergi toplayan Venedikliler, bu haklarını kaybettiklerini ve adalardaki halktan herhangi bir talepte bulunmayacaklarını kabul etti.²¹⁷ Antlaşmadaki bu maddeyle donanma mücadelelerinde Osmanlıların galip gelen taraf olduğu tescil edildi. Böylece Osmanlılar, Kutsal İttifak Savaşları’nda, Akdeniz cephesinde Venediklileri mağlup etmenin karşılığında Akdeniz’deki topraklarını ve deniz üzerinde rakipleri karşısında üstünlüğünü korumayı başardı.

²¹⁷ Kaçan, **Osmanlı-Venedik Ahidnâmeleri**, s. 134.

ALTINCI BÖLÜM

OSMANLI VE VENEDİK KALYON SAVAŞLARINDA TAKTİK, KOMUTA VE ATEŞLİ SİLAHLAR (1684-1698)

6.1. 1684-1699 Yılları Arasındaki Deniz Savaşları: Osmanlıları Galip ve Venediklileri Mağlup Kılan Unsurlar

Girit Seferleri sırasında meydana gelen beş deniz savaşının dördünü kazanan Venedikliler, buna rağmen Osmanlıların Girit'i fethetmesine mâni olamadı. Ancak Osmanlı donanması karşısında kurdukları üstünlük onları hem Kutsal İttifak'a katılmaya ikna etmiş hem de Akdeniz'de rakiplerini kolayca mağlup edeceklerine inandırdı. Savaş başlamadan önce Venedikliler yanında Avrupa devletlerinin gözlemcileri de zayıf Osmanlı donanmasının rakibi karşısında şansının olmadığına dair kesin kanaatlere sahipti. 1097-1110 (1686-1698) yılları arasında meydana gelen deniz savaşları Osmanlı donanmasını mağlup etmenin zannedildiği kadar kolay olmadığını herkese gösterdi.

Osmanlı ve Venedik donanmaları, bahsi geçen yıllarda on iki defa deniz savaşında karşı karşıya geldi. Seferlerin ilk iki senesinde Osmanlı donanmasıyla savaşıma fırsatı yakalamayan Venedikliler, 1097 (1686) yılı içinde iki defa rakibiyle kozlarını paylaştı. Değişen strateji gereği donanmanın Mora seferlerinde kullanılması sebebiyle iki donanma arasında sonraki deniz savaşı ancak 1101'de (1690) vuku buldu. Venedikliler Sakız'ı işgal ettikten sonra iki devletin donanmaları arasında Akdeniz'de büyük deniz savaşları dönemi başladı. İki devletin donanmaları 1106-1107 (1695) yıllarında dört, 1108'de (1696) bir, 1109'da (1697) yılında üç ve 1110'da (1698) yine bir defa olmak üzere beş yıl içinde dokuz defa savaştı.

Tablo 12: Osmanlı-Venedik Deniz Savaşları hakkında genel bilgiler

1686 ilâ 1698 Yılları Arasında Osmanlı ve Venedik Donanmaları Arasında Meydana Gelen Deniz Savaşları				
Savaşın Yeri	Savaşın Tarihi	Osmanlı Kalyon Sayısı	Venedik Kalyon Sayısı	Savaşın Sonucu

Ahikerya Adası	19 Şa'bân 1097 (11 Temmuz 1686)	17 Kalyon (9 mîrî ve 8 Garp Ocağı)	10 Kalyon	Osmanlı donanması üstün
Midilli Adası	16 Zilka'de 1097 (4 Ekim 1686)	17 Kalyon (9 mîrî ve 8 Garp Ocağı)	11 Kalyon	Osmanlı donanması üstün
Midilli Adası	4 Zilhicce 1101 (8 Eylül 1690)	32 Kalyon (9 mîrî ve 23 Garp Ocağı)	12 Kalyon	Venedik donanması üstün
Koyunadaları	13 Cemâziyelâhır 1106 (9 Şubat 1695)	20 Kalyon	21 Kalyon	Osmanlı donanması galip
Koyunadaları	5 Receb 1106 (19 Şubat 1695)	20 Kalyon	16 Kalyon	Osmanlı donanması galip
Sakız Boğazı	5 Safer 1107 (15 Eylül 1695)	33 Kalyon (20 mîrî ve 13 Garp Ocağı)	25 Kalyon	Üstünlük kuran taraf yok
Gera Körfezi	9 Safer 1107 (19 Eylül 1695)	33 Kalyon (20 mîrî ve 13 Garp Ocağı)	25 Kalyon	Osmanlı donanması galip
Andre-Papazlık Adaları	23 Muharrem 1108 (22 Ağustos 1696)	37 Kalyon (20 mîrî ve 17 Garp Ocağı)	28 Kalyon	Venedik donanması üstün
Bozcaada	16 Zilhicce 1108 (6 Temmuz 1697)	26 Kalyon (21 mîrî ve 5 Garp Ocağı)	25 Kalyon	Osmanlı donanması üstün
Eğriboz Açıkları	14 Safer 1109 (1 Eylül 1697)	29 Kalyon	27 Kalyon	Venedik donanması üstün
Bibercik Adası	5 Rebî'ülevvel 1109 (21 Eylül 1697)	28 Kalyon	26 Kalyon	Osmanlı donanması üstün
Midilli Adası	14 Rebî'ülevvel 1110 (20 Eylül 1698)	32 Kalyon (25 mîrî ve 7 Garp Ocağı)	24 Kalyon	Osmanlı donanması üstün

Meydana gelen on iki deniz savaşında, Osmanlılar üç defa Venedik donanmasına karşı galip gelirken, altı defa da üstünlük kuran taraf oldu. Venedikliler ise üç deniz savaşında Osmanlı donanmasında karşısında üstünlük kurdu, fakat mücadelelerde rakibine karşı kesin şekilde mağlup etmeyi başaramadı. Bir deniz savaşı da taraflar birbirlerine karşı üstünlük kuramadan sona erdi. Osmanlılar, Garp Ocakları kalyonlarının desteği sayesinde I. Koyunadaları Deniz Savaş'ı haricinde geri kalan muharebelerde rakibinden daha fazla kalyona sahip oldu. Öte yandan, Venedikliler meydana gelen savaşlarda on iki kalyon ve Osmanlılar sadece iki kalyon kaybetti.

Osmanlı ve Venedik donanmaları arasındaki dört deniz savaşı Midilli Adası etrafında meydana geldi. Yine üç deniz savaşı Sakız Adası civarında, yani Koyunadaları ve Sakız Boğazı'nda vuku buldu. Eğriboz açıklarında gerçekleşen savaş da dahil olmak üzere üç savaş günümüzde Kiklad Takım Adaları olarak bilinen Bibercik, Andre ve İstendil adaları yakınlarında gerçekleşti. Geri kalan iki savaştan biri Ahikerya Adası yakınlarında ve diğeri Bozcaada civarında meydana geldi.

İki tarafın donanmaları arasındaki deniz savaşlarıyla alakalı genel bu bilgilerden sonra mücadelelerde Osmanlıları üstün ve Venediklileri mağlup kılan unsurlar farklı başlıklar altında değerlendirilebilir. İlk olarak, Avrupa devletlerinin donanmalarında savaş kalyonlarının yaygınlaşmasıyla birlikte ortaya çıkan saff-ı harp taktiği hakkında bilgi verilecektir. Bu bölümün ardından Osmanlı ve Venedik kalyonlarının 1097-1110 (1686-1698) yılları arasında meydana gelen savaşları saff-ı harp taktiği kapsamında incelenecektir. Tarafların saff-ı harp düzeni ve taktiğine göre mücadele etmeyi mi yoksa bordalama ve ablukaya alıp topa tutma taktiğine sadık kalmayı mı tercih ettiği gözlemlenecektir. Kalyon kapudanlarının tecrübeleri, becerileri, savaşlar sırasında geliştirdikleri doğaçlama hamleler ve bunları etkileyen beşerî ve doğal şartlara da temas edilecektir. Üçüncü başlıkta, Osmanlı ve Venediklilerin donanmalarındaki kalyonların ebatları, top sayıları ve mürettebatlarının savaşlara etkilerine odaklanılacaktır. Son olarak, kadırgaların kalyonlar arasındaki mücadelelerde yeri ve önemi konu edilecektir.

6.2. Kalyonlar Çağındaki Deniz Savaşlarında Saff-ı Harp Taktiğinin Gelişimi

Kadırgalar, 14. ilâ 16. yüzyıllar arasında Osmanlı ve Venedikliler de dahil olmak üzere Avrupa devletlerinin donanmalarının esas savaş gemileri oldu. 1500'lü yıllarda Osmanlı ve Venedik arasındaki deniz savaşları sırasında kadırgalarda ilk defa topların kullanılması ise deniz muhaberelelerinde köklü bir dönüşümün tohumunu attı. Bu yenilikle birlikte kadırgalar, geleneksel borda hattı düzeninde bordalamak için hücum etmeden önce rakip savaş gemilerinin düzenini pruvalarına yerleştirilen ağır topları ateşleyerek bozma gücüne erişti. Kadırgalar düşman gemilerine bordaladıktan sonra da bombardımanı sürdürerek, güvertelerde sıcak çatışmaya giren levendlere destek olabiliyorlardı. Ayrıca rüzgâra bağımlılıkları kısıtlı olan kadırgalar, kürekçilerin iyi idare edilmesi durumunda toplarla daha isabetli atış yapma ve doğru düzeni daha kolay kazanma avantajlarına da sahiplerdi. Taktik ve stratejik anlamda büyük bir dönüşüme öncülük eden kadırgalar, böylece mevcut yelkenli gemilerde topların kullanımında yaşanan sıkıntılara henüz bu dönemde çözüm bulunamamasının da etkisiyle Akdeniz'deki deniz savaşlarının tarzını şekillendirdi. Bu sayede kadırgalar 1520 ilâ 1580 yılları arasında özellikle Akdeniz'e kıyısı olan devletlerin donanmalarının bel kemiğini oluşturdu. Üstelik farklı kısımlarına yeni toplar yerleştirilmesi sayesinde kadırgaların ateş güçleri zamanla arttı. Bunun da etkisiyle 1650'lere kadar savaş gemileri olarak donanmalarda ağırlıklarını koruyabilmişlerdi. Keza aynı dönemde Kuzey Deniz'ine kıyısı olan devletler de topla teçhiz edilen kadırgaları donanmalarında bulundurarak Akdeniz devletlerini taklit etmişlerdi.¹

Yelkenli savaş gemileri ve bunların biri türü olarak kalyonlar aslında XIV. yüzyıldan itibaren Akdeniz ve Kuzey Denizi'ne kıyısı olan devletlerin donanmalarında yer edinmişti, fakat savaş gemisi olarak öne çıkmaları mimari eksiklerinin giderilmesi

¹ Louis Sicking, "Naval warfare in Europe, c. 1330-c.1680", **European Warfare, 1350-1750**, ed.: Frank Tallett - D. J. B. Trim, Cambridge University Press, Cambridge 2010, s. 237-247; Jan Glete, **Warfare at Sea, 1500-1650: Maritime Conflicts and the Transformation of Europe**, Routledge, London 2000, s. 25-28; John F. Guilmartin Jr., "The military revolution in warfare at sea during the early modern era: technological origins, operational outcomes and strategic consequences", **Journal for Maritime Research**, Vol. 13, N. 2 (2011), s. 132-133; Redding, **The English and French Navies**, s. 116-125; Kadırgalarda ilk defa topların kullanılması hakkında bkz. Simone Lombardo, "Galee, bombarde e guerre di simboli: Innovazioni negli assedi anfibi di Chioggia tra genovesi e veneziani (1379-1380)", **Nuova Antologia Militare**, Vol. 5 (2021), s. 93-128; Kadırğa toplarıyla ilgili ayrıca bkz. Joseph Eliav, "The Gun and Corsia of Early Modern Mediterranean Galleys: Design Issues and Rationales", **The Mariner's Mirror**, Vol. 99, N. 3 (2013), s. 262-74; a.mlf, "Tactics of Sixteenth-Century Galley Artillery", **The Mariner's Mirror**, Vol. 99, N. 4 (2013), s. 398-409.

ve teknolojik yeniliklere ayak uydurmasından sonraya tekabül ediyordu. 16. yüzyılda kalyonlar, güverte ve ambarlarında lombarlar açılması sayesinde fazla sayıda topla teçhiz edilebiliyordu ve kadırgaların saldırılarına direnebilecek kudrete sahipti, ne var ki hızlı hareket etme ve manevra kabiliyetlerinden yoksun oldukları için deniz savaşlarına potansiyellerini yansıtamıyorlardı. Kalyonlar bu dönemde daha çok devletlerin denizlerdeki prestijlerini temsil etme işlevi görüyorlardı. Gemi mimarları bu sorunun üstesinden gelmek adına kalyonların top taşıma kapasitesiyle kadırgaların manevra kabiliyetlerini bir araya getiren mavna (*galeazza*) türü savaş gemileri inşa etmişlerdi. Mavnaların sayıları hiçbir zaman kalyon ve kadırgalar kadar yüksek olmayacaktı, fakat savaşma güçlerine güvenildiği için uzun yıllar donanmaların ayrılmaz bir parçası haline gelmişlerdi.

16. yüzyılda Hollanda ve İngiltere’de demir top dökümünde önemli bir ilerleme kaydedilmesi sayesinde yelkenli gemilere daha ucuza daha fazla top yerleştirmenin önü açıldı. Bu önemli gelişmenin teşvikiyle gemi mimarları yelkenli gemilerin hız ve manevra kabiliyetlerini iyileştirmeye yöneldi. Yelkenli gemilerin gövdeleri top darbelerine karşı güçlendirildi; güverte ve ambarları topların kullanımı kolaylaştırmak için genişletildi. Ayrıca gövdeleri sivrileştirerek ve kış kısımları genişleterek denge ve çabukluk kazandırıldı. Bu mimari yenilikler sayesinde 1620’li yıllardan itibaren kalyonlardan daha küçük boyuttaki firkateynler (*frigate*) Avrupa devletlerinde savaş gemisi olarak boy göstermeye başladı. İngiltere, Hollanda ve Fransa tersanelerinde çalışan gemi mimarları, fazla sayıda topla teçhiz edilen yelkenli gemilerde doğal olarak ortaya çıkan manevra ve hız sıkıntılarını aşmak için çözümler aramayı sürdürdü. Bu sayede 1650’li yıllarda devlet donanmalarında sahip oldukları yüksek sayıda topla hem ticaret hem savaş gemisi olarak kullanabilen kalyonların sayısı tedricen arttı. 17. yüzyılın ortalarında, pek çok kusuru giderilen ve sürekli geliştirilen kalyonlar, donanmalarda savaş gemisi olarak daha fazla boy gösterecekti.²

İngilizler ve Hollandalılar, 1650’li yıllarda Kuzey Denizi ve Akdeniz’de hız ve manevra kabiliyetleri gelişen, yüksek sayıda topla sahip kalyonlarla ticarî ve askerî alanda diğer devletlere üstünlük kuracak duruma geldi. Gelgelelim özellikle ateş gücü

² Sicking, “Naval warfare in Europe”, s. 247-254; Glete, **Warfare at Sea**, s. 28-32; Guilmartin Jr., “The military revolution in warfare”, s. 133-134.

potansiyelini savaş sahasına yansıtabilmeleri ve kadırgalara karşı mücadele edebilmeleri için kalyonlara özel taktiklerin ve saf düzenlerinin geliştirilmesine ihtiyaç vardı. Donanmada hizmet ettikleri ilk yıllarda, borda hattına göre dizilen ve bordalama saldırı gerçekleştiren kadırgalarla savaşabilmeleri için kalyonların pruva kısımlarına toplar yerleştirilmiş, fakat bu tedbirden verim alınamamıştı.³ Donanma kaptanları, zaman içinde edindikleri tecrübelerle, kalyonların asıl ateş gücünü, pruva veya pupa kısımlarındaki toplar değil güverte ve ambarlarına yerleştirilen topların oluşturduğunu anladı. Bundan sonra kalyonların borda ateşini etkili bir şekilde kullanabilecekleri en iyi taktik ve düzeni bulmakla meşgul oldu.

Kalyonları donanmalarının bir parçası haline getirmekte önemli bir aşama kaydeden İngilizler, 1588 yılında İspanyol armadasının tehdidi altında oldukları dönemde kalyon toplarını etkili kullanacakları bir düzen aramışlardı. İspanyol armadasının, İngiliz savaş gemilerine bordalamasını önlemek için yan yana dizdikleri kalyonların borda ateşiyle savunma yapmayı denemişlerdi. İngiliz kalyonlarındaki topçular, çatışma sırasında İspanyol savaş gemilerini batıracak kadar isabetli ve şiddetli atış yapamamış olmalarına rağmen uygulanan taktikle düşman gemilerine daha fazla hasar vermeyi başarmışlardı. İngilizler galip geldikleri bu deniz savaşında kalyonların borda ateşinin önemini fark etmişlerdi, fakat bu durum onları sonraki savaşlarda da borda toplarını etkin kullanabilecekleri bir taktik geliştirmeye sevk etmedi. Üstelik İngilizlere benzer şekilde Portekiz ve İspanyol kalyon kaptanları da savunma yapmak durumunda kaldıkları birkaç çatışmada, kalyonların borda ateşinden azami derecede yararlanmak için yan yana dizilerek saf oluşturabilmişlerdi. Doğaçlama ve ihtiyaca binaen alınan anlık bu önlemler daha sofistike ve teorik çerçevesi belirli bir taktiğin olgunlaşmasına yeterli olmadı. Bunun neticesinde kadırga mücadelelerinde olduğu gibi kalyonlar arasında meydana gelen çatışmalarda da bordalama taktiği ağırlığını korumayı sürdürdü.⁴

³ N.A.M. Rodger, "The Development of Broadside Gunnery, 1450-1650", **The Mariner's Mirror**, Vol. 82, N. 3 (1996), s. 303-304; Sicking, "Naval warfare in Europe", s. 250.

⁴ Marco Mostarda, "L'evoluzione tattica della marina inglese alla vigilia della Seconda guerra anglo-olandese: Il processo di formalizzazione della linea di fila", **Dal Mediterraneo alla Manica**, s. 169-178; Rodger, "The Development of Broadside Gunnery", s. 308-317; Glete, **Warfare at Sea**, s. 35-39.

17. yüzyılın ortalarında Hollanda ve İngiltere'nin ticarî faaliyetlerini Akdeniz'den Amerika ve Hindistan'a kadar genişletmeleri, iki devletin donanmalarının kayda değer şekilde büyümesine sebep oldu. 1650'li yıllarda Hollanda ve İngiliz donanmalarında savaş ve ticarete kullanılan kalyonların sayısı yüzlere kadar çıktı. Kuzey Denizi bir kalyon deryasına dönüşürken, bu durum kaptanların kalyon kullanmada tecrübelerini ve deneyimlerini arttırmalarına da imkân tanıdı. Bu sayede kalyonların bilhassa savaşlarda yönetimiyle alakalı yeni düzenlemeler yapıldı.⁵ Mesela, İngilizler tarafından hazırlanan ve deniz savaşlarında takip edilecek kuralları açıklayan 1617 tarihli talimatnâmede, kalyonların rüzgâr üstünde ve altında kaldıklarında hangi avantajları kazandıkları ve ne tür risklerle karşı karşıya oldukları hakkında ilk detaylı bilgiler paylaşıldı. Yine İngiliz amiraller, 1625 yılında İspanyol donanmasına saldırmadan önce kalyonları daha kolay idare edebilmek için ilk defa üç filoya ayırdı. Bu sayede İngiliz kaptanlar, sonraki senelerde olgunlaşacak saff-ı harp taktiğinin ilk nüvelerini de ortaya koymuşlardı.⁶

İngiltere ve Hollanda uzun senelerdir devam eden ticari rekabetten sonra 1652 yılında birbirlerine savaş ilan etti. İki devletin kalyonlardan meydana gelen donanmaları Kuzey Denizi'nde birçok defa karşılaştı. Eylül 1652'de Kentish Knock Deniz Savaşı'nda altmış iki kalyon ve 1.900 toptan oluşan Hollanda donanması ile altmış sekiz kalyon ve 2.400 toptan müteşekkil İngiliz donanması kozlarını paylaştı. Kalyonların ateş gücünden yararlanmakta kararlı olan İngilizler, bu savaşta, en büyüğü 60 toplu olan Hollanda kalyonları karşısına 106 toplu Sovereign kalyonu başta olmak üzere daha fazla topa sahip kalyonlarla çıktı. Taraflar düzgün ve sabit bir saf oluşturamadığı için kalyonlar bordalama taktikle çatıştı. Hollandalı topçular, İngiliz kalyonlarının direk ve yelkenlerini hedef aldı, çünkü Hollandalı kaptanlar, rakiplerini hareketsiz bırakarak bordalama saldırıyla üstün gelmeyi hedeflemişti. Buna karşılık İngiliz kalyonları Hollanda kalyonlarının özellikle gövde kısımlarını bombaladı ve sahip oldukları top üstünlüğünü avantaja çevirmeyi hedefledi. Savaşın sonunda rüzgâr üstü avantajını elinde bulunduran Hollanda kalyonları, daha fazla topa sahip İngiliz kalyonlarına mağlup oldu. Tarafların bu savaştan çıkardığı ilk ders, daha fazla topa

⁵ Richard Harding, **Seapower and Naval warfare, 1650-1830**, UCL Press, London 1999, s. 59-64.

⁶ Mostarda, "L'evoluzione tattica della marina", s. 178-182.

sahip kalyonlar, ateş gücünü etkin kullanmaları durumunda rakiplerini mağlup etme şansını önemli derecede arttırabilmesiydi. Savaştan önce alınan kararlar kapudâne kalyonları birbirleriyle ve diğer kalyonlar kendi emsalleriyle çatışmışlardı, fakat bu kadar fazla sayıda kalyonun borda hattı düzeninde ve bordalama taktikle mücadele etmesinin büyük bir karışıklık ve düzensizliğe yol açtığı ortaya çıkmıştı. Savaşın ardından kalyon kaptanları, kalyonların savaş gücü önemli ölçüde törpüleyen bu sıkıntıları çözmek için yeni taktik arayışlarına girdi.⁷

İngiliz amiraller, Mart 1653'te kalyonların savaşta takip edecekleri taktik ve düzenle ilgili ilk kapsamlı talimatnâme'yi yayınladı. Talimatnâmenin ilk maddelerinde, düşman donanması fark edildikten sonra emir-komuta zincirinde alınacak önlemler açıklandı. Üç filoya ayrılan kalyonların başında bulunan amiraller, düşman kalyonlarının konumu öğrenildikten sonra emirleri altındaki kalyonlarla belirlenen düzende hareket etmesine yönelik talimatlar verildi. Özellikle kalyon direklerine çekilecek kırmızı, mavi ve diğer renklerdeki bayraklarla, kalyonların harekâtı, saldırı ve savunma hamleleri organize edilecekti. Harekât başlamadan veya savaş sırasında teknik sorunlar veya aldığı hasarlar sebebiyle saftan kopan kalyonların tekrar safa katılması için özen önlemler alınacaktı. Talimatnâmedeki bu maddelerle, kalyonların düşmanla karşılaşana kadar ve savaş süresince amirallerin emrinde tam bir düzen içinde hareket etmesi sağlanmak istendi. İkinci aşamada mücadele sırasında kalyonların takip edecekleri taktik açıklandı. Buna göre, amiral kalyonu rüzgâr üstüne çıktığında diğer kalyonlar da onu takip ederek düz bir saf oluşturacaktı. Amiral kalyonu rüzgâr altında kaldığında ise diğer kalyonlar da amiral kalyonu taklit ederek tek bir saf halinde savunma pozisyonu alacaktı. Böylece kalyon savaşlarında yüzyıllarca tatbik edilecek saff-ı harp taktiği ilk defa yazılı bir şekilde ifade edildi. Talimatnâmede belirtildiği şekliyle öncü, merkez ve artçı olarak üç filoya ayrılan İngiliz kalyonları, amiral, ikinci amiral ve üçüncü amiralin idaresinde birbirlerinin dümen suyuna göre ve tek saf halinde hizalanarak saldırı ve savunma yapmak üzere hazırlandı.⁸

⁷ Mostarda, "L'evoluzione tattica della marina", s. 182-190; Harding, **Seapower and Naval warfare**, s. 65-72.

⁸ Mostarda, "L'evoluzione tattica della marina", s. 190-196; **Fighting Instructions 1530-1816**, haz.: Julian S. Corbett, Navy Records Society, London 1905, s. 99-104.

İngiltere donanmasının amiralleri tarafından ilan edilen talimatnamelerden kısa bir süre sonra İngiliz ve Hollanda kalyonları, Gabbard Deniz Savaşı'nda (1-2 Haziran 1653) tekrar karşı karşıya geldi. Toplamda 3.800 topa sahip yüz kalyondan oluşan İngiliz donanması ile 3.100 topla teçhiz edilen doksan sekiz kalyondan müteşekkil Hollanda donanması arasındaki savaşa, İngilizler tarafından tatbik edilen saff-ı harp taktiği damga vurdu. İngiliz kalyonları savaş öncesi talimatlara uygun şekilde, tek saf halinde ve rüzgâr üstünde ilerleyerek ve gerekli anlarda manevra yaparak Hollanda kalyonlarını seri ve kesintisiz borda ateşiyle dağıtmayı başardı. Hollanda kalyonları arka arkaya dizili ve şiddetli borda ateşini sürdüren İngiliz kalyonlarının oluşturduğu sert savunma duvarını bordalama saldırıyla bozamadı.⁹

İngiliz kalyon kaptanları, toplanarak teçhiz edilen kalyonları en verimli ve etkili şekilde kullandıkları taktik ve düzenin önce teorisini oluşturup sonra tatbik ederek deniz savaşlarında köklü bir dönüşüme öncülük etti.¹⁰ İngiliz kalyonlar, sonraki savaşlarda da saff-ı harp taktiğini uygulamayı sürdürerek Hollanda kalyonlarına karşı üstünlük kurdu.¹¹ İki donanma arasında 1664-1667 ve 1672-1674 yılları arasında meydana gelen deniz savaşlarında İngiliz kaptanlar yeni talimatnamelerle saff-ı harp taktiğini geliştirmeye devam etti. Rakiplerine karşı borda hattı düzeninde ve bordalama taktiğiyle saldırmakla sonuç alamadıklarını fark eden Hollandalı kaptanlar da saff-ı harbe daha fazla kayıtsız kalamadı. 1665 yılından itibaren Hollanda kalyon kaptanları, saff-ı harp düzeni ve taktiğinde savaşmak için düzenlemeler yaptı.¹² İngiltere ve Hollanda kalyonları arasındaki mücadelelerde geliştirilen saff-ı harp düzeni ve taktiği, donanmalarında kalyon bulunan Fransa, İspanya, Danimarka ve İsveç gibi devletlerin kaptanları tarafından da benimsenerek yaygınlaştı. Gerçi kalyon kaptanları savaşın koşulları ve düşmanın durumunu değerlendirerek zaman zaman borda hattı düzeni ve bordalama taktiğiyle mücadele etmekten kaçınmadı, fakat savaş

⁹ Mostarda, "L'evoluzione tattica della marina", s. 196-201.

¹⁰ Brian Lavery, **The Ship of the Line: The Development of the Battlefleet 1650-1850, Volume I**, Naval Institute Press, Annapolis 1984, s. 26-27; Guilmartin Jr., "The military revolution in warfare", s. 134-135.

¹¹ Mostarda, "L'evoluzione tattica della marina", s. 201-211; Harding, **Seapower and Naval warfare**, s. 74-76.

¹² R. E. J. Weber, "The Introduction of the Single Line Ahead as a Battle Formation by the Dutch 1665-1666", **The Mariner's Mirror**, Vol. 73, N. 1 (1987), s. 5-19; Harding, **Seapower and Naval warfare**, s. 83-96; Sicking, "Naval warfare in Europe", s. 259-260.

öncesi düzenlerini ve savaş sırasında savunma ve saldırı tercihlerini saff-ı harp taktiğine göre ayarlayama öncelik verdiler.

6.2.1. Kalyon Savaşlarında Taktik ve Düzen: Saff-ı Harp Taktiği Akdeniz’de (1686-1698)

Önceki bölümlerde, Osmanlı ve Venedik donanmaları arasındaki deniz savaşları tafsilatlı bir şekilde anlatıldığı için bu bölümde savaşları bütün veçheleriyle tekrar açıklamak yerine tarafların mücadeleler sırasında uyguladıkları taktiklere odaklanılacaktır. Özellikle Osmanlı ve Venedik kalyon kapudanlarının saff-ı harp taktiğine teorik ve uygulama olarak ne derece bağlı kaldıkları incelenecektir. Değerlendirmenin sonunda, tarafların kalyonlar çağının esas savaş taktiği olarak yaygınlaşan saff-ı harp ile ilişkileri bütün yönleriyle ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

6.2.1.1. Saff-ı Harp ile İlk Sınav: Ahikerya ve Midilli Boğazı Deniz Savaşları

Osmanlı ve Venedik donanmaları arasındaki ilk deniz savaşı, 19 Şa‘bân 1097’de (11 Temmuz 1686) Ahikerya Adası yakınlarında meydana geldi. Venedikliler 1684’te savaşlar başladıktan sonra iki sefer yılı boyunca Osmanlı donanmasıyla mücadele etme fırsatı yakalayamamıştı. Osmanlılar ise savaşların ilk iki senesinde yeni inşa edilen kalyonlardan çeşitli sıkıntılar yüzünden faydalanamamıştı. Bu nedenle mîrî kalyonlar Mısır’da bakıma alınarak savaşa hazır hale getirildi. Osmanlı kalyonları Mısır’dan İstanbul’a giden ticaret kalyonlarıyla birlikte Rodos’a ulaştığında Venedik kalyonlarının Ege adaları yakınlarında olduğunu haber aldı. Düşmanla savaşma kararı alan Osmanlı kapudanlarının emrinde dokuz mîrî ve sekiz Garp Ocağı olmak üzere on yedi kalyon mevcuttu. Venedikliler ise on kalyona sahipti. Meydana gelen savaşta, Venedikliler ilk defa saff-ı harp taktiğiyle mücadele ederken, Osmanlı kapudanları da saff-ı harp taktiğine karşı ilk sınavını verdi.

Venedikliler özellikle savaş kalyonu inşa etmeye başladıktan sonra gerek mühimmat tedarik etmek gerekse gemi mühendisliğindeki yenilikleri takip etmek için İngilizlerle sıkı bir ilişki kurmuştu. Hatta İngiliz devlet bakanlarından biri olan Sunderland Kont’unun oğlu, Venedik donanmasını gözlemlemek için Fevkalade Kaptan Lorenzo Venier’in yönetimindeki 60 toplu San Giovanni Battista Grande

kalyonunda misafir oldu.¹³ Kaptan Venier'in ilk deniz savaşında Osmanlı kalyonlarına karşısında uygulamaya çalıştığı taktik ile İngiliz kaptanlar tarafından teorik çerçevesi çizilen saff-ı harp taktiği uyumluydu. Bu nedenle, savaş sırasında Venedik ve Osmanlı kalyonlarının taktik, düzen ve hamlelerini İngiliz Amiral Duke of York'un 1666 ve 1673'te yayınladığı talimatnâmeler ile karşılaştırmak ve savaşın aşamalarını bunlar üzerinden okumak faydalı olabilir. Bu sayede, saff-ı harp taktiğinin belli başlı hususiyetleri tekrar ortaya konulurken, ilk defa bu taktik çerçevesinde kozlarını paylaşan Osmanlı ve Venedikli kapudanlarının artı ve eksi yönleri de yorumlanabilir.

Amiral Duke of York'un ilk talimatına göre, düşman donanmasından haber alındığında her bir kalyon hızlı bir fırkateyn görevlendirerek rakibinin savaş gemileri hakkında bilgi toplamalı ve güçlerini değerlendirip savaş kararı almalıdır.¹⁴ Venedikliler Ege adaları yakınlarında yaklaşık bir ay boyunca gezdikten sonra Osmanlı donanması ve Mısır ticaret gemileriyle karşılaştı. Osmanlı denizcileri ise donanmaya katılan derya beylerinden Abdülkadir Paşa sayesinde Venedik donanmasından haberdar oldu ve muhtemelen onun düşman kalyonlarıyla ilgili sağladığı bilgileri tartıştıktan sonra mücadele etmeye karar verdi. İkinci talimata göre, donanmalar karşılaştıklarında kaptan, ikinci kaptan ve diğer kaptanlar önceden planlanan savaş düzenine geçmeliydi.¹⁵

Savaşın seyrini kavrayabilmek için Venediklilerin on kalyonla ve Osmanlıların on yedi kalyonla oluşturdukları savaş düzenlerini iyi anlamak gerekir. Saff-ı harp düzeninde, donanmadaki bütün kalyonların çizgi halinde arka arkaya dizilmesi gerekliydi. İngilizler ve Hollandalılar kalyonları iki, üç veya beş saf halinde organize edebiliyorlar ve bazı durumlarda saflar arasında yedek kalyonlara yer verebiliyorlardı.¹⁶ Osmanlı ve Venedik kapudanları sonraki yıllarda kalyonları büyüklüklerine göre üç veya dört filoya ayırmışlardı, fakat ilk deniz savaşlarında kalyonları filolara ayırdıklarına veya birden fazla safta düzene soktuklarına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Yine de merkezde Kaptan Venier'in kullandığı kapudâne kalyonu ve diğer büyük kalyonların yer aldığı tahmin edilebilir. Osmanlı kapudanları

¹³ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 202-203, 209.

¹⁴ *Fighting Instructions*, s. 122-123, 152-153.

¹⁵ *Fighting Instructions*, s. 123, 153.

¹⁶ Weber, "The Introduction of the Single Line Ahead", s. 6-8.

da Venedik kalyonlarını taklit ederek, büyük kalyonlar merkezde olmak üzere düzen almış olmalıdır. Ancak, rakiplerinden farklı olarak Osmanlı kalyonları saff-ı harp değil borda hattına göre saf oluşturmuştu.

Venediklilerin savaş sırasındaki en büyük avantajı rüzgârdı. Rüzgâr üstüne çıkan Venedik kalyonları, bu sayede saldırıyı başlatma, topları etkili kullanma ve kalyonları karmaşadan koruma avantajlarına sahipti. Venedik topçuları, top atışlarından sonra oluşan duman rüzgârla kısa sürede dağılacağı için yeniden topları doldurmakta zorlanmayacak ve görüş açılarını kaybetme sıkıntısı yaşamayacaktı. Üstelik Venedik kaptanları Osmanlı kalyonlarına karşı istediği anda bordalayabilir ve güvertenin bir tarafındaki toplarla alabanda ateş açtıktan sonra diğer taraftaki topları ateşlemek için rüzgâr sayesinde kolayca manevra yapabiliirdi. Ancak iyi yönetilmeyen bir saldırı sonucunda saf düzenini kaybetme ve rakip kalyonların arasında sıkışarak yan toplara doğrudan hedef olma riski de bulunuyordu. Rüzgâr altında kalan Osmanlı kalyonları ise alt ambardaki topları verimli kullanamayacağı gibi topçular da ilk atıştan sonra oluşacak dumanın hemen dağılmaması yüzünden topları yeniden doldurmada ve tekrar görüş açısı kazanmada zorlanabiliirdi. En önemlisi Osmanlı kalyonları düşman saldırış sırasında hareketsiz kalabilir ve iyi savunma yapmadıkları durumda ağır hasar alabiliirdi.¹⁷

Venedik kalyonları rüzgâr üstü pozisyonun avantajlarına sahipti, fakat Osmanlı kapudanlarının rüzgâr altında kalan kalyonlarıyla manevra yaparak rüzgâr üstü pozisyon almaya teşebbüs etmeleri savaşın gidişatını tümüyle değiştirmişti. Dördüncü talimatta rüzgâr avantajına sahip rakip karşısında kalyonların birbirleriyle yakınlaştırılması önerilir¹⁸, fakat saff-ı harp düzeni almayan Osmanlıların, savunmada kalmayarak “*rüzgar üzerine çıkması*” Venedikli kaptanlar tarafından beklenmedik bir hamle olmalıydı. Kaptan Venier, Osmanlı kalyonlarının rüzgâr üstüne çıkmasına müsaade etmemek için 60 toplu San Grande kalyonuyla saldırıya geçti. Beşinci ve on üçüncü talimatlara göre ise kapudâne kalyonu saldırıya geçmeye karar verdiğinde yan yelken, gabya direği ve pruvaya kırmızı bayrak asarak veya iki top atışı yaparak diğer kalyonlara işaret vermeli ve bunu gören diğer kalyonlar da kapudâne kalyonunun

¹⁷ Harding, *Seapower and Naval warfare*, s. 67.

¹⁸ *Fighting Instructions*, s. 154.

ardından düşmana saldırmalıydı.¹⁹ Ancak, Kaptan Venier talimatlarda tafsilatlı bir şekilde işlenen diğer kalyonlarla iletişim kurma ve yönlendirme usullerine uymamıştı.²⁰ Kapudâne kalyonuyla harekete geçtiğinde diğer kalyonlar onu hemen takip etmeyince Fevkalade Kaptan, on altıncı talimatta açıklandığı şekilde, yani kalyonların safını ve düzenlerini koruyarak Osmanlı kalyonlarına saldırmayı başaramadı.²¹ Diğer taraftan, başta Venedik ikinci kaptanı olmak üzere Venedik kalyonlarından 44 toplu Madonna della Salute, Ercole Vittorioso ve Pace e Abbondanza haricinden geri kalanları İngilizlerin talimatlarında vurgulanan, en kötü şartlarda bile savaşa katılma emrine itibar etmedi.²² Sekizinci talimata göre, saff-ı harp düzeninin terk edildiği durumlarda, kapudâne kalyonları kapudâne kalyonlarıyla, patrona kalyonları patrona kalyonlarıyla ve diğer kalyonlar da kendi emsalleriyle savaşmalıydı.²³ Yalnız kalan Kaptan Venier ise Baba Hasan Paşa'nın emrindeki kapudâne kalyonuna saldırmadan önce altıncı ve yedinci sıradaki Osmanlı kalyonlarını bombaladı. Buna karşılık, Osmanlı kalyonları ilk çatışmaya kadar düzenli bir şekilde ilerlemeye devam etti. Özellikle Benefşeli Ali Bey'in patrona kalyonuyla ikinci kaptan Marco Pisani'ye saldırması Osmanlıların toplu hücumda daha disiplinli olduklarını gösterir. Yine de diğer kalyonların faaliyetlerine dair bilgi bulunmamasından dolayı saf düzenin sonuna kadar gözetildiğini iddia etmekte ihtiyatlı olmak gerekir.

Kaptan Venier ile Baba Hasan'ın kalyonları artık saf düzeninden ayrılıp bordalama mücadeleye başladığı sırada üç Venedik kalyonun, karşısında yer alan kalyonla savaşmak yerine hareketsiz kalan Melemenli Mustafa Kapudan'ın kalyonuna saldırması yine disiplini bozan bir hamleydi. Benefşeli Ali'nin Melemenli Mustafa'yı kurtarmak için harekete geçmesi ise hem İngilizler hem de Hollandalılara tarafından tasvip edilen ve düşmanın tarafından ele geçirilme tehdidi altında olan kalyona yardım etme talimatıyla uyumluydu.²⁴ Benefşeli Ali'nin karşı saldırısından sonra iki Venedik kalyonunun bizzat Kaptan Venier'in emriyle uzaklaşan ticaret gemileri ve Osmanlı kalyonlarını kovalaması da yanlış bir karardı. Talimatlara göre, düşmanın donanması

¹⁹ *Fighting Instructions*, s. 123, 158.

²⁰ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 212.

²¹ *Fighting Instructions*, s. 159; Weber, "The Introduction of the Single Line Ahead", s. 13.

²² *Fighting Instructions*, s. 130.

²³ *Fighting Instructions*, s. 157.

²⁴ *Fighting Instructions*, s. 123, 161; Weber, "The Introduction of the Single Line Ahead", s. 15.

bozulmadan önce hiçbir kalyon savaştan ayrılıp kaçan gemileri kovalamamalıydı.²⁵ Bu hamle mücadeleye katılan iki kalyonunun savaştan kopmasına sebep olmakla kalmamış, daha hızlı bir kalyona sahip olan Benefşeli Ali'nin top menziline girmelerine de yol açmıştı. Savaşın genelinde Kaptan Venier'in en doğru hamlesi ise Baba Hasan'ın kapudâne kalyonuna çatması olmuştu. Zira rakibin kapudâne kalyonunun hedef alınması aynı zamanda rakibin donanma düzenini bozma ve diğer kalyonların da kaçmasına zemin hazırlayabilirdi.²⁶ Kaptan Venier'in Baba Hasan kalyonuna saldırması üzerine birçok Osmanlı kalyonunun dağılması talimatnamenin öngörüsünü doğrulamıştı. Daha fazla topa sahip olan ve Mısır askerlerini taşıyan Osmanlı kapudâne kalyonu, düşmanın saldırısına altı saat boyunca direnmiş ve Venedik kaptanının kalyonu işgal etme teşebbüsünü boşa çıkarmıştı. Talimatlara göre, güneş battığında kaptan savaşın sonraki gün sürdürmek istiyorsa diğer kalyonlara demirleme emri vermeli yahut geri çekilmek istiyorsa dört top atarak kaptanları uyarmalıydı.²⁷ Kaptan Venier'in geri çekilirken uyarı verip vermediği açık değildir, fakat Osmanlıların gün doğunca rakiplerinin ortadan kaybolmalarına şaşırdığı bilinmektedir.

Neticede Ahikerya Deniz Savaşı, iki farklı kalyon düzeni ve taktiğinin mücadelesine sahne olmuştu. Fevkalade Kaptan Lorenzo Venier'in saff-ı harp taktiğine vakıf olduğu kabul edilse dahi Venedik kalyon kaptanları disiplin, uyum ve sıkı düzene dayalı bu savaş taktiğini uygulamaktan uzak bir görüntü sergilemişti.²⁸ Osmanlı kalyon kapudanlarının saff-ı harp taktiğine aşinalığına dair bilğimiz yoktur, fakat başta Baba Hasan Paşa ve Benefşeli Ali Bey olmak üzere korsan kökenli tecrübeli denizcilerin, yıllardır kullandıkları kalyonların rüzgar karşısındaki avantaj ve dezavantajlarını, manevra kabiliyetlerini ve top gücünü göz önüne alarak hamle yapmada ve hızlı karar vermede daha başarılı oldukları açıktır. Rakibinin saff-ı harp düzenine karşılık borda hattına göre saf oluşturan ve rüzgâr altında kalmalarına rağmen ani bir hamleyle savaşı başlatan Osmanlı kalyon kapudanları, böylece Kaptan Venier'i savaş taktiğini bozma pahasına karşı hamleye mecbur etmişti. Osmanlı

²⁵ **Fighting Instructions**, s. 127, 159.

²⁶ Weber, "The Introduction of the Single Line Ahead", s. 10.

²⁷ **Fighting Instructions**, s. 162-163.

²⁸ Candiani, **I vascelli della Serenissima**, s. 213.

kapudanları, borda ateşiyle kalyonların top gücünden azami derece yaralanmak yerine düşman kalyonlarına cepheden hücumla geçerek bordalamayı tercih etmişti. Kaptan Venier ise saff-ı harp düzenini sonuna kadar korumak yerine rakibini taklit edince deniz savaşı, başladıktan kısa bir süre sonra her bir kalyonun diğerini hedef aldığı bir mücadeleye dönüşmüştü. Venedikliler zayıf düşen Osmanlı kalyonlarına saldırarak ve Osmanlılar hedefledikleri Venedik kalyonlarına çatarak sonuç almaya çalışmıştı. Keza iki tarafın kapudâne kalyonları er meydanında birbirlerine meydan okuyan pehlivanlar gibi uzun süre çatışmıştı. Bu tarz savaşlarda sıkça gözlemlendiği üzere mücadelelerin sonunda mutlak galip olmazken, üstün gelen taraf rakibinin bozarak kaçmaya zorlar veya bordalayarak saldırdığı bir ve birden fazla kalyonu batırırdı. Kalyonlar Kapudanı Baba Hasan'ın ağır yaralanıp hayatını kaybetmesine, kapudâne kalyonunun hasar almasına ve bazı kalyonlarının da firar etmesine rağmen Osmanlılar Venedik kalyonlarını bozguna uğratıp firara mecbur ettiği için üstün gelen taraf oldu. Dönemin kaynakları sadece birkaç kalyonun savaş sırasındaki faaliyetlerine dair bilgi sağladığı için kesin bir kanaat geliştirmek zor olsa dahi Osmanlıların daha fazla sayıda kalyona sahip olmasının da savaşın sonucunu etkilediği tahmin edilebilir. Özetle, ilk deniz savaşı Osmanlı ve Venedik kapudanlarının -daha meyilli olmalarına rağmen- hâlâ saff-ı harp gibi bir taktik ve düzenle mücadele etmekten uzak olduğunu bir kez daha ortaya koymuştu.

Osmanlı ve Venedik donanmaları ilk deniz savaşından yaklaşık dört ay sonra Midilli Boğazı'nda tekrar karşı karşıya geldi. Venedikliler dokuz mîrî ve iki kiralık kalyon olmak üzere on bir kalyon ve Osmanlılar yine on yedi kalyona sahipti. Midilli'deki mücadele donanmaların birbirlerini fark etmesinden kısa bir süre gerçekleştiği için bir baskın savaş mahiyetindeydi. 15 Zilka'de 1097 (3 Ekim 1686) gününün akşamı Venedik kalyonlarını fark eden Kaptanıderya Mısırlızâde İbrahim Paşa, düşmanı bir süre takip ettikten sonra geceyi Midilli Kalesi yakınlarında geçirdi. Ertesi gün Kaptan İbrahim Paşa komutasında kırk iki kadirga Midilli Kalesi tarafında ve Kalyonlar Kaptanı Benefşeli Ali Bey'in komutasında on yedi kalyon Anadolu sahili tarafında olmak üzere Midilli Boğazı'nda saf tuttu. İnce donanmayla birlikte boğazda yan yana safa girdiği için Osmanlı kalyonları yüksek ihtimalle borda hattı düzeni almıştı. Fevkalade Kaptan Lorenzo Venier ise, Midilli Kalesi ve Osmanlı

donanmasının kuzeyinde, Midilli Boğazı'nın daha dar bir noktasında borda hattına göre kalyonlarla saf oluşturdu. Böylece iki tarafın kalyonları, saffi harp yerine borda hattı savaşına hazırlandı.

Kaptan Venier, bu defa Osmanlı kalyonları rüzgâr avantajına sahip olmasına rağmen öncü kalyonlarla ilk saldırıyı başlatan taraf oldu ve rakibine rüzgâr üstünlüğünü kazanca çevirme imkânı tanımadı. Kaptan Pruli'nin yönettiği 40 toplu San Iseppo ve Kaptan Contarini'nin kullandığı 54 toplu San Marco Grande, öncü Osmanlı kalyonlarına saldırdı. Rüzgârın kesilmesine kadar devam eden savaşın ilk safhasında, taraflar birbirlerine bordalamamışlar, top atışıyla üstünlük kurmaya çalışmışlardı. Ayrıca rüzgâr kesildiğinde San Marco Grande'nin Osmanlı kalyonları tarafından çevrilmesi, Osmanlıların sayı üstünlüğünü kazanca çevirmek istediğini de gösterir. Rüzgârın esmediği dönemde ise Osmanlı ve Venedik kalyonları bulundukları yerde üç saat boyunca top savaşı yaptı. Saff-ı harp düzeninde olmadıkları için kalyonların Midilli Boğazı'nda dağınık bir şekilde, bir kısmı birbirine yakın ve bir kısmı birbirinden uzakta olarak karşılık top atışları yaptıkları düşünülebilir. Keza isabet ve hasar şansını azaltan bu düzensizlik sebebiyle iki tarafın kalyonları bu top savaşından kayıp vermeden çıktı.

Üç saatlik top savaşının ardından mücadeleye bir saat ara verildi. Tekrar şiddetli bir fırtına patlak verdiğinde Kaptanıderya İbrahim Paşa'nın komutasındaki kırk iki Osmanlı kadırgası Midilli Kalesi'ne doğru sürüklenerek savaşın dışında kaldı. Mîrî Kalyonlar Kapudanı Benefşeli Ali Bey rüzgârın hafiflemesini bekledi ve “kalyon havası” olduğunda mücadeleyi tekrar başlattı. Benefşeli Ali Bey, kalyonların bir kısmına öncülük ederek, “*Mısır atı gibi oynadup nevbetçe gelüp kâfire karın karına sarup alabandayı urdı.*”²⁹ Fındıklılı Mehmed Ağa'nın savaş hakkında merkeze gönderilen rapora veya savaşa şahit olanlardan referansla paylaştığı ve Ali Bey'in düşman kalyonlarına düzenlediği saldırıyı anlatmak için kullandığı bu ifadeler dikkate değerdir. Çünkü kalyon kapudanlarının rüzgâr üstüne çıktıklarında kalyonlarını adeta hücumla geçen bir süvari birliği gibi sürebildiklerini ve hedefledikleri kalyona birbirleriyle uyum içinde saldırabildiklerini gösterir. Nitekim, Benefşeli Ali ile birlikte

²⁹ Silahdar, Târih, s. 1052.

hücuma geçen Osmanlı kalyonları, Kaptan Venier'in emrindeki 62 toplu San Vittoria'yı ablukaya alarak alabanda ateş açtı. Kapudan Ali Bey'in düşmanın kapudâne kalyonunu batırarak veya ele geçirerek rakibini bozmayı ve galibiyetin kapısını aralamayı amaçladığı anlaşılır. Kaptan Venier ise etrafını çeviren Osmanlı kalyonlarının güvertelerindeki toplarla gerçekleştirdikleri bombardımana aynı şekilde karşılık vererek direndi ve Osmanlı kalyonlarının bordalamasına izin vermedi. San Iseppo kalyonun da yardıma gelmesiyle Osmanlı kalyonlarını püskürttü.

Kaptan Venier, bu saldırıdan sonra savaşın bittiğini düşünmüştü, fakat Kapudan Ali Bey, sayı üstünlüğünü ve rakibine verdiği hasarları net bir sonuçla taçlandırmak istemişti. Bu noktada, Osmanlı kalyon kapudanlarının, korsanlık içgüdülerinin ağır bastığını görmek mümkündür, zira rakip kalyonu ele geçirmek yahut batırmak için birden fazla kez saldırı düzenlemekten vazgeçmemişlerdi. “Bir alabanda daha vurmak” için Ali Bey ile birlikte tekrar hücuma geçen Osmanlı kalyonları, Fevakalade Kaptan'ın ifadesiyle birbiri ardına kusursuz manevralarla borda ateşi yapacak pozisyona gelmiş ve abluka altına aldıkları San Vittoria'ya tekrar şiddetli bir bombardıman başlamıştı.³⁰ Kaptan Venier, Osmanlı kalyonlarının bordalama ihtimalinden korkarak, bütün topçular ve tüfekçilerle cansiparane karşılık vermiş ve bir süre devam eden çatışmanın sonunda yine Osmanlı kalyonlarını püskürtmeyi başarmıştı.

Netice itibariyle, Midilli Boğazı Savaşı'nda iki tarafın kalyonları bu defa borda hattı düzeninde ve birbirlerine ablukaya alıp topa tutma ile bordalama taktiğiyle galip gelmeye çalışmıştı. Kaptan Venier, dar Midilli Boğazı'nın ne saffı harp düzenine ne de bu düzende hareket etmeye imkân vermeyeceğini fark ederek, rakibini taklitle kalyonları borda hattında safa sokmuş ve akabinde önceki savaşta Osmanlıların yaptığı şekilde, rüzgâr üstü pozisyonundaki rakibinden önce hücuma geçmişti. Venedikli kaptanlar hamlelerini belirlerken mevcut koşullardan ve tecrübelerinden dersler çıkarmıştı. Osmanlılar ise özellikle savaşın ikinci safhasında rüzgâr avantajını iyi kullanamamıştı. Ali Bey, Venedik kapudâne kalyonunu abluka ve bordalama ile batırmaya niyetlenmiş, fakat iki denemesi de sonuç vermemişti. Osmanlı kalyon

³⁰ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 214.

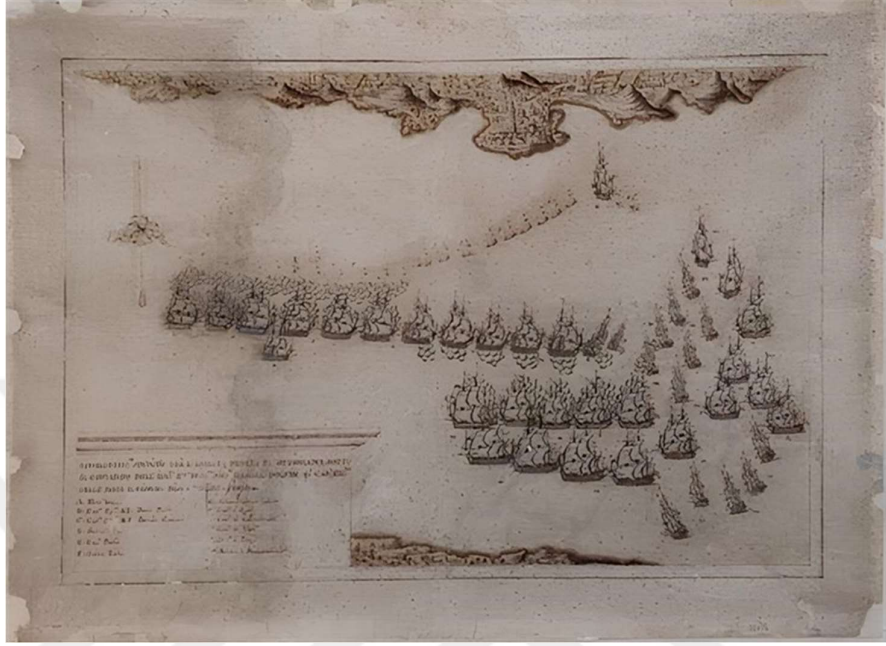
kapudanları, korsanlık usulüyle sonuca gitmek isteseler de başarılı olamamışlardı. Yine de Venedik kalyonlarının savaşı sürdüremeyerek firara etmesini sağladıkları için Osmanlılar bu savaşta üstün gelen taraf olmuştu.

1097 (1686) yılındaki deniz savaşları, Osmanlı kapudanlarının, top gücünü azami derecede kullanmaya uğraşmalarına karşın kalyonların kapasitelerini kadirga tarzı savaşla harcadıklarını göstermişti. Venedikli kalyonlar ise saff-ı harp taktiğini uygulamaya meyilli olsalar dahi kaptanların beceriksizlikleri ve rakiplerinin savaşma biçimleri bu taktiği tatbik etmeye henüz hazır olmadıkları ortaya çıkmıştı. Keza Kaptan Venier de Senato'ya sunduğu raporda, Osmanlı kapudanlarının her birinin kalyonları yönetmede ve mücadeleyi sürdürmede kendi kaptanlarından daha cesur davrandıklarını vurgulamıştı.³¹

6.2.1.2. Midilli Deniz Savaşı: Venedik Üstünlüğü ve Saff-ı Harp

Osmanlı ve Venedik donanmaları arasındaki üçüncü deniz savaşı 4 Zilhicce 1101'de (8 Eylül 1690) yine Midilli Adası yakınlarında meydana geldi. Dokuz mîrî ve yirmi üç Garp Ocağı kalyonu olmak üzere toplamda otuz iki kalyon, otuz iki kadirga ve altı mavnadan müteşekkil Osmanlı donanması on iki Venedik kalyonuyla savaştı. Osmanlılar sayıca üstün olmasına rağmen saff-ı harp taktiğini ilk defa etkili bir şekilde uygulayan Venedikliler muharebede üstünlük kurmayı başardı.

³¹ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 215.

Görsel 14 Osmanlı ve Venedik donanmalarının savaş düzeni³²

Osmanlı kalyonları, savaştan önce Venedikliler tarafından kuşatılan Benefşe'ye yardımla görevlendirilmişti. On iki Osmanlı kalyonu Değirmenlik Adası yakınlarında yakaladıkları Amiral Alessandro Venier'in komutasındaki iki Venedik kalyonunu batırmayı başarmıştı, fakat Benefşe kuşatmasını sürdüren diğer Venedik kalyonlarıyla savaşmaya cesaret edememişti. Daha sonra Osmanlı ve Garp Ocakları kalyonları İstanbul'dan kadırgalarla ayrılan Kaptanıderya Mısırlızâde İbrahim Paşa ile buluşmuştu. Bu sırada Fevkalade Kaptan Daniele Dolfin de on iki kalyon ve iki ateş gemisiyle Ege adalarında devriye gezmek ve Osmanlı donanmasıyla mücadele etmek için Benefşe'den ayrılmıştı.

Venedik kalyonları, Andre Adası'ndan ayrılarak Midilli'ye yönelen Osmanlı donanmasını takip etmişti. İki donanma 4 Zilhicce'de (8 Eylül) Midilli Boğazı'nın güneyinde ve Midilli Kalesine çok uzak olmayan bir noktada birbirleriyle karşılaştı. Kaptan Dolfin'in savaştan önceki gün kalyon kaptanlarıyla gerçekleştirdiği görüşmede, altı kalyonun öncü ve altı kalyonun artçı olarak ayrılmasına ve kalyonların saff-ı harp düzenine göre hizalanmasına karar verilmişti. Bu meyanda, donanmaların

³² <https://www.archiviodellacomunicazione.it/sicap/Disegni/2176/?WEB=MuseiVE> (Erişim Tarihi: 01.03.2024).

düzenini gösteren tasvirde (Görsel 14), Venedik kalyonlarının, saff-ı harp düzeninde arka arkaya ve çizgi halinde hizalandığı görülür. Kaynaklar karaya daha yakın olan Osmanlı kalyon ve kadirgalarının rakibini hangi saf düzeninde karşıladığına dair bir malumat sağlamamaktadır. Savaşın tasvirinde ise çizgi halinde ilerleyen Venedik kalyonlarına karşılık Osmanlı kalyonlarının bir kısmının Venedik hattına dikey olarak yan yana dört beş kalyon halinde iki saf oluşturduğu ve bir kısmının da yine aynı saf düzeninde rakibe paralel şekilde hizalandığı fark edilir. Geri kalan kalyonlar da karaya daha yakın bir noktada dağınık halde tasvir edilir. Rakibinin saldırısına iyi hazırlanmadığı anlaşılan Osmanlı kapudanlarının, üzerlerine doğru düz ve aralarında mesafe bırakmadan ilerleyen Venedik kalyonlarını, en azından uygun anda çevirmeye ve bordalamaya imkân verecek bir düzen almaya çalıştığı söylenebilir.

Kaptan Döfin, 68 toplu Redentor del Mondo ile liderlik ettiği kalyonlarla, sabah saatlerinde Osmanlı donanmasına karşı harekete geçti. Venedik öncü kalyonları top menziline girdiği anda Osmanlı kalyonlarına toplu halde borda ateşi başlattı. Venedik kalyonları, saflarını bozmadan ilerlemeleri halinde, sağlarında ve sollarında kalacak Osmanlı kalyonlarına kesintisiz alabanda ateşiyle hasar verebilir ve dağılmalarına yol açabilirdi. Ancak, safin en önündeki Kaptan Döfin, Mirî Kalyonlar Kapudanı Koca Hüseyin Paşa'nın kalyonuna saldırmak için öne çıktı ve bu anda rüzgârın kesilmesiyle kendi kullandığı Redentor de Mondo, öncü Venedik kalyonlarından uzakta ve Osmanlı kalyonlarının önünde kaldı. Rüzgârsız hava Venedik kalyonlarının ilerlemesini durdururken, Kaptan Döfin'i de Osmanlı karşı saldırısına açık hale getirdi. Savaşın tasvirinde, Kaptan Döfin'in Redentor ile Venedik kalyon safinin en önünde, Osmanlı kalyonlarına karşı yan dönmüş halde gösterilir.

Rüzgâr kesildiğinde ilk önce Osmanlı kadirgaları, Kaptan Bartolomeo Contarini'nin idaresindeki artçı altı kalyona bordalamak istedi. Ancak birbirine yakın ve borda ateşi avantajına sahip kalyonlar, Osmanlı kadirgalarını kolayca püskürttü, hatta bir ikisine de batırdı. Venedik kalyonları, bu rüzgârın olmadığı dört saatlik dönemde, saff-ı harp düzenlerini korudu ve yüksek ihtimalle devam eden top savaşında üstün olan taraf oldu. Zira daha isabetli ve sürekli top atışı yapabilme imkânına sahip olan Venedikli topçular, bu sürede dağınık Osmanlı kalyon ve kadirgalarına ağır hasar vermişti. Bu durumda, Osmanlılar için sabit Venedik saffındaki tek açık olan Kaptan

Dolfin'in kapudâne kalyonuna saldırmaktan fazla seçenek kalmıyordu. Venedik kaynaklarının belirttiği gibi özellikle Osmanlılar tarafından yapılan daha büyük ve daha fazla topa sahip mîrî kalyonlar rüzgârın esmediği dönemde Redentor del Mondo'ya şiddetli bir bombardıman başlatmıştı. Öncü kalyonlardan Sacra Lega ve San Domenico, Kaptan Dolfin'e destek olarak kapudâne kalyonunun daha zor duruma düşmesini önledi. Top atışıyla istenilen sonucu alınamadığını fark eden Garp Ocakları kalyonlarından birkaçı Redentor del Mondo'yu ablukaya almak ve bordalamak için hamle yaptı.

Dört saatlik aranın ardından tekrar esmeye başlayan rüzgâr bu defa Osmanlılara avantaj sağladı. Bunun üzerine Koca Hüseyin Paşa, kalyonların bir kısmıyla öncü Venedik kalyonlarına bir saldırı girişiminde bulundu. Dönemin tarihçileri, bu hücumla ne kadar kalyonun katıldığı ve kalyonların nasıl bir düzen aldığı hakkında detay paylaşmazlar. Savaşın tasvirine bakıldığında ise, iki ayrı safta ve saff-ı harp düzeninde yan yana gelen toplamda dokuz kalyonun- ki muhtemelen hepsi mîrî kalyondu- hücumla geçtiği fark edilir. İlk saftaki beş Osmanlı kalyonu, öncü Venedik kalyonlarına saldırmış olmalıdır. Bu andan itibaren, Osmanlı ve Venedik kalyonlarının ilk defa saff-ı harp taktiğine uygun bir mücadeleye başladığı farz edilse bile Venedik kalyonları, kendilerinden daha zayıf saf tutan rakiplerini menzile girdiği andan itibaren top ve tüfek ateşiyle kolayca bozmuştu. Aynı şekilde, rüzgâr avantajını kullanmak isteyen ve yine tasvirde ikinci safta gösterilen dört Osmanlı kalyonu da artçı Venedik kalyonlarının başında olan Kaptan Contarini'nin kalyonuna bordalamak istedi. Ancak, Osmanlı kalyonlarının, artçı kalyonlarla güçlü bir saf oluşturan Kaptan Contarini'nin kalyonunu bordalama ve ablukaya alma çabası başarılı olmadı. İki hücumdan da sonuç alamayan Osmanlılar geri çekilmeye karar vermişti.

Görsel 15 Midilli Deniz Savaşı'nda saffı harp düzeninde Venedik kalyonları³³

Midilli Deniz Savaşı ile ilgili diğer bir görselde (Görsel 15), mücadelenin son safhası tasvir edilir. Rüzgârın kesilmesiyle oldukları yerde kalan saff-ı harp düzenindeki Venedik kalyonlarının en başında, Kaptan Dolfin'in idaresindeki Redentor del Mondo'ya yüksek ihtimalle bir Garp Ocağı kalyonu tarafından yakın mesafeden saldırıldığı görülür. Gerçekte Garp Ocakları'nın Venedik kapudâne kalyonu bordalama çabaları fiyaskoyla sonuçlanmış, hatta Trablusgarp kalyonlarından biri aldığı hasarlar yüzünden ancak bir kadirgaya yedeklenerek uzaklaştırılabilmişti. Tasvirde görüleceği gibi, Osmanlı ve Garp Ocakları kalyonları rüzgâr üstü pozisyonu savaşın sonunda bu kez rakibinden uzaklaşmak için kullanmıştı. Yine tasvirde Venedik öncü kalyonlarıyla mücadeleyi sürdürürken gösterilen gemiler, muhtemelen henüz kalyonların arkasından gitmeyen Osmanlı kadirgaları ve mavnalarıydı.³⁴

Hülasa, Midilli Deniz Savaşı, saff-ı harp taktiğini uygulayan Venedik kalyonlarının, Osmanlı donanmasına karşı üstünlük kurmasıyla sonuçlandı. Venedik kalyonları savaşın başından sonuna kadar saff-ı harp düzeninden ayrılmayarak hem hücum hem de savunmada Osmanlı ve Garp Ocakları kalyonlarını çaresiz bıraktı. Osmanlı ve Mağripli kalyon kapudanları, güçlü borda ateşi ve sağlam bir saf avantajına sahip olan rakiplerine karşı yine bordalama ve ablukaya alıp topa tutma

³³ <https://www.archiviodellacomunicazione.it/sicap/OpereArte/3226/?WEB=MuseiVE> (Erişim Tarihi: 02.03.2024).

³⁴ Alberto Secco, "Un ciclo di battaglie navali del XVII secolo al Museo Correr", *Atti dell'IVSLA*, Vol. 156, 1997-1998, s. 418-419.

taktiğiyle mücadele etti. Gerçi savaşın ikinci safhasında, rüzgâr avantajını ele geçiren Osmanlı mîrî kalyon kapudanları, rakibini taklit etmeye çalışmıştı. Ancak, saff-ı harp taktiği tecrübelerinin olmaması ve birbirleri arasında uyum sağlayamamaları bu çabayı akim bıraktı. Yine de Osmanlı donanma ricali yaşanan başarısızlıktan bazı dersler çıkarabilmişti. İlk olarak, Midilli Deniz Savaşı, Osmanlılara saff-ı harp taktiğine göre mücadele eden Venedik kalyonlarına karşı sayı üstünlüğünün avantaj sağlamadığını gösterdi. İkinci olarak, kalyon kapudanları arasındaki uyumsuzluğun yol açacağı sonuçlar tecrübe edildi. Venedik kaynaklarına göre, Osmanlı donanma ricali ve hatta II. Süleyman, savaşın ardından Mağripli kapudanları ve Garp Ocakları kalyonlarını düzensizlik ve karmaşanın, dolayısıyla mağlubiyetin de müsebbibi saymıştı. Bu sebeple, donanmada mîrî kalyon sayısını arttırma ve Garp Ocakları kalyonlarının ağırlığını azaltma kararı alınmıştı.³⁵

6.2.1.3. I. Koyunadaları Deniz Savaşı: Ablukaya Alma ve Bordalama Taktiğinin Zaferi

Osmanlı ve Venedik donanmaları arasındaki en meşhur deniz savaşları, 29 Cemâziyelevvel ve 5 Receb 1106'da (9 ve 19 Şubat 1695) Sakız Adası ve İzmir'e bağlı Karaburun arasında bulunan Koyunadaları yakınlarında meydana geldi. Başkomutan Antonio Zeno'nun Sakız Adası'nı işgal etmesi, Osmanlı sarayında infiale sebep olmuştu. II. Ahmed, Kaptanıderya Yusuf Paşa ve Mîrî Kalyonlar Kaptanı Mezemorta Hüseyin Paşa'yı bahardan önce ne pahasına olursa olsun Sakız'ı yeniden fethetmekle mükellef kılmıştı. İki kapudan arasındaki anlaşmazlık yüzünden Osmanlı donanması harekete geçemeyince, eski kaptanıderya Mısırlızâde İbrahim Paşa, Akdeniz Seraskeri unvanıyla Sakız seferinde görevlendirilen donanma ve kara birliklerinin başına atanmıştı. Serasker İbrahim Paşa'nın yönetimindeki yirmi mîrî kalyon ve yirmi kadırgadan müteşekkil Osmanlı donanması hazırlıklarını tamamladıktan sonra Sakız'a doğru harekete geçmişti. Venedikliler ise yirmi bir kalyon, yirmi dört kadırga ve altı galeazzaya sahipti.

Osmanlı donanma ricali, Mısırlızâde İbrahim Paşa Akdeniz Seraskeri atanmadan önce sayıca üstün Venedik donanması karşısında nasıl bir savaş düzeni ve

³⁵ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 250-251.

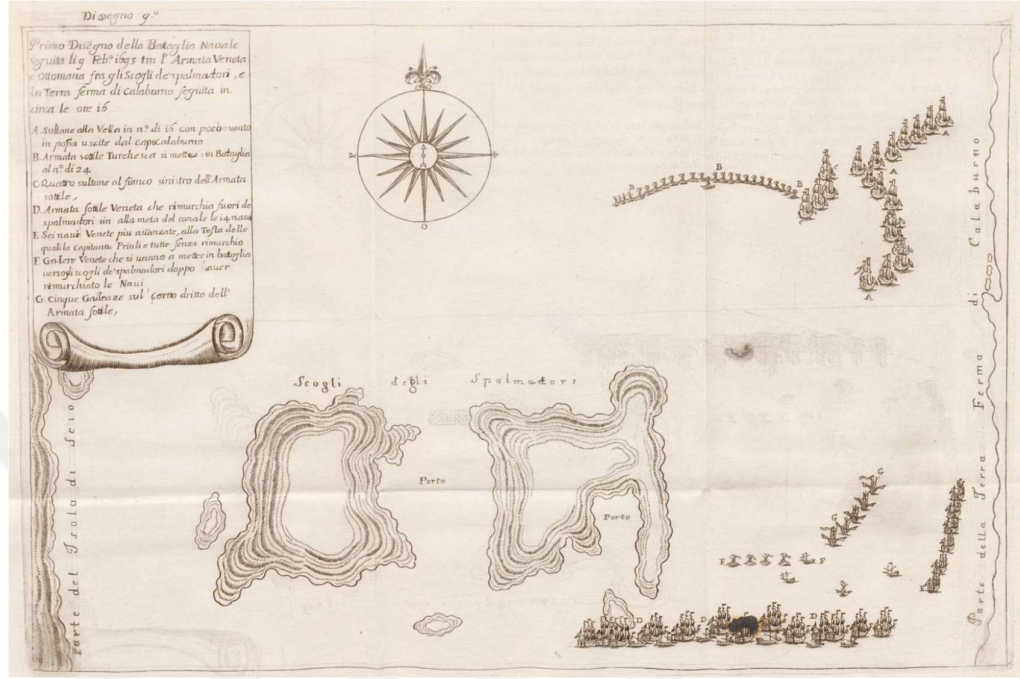
taktikle savaşacaklarını tartıştı. Merkeze de rapor olarak sunulan plana göre, dört Osmanlı kalyonu, Venediklilerin altı galeazzasına karşı savaşırken, geriye kalan on altı kalyon rakiplerinin yirmi kalyonuyla mücadele edecekti.³⁶ Galeazzalara karşı görevlendirilen dört kalyon dışında “*kalyonuna kalyon, çekdirisine çekdiri havâle ederiz*”³⁷ ifadeleriyle açıklanan savaş taktiği, Osmanlı kapudanlarının hâlâ saff-ı harp düzeninde bütün kalyonların yek vücut halinde mücadeleye sokmak yerine her bir kalyonun fırsat bulduğunda emsaliyle birebir çatışmaya gireceği bir deniz harbi tasavvur ettiğini gösteriyordu. Bu açıdan Osmanlıların savaş planı henüz saff-ı harp taktiğinin olgunlaşmadığı dönemde İngilizlerin, her geminin kendi emsaliyle savaşmasını telkin eden talimatlarına da uygunluk gösteriyordu.³⁸

Midilli Deniz Savaşı’nda saff-ı harp taktiğiyle sayıca stn Osmanlı donanması karşısında başarılı olan Venedik kaptanları, Koyunadaları savaşından önce kalyonları yine saff-ı harp göre düzene soktu. Başkomutan Antonio Zeno’nun planı, emrindeki kadırgalarla, Fevkalade Kaptan Girolamo Priuli’nin komutasındaki kalyonların arkasında saf oluşturarak savaşa katılmaktı. Koyunadaları’nı geçerek Sakız Boğazı’na girecek olan Osmanlı donanmasına, adaların Anadolu sahiline yakın bir yerinde Venedik kalyonları nde ve kadırgalar arkada saldırılabilecekti. Üstelik bu sayede Osmanlılar rüzgâr avantajına sahip olsa dahi kalyonları kadırgalara yedekleyerek hareket ettirilebilecekti. Böylece Venedikliler savaş taktiğini rüzgâra ve kadırgaların yardımına bağlamıştı.

³⁶ A.DVNSMHM.d, 105/229, Evâhir-i R 1106 (17-27 Aralık 1695).

³⁷ Nusretnâme, s. 75.

³⁸ Mesela bkz. *Fighting Instructions*, s. 77.

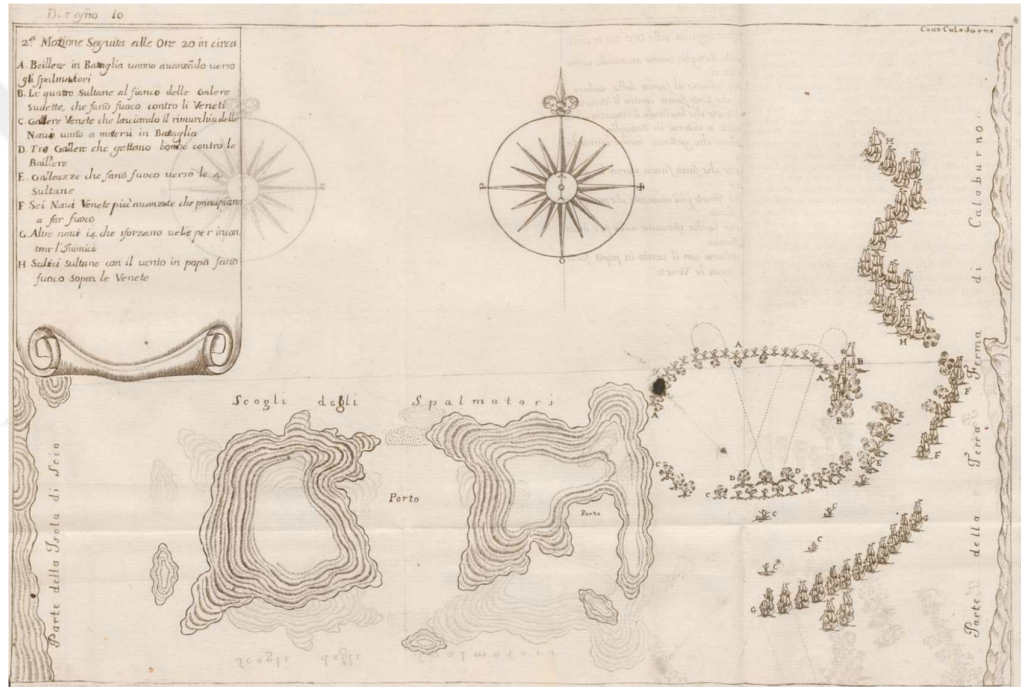
Görsel 16 I. Koyunadaları Deniz Savaşı'nın öncesinde Osmanlı ve Venedik donanmaları³⁹

Savaşta katılan bir denizci tarafından hazırlanan ve mücadelelerin aşamalarıyla ilgili detaylı tasvirlerin bulunduğu *Dell'acquisto e del ritiro dei Veneti dall'isola di Scio* başlıklı eserin⁴⁰ ilk tasvirinde görüleceği üzere (Görsel 16), 29 Cemâziyelevvel (9 Şubat) sabahı kuzeyden esen soğuk rüzgârın (*tramontana*) avantajıyla rüzgâr üstüne çıkan yirmi Osmanlı kalyonu (A) arka arkaya dizili halde ve Anadolu kıyılarına yakın şekilde Sakız Boğazı'na doğru ilerlemeye başladı. Yirmi Osmanlı kadırgası (B) kalyonların yanında yarım ay şeklinde hizalandı. Altı Venedik galeazzasıyla savaşması planlanan dört Osmanlı kalyonu da kalyon ve kadırgaların arasında konumlandı. Tasvirde dikkat çeken unsurlardan biri, Osmanlı kalyonlarının arka arkaya dizilmelerine rağmen muhtemelen rüzgârı takip ederek ilerledikleri için düz bir çizgi halinde saff-ı harp düzeni almamış olmalarıydı. Osmanlı donanmasını sabahın ilk ışıklarında karşılarında gören Venedikliler ise kadırgalara yedekledikleri kalyonları boğaz boyunca saff-ı harp düzenine soktu (D). Tasvirden de fark edileceği üzere,

³⁹ *Dell'acquisto e del ritiro dei Veneti dall'isola di Scio Nell'anno MDCXCIV*, s. 84-85.

⁴⁰ Eser hakkında bkz. Anastasia Stouraiti, "Printinting Empire: Visual Culture and the Imperial Archive in Seventeenth-Century Venice", *The Historical Journal*, Vol. 59, N. 3 (2016), s. 645.

Fevkalade Kaptan Priuli, kapudâne kalyonu 70 toplu Stella Maris, 64 toplu San Vittorio, 66 toplu Leon Coronato, 48 toplu Drago Volante ve 51 toplu Madonna della Salute ile birlikte daha diğer kalyonlardan daha önde konumlandı (E).⁴¹ Kadırgalar ise kalyonların saf oluşturmalarına yardım ettikten sonra Koyunadaları kıyılarına yakın şekilde savaş düzeni aldı (F). Altı galeazza da kadırgaların oluşturduğu safın arkasında yer tuttu (G).

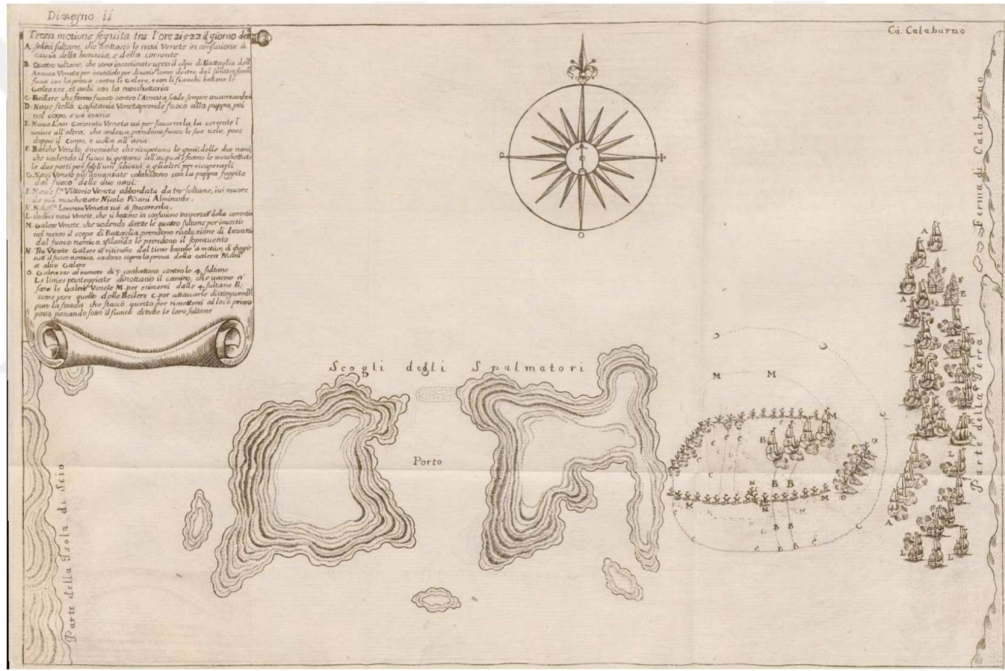
Görsel 17 Osmanlı ve Venedik kalyonları arasındaki mücadelenin başlangıcı⁴²

Kaptan Priuli, rüzgâr üstünde ilerleyen Osmanlı kalyonlarının karşısında bekleyerek savunma yapmak yerine geride kalan kalyonlarıyla arasını açma pahasına öne çıktı. Bu hamlesiyle beş Venedik kalyonunu büyük bir tehlikeye sokarken, hızla üzerlerine ilerleyen Osmanlı kalyonlarının mesafesini doğru tahmin edemeyerek, lenger halatlarını erken kestirdi. Bunun neticesinde beş kalyon dışındaki on altı kalyon boğazın akıntısına kapılarak saftan uzaklaştı. Savaşın başlangıç safhasının tasvirinde (Görsel 17), Fevkalade Kaptan'ın kullandığı Stella Maris, San Vittorio, Leon Coronato, Drago Volante ve Madonna della Salute'nin rüzgâr üstünde yaklaşan on altı

⁴¹ Eserin müellifi 6 kalyonun önde kaldığını iddia etmiştir.

⁴² Dell' acquisto e del ritiro dei Veneti dall' isola di Scio Nell' anno MDCXCIV, s. 86-87.

Osmanlı kalyonunu (H) top atışıyla karşıladıkları görülür. Bu anda Kaptan Priuli ikinci bir hata daha yaparak, henüz Osmanlı kalyonları top menziline girmeden, muhtemelen panik halinde bombardımana başladı. Diğer kaptanlar da Kaptan Priuli'yi taklit edince Venedik kalyonları, Osmanlı saldırısına karşı tek etkili savunmaları olan isabetli ve sürekli top ateşi şanslarını da boşa harcadı. Beş kalyonun tehlikeli bir konumda olduğunu fark eden saff-ı harp düzenindeki diğer on altı Venedik kalyonu (G) rüzgâr altında kalmalarına rağmen destek olmak için hareket geçmeye çalıştı.

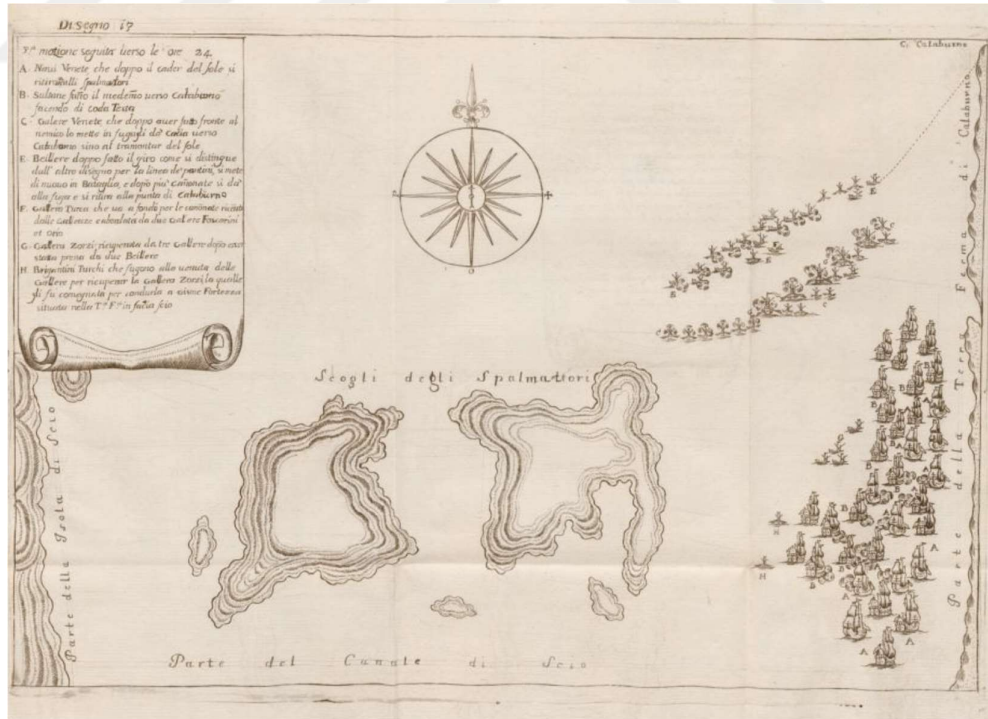
Görsel 18 Osmanlı ve Venedik kalyonları arasındaki mücadele⁴³

Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa, önde kalan Venedik kalyonlarının panik halinde başlattıkları top atışına karşı ihtiyatlı davrandı ve iyice yaklaştıktan sonra rakibine karşılık vermeye başladı. Osmanlı kalyonları düz bir hat halinde ilerlemeyi başarırken, öncü Venedik kalyonları arasında ciddi mesafe oluşmuştu.⁴⁴ Hüseyin Paşa, bu durumdan yararlanarak, bordalama ve ablukaya alarak topa tutma usulüyle savaşıma meyilli olan Osmanlı kalyon kapudanlarını, Midilli Deniz Savaşı'nda olduğu gibi saff-ı harp düzeninde sağlam bir savunma oluşturamayan,

⁴³ Dell' acquisto e del ritiro dei Veneti dall' isola di Scio Nell' anno MDCXCIV, s. 90-91.

⁴⁴ Dell' acquisto e del ritiro dei Veneti dall' isola di Scio Nell' anno MDCXCIV, s. 88.

dağınık ve her taraftan saldırıya açık olan beş Venedik kalyonu üzerine gönderdi. Savaşın bu safhasının tasvirinde (Görsel 18), Osmanlı kalyonlarının (A) Anadolu kıyılarına sıkıştırdıkları hareketsiz kalan Venedik kalyonlarına gerçekleştirdikleri hücum fark edilir. Dört Osmanlı kalyonu, Kaptan Pruili'nin idaresindeki Stella Maris'i (D) etrafını kuşattı. Ablukaya alınan kapudâne kalyonu bir süre sonra yanmaya başladı ve yardımına giden Leon Coronato'ya da alevler sıçrayınca iki kalyon battı (E). Dört Osmanlı kalyonu da Nicolò Pisani'nin emrindeki patrona kalyonu San Vittoria'ya (I) bordaladı ve güvertesine asker çıkardı. Saff-ı harp düzeninde geriden savaşa dahil olan on iki Venedik kalyonu (L) akıntı yüzünden birbirine çarpıp dağılınca, Osmanlı kalyonlarının bir kısmı saff-ı harp düzeninde, bu düşman kalyonlarına alabanda ateş açtı. Ön ve arka hatta dağılan kalyonlar arasında sağlam kalmayı başaran Kaptan Bartolomeo Contarini ise San Lorenzo kalyonu ile Osmanlı saflarına dalarak bazı kalyonları kurtardı (K).

Görsel 19 I. Koyunadaları Savaşı'nın son safhası⁴⁵

⁴⁵ Dell' acquisto e del ritiro dei Veneti dall' isola di Scio Nell' anno MDCXCIV, s. 96-97.

Önceki deniz savaşlarında, birkaç defa bordalama ve ablukaya alıp topa tutma saldırılarıyla rakiplerinin gerek kapudâne gerekse diğer kalyonlarını batırma girişiminde bulunan, fakat başarılı olamayan Osmanlı kalyonları bu defa Venediklilerin kapudâne kalyonu Stella Maris ile birlikte Leon Coronato ve Drago Volante'yi imha edebildi. Fevkalade Kaptan Girolamo Priuli de hatalı kararlarının bedelini canıyla ödedi. Kapudâne kalyonuyla birlikte üç kalyonun kaybedildiği sırada, akıntıya kapılıp dağılan Venedik kalyonlarından bazıları, büyük çabalarla her biri dört veya beş Osmanlı kalyonu tarafından ablukaya alınan San Vittoria ile Osmanlı kalyonlarının bordaladıktan sonra güvertesine asker çıkardığı Fama Volente'yi kurtardı. San Vittoria'da mürettebatından biri olan Antonio Sala, Osmanlıların tam üç defa kalyona asker çıkardığından ve altı saat boyunca mücadele ettiklerinden bahsederken, bu direniş sırasında kendileri tarafından kullanılan el bombalarının rakiplerine zarar vermekten ziyade kullananları tehlikeye attığına da dikkat çekmişti.⁴⁶ Savaş sona erdiğinde Venedikliler üç kalyon ve iki mavnayla birlikte iki bine yakın denizci kaybetmişti.⁴⁷

Osmanlı kalyon kapudanları, I. Koyunadaları Savaşı'nda büyük bir zafer kazanırken, taktik anlamda zorluk yaşamadı. Osmanlı kalyonları, savaşın başında saff-ı harp düzenini andıran bir şekilde arka arkaya dizilerek harekete geçti. Anlaşıldığı kadarıyla, Sakız Boğazı'nı kadirgalarla yan yana aşmak zorunda oldukları için kalyonlar arka arkaya hizalandı ve Anadolu kıyılarına yakın bir şekilde ilerledi. Bu nedenle, Osmanlı kalyonlarının borda hattı yerine saff-ı harbe yakın bir düzenle hareket etmelerinde, taktik gerekçeler yerine boğazın koşullarının belirleyici olduğu ileri sürülebilir. Keza kalyon kaptanları savaş planını, saff-ı harp taktiğine uygun şekilde bütün kalyonları tek bir saf halinde ve kesintisiz borda ateşiyle hücumla geçirilmesi üzerinden değil her kalyonun kendi emsaliyle mücadele etmesi üzerinden belirlemişti. Gelgelelim Venedik kaptanlarının taktik ve düzen hataları Osmanlı kapudanlarının savaş planına harfiyen uymalarını gerektirmemişti. Venedik kaptanları

⁴⁶ Antonio Sala, *La pratica, in teorica del soldato instruito in terra di Antonio Sala da Brescia*, Venezia 1697, s. 8.

⁴⁷ Yakın zamanda bu kalyonlardan bazılarının ait batıklar tespit edilmiştir, bkz. Harun Özdaş, "1695 Koyun Adaları Deniz Savaşları Batıkları", *TINA: Denizcilik Arkeolojisi Dergisi*, S. 10 (2018), s. 97-98.

bütün kalyonların katıldığı güçlü bir savunma hattı oluşturamamıştı. Osmanlı mîrî kalyonları, Garp Ocakları kalyonlarının katılmadığı bu mücadelede, uzun yıllardır ısrarla denedikleri bordalama ile ablukaya alıp topa tutma taktiğini rüzgâr altında ve savunmasız kalan Venedik kalyonlarına karşı bu kez daha organize ve etkili bir şekilde uygulayarak zafere ulaştı.

Venedik tarihçilerden bir kısmı, Venedik kaptanlarının kadirga ve galeazzalar ile kalyonlarla ayrı ayrı saf oluşturmalarını bir hata olarak değerlendirmişti. Kalyon taktikleri ve düzenlerine vakıf olan denizci kökenli anonim tarihçi ise bu görüşe itiraz ederek, Koyunadaları ile Sakız Boğazı arasında hizalanan savaş gemilerinin bir arada hareket etme ihtimallerinin olmadığına dikkat çekmişti. İkinci olarak, Venedik kalyonlarının birbirlerinin arkasında sıralanmasının, yani saff-ı harp düzeni oluşturmalarının artık kanun haline geldiğini vurgulamıştı. Venedik kalyonları her koşul ve şartta saff-ı harp düzenine göre hareket etmeliydi.⁴⁸ Gelgelelim Venedik kalyon kaptanları, dört yıl önceki savaşta sayıca üstün Osmanlı kalyonları karşısında kendilerine üstünlük kazandıran saff-ı harp taktiğine göre savaşmayı bu defa başaramadı. Mücadelenin başından itibaren rüzgâra karşı hücumla kalkmak ve saf düzenini koruyamamak gibi basit hatalar yaparak Osmanlı kalyonlarının işini kolaylaştırdılar. Hatta bu sayede öncü kalyonlara yardım etmek isterken dağılan 12 Venedik kalyonuna Osmanlı kalyonlarının bir kısmı saff-ı harp taktiğiyle saldırma fırsatı dahi yakaladı.

Venedikliler açısından mağlubiyetin yolunu açan en ciddi taktik hata ise Fevkalade Kaptan Girolamo Priuli'nin rüzgâr altındayken hücum eden taraf olmak istemesiydi. Saff-ı harp taktiğini açıklayan talimatlarda, rüzgâr altında kalan kalyonlarla hücumla geçmek kesinlikle tavsiye edilmiyordu. Hatırlanacağı üzere, saff-ı harp taktiğinin ilk nüvesi kabul edilen 1653 tarihli talimatnamenin yedinci maddesinde, amiral kalyonu düşman donanması karşısında rüzgâr üstüne çıkarsa bütün kalyonların amiral kalyonunun dümen suyunu takip ederek düz bir saf oluşturmaları, aksi durumda, amiral kalyonu düşmanın karşısında rüzgâr altında

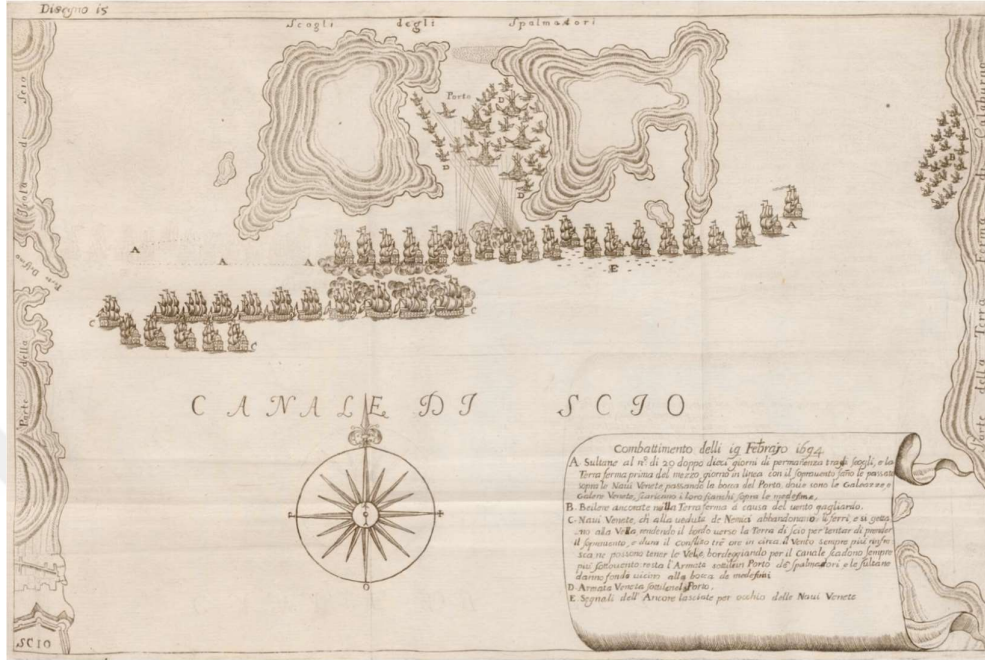
⁴⁸ “Confronto, e correzioni agli sbagli presi nella sua storia dall'autroe Garzoni sopra l'acquisto, e il ritiro da Scio”, içinde **Dell' acquisto e del ritiro dei Veneti dall' isola di Scio Nell' anno MDCXCIV**, s. 45-46.

kalırsa diğer kalyonların da savunma yapmak için amiral kalyonuyla tek ve sabit bir saf oluşturmaları emredilmişti.⁴⁹ Kaptan Priuli, sonraki talimatnâmelerde yeni maddelerle geliştirilen bu talimata uyabilir ve özellikle 1097 (1686) yılında gerçekleşen deniz savaşlarını yorumlarken de temas edildiği üzere, rüzgâr altında kalan kalyonları yan yana getirerek güçlü bir savunma hattı oluşturulabilirdi. Diğer taraftan, Kaptan Priuli'nin bunu tercih etmemesinin arkasında aynı deniz savaşlarında hem Osmanlı hem de Venedik kaptanlarının rüzgâr altında olmalarına rağmen kalyonlarla hücum kalkmalarının etkisi de olabilirdi.

6.2.1.4. II. Koyunadaları Deniz Savaşı: Osmanlı Kalyonlarının Saff-ı Harp Taktiğiyle İlk İmtihani

Osmanlıların, Venedik donanması karşısında önemli bir zafer kazanmalarına rağmen ana hedef olan Sakız'ın fethedememeleri iki donanma arasında kısa süre sonra ikinci defa bir deniz savaşının meydana gelmesine zemin hazırladı. İlk savaşa göre daha az bilgiye erişilmesine karşın iki tarafın taktik ve düzenleriyle alakalı genel bir fikre ulaşılabilmektedir. Venedikliler ilk savaşta aldıkları yenilginin yaralarını sarmakla uğraştıkları için Osmanlı donanmasının 5 Receb'de (19 Şubat) tekrar hareketle Sakız Boğazı'ndan geçmesine müdahale edememişti. Osmanlı kalyonları Koyunadaları'nın güneyine inip Delfino Limanı'na doğru seyrederken, Venedik kadırgaları Koyunadaları'nda demirlemiş halde ve kalyonlar Delfino Limanı'nda bakımdaydı.

⁴⁹ **Fighting Instructions**, s. 101-102; Mostarda, "L'evoluzione tattica della marina inglese", s. 192-193.

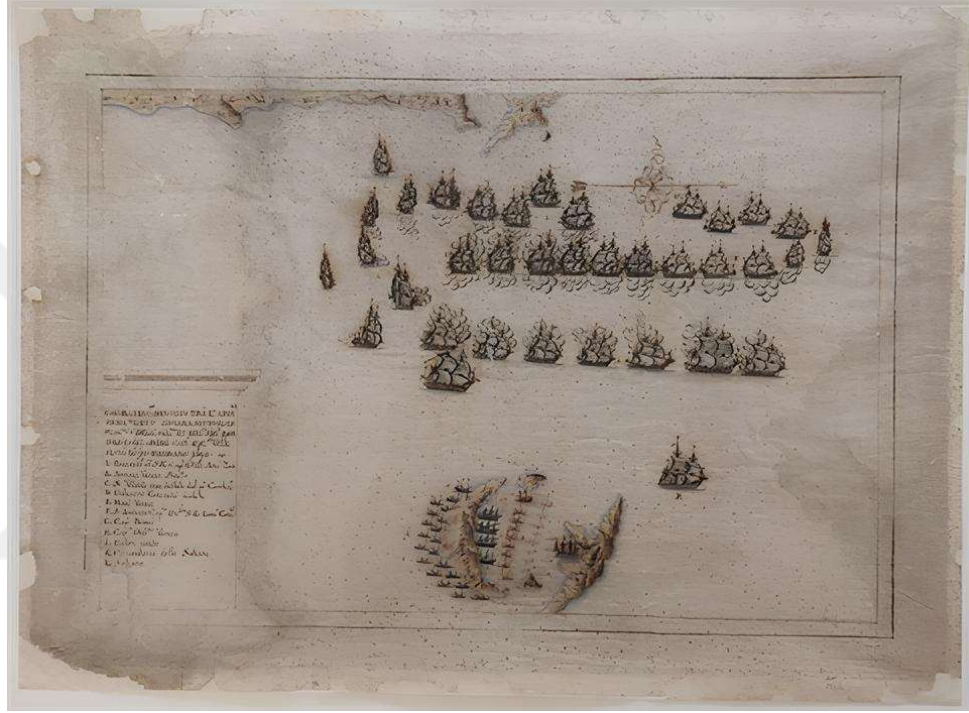
Görsel 20 II. Koyunadaları Savaşı'nın ilk safhası⁵⁰

Mîrî Kalyonlar Kapudanı Mezemorta Hüseyin Paşa, 5 Receb'in (19 Şubat) öğle saatlerinde yirmi kalyonla Koyunadaları limanında demirleyen Venedik kadirga ve galeazzalarına saldırmak için harekete geçti. Savaşın başlangıcıyla ilgili tasvirde (Görsel 20), Osmanlı kalyonlarının borda hattına göre yan yana dizilmiş halde Koyunadaları'na ulaştığı ve limanda demirleyen Venedik kadirgalarına bombardıman başlattığı görülür. Girolamo Priuli'nin ölümü üzerine fevkalade kaptan tayin edilen Bartolomeo Contarini, savaşla alakalı raporunda, rakibinin hücumu geçtiğini fark ettiği anda on altı Venedik kalyonuyla Sakız'dan ayrıldığı ve rüzgâr avantajı sayesinde kalyonları iyi bir düzende safa sokarak (*posta la mia squadra in cordone, e in buonissima ordinanza*) Osmanlı kalyonlarına yaklaştığını açıklamıştı (C).⁵¹ Hüseyin Paşa saff-ı harp düzeninde üzerine gelen Venedik kalyonlarına karşı Osmanlı kalyonlarını önceki savaştan farklı bir düzende mücadeleye hazırladı. Darboğaz olarak isimlendirilen mevkiye, “*kapudane-i hümayûn beş kıt'a kalyon ile Darboğaz yanında rüzgâr üstünde ve sâir kalyonlar rüzgâr altında bulunup sefâin-i müşrikîni ortaya*”

⁵⁰ Dell' acquisto e del ritiro dei Veneti dall' isola di Scio Nell' anno MDCXCIV, s. 102-103.

⁵¹ Relazione del nobile Bartolommeo Contarini, s. 19.

aldı.⁵² Tasvirde, Venedik kalyonlarını karşılayan ve rüzgâr üstünde olan 5 Osmanlı kalyonu fark edilir. Rüzgâr altında kalan Osmanlı kalyonları da limanda kalan Venedik kürekli gemilerini (D) bombalamayı sürdürmüştür.

Görsel 21 II. Koyunadaları Deniz Savaşı'nın diğer bir tasviri⁵³

Savaşın ikinci safhasında, kalyonlar arasında üç saatten fazla süren bir çatışma meydana geldi. Kaptan Contarini uzun bir süre iki tarafın kalyonların tüfek atışı mesafesine kadar birbirlerine yaklaşmaya çalıştıklarını belirtir. Üç dört defa birbirlerinin yanından geçen kalyonlardan top atışı yapılmamıştı.⁵⁴ En sonunda saff-ı harp düzenindeki Venedik kalyonları saldırıya başladığında, Hüseyin Paşa rüzgâr üstüne çıkardığı beş kalyonla rakibinin hücumunu karşıladı. Mücadele sürerken rüzgâr altında kalan on beş Osmanlı kalyonu önce orsalayarak ve ardından tiramola atarak Venedik kalyonlarının önünde manevra yapmaya başladı. Savaşın bu safhasının tasvirinde (Görsel 21), bir taraftan Venedik kalyonlarının Osmanlı kalyonlarına borda

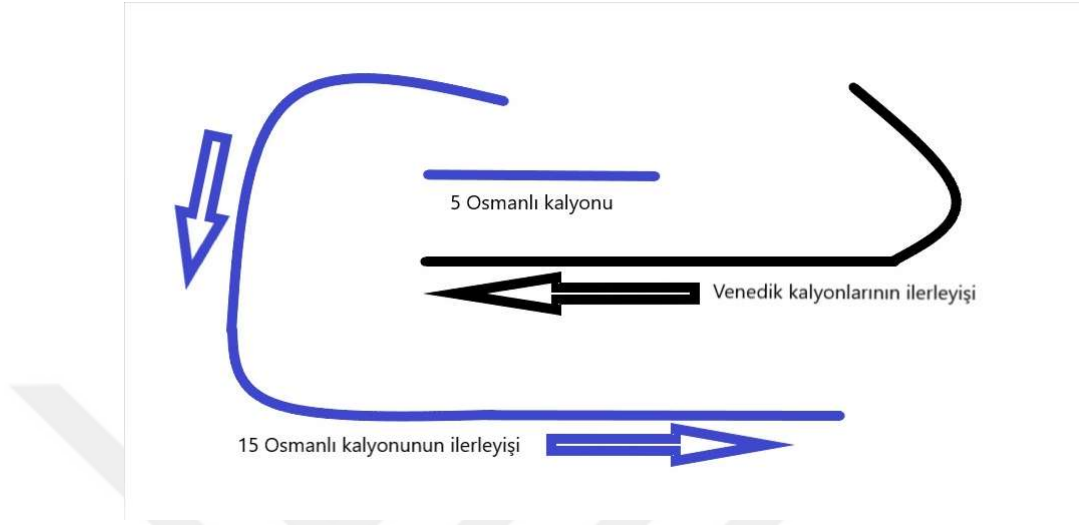
⁵² *Târih-i Râşid*, c. I, s. 489.

⁵³ <https://www.archiviodeliacomunicazione.it/sicap/Disegni/2174/?WEB=MuseiVE> (Erişim Tarihi: 06.03.2024).

⁵⁴ *Relazione del nobile Bartolommeo Contarini*, s. 20.

ateşiyile düzenledikleri saldırı, diğer taraftan da rüzgâr altında kalan on beş kalyonun Venedik kalyonlarını “ortaya almak” için tiramola attığı görülür. Tasvirde referansla hazırlanan plandan (Görsel 22) daha iyi anlaşılacağı üzere, on beş Osmanlı kalyonu rüzgâr üstüne çıkmak için orsaladıktan sonra tiramola yaparak Venedik kalyonlarının önünden geçmişti; ardından saff-ı harp düzeninde ve rakibine paralel şekilde ilerleyerek borda ateşi başlatmıştı. Hüseyin Paşa’nın bu hamlesi sayesinde saff-ı harp düzeni kazanan Osmanlı kalyonları aralarına aldıkları Venedik kalyonlarını şiddetli bir bombardımanla zarar verebildi. İlk savaşta ağır hasar gördükleri için mücadeleyi sürdürmekte zorlanan Venedik kalyonları saff-ı harp düzenini koruyamadı. Kaptan Contarini, Osmanlı kalyonlarının saldırısı başladıktan sonra gücünün azaldığını ve 4 kalyonun savaştan düştüğünü belirtir. Kalyonlardan üçü alev alırken, San Vittoria’nın dayanacak hali kalmamıştır.⁵⁵ Rakiplerinin Koyunadaları’ndan ve birbirlerinden uzaklaştığını fark eden Osmanlı kalyonlarından ikisi, Fama Volante’ye bordalayıp asker çıkardı. Fama Volante mürettebatı Osmanlı denizcilerini püskürttü, fakat mücadeleyi sürdüremeyip Sakız’a döndü. Düşman kalyonunu çevreleyen Osmanlı kalyonları ve saf düzeni zayıflayan Venedik kalyonları arasında akşama kadar çatışmalar devam etti ve en sonunda Venedik kalyonlarının hepsi savaştan geri çekildi. 55 toplu Venedik kalyonu da geri çekiliş esnasında Osmanlı kalyonlarından atılan toplardan birinin cephanesine isabet etmesi sonucunda yanarak battı.

⁵⁵ *Relazione del nobile Bartolommeo Contarini*, s. 20.

Görsel 22 Savaş sırasında Osmanlı ve Venedik kalyonlarının hareketleri

1101 (1690) yılında meydana gelen Midilli Deniz Savaşı'nda bulunan Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini, I. Koyunadaları Savaşı'nda Girolamo Pruiili'nin yaptığı hataları tekrarlamamıştı. Rüzgâr üstüne çıkardığı kalyonlarla saff-ı harp düzeninde Osmanlı kalyonlarına karşı ilerlemişti. Ancak, bu defa karşısında kalyonları idare etmede sıkıntı yaşayan ve bu yüzden sayı üstünlüğünü avantaja çevirecek taktikleri uygulamaktan aciz tecrübesiz bir rakip yoktu. Mezemorta Hüseyin Paşa, Venedik kalyonlarının hücumuna karşı iki aşamalı bir plan yaptı. İlk safhada, saff-ı harp düzeninde saldırıya başlayan Venedik kalyonlarını, rüzgâr üstünde kalan 5 kalyonla savundu. Kaptan Priuli gibi rüzgâr altında kalan kalyonlarla hücum çıkma hatasına düşmeyen Hüseyin Paşa, on beş kalyonu düşman kalyonlarının saldırısı hafifleyene kadar beş kalyonun arkasında koruma altına aldı. Bu sayede on beş kalyonun uygun anda orsalayarak rüzgâr üstüne çıkmasını sağladı. Venedik kalyonlarının önünden geçen ve akabinde saff-ı harp düzeninde arka arkaya sıralanan Osmanlı kalyonları, düşman kalyonlarına paralel şekilde ilerleyerek alabanda ateşi başlattı. Böylece Osmanlı kalyonları Venedik kalyonlarını iki taraftan top ateşine tuttu ve saftan ayrılan kalyonlara bordalama şansı yakaladı. Savaşın sonunda, Hüseyin Paşa'nın planı ve iyi yönetimi ile Osmanlı kapudanlarının uyumu sayesinde kalyonlar ilk defa saff-ı harp taktiğini başarılı bir şekilde tatbik ederek Venediklilere karşı galip geldi.

Osmanlı denizcilik tarihinde müstesna bir yere sahip olan Koyunadaları Deniz Savaşları zaferleri, Osmanlı kalyonlarının taktik ve düzen anlamında ortaya koydukları açısında da istisnai hususiyetlere haizdir. Osmanlı kalyon kapudanları ilk savaşta, birçok mücadelede mağlup olmalarına sebebiyet veren bordalama ve ablukaya alarak topa tutma taktiğini daha organize ve etkili bir şekilde tatbik ederek galibiyete ulaştı. İkinci savaşta ise saff-ı harp taktiğini, yine düzenli ve etkin bir biçimde icra ederek rakibine üstünlük kurdu. Böylece kısa aralıklarla meydana gelen iki savaşta Osmanlı kalyonları hem geleneksel hem de yeni savaş taktiğiyle Venedik kalyonlarını mağlup etmeyi başardı. İlk savaşta mağlubiyetin ardından Osmanlı kapudanlarının kalyon toplanmasını etkili kullanmak yerine hâlâ eski usulde kalyonlara asker çıkararak savaşmasından umut devşiren Venedikliler⁵⁶, ikinci savaşta saff-ı harp taktiğiyle mücadele eden rakiplerini hafife almanın cezasını çekti.

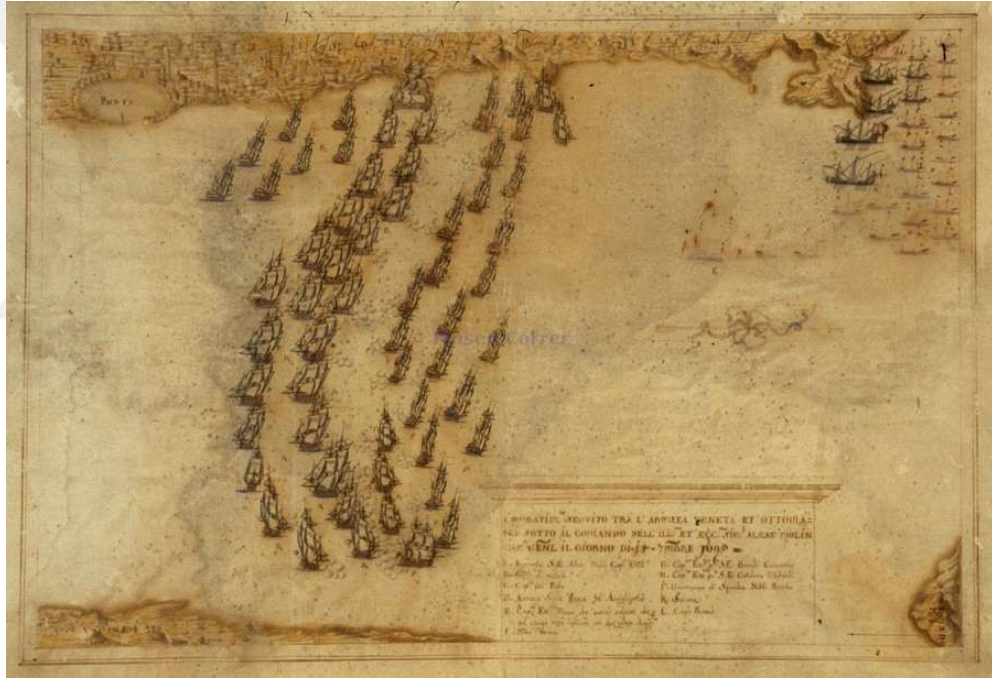
6.2.1.5. Sakız Boğazı ve Gera Körfezi Deniz Savaşları: Donanmanın Saff-ı Harp Acemilikleri

Osmanlı donanması karşısında Koyunadaları'nda iki deniz savaşını kaybeden ve bu yüzden işgal ettikleri Sakız'ı savunmadan Osmanlılara terk eden Venedikliler, aynı yıl rakiplerinden rövanşı almak için hazırlıklara başlamıştı. Koyunadaları ve Sakız zaferlerinden sonra Osmanlı donanmasının, Mora'da kaybedilen yerleri geri almak için bir sefer düzenleyen Osmanlı kara ordusuna destek olma teşebbüsünün yarım kalması da Venediklileri cesaretlendirmişti. Başkomutan Alessandro Molin ve Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini, yirmi beş kalyon, yirmi kadirga, altı galeazza ve dört ateş gemisiyle 4 Safer 1107'de (14 Eylül 1695) Sakız Boğazı'na ulaştı. Osmanlılar cephesinde ise Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa, 17 Zilka'de 1106'da (29 Haziran 1695) on üç mîrî kalyon ile İstanbul'dan ayrıldı. Foça Limanı'nda iken Mısır'dan dönen yedi mîrî kalyon ve on üç Garp Ocağı kalyonu donanmaya katıldı. Venediklilerin saldırıya geçeceğinden haberdar olan Hüseyin Paşa, savaşçı açık denize taşımak yerine Sakız Boğazı'nda kalmayı tercih etti.

Başkomutan Alessandro Molin Osmanlı donanmasıyla savaşmaya karar verdiği günden itibaren Akdeniz rüzgârlarının hışmından kurtulamadı. Seferin

⁵⁶ Doğan, **Venedikliler ile Dahi Sulh Oluna**, s. 94.

başından sonuna kadar rüzgârlar, Venedik donanmasına zaman kaybetmesine ve yelkenli ve kürekli gemilerin uyumlu şekilde hareket etmesine mâni oldu. Osmanlı donanmasına Sakız'da saldırmak isteyen Venedikliler, Sisam Adası'ndan ayrıldıktan sonra rüzgârlar yüzünden kalyonlar ile kadırgaların aynı anda Sakız Boğazı'ndan geçirmeyi başaramadı. Bu durum, rüzgâr avantajına sahip olmasına rağmen Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini'yi Osmanlı kalyonlarına saldırmaktan alıkoydu ve Başkomutan Molin'in idaresindeki kadırgaları boğaza sokmak için geri dönmek zorunda bıraktı.

Görsel 23 Osmanlı ve Venedik kalyonlarının Sakız Boğazı'ndaki mücadelesinin tasviri⁵⁷

Mezemorta Hüseyin Paşa, kadırgalara nezaret etmek için rüzgâr avantajını feda eden Venedik kalyonlarına hücum etme şansını kaçırmadı. Savaşla alakalı bir tasvirde (Görsel 23), Osmanlı ve Venedik kalyonlarının Sakız Boğazı boyunca yayıldıkları fark edilir. İki saf halinde görülen Venedik kalyonları saff-ı harp düzeninde bir savunma hattı oluştururken, rüzgâr üstüne çıkan Osmanlı ve Garp Ocakları kalyonları da saff-ı harp düzeninde ve rüzgâr üstü konumda oldukları için hareket halinde gösterilir.

⁵⁷ <https://www.archiviodellacomunicazione.it/sicap/Disegni/2172/?WEB=MuseiVE> (Erişim Tarihi: 12.03.2024).

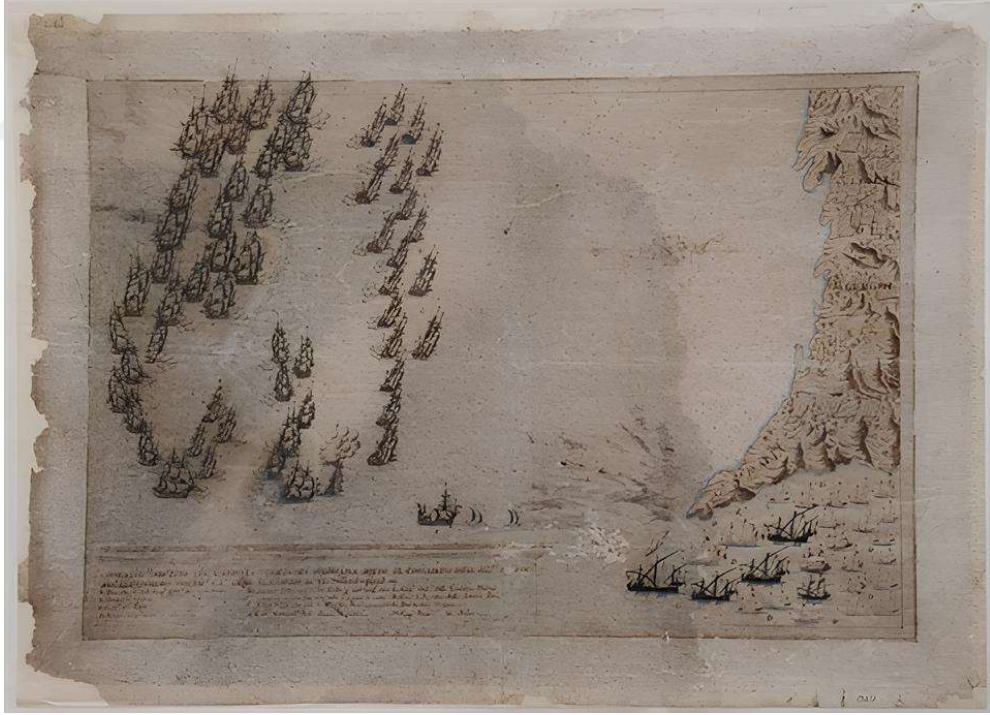
Aslında Kaptan Contarini, otuz üç Osmanlı kalyonuna karşısında yirmi beş Venedik kalyonunu hizaya sokmaya vakit ayıramadığı için kalyon kaptanlarına bulundukları yerde saf düzeni almasını emretmişti. Fevkalade Kaptan, Sakız'ın dar boğazında yan yana dizilen kalyonların hareket kabiliyetini yitirmesinden ve Başkomutan Molin'in emrindeki kadirgaları muhafaza edememe ihtimalinden korkmuştu. Bu endişelerle aldığı karar yüzünden savaşın başında kullandığı kapudâne kalyonu San Lorenzo Giustinian ve iki kalyonla Venedik safının önünde tek başına kaldı. Hüseyin Paşa, I. Koyunadaları Savaşı'nda Venedik fevkalade kaptanın ölümüne ve kapudâne kalyonun batmasına yol açan bu hatayı fırsata çevirmek için emrindeki kapudâne kalyonuyla harekete geçti. Yüksek ihtimalle bordalama ve ablukaya alarak topa tutma saldırılarında daha mahir oldukları için bir Cezayir ve bir Tunus kalyonunu da yanına alarak Venedik kapudâne kalyonuna ve diğer iki Venedik kalyonuna saldırdı. Girolamo Pruiili'den daha tecrübeli bir kaptan olan ve Midilli Deniz Savaşı'nda Osmanlı kadirga ve kalyonlarının bu tarz saldırılarına aşina olan Kaptan Contarini, bordalamadan önce iyice yaklaşımlarına müsaade ettiği Garp Ocaklarını kalyonlarını şiddetli top atışıyla püskürtmeyi başardı.

Hüseyin Paşa, önceki savaşta olduğu gibi rüzgâr altında ve safın önünde hareketsiz kalan Venedik kaptanlarının panik yapmadığını ve becerisizlik göstermediğini fark edince bordalama saldırıyı durdurdu. Bu andan itibaren iki tarafın kalyonları dar Sakız Boğazı'nda saff-ı harp düzeni aldı ve karşılıklı borda atışlarıyla akşama kadar mücadele etti. Dönemin tarihçilerinden Comillo Contarini, bordalama saldırıyı savuşturan Kaptan Contarini'nin Venedik kalyonlarını, Osmanlı saflarına çevirerek saldırıya geçtiğini belirtir. Buna göre, Osmanlı ve Venedik kalyonları saf düzeninde Sakız kıyılarından Anadolu kıyılarına kadar tam altı kere karşılıklı top atışı gerçekleştirdi.⁵⁸ Bu ifadelerden, iki tarafın kalyonlarının Sakız Boğazı'nda saff-ı harp düzeninde birbirleriyle savaştıkları ve kıyılara yaklaştıklarında manevra yapıp tekrar saff-ı harp düzeni alarak mücadeleyi sürdürdükleri anlaşılır. Nitekim savaş görselinde de özellikle Osmanlı kapudanlarının, yer yer ayak uyduramayan kalyonlar olmasına rağmen boğaz boyunca arka arkaya Venedik kalyonlarının önünden geçerek alabanda ateş açtığını gösterir. Taraflar bu mücadelede birbirlerine karşı üstünlük

⁵⁸ Contarini, *Istoria della guerra di Leopold Primo*, c. II, s. 502.

sağlayamadıkları ve saflarını bozmadıkları için Sakız Boğazı'nda meydana gelen savaşın kazananı olmadı. Gece vakti Venedik kalyonları kadırgalarla birlikte Osmanlı kalyonlarının ağına düşmeden Koyunadaları'na çekildi.

İlk savaştan sonraki üç gün boyunca Osmanlılar ve Venedikliler hasar gören kalyonlarının tamiriyle ilgilendi ve sıcak bir çatışmaya girmede. Kaptanıderya Hüseyin Paşa İzmir Körfezi girişindeki Saip Adası ve Karaburun İskelesi'nde demirleyen kadırgalarla birleşmeyi uygun görürken, Kaptan Contarini fırtınaya kapılıp Midilli'ye savrulan kadırgaların peşinden gitmek zorunda kaldı. Kaptanların bu tercihleriyle ikinci deniz savaşı Midilli Adası'nın güneyine taşındı. Hüseyin Paşa, savaştan önce rakibinin dağılan ince donanması üzerine kalyonlar sevk etti, fakat Kaptan Contarini'nin müdahalesiyle bu kalyonlar amaçlarını yerine getiremedi.

Görsel 24 Osmanlı ve Venedik kalyonları arasında Gera Körfezi önünde meydana gelen savaşın tasviri⁵⁹

⁵⁹ <https://www.archiviodellacomunicazione.it/sicap/Disegni/2171/?WEB=MuseiVE> (Erişim Tarihi: 15.04.2024).

Mezemorta Hüseyin Paşa, Midilli Adası'nın güneyinde, Gera Körfezi'nde Venedik kalyonlarıyla savaşıma kararı aldığı anda ilk olarak otuz üç kalyonu üç filoya ayırdı. Merkezde yer alan on kalyonun başına kapudâne kalyonuyla kendi geçerken, patrona ve riyâle kapudanlarını ikinci ve üçüncü filoları yönetmekle görevlendirdi. Hüseyin Paşa, kalyonları iyi şekilde yönetebilmek ve özellikle Garp Ocakları kalyonlarını kontrol edebilmek için bu kararı almış olmalıydı. Savaşın tasvirinde (Görsel 24), üç filoya ayrılan Osmanlı kalyonlarının, saff-ı harp düzeni olarak ve rüzgâr üstüne çıkarak saldırıya geçtikleri görülür. Buna karşılık Kaptan Contarini, rüzgâr altında kalmanın etkisiyle merkezde kapudâne kalyonu ve yanında kaptanların mevkilerine göre yirmi beş kalyonu saff-ı harp düzeninde hizalayarak sabit bir hat oluşturdu.

Mezemorta Hüseyin Paşa, hazırlıkları tamamladıktan sonra 9 Safer'de (19 Eylül) Venedik kalyonlarına saldırarak savaşı başlattı. Mücadelelerin ilk saatlerinde Osmanlı kalyonları rakiplerinin birkaç kalyon kaptanını öldürdü. Ne var ki savaş ilerledikçe iyi bir savunma hattı oluşturan Venedik kalyonları, Osmanlı kalyonlarının hücumunu yavaşlattı ve saflarını bozdu. Hüseyin Paşa, kalyonları üç filoya ayırarak olası karışıklıkları önlemek istemişti, fakat muhtemelen kapudanlar arasındaki uyum ve disiplin eksikliği henüz aşılamadığı için beklediği sonucu alamadı. Savaşın görselinde, Osmanlı kalyonlarının saff-ı harp düzeninde ilerlemeye çalıştıkları, fakat manevra yaparken aralarındaki düzen ve hiyerarşiyi bozdukları fark edilir. Bunun sonucunda, kalyonların bir kısmı saff-ı harp düzenine sadık kalarak savaşmayı sürdürürken, diğer kısmının Venedik hattı karşısında hareketsiz kaldığı anlaşılır. Saff-ı harp düzeninde ilerlemeyi ve manevra yapmayı başaramayan Osmanlı kalyonları, Venedik kalyonlarının şiddetli top ateşine maruz kaldı ve iki mîrî kalyon aldığı top darbelerinden dolayı battı. Bir Garp Ocağı kalyonu da savaştan çekildi. Böylece Osmanlı kalyonlarının saff-ı harp düzeni sarsıldı.

Mücadelenin ilk safhasında, kalyonları saff-ı harp taktiğiyle savaştırmakta başarısız olan Hüseyin Paşa, mağlup olma riski ortaya çıkınca İzmir Körfezi'ne çekilmek istedi. Venedikliler bir zafere çok yakinken, beklenmedik bir anda kalyon savaşlarının en tehlikeli kazalarından biri gerçekleşti. Osmanlı kalyonlarından atılan bir top, 44 toplu San Giovanni Battista Piccolo'nun cebehânesine isabet etti ve savaşın

seyri bir anda değişti. San Giovanni Battista Piccolo yanmaya başladı ve sıçrayan alevler hemen yanındaki 62 toplu San Giovanni Battista Grande'yi de tutuşturdu. Venediklilerin iki kalyonu bütün müdahalelere rağmen yanıp batarken, alevlerin sıçradığı 66 toplu Redentor del Mondo güçlkle kurtarıldı. Üç kalyonun başına gelenler, Venedik safinın dağılmasını da tetikledi. Kiralık yedi ticarî kalyon saftan ayrılıp Midilli'ye döndüğü için Kaptan Contarini'nin emrinde on altı kalyon kaldı.

Savaşın tasvirinde, Osmanlıları yeniden savaşa ortak eden olayların Venedik safinın en solunda meydana geldiğı fark edilir. Yanan kalyonun etrafında diğerkalyonların bulunduğı görülürken, üç Venedik kalyonun da Hüseyin Paşa'nın mevzi tuttuğı merkeze doğru harekete geçtiğı göze çarpar. Hüseyin Paşa ise talihin dönmesinden istifade etmekte gecikmedi ve otuz kalyonla yeniden hücumla kalktı. Venedik safı bozulduğı için yüksek ihtimalle geride kalan kalyonların bir kısmına bordalama ve ablukaya alıp topa tutma şansı yakalayan Osmanlı kapudanları, akşama kadar devam eden mücadeleden düşmanın on kalyonuna daha ağır hasar verdi. Osmanlı kalyonlarının ikinci saldırısında hasar gören kalyonlardan üçünü daha yitiren Kaptan Contarini, gece karalğında Midilli'ye çekildi.

Osmanlı kalyonları Gera Körfezi Deniz Savaşı'nda büyük bir galibiyet elde ederken, bu defa taktik ve düzen anlamında ciddi sıkıntılar yaşadı. Kaptanıderya Hüseyin Paşa, savaş öncesinde donanmayı üç filoya ayırarak hem kalyonları saff-ı harp düzeninde saldırmaya hazırladı hem de disiplinsizlik ve uyumsuzluğun önüne geçmek istedi. Ancak savaşın ilk safhasında tedbiri semeresini vermedi. Özellikle Garp Ocakları kalyonları ile mîrî kalyonlarını, saff-ı harp gibi uyum ve disiplin isteyen bir taktikle savaştırma teşebbüsü neredeyse büyük bir hezimete sebep olayazdı. Bu açıdan, Mezemorta Hüseyin Paşa ve kalyon kapudanları, Sakız Boğazı'ndaki savaşın ardından açık denizde saff-ı harp düzeninde hareket etmenin ve manevra yapmanın zorluklarını ilk defa tecrübe etmişti. Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini ise rüzgâr altında kalan kalyonları, kitabına uygun şekilde saff-ı harp düzeninde birbirlerine yakın ve borda ateşi düzenleyecek şekilde safa sokarak güçlü bir savunma hattı oluşturdu. Dikkat çekici olan durum ise Venedik kalyonlarının savunma hattının bozulmasının, Osmanlı kalyonlarının dağılmasına kıyasla daha ağır sonuçlar doğurmasıydı. Kalyonlar bu düzende birbirlerine çok yakın oldukları için birinde

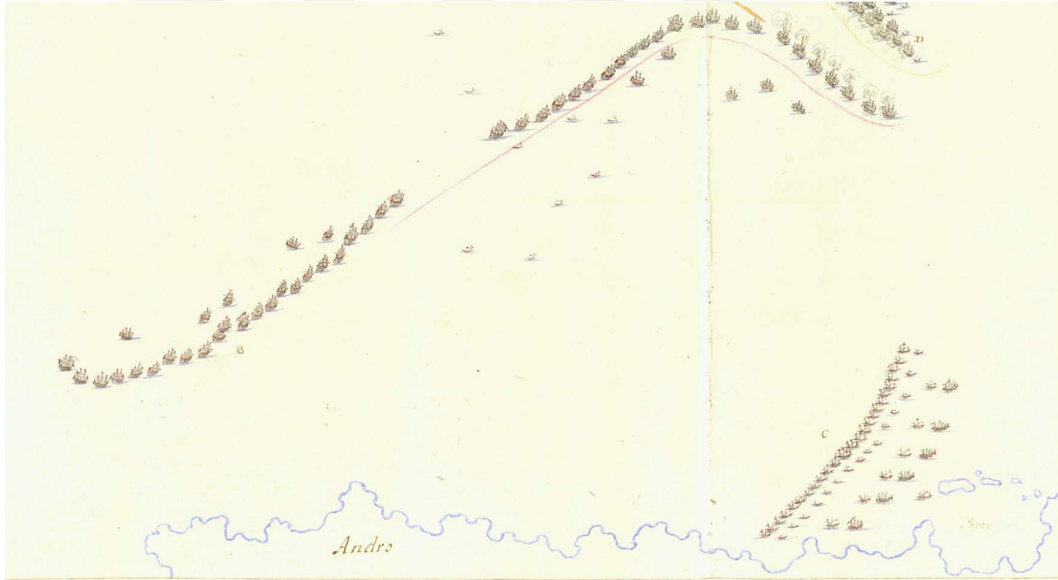
başlayan yangın silsile halinde diğerlerine sıçrayabiliyordu. Nitekim Venedik kalyonları da böyle bir durum yaşadı ve üç kalyonun yanmasından sonra saff-ı harp düzenleri kısa sürede bozuldu. Ayrıca kiralık kalyonların korkarak firar etmesi durumu iyice kötüleştirdi. Bu açıdan, mîrî kalyonlar haricindeki kalyonları, saff-ı harp düzeninde savaştırmanın her iki taraf için de riskli olduğu ortaya çıktı. Hüseyin Paşa, savaşın başında uyguladığı taktiğinin meyvelerini ancak Venedik safinın dağılmasından sonra toplayabilmişti. Kesin bir bilgi olmamasına rağmen Osmanlı kalyonlarından bazılarının savaşın ikinci safhasında düşman kalyonlarına bordalama saldırmış olma ihtimali yüksektir. Neticede Osmanlıları başarı hanelerine bir büyük zafer daha eklerken, taktik anlamda da önemli dersler çıkarmışlardı.

6.2.1.6. Andre-Papazlık Adaları Deniz Savaşı: Saff-ı Harp Taktiği Rüzgâra Karşı

Osmanlı donanması, 1106-1107 (1695) yılında meydana gelen dört deniz savaşının üçünde galip gelmenin verdiği cesaretle, artık Venedik donanmasını Anadolu sahillerine yakın adalarda karşılayan değil bulduğu yerde saldıran taraf oldu. Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa, 11 Zilka'de 1107'de (12 Haziran 1696) otuz yedi kalyon, yirmi dört kadirga ve iki ateş gemisiyle Ege'ye açıldığında, Başkomutan Alessandro Molin'in Mora Yarımadası'nda Osmanlıların elinde kalan son yerleri de işgal etmek için ince donanmayı kalyonlardan ayırdığını öğrendi. Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini'nin de yirmi altı kalyon ve iki ateş gemisiyle Andre Adası'ndaki Gavrio Limanı'nda olduğunu haber aldı. Hüseyin Paşa, Eğriboz'un güneyindeki Kızılhisar'a ulaştıktan sonra 10 Muharrem (9 Ağustos) ve 21 Muharrem (20 Ağustos) Venedik kalyonlarıyla savaşmak için Gavrio Limanı'na gitti. Ancak, rüzgâr engeli ve Kaptan Contarini'nin liman etrafında savaşa girme riski almaması yüzünden rakibine saldıramadı.

Mezemorta Hüseyin Paşa, 22 Muharrem'de (21 Ağustos) üçüncü defa Venedik kalyonlarına saldırmak için Gavrio Limanı'na indi. Rakibinin limana ateş gemisi yollama ihtimalinden çekinen Kaptan Contarini de üç kalyonla limandan ayrıldı. Hüseyin Paşa hücumu geçmek üzereyken rüzgâr tersten esmeye başladı ve Osmanlı kalyonları Andre Adası'nın güney batısında kalan Papazlık Adası'na doğru savruldu. Kaptan Contarini akşama yakın vakitlerde rüzgârın lehine döndüğünü fark edince

Osmanlı kalyonlarına sürpriz bir hücum yapmak için yirmi sekiz kalyonla limandan ayrıldı, fakat rüzgârın hafiflemesi yüzünden ne harekâtına devam edebildi ne de limana dönebildi. Osmanlı donanmasının Venedik kalyonlarına saldırmak için Andre'ye geldiğini haber alan Başkomutan Alessandro Molin ise otuz altı kadırga, altı galeazza ve yirmi sekiz işkampoyeden müteşekkil ince donanmayla 22 Muharrem (21 Ağustos) akşamı Gavrio Limanı'na ulaştı. Ertesi sabah limandan ayrılan Başkomutan Molin, yirmi sekiz kalyonun açık denizde olduğunu gördü. Aynı sırada Osmanlı kalyonlarının rüzgâr üstüne çıkmak için kadırgalar tarafından yedeklendiğini fark etti. Rüzgâr altında kalan ve saf oluşturmayan Osmanlı kalyonlarına saldırmaya karar veren Başkomutan Molin, önemli bir hamleyle Venedik kalyonlarını kadırgalara yedekleyerek rakibine doğru sürmeye başladı.

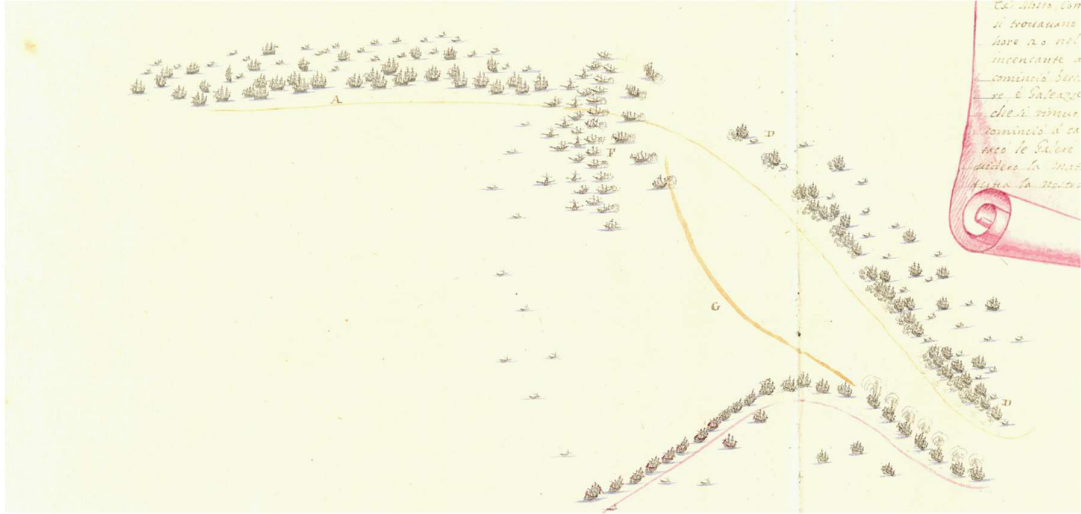

Görsel 25 Venedik kalyonlarının kadırgalar tarafından yedeklenerek Osmanlılar üzerine sürülmesi ⁶⁰

Andre ile Papazlık adaları adasında meydana gelen deniz savaşıyla ilgili birçok tasvir mevcuttur. Bu tasvirlerin birinde (Görsel 25), Gavrio Limanı'na ulaşan Venedik kadırgaları (C) ve Andre'nin güneyinde demirleyen Venedik kalyonları (B) görülür. Kadırgalar, yedekledikleri yirmi sekiz Venedik kalyonunu tasvirde kırmızı çizgiyle

⁶⁰https://www.internetculturale.it/jmms/iccuviewer/iccu.jsp?id=mag_GEO0026008&mode=all&teca=GeoWeb+-+Marciana (Erişim Tarihi: 16.04.2024).

belirtilen güzergâh üzerinden Osmanlı kalyonlarının üzerine çekti. Başkomutan Alessandro Molin, Osmanlı kalyonlarına yaklaştığı esnada top menziline girmemek için kadırgaları kalyonlardan ayırdı. Ancak, güçlü bir rüzgâr olmadığında Venedik kalyonlarının büyük bir kısmı saff-ı harp düzeni alamadı. Tasvirde de görüleceği gibi, Osmanlı kalyonları karşısında Kaptan Contarini'nin kullandığı 86 toplu kapudâne kalyonu San Lorenzo Giustinian, Kaptan Fabio Bonvici'nin idaresindeki 64 toplu Tigre, Kaptan Nicolo Foscolo yönetimindeki 60 toplu Rosa, Kaptan Andrea Pisani komutasındaki 60 toplu San Andrea ve 3 kalyon daha olmak üzere sadece yedi kalyon saff-ı harp düzenine geçebildi.

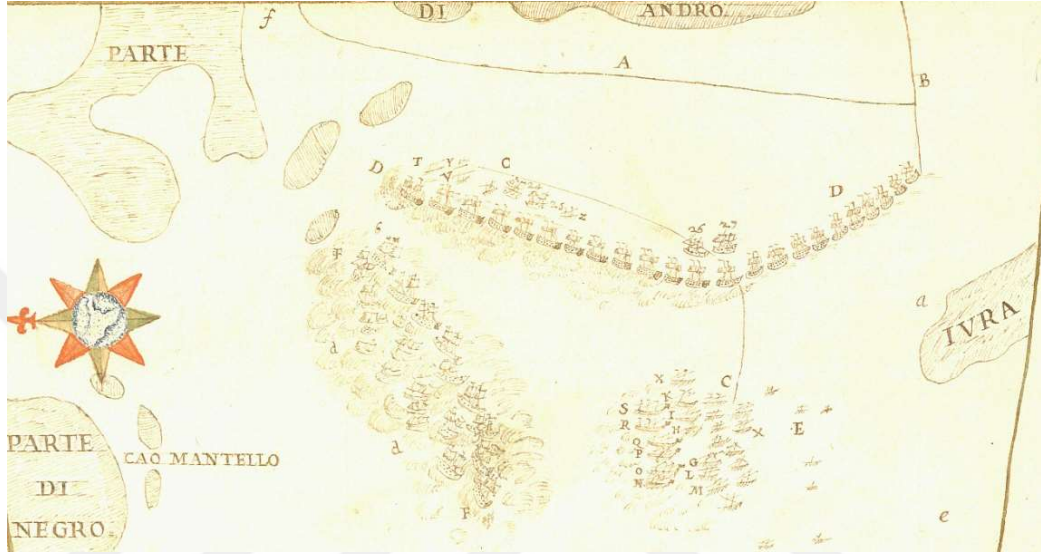

Görsel 26 Andre-Papazlık arasında Osmanlı kalyonlarının güzergâhı⁶¹

Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa, Venedik kalyonlarının kadırgaların yedeğinde ilerlediği sırada, tasvirde (Görsel 26) de fark edileceği üzere, Osmanlı ve Garp Ocakları kalyonlarını (A), rakibinin yaptığı gibi kadırgalara yedekleyerek Papazlık Adası'nın kuzeyine doğru getirdi. Savaşın kaçınılmaz olduğunu gördüğünde tek tek kalyonları ziyaret ederek, yirmi mîrî kalyonun önde ve on yedi Garp Ocakları kalyonunun arkada olduğu bir savaş düzeni tertip etti. Osmanlı kalyonlarına yaklaştıktan sonra yedekledikleri kalyonlardan ayrılan Venedik kadırgaları ve galeazzaları (F) ise tasvirde çizildiği gibi yarım ay şeklinde bir manevra yaparak (G)

⁶¹https://www.internetculturale.it/jmms/iccuviewer/iccu.jsp?id=mag_GEO0026008&mode=all&teca=GeoWeb+-+Marciana (Erişim Tarihi: 16.04.2024).

Osmanlı kalyon ve kadırgalarının arkasına geçti. Hatta bu manevra sırasında Venedik ince donanması, safin gerisinde kalan iki Osmanlı kalyonuna da saldırdı.

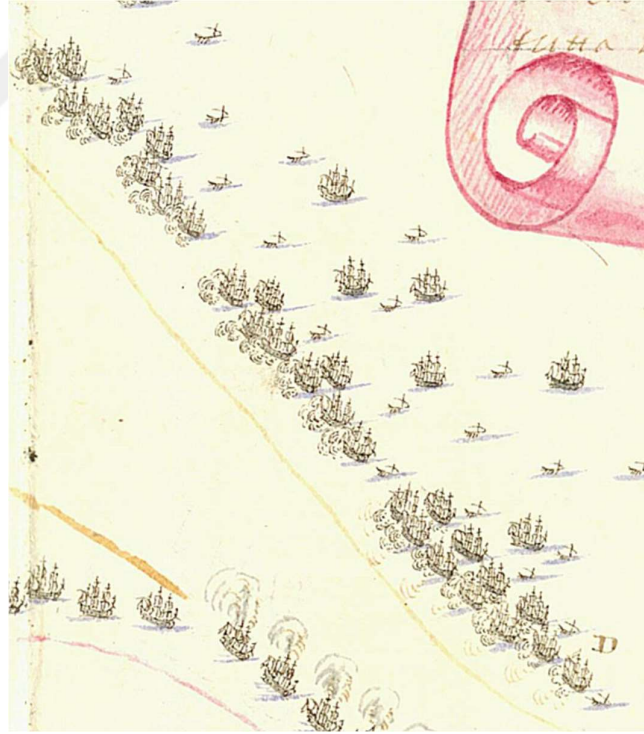
Görsel 27 Venedik kalyon ve kadırgaları tarafından kuşatılan Osmanlı kalyonları⁶²

Mezemorta Hüseyin Paşa, Venedik kadırgalarından birinin kapudâne kalyonuna düzenlediği cılız saldırıyı püskürttükten sonra saff-ı harp düzeninde hücumla hazırlanan yedi Venedik kalyonu karşısında ve rüzgâr altında kalan Osmanlı kalyonları arasında safları sıklaştırdı. Böyle durumlarda kalyonlarla savunma hattı oluşturmak için ilk yapılması gerekeni hemen tatbik ederek hataya düşmeyen Hüseyin Paşa, akabinde kapudâne kalyonun yanında saff-ı harp düzeniyle hizalanan üç kalyonla rakibine top atışı başlattı. Savaşın diğer bir tasvirinde (Görsel 27), saff-ı harp düzenindeki Venedik kalyonları ile Osmanlı kalyonları arasında gerçekleşen top savaşı görülür. Savaşın ilerleyen safhalarında daha fazla kalyonun bu top savaşına katıldığı da anlaşılır.

Birkaç saat boyunca olağan şekilde devam eden top mücadelesi Hüseyin Paşa'nın dört kalyonla ön saftan geri çekilmesiyle yeni bir safhaya geçti. Kaptanıderya, top darbelerinden hasar gören kapudâne kalyonu ve ön saftaki diğer kalyonları kurtarmak için manevra yapınca arka safta bulunan on iki mîrî kalyon

⁶²https://www.internetculturale.it/jmms/iccuviewer/iccu.jsp?id=mag_GEO0026008&mode=all&teca=GeoWeb+-+Marciana (Erişim Tarihi: 16.04.2024).

arasında karışıklığa yol açtı. Tasvirde de görüleceği üzere, ilk saftaki Osmanlı kalyonları saff-ı harp düzenine yakın olmasına rağmen arka saflarda kalyonlar aslında iyi bir saf oluşturamamıştı. Mîrî kalyonlara kıyasla daha az topa sahip Garp Ocakları kalyonları ise en arka safta daha dağınık haldeydi. Kaptan Contarini, ilk safı bozulma emaresi gösteren rakibine bordalama saldırı yapmak yerine Osmanlı kalyonlarını güneyden çeviren kadirga ve galeazzaları hücumla geçirdi. Venedik ince donanmasının Osmanlı kalyonlarına düzenledikleri saldırıya tasvirlerde yer verilir, fakat kadirga toplarının hasar gücü yüksek olmadığından Osmanlı kalyonları rakibinin bu hücumundan çok fazla zarar görmedi. Hatta Hüseyin Paşa'nın Osmanlı kadirgalarını Venedik ince donanmasının üzerine göndererek bu kanattan yapılan saldırıyı durdurdu. Akşama kadar devam eden savaş, gece karanlığında tarafların birbirlerinden uzaklaşmasıyla sona ermişti.

Görsel 28 Andre-Papazlık Deniz Savaşı'nda Osmanlı kalyonlarının saf düzeni⁶³

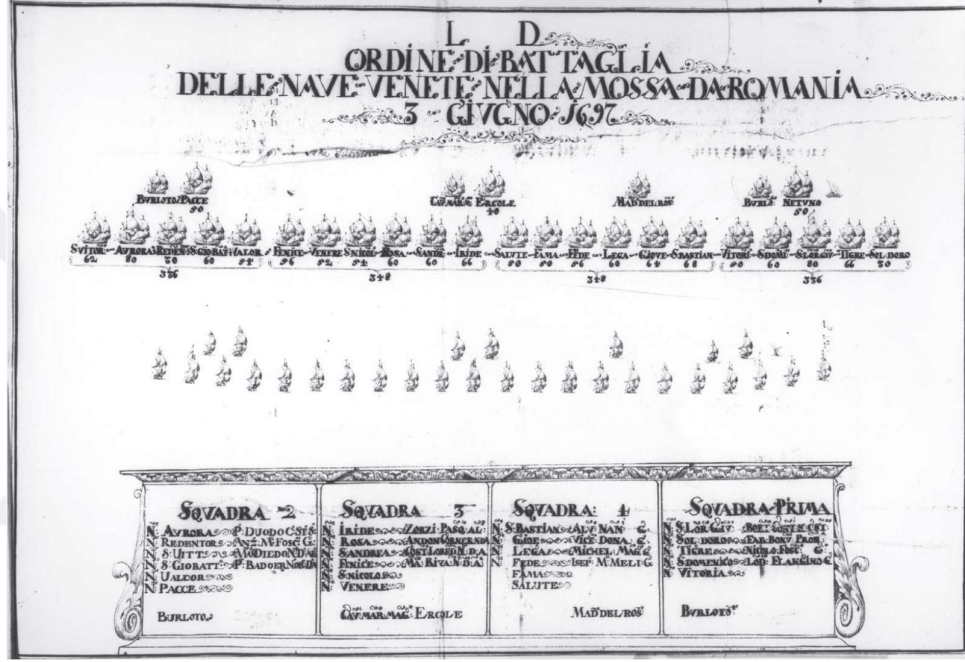
⁶³https://www.internetculturale.it/jmms/iccviewer/iccviewer.jsp?id=mag_GEO0026008&mode=all&teca=GeoWeb+-+Marciana (Erişim Tarihi: 16.04.2024).

Osmanlılar, Andre-Papazlık Adaları Deniz Savaşı'nda mağlubiyetin kıyısında döndü. Özellikle Venedik kadırgalarının ön plana çıktığı savaşta, Osmanlı kalyonları hücum etme fırsatını üç defa kaçırdıktan sonra Venedik kalyonlarının kadırgalar tarafından yedeklenerek rüzgâr üstüne çıkartılmasıyla baskın bir saldırıya uğradı. Kaptanıderya Hüseyin Paşa, rakibi gibi kadırgalara yedeklediği kalyonları rüzgâr üstüne çıkarmak istemesine rağmen Venedik kalyonlarının daha erken davranması üzerine otuz yedi kalyonu hızlıca savaşa hazırlamaya mecbur kaldı. Hüseyin Paşa, kendi kullandığı kapudâne kalyonu haricinde sadece birkaç kalyonla saff-ı harp düzeni alabilmişti, ancak savaşın tasvirlerinden (Görsel 27 ve 28) fark edildiği üzere, Osmanlı kalyonları Venedikliler gibi tek bir saf oluşturmamıştı. Özellikle Garp Ocağı kalyonlarının saff-ı harp düzenine ayak uyduramaması Kaptanıderya'nın işini zorlaştırmış olmalıydı. Savaşın ilerleyen saatlerinde, öncülük ettiği ilk saf bozulunca Osmanlı kalyonları arasında karışıklık yaşanmış ve bu durum üstünlüğün Venediklilere geçmesine yol açmıştı. Gerçi Venedik kalyonlarının da hepsi kadırgaların gayretlerine karşın güçlü rüzgâr olmadığından saff-ı harp düzeni alamamıştı. Ancak, Osmanlılara kıyasla her birinin arka arkaya hizalanmaları ve savaşın başında güçlü kalyonlarla iyi bir hat meydana getirmeleri yeterli olmuştu. Kaptan Contarini rakibinin tökezlediğini fark edince güneyden Osmanlı kalyonlarının arkasına geçen kadırğa ve galeazzaları savaşa dahil etmişti. Bunun neticesinde, Osmanlı kalyonları, kadırgalar müdahale edene kadar, Venedik yelkenli ve kürekli gemilerinin ablukası altında kalmıştı. Bu saldırıdan en fazla zararı ise üçüncü safta sıkışan Garp Ocakları kalyonları görmüştü. Savaşın sonunda pek çok kalyon hasar almış ve iki kadırğa da batmıştı. Neticede, Venedikli kaptanlar, kalyonlarla saff-ı harp taktiğine yakın bir şekilde mücadele ederek ve kürekli savaş gemilerini etkili kullanarak Midilli Deniz Savaşı'nın ardından ikinci defa Osmanlı donanması karşısında taktik bir üstünlük kurmayı başarmıştı.

6.2.1.7. Bozcaada Deniz Savaşı: Bordalama ve Saff-ı Harp Bir Arada

Osmanlı ve Venedik donanmaları 1108 (1697) yılında üç defa karşı karşıya geldi. Önceki yıl Osmanlı donanmasına karşında üstünlük kuran Venedikliler, seriyi sürdürmek için tekrar saldıran taraf olmayı amaçladı. Başkomutan Alessandro Molin ve Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini Osmanlı donanması saldırıya geçmeden

önce yirmi beş kalyon, yirmi kadirga ve altı galeazza ile 13 Zilkade 1108'de (3 Haziran 1697) Anabolu'dan ayrıldı. Uzun süre Osmanlı donanmasıyla savaşmak için fırsat arayan Venedikli kaptanlar rüzgârın sürekli değişkenlik göstermesi ve kalyonlar ile kadirgalar arasındaki uyumsuzluk yüzünden bu hedefini gerçekleştiremedi.

Görsel 29 Bozcaada Savaşı öncesinde dört filoya ayrılan Venedik kalyonları ve Osmanlı kalyonlarının temsili düzeni⁶⁴

Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa yirmi dört mîrî ve beş Garp Ocağı kalyonuyla Foça Limanı'na ulaştıktan sonra Venedik donanmasının hareketini yakından takip etti. Özellikle Venedik kaptanlarının Foça'ya inen Osmanlı kalyonlarına Midilli Boğazı etrafında saldırma teşebbüslerine karşı temkinli davrandı. Önceki yıl gerçekleşen savaştan ders çıkararak, rüzgâr avantajına sahip rakibiyle sıcak çatışmaya girmede ve rüzgâr üstü konumu yakalamak için kuzeye seyrederek Bozcaada'ya kadar gitti. Kaptanıderya'nın bu hamlesi sayesinde açık denizde kozlarını paylaşma fırsatı bulan iki donanma, bir müddet sürekli yön değiştiren rüzgârı takip etmeye odaklandı. 15 Zilhicce 1108'de (5 Temmuz 1697) Bozcaada yakınlarındaki mücadele rüzgâr sebebiyle ertelenirken, Kaptan Contarini kalyonları

⁶⁴ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 614.

rüzgâr üstü bir konumda ertesi güne hazırlamayı tercih etti. Ne var ki Başkomutan Molin, kadirga ve mavnalarla kalyonlardan uzak düşmek ve Kaptan Contarini'nin gölgesinde kalmamak için gece karanlığında riskli bir karar aldı. İnce donanmayla Venedik kalyonlarına ulaşmaya çalışırken gece yarısı başlayan bir fırtına yüzünden Osmanlı kalyonlarının menziline girdi. Hüseyin Paşa eline geçen bu fırsatı kaçırmayarak, Venedik kadirga ve mavnalarına kalyonlarla saldırmıştı. Bu saldırıda Venedikliler bir kadirga dışında büyük kayıplar vermedi, fakat Kaptan Contarini kalyonlarla ince donanmayı kurtardığı sırada rüzgâr üstü konumu ve dört filoya ayırdığı kalyonların savaş düzenini kaybetti (Görsel 29).

Kaptanıderya Hüseyin Paşa 16 Zilhicce (6 Temmuz) sabahında karşısında düzenini yitiren Venedik kalyonlarını gördü ve aradığı fırsatı bulduğu anladı. Dağılan Venedik kalyon ve kadirgalarına Osmanlıların saldırması halinde bir felaket yaşanacağını öngören Kaptan Contarini, riskli bir kararla 86 toplu kapudâne kalyonu San Lorenzo Giustinian, 60 toplu San Domenico, 68 toplu San Sebastiano, 64 toplu Giove, 56 toplu Fede Guerriera ve 66 toplu Iride ile Osmanlı kalyonlarına bordalama çattı. Öncü Osmanlı kalyonlarıyla bir süre çatışmayı sürdürerek, önce Venedik kadirgalarının savaş sahasından uzaklaşmasını ve ardından İkinci Kaptan Pietro Duodo'nun dağınık olan on dokuz kalyonu rüzgâr üstüne çıkarıp saff-ı harp düzeni almasını sağladı. Fevkalade Kaptan ile birlikte altı Venedik kalyonu ciddi hasar alma pahasına tekrar Venedik safını düzene sokarken, Hüseyin Paşa da karşı hamlede bulunmaya mecbur kaldı. Rüzgâr üstü pozisyonunu geri kazanmak için Osmanlı kalyonlarıyla orsalamak istedi, fakat bir anda kullandığı 112 toplu Kapudâne-i Hümayûn beş Venedik kalyonu tarafından ablukaya alındı. Venedik kaptanları, rakibinin medâr-ı iftihârı olan üç ambarlı bu büyük kapudâne kalyonunu batırarak Osmanlıların direnişi kırmayı amaçlamıştı. Ancak, güçlü kapudâne kalyonu sadece bu ablukadan kurtulmakla kalmadı, şiddetli top ateşiyle hasar verdiği Redentor del Mondo ve 80 toplu Aurora'nın birbirlerine çarpmasına yol açtı. Venedik kalyonları arasında meydana gelen bu kazanın ardından Redentor del Mondo savaştan çekildi.

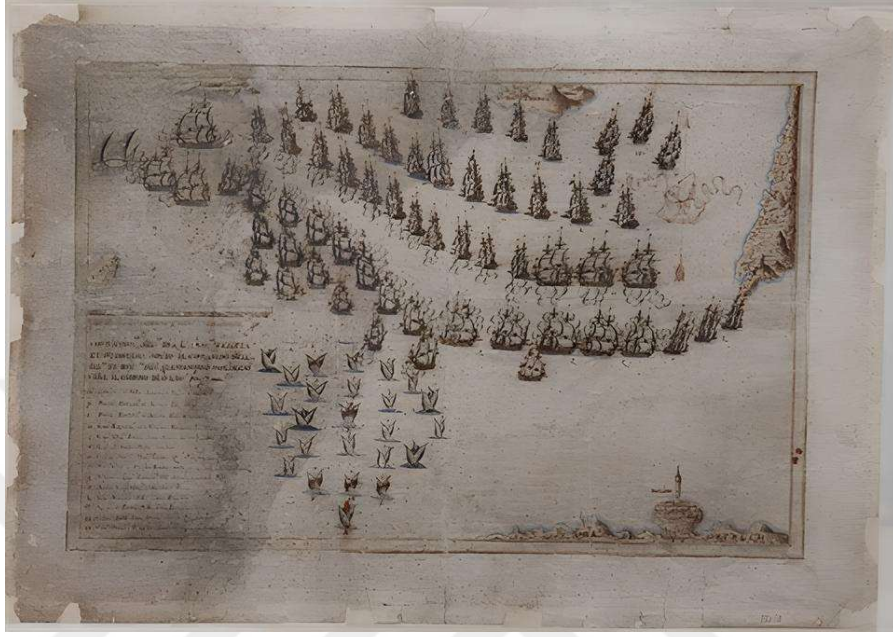

Görsel 30 Osmanlı ve Venedik kalyonları arasındaki mücadele⁶⁵

Önemli bir tehlikeyi atlatan Hüseyin Paşa, karşı bir hamleyle hâlâ arkasında kalan kalyonlarla birleşemeyen Kaptan Contarini'nin kapudâne kalyonu San Lorenzo'yu dört kalyonla birlikte ablukaya aldı. Bu defa Venedik kapudâne kalyonu zor duruma düşerken, San Lorenzo rakibi gibi bu saldırıdan kurtulabildi. Savaşla alakalı bir resimde (Görsel 30), Osmanlı ve Venedik kapudâne kalyonlarını karşı karşıya getiren bu mücadele tasvir edilir. Resmin sağ tarafında, Venedik kalyonları saff-ı harp düzeninde ve iki saf halinde ve sol tarafta yine saff-ı harp düzeninde Osmanlı kalyonları görülür. Tasvirin sol alt kısmında ise Hüseyin Paşa'nın emrindeki Kapudâne-i Hümayûn'a saldıran Kaptan Contarini'nin komutasındaki San Lorenzo ile Sol d'Oro fark edilir. Anlaşıldığı kadarıyla dört Osmanlı kalyonu tarafından ablukaya alınan San Lorenzo'nun mücadelesi de tasvir edilmişti ve bu yüzden yine bu iki Venedik kalyonu resmin en altında iki Osmanlı kalyonuyla savaşırken gösterilir.⁶⁶

⁶⁵ <https://www.archiviodellacomunicazione.it/sicap/OpereArte/3777/?WEB=MuseiVE> (Erişim Tarihi: 02.05.2024).

⁶⁶ Secco, "Un ciclo di battaglie navali del XVII secolo al Museo Correr", s. 422-423.

Görsel 31 Bozcaada Deniz Savaşı'nın tasviri⁶⁷

İki tarafın kalyonları da devam eden yakın çatışmalar esnasında Anadolu kıyılarına oldukça yaklaştı. Bunun üzerine taraflar mücadeleye ara vererek kalyonları Limni tarafına doğru tekrar düzene soktu. Böylece bordalama ve ablukaya alarak top tutma ile geçen savaşın ilk safhası sona erdi ve kalyonlar saff-ı harp düzeninde ikinci raunda başladı. Osmanlı ve Venedik kalyonlarının yaklaşık dört saat boyunca devam eden top savaşının tasvirinde (Görsel 31), Anadolu sahillerine kadar saff-ı harp düzeninde hizalanan Venedik kalyonlarının rakibine borda ateşi açtığı fark edilir. Bozcaada önlerinde yine saff-ı harp düzeninde ve bu defa düzenli şekilde manevra yapan Osmanlı kalyonları da aynı şekilde borda ateşiyle düşmana karşılık verirken tasvir edilir. İki tarafın kalyonları arasında devam eden bu mücadele, hasar gören Venedik kalyonlarının savaştan çekilmesi üzerine öğle saatlerinde sona erdi.

Bozcaada Deniz Savaşı'nın mutlak kazananı yoktu, buna rağmen iki tarafın kapudanları da kendi kalyonlarının galip geldiğini iddia etmişti. Venedikliler savaşın ilk safhasındaki abluka ve bordalama mücadelesinde ağır hasar alan bir kalyonu geri çekmek zorunda kalmıştı. Keza savaşın ikinci safhasındaki saff-ı harp tarzı

⁶⁷ <https://www.archiviodellacomunicazione.it/sicap/Disegni/1124/?WEB=MuseiVE> (Erişim Tarihi: 16.04.2024).

mücadelede de daha fazla hasar alan Venedik kalyonları uzun süre direnemeyerek bölgeden uzaklaşmıştı. Dolayısıyla Osmanlı kalyonlarının bilhassa savaşın ikinci safhasında Venedik kalyonlarına üstünlük kurduğu barizdi. Diğer taraftan, Osmanlı ve Venedik kalyonları savaş sırasında hem bordalama hem de saff-ı harp taktiklerini tatbik ederek bir ilki gerçekleştirdi. Özellikle savaşın ikinci bölümünde, taraflar ablukada kalan kalyonlarını kurtardıktan sonra uzun süre saff-ı harp savaşı yaptı. Osmanlı ve Venedikli kapudanlarının, bordalama ve ablukaya alarak topa tutma tarzı çatışmayı sürdürmek yerine fırsat bulduklarında hızla saff-ı harp düzenine geçmeye çalışmaları, gerekmedikçe kalyonları bu tarz çatışmalarda riske etmediklerini ve taktik anlamda bilinçlendiklerini ortaya koyuyordu.

6.2.1.8. Eğriboz Deniz Savaşı: Venedik Kalyonlarından Sürpriz Bordalama Saldırıları

İlk savaşta Venedik donanmasına karşı üstünlük kuran Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa, bundan aldığı cesaretle Venedik kalyonlarına önceki sene olduğu gibi Andre Adası'ndaki Gavrio Limanı yakınlarında saldırmaya karar verdi. Hüseyin Paşa bu maksatla Foça'dan yirmi sekiz kalyon, on dokuz kadirga ve iki ateş gemisiyle harekete geçti ve Eğriboz'un güneyinde bulunan Kızılhisar'a ulaştı. Osmanlı donanması 14 Safer 1109'da (1 Eylül 1697) Kızılhisar'dan hareketle kuşluk vaktinde Venedik kalyonlarının demirlediği Gavrio Limanı'na vardı. Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini ise bu sırada iki yeni kalyonun katılmasıyla yirmi yediye yükselen kalyonların bakımlarını tamamlayıp savaş hazırlamakla meşguldü. Ayrıca savaş düzeninde önemli bir değişiklik yaparak, en büyük on üç kalyonu ön safa ve geri kalan on dört kalyonu ikinci ile üçüncü safa yerleştirdi. Amacı saff-ı harp düzeninde mücadeleye dahil olamayan ve pasiflikleri yüzünden diğer kalyonlara da sorun oluşturan kalyonları daha aktif kullanabilmektir.⁶⁸

Osmanlı kalyonları, Gavrio Limanı'nın güneyinde saf alırken, rakibini kışkırtmak için top atışı yaptı. Kaptan Contarini, rüzgâr üstünde olan Osmanlı kalyonları üzerine gitme hatasına düşmedi. Osmanlı kapudanlarını şaşırtan bir kararla Venedik kalyonlarını limanın kuzeyinden denize çıkardı ve rüzgâr üstü pozisyonunu

⁶⁸ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 373-374.

ele geçirdi. Rüzgâr avantajını ve hücum üstünlüğü kaybeden Hüseyin Paşa, önceki sene Andre yakınlarında rüzgâr üstüne çıkan rakibi karşısında yaşadıklarını hatırlayarak, aynı duruma düşmemek ve rüzgâr üstü pozisyonu geri kazanmak için Eğriboz'a doğru yelken açtı. Venedik kalyonları da rakibini takip etmeye başlayınca iki donanma birbirleriyle belirli mesafede kuzeye doğru ilerlemeye başladı.⁶⁹ Osmanlı kalyonları öğle vakitlerinde Eğriboz kıyılarına iyice yaklaşmalarına rağmen rüzgâr üstüne çıkamadı. Bunun üzerine Hüseyin Paşa, yol boyunca mesafeyi koruduğu Venedik kalyonları karşısında savaş düzeni aldı. Osmanlı kalyonlarının önceki sene Papazlık Adası'ndan yine kuzeye doğru ilerlerken arka arkaya, fakat tam olarak saff-ı harp düzeninde değil yan yana iki saf halinde olduğu hatırlanırsa, Hüseyin Paşa'nın Venedik kalyonları karşısında kalyonları iki safta savaşa hazırladığı tahmin edilebilir. Yahut Kaptan Contarini'yi taklit ederek kalyonları iki veya üç safa ayırdıktan sonra saff-ı harp düzeni almış da olabilir. Osmanlı kalyonları Eğriboz kıyılarına yaklaştığında tiramola etmeye başlayınca Venedik safinin en önündeki Aurora, San Vittoria ve Felice kalyonları da tiramola attı, fakat Kaptan Contarini hızlı bir saldırı düzenleyebilmek için kapudâne kalyonu San Lorenzo Guistinian ve arkasındaki kalyonlarla boca alabanda ederek Osmanlı kalyonlarına karşı döndü.⁷⁰ Osmanlı kalyonlarının manevra sırasında iyi bir saf oluşturamaması Kaptan Contarini'yi bu hamle için cesaretlendirmiş olabilirdi.

Kaptan Contarini'nin yapmak istediği gibi kalyonların rüzgâr üstü pozisyonundan taviz vererek rakip kalyonlara bordalaması mümkündü. Rüzgâr üstüne çıkan kalyon, rakip kalyona ilk borda ateşini gerçekleştirdikten sonra ilerleyerek iskele veya sancak kontrasına geçebilir ve ilk saldırıda ateşlenmeyen toplarla ikinci borda ateşini düzenleyebilirdi. Böyle bir durumda savunmada kalan kalyonların, saldıran kalyonu engellemek için top ateşini ikiye bölmesi gerekirdi. Saldıran kalyonun arkasından gelen diğer kalyonlar bu durumdan faydalanarak rakip kalyonları daha kolay şekilde bombalayabilirdi. Böylece saldıran kalyonlar, sabit ve sürekli atış yapamayan düşman kalyonlarına yaklaşma ve bordalama imkânı yakalayabilirdi.

⁶⁹ Osmanlı ve Venedik kalyonlarının Gavrio Limanı'ndan Eğriboz kıyılarına kadar süren yolculuklarının harita üzerindeki hali için bkz. Anderson, *Naval Wars in the Levant*, s. 231.

⁷⁰ Anderson, *Naval Wars in the Levant*, s. 230.

Hücum iyi şekilde gerçekleştirilirse saldıran kalyonların hedefledikleri düşman kalyonunu ablukaya alabilir ve bordalayabilirdi.⁷¹

Kaptan Contarini muhtemelen yukarıda anlatılan taktik çerçevesinde Osmanlı kalyonlarına saldırmak için hazırlandı. Harekete geçmeden önce rakibinin borda ateş açmasını bekledi. Zira Venedik kalyonları hücumla kalktığı anda, Osmanlı kalyonlarının borda ateşi sebebiyle ağır hasar alarak dağılabilirdi. Ancak, Hüseyin Paşa akıllıca bir kararla Venedik kalyonları saldırıya geçmeden top bombardımanına izin vermedi ve böylece rakiplerinin ilk top atışlarından sonra oluşacak arada savunmasız kalan Osmanlı kalyonlarına yaklaşmasının önüne geçti. Kaptan Contarini en sonunda hücumu başlattığında ise Osmanlı kalyonları rakiplerini seri top atışlarıyla mukavemet edebildi. Anlaşıldığı kadarıyla Venedik kalyonları taktiği iyi uygulayarak Osmanlı kalyonlarına yaklaşabildi, zira Kaptan Contarini rakibinin safını bozduktan sonra merkeze yoğunlaşarak Hüseyin Paşa'nın emrindeki 112 toplu Kapudâne-i Hümayûn'ı on Venedik kalyonuyla ablukaya almayı başardı. Buna karşılık, Kaptanıderya top üstünlüğünü iyi kullanarak Venedik kalyonlarının ablukasını ve bordalama teşebbüslerine karşı koyabildi. Kaptan Contarini'nin hamlesi sayesinde savaşta etkili olan büyük Venedik kalyonları, ablukaya alarak ve bordalayarak hasar verdikleri altı Osmanlı kalyonunu savaştan çekilmeye mecbur etti. Özellikle 66 toplu Tigre ve 70 toplu Sol d'Oro mücadelelerde öne çıktı.

Akşam vakitlerinde savaş sona erdiğinde Venedik kalyonları Osmanlılara üstünlük kurmuştu. Kaptan Contarini, saff-ı harp taktiğine bağımlı kalmadığı ilk savaşında başarılı olmuştu. Venedik kalyonları, uzun seneler deniz savaşlarında Osmanlı kapudanları tarafından tatbik edilen bordalama ve ablukaya alarak topa tutma taktiğiyle rakiplerini bozmuştu. Venedik kaynaklarına göre, mücadelelerde Venedikliler 170 denizci kaybederken, Osmanlılarda sadece kapudâne kalyonunda yüzden fazla olmak üzere binin üzerinde levend ölmüştü.⁷² Fındıklılı Mehmed Ağa ise Hacı Beytullâh Kalyonu'nun kapudanı Hasan Efendi ile bir miktar levendin şehit olduğunu belirtmişti.⁷³ Mezemorta Hüseyin Paşa'nın bu savaşta kalyonları iyi idare

⁷¹ Harding, *Seapower and Naval warfare*, s. 67.

⁷² Contarini, *Istoria della guerra di Leopoldo Primo*, c. II, s. 604.

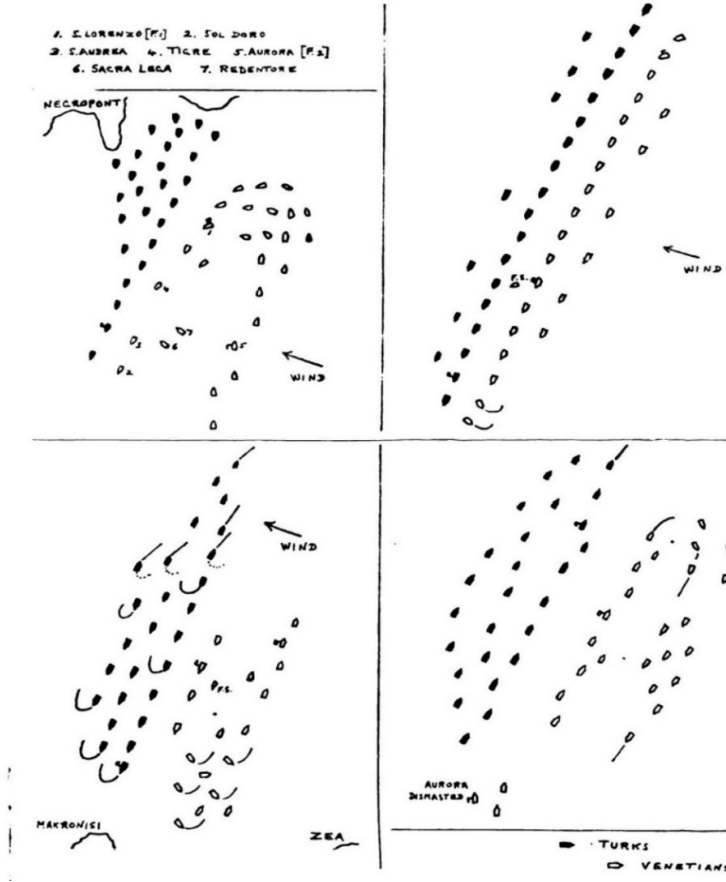
⁷³ *Nusretname*, s. 469.

edemediği de anlaşılır, zira savaşın ardından verilen emirlere uymadıkları ve yeterince mücadele etmedikleri gerekçesiyle dört Osmanlı kalyon kapudanı ve yetmiş levendi azletmişti.⁷⁴ Dolayısıyla Hüseyin Paşa'nın ve Osmanlı kalyon kapudanlarının hâlâ saff-ı harp taktiğini uygulamada sıkıntılar yaşadığı söylenebilir. Gelgelelim, Venedikliler taktik üstünlük kurdukları bu savaştan mutlak zaferle ayrılmadıkları gibi günün sonunda kalyonlarından 68 toplu San Sebastiano'yu da cephanesine isabet eden bir topun yol açtığı patlamanın ardından kaybetmişti. Böylece Venedikli kaptanlar, Osmanlı kapudanlarının birçok defa başına geldiği gibi, bordalama ve abluka taktiğiyle mücadelelerde saldıran tarafın en az rakibi kadar top hasarı alma şansının olduğunu bizzat tecrübe ederek öğrenmişti.

6.2.1.9. Bibercik Adası Deniz Savaşı: Osmanlı Kalyonlarının Saff-ı Harp Savunması

Eğriboz kıyıları yakınlarında meydana gelen savaştan sonra iki donanma gerek kalyonların tamirâtı gerekse hava şartlarından dolayı uzun bir süre karşı karşıya gelmekten kaçındı. Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa, yirmi sekiz kalyonla Kızılhisar'dan ve Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini de yirmi altı kalyonla Gavrion Limanı'ndan ayrıldığında iki donanma 29 Safer-4 Rebî'ülevvel (16-20 Eylül) arasında dört gün boyunca rüzgâr üstü konumu kazanmak için açık denizde kaldı. 29 Safer'de (20 Eylül) Venedik kalyonları önceki savaşta olduğu gibi rüzgâr üstüne çıkmayı başarinca Hüseyin Paşa, kalyonları kadırgalara yedekleyerek Eğriboz kıyılarına yakın şekilde saff-ı harp düzeni almaya başladı. Kaptan Contarini ise Mürted Adası'nın kuzeyinde bulunan Venedik kalyonlarıyla orsalayarak Osmanlı kalyonları karşısında saf oluşturabilmek için harekete geçti.

⁷⁴ Contarini, *Istoria della guerra di Leopold Primo*, c. II, s. 604.

Görsel 32 Bibircik Deniz Savaşı'nda Osmanlı ve Venedik kalyonlarının savaş düzeni ve çatışmanın safhaları⁷⁵

R. Anderson'un savaşıla ilgili tasvirlerle dayanarak hazırladığı planlarda (Görsel 32), Osmanlı ve Venedik kalyonlarının savaş düzeni ve mücadelenin aşamaları görülür. İlk plandan anlaşıldığı üzere, savaşın başında Osmanlı kalyonları yavaş yavaş saff-ı harp düzeni almaya çalışırken, Venedik kalyonları rüzgâr üstüne çıkmak için orsalamıştır. Ancak, orsalayan Venedik kalyonlarına ayak uydurmayan 60 toplu Sol d'Oro (2), 60 toplu San Andrea (3) ve 66 toplu Tigre (4) Osmanlı kalyonlarına doğru viyalayarak saldırmıştı. Venedik kalyonlarının saff-ı harp düzeni almadıklarını düşündükleri öncü Osmanlı kalyonlarını bozma teşebbüsleri, rakiplerinin şiddetli borda ateşi karşısında neredeyse felaketle sonuçlanacaktı. Kaptan Contarini bunu önlemek için 70 toplu Redentor del Mondo (7) ve 60 toplu Sacra Lega'yı (6) 3 Venedik kalyonunun yardımına gönderdi. Beş Venedik kalyonu, Kaptan Contarini'nin

⁷⁵ Anderson, *Naval Wars in the Levant*, s. 233.

emrindeki yirmi bir kalyon saff-ı harp düzeni alana kadar mücadeleyi sürdürdü, fakat her biri Osmanlı kalyonlarının top atışlarından ciddi hasarlar aldılar.

İkinci planda, Osmanlı ve Venedik kalyonlarının saff-ı harp düzeni aldıktan sonra başlayan mücadele gösterilir. Kaptan Contarini, öğleden sonraya kadar devam eden ve tarafların borda ateşiyle sürdükleri çatışmada Osmanlı kalyonlarının safını bozamayacağını anlayınca o zamana kadarki savaşlarda hiç denemediği bir hamleye başvurdu ve Hüseyin Paşa'nın yönettiği 112 toplu Kapudâne-i Hümayûn üzerine bir ateş gemisi göndermeye karar verdi. Ateş gemileri, kalyonların saff-ı harp düzenini bozması ve birbirine yakın kalyonlar arasında ciddi yangınlara yol açması sebebiyle deniz savaşlarında önlem alınması gereken tehditlerden biriydi. İngiliz talimatnâmelerinde, sadece kalyon kaptanlarının değil donanmada bulunan firkatelerin levendlerinin dahi düşmanın ateş gemilerini savaş sırasında dört gözle takip etmeleri isteniyordu. Mümkünse ateş gemilerini düşman kullanmadan önce yok edilmesi tavsiye ediliyordu, fakat bu gerçekleşmezse ve düşman ateş gemilerini donanmaya doğru gönderirse bombalarla, firkatelerle veya hangi şekilde olursa olsun ateş gemilerini durdurulması gerekiyordu.⁷⁶ Benzer şekilde, Venedik kalyonlarında hizmet eden Antonio Sala 1696 yılında yazdığı eserinde, her kalyonda altı denizci ve altı askerin sadece ateş gemilerini takip etmekle görevlendirilmesini tavsiye etmişti. Görevli denizcilere ateş gemisini fark ettiklerinde kalyonların lengerlerini kesmelerini veya kalyonun yelkenlerini toplamalarını önermişti.⁷⁷

Kaptan Contarini ateş gemilerinin oluşturduğu tehlikenin rolün farkındalığıyla, borda ateşleri sırasında oluşan duman yüzünden düşen görüş açısından da istifade ederek, 64 toplu Giove'nin nezaretinde ateş gemisini Osmanlı kapudâne kalyonuna doğru gönderdi. Fındıklılı Mehmed Ağa'ya göre ise Venedikliler aslında ateş gemisi kullanmamış, Osmanlılar “*âteş gemilerin bilürler yaklaştırmazlar deyü otuziki pâre demür toplı bir kalyonun cümle cengcisin çıkarup kapudane kalyonun yakmak kasdıyla âteşe*” vermişti.⁷⁸ Ancak, rüzgârın yön değiştirmesi yüzünden güzergâhından çıkan ateş gemisi Osmanlı kalyonlarından atılan toplara hedef olmaktan son anda

⁷⁶ **Fighting Instructions**, s. 103, 125.

⁷⁷ Sala, *La pratica*, s. 6-7.

⁷⁸ *Nusretnâme*, s. 469.

kurtuldu. Bu sayede ateş gemisini fark eden Hüseyin Paşa, dört kadırgayı onu batırmakla görevlendirdi. Venedikli denizciler, Osmanlı kalyonlarına yaklaşmadan batırılma tehlikesi ortaya çıkınca ateş gemisini erkeden tutuşturmaya mecbur kaldı. Artık tehlikenin farkında olan Osmanlı kalyonları aralarında mesafe bıraktı ve yanan ateş gemisi kalyonlara zarar veremedi Eğriboz kıyılarına doğru gitti. Osmanlılar böylece düşmanın ateş gemisi saldırısını savuşturmayı başardı.

Ateş gemisi hamlesinden sonuç alamayan Venedikli kaptanlar, Osmanlı kalyonlarının saff-ı harp savunmasını bozmak için üçüncü bir deneme daha yaptı. R. Anderson'un hazırladığı üçüncü planda fark edileceğı üzere, 80 toplu Aurora, 60 toplu Rosa, 54 toplu San Nicolò ve 68 toplu Rizzo d'Oro, İkinci Kaptan Pietro Duodo'nun emri üzerine hızlarını kesti ve rakibinin safinı bozmak için Osmanlı kalyonlarına daha yakın mesafeden saldırdı. Ancak, bu tedbirsiz hamle dört Venedik kalyonunu bir anda ondan fazla Osmanlı kalyonunun borda ateşine hedef yaptı. Grandi direğı kırılan Aurora manevra yapamaz hale geldi. Bu saldırı sırasında saff-ı harp düzeninde ilerleyen kalyonlar da Bibercik Adası'na çok yaklaştığı için manevra yapmaya başladı. Üçüncü ve dördüncü planda görüldüğü üzere, iki tarafın kalyonları artık saf düzenlerinden feragat ederek Bibercik Adası'ndan uzaklaşmaya çalışırken, bu durumdan yararlanan Kaptan Contarini de hareketsiz kalan Aurora'yı yedekleyerek güvenli bir yere çekti. Akşamın yaklaşması üzerine kalyonlar tekrar saf oluşturma meşakkatine girmedi ve savaş böylece sona erdi.

Osmanlı kalyonlarının yine savunma yapmak zorunda kaldığı bu üçüncü savaşta Venedikliler uygun koşullarda saldıran taraf olmalarına rağmen mücadelenin sonunda ciddi hasar alan kalyonlarıyla geri çekilmek zorunda kaldılar. Önceki savaşta, rüzgâr üstüne çıkan Venedik kalyonlarına karşı güçlü bir savunma hattı oluşturmamayan Hüseyin Paşa ve Osmanlı kalyon kapudanları, bu defa saff-ı harp düzeni ve taktiğini neredeyse kusursuz şekilde uygulayarak rüzgâr avantajına sahip rakiplerini çaresiz bırakmıştı. Bu açıdan, Bibercik Adası Deniz Savaşı, Osmanlı kalyonlarının esasında bir savunma taktiğı olan saff-ı harbi en iyi şekilde uyguladığı mücadele olarak kabul edilebilir.

Venedikliler ise savaşta hatalı hamleler yaptı. Savaşın hemen başında safa girmeden öncü Osmanlı kalyonlarına yarı bordalama taktikle saldırmak isteyen Venedik kalyonları kolayca püskürtüldü. Bu başarısızlıkta Kaptan Contarini'nin önceki savaşta olduğu gibi Venedik kalyonlarını üç safa ayıramamasının da etkisi vardı. Savaşın ikinci safhasında saff-ı harp mücadelesi sürerken Osmanlı kalyonları arasındaki güçlü hatta ve uyumlu borda ateşine karşı galip gelemeyeceğini anlayan Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini, aslında böyle durumlarda yapılabilecek en iyi hamleyle, ateş gemisi göndererek rakibinin safını bozmak istedi. Dikkat çekici hususlardan biri Kaptan Contarini'nin son üç savaşta da 112 toplu ve üç ambarlı Osmanlı kapudâne kalyonunu batırmak için birçok denemede bulunmasıydı. Rakibinin en büyük ve güçlü kalyonunu kullanılmayacak hale getirmesi veya batırması halinde hem prestij kazanacağını hem de Osmanlı saflarında dağılmaya yol açarak mutlak bir galibiyet alacağını düşünüyor olmalıydı. Keza iki donanma arasındaki ilk savaştan sonra Sakız'a dönen kapudâne kalyonun ağır hasarlar yüzünden çok fazla su aldığı ve tekrar denize açılamayacağı yönünde rivayetlerin yayılması da Akdeniz'de bu kalyona özel bir ilginin olduğuna işaret eder.⁷⁹ Ne var ki iki donanma arasındaki deniz savaşlarında ilk defa şahit olunan Venediklilerin ateş gemisi hamlesi, Osmanlı kapudanlarının dikkati ve tedbirleri sayesinde ciddi sıkıntı oluşturmadı. Venedikli kaptanlar savaşın sonuna doğru ve kalyonlar Bibercik Adası'na iyice yaklaştığı sırada manevra yapabilmek için yavaş yavaş saff-ı harp düzenini esneten Osmanlı kalyonlarına dört kalyonla daha yakından, hatta belki de bordalama ve ablukaya alma niyetiyle saldırmak istedi, fakat yine Osmanlı kalyonlarının güçlü borda ateşiyle yüzleşerek ve ağır hasar alarak geri çekildi.

Kaptanıderya Hüseyin Paşa ve Osmanlı kalyon kapudanları rüştlerini kanıtlamış ve saff-ı harp düzeninde savunma yapmada iyi bir sınav ortaya koymuşlardı. Savaşın sonunda Venediklilerin büyük kalyonlarından Aurora ve Tigre ağır hasarlı olarak başka gemilere bağlanarak uzaklaştırılabildi. Netice itibariyle Venedikliler, ikinci savaşta umutlanmalarına rağmen yeniden savunma yapmak durumunda kalan Osmanlı kalyonlarını mağlup edememiş ve bir kez daha mutlak bir zafer kazanmaktan uzak olduğunu göstermişti. Osmanlılar ise rakipleri karşısındaki

⁷⁹ *The Levant Voyage of the Blackham Galley*, s. 105.

üstünlüklerini zafer olarak telakki etmiş ve savaştan sonra Kızılhisar'da kutlamalar yapmıştı.⁸⁰

6.2.1.10. Midilli'de Son Deniz Savaşı: Kalyonların Taktiksiz ve Düzensiz Mücadelesi

Osmanlı ve Venedik donanmaları arasındaki son deniz savaşı, başlangıcından sonuna kadar karmaşık bir olaylar silsilesinde oluşur. Önceki senenin rövanşını almak isteyen ve Girit seferlerinde olduğu gibi Osmanlı donanmasını Çanakkale Boğazı'ndan çıkarmamaya karar veren yeni Başkomutan Giacomo Corner ve Fevkalade Kaptan Daniele Dolfin, 4 Zilhicce 1109'da (13 Haziran 1698) 24 kalyonla Anadolu'dan harekete geçmişti. Venedik kaptanları, donanmayı daha iyi yönetebilmek adına kalyonları kırmızı, yeşil ve mavi filolara ayırmıştı. Venedik donanması 17 Zilhicce'de (26 Haziran) Limni Adası'na ulaştı. Bu sırada kalyonların hazırlıklarıyla ilgilenen Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa, ancak 18 Muharrem 1110'da (27 Temmuz 1698) yirmi beş kalyonla Boğazhisarları'ndan Akdeniz'e açılabilirdi. Bozcaada'da iken yedi Garp Ocağı kalyonu da kendisine katıldı. Bu andan itibaren neredeyse iki ay boyunca Osmanlı ve Venedik kalyonları birbirlerini Limni, Bozcaada, Taşoz, Semadirek ve Midilli etrafında takip etti. Venedikliler planladıkları gibi Osmanlılara saldırmaya cesaret edemezken, Osmanlılar da rakibini bir türlü ele geçiremedi.

İki donanma arasındaki kovalamaca nihayet Osmanlı kalyonlarının¹⁴ Rebî'ülevvel'de (20 Eylül) Midilli Adası açıklarında Venedik kalyonlarını yakalamasıyla son buldu. Başkomutan Corner ve Fevkalade Kaptan Dolfin, Osmanlı kalyonlarını fark edince Midilli'nin güneyinde kalan Zeytinburnu yakınlarında Venedik kalyonlarını rüzgâr üstüne çıkarmaya çalıştı, fakat başarısız oldu. Hüseyin Paşa, rüzgâr altında kalan Venedik kalyonlarının henüz saff-ı harp düzeni alamadığını müşahade edince öncü altı kalyonu bordalamaları için ileri gönderdi. Altı Osmanlı kalyonu ilk önce 60 toplu Rosa'ya saldırırken, 73 toplu Amazzone Guerriera ve 66 toplu Tigre Osmanlı kalyonlarını uzaklaştırmak için yardıma geldi. Ancak, bu sırada Osmanlı kalyonlarından biri Tigre'ye bordaladı ve güvertesine levend çıkardı. Kaptan

⁸⁰ Nusretnâme, s. 470.

Dolfin kullandığı Rizzo d'Oro ile borda ateşi açarak Tigre'yi Osmanlıların eline düşmekten kurtardı.

Kaptan Dolfin, sekiz kalyondan müteşekkil Kırmızı Filo'ya saff-ı harp düzeni verdikten sonra öncü Osmanlı kalyonları geri çekildi. Fevkalade Kaptan'ın amacı savaşa dahil olmaya hazırlanan Hüseyin Paşa'nın emrindeki Kapudâne-i Hümayûn'a saldırmaktı. Bu maksatla harekete geçen Kırmızı Filo, ne var ki 80 toplu San Lorenzo Giustinian hatalı bir manevra sonucunda Kaptan Dolfin'in komutasındaki Rizzo d'Oro'ya kıçtan çarpmasıyla sarsıldı. Venedikli tarihçilere göre, savaşın gidişatını değiştiren bu kaza olmasaydı Kırmızı Filo'daki büyük kalyonların Osmanlı kalyonlarına üstünlük kurmaları kaçınılmazdı.⁸¹ Ancak bu kazanın ardından Kaptan Dolfin, dört Osmanlı kalyonunun ablukası altında kaldı ve bordalama tehlikesi yaşadı. Fevkalade Kaptan bu saldırıdan ağır hasar alarak güç bela kurtulurken, Kırmızı Filo da dağıldı. Üstelik Kaptan Dolfin'i kurtarmak için San Lorenzo Guistinian ile ileri atılan İkinci Kaptan Duodo da iki Osmanlı kalyonu tarafından saldırıya uğradı ve bir ateş gemisinin hedef olayazdı.

Hüseyin Paşa, Venediklilerin ilk safını aştıktan sonra İkinci Kaptan Pietro Duodo'nun komutasındaki Yeşil Filo'ya saldırmak istedi. Kaptan Duodo ise filodaki kalyonlarla birlikte saldırıya geçmek yerine Hüseyin Paşa'nın Kapudâne-i Hümayûn'u ile birebir mücadele etmeye niyetlendi. Osmanlı kalyonlarının da Venediklilerin en güçlü kalyonu San Lorenzo ile çatışmayı göze alamaması üzerine bu iki büyük kalyon kozlarını paylaştı. Bir süre devam eden top savaşını, 44 okka mermer atan toplara sahip Kapudâne-i Hümayûn kazandı ve San Lorenzo aldığı darbelerden sonra Osmanlı kalyonlarının arasında kaldı. Kapudâne ve patrona kalyonlarını Osmanlı kalyonlarının pençesine düşmesi üzerine Mavi Filo'nun başındaki Kaptan Fabio Bonvicini artçı kalyonlarla mücadele dahil olarak Kaptan Dolfin'i savaş alanından uzaklaştırdı. Bu kurtarma operasyonu sırasında Mavi Filo'daki kalyonların bir kısmı da Osmanlı kalyonlarının saldırısında ağır hasar aldı.

Akşam olduğunda Osmanlı ve Venedik donanmaları arasındaki son deniz savaşı bitmişti. Gerek Venediklilerin saf oluşturmamaları gerekse Osmanlıların

⁸¹ Garzoni, *Istoria*, c. II, s. 779.

dağılan rakibine saff-ı harp taktiği yerine bordalama saldırıyı tercih etmesi sebebiyle II. Midilli Deniz Savaşı taktik ve düzenden uzaktı. Fındıklılı Mehmed Ağa'nın "*Sakız fethinden berü sekiz def'a vukû' bulan cengi unutturup gökde melekler, deryâda semekler tahsîn ü âferîn idüp, semânın sîmâsı ve denizin rengi fark olunmaz oldu*" ifadeleriyle anlattığı gibi şiddet açısından hakkını vermesine rağmen yine kendi sözleriyle "*her kalyonun kendi kaydına düştüğü*" ve "*her bir kalyonun başka başka cenge başladığı*" bir savaş geride kalmıştı.⁸² Hüseyin Paşa'dan gelen rapora referans veren Fındıklılı Mehmed Ağa'nın vurguladığı gibi savaş boyunca tam altı Venedik kalyonu Osmanlı kalyonları tarafından abluka altına alınmıştı.⁸³ Neticede, Osmanlılar bu taktik ve düzenden uzak olan savaşta, rakibine karşı I. Koyunadaları Deniz Savaşı'ndan sonra bordalama ve ablukaya alıp topa tutma taktiğiyle bir kez daha üstünlük kurmayı başarmıştı.

6.2.1.11. Kalyon Savaşlarında Taktik ve Düzenle İlgili Genel Değerlendirme

Osmanlı ve Venedik donanmaları arasında vuku bulan on iki deniz savaşını kalyonları merkeze alarak inceledikten sonra iki tarafın kalyon kapudanlarının saff-ı harp taktiğini benimseme ve geleneksel taktikleri sürdürme tercihlerini yorumlayabiliriz. Bu bölüme, 1097-1110 (1686-1698) yıllarındaki deniz savaşlarının, kalyonları en iyi şekilde idare etmeyi ve kapasitelerinden maksimum seviyede yararlanmayı hedefleyen saff-ı harp taktiğine geçişin tamamlandığı ve olgunlaştığı bir döneme mi tekabül ettiği sorusuyla başlamıştık. Buraya kadar yapılan tetkiklerle ilk önce kalyonların sayısı, doğal koşullar ve kapudanların kararları sebebiyle her savaşın kendine has hikayesi olduğunu ortaya koymaya çalıştık. Bunun neticesinde, başlangıç sorumuza Osmanlı ve Venedik kapudanları için taktik ve düzen tercihleriyle savaşların seyri içinde çıkan sonuçları ayrı ayrı değerlendirerek bazı cevaplar vermenin uygun olduğunu düşünüyoruz.

Venedik kalyon kaptanları, Midilli Boğazı Deniz Savaşı haricinde kalyonları savunma ve hücumda saff-ı harp taktiğine uygun olarak yönetmeye özen gösterdiler. Midilli Deniz Savaşı'nda saff-ı harp taktiğini başarılı bir şekilde uygulayarak sayıca

⁸² Nusretnâme, s. 539.

⁸³ Nusretnâme, s. 541.

üstün Osmanlı kalyonları karşısında rüştlarını ispatladılar. 1106-1107 (1695) yıllarında meydana gelen dört deniz savaşında da saff-ı harp taktiğini tatbik etmelerine rağmen bu savaşların üçünü kaybettiler. I. Koyunadaları Deniz Savaşı'nda bizzat fevkalade kaptanın öncü kalyonlarla yanlış bir hamlede bulunması mağlubiyetin kapısını açtı, fakat bu savaşta dahi saff-ı harp düzenini son ana kadar korumaya çalıştılar. II. Koyunadaları Savaşı'nda saff-ı harp taktiğini hücum ederken etkili bir şekilde uyguladılar, fakat bu defa Osmanlı kalyon kapudanlarının taktiği daha iyi tatbik etmesi sebebiyle mağlup oldular. Buna rağmen Sakız Boğazı Savaşı ve Gera Körfezi Savaşı'nda da saff-ı harpten vazgeçmediler, hatta Gera Körfezi'ndeki savaş kazanmaya oldukça yaklaştılar. Rüzgârın yerine Venedik kadırgalarının kalyonları saff-ı harp düzenine soktuğu Andre-Papazlık Adaları Deniz Savaşı'nda ikinci defa Osmanlı kalyonlarına karşı üstünlük kurmayı başardılar. Dahası fırsatları olmasına rağmen belki de Osmanlı kalyonlarına daha büyük hasarlar verebilecekleri bordalama ve ablukaya alarak topa tutma tarzı bir hücumu denemedi ve savaşın sonuna kadar saff-ı harp taktiğine sadık kalarak mücadeleyi sürdürdüler. Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini, Bozcaada Deniz Savaşı öncesi kalyonları saff-ı harpte daha iyi idare edebilmek için dört filoya ayırdı, fakat kadırgaların hataları yüzünden savaş başladığında Venedik kalyonlarının bir kısmı Osmanlı kalyonlarıyla birebir çatışmak zorunda kaldı. Venedik kalyonları ancak savaşın ikinci safhasında saff-ı harp taktiğine dönebildi. Kaptan Contarini, bu savaştan kısa bir süre sonra meydana gelen Eğriboz Deniz Savaşı'nda taktik ve düzen anlamında iki değişiklik yaptı. İlk olarak kalyonları üç safa ayırarak saff-ı harp düzenine soktu. İkinci olarak, savaş sırasında fırsat yakaladığında saff-ı harp taktiğinden ödün vererek Osmanlı kalyonlarına bordaladı ve ablukaya alarak topa tuttu. Böylece Venedik kaptanları rakiplerinin en iyi olduğu saldırı biçimini taklit ederek üstün gelen taraf oldu. Kaptan Contarini, Bibercik Adası Deniz Savaşı'nda bu taktik ve düzeni bilinçli şekilde uygulamadı, fakat yüksek ihtimalle önceki savaşın özgüveniyle bazı Venedik kalyonları bu savaşta da bordalama saldırıya kalkıştı. Ne var ki Osmanlı kalyonlarının saff-ı harp savunmasını aşamayarak geri çekildiler. Venedikli kaptanlar, Midilli Adası'nda meydana gelen son deniz savaşında saff-ı harp taktiğini daha organize şekilde uygulamak için kalyonları Kırmızı, Yeşil ve Mavi filolara ayırdı. Ancak, savaşın genelinde iki taraf da bir taktik ve düzen takip etmeyi başaramadı.

Osmanlı kalyon kapudanlarının saff-ı harp taktiğiyle ilişkileri daha değişken bir seyir izlemiştir. 1097 (1686) yılında meydana gelen iki deniz savaşında, borda hattı düzeni ve cepheden saldırılarla rakibine karşı üstünlük kuran Osmanlı kapudanları, Midilli Deniz Savaşı'nda Venediklilerin saff-ı harp düzeninin savunma ve hücum açısından avantajlarını tam anlamıyla tecrübe edebildiler. Mezemorta Hüseyin Paşa, I. Koyunadaları Savaşı'nda, savaşın başında kalyonların arka arkaya dizilmesine önem vermişti, ancak bu durum Osmanlı kalyonlarının kesintisiz borda ateşi ve güçlü bir savunma hattı için saff-ı harp düzenini uyguladığı anlamına gelmiyordu. Keza Venedik kaptanlarının hataları neticesinde kalyonlar arasında saff-ı harp düzeni bozulduğunda ve mesafe açıldığında Osmanlı kapudanları tereddüt etmeden bordalama ve ablukaya alarak topa tutma taktiğiyle hücumla geçti. II. Koyunadaları Savaşı'nda ise Osmanlı kalyonları, saff-ı harp düzeninde ve rüzgâr üstünde saldırıya geçen Venedik kalyonlarını ortaya almak için ilk defa saff-ı harp taktiğini etkili bir şekilde tatbik etti. Bu sayede Venedik safını bozmayı başaran Osmanlı kapudanları, son ana kadar saff-ı harp düzeninde rakibinin kalyonlarına saldırmayı sürdürmek yerine fırsat buldukları esnada hedefledikleri Venedik kalyonlarına bordalama saldırmaktan da imtina etmedi. Sakız Boğazı ve Gera Körfezi Deniz Savaşları'nda ise Osmanlı kalyonları saff-ı harp düzeni ve taktiğiyle mücadele etti. Sakız Boğazı'ndaki muharebede önde kalan Venedik kalyonlarına yine bordalama saldırı deneyen Osmanlı kapudanları, sonuç alamayınca ısrarcı olmadı ve rakiplerini taklit ederek borda ateşiyle çatışmayı sürdürdüler. Hüseyin Paşa, Gera Körfezi'ndeki savaştan önce Osmanlı kalyonlarını 3 filoya ayırarak, düzen ve idare anlamında bir yenilik yapmaya çalıştı. Akabinde Osmanlı kalyonlarını saff-ı harp düzeninde savaşa hazırladı. Ancak Osmanlılar, bu savaşta saff-ı harp taktiğini uygulamakta ve düzeni korumakta zorluk yaşadı. İlk defa toplu halde gerçekleştirilmeye çalışılan manevralarda bariz hatalar ve düzeni bozan karışıklıklar ortaya çıktı. Bu yüzden Osmanlı donanması ikinci savaşta, saff-ı harp düzeninde güçlü bir savunma hattı oluşturan rakipleri karşısında mağlup olmanın eşiğinden döndü. Andre-Papazlık Adaları Deniz Savaşı'nda Osmanlı kapudanları taktik ve düzen eksikliklerinin faturasını nihayet ödedi. Hüseyin Paşa, kadirgaların yardımıyla rüzgâr üstüne çıkan ve saff-ı harp düzeninde saldıran Venedik kalyonlarına karşı Osmanlı kalyonlarıyla saff-ı harp düzeninde savunma yapmaya çalıştı. Ancak tek ve sabit bir savunma hattı oluşturmadağı için iki üç saf halinde arka

arkaya yığılan Osmanlı kalyonları, bir taraftan borda ateşiyle saldıran Venedik kalyonları ve diğer taraftan Osmanlı kalyonlarını arkadan ablukaya alan Venedik kürekli savaş gemilerinin arasında kaldı. Bozcaada Deniz Savaşı'nda ise Osmanlılar saff-ı harp taktiği ve düzeninde çatışmaya özen gösterdi. Osmanlı kapudanları, ani gelişen savaşın başında rakibinin birkaç kalyonun bordalama saldırısına karşılık verdikten sonra mücadelenin ikinci safhasında kalyonlarla saff-ı harp düzenine geçirdi. Savaşın sonuna kadar birbirinin dümen suyuna göre dizilen Osmanlı kalyonları, kesintisiz alabanda ateşiyle rakibinin geri çekilmesini sağladı. Osmanlı kapudanları, Eğriboz Deniz Savaşı'nda saff-ı harp düzenine uyarak bir savunma hattı oluşturmaya çalıştı, fakat bu defa Venedik kalyonlarının bordalama saldırısına maruz kaldılar ve üstünlüğü rakibine kaptırdılar. Bibercik Adası Deniz Savaşı'nda ise yine savunma yapan Osmanlı kapudanları bu defa saff-ı harp düzenini mükemmele yakın şekilde tatbik ederek Venedik kalyonlarının saldırılarını önlediler ve büyük hasarlar alarak geri çekilmelerini sağladılar. Midilli'deki son deniz savaşında ise saf oluşturmamayan Venedik kalyonlarına bordalayarak ve ablukaya alıp topa tutarak hücum ettiler.

Yukarıda verilen özetten de anlaşılacağı üzere, savaşların her biri farklı bir olay örgüsüne sahip olmasına rağmen Osmanlı ve Venedik kalyonlarının uyguladıkları taktik ve düzen aslında her savaş özelinde farklılık ihtiva etmemekteydi. Venedik kapitanlarının meydana gelen on iki deniz savaşının neredeyse hepsinde saff-ı harp düzeni ve taktiğiyle mücadeleye etmeye uğraştığı açıktır. Savaşların altısında saldıran ve altısında da savunan taraf olan Venedik kapitanları, sadece Midilli Boğazı Deniz Savaşı'nda borda hattına göre savaş düzeni aldı ve Eğriboz Deniz Savaşı'nda da bordalama saldırmayı denedi. Diğer savaşların hepsinde saff-ı harp taktiğine uyum sağlamaya çalışan Venedik kapitanları, doğal şartlar ve mücadelelerin seyri sırasında meydana gelen anlık olaylar sebebiyle saff-ı harbin gerekliliklerini her zaman eksiksiz bir şekilde yerine getiremedi. Buna rağmen, Girit seferlerinde dümen suyuna göre arka arkaya dizilen kalyonların borda ateşiyle gerçekleştirdikleri saldırılarla ne kadar etkili olabildiğini anlayan ve Osmanlılarla yeniden savaş girdiklerinde saff-ı harp taktiğinin teorisine de aşinalık kazanan Venedik kapitanları, zaman zaman benimsedikleri

kaideleri uygulamakta zorluk yaşamalarına ve Osmanlıların ani hamleleriyle başa çıkamamalarına rağmen saff-ı harp taktiğine sadık kaldılar.

Osmanlı kapudanları, Girit seferleri sırasında vuku bulan deniz savaşlarında kalyonları idare etmede ve mücadelelerde etkili kullanmada başarısız olmalarından ötürü Venediklilerle yeniden savaş başladığında, kalyon mücadelelerinde hâlâ yeterince tecrübeli ve bilgili değillerdi. Gerçi Osmanlılar, Venedik donanmasıyla savaşa girmeden önce Garp Ocakları'na ait kalyonlarla uzun süre korsanlık yapan kapudanları mîrî kalyonların başına getirerek, kalyon idaresindeki acemiliği yüksek oranda çözüme kavuşturdu, fakat yeni kapudanların da saff-ı harp gibi taktiklerin teorik ve teknik bilgisine tümüyle vakıf olmadıkları anlaşılıyordu. Osmanlı kalyon kapudanları, rakipleriyle meydana gelen savaşlar sırasında saff-ı harp taktiğine aşinalık kazandı. Venedik kalyonlarına karşı saldıran taraf oldukları altı savaşın üçünde Osmanlı kapudanları, bordalama ve ablukaya alıp topa tutma taktiğini uyguladı. İki savaşta da hem bordalama hem saff-ı harp taktiklerini tatbik etti. Bordalamanın öne çıktığı üç savaşın birinde kalyonları borda hattına göre safa soktular. Savunmada kaldıkları altı savaşta, kalyonlarla iki defa borda hattı ve dört defa saff-ı harp düzeni aldılar. Genel olarak bakıldığında ise on iki deniz savaşının sekizinden galip ve üstün ayrılan taraf olan Osmanlı kapudanları, sadece üç kere savaşın başından sonuna kadar saff-ı harp taktiğine sadık kalarak mücadele etti. Bu açıdan Osmanlı kapudanlarının saff-ı harp düzenini daha çok savunma yaparken tercih ettikleri açıldı. Ayrıca Osmanlı kalyon kapudanlarının amacı, bir savaşın başından sonuna kadar saff-ı harp taktiğiyle mücadeleyi sürdürerek rakibini mağlup etmek olmadı. Bozcaada Deniz Savaşı haricinde Osmanlı kapudanları, saff-ı harp taktiğiyle esasında rakibinin saf düzenini bozmayı ve böylece bordalamaya ve ablukaya alarak topa tutmaya müsait hale getirmeyi hedefledi. Bunun en görünür olduğu II. Koyunadaları Savaşı'nda Osmanlı kapudanları, saff-ı harp taktiğiyle saldıran Venedik kalyonlarını yine aynı taktikle mukabele edip bozduktan hemen sonra bordaladılar.

Bütün bunlar göz önüne alındığında, Osmanlı kapudanlarının, Venedik kalyonlarıyla meydana gelen deniz savaşlarında, saff-ı harp düzeninin ve taktiğinin özellikle savunma yaparken etkili olduğunu kavradıkları açıldı. Kapudanların saff-ı harp taktiğinin teorik bilgisine tümüyle hâkim olduklarını ve mücadeleler sırasında

hamlelerini, taktik hakkındaki kitabî bilgilere dayanarak belirlediklerini söylemek zordur, fakat çoğu hamleyi talimatlarda açıklandığı şekliyle uygulayabildikleri fark edilebilmektedir. Ayrıca Osmanlı kalyon kapudanları, fırsat yakaladıklarında rakibini mağlup etmek için en etkili saldırı biçiminin hâlâ bordalamak ve ablukaya alarak topa tutmak olduğuna inanıyor olabilirdi. Birçok savaşta Osmanlı mîrî kalyonları yanında boy gösteren Garp Ocakları kalyonları da yüksek ihtimalle bu taktiğin sürdürülmesinde pay sahibi olmuştu. Üstelik Osmanlı mîrî kalyonlarının çoğu, korsan kökenli ve Garp Ocakları menşeli oldukları için halihazırda bu geleneğe aşinaydılar. Osmanlı ve Garp Ocakları kapudanlarının, Venedik kalyonlarına karşı bu taktikle savaşarak büyük zaferler kazanmaları da savaş yöntemlerini tümüyle terk etmemelerine vesile oldu. Üstelik Venedikli denizcilerin bir kısmı da Osmanlı kalyonlarının hücum yönteminin öğrenilmesini gerekli görüyordu.⁸⁴ Nitekim, Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini de Eğriboz Deniz Savaşı'nda ısrarla tatbik ettiği saff-ı harp taktiğinden bir defalığına vazgeçerek Osmanlı kalyonlarını bordalamayı ve ablukaya almayı tercih etmiş ve rakibini mağlup etmeye çok yaklaşmıştı.

Netice itibariyle, Osmanlı kalyonlarının, 1097-1110 (1686-1698) yılları arasındaki deniz savaşlarında, saff-ı harp taktiğini özellikle 1106 (1695) yılından itibaren iyi şekilde uyguladığı açıktır. Bütün kalyon kapudanlarının saff-ı harp taktiğini tam manasıyla benimsedikleri ve her koşulda taktiğinin talimatlarına uygun şekilde hareket ettikleri iddiasında bulunmak için yeterli veri yoktur, fakat birçok savaşta muntazaman bu taktikle savaştıkları da vakidir. Bu durum Osmanlı kapudanlarının, deniz savaşlarında aynı dönemde yaşanan yenikliklerin gerisinde kaldığı veya taktiksel değişime ayak uyduramadığı anlamına da gelmemektedir. Osmanlı kapudanları, koşulları göz önüne alarak saff-ı harp veya bordalama taktiğiyle mücadele etmeye meyilli oldular. Ayrıca Osmanlı ve Venedik kalyonları arasındaki savaşların, çok daha fazla sayıda kalyonun idaresini ve mücadele kapasitesini

⁸⁴ Antonio Sala, Osmanlı kalyonlarının ablukasında kaldığı zaman bütün ateşli silahların aynı anda kullanılmasını tavsiye ederken, Venedik kapitanlarına da rüzgâr üstüne çıkan kalyonların önce pruva toplarıyla Osmanlı kalyonlarına saldırmalarını ve ardından yan toplarla hücumu devam ettirmelerini önermişti. Böylece Sala, bordalama ve ablukaya alarak topa tutma taktiğine uygun tavsiyelerde bulunmuştu, bkz. Sala, **La pratica**, s. 9.

yükseltmeyi hedefleyen saff-ı harp taktiğini mutlaka bütün yönleriyle bilmeyi ve tatbik etmeyi gerektirecek derecede karmaşık, şiddetli ve sofistikte olmadığını da belirtmek gerekir. Nitekim, bu dönemde bazen yüzlerce kalyondan oluşan donanmalarıyla deniz savaşlarında karşılaşan Fransa, İngiltere ve Hollanda kaptanlarının da her mücadelede saff-ı harp taktiğine sadık kalmadıkları bir gerçektir.⁸⁵

6.2.2. Savaşların Sonuçlarını Etkileyen Diğer Faktörler

Konuyla alakalı bu başlığa kadar yapılan açıklama ve yorumlarla, Osmanlı ve Venedik kalyonları arasındaki deniz savaşlarında taraflarından birinin saff-ı harp taktiğini uygulamasının tek başına rakibi karşısında üstünlük kurması için yeterli olmadığı ortaya koyuldu. Dolayısıyla Osmanlı ve Venedik donanmalarının mücadelelerinde en az taktik kadar sonuca etki eden kalyonlardaki top ve denizci sayısı, kapudanların tecrübe ve meziyetleri ve kürekli savaş gemileri gibi diğer faktörleri de ayrı başlıklar altında inceleme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bu inceleme sayesinde saff-ı harp taktiğinin tatbikini zorlaştıran, savaşların sonuçlarına etkisini azaltan ve bütün yönleriyle benimsenmesini engelleyen çeşitli unsurlara da dikkat çekilebilir.

6.2.2.1. Kalyonlardaki Top ve Levend Sayılarının Savaşlara Etkileri

Koyunadaları Deniz Savaşları'na katılan ve Venedik kalyonlarında uzun seneler hizmet eden Antonio Sala, denizcilere el rehberi olması maksadıyla kaleme aldığı eserine, deniz savaşlarının karadakilerden çok farklı olduğunu, zira deniz üzerindeki mücadelelerin değişken rüzgârların ve dengesiz suların pençesinde şekillendiğini belirterek giriş yapar. Akdeniz'de geçirdiği yıllarda öğrendiklerinin önceden hâkim olduğu teorik bilgilere uyuşmadığını itiraf eden Sala, yeni denizcilerin her şeyden önce top kullanmayı bilmeleri gerektiğini söyleyerek kendisinin de eksik kaldığı bu alanda okuyucularına yardımcı olmaya çalışır. Denizcilerin sadece hücum ve savunma yapmakta uzmanlaşmalarının yeterli olmayacağını, sık sık meydana gelen deniz savaşlarında top kullanma mahareti kazanmaları gerektiğini ifade eder. Özellikle Venediklilerin Osmanlı donanmasına karşı üstünlük kurması için bunu elzem görür.

⁸⁵ İngiltere, Hollanda ve Fransa donanmaları arasında 1666 yılında meydana gelen Dört Gün Savaşları buna örnek olarak verilebilir. Savaşların kapsamlı bir incelemesi için bkz. Frank L. Fox, **The Four Days' Battle of 1666: The Greatest Sea Fight of the Age of Sail**, Seaforth Publishing, Barnsley 2009.

Bu girişin ardından, kırk maddede kalyonlardaki topların özellikleri ve kullanma koşulları hakkında bilgi verir. Kalyonlardaki her top ve ateşli silahın kaydı, bakımı ve savaş sırasında kullanımına dair tavsiyelerini paylaşır.⁸⁶

Güvertesi, ambarları, pruvası ve pupasına yerleştirilen ve sayıları bazen yüzlere ulaşan toplarla yürüyen bir kale görünümünde olan ve zaman zaman binlere varan mürettebatının önemli bir kısmı tüfekli askerlerden oluşan kalyonlarda, ateşli silahların sayısı, kalitesi ve kullanımı kaptandan denizciye herkesi ilgilendiren önemli bir meseleydi. Zira kalyonların bir savaştan galip çıkmasıyla ateşli silahları etkili kullanması arasında doğrudan bir ilişki vardı. Böyle olunca Antonio Sala'nın tavsiyeleri de anlam kazanır. Onun ifadelerinden, 1107 (1696) yılı itibariyle onca savaşın ardından Venedik kalyonlarındaki denizcilerin ve topçuların mevcut top ve tüfekleri kullanmakta tatmin edici düzeye ulaşamadıkları anlaşılır. Gerçi Venedikliler savaşların başından beri bu konuda sıkıntı yaşadıklarını gizlememişlerdi. Mesela, Fevkalade Kaptan Lorenzo Venier, 1097 (1686) yılındaki iki deniz savaşında aldığı başarısız sonuçların hesabını verirken, Venedik kalyonlarına kıyasla Osmanlı kalyonlarında hem fazla miktarda ve iyi kalitede top hem de daha fazla sayıda ve denizci bulunduğu dikkat çekmişti.⁸⁷

Savaşların başladığı 1095 (1684) yılında Akdeniz'e açılan on iki Venedik mîrî kalyonunda toplamda 546 top mevcuttu. Üç kiralık kalyondaki 144 top ile birlikte Venedik yelkenli savaş gemilerinde toplam 680 top bulunuyordu.⁸⁸ 1093 (1682) yılında Tersâne-i Âmire'de inşasına karar verilen dört kalyonda 80 ve altı kalyonda 60 top olmak üzere 10 mîrî kalyonda 660 top olması planlanmıştı. Ancak, Venedikli gözlemciler 1096'da (1685) ilk defa sefere çıkan on mîrî kalyonda 584 top bulunduğunu not etmişti.⁸⁹

Venedik donanmasındaki mîrî kalyon sayısı 1097 (1686) yılındaki deniz savaşlarından önce on dörde yükseldi. Başkomutan Francesco Morosini, yelkenli savaş gemilerini üç filoya ayırmaya karar verdiği için Fevkalade Kaptan Lorenzo

⁸⁶ Sala, *La pratica*, s. 1-5.

⁸⁷ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 215.

⁸⁸ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 179.

⁸⁹ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 191.

Venier o yıl en fazla topa sahip on kalyonla Ege'ye açılmak zorunda kaldı. En büyüğünde 70 top ve en küçüğünde 44 top olan on Venedik kalyonunda toplamda 485 top bulunuyordu. Baba Hasan Paşa'nın idaresindeki 80 toplu kapudâne kalyonun savaştan önce batmasına rağmen dokuz Osmanlı mîrî kalyonunda 504 top mevcuttu. Osmanlı kalyonlarının yanında boy gösteren sekiz Cezayir kalyonunda kaç top bulunduğu tam olarak bilinmemektedir. 1686 yılı için farklı Avrupa kaynaklarında, Cezayirlilere ait kalyon sayısı 21 ilâ 25 ve kürekli gemilerin sayısı 11 ilâ 21 arasında gösterilir. Bazı raporlarda, 14-40 arası topa sahip 23 kalyonda toplamda 7.600 denizci ve 680 top olduğu iddia edilirken, kalyon sayısını yirmi bir veren bir kaynakta ise toplam top sayısı 520 olarak belirtilir.⁹⁰ Cezayir'deki İngiliz konsolunun 16 Ekim 1686'da (28 Zilka'de 1097) seferden dönen Cezayir kalyonları ve reisleri hakkında sağladığı bilgiler sayesinde, Venediklilere karşı Osmanlıların yanında savaşan kalyonların savaş gücüne yönelik bazı çıkarımlarda bulunulabilir. Buna göre, Cezayirlilere ait büyük yelkenli on üç kalyonda en az 24 ve en fazla 48 top varken, 5 kalyonda 32 ve 3 kalyonda 26 top bulunuyordu. Küçük yelkenli altı kalyonda ise 5 ilâ 18 arasında değişen sayıda top mevcuttu.⁹¹ Cezayirlilerin daha fazla topa sahip kalyonlarıyla Osmanlı donanmasına katıldığı farz edilirse, bu durumda Venediklilerin ikinci grup kalyonlarıyla eşit güçte oldukları kabul edilebilir.

Ahikerya Adası ve Midilli Boğazı'nda meydana gelen deniz savaşlarında, taraflar saff-ı harp düzeninde savaşmamış, kalyonlar bordalama ve ablukaya alarak topa tutma taktiğiyle birbirlerine karşı üstünlük kurmaya çalışmıştı. Bu tarz mücadelelerde özellikle savunan tarafın sahip olduğu top sayısı daha fazla önem kazanıyordu, zira bir veya birden fazla kalyon tarafından ablukaya alındığında batmaktan veya ele geçirilmekten kurtulmak için tek çare mevcut topları seri ve etkili şekilde kullanmaktı. Nitekim, Ahikerya Adası yakınlarındaki ilk savaşta, Osmanlı saflarında Melemenli Mustafa Kapudan'ın idaresindeki 64 toplu mîrî kalyon, 44 toplu üç Venedik kalyonuna karşı direnebildi. Bunun dışında, Fevkalade Kaptan Lorenzo Venier'in idaresindeki 62 toplu San Vittoria ile Mîrî Kalyonlar Kaptanı Baba Hasan

⁹⁰ Gürkan, *Sultanın Korsanları*, s. 165-166.

⁹¹ Colin Heywood, "What's in a Name?: Some Algerine Fleet Lists (1688-1714) from British Libraries and Archives", *The Ottoman World, the Mediterranean and North Africa, 1660-1760*, Routledge, London 2016, s. 117-118; Gürkan, *Sultanın Korsanları*, s. 170-171.

Paşa'nın kullandığı 64 toplu kapudâne kalyonu⁹² birbirlerine çatarak savaştı. Top sayıları neredeyse eşit olan bu kalyonlardan neticede rakibine üstünlük kuran çıkmadı. Diğer taraftan, Baba Hasan'ın komutasındaki kalyonda 350 levend bulunurken, San Vittoria'da 100 levend mevcuttu. Venedik kalyonlarında denizciler ve cenkçiler iki ayrı grubu teşkil ederken, Osmanlı kalyonlarındaki levendlerinin hepsinin ateşli silahlarla teçhiz edildiği bilinmektedir.⁹³ Ancak bu avantajlı durum da Osmanlı kalyonunun çatışmadan galip çıkmasına yeterli olmadı. Diğer taraftan, Midilli Boğazı'ndaki ikinci savaşta Kaptan Venier'in yönetimindeki 62 toplu San Vittoria ve Kaptan Bartolomeo Contarini'nin emrindeki 54 toplu San Marco Grande, Osmanlı kalyonlarının ablukasından iki defa çıkabildi. Savaşın sonunda zor durumda kalan kalyonları kurtarmayı başaran Kaptan Venier, yine de abluka ve bordalama usulü gerçekleşen mücadeleler sonunda daha fazla topa sahip Osmanlı kalyonlarının bu sayede hem saldırı hem savunmada avantajlı olduğunu dile getirmişti.

1101 (1690) yılındaki Midilli Deniz Savaşı'nda Fevkalade Kaptan Daniele Dolfen'in komutasındaki on iki Venedik kalyonunda toplamda 648 top mevcuttu.⁹⁴ Osmanlı kalyonlarındaki toplam top sayısı hakkında kesin bilgi elde edilememektedir. 1096'da (1685) batan kapudâne kalyonun yerini yeni bir kalyonla doldurmuştu, fakat Midilli'deki savaştan kısa bir süre önce Osmanlılar yine bir kalyon kaybetmişti. Dolayısıyla dokuz Osmanlı mîrî kalyonunda dört sene önce olduğu gibi toplamda 500 civarı top bulunduğu varsayılabilir. Bunun dışında mîrî kalyonlarda 305 topçunun hizmet ettiği de bilinmektedir.⁹⁵ Bu savaşta Osmanlı mîrî kalyonlarına yirmi üç Garp Ocağı kalyonu eşlik etti. Kaynaklarda hangi ocaktan kaç kalyonun donanmaya katıldığına dair bilgi bulunmamaktadır. Buna rağmen, Cezayir'den yirmi bir kalyonun Temmuz 1690'da (Şevval 1101) Akdeniz'e açıldığı bilinmektedir. Cezayir filosunda 70 toplu ve 56 toplu iki kalyon dışında çoğunlukla 20-30 toplu kalyonlar mevcuttu,

⁹² 80 toplu kapudâne kalyonunun batmasının ardından Baba Hasan Paşa 64 toplu patrona kalyonlarından birinin başına geçmiş olmalıdır.

⁹³ Antonio Fabris, "A Description of the Ottoman Arsenal of Istanbul (1698)", **Mediterranea: Ricerche Storiche**, Vol. 12, N. 34 (2015), s. 442.

⁹⁴ Candiani, **I vascelli della Serenissima**, s. 584-587; Anderson, **Naval Wars in the Levant**, s. 212.

⁹⁵ **AE.SSÜL.İI**, 15/1480, 9 CA 1101 (18 Şubat 1680).

hatta karavel tipinde 10 top bulunan yelkenli gemiler de bulunuyordu. Yirmi bir kalyonda toplamda 590 top vardı.⁹⁶

Bu verilerden yola çıkarak Midilli Deniz Savaşı'nda Osmanlı ve Garp Ocakları kalyonların ateş gücünün Venediklilerin yaklaşık iki katı civarında olduğu söylenebilir. Gelgelelim, Venedik kalyonlarının ilk defa saff-ı harp taktiği ve düzeniyle mücadele etmesi sayesinde Osmanlı-Garp Ocakları kalyonlarının top üstünlüğü savaşın sonucuna tesir etmemişti. Bu açıdan Midilli'deki ikinci deniz savaşı kalyonların ateş gücünün iyi bir taktikle pekiştirilememesi halinde önemli bir avantaj sağlayamadığını göstermişti. Savaş sonunda Venedik cephesinde sadece saff-ı harp taktiğinde kısa süreli ödün veren Fevkalade Kaptan Daniele Dolfin'in kullandığı Redenter del Mondo hasar almıştı. Buna karşılık rakibine bordalamaya çalışan Osmanlı kalyonlarının çoğu Venedik kalyonlarının seri ve şiddetli borda ateşine maruz kaldıkları için ağır hasarlı olarak savaştan ayrılmıştı.

Venedikli tarihçiler, Koyunadaları Savaşları'ndan Osmanlı kalyonlarının zaferle ayrılmasında sahip oldukları topların ve tecrübeli denizcilerin rolünü öne çıkarırlar. Müelliflerden biri, kalyonlarda hizmet edecek denizcilerin bilhassa rüzgârları tanımaları ve top kullanma becerilerine haiz olmaları gerektiğini belirttikten sonra Osmanlı kapudanlarının kendi kalyonlarındaki bu meziyetlere sahip denizci eksikliğini kapatmak için İzmir'e yanaşan İngiliz ve Hollanda kalyonlarındaki denizcileri transfer ettiklerini ileri sürmüştü. Hatta ona göre, Akdeniz Seraskeri Mısırlızâde İbrahim Paşa savaş öncesi konuşmasında rakiplerine kıyasla Osmanlı kalyonlarında iki kat daha fazla denizci ve mühimmat olduğunu belirtirken, yabancı denizcilerin de güçlerine güç kattığını vurgulamıştı.⁹⁷

Başkomutan Antonio Zeno ise savaştan önce kaptan ve denizcilerine yaptığı konuşmada, rakiplerinin aslında denizcilikteki ve kalyon yönetmedeki becerisizlik ve tecrübesizliklerini örtmek için levend ve mühimmat sayılarını yüksek tuttuklarını iddia etmişti.⁹⁸ Bununla birlikte, Osmanlı kalyonlarının özellikleriyle alakalı en net bilgileri bizzat kendisi paylaşmıştı. Başkomutan'ın raporundaki malumata göre, yirmi Osmanlı

⁹⁶ Heywood, "Some Algerine Fleet Lists (1688-1714)", s. 122-123.

⁹⁷ Dell'acquisto e del ritiro dei Veneti dall'isola di Scio Nell'anno MDCXCIV, s. 79, 85.

⁹⁸ Dell'acquisto e del ritiro dei Veneti dall'isola di Scio Nell'anno MDCXCIV, s. 85.

mîrî kalyonundan üçü 90 toplu, on altısı 60-70 toplu ve biri 48 topluydu. En büyük Osmanlı kalyonun birinci ambarında 14 okka (17,9 kg) atar toplar ve ikinci ambarında 9 okka (11,5 kg) atar toplar mevcuttu. En küçük kalyonun birinci ambarında 7 okka (8,98 kg) atar toplar ve ikinci ambarında 7 ilâ 5 (6,4 kg) okka atar toplar bulunuyordu.⁹⁹ Buna karşılık, yirmi Venedik kalyonunun en büyüğünde 70 top ve en küçüğünde 40 top olmak üzere toplamda 1.027 top mevcuttu.¹⁰⁰ Neticede, Osmanlı kalyonları yaklaşık 300 topluk bir avantaja sahipti.

Benzer bir durum tarafların kalyonlarının mürettebat sayısında da geçerliydi. Venedik askerlerinin bir kısmı Sakız Kalesi'nde görevlendirildiği ve bir kısmı da Mora'ya sevk edildiği için yirmi Venedik kalyonunda 3.074 piyade yer almaktaydı. Birinci filodaki 66-70 toplu sekiz kalyonda ortalama 194 piyadeden toplamda 1.553 piyade, ikinci filodaki 54-62 toplu altı kalyonda ortalama 139 piyadeden toplamda 834 piyade ve üçüncü filodaki 42-50 toplu altı kalyonda ortalama 114 piyadeden toplamda 687 piyade mücadele etmişti.¹⁰¹ Venediklilere gelen istihbarata göre, Osmanlı kalyonlarının her birinde ortalama 500 levend bulunuyordu. Hollandalı ve İngiliz denizcilerin de katılmasıyla yirmi kalyonda toplamda 10.000 levend vardı.¹⁰² Osmanlı kayıtlarına göre ise yirmi mîrî kalyonda toplamda 8.368 levend hizmet ederken, bunlardan 3.185'i topçuydu. Topçular haricindeki 5.183 nefere de kurşun teslim edilmesinden hareketle Osmanlı kalyonlarındaki levendlerin büyük kısmının bordalama ve sıcak çatışmalarda ateşli silah kullandığı söylenebilir.¹⁰³ Mevcut levendlere Hollandalı ve İngiliz denizcilerin katılmasıyla toplam levend sayısının 10.000'e yükselmiş olması da mümkündü.

Bu veriler I. Koyunadaları Deniz Savaşı öncesinde Osmanlı kalyonlarının yine top ve asker sayısı bakımından rakiplerine karşı önemli bir avantaja sahip olduklarını gösterir. Venedik kaptanları, Midilli Deniz Savaşı'nda yaptıkları gibi, saff-ı harp taktiğiyle savaşmaları halinde Osmanlı kalyonlarının ateşli silah üstünlüğünü kazanca

⁹⁹ Candiani, "A New Battle Fleet", s. 22.

¹⁰⁰ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 302.

¹⁰¹ "Raccolta di carte autenticate, ed estratte da' privati registri de pubblici rappresentanti che hanno servito nell'acquisto, e nel ritiro da Scio", içinde **Dell' acquisto e del ritiro dei Veneti dall' isola di Scio Nell' anno MDCXCIV** s. 25.

¹⁰² "Raccolta di carte autenticate", s. 25.

¹⁰³ **MAD.d**, 7915, s. 90-91.

çevirmesine mâni olabilirdi. Ancak Venedik kalyonları, yanlış strateji ve taktik yüzünden henüz savaşın başında Osmanlı kalyonlarının bordalama ve ablukasına maruz kaldığı için mücadelenin sonunda üç kalyon kaybetti ve diğer kalyonları da ağır hasar aldı. Savaş sırasında daha fazla topa ve tüfekli askere sahip Osmanlı kalyonları alabandadan ve pruvadan gerçekleştirdikleri bombardımanla rakiplerinin kalyonlarını harap etti. Güvertelerdeki tüfekli levendlerin çatışmasında da Venedikliler yine yüksek sayıda piyade kaybetti.

Bu savaşta, Osmanlı kalyonları tarafından ablukaya alınan San Vittoria’da Osmanlı kalyonlarına karşı mücadele eden Antonio Sala, tecrübelerinden yola çıkarak bordalanan veya ablukaya alınan bir kalyonun hangi önlemleri alması gerektiğini anlatmıştı. İlk olarak yakın çatışmaya girildiğinde kalyondaki büyük toplarla düşman kalyonunun ambar ağızlarını hedef alınmasını tavsiye etmişti. Bu sayede topçuları vurmaya çalışan düşman kalyonundaki tüfekçileri de etkisiz hale getirmek mümkün olacaktı. Düşman kalyonları iki taraftan kalyonu çevrelediğinde de bütün topların kullanılabilmesi için topçular ve diğer denizciler sonuna kadar mevkielelerinden ayrılmamalıydı. Eğer kalyon rüzgâr altında kaldıysa menzile giren her düşman kalyonuna aralıksız top atışı yapılmalıydı. Rüzgâr avantajı yakalandığında ise kalyon rüzgâr üstüne çıkana kadar pruva topları ateşlenmeli ve manevrayı tamamladıktan sonra alabanda ateş açılmalıydı, zira rüzgâr artık tersten esmediği için toplardan yayılan duman sorun olmaktan çıkacaktı. Bu süreçte kalyon kaptanları da rüzgâr üstünde ve altında hangi topları kullanılacağını iyi takip etmeliydi, zira rüzgâr altında kalındığında ikinci veya üçüncü ambarlardaki topları kullanmak mümkün olmuyordu.¹⁰⁴

Venedik kalyonları ilk deniz savaşında alınan ağır mağlubiyet sebebiyle ikinci harbe kötü şartlarda katıldı. Birinci filodaki iki büyük kalyon olan 70 toplu Stella Maris ve 66 toplu Leon Coronato ile üçüncü filodaki 48 Drago Volante’yi kaybetmişlerdi. Geride kalan on yedi kalyondaki piyade sayısı 2.200’e düşerken, Osmanlı kalyonlarının muharip kuvvetlerinde ciddi bir değişim olmadı.¹⁰⁵ Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini, II. Koyunadaları Savaşı’nda saff-ı harp taktiğinin gereklerini

¹⁰⁴ Sala, *La pratica*, s. 9.

¹⁰⁵ “Raccolta di carte autentiche”, s. 25-26.

yerine getirmeye çalıştı, fakat ilk savaşta yelkenleri delinen ve direkleri tahrip olan kalyonlar geçen on günlük sürede yeterli düzeyde tamir edilemedikleri için mücadeleye uzun süre devam edemedi.¹⁰⁶ Kaptan Contarini savaşın ertesi günü 20 Şubat 1695’de Senato’ya yazdığı raporda, kalyonların büyük kısmının perişan halde olduğunu ifade ederken, San Vittoria’nın üçüncü bir deniz savaşını kaldıramayacağını, keza son savaşta da pek bir varlık gösteremediğini, dümeni kırılan Nettuno’nın manevra yapamadığını, Pace e Abbondanza ile Fama Volente’nin bombardıman sırasında denizde oluşan dalgalanmalara dayanamayacağını belirtmişti. Artık bir hurda yığınınna dönüşen 66 toplu Redentor del Mondo’nun lenger halatları ve lengeleri koptuğu için Sakız Boğazı’nda sürüklenmişti. Geri kalan kalyonların da yelkenleri ve direkleri iyice harap olmuştu. Hal böyleyken bir savaşa daha niyetlenmeden önce kalyonlara yeni denizciler bulmak ve onları özellikle top kullanmak için eğitmek mümkün değildi.¹⁰⁷ Kaptan Contarini savaşın bilançosunu bu şekilde izah ederken, Başkomutan Antonio Zeno, Venedik kalyonlarını bu duruma düşürenin aslında her iki savaşta da daha fazla sayıda topa ve tüfeğe sahip Osmanlı kalyonlarının ateş gücü olduğunu itiraf ederek meseleyi özetlemişti.¹⁰⁸

Koyunadaları Deniz Savaşları’ndan sekiz ay sonra meydana gelen Sakız Boğazı ve Gera Körfezi muharebelerinde Osmanlı mîrî kalyonlarının ateşli silah ve mürettebatında önemli bir değişiklik gözlemlenmezken, Venedikliler kalyon sayısını yirmi beşe yükseltmişti. En büyüğünde 66 top ve en küçüğünde 40 top olmak üzere yirmi beş kalyonda 947 top mevcuttu.¹⁰⁹ Batan büyük kalyonların yerini dolduramayan Venedikliler, bu yüzden önceki savaştan daha az sayıda topla Osmanlı kalyonlarının karşısına çıkmak zorunda kaldı. Buna karşılık, Osmanlı kalyonlarına on Cezayir ve üç Tunus kalyonu olmak üzere on üç Garp Ocağı kalyonu katıldı. Garp Ocakları kalyonlarında ne kadar top olduğu bilinmemektedir. 1101-1110 (1690-1698) yılları arasında Cezayir kalyonlarında ortalama 32 top bulunduğu göz önüne alınırsa¹¹⁰ on Cezayir kalyonunda yaklaşık 320 topun mevcut olduğu tahmin edilebilir. Dolayısıyla

¹⁰⁶ *Dell’ acquisto e del ritiro dei Veneti dall’ isola di Scio Nell’ anno MDCXCIV*, s. 103.

¹⁰⁷ “Raccolta di carte autenticate”, s. 21-22; *Dell’ acquisto e del ritiro dei Veneti dall’ isola di Scio Nell’ anno MDCXCIV*, s. 107.

¹⁰⁸ *Dell’ acquisto e del ritiro dei Veneti dall’ isola di Scio Nell’ anno MDCXCIV*, s. 111.

¹⁰⁹ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 310.

¹¹⁰ Gürkan, *Sultanın Korsanları*, s. 184.

Osmanlı ve Garp Ocakları kalyonları bu defa rakibinden neredeyse 600 adet daha fazla topa sahipti.

Sakız Boğazı'nda vuku bulan ilk deniz savaşı, iki tarafın kalyonlarının uzun süre saff-ı harp taktiğiyle borda ateşi mücadelesine sahne oldu. Bu savaşta taraflar birbirlerine karşı üstünlük kuramadığı için kalyonlar da fazla hasar almadı. Topların isabet oranları ve etkileri düşük kalmış olabilirdi. Gera Körfezi'nde meydana gelen deniz savaşında ise Venedik kaptanları sayıca üstün Osmanlı kalyonlarına karşı saff-ı harp düzeninde savunma yaptı. Bu sayede Venedik kalyonları savaşın ilk safhasında kendilerine saff-ı harp düzeninde borda ateşi açan Osmanlı kalyonlarının ikisini seri ve isabetli top atışlarıyla batırmayı başardı. Garp Ocağı kalyonlarından biri de yine saf halindeki Venedik kalyonlarına saldırmak isterken aldığı top darbelerinden dolayı hareket edemez hale geldi.

Midilli Boğazı Savaşı'nda uyguladıkları taktikle kazanmaya yaklaşan Venedikliler, ne var ki kalyonlardan birinin cebehânesine isabet eden bir top yüzünden yanması ve alevlerin iki kalyona daha sıçramasıyla saff-ı harp düzenlerini kaybettiler. Savaşın seyrini değiştiren bu hadise, rakibine kıyasla belki iki kat daha fazla top ateşleyebilen Osmanlı kalyonlarının taktik ve düzenlerini yitirmeleri halinde bile hâlâ mücadeleyi kazanma şanslarını sürdürdüklerini gösteriyordu. Rakibinin bozulması üzerine sayıca üstün Osmanlı kalyonları savaşın ikinci safhasında on Venedik kalyonuna ciddi hasar ve kayıplar verdirdi. Antonio Sala'nın çevrilen ve bordalanan kalyonları kurtarmak için sunduğu reçete Osmanlı kalyonlarından ortalama 10 top eksiği olan Venedik kalyonlarına yardımcı olmadı. Osmanlı kapudanları, Koyunadaları Savaşları'ndan sonra Gera Körfezi'nde de büyük bir zafer kazanırken, Osmanlı kalyonlarının top ve tüfek üstünlüğü savaşın sonucunu tayin etti.

Osmanlı kalyonlarına karşı aynı yıl içinde üç defa mağlup olan ve en büyük kalyonlarını kaybeden Venedikliler, 1107 (1696) yılında altı kalyonun inşasını tamamlayarak donanmayı güçlendirmişti. Ebat olarak Osmanlı kalyonlarına yaklaşan yeni Venedik kalyonlarından Aurora'ya 80 top, Tigre'ye 64 top, Iride ve San Sebastiano'ya 62 top yerleştirilmişti. Mevcut kalyonlardan San Lorenzo Guistinian'ın top sayısı da 86'ya yükseltilmişti. Ayrıca mevcut kalyonların topları belirli miktarda

arttırılmıştı. Bu önlemlerin sayesinde aynı yıl Akdeniz’e açılan yirmi dört mîrî ve iki kiralık olmak üzere yirmi altı kalyonda toplamda 1.570 top yer aldı.¹¹¹ Öte yandan, Başkomutan Alessandro Molin, 25 Haziran 1696’de Senato’ya yazdığı mektupta, kalyonların mürettebatını Osmanlı kalyonlarıyla mücadele edebilecek bir seviyeye getirmeye ve tecrübeli denizcileri seçmeye gayret ettiğini vurguladıktan sonra yirmi dört kalyonda toplamda 5.161 piyadenin hizmet ettiğini açıklamıştı. Birinci filodaki San Lorenzo Giustinian’da 370, Aurora’da 352 ve Tigre’de 357 piyade bulunduğunu belirtmişti.¹¹²

Osmanlılar ise o yıl dört yeni kalyonun inşasına başlamıştı, fakat bunlardan hiçbirisi sefere yetişmemişti. Bunun üzerine Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa’nın isteğiyle iki ticaret gemisi satın alınarak donanmaya dahil edilmişti. Kalyonların her birinde 350 levend görevlendirilmişti.¹¹³ Ayrıca yirmi mîrî kalyonda da 3.185’i topçu olmak üzere hâlâ 8.368 levend hizmet ediyordu.¹¹⁴ Mevcut mîrî kalyonlardaki ve iki yeni kalyondaki top sayısı hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır. Kalyonların mürettebatlarında olduğu gibi top sayılarında da önemli bir farklılık yaşanmadığı tahmin edilebilir. Bunun haricinde, donanmaya on beş Garp Ocağı kalyonu katılmıştı. Garp Ocakları kalyonlarındaki top miktarı hakkında da kesin bilgiler bulunmamaktadır. 60 toplu bir Fransız kalyonuyla İstanbul’a doğru yola çıkan bir Fransa büyükelçilik görevlisi, Selvi Burnu’nda karşılaştığı Osmanlı donanmasındaki Garp Ocakları kalyonlarının kötü teçhizatlı fırkatelere benzediğini belirtmişti.¹¹⁵ Bu bilgidен hareketle Garp Ocakları kalyonlarının ortalama 30 top taşıdığı varsayılabilir. Neticede, otuz yedi kalyonda yaklaşık 2.000 adet topun mevcut olduğu söylenebilir.

Andre-Papazlık Adaları Deniz Savaşı’ndan önce Osmanlı kapudanları üç defa rakiplerine saldırmak istedi, fakat ters rüzgârlar yüzünden teşebbüsleri akim kaldı. Bunun üzerine, kadırgalara yedeklenen Venedik kalyonları saff-ı harp düzeni aldıktan sonra rüzgâr altında kalan Osmanlı kalyonlarına hücum etti. Osmanlı kalyonlarının

¹¹¹ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 349-350.

¹¹² “Raccolta di carte autenticate”, s. 26-27.

¹¹³ C.BH, 57/2687, 14 ZA 1107 (15 Haziran 1696).

¹¹⁴ D.BŞM.TRE.d, 14586, s. 4-5.

¹¹⁵ BnF, Français 10776: *Relation de la campagne de Sultan Mustapha, en 1696, avec un journal de Toulon à Constantinople et de Constantinople à Belgrade, par un officier de la suite de M. de Ferriol, ambassadeur à la Porte*, vr. 4b, 10b.

savunma yapmak zorunda kaldığı bu savaşta, iki tarafın kalyonları bordalamayı ve ablukaya almayı denemedi; bunun yerine top savaşıyla üstünlük kurmaya çalıştı. Dolayısıyla kalyonların sahip oldukları toplar ve topçuların becerileri savaşın seyrini ve sonucunu tayin etti.

Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa, kapudâne kalyonu başta olmak üzere yüksek ihtimalle daha fazla topa sahip mîrî kalyonların bir kısmıyla saff-ı harp düzeninde borda ateşi açan Venedik kalyonlarına aynı şekilde karşılık verdi. Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini'nin idaresindeki 86 toplu kapudâne kalyonu San Lorenzo Giustinian ile birlikte 60-64 toplu altı Venedik kalyonu ilk saftaki Osmanlı mîrî kalyonlarıyla mücadelede ederken, vakit ilerledikçe diğer kalyonların birkaçı da düzene ayak uydurarak çatışmaya katıldı. Hüseyin Paşa, Venedikliler gibi bütün kalyonları savaşa dahil edemedi ve bilhassa daha az topa sahip Garp Ocakları kalyonlarını en arka safta bekletti. Saatlerce süren top savaşında Venedik kalyonları ilk saftaki Osmanlı kalyonlarına üstünlük kurdu. Hüseyin Paşa, hasar gören kapudâne kalyonu ve ön saftaki diğer kalyonlarla geri çekildi. Bu sırada ikinci saftaki kalyonlar, geri çekilen kalyonların yerini almakta güçlük yaşayınca Osmanlı saflarında bir karışıklık çıktı. Bundan istifadeyle Venedik ince donanması da Osmanlı kalyonlarını çevirmek istedi, fakat Osmanlı kapudanları şiddetli top atışlarıyla düşman kadirge ve galeazzalarını kolayca püskürttü. Osmanlı kalyonları top savaşını sürdürmekte ve safları korumakta sıkıntılar yaşamasına rağmen Venedik kalyonlarından daha fazla topa sahip oldukları için bozguna uğramadılar. Bu açıdan, Osmanlı kalyonları, Midilli Boğazı ve Gera Körfezi savaşlarında, Venedik kalyonlarının yaptıklarına benzer şekilde, yani saff-ı harp düzeninde savunma yaparak ve top üstünlüğünü kullanarak rakipleri karşısında ağır bir mağlubiyet almaktan kurtuldu. Savaş sona erdiğinde Osmanlılar kalyon kaybetmedi, fakat iki donanma uzun süreli top savaşının ardından bir daha çatışmaya girmeye de cesaret edemedi. Ağır hasarlı yirmi mîrî kalyon Boğazhisarları'ndan İstanbul'a ancak kadirgalara yedeklenerek getirilebildi.¹¹⁶

Venedik kaptanları, Osmanlı kalyonlarını zayıf bir halde yakalamalarına rağmen yine istedikleri neticeyi alamamıştı. Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini

¹¹⁶ Anonim Osmanlı Tarihi, s. 124.

yeni katılan dört kalyonla birlikte rakiplerine karşı taktik üstünlük kurabildiklerini, fakat büyük bir zafer alacak kuvvette olmadıklarını ifade etmişti. Keza Başkomutan Alessandro Molin de Osmanlı kalyonlarının daha güçlü ve mürettebatının daha tecrübeli olduğunu itiraf ederken, Venedik kalyonlarının önemli bir kısmının rakiplerine kıyasla daha az topa ve yetenekli denizciye sahip olduğu gerçeğini yinelemişti.¹¹⁷ Venedik kaptanları savaşın henüz ilk yıllarında Lorenzo Venier tarafından dile getirilen daha fazla topa ve savaşçıya sahip Osmanlı kalyonlarının yenilmez olduğu fikrini bir kez daha ikrar etmişti. Her sene daha büyük kalyonlar inşa ederek ateş gücünü arttırmaya çalışmalarına rağmen rakiplerine yetişememenin cezasını çektiklerini düşünüyorlardı.

Venedikliler, 1108 (1697) yılında meydana gelen üç deniz savaşından önce Amazzone Guerriera ve Rizzo d'Oro adlarını verdikleri ve her birinde 70 top bulunan iki büyük kalyonu daha denize indirmişti. Böylece Venedik mîrî kalyonlarının sayısı yirmi beşe ve kalyonlardaki toplam top sayısı da 1.496'ya ulaşmıştı.¹¹⁸ Osmanlılar ise aynı yıl 112 toplu Kapudâne-i Hümayûn ile 90 toplu iki kalyonu denize indirerek rakiplerine karşılık vermişti. Kapudâne-i Hümayûn'a bir adet 44 okka (56,4 kg) mermer atar top yanında birinci ambarında 28-30 adet 16 okka (20,5 kg) atar top, ikinci ambarında 12 okka (15,4 kg) atar toplar ve üçüncü ambarında 7 okka (8,98 kg) atar toplar yerleştirilmişti.¹¹⁹ Yeni kalyonların katılmasıyla yirmi dört Osmanlı mîrî kalyonunda top sayısı yaklaşık olarak 1.800'e ulaşmıştı. Osmanlı kalyonlarına başlangıçta on bir Garp Ocağı kalyonu katılmıştı, fakat Venedik donanmasıyla karşılaşmadan önce bu sayı beşe düşmüştü. Trablusgarphılar ait bu beş kalyondaki ortalama top miktarını 30 olarak kabul edilirse, yirmi altı kalyondan müteşekkil Osmanlı donanmasında önceki sene gibi yaklaşık 2.000 adet top bulunduğu tahmin edilebilir.

Başkomutan Alessandro Molin seferden önce denizci bulmakta zorlanmasına rağmen Bozcaada'daki ilk deniz savaşından sonra Senato'ya yazdığı raporda, iki kalyonun daha katılmasıyla sayısı yirmi yediye yükselen Venedik kalyonlarında

¹¹⁷ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 352-353.

¹¹⁸ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 367.

¹¹⁹ Candiani, "A New Battle Fleet", s. 23.

toplamda 6.928 piyadenin hizmet ettiğini açıklamıştı.¹²⁰ Osmanlılar cephesinde ise sadece Kapudâne-i Hümayûn'da 1001 levend mevcutken¹²¹, yirmi dört Osmanlı mîrî kalyonunda da toplam olarak 9.827 levend bulunuyordu.¹²²

Yeni kalyonlarla ateş gücünü yükselten Osmanlı ve Venedik donanmaları arasındaki ilk savaş Bozcaada yakınlarında meydana geldi. Venedik kadırgalarının sebep olduğu karmaşa yüzünden Venedik kalyonlarının saff-ı harp düzeni alamadan başlayan mücadelenin ilk safhasında, Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini kullandığı 86 toplu kapudâne kalyonu San Lorenzo Giustinian ile birlikte 60 toplu San Domenico, 68 toplu San Sebastiano, 64 toplu Giove, 56 toplu Fede Guerriera ve 66 toplu Iride Osmanlı kalyonlarına bordalama çattı. Geride kalan Venedik kalyonlarının düzen alması için zaman kazandırmak isteyen bu altı Venedik kalyonu bir süre Osmanlı kalyonlarıyla çatışmasına rağmen taraflar birbirlerine üstünlük kuramadı. Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa ise Osmanlı kalyonlarını rüzgâr üstüne çıkarmak ve saf oluşturmak için manevra yaptığında Kapudâne-i Hümayûn beş Venedik kalyonun ortasında kaldı. Venedik kalyonlarının şiddetli saldırısını püskürten 112 toplu kapudâne kalyonu, ayrıca 70 toplu Redentor del Mondo ile 80 toplu Aurora'nın birbirlerine çarpmasına ve Redentor del Mondo'nun aldığı hasarlardan dolayı savaştan ayrılmasına sebep oldu. Beş Venedik kalyonunu püskürten Hüseyin Paşa, Kaptan Contarini'nin emrindeki 86 toplu San Lorenzo Guistinian'a çatinca tarafların kapudâne kalyonları kozlarını paylaşma fırsatı yakaladı. Bu yakın mücadelede Kapudâne-i Hümayûn zaman zaman rakibine bordalamayı denedi, fakat başarılı olamayınca top gülleleriyle sonuç almaya çalıştı. Kapudâne-i Hümayûn'daki 16 okka atar toplar San Lorenzo'nun yelkenlerinin delik deşik ederken, 44 okka mermer atar toptan atılan bir gülle kış güvertesini delerek geçti ve Kaptan Contarini'nin de yaralanmasına yol açtı.¹²³ Böylece Kapudâne-i Hümayûn yüksek ateş gücünün ne kadar tahripkâr olduğunu ortaya koydu.

Bordalama ve abluka saldırıları kesildikten ve bütün kalyonlar saff-ı harp düzeni aldıktan sonra savaşın ikinci safhasında taraflar arasında şiddetli bir top

¹²⁰ "Raccolta di carte autentiche", s. 27-28.

¹²¹ Bostan, **17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, s. 183-184.

¹²² **D.BŞM.TRE.d.**, 14570, s. 4.

¹²³ Candiani, **I vascelli della Serenissima**, s. 370.

mücadelesi başladı. Top üstünlüğüne sahip Osmanlı kalyonları bu çatışmada rakiplerinin direncini kırmayı başardı ve Venedik kalyonları henüz öğle saatlerinde aldıkları hasarlar yüzünden savaştan çekilmek zorunda kaldı. Neticede, Bozcaada Deniz Savaşı'nda gerek bordalama ve abluka saldırılarında gerekse saff-ı harp savaşında Osmanlı kalyonları sahip oldukları ateş gücünü etkili bir şekilde kullanarak Venedik kalyonlarına karşı bir kez daha üstünlük kurdu.

İlk savaşta Osmanlı kalyonlarının ateş gücüne boyun eğen Kaptan Contarini, Eğriboz kıyıları yakınında meydana gelen ikinci savaşta, yüksek ihtimalle Osmanlı kalyonlarının top üstünlüğünü avantaja çevirmesine engel olmak için bordalama saldırı yapmayı tercih etti. Öyle ki rüzgâr üstüne çıkan Venedik kalyonlarıyla rüzgâr altında kalan ve sabit bir saf oluşturamayan Osmanlı kalyonlarına hücum etmeden önce rakibinin top atışı başlatmasını bekledi. Bu sayede daha fazla top atışı yapabilen Osmanlı kalyonlarının Venedik kalyonlarının hücumunu kesmesine mâni olmayı planladı. Mezemorta Hüseyin Paşa rakibinin amacını fark ederek Venedik kalyonları yaklaşıp kadar top atışı başlatılmasına müsaade etmedi. Kaptan Contarini, en fazla topa sahip on bir kalyonuyla nihayet saldırıya geçtiğinde Osmanlı kalyonlarının seri top atışlarıyla karşıladı. Bir süre kalyon kalyona mücadele devam ettikten sonra 10 Venedik kalyonu Hüseyin Paşa'nın yönettiği Kapudâne-i Hümayûn'u çevreledi. 112 toplu kapudâne kalyonu ateş gücünü bir kez daha ispatlayarak düşmanın abluhasından kurtuldu. Ancak Venedik kalyonlarıyla girdikleri sıcak çatışmalarda hasar alan altı Osmanlı kalyonu savaştan çekildi. Bu açıdan, Osmanlı kalyonları emsalinde büyük ve fazla topa sahip Venedik kalyonlarının yine Osmanlı kapudanları tarafından tatbik edilen bordalama ve ablukeya alıp topa tutma tarzı hücumla ilk defa rakiplerinin top üstünlüğünü etkisiz kılabilindikleri ve hatta daha başarılı top atışlarıyla geri çekilmeye mecbur ettikleri bir mücadele geride kaldı. Ne var ki bu durum I. Koyunadaları veya Gera Körfezi savaşlarındaki gibi Venediklilere mutlak bir galibiyet için yeterli olmadı. Çünkü yüksek sayıda topa sahip Osmanlı kalyonlarından atılan top gülleri, mücadelenin sonlarına doğru 68 toplu San Sebastian'ın cebehânesine isabet etti ve onu batırdı.

Rüzgâr altında ve savunmada kaldıklarında Venedik kalyonlarının bordalama ve ablukeya alma saldırılarına karşı kalyonların top gücünün yeterince etkili

olmadığını fark eden Osmanlı kapudanları, Eğriboz'daki savaştan kısa bir süre sonra Bibercik Adası civarında meydana gelen üçüncü mücadelede, top üstünlüğünü en iyi şekilde kullanabilecekleri saff-ı harp taktiğini savunma yaparken kusursuz bir şekilde uygulamaya gayret ettiler. Nitekim savaşın hemen başında Eğriboz'da yaptıkları gibi birkaç Venedik kalyonu rüzgâr üstüne çıkarak Osmanlı kalyonlarına bordalama saldırmak istedi, fakat saff-ı harp düzeni alan Osmanlı kalyonları bu defa top gücünü etkili şekilde kullanarak Venedik kalyonlarına ciddi hasar vererek püskürtmeyi başardı. Bunun üzerine, Kaptan Contarini savaşın ikinci safhasında bütün kalyonları saff-ı harp düzenine geçirmeye mecbur kaldı. Taraflar arasında Eğriboz kıyıları ile Bibercik Adası arasında gerçekleşen saff-ı harp mücadelesinde yine daha fazla topa sahip Osmanlı kalyonları üstün ayrıldı.

Osmanlı ve Venediklilerin kıyasıya bir rekabetin sonunda inşa ettikleri büyük ve fazla sayıda topa sahip kalyonlarla üç deniz savaşında karşı karşıya gelirken, bu rekabete uygun şekilde mücadelelerde en fazla toplar öne çıktı. Öyle ki Mezemorta Hüseyin Paşa merkeze yazdığı raporda Osmanlı kalyonlarının üç savaşta toplamda 60.000 adet top güllesi kullandığını beyan etmişti.¹²⁴ Bu yüksek rakam iki tarafın kalyonlarının da ateş gücünden azami derecede yararlanmaya önem verdiklerini gösteriyordu. Osmanlı kalyonları savaşların sonunda top sayısı üstünlüğünün karşılığını aldı. Daha az topa sahip kalyonlarla Osmanlı kalyonlarına dış geçiremediklerinden şikâyetçi olan Venedik kaptanları ise en sonunda büyük kalyonlarla rakiplerinin karşısına çıkmış ve arzuladıkları zafere de yaklaşmışlardı, fakat üç savaşta batırmaya çalıştıkları 112 toplu Kapudâne-i Hümâyûn kalyonun da ortaya koyduğu gibi, Osmanlılar hâlâ daha güçlü kalyonlar inşa edebiliyor ve bu kalyonları yöneten kapudanlar savaşlarda ağır sonuçlar doğuracak hatalar yapmıyorlardı.

Venedikliler, 1110 (1698) yılı kalyon hazırlıkları kapsamında Osmanlı kalyonlarına deniz savaşlarında üstünlük sağlayan mermer gülle atar büyük toplarıyla başa çıkabilmek için havan toplarının haricinde patlayıcı güllerle atabilen yatık yollu toplar imal etmeye karar verdi. Kalyonlara top tedarik etmek ve top teknolojisini

¹²⁴ Nusretnâme, s. 470.

gözlemlemek için İngiltere'ye gönderilen Sigismondo Alberghetti, aslında 1685 yılında Senato'ya 220 mm çapında ve 1.670 kg ağırlığında patlayıcı güller atabilen ve daha uzun menzile sahip silindirik topların yapımı için teklifte bulunmuştu. Senato'nun onayıyla İngiltere'de bu tipte dört adet topun dökülmesine nezaret etmişti ve toplarla gerçekleştirdiği denemelerde tatmin edici sonuçlar almıştı. Ancak Venedikli kaptanlar, donanma bu tarihlerde Mora'da büyük başarılar imza attığı için bu büyük topları kadirge ve kalyonlara yerleştirme zahmetine girmemişti.

Osmanlı kalyonlarının 1106'dan (1695) sonra meydana gelen deniz muharebelerinde sahip oldukları büyük toplarla Venedik kalyonlarına ciddi hasarlar verebilmesi Sigismondo Alberghetti'nin çürümeye terk edilen toplarının yeniden gündeme gelmesini sağladı. Senato'nun çağrısı üzerine Alberghetti, Ocak 1697'de “gururlu ve güçlü Osmanlı kalyonlarını hizaya getirme” mottosuyla tekrar bu büyük topları dökmeye başladı. Aralık 1697'de denemeleri yapılan 220 mm kalibreli ilk toplar isabet ve menzil açısından kusursuza yakındı. Bunun üzerine 70-80 toplu ve iki ambarlı kalyonların her birine bu tipte 4 top yerleştirilmesine ve diğer on iki kalyon için 48 topun dökülmesine karar verildi. Ancak, Sergente Generale dell'Artiglieria olarak tayin edilen İngiliz Jacop Richards, 48 top hazırlanmasının ardından bu tip büyük iyi kontrol edilmediğinde patlama ihtimali taşıdığını söyledi ve kalyonlar için riskli olduğunu iddia etti. Mart ve Nisan 1698'de yeniden gerçekleştirilen testlerde Richards'ın endişelerinin yersiz olduğu kanıtlandı, fakat onun müdahalesi yüzünden 48 toptan sadece 32'si Anabolu'ya nakledilip kalyonlara dağıtılabildi. Üstelik toplar için yeterli sayıda güller de temin edilemedi. Yeni topların kullanımı hakkında kalyon topçularına verilmesi gereken eğitim de yarım kaldı. Bu aksaklıklara rağmen Venedik kalyonları 1698 yılında özellikle Osmanlı kapudâne kalyonundakilere muadil büyük toplarla sefere çıkabildi.¹²⁵

Venedikliler 1698 (1110) yılındaki seferden önce yeni toplar dışında 70 toplu Aquila Valiera ve 68 toplu Croce Rossa'yı da donanmaya katmıştı. Hasar alan ve eskiyen kalyonlar çıkartıldıktan sonra yirmi dört Venedik kalyonunda 808 adet demir

¹²⁵ Guida Candiani, “The Race to Big Calibres During the First War of Morea and Sigismondo Alberghetti's Guns of New Invention”, ***Ships and Guns: The Sea Ordnance in Venice and in Europe between the 15th and the 17th Centuries***, ed.: Carlo Beltrame-Renato Gianni Ridella, Oxbow Books, Oxford 2011, s. 23-26.

ve 647 adet bronz top olmak üzere toplamda 1.455 top bulunuyordu.¹²⁶ Osmanlı cephesinde ise eskiyen iki kalyonun yerini yeni inşa edilen iki kalyon ve satın alınan bir kalyon doldurmuştu. Böylece toplam mîrî kalyon sayısı yirmi beşe yükselmişti. Venedik kaynaklarına göre, Osmanlı donanmasında 112 toplu kapudâne kalyonu dışında 90 toplu 1 kalyon, 70 toplu 6 kalyon, 60 toplu 8 kalyon ve 50 toplu 9 kalyon bulunuyordu.¹²⁷ Ayrıca Kapudane-i Hümâyûn için 6 adet 44 okka (56 kg) mermer atar şayka topu,¹²⁸ 8 tunç saçma topu ve 16 tunç eyne topu verilmişti.¹²⁹ Hülâsa yirmi beş Osmanlı mîrî kalyonunda toplamda 1.552 adet top vardı. Osmanlı donanmasının son deniz seferine dört Trablusgarp ve üç Tunus kalyonu olmak üzere yedi Garp Ocağı kalyonu katılmıştı. 66 toplu Tunus kapudâne kalyonu ve 50 toplu Trablusgarp kapudâne kalyonu haricinde geri kalan kalyonlarda 34 top vardı.¹³⁰ Yedi Garp Ocağı kalyonundaki 286 topla birlikte otuz iki kalyonda toplam olarak 1.848 top bulunuyordu.

Osmanlı ve Venedik kalyonları arasında Midilli Adası yakınlarında meydana gelen son deniz savaşında, iki taraf da taktik ve düzenden uzak bir şekilde mücadele etti. Rüzgâr üstüne çıkan Osmanlı kalyonlarının rüzgâr altında kalan Venedik kalyonlarına saldırmasıyla başlayan savaşta, birden fazla Osmanlı kalyonu zayıf yakaladıkları Venedik kalyonlarına bordaladı veya ablukaya aldı. Önceki sene olduğu gibi, Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa'nın komutasındaki 112 toplu Kapudâne-i Hümâyûn ile Başkomutan Giacomo Corner'in idaresindeki 80 toplu San Lorenzo Guistinian bir kez daha kozlarını paylaştı ve sonuç yine değişmedi. Fındıklılı Mehmed Ağa'nın ifadeleriyle Kapudâne-i Hümâyûn'dan San Lorenzo'ya atılan "*kırk dörder vukıyye koca mermerler bir yanından girüp bir yanından berbâd-ı harâb u yebâb iderek çıkup melâ'in-i kâfir-i bî-dîn torbada yılan bulmuşa*" dönmüştü.¹³¹ Venedik kapudâne kalyonu aldığı hasarlar yüzünden düzgün bir şekilde geri çekilemedi ve Osmanlı kalyonlarının ortasında kalarak batma tehlikesi yaşadı. Benzer şekilde, Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini'nin yönettiği Rizzo d'Oro da dört Osmanlı

¹²⁶ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 396.

¹²⁷ Candiani, "A New Battle Fleet", s. 23.

¹²⁸ *MAD.d*, 2732, s. 42-43; Bostan, *17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, s. 130.

¹²⁹ *D.BŞM.TPH.d*, 18601, s. 4.

¹³⁰ *Nusretnâme*, s. 470; Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 397.

¹³¹ *Nusretnâme*, s. 540.

kalyonu tarafından çevrelendi ve aldığı top darbeleri yüzünden yelken ve direkleri parçalandı. Kaptan Dolfın bu müşkül durumdan ancak savaştan önce temin edilen yeni büyük topları kullanarak kurtulabildi.¹³²

Midilli'deki son deniz savaşında, Osmanlı kalyonları yine ateş gücü avantajını en başarılı oldukları bordalama ve ablukaya alarak topa tutma taktiğiyle birleştirerek Venedik kalyonlarına karşı üstünlük kurmayı başardı. Savaştan önce Venedik kalyonları yeni model büyük toplarla teçhiz edilmelerine rağmen kaptanların çoğu bu topları kullanmayı tercih etmedi. Zira yeni toplar uzak mesafeden daha isabetli atışlara uygundu. Osmanlı kalyonlarıyla yakın mesafeden savaşan Venedik kaptanları, uzak mesafe atışlarına değil sıkı disiplin altındaki topçuların yakın mesafeden seri ve aralıksız top atışlarına ihtiyacı vardı. Bu nedenle yeni büyük çaplı topları ateşlemekle vakit kaybetmek istemediler. Sadece Kaptan Contarini risklerini göze alarak yeni topları kullandı ve etrafını kuşatan Osmanlı kalyonlarına tahrip ederek püskürtebildi.¹³³

Netice itibariyle, Osmanlı kalyonları ilk savaştan son savaşa kadar daima Venedik kalyonlarından daha fazla topa sahip oldu. Osmanlı mîrî kalyonları Venedik mîrî kalyonlarından ortalama 200 adet daha fazla topla savaşlara başlarken, Garp Ocakları'nın katılması durumunda bu rakam 300 ilâ 500 arasına kadar yükseldi. Bu ateş gücü farkının tarafların uyguladıkları taktik ve düzenleri üzerinde iki mühim etkisi oldu. İlk olarak, daha az topa sahip Venedik kalyonları saff-ı harp taktiğini uygulamasına rağmen top üstünlüğü olan Osmanlı kalyonlarının bileğini bükemedi. Zira kalyonlar arasında kesintisiz bir top savaşını gerektiren saff-ı harp taktiğinde topların miktarı ve çapı sonuçları doğrudan etkiliyordu. Bu nedenle Venedik kalyonları taktik ve düzen bakımından kusursuz işler çıkardıklarında dahi rakibine karşı mutlak galibiyet alamadı. Venedik kaptanları bu durumu fark ederek daha fazla toplu büyük kalyonlar inşa edilmesine ön ayak oldu, ancak Osmanlılar her defasında kendi yaptıklarından daha büyük kalyonlarla karşılarına çıktığı için çabaları netice vermedi. İkinci olarak, top üstünlüğü Osmanlı kalyonlarına hem saldırıda hem savunmada önemli avantajlar sağladı. Fırsat yakaladıklarında Venedik kalyonlarını

¹³² Candiani, "The Race to Big Calibres", s. 26.

¹³³ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 401-402.

bordalayan ve ablukaya alarak topa tutan Osmanlı kalyonları, daha fazla topa sahip oldukları için yakın mesafeden rakiplerine daha fazla top atışı gerçekleştirebildi. Hakeza daha fazla tüfekli cenkçi bulundurdıkları için sıcak çatışmalarda Venedik piyadelerine yüksek sayıda kayıp verdirebildiler. Top üstünlüğü sayesinde savaşın herhangi bir anında Venedik kalyonunu batırma şansları yüksekti; keza birçok savaşın gidişatını da isabetli top atışlarıyla bir anda kendi lehlerine döndürmeyi başardılar. Öte yandan, Osmanlı kalyon kapudanları, zamanla saff-ı harp düzeninde savunma yapmanın önemini de fark ettiler. Bilhassa daha fazla top sahip olmanın avantajıyla rüzgâr üstüne çıkan Venedik kalyonlarının, saff-ı harp düzeninde ve bordalayararak gerçekleştirdikleri saldırıları yoğun ve şiddetli top atışlarıyla savuşturabildiler. Dolayısıyla Osmanlı kalyonlarının daha fazla topa sahip olmaları, bordalama ve ablukaya alarak topa tutma taktiğiyle saldırdıklarında üstünlük kurmalarını ve saff-ı harp düzeninde savunma yaptıklarında da yenilmez olmalarını sağladı.

6.2.2.2. Kalyon Kapudanlarının Savaşlara Etkileri

Fevkalade Kaptan Lorenzo Venier, 1686 yılında Senato'ya sunduğu raporda, Osmanlı kalyonlarının ateş gücü ve denizcilerinin tecrübeleri dışında Osmanlı kaptanlarının kalyonları idare etmede maharetli ve savaşlarda cesaretli olmalarının da Venedik kalyonlarına karşı üstünlük kurmalarını sağladığını açıklamıştı. Buna karşılık Venedik kaptanları, kalyonların düzenini korumayı ve bir nizam oluşturmayı dahi beceremiyorlardı.¹³⁴ 1106 (1695) yılına gelindiğinde Venedik kaptanlarının bu konudaki fikirleri değişmemişti. Başkomutan Alessandro Molin, Gera Körfezi'nde alınan mağlubiyetten sonra yazdığı raporda, Girir seferlerinde karşılaştıkları beceriksiz kapudanlar yerine şimdi Osmanlı donanmasını Mısırlızâde İbrahim Paşa ve Mezemorta Hüseyin Paşa gibi kapudanların yönettiğini ve bunun rakiplerine önemli bir avantaj sağladığını ifade etmişti.¹³⁵

Venedikli başkomutan ve fevkalade kaptanlar, başarısızlıklarına bahane üretmekten ziyade rakiplerini üstün kılan bir unsura dikkat çekmişlerdi. Venedik kaptanları, 1093 (1682) yılından itibaren Osmanlı mîrî kalyonlarını idare etmeye başlayan çoğu Garp Ocağı ve korsan kökenli, hatta önemli bir kısmı Avrupa menşeli

¹³⁴ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 215-216.

¹³⁵ Garzoni, *Istoria*, c. II, s. 649.

kaptanların tecrübeleri ve savaş becerileriyle başa çıkmakta zorlanmışlardı. Venediklilerin ilk fevkalade kaptanı Lorenzo Venier, Osmanlı kalyonlarına karşı iki savaşta gerektiğinde inisiyatif alabilen ve son ana kadar azimle mücadele eden Osmanlı kapudanlarıyla karşılaşmıştı. Rakiplerinin korsan tarzına yakın ve fırsat yakaladıklarında bordalamayı ve ablukayı hedef alan saldırı tarzlarına karşılık emrindeki tecrübesiz kaptanlarla disiplin ve düzen gerektiren saff-ı harp taktiğini uygulama denemesi hayal kırıklığıyla sonuçlanmıştı.

1097 (1686) ve 1101'de (1690) vuku bulan üç deniz savaşı haricinde 1106 (1695) yılından sonra gerçekleşen mücadelelerde Osmanlı ve Venedik saflarında iki kaptan ön plana çıktı: Mezemorta Hüseyin Paşa ve Bartolomeo Contarini. Uzun yıllar Akdeniz'de faaliyetlerde bulunan ve 1094'ten (1683) sonra Cezayir dayısı olarak özellikle Fransızlarla mücadele eden Mezemorta Hüseyin Paşa, halihazırda Akdeniz dünyasında tanınan bir simaydı. Osmanlı kalyonlarının başına geçtikten sonra hem kendi hem de Osmanlı donanmasının imajını değiştirdi. Osmanlı kalyonlarının henüz gücünü tam olarak ispatlayamadığı 1102 (1691) yılında Fransız yazar Eustache Le Noble, büyük potansiyele ve yüksek tecrübeye sahip bir kapudan olarak tanıttığı Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Osmanlı kalyonlarını idare etmeye başladığını açıklarken, o tarihlerde bile yiğitliği ve şöhretinin Venedikliler üzerinde etki bıraktığını ifade etmişti.¹³⁶ Mîrî kalyonlar kapudanlığı döneminde, mîrî kalyonların sayısının yirmiye çıkmasına ön ayak olan Hüseyin Paşa, ayrıca kadirga ile mavnaların ve iyiden iyiye kürekli gemilerin idarecisi konumuna düşen kaptanıderyanın donanmadaki ağırlığını azaltmayı da başarmıştı. Hüseyin Paşa öncülük ettiği bu idarî değişimi, kalyonların başında Venedik kalyonlarına karşı büyük zaferlere imza atarak tamamlamıştı. Peki Mezemorta Hüseyin Paşa'yı kapudan olarak meşhur ve başarılı kılan özellikleri nelerdi?

Venedik donanmasında hizmet eden biri olarak Sakız'ın işgali ve Koyunadaları Savaşları hakkında kapsamlı bir eser geride bırakan anonim denizci, Osmanlı donanmasının durumunu açıkladığı bölümde, kapudanlardan bahsederken ilk olarak Mezemorta Hüseyin Paşa'yı odağına almıştı. Ona göre, cesur, mahir ve tecrübeli

¹³⁶ Eustache Le Noble, **Les Œuvres De Mr Le Noble**, Ribou, Le Haye 1691, s. 15.

Hüseyin Paşa'ya Hristiyan aleminde de saygı duyuluyordu. Akdeniz rüzgârlarını tanımada ve kalyonları idare ederken rüzgârlardan yararlanmada, güçlü donanmalarla karşılaştığında sabırla mücadeleyi geciktirerek rakibini yormada ve emrindeki donanmayla eşit kuvvette bir düşmanla karşılaştığında cesurca saldırmada yüksek becerilere ve meziyetlere sahipti. Neticede onun mikyasında çok az kapudan vardı.¹³⁷ Aynı yazar, I. Koyunadaları Savaşı'ndan önce Fevkalade Kaptan Girolamo Priuli'nin rüzgâr altında kalan Venedik kalyonlarını kadırgalara yedekleyip Sakız Boğazı'na götürmesini hata olarak yorumlayan bazı tarihçilere cevaben, Hüseyin Paşa'nın rüzgâr altında kalmayı göze alarak Sakız Limanı'nı yakınlarında bekleyen Venedik kalyonlarının üzerine gidecek kadar acemi olmadığını belirtmişti.¹³⁸ Keza savaşın başında Kaptan Priuli'nin beş kalyonla rüzgâr altında ve geri kalan kalyonlardan önde kaldığını fark eden Hüseyin Paşa, ihtiyatlı hareket ederek hızlı bir saldırı gerçekleştirmedi ve rakibinin top menziline girmekte acele etmedi. Bu sayede Venedik kalyonlarının karavana atışlar yapmasını sağladı. Akabinde Venedik kalyonlarına cesurca bir saldırı başlatarak büyük bir zafer kazandı.

Venedikli tarihçilerden P. Garzoni, II. Koyunadaları Savaşı'nda Mezemorta Hüseyin Paşa'nın rüzgâr üstüne çıkmak yerine Koyunadaları kıyılarına yakın ilerleyerek limanda demirleyen Venedik kadırgalarını kıştırmasını ve Venedik kalyonlarıyla irtibatını kesmesini kurnazca bir hamle olarak yorumlar. Rakibinin amacını anlayan Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini, rüzgâr üstüne çıkardığı kalyonlarla Osmanlı kalyonlarına saldırdı, fakat diğer kaptanların geçişlerde ve hücumlarda kendisine ayak uyduramaması sebebiyle başarılı olamadı.¹³⁹ Garzoni'ye karşı çıkan mevzubahis eserin anonim müellifi ise Kaptan Contarini'nin ilk savaşta hasar gören kalyonlar yüzünden başarısızlığı uğradığını iddia ederken, taktik anlamda ciddi bir hata yapmadığını ve kalyonları rüzgâra karşı çok iyi konumlandığını savunmuştu.¹⁴⁰

İki meşhur kapudan arasındaki bu ilk mücadelede, Mezemorta Hüseyin Paşa'nın taktik anlamda rakibini alt ettiği anlaşılır. Kaptan Contarini rüzgâr üstünde

¹³⁷ Dell' acquisto e del ritiro dei Veneti dall' isola di Scio Nell' anno MDCXCIV, s. 79-80.

¹³⁸ "Confronto, e correzioni", s. 41-42.

¹³⁹ Garzoni, *Istoria*, c. II, s. 628.

¹⁴⁰ "Confronto, e correzioni", s. 53-54.

ve saff-ı harp düzeninde hücumla geçtiğinde Hüseyin Paşa, beş kalyonu rüzgâr üstüne çıkardı ve on beş kalyonu da kadirgaların bulunduğu liman girişinde rüzgâr altında bekletti. Kaptan Contarini mücadeleden önce rakibinin uygun anı yakalamak için uzun süre sabırla beklediğini, hatta bir ara Osmanlıların savaşmaya niyetli olmadıklarını düşündüğünü ifade eder.¹⁴¹ Hüseyin Paşa, en sonunda saldırıya geçen Venedik kalyonları rüzgâr üstündeki beş kalyonla karşıladı. Venedik kalyonlarını bu 5 kalyonla meşgul ederken, on beş kalyonun orsa seyrine çıkıp tiramola atmasına imkân sağladı. Sonuçta Osmanlı kalyonları Venedik kalyonlarını ortaya alarak şiddetli bir top bombardımanına maruz bıraktı. Bu hamleden sonra Kaptan Contarini ne ağır hasar gören kalyonlarla saff-ı harp düzenini koruyabildi ne de Osmanlı kalyonlarının bordaladığı kalyonlara yardım edebildi.

Koyunadaları mağlubiyetleri seferden önce denizcilik tecrübesi olmadığı için bazı çevrelerce donanmanın başına atanması hata olarak görülen Antonio Zeno'nun ikbalini sona erdirdi ve Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini'nin önünü açtı.¹⁴² Bu sırada deniz zaferlerinin “*tertîb-i umûr-ı cengde olan mahâret ve celâdetinin eseri*” olduğu kabul edilen Mezemorta Hüseyin Paşa da kaptanıderyalığa terfi etti.¹⁴³ İki kapudan Sakız Boğazı'nda bir defa daha karşı karşıya geldiklerinde Hüseyin Paşa rüzgâr üstüne çıkardığı kalyonlarla Kaptan Contarini'nin rüzgâr altında kalan kalyonlarına saldırdı. Savaşın başında saf oluşturmakta sıkıntı çeken Kaptan Contarini, nihayet kalyonlarla saff-ı harp düzenine soktukdan sonra iki tarafın kalyonları arasında akşama kadar devam eden bir top savaşı başladı. Dönemin tarihçilerinden C. Contarini, safin merkezinde yer alan Kaptan Contarini'nin kalyonların düzenini bozmadan uzun süre mücadeleye devam etmesini överken, tecrübe ve yetenek olarak rakibinden geri kalmayan Hüseyin Paşa'nın da Osmanlı kalyonlarını yine saff-ı harp düzeninde tutarak açık vermediğine dikkat çekmişti. Böylece iki tecrübeli kapudan dar boğazda kalyonları kusursuz şekilde yönetmiş ve rakibinin istifade edeceği bir hata yapmamıştı.¹⁴⁴

¹⁴¹ *Relazione del nobile Bartolommeo Contarini*, s. 20.

¹⁴² Guido Candiani, *Dalla galea alla nave di linea: Le trasformazioni della marina veneziana (1572-1699)*, Città del Silenzio, Novi Ligure 2012, s. 156-157.

¹⁴³ *Târih-i Râşid*, c. I, s. 496.

¹⁴⁴ Contarini, *Istoria della guerra di Leopold Primo*, c. II, s. 502.

Mezemorta Hüseyin Paşa, Sakız Boğazı'ndaki mücadeleden kısa bir süre sonra meydana gelen Gera Körfezi savaşında ise taktik anlamda hem iyi örnekler ortaya koydu hem de basit hatalar yaptı. Sakız Boğazı'ndan ayrılarak Midilli Adası'na doğru seyreden Venedik donanmasına karşı temkinli davrandı ve özellikle rakibinin kadirgaları kullanarak avantaj kazanmasına müsaade etmedi. Rüzgârı takip eden ve sabırla hareket eden Hüseyin Paşa, ilk hamlesini Midilli Adası'nın güneyinde toplanan Venedik kadirgaları üzerine dört kalyon göndererek yaptı. Osmanlı kalyonları rüzgâr altında kalmalarına rağmen Venedik ince donanmasına saldırdı ve Venedik kaptanları can havliyle Midilli'nin güneyindeki Zeytiburnu'na kaçtı. İnce donanmanın durumunu fark eden Kaptan Contarini, Osmanlı kalyonlarına müdahale etmek zorunda kaldı. Hüseyin Paşa bu hamleyle Venedik kadirgalarının savunmasız bir şekilde Zeytinburnu kıyılarına yığılmalarına sebep oldu ve Kaptan Contarini'yi savaş sırasında kalyonlar yanında kadirgaların güvenliğiyle ilgilenmeye mecbur bıraktı.

Mezemorta Hüseyin Paşa, Venedik kalyonlarına karşı hücumla geçmeden önce düzenlerini sağlamak ve idarelerini kolaylaştırmak için otuz üç kalyonu üç filoya ayırdı. Kendisi bu düzenlemeyle Osmanlı ve Venedik deniz savaşlarında ilk defa kalyonları filolara ayıran isim oldu. Kaptan Contarini de rakibinin uyguladığı bu düzeni sonraki savaşlarda benimseyip tatbik edecekti. Hüseyin Paşa'nın kalyonları üç filoya ayırma kararında donanmadaki yabancı kaptanların etkisi olabilirdi. Koyunadaları Savaşları'ndan önce İzmir Limanı'nda bulunan İngiltere ve Hollanda gemilerinden Osmanlı kalyonlarına tecrübeli denizciler transfer edilmişti. Bu denizcilerden kaptanlık seviyesinde olanların Kuzey Denizi'nde İngiltere ve Hollanda kalyonları arasında meydana gelen deniz savaşlarında uygulanan kalyonları filolara ayırma usulünü¹⁴⁵ kendisine öğretmiş olması mümkündür. Keza bu tarihlerde Osmanlı kalyonlarından birini İngiliz Mustafa Kapudan yönetiyordu.¹⁴⁶ Yine Fransa'daki Venedik elçisinin Sakız Boğazı'nda vuku bulan savaşla ilgili Fransız mercilerine verdiği bilgilere göre, Osmanlı kalyonlarını Gera Körfezi'nde tekrar savaşmaya teşvik eden isimlerden biri Hüseyin Paşa'nın yanında görev alan ve kısa süre önce irtida eden

¹⁴⁵ Harding, *Seapower and Naval warfare*, s. 72.

¹⁴⁶ D.SLY.d, 33560, s. 62.

İngiliz Murat isimli kapudandı.¹⁴⁷ Bu bilgilerden hareketle, Hüseyin Paşa'nın İngiliz Mustafa veya Murat aracılığıyla kalyonları üç filoaya ayırmayı öğrendiği söylenebilir.

Mezemorta Hüseyin Paşa, otuz üç Osmanlı kalyonunu üç filoda savaşa hazırladı ve rüzgâr üstüne çıkan kalyonları saff-ı harp düzenine soktu. Aynı şekilde saff-ı harp düzeni alan Venedik kalyonları saldırıya başladığında, Osmanlı kalyonlarının özellikle düzenlerini bozmadan manevra yapmakta başarısız olması sebebiyle donanmayı yönetmekte zorlandı. Bu açıdan, Osmanlı kalyon kapudanlarının henüz yöntem ve gerekliliklerini yeni yeni öğrendikleri saff-ı harp taktiğini uygulamakta acemi oldukları ortaya çıkmıştı. Saff-ı harp düzenini koruyamayan ve manevra sırasında bir kısmı düşman hattının önünde kalan iki Osmanlı kalyonu rakiplerinin seri top darbelerine dayanamayıp battı ve bir Garp Ocağı kalyonu da aldığı hasarlardan dolayı savaştan uzaklaştı. Osmanlı kalyonlarını bozan Kaptan Contarini, 1101 (1690) yılında Midilli Savaşı'nda olduğu gibi bir kez daha zafere yaklaşmıştı. Dönemin tarihçilerinden C. Contarini, Fevkalade Kaptan'ın Venedik kadırgalarını koruması gerektiği için kalyonların dağılan Osmanlı kalyonlarına bordalamasına izin veremediğini belirtmiştir.¹⁴⁸ Hüseyin Paşa'nın savaştan önce kadırgalara yönelik hamlesi böylece Osmanlı kalyonlarının daha müşkül duruma düşmesini önledi. Üstelik savaşın uzaması da Osmanlılara yaramıştı, çünkü cebehânesine top isabet eden bir kalyonun patlaması neticesinde Venedik kalyonlarının saff-ı harp savunması dağıldı ve bu durum Hüseyin Paşa'ya savaşı lehine döndürme fırsatı doğurdu. Neticede, Hüseyin Paşa savaştan önce sabırla rüzgâr üstüne çıkmayı bekleyerek, Venedik kadırgalarını savunmasını zayıflatarak ve yeni bir kalyon düzeniyle rakibinin karşısına çıkarak önemli taktik hamleler yaptı. Ancak ilk defa üç filo halinde mücadele eden Osmanlı ve Garp Ocakları kapudanları saff-ı harp taktiğini uygulamakta ve düzenlerini korumakta beklenen uyum ve disiplini gösteremediği için savaşın ilk safhasında zor duruma düştü.

Gera Körfezi savaşında saff-ı harp savunması yapan kalyonlara saldırmanın risklerini kavrayan Mezemorta Hüseyin Paşa, Andre-Papazlık Adaları arasındaki

¹⁴⁷ *Lettres Historiques: Contenant ce qui se passe de plus important en Europe; et les Réflexions nécessaires sur ce sujet. Mois de Juillet*, Paris 1695, c. 9, s. 360-361.

¹⁴⁸ Contarini, *Istoria della guerra di Leopold Primo*, c. II, s. 504.

deniz muharebesinde ise aynı taktikte savunma yapmayı denedi. Rüzgâr avantajına sahip olduğu dönemde, Kaptan Contarini'nin Andre Adası'ndaki Gavrio Limanı'ndan ayrılmaması yüzünden planladığı hücumu gerçekleştiremedi. Bu süreçte iki kapudan büyük riskler almaktan kaçındı ve rüzgârın azizliğine uğramamaya dikkat etti. Başkomutan Alessandro Molin'in ince donanmayla kalyonları Andre ile Papazlık adalarının kuzeyine çekerek rüzgâr üstüne çıkarması Hüseyin Paşa için beklemedik bir hamle oldu. Rakibinin bu hamlesine karşılık kalyonlarla bulunduğu yerde saff-ı harp düzeni almak yerine rüzgâr üstüne çıkma umuduyla harekete geçirdi. Ancak Venedik kalyonları daha hızlı davrandığı için kalyonları tek bir saf haline getirerek savunma hattı oluşturamadı. Bunun üzerine kendince makul bir kararla, daha fazla topa sahip kalyonlarla düşman kalyonları karşısında bir saf oluşturdu. Daha az topa sahip mîrî kalyonlar ve Garp Ocakları kalyonlarını ise ilk safın arkasında ikinci ve üçüncü saflarda konumlandırdı. Hüseyin Paşa'nın rüzgâr altında kalarak saf oluşturamayan kalyonları, güçlü kalyonların oluşturduğu safın arkasında muhafaza etmek istediği anlaşılır. Keza düzene ayak uydurmakta güçlük çeken Garp Ocakları kapudanlarının ve daha az toplu Ocak kalyonlarının, mîrî kalyonlarının mücadelesine zarar vermelerini ve hasar görmelerini de önleyebilecekti. Kaptan Contarini saff-ı harp düzeni alan 7-8 kalyonla saldırıya geçtiğinde, Hüseyin Paşa ön saftaki mîrî kalyonlarla rakibine karşılık verdi. İlk saftaki kalyonlar, düşman saldırısına direnebilseydi taktiği sonuç verecekti, fakat bu kalyonlar rakibin top atışına dayanamayıp geri çekilmek istediğinde, Osmanlı kalyonları arasında keşmekeş meydana geldi. Buna rağmen Hüseyin Paşa, kalyon kapudanlarının da gayretiyle birbirine çarparak veya savrularak dağılmalarını önleyebildi. Kaptan Contarini ise sarsılan Osmanlı kalyonlarına bordalayararak saldırmayı tercih etmedi. Hüseyin Paşa aynı durumda yüksek ihtimalle saf düzenini yitirme emaresi gösteren rakip kalyonlara bordalayararak sonuca gitmeye çalışırdı. İki kapudan arasındaki taktik anlayışı farkı, savaşın Osmanlılar için bir hezimete dönüşmesini engelledi. Hüseyin Paşa bu savaşta üstünlüğü Kaptan Contarini'ye kaptırmış olmasına rağmen saff-ı harp düzeninde savunma yapmanın inceliklerini öğrenme yolunda ilk ciddi sınavdan geçti. Rüzgâr altında kalan kalyonlarla saf oluşturmanın zorluğunu yaşadığı için savaştan çıkardığı derslerden en

önemlisi rüzgâr avantajının bulunmadığı durumlarda kesinlikle düşman kalyonlarına saldırmaya kalkışmamak oldu.¹⁴⁹

1106 (1695) ve 1107 (1696) yıllarındaki deniz savaşlarında kalyon taktikleri ve düzenleri hakkında bilgilerini arttıran ve tecrübe kazanan Mezemorta Hüseyin Paşa, 1108'de (1697) meydana gelen üç deniz savaşında özellikle savunma yapma konusunda öğrendiklerini uygulamaya geçirdi. Bozcaada yakınlarında gerçekleşen savaştan önce rüzgâr üstüne çıkan Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contari ile savaşmayı sürekli geciktirdi ve rakibine dezavantajlı bir konumda yakalanmadı. Bu sayede Venediklileri hataya zorladı. Başkomutan Alessandro Molin'in emrindeki Venedik kadırgaları kalyonlara yetişmek için gece vakitlerinde Osmanlı kalyonlarına yaklaşınca Hüseyin Paşa altın tepsıyla önüne sunulan fırsatı kaçırmadı. Kaptan Contarini Venedik kadırgalarını korumak için dört filo halinde hareket eden kalyonların saff-ı harp düzenini bozmak zorunda kaldı. Yine de gün doğduğunda Osmanlı kalyonlarının düzensiz Venedik kalyonlarını kolayca saldırmasını önlemek için birkaç kalyonla birlikte rakiplerine bordalama saldırı düzenledi. Bu durum, Kaptan Contarini'nin de savaşlardan dersler çıkardığını gösterir, zira genellikle Osmanlı kapudanları tarafından tatbik edilen ve rakibinin düzenini bozmayı hedefleyen bordalama saldırıya bu defa bizzat kendisi dağınk kalyonların saf oluşturmaya zaman kazandırmak için uyguladı. Savaşın ikinci safhasında ise iki tarafın kalyonları saff-ı harp düzeninde mücadele etti. İki kapudan yine sabırla saff-ı harp savaşı sürdürdü. Bu taktikte kalyon ve top sayısının sunduğu avantajları mücadeleye yansıtabilen Hüseyin Paşa bir kez daha rakibine üstünlük kurmayı başardı.

Mezemorta Hüseyin Paşa Eğriboz kıyılarında meydana gelen ikinci savaşta, iyi bir planla, saff-ı harp düzeninde rüzgâr üstüne çıkardığı kalyonları Gavrio Limanı'nın güneyinde konumlandırdı. Kaptan Contarini ise dört filoda arka arkaya dizilen kalyonların önemli bir kısmının savaşlarda aktif rol alamadığını ve Osmanlı kalyonlarının saldırılarına açık hale geldiğini düşünerek savaştan önce kalyonları iki filo halinde saff-ı harp düzenine sokmaya karar verdi. Daha önemlisi limanın kuzeyinden denize açılarak rüzgâr üstüne çıkmayı başardı ve rakibinin planını suya

¹⁴⁹ Garzoni, *Istoria*, c. II, s. 694.

düşürdü. Bu andan itibaren Eğriboz kıyılarına kadar iki tarafın kalyonları saff-ı harp düzeninden taviz vermeden ilerledi. Hüseyin Paşa bir taraftan rüzgâr üstüne çıkmaya çalışırken, diğer taraftan Venedik kalyonlarına açık vermemeye dikkat etti. Kıyılara iyice yaklaşan kalyonlar manevraya yapmaya başladıklarında Kaptan Contarini beklenmedik bir hamle yaparak, saf düzenini kısmen kaybeden Osmanlı kalyonlarına bordalamak için riskli bir manevra yaptı. Hüseyin Paşa, rüzgâr üstü pozisyonundan taviz vermek pahasına hücumu geçen Venedik kalyonlarının işini kolaylaştırmamak için kalyonların erkenden top atışı yapmasına izin vermedi. Böylece I. Koyunadaları Savaşı'nda Venedik kaptanlarının yaptıkları hatayı tekrarlamadı ve uygun ana kadar sabırla bekleme özelliğini devreye soktu. İki kapudan arasındaki bu taktik savaş nihayet Kaptan Contarini'nin hücumu geçmesiyle kalyon kalyona mücadeleye dönüştü. Fevkalade Kaptan, saff-ı harp taktiğinden ödün vererek rakibine kendi silahıyla saldırdı; bordaladığı ve ablukaya alarak topa tuttuğu Osmanlı kalyonlarının altısını savaştan çekilmeye mecbur bıraktı. Hüseyin Paşa'nın kapudâne kalyonunu batırmayı dahi denedi. Savaşın sonunda Venedikliler üstün gelirken, Hüseyin Paşa saff-ı harp düzeninde iyi savunma yapmanın cezasını bordalama saldırıya uğrayarak ödedi. Rakiplerinin hamleleri ve mücadele azimlerinden etkilendiği için savaştan sonra Tigre'nin kaptanı Michele Cosadino ile kahve içmek için 500 real ödemeye razı olduğunu da söyledi.¹⁵⁰

Mezemorta Hüseyin Paşa ikinci savaşta saff-ı harp düzeninde savunma yapmanın bütün gereklilerini yerine getirdi, fakat Kaptan Contarini'nin beklenmedik bordalama saldırısını hesaplayamadı. Buna rağmen, Bibercik Adası yakınlarında meydana gelen savaşta Osmanlı kalyonları rüzgâr altında kalınca yine saff-ı harp taktiğiyle savunmaya hazırlandı. Kaptan Contarini, önceki savaştan cesaret alan bazı kaptanların Eğriboz kıyıları boyunca saff-ı harp düzeninde Bibercik'e doğru ilerleyen Osmanlı kalyonlarına bordalama saldırı yapmalarını engellemeyince savaşın henüz başında Venedik kalyonlarının bir kısmı zor duruma düştü. Büyük kalyonlardan birkaçı savaşın ilk safhasında Osmanlı kalyonlarının güçlü savunmasının kurbanı oldu. Kaptan Contarini geride kalan kalyonları rüzgâr üstüne çıkarıp saff-ı harp düzenine sokunca asıl mücadele başladı. Hüseyin Paşa ve Osmanlı kapudanları savaşın sonuna

¹⁵⁰ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 375.

kadar taktik ve düzenlerinden ödün vermedi. Bunun üzerine Fevkalade Kaptan, ilk defa ateş gemisini kullanmayı denedi. Ancak, Osmanlı kapudanlarının dikkati ve gerekli önlemleri sayesinde Venediklilerin ateş gemisi hamlesi boşa gitti. Savaşta Osmanlılar üstün ayrılırken, Hüseyin Paşa da saff-ı harp taktiğiyle savunma yapmada yetkinliğini kanıtladı.

1108 (1697) yılındaki üç savaşta yenilmezliğini bir kez daha kanıtlayan ve Venediklilerin dirençlerini kıran Osmanlı kalyonları, sonraki sene Midilli'deki deniz savaşına favori olarak çıktı. Zira Mezemorta Hüseyin Paşa'nın rakibi Kaptan Bartolomeo Contarini Osmanlı kalyonlarına karşı beklenen büyük zaferi kazanmadığı gerekçesiyle görevinden alınmıştı. Kaptan Contarini bu rekabet sayesinde kendisini birçok konuda geliştirmişti, fakat Hüseyin Paşa'nın bileğini bükemediği için gölgede kalmıştı. Midilli'de meydana gelen son deniz savaşı taktik ve düzen açısından beklenen seviyede olmamasına rağmen Hüseyin Paşa mücadele başlayana kadar süreci iyi yönetti ve rakibine rüzgâr üstüne çıkarak saldırma fırsatını buldu. Savaşta bahseden yabancı kaynaklar, muhatabını yakinen tanıdıkları ve taktiklerini bildikleri intibas verer ifadelerle, Mezemorta Hüseyin Paşa'nın bütün şartlar olgunlaşmadan kesinlikle hücumla geçmeyeceğini ve bilhassa rüzgâr avantajını yakalamadığı sürece kalyonlarını riske etmeyeceğini vurgulamışlardı.¹⁵¹ Nitekim, yeni fevkalade kaptan Daniele Dolfın, rüzgâr altında kalan Venedik kalyonlarını doğru düzgün safa sokamadan Osmanlı kalyonlarının saldırısına uğradı. Osmanlı kalyonlarının ilk hücumunu savuşturup saf düzeni aldığı anda ise kendi kullandığı kapudâne kalyonuyla diğer bir kalyona çarptı. Hüseyin Paşa, rakibinin bu acemice hatalarını fırsata çevirmekte gecikmedi ve Osmanlı kalyonlarını bortalama saldırılar yapmaları için ileri gönderdi. Günün sonunda Osmanlı kalyonları en iyi oldukları saldırı biçimini uygulayarak Venedik kalyonlarına üstünlük kurabildi.

Osmanlı ve Venedik donanmaları arasındaki savaşların sona erdiği Kasım 1698'de Fransa Kralı XIV. Louis'e Osmanlı Devleti'nin durumu hakkında kapsamlı bir rapor sunan Fransa Büyükelçisi Charles de Ferriol, Mezemorta Hüseyin Paşa'ya ayrı bir başlık açtı. Ferriol, kendisinin namının ve başarılarının dünya çapına

¹⁵¹ *Lettres Historiques, Mois de Novembre*, 1698, Paris, c. 14, s. 493; *The Present State of Europe 1698*, s. 433.

yayıldığını ve sadece Türkler değil Venedikliler tarafından da saygı duyulduğunu belirterek cümlelerine başladı. Yetmişli yaşlarına dayanan Hüseyin Paşa'yı tanıtırken iyi bir asker ve manevracı olduğunu ifade eden Fransa Büyükelçisi, muhtemelen pek aşına olmadığı denizcilikle alakalı kavramlardan bir kapudanın kalyonları yönetme becerisine karşılık gelen manevra kelimesini övgü için kullanmıştı. Mezemorta Hüseyin Paşa sayesinde denizlerde gücü ve varlığı silikleşen Osmanlı donanmasının yeniden eski itibarını kazandığını da vurgulamıştı.¹⁵²

Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Osmanlı donanması bünyesinde mîrî kalyonlar kapudanlığının 1102-1105 (1691-1694) yılları arasını çıraklık ve 1106-1107 (1695-1696) yıllarını kalfalık dönemi olarak tanımlarsak 1108'den (1697) itibaren kalyon kapudanlığında ustalık devrinin başladığını kabul edilebiliriz. Korsanlık yıllarında edindiği beceriler, Akdeniz iklimi ve coğrafyasına hakimliği, gerektiğinde cesur ve gerektiğinde temkinli halini Osmanlı mîrî kalyonlarının başında geçirdiği senelerde tecrübe, beceri ve bilgilerle pekiştirerek hücum ve savunma sanatında kayda değer bir gelişim gösterdi. Üstelik Osmanlı kalyon kapudanlarını da disiplin ve düzen gerektiren savaş strateji ve taktiklerine ayak uydurur hale getirdi. Bu süreçte İngiliz Mustafa Kapudan gibi İngiltere ve Hollanda donanmaları arasındaki savaşlara aşinalığı sayesinde yeni kalyon taktikleri ve düzenlerini bildiği anlaşılan isimlerden de destek alarak Osmanlı kalyonlarının ateş gücü, dayanıklılık ve büyüklüklerini savaşlarda avantaja çevirmeyi başardı. Böylece saff-ı harp taktiğinin teorisine vakıf olmalarına rağmen disiplin ve idarede yeteri derece mahir olmayan Venedik kapudanlarına karşı iyi bir mücadele ortaya koydu. Daha önemlisi Osmanlı donanmasına, Girit seferlerinden sonra Akdeniz'de kaybettiği itibarını yeniden kazandırdı.

6.2.2.3. Osmanlı-Venedik Deniz Savaşlarında Kadırgalar: Kalyonların Sırtındaki Kambur Mu?

17. yüzyılda Akdeniz'deki deniz savaşlarının Avrupa devletleri arasında Kuzey Denizi ve Okyanuslar'da meydana gelen emsallerinden en büyük farkı devlet donanmalarında kürekli gemilerinin varlığını sürdürmesiydi. Malta korsanları gibi tarih ve geleneklerinin bir parçası olarak kabul ettikleri kadırgaları daimî surette

¹⁵² BnF, Clairambault 485: *Memoire sur les affires de Levant au mois de novembre 1698*, vr. 416b.

kullananlar haricinde Osmanlılar, Venedikliler ve hatta Fransızlar da Akdeniz’e çıkan donanmalarında kadirga ve mavnalara (*galeazza*) yer vermekten vazgeçmedi. Osmanlılar ve Venedikler Akdeniz’deki mücadeleleri sırasında bu temayülden vazgeçmeye yönelik adımlar attı. Bu açıdan, iki devlet arasındaki deniz muharebelerinin önemli sonuçlarından birisi kadirga ve mavnaların artık kalyonlar arasındaki mücadelelerin bir parçası olmaktan çıkmasıydı. Osmanlı ve Venedik kalyon kapudanları savaşların ihtiyaçlarını karşılayamayan ince donanmanın ağırlığını azaltmak ve faaliyetlerini kısıtlamak için çetin bir mücadele ortaya koymak zorunda kaldı.

Osmanlı ve Venedik arasındaki mücadelelerin genel seyri kalyon ve kadirgalara yaklaşımlarını göstermiştir. Donanmaya kazandırdıkları yeni kalyonlarla rakiplerine Akdeniz’de kolayca üstünlük kurmayı planlayan Venedik kapitanları, ilk iki senede hızlı ve atik Osmanlı kadirgalarıyla mücadele etmekte beklenen başarıya ulaşamadı. Fevkalade Kaptan Alessandro Molin 1095’te (1684) seferle alakalı Senato’ya sunduğu raporda, özellikle Ege adalarına gerçekleştirdiği saldırıların sonuçsuz kalmasını kalyon ve kadirgaların birlikte hareket edeceği, karadan ve denizden amfibi bir harekât düzenleyememesine bağlamıştı.¹⁵³

Girit seferlerinde Osmanlı ve Venedik kalyonları arasındaki savaşlara katılan, hatta kullandığı kadirga Osmanlı kalyonları tarafından ablukaya alındığı için ölüm tehlikesi atlatan Francesco Morosini, kalyonların bir savaş gemisi olarak kapasitelerine inanmadığı ve kadirgaların esas savaş gemisi olma hüviyetini korumak istediği için fevkalade kapitanların şikayetlerini lehine kullandı. Özellikle Fevkalade Kaptan Lorenzo Venier’in 1097’de (1686) Osmanlı kalyonları karşısında iki deniz savaşında mağlup olması kalyonlar hakkındaki şüphelerini pekiştirdi. Bunun sonucunda Başkomutan Morosini, 1098 (1687) yılından itibaren Venedik kalyonlarını Eğriboz ve Benefşe kuşatmalarında olduğu gibi Venedik kara ordusu ve ince donanmasıyla birlikte düzenlenen amfibi harekâtların bir parçası haline getirdi. Bu dönemde sıradan nakliye gemilerine dönüşen Venedik kalyonları ancak 1101 (1690) yılında kuşatma altındaki Benefşe’ye destek vermeye gelen Osmanlı kalyonlarının 2

¹⁵³ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 186.

Venedik kalyonunu batırması ve akabinde gerçekleşen Midilli Deniz Savaşı ile tekrar Ege'ye dönebildi. Ancak fevkalade kaptanlar, başkomutanla birlikte katıldıkları başarısız Hanya kuşatması da dahil olmak üzere ne karada ne de denizde kayda değer işlere imza atabilmişti. Geçen yıllar kalyonların kadirgaları sahne dışında bırakacak derecede öne çıkmasına mâni olurken, bu durum Başkomutan Antonio Zeno'nun Sakız'ı işgal etmesinden sonra değişti.

Osmanlılar ise savaşın ilk yıllarında Akdeniz Muhafazası vazifesi kapsamında Ege adalarını ve ticaret gemilerini korumakta kadirgalardan verim alabildi. Akdeniz'de sayıları artan kalyon sahibi korsanlarla mücadele etme ve ticaret gemilerini koruma maksadıyla inşa edilen on mîrî kalyonun ise 1096'da (1685) donanmayla ilk defa denize açıldıklarında henüz hazır olmadıkları ortaya çıktı. Sonraki yıl gerçekleşen deniz savaşlarındaki başarının ardından mîrî kalyonlar hakkındaki şüpheler azaldı. Ancak Osmanlı donanması, Venedik kalyon ve kadirgalarının 1098'den (1687) itibaren birlikte kara harekâtları düzenlemesi ve deniz seferine çıkması sebebiyle zaman zaman Çanakkale Boğazı'ndan ayrılamayacak duruma düştü. Bu durum Osmanlıları özellikle kalyonların sayılarını arttırmaya teşvik etti ve 1106 (1695) yılına gelindiğinde mîrî kalyon sayısı yirmiye yükseldi. Kalyonların sayısının artmasıyla donanmanın idaresinde mîrî kalyonlar kapudanı ve kaptanıderya arasında bir yetki çatışması baş gösterirken, bunun arkasındaki asıl sebep Mîrî Kalyonlar Kapudanı Mezemorta Hüseyin Paşa'nın kadirgaların rolünü azaltmak ve kalyonları donanmanın tartışmasız savaş gücü haline getirmek istemesiydi. Osmanlı merkezî idaresi Hüseyin Paşa'nın yanında yer alınca kalyonların kadirgalar karşısında eli güçlendi. Osmanlıların güçlü bir donanmayla Akdeniz'e dönmesinden çekinen Venediklilerin Sakız'ı işgal etmesi de kalyonların kadirgalara karşı savaşma gücünü kanıtlamaları için tarihî bir fırsat sundu.

Koyunadaları yakınlarında meydana gelen deniz savaşları Osmanlı ve Venedik kadirgalarının kaderini değiştirdi. Aslında iki tarafın kadirgaları, Girit seferlerinden sonra ilk defa I. Koyunadaları Savaşı'nda kozlarını paylaşmıştı. Başkomutan Antonio Zeno'nun idaresindeki yirmi kadirga ve beş galeazza ile Akdeniz Seraskeri İbrahim Paşa ve Kaptanıderya Amcazâde Hüseyin Paşa'nın komutasındaki üç başarda ve yirmi dört kadirga, kalyonların yanında ve Koyunadaları kıyıları yakınlarında

 arpı mı tı. Bu mücadelede Venedik kaptanları, iki kadırga ve iki galeazza kaybetmi lerdi, fakat kalyonların hezimetine kıyasla daha iyi taktik hamleler yaparak Osmanlılara da iki kadırga kaybettirmi lerdi. Ne var ki Venedik kadırgalarının başarısı savaşın sonucuna etki etmedi.

Savaştan  nce Venediklilerin be  galeazzası ile çatışmasına karar verilen dört Osmanlı kalyonu, mücadeleler sırasında Venedik kadırgalarına da saldırdı. Muharebeye katılan bir denizci, Venedik kadırgalarının Osmanlı kalyonları karşısında çaresiz kalmasını yorumlarken, eskiden kürekli savaş gemilerinin kalyonlara karşı başarılı olabildiklerine ve bunun insanların zihninde yanlış bir kanının yerleşmesine yol açtığına da temas etmişti. Ona göre, bu duruma artık  a ılmaması gerekiyordu, çünkü yıllar içinde kalyonların top sayıları, kaliteleri, inşa malzemeleri ve mimari özelliklerinde olumlu yönde önemli gelişmeler ya anmı tı. Ayrıca kalyonlardaki cenkçi, denizci, topçu ve yelkencilerin sayıları kayda değer bir artış göstermişti. Dolasıyla kalyonlar ile kadırgalar arasındaki makas açılmıştı.¹⁵⁴ Aynı denizci, I. Koyunadaları Savaşı'nın sonucunu değerlendirirken, mücadelenin kaderi ince donanmaya ba lı olsaydı Venediklilerin zafer kazanacaklarını, fakat kalyonların hezimetini kadırgaların başarısıyla telafi etmenin mümkün olmadığını ifade etmişti.¹⁵⁵

Koyunadaları Deniz Savaşları'nda sonra deniz muharebeleri artık kalyonlar arasında meydana gelen mücadelelere d n  m  t . G  c dengesini lehine  eviren kalyonlar, savaşların sonucunu tayin ederken, kadırgalar önemlerini ve prestijlerini kaybediyorlardı. Nitekim Venedik Senatosu, Sakız'ı işgal etme kararında belirleyici oldukları ve deniz savaşlarında kalyonlara destek vermedikleri için ma lubiyetlerden sorumlu tuttukları kadırga kaptanlarını cezalandırdı. Görevden alınan Antonio Zeno yerine eski fevkalade kaptan Alessandro Molin başkomutan atandı ve bu tayinle Venedik hükümeti, Osmanlılar gibi donanmanın savaş gücü olarak kalyonları tercih ettiklerini gösterdi.¹⁵⁶ Ancak Venedik kaptanları, Osmanlılara kıyasla kadırgaları bir  ırpıda kalyon sava larının dı ına itmeyi ba aramadı.

¹⁵⁴ Dell' acquisto e del ritiro dei Veneti dall' isola di Scio Nell' anno MDCXCIV, s. 88.

¹⁵⁵ Dell' acquisto e del ritiro dei Veneti dall' isola di Scio Nell' anno MDCXCIV, s. 97.

¹⁵⁶ Candiani, Dalla galea alla nave di linea, s. 161-162.

Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa, 1 Zilhicce 1106'da (13 Temmuz 1695) on üç mîrî kalyon ve yirmi altı kadırgayla Foça Limanı'na ulaştığında, Osmanlı denizcilik tarihinin önemli anlarından biri gerçekleşti. Hüseyin Paşa bu limanda, kullandığı baştardayı terk ederek kapudâne kalyonunun başına geçti. Üstelik yönettiği kapudâne kalyonuyla Venedik donanmasına karşı yelken açtığında, kadırgaları Karaburun İskelesi'nde bıraktı.¹⁵⁷ Başkomutan Alessandro Molin, Hüseyin Paşa'nın kararından cesaret alarak, Venedik Senatosu'na kadırgaları mücadelelerin dışında bırakmak ve kapudâne kalyonunun başına geçmek için başvuru yaptı. Başkomutan'ın talebini Senato'ya sunan Lorenzo Soranzo, alınacak kararı etkilemek için kalyonların artık donanmanın asıl savaş gücü olduğunu vurguladı. Ancak Senato'daki yöneticilerden bir kısmı Başkomutan'ın talebine karşı çıktı. Onlara göre, hareket etmesi rüzgârlara bağlı olan ve aldığı hasarlar yüzünden patlama riski yüksek olan kalyonlar karşısında daha güvenli ve hızlı kadırgalara donanmada yer verilmeye devam edilmeliydi. Kadırgaların hakkını savunanların görüşleri dikkate alındı ve Alessandro Molin'in talebi oy birliğiyle reddedildi. Senato kadırgaların donanmanın bir parçası olarak kalmasına hükmetti.¹⁵⁸

Başkomutan Alessandro Molin, kadırgaların donanmadaki ağırlığını azaltma teşebbüsünden beklediği sonucu alamadı. Kısa süre sonra Sakız Boğazı ve Gera Körfezi savaşlarında yaşananlar Senato'nun yanlış bir karar verdiğini ortaya koydu. Venedik kalyonları iki savaşta da kadırgalar yüzünden ciddi sıkıntılar yaşadı. Sakız Boğazı'ndaki savaştan önce kalyonları rüzgâr üstüne çıkararak Osmanlı kalyonlarına saldırmaya hazırlanan Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini, Başkomutan Alessandro Molin'in emrindeki kadırgaların kalyonlara ayak uyduramaması üzerine onları korumak için manevra yapmak zorunda kaldı ve rüzgâr avantajını kaybetti. Bunun sonucunda Osmanlı kalyonları rüzgâr üstüne çıkarak saldıran taraf oldu. Benzer şekilde, ilk savaştan beş gün sonra meydana gelen Gera Körfezi Savaşı'ndan önce Venedik kadırgaları rüzgâra kapılıp Venedik kalyonlarından ayrı düştü ve Osmanlı kalyonlarının saldırısına uğradı. Kaptan Contarini kadırgaları korumak için rüzgâr altında Osmanlı kalyonlarıyla savaştı. Hatta muharebenin ilk safhasında rakibinin

¹⁵⁷ **Nusretnâme**, s. 195-196.

¹⁵⁸ Candiani, **Dalla galea alla nave di linea**, s. 163; Pinzelli, **Venise et la Morée**, s. 298-299.

safını bozmasına rağmen yine kadirgaları zayıf düşürmemek için bordalama hamle yapamadı ve belki de bu yüzden Venedik kalyonları mutlak bir galibiyeti kaçırdı.¹⁵⁹

Başkomutan Alessandro Molin savaşlardan sonra Senato'ya sunduğu ve başarısızlıkların sebeplerini açıkladığı raporunda, Osmanlı kalyonlarını ve denizcilerini överken, Kaptanıderya Hüseyin Paşa'nın kadirgaların donanmadaki rolüne yönelik aldığı kararı bilhassa gündeme getirdi. Zira bunun üzerinden kalyon savaşlarındaki katkısına dair şüphelerin gün geçtikçe arttığı kadirgalar hakkında sert bir tavır ortaya koymak istedi. Ona göre, kalyon ve kadirgaların birlikte hareket etmesi çok zordu, çünkü kalyonların rüzgârlı havaya ve kadirgaların ise sakin denize ihtiyacı vardı. Galeazzaların zaman zaman faydalı olabildiğini inkâr etmiyordu, fakat ortalama 6 topa sahip kadirgaların en küçüğünde 40 top bulunan kalyonlara karşı mücadele etme şansının olmadığı tartışma götürmez bir gerçektir. Şimdiki durumda kadirgalar kalyonların sırtında taşıdıkları bir yükten farksızdı ve donanma savaşlarında hiçbir faydaları yoktu.¹⁶⁰

Başkomutan Alessandro Molin'in itirazları yine karşılık bulmadı, hatta bizzat kendisi 1107 (1696) yılında otuz altı kadirga, altı galeazza ve yirmi sekiz işkampoyeden müteşekkil ince donanmanın başında tekrar denize açıldı. Kadirgaların sayısının artmasının sebebi Başkomutan Molin'in Mora'ya bir kara seferi planlamasıydı, ancak Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini'nin emrindeki Venedik kalyonlarının Andre Adası yakınlarında Osmanlı kalyonlarının saldırısına uğraması planını değiştirmesine sebep oldu. Venedik kalyonlarının yardımına giden Başkomutan, ilk önce emrindeki kadirga ve galeazzalarla rüzgâr altında kalan Osmanlı-Garp Ocağı kalyonlarına saldırmaya teşebbüs etti, fakat rakibinin şiddetli bombardımanına dayanamayıp geri çekildi. Bunun üzerine, yirmi sekiz Venedik kalyonunu kadirgalara yedekleyerek Osmanlı kalyonları karşısında saff-ı harp düzeni almalarını sağladı. Bu sırada kendi saflarının arkasında kalan birkaç Osmanlı kalyonun da saldırdı. Başkomutan, Venedik kalyonları savaşın ilk safhasında Osmanlı kalyonlarını bozduğunda ise ince donanmayla rakibini çevrelemek istedi, fakat

¹⁵⁹ Candiani, *Dalla galea alla nave di linea*, s. 163-164.

¹⁶⁰ Garzoni, *Istoria*, c. II, s. 649-650.

Osmanlı kalyonlarının şiddetli top bombardımanına maruz kalan kadirga ve galeazzalar yine kısa sürede geri çekilmek zorunda kaldı.¹⁶¹

Venedik kadirgaları, Andre-Papazlık Deniz Savaşı'nda kalyonlar arasındaki mücadelelerde hâlâ faydalı olabileceklerini gösterdi. Doğrusu kalyonlara özel saff-ı harp savaş düzeninde sıkı disiplin ve uyum esas olduğu için kadirgaların savaşlarda nasıl bir rol üstleneceği açık değildi. Zaman zaman rüzgârsızlık veya hasar yüzünden hareketsiz kalan kalyonları uygun pozisyona çekmekte veya savaş alanından uzaklaştırmada kullanılabiliyorlardı. Nitekim bu savaşta Venedik kadirgaları bu vazifelerden ilkinin icra etmiş ve savaşın gidişatını doğrudan etkilemişti. Gelgelelim bütün bu olumlu sayılabilecek katkılarına rağmen aynı savaşta kadirga ve galeazzalardaki az sayıda ve küçük çaplı topların yakın çatışmalarda kalyonları tahrip edemediği bir kez daha görüldü. Başka bir ifadeyle, ince donanma ateş gücünün yetersizliği sebebiyle itibarını kurtarabileceği bir saldırıda başarısız oldu. Venedik Senatosu, savaşın ardından ince donanmanın yararlı oldukları durumlar yerine mücadele gücünün yetersizliğini dikkate aldı ve Başkomutan Molin'in iki galeazzayı silahsızlandırmasına izin verdi. Senato'nun bu kararından cesaret alan Başkomutan, kadirgalardan ayrılıp kalyonların başına geçme talebini yineledi, fakat teklifi yine geri çevrildi.¹⁶²

Bu dönemde, donanma kaptanları haricinde Venedik yöneticileri de kadirgaların katkısı hakkında şüphelerini dile getirmekte beis görmüyorlardı. Buna rağmen 1108 (1697) yılında Başkomutan Alessandro Molin'in emrinde yirmi kadirga ve altı galeazzadan oluşan ince donanma yeniden kalyonların yanında sefere katıldı. Osmanlılar cephesinde ise son deniz savaşında Venedik kadirgalarına kıyasla kayda değer bir faaliyet gösteremeyen kadirgaların önemli bir kısmı o sene Karadeniz'e gönderilen donanmada görevlendirildi. Kaptanıderya Hüseyin Paşa ise geri kalan kadirgaları kalyonların yanında sefere götürmedi.

Başkomutan Alessandro Molin ve Fevkalade Kaptan Bartolomeo Contarini önceki sene Osmanlı donanmasına karşı verilen mücadeleden cesaret alarak, Girit

¹⁶¹ Candiani, *Dalla galea alla nave di linea*, s. 165.

¹⁶² Candiani, *Dalla galea alla nave di linea*, s. 165-166.

seferlerinde olduğu gibi rakipleriyle Çanakkale Boğazı çevresinde savaşmaya karar verdi. Ne var ki kalyonlar ile kadirğalar yolculuğun en başından itibaren iklim şartları ve kaptanlar arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle iyi bir uyum yakalayamadı. Başkomutan Molin, seferin başından itibaren Kaptan Contarini'ye kadirğaları kollaması hususunda uyarılarda bulundu, fakat Fevkalade Kaptan vazifesinin Osmanlı kalyonlarıyla savaşmak olduğunu söyleyerek kadirğaları sırtında taşımak istemediğini açıkça ifade etti. Nitekim Bozcaada yakınlarında Osmanlı kalyonlarına saldırmak için fırsat yakaladığında kadirğaları geride bırakarak harekete geçti. Başkomutan Molin, kendini küçük düşürmek istemediği için ince donanmayla kalyonları takip etmeyi sürdürdü, fakat gece vakti fark etmeden Osmanlı kalyonlarına çok yaklaştı. Hüseyin Paşa savunmasız Venedik kadirğa ve galeazzalarına saldırarak hem düşmanın ince donanmasını dağıtmış hem de Kaptan Contarini'nin savaş planını bozdu. Kaptan Contarini kadirğaları kurtarmak için inisiyatif aldığında rüzgâr avantajını ve kalyonların saf düzenini yitirdi. Venedik ince donanmasının yol açtığı karmaşa sayesinde Osmanlı kalyonları Bozcaada Deniz Savaşı'nda zayıf duruma düşen Venedik kalyonlarına karşı üstünlük kurdu.¹⁶³

Venedik kaptanları ve Senato, Bozcaada'da yaşananlardan sonra ince donanma ile kalyonların uyum içinde hareket edemeyeceklerini kabul etti. Başkomutan Molin, kadirğalar yüzünden kalyonların çok zor durumda kaldığı bir deniz savaşının ardından yıllardır şikayetçi olduğu hususta haklılığını kanıtladı. Venedik ince donanması Bozcaada Deniz Savaşı'ndan sonra kalyonların yanından ayrıldı. Gerçi sonraki sene kadirğalar yine kalyonlarla birlikte sefere katıldı, fakat bu defa kalyonlar arasındaki savaşa dahil olmadı. Senato, Mora savaşları devam ederken 1717 yılında kadirğaları kalyonların yanında bir kez daha sefere gönderdi, ancak bu seferde de yelkenli ve kürekli gemiler arasında uyuşmazlık yaşanınca bu usulü tamamıyla terk etti.¹⁶⁴

Netice itibariyle, Osmanlı ve Venedik donanmaları arasında 1106 (1695) yılından itibaren meydana gelen büyük deniz muharebeleri, kadirğa ve mavnaların savaş gemisi olarak miadının dolmasına zemin hazırladı. Ebatları ve kaliteleri artan, ateşli silah ve cenkçi sayıları yükselen kalyonlar karşısında kadirğaların mücadele

¹⁶³ Candiani, *Dalla galea alla nave di linea*, s. 166-167.

¹⁶⁴ Candiani, *Dalla galea alla nave di linea*, s. 166; a.mlf, "From Lepanto to Lemnos", s. 98-100.

gücü düştü. Kalyonlar merkeze alınarak oluşturulan savaş düzenleri ve taktiklerde, kadırgalara bir yer tayin edilemedi. Bunun neticesinde kadırgalar, rakibin savaşa ince donanmayla katılmadığı durumlarda, kalyonları yedeklemek dışında faal olamayan ve rakip kalyonların gadrine uğramaması için sürekli korunması gereken aciz savaş gemileri durumuna düştü.

Osmanlılar, kadırgaların, kalyon savaşlarında önemsizleştiğini daha erken fark etti. Mezemorta Hüseyin Paşa, Koyunadaları Savaşları'nda kalyonların zafer kazandıran savaş gemileri olduklarını kanıtlarken, aynı muharebelerde kötü performans sergileyen Osmanlı kadırgalarının donanmadaki ağırlığını azaltmak için aradığı fırsatı da buldu. 1107 (1696) yılından itibaren savaşlarda rol verilmeyen Osmanlı kadırgaları, bu dönemde Karadeniz'e güçlü bir donanma gönderilme ihtiyacı ortaya çıkınca Akdeniz donanmasında silikleşti. Girit seferlerinden beri kalyonlar ile kadırgaları ayrı saflarda savaştıran Osmanlılar, geleneklere sadık kalmak gibi keskin kanaatlere sahip olmadıkları için kadırgalardan vazgeçmede büyük bir dirençle karşılaşmadı. Osmanlı merkezî idaresi ve donanma ricali kadirga konusunda daha faydacı ve makul kararlar alarak meselenin ciddi bir krize dönüşmesine mâni oldu. Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa'nın denetiminde hazırlanan 1701 tarihli bahriye kanunnâmesinde de kalyonların sayısının kırka yükseltilmesi kararı alınırken, mîrî kadırgalarla alakalı bahis açılmadı ve donanmanın kadirga ihtiyacını derya beylerinin karşılamasına karar verildi.¹⁶⁵

Venedikliler için kadırgaları, kalyonlar arasındaki savaşların dışında tutmak daha çetrefilli bir sürecin sonunda gerçekleşebilmişti. Venedik ince donanması 1095-1099 (1684-1688) yılları arasında Mora Yarımadası'ndaki kara seferlerine denizden verdiği destekle öne çıkmayı başardı. Bu süreçte Venedik kalyonlarının da kayda değer bir başarıya imza atamamaları kadırgaların lehine oldu. 1690'lı yıllardan itibaren Venedik kaptanları, Ege'de Osmanlı hakimiyetindeki adaları ele geçirmeye yönelik yeni bir strateji belirledi. Bu süreçte kadirga ve kalyonlar amfibi harekâtlarda kara ordusuna destek oldu. Venedik donanması ve kara ordusu Sakız Adası'nı işgal ederek nihayet ortaklaşa düzenledikleri saldırıların meyvesini toplayabildi. Ancak bu başarı,

¹⁶⁵ İdris Bostan, "Mezemorta Hüseyin Paşa ve 1701 Tarihli Bahriye Kanunnamesi", **Türk Denizcilik Tarihi**, s. 285, 290.

Osmanlı ve Venedik donanmaları arasında büyük deniz savaşları dönemini başlattı. Koyunadaları Savaşları Venedik kadırgalarının, kalyonlar arasındaki mücadelelere ayak uyduramadıklarının ve sonuçlara tesir edemediklerinin ilk işaretlerini verdi. Kadırgalar aynı yıl içindeki Sakız Boğazı ve Gera Körfezi savaşlarında da kalyonlara zorluk çıkarmak haricinde kayda değer bir katkı sağlayamadı. Bu savaşlardan sonra başkomutan ve kalyon kaptanları kadırgaların donanmadaki ağırlığını azaltmak için sonuçsuz kalan girişimlerde bulundu. Bu yüzden, Bozcaada Deniz Savaşı'na kadar kadırgalar, kalyon savaşlarına katıldı. Venediklilerin askerî gerekçeleri göz ardı ederek kadırgaları donanma savaşlarının bir parçası olmaktan çıkarmamasının sebeplerinden biri, Senato'da hâlâ kadırgaların potansiyeline inanan ve gelenekleri koruma güdüsü yüksek yöneticilerin bulunmasıydı. İkinci sebep ise Venedik yöneticilerinin, Venedik donanmasında Osmanlılara karşı savaşan Papalık ve Malta kadırgalarını devre dışı bırakmaya cüret edememesiydi. Bu yüzden Venedik yöneticileri deniz savaşlarının değişen şartlarına uyum sağlayamayan kadırgalarla alakalı kesin karar almakta oldukça gecikti.

YEDİNCİ BÖLÜM

1684-1699 YILLARI ARASINDA OSMANLI KALYONLARI

7.1. Osmanlıların 1682-1699 Yılları Arasında Kalyon İnşa Programı

1093 (1682) yılında Akdeniz'deki ticari faaliyetlerini sürdürmek ve adalar ile kıyıları korsan gemileri ve Avrupa devletlerinin donanmalarına karşı muhafaza etmek için on kalyon inşa etmeye karar veren Osmanlılar, 1095'te (1684) Venediklilere karşı savaşa girilmesinden sonra kalyonları kadırgaların yanında donanmanın bir parçası haline getirdi. İlk defa 1096'da (1685) kadırgalarla birlikte denize açılan on mîrî kalyon, Ege adalarını ve ticaret filolarını düşman saldırılarından korumak olarak tanımlanan Akdeniz Muhafazası stratejisi doğrultusunda, İskenderiye'den gelen ticaret gemilerini korsanlardan muhafaza etti. Daha sonra bakım için Rodos Limanı'na demirleyen mîrî kalyonlar, Venedik kalyonlarının saldırılarına karşılık veremedi. Seferin sonunda Mîrî Kalyonlar Kapudanı Baba Hasan'ın idaresindeki büyük kalyonlardan biri battı ve Osmanlıların mîrî kalyon sayısı o yıl itibarıyla dokuza düştü. 1097 (1686) yılında iki deniz savaşında dokuz mîrî kalyon, Garp Ocakları kalyonlarının desteğiyle Venedik kalyonlarına iki deniz savaşında üstünlük kurdu. Bu zaferlerin ardından Osmanlı merkezi idaresi kalyonların savaş gemisi olarak donanmada yer almasına kesin olarak karar verdi. Ancak yeni kalyonlar inşa etmek yerine mîrî kalyon sayısını tekrar ona tamamlamak için 1098 (1687) yılında bir ticaret kalyonu satın alınıp donanmaya dahil edildi.¹

Osmanlı yöneticileri ve donanma ricali, Venedik kalyonlarının Osmanlı donanmasına mutlak üstünlük kuramaması ve adalara yönelik işgal girişiminde bulunmaması sebebiyle kalyon sayısını arttırmayı düşünmedi. 1098'de (1687) Akdeniz Muhafazası stratejisi kapsamında adaları ve ticaret gemilerini düşman gemilerine karşı korumayı sürdüren mîrî kalyonlar, Venedik kalyonlarının hücumu üzerine yine Rodos Limanı'na sığınmayı tercih etti. Kalyonların vazifesini yerine getirdiğini farz eden Osmanlı idarecileri, Venediklilerin Mora Yarımadası'ndaki işgallerine karşılık vermek için kürekli savaş gemilerinin sayısını arttırmayı uygun

¹ Silahdar, *Târih*, s. 1060; *Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople*, c. VII, vr. 54b, 121a.

buldu.² Bu meyanda Kaptanıderya Mısırlızâde İbrahim Paşa da Fransa büyükelçisiyle gerçekleştirdiği görüşmede kadirga ve kalyonları yeterince teçhiz edemediklerini ve Osmanlı donanmasının Venedik kalyonlarıyla mücadele edecek seviyede olmadığını kabul ederken, yeni kalyonlar inşa etmek yerine Garp Ocakları kalyonlarının katılımıyla güç dengesini sağlamayı düşündüğünü ifade etmişti.³

Venedikliler, yeni bir strateji benimseyerek, kürekli ve yelkenli gemilerle 1099'da (1688) Eğriboz ve 1100'de (1689) Benefşe kalelerine amfibi saldırılar düzenledi. Bu durum, Osmanlıları kalyon politikasını değiştirmeye teşvik etti. Osmanlı donanması Venedik kara ve deniz birliklerinin ortak harekâtlarına karşı çıkmadıkça hem toprak kayıplarının önü açılmış hem de Akdeniz'de hakimiyet alanı daralmıştı. Osmanlı merkezî idaresi, bu sıkıntıyı aşma yolunda ilk olarak Garp Ocakları kalyonlarının donanmaya eksiksiz şekilde katılması için adımlar attı. 1100 (1689) yılında Cezayir, Tunus ve Trablusgarp yöneticilerine aralarındaki husumete son vermeleri ve kalyonlarını hazırlayarak donanmaya katılmaları için emirler gönderildi. Bu meyanda Cezayir Beylerbeyi Mezemorta Hüseyin Paşa Cemâziyelevvel 1101'de (Şubat 1690) "*bi'l-cümle ocak gemilerinin üzerine başbuğ*" tayin edilerek, Cezayir'den mümkün olan sayıda kalyon, dört beş adet ateş gemisi ve 5-6 bin asker hazırladıktan sonra Trablus ve Tunus'ta bulunan kalyonlarını da yanına almakla ve Garp Ocakları kalyonlarının hepsine başbuğluk ederek donanmaya katılmakla mükellef kılındı.⁴

Osmanlı merkezî idaresi, bir taraftan Garp Ocakları kalyonlarının donanmaya katılmaları için önlemler alırken, diğer taraftan yeni kalyonların inşasıyla alakalı önemli adımlar attı. 1100 (1689) yılında kalafatlandığı sırada yanan kapudâne kalyonu yerine bir ticaret kalyonu satın alındı.⁵ Bu olaydan kısa bir süre sonra Sadrazam Köprülüzâde Mustafa Paşa ve Kaptanıderya Mısırlızâde İbrahim Paşa'nın 21 Cemâziyelevvel 1101'de (2 Mart 1690) Edirne'de gerçekleştirdikleri görüşmenin ardından yeni mîrî kalyonların inşa edilmesine karar verildi.⁶ Bu tarihten itibaren

² *Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople*, c. VIII, vr. 393a-393b, 399a-399b.

³ *Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople*, c. XI, s. 255-257.

⁴ 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 410-412.

⁵ İE.BH, 4/512, 1, 2, 4 ve 5. gömlek, 16 CA 1101 (25 Şubat 1690); *Silahdar, Târih*, s. 1281.

⁶ A.DVNSMHM.d, 99/327, Evâil-i C 1011 (12-21 Mart 1690); *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, c. I, s. 256, 258.

Tersâne-i Âmire’de iki ve Sinop ile Çayağzı tersanelerinde altı olmak üzere toplamda sekiz kalyonun yapımı başladı. Yanan kapudâne kalyonun yerine, yeni bir kalyon inşa edilmesine karar verilince Tersâne-i Âmire’de inşa edilen kalyon sayısı üçe yükseldi.⁷ Yeni kalyonların inşası sürerken Akdeniz’e açılan on mîrî kalyona 1100’de (1689) on sekiz ve 1101’de (1690) yirmi üç Garp Ocağı kalyonu eşlik etti. Garp Ocakları kalyonları kâğıt üstünde Osmanlıların Venediklilerden daha fazla sayıda kalyona sahip olmasını sağladı. Ne var ki küçük boyutlu ve az topa sahip Mağrip kalyonlarının 1101’de (1690) Midilli’de meydana gelen deniz savaşında yetersiz oldukları ortaya çıktı. Osmanlı idarecileri Garp Ocakları kalyonları ve kapudanlarına bel bağlamanın riskli olduğunu öngörerek mîrî kalyonların sayısını arttırmaya yöneldi.⁸

23 Rebî’ülâhır 1102’de (24 Ocak 1691) mîrî kalyonlar kapudanı tayin edilen Mezemorta Hüseyin Paşa’nın nezaretinde mîrî kalyonların sayısının yirmiye çıkarılması için çalışmalara başlandı.⁹ Tersâne-i Âmire’de inşa edilen üç kalyon Şa’bân 1102’de (Mayıs 1691) tamamlandı ve mîrî kalyonların sayısı on ikiye yükseldi.¹⁰ Ancak Kaptanıderya Mısırlızâde İbrahim Paşa merkezî idareye yazdığı raporda, 1102 (1691) yılında sefere çıkan ve yedi senedir hizmette olan dokuz mîrî kalyonun hizmet göremeyecek halde olduğunu bildirdi.¹¹ Kalyonların kötü durumu yüzünden donanmanın o sene Çanakkale Boğazı’ndan dahi ayrılmaması üzerine Osmanlı merkezî idaresi, Şevval 1102’de (Temmuz 1691) farklı tersanelerde on beş kalyonun inşa edilmesine karar verdi.¹² Bunlar haricinde kayıtlara eski kapudâne olarak geçen büyük kalyonun iş göremez durumda olması¹³ sebebiyle Tersâne-i Âmire’de bir kapudâne ve bir riyâle olmak üzere iki büyük kalyonun daha inşasına başlandı.¹⁴ Sonuçta, Osmanlı tersanelerinde 1102 (1691) yılı itibariyle yirmi üç yeni kalyonun yapımı devam ediyordu.¹⁵

⁷ MAD.d, 7915, s. 48.

⁸ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 250-251.

⁹ Silahdar, *Târih*, s. 1343.

¹⁰ Vâkı’ât-ı Rûz-merre, c. II, s. 240.

¹¹ İE.BH, 6/546.

¹² A.DVNSMHH.d, 102/57, 58.

¹³ MAD.d, 7915, s. 57, 6 C 1103 (24 Şubat 1692).

¹⁴ MAD.d, 7915, s. 31.

¹⁵ Farklı tersanelerde yapımına başlanan on beş kalyonun bir kısmı yüksek ihtimalle ticaret kalyonuydu.

Osmanlı donanması, 1103 (1692) yılında Venedik kalyon ve kadırgalarının ortaklaşa düzenledikleri Hanya Kalesi kuşatmasına müdahale edemedi. 1104 (1693) yılında yeni kalyonların bir kısmı tamamlanarak donanmaya katıldı. 22 Şa‘bân 1104’te (28 Nisan 1693) Tersâne-i Âmire’de inşası biten yeni kapudâne ve riyale kalyonları kızaktan indi.¹⁶ Sinop ve Çayağzı tersanelerinde üç senedir yapımı süren altı kalyondan üçü 15 Safer 1104’te (26 Ekim 1692) donanmaya dahil oldu.¹⁷ Mevcut 12 kalyondan atık olanlardan biri donanmadan çıkarıldı¹⁸ ve geri kalan on bir kalyondan onunun atık olduğu da kayıtlara geçirildi.¹⁹ Neticede donanmaya katılan beş kalyonla beraber Osmanlıların mîrî kalyon sayısı on altıya yükseldi.

1104 (1693) yılı Osmanlı ve Venedik donanmaları için hareketsiz geçerken, Osmanlılar 1105 (1694) yılı içinde yirmi mîrî kalyon hedefine ulaşmayı başardı. Çayağzı’nda yapımı tamamlanan üç kalyon ve satın alınan yabancı menşeli bir kalyon daha donanmaya katıldı.²⁰ Yirmi kalyon hedefinin gerçekleştiği yıldan itibaren Venedik donanmasıyla vuku bulan deniz savaşları Osmanlıları kalyon sayısını tedricen arttırmaya yöneltti. Osmanlı kalyonları, Koyunadaları’nda meydana gelen savaşlarda Venedik kalyonlarını iki defa mağlup ederken, mücadelelerde düşmanın iki kalyonu ele geçirildi ve bunlardan biri donanmayla birlikte İstanbul’a getirildi.²¹ 1106-1107 yıllarında meydana gelen dört deniz savaşında da kalyon kaybetmeyen Osmanlılar, buna rağmen Rebî‘ülâhır 1107’de (Ekim 1695) Çayağzı Tersanesi’nde iki kalyonun daha inşa edilmesine karar verdi.²² Bu dönemde, Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa’nın mîrî kalyonlardan birinin iş görmez hale geldiğini rapor etmesi üzerine nakliye kalyonlarından biri donatılıp donanmaya dahil edildi.²³ Eskiye bu kalyon, sağlam keresteleri çıkarıldıktan sonra bozuldu.²⁴ Kısa süre sonra Tersâne-i Âmire’de iki kalyonun daha inşası için emir çıktı.²⁵ Ayrıca Mezemorta Hüseyin Paşa’nın

¹⁶ AE.SAMD.II, 17/1804.

¹⁷ Vâkı‘ât-ı Rûz-merre, c. IV, s. 64.

¹⁸ MAD.d, 7915, s. 121.

¹⁹ MAD.d, 18517, s. 2.

²⁰ İE.BH, 6/499.

²¹ Dell’ acquisto e del ritiro dei Veneti dall’ isola di Scio, s. 115-116.

²² Zübde-i Vekayât, s. 575.

²³ İE.BH, 5/436, vr. 1b, 18 L 1106 (1 Haziran 1695).

²⁴ D.BŞM.TRE, 2/41.

²⁵ Nusretnâme, s. 224-225.

girişimiyle Zilkade 1107'de (Haziran 1696) Mısır'dan iki ticaret kalyonu satın alındı ve donatıldıktan sonra donanmaya katıldı.²⁶

1108 (1697) yılında Osmanlı donanmasına Tersâne-i Âmire'de inşası tamamlanan biri üç ambarlı ve biri iki ambarlı olmak üzere iki kalyon daha eklendi.²⁷ Çayağzı'nda yapımı biten iki kalyon ise bu dönemde Karadeniz'e bir donanma gönderilme ihtiyacı ortaya çıkınca Akdeniz donanmasında yer almadı.²⁸ Aynı yıl Venedik kalyonlarıyla üç defa savaşan Osmanlı donanmasında iki kalyon kullanılmaz hale geldi. Bunun üzerine 1109 (1698) yılı sefer hazırlıkları kapsamında daha önce Karadeniz'de görevlendirilen iki kalyon İstanbul'a getirildi. Ayrıca Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa'nın isteği doğrultusunda bir tacir kalyonu daha satın alındı.²⁹ Hülâsa son deniz seferi öncesinde Akdeniz donanmasında yirmi beş savaş kalyonu ve ateş gemisi olarak kullanılan iki kalyonla birlikte toplam yirmi yedi kalyon mevcuttu. Karadeniz donanmasında vazifelendirilen şaykadan bozma üç küçük kalyonla³⁰ birlikte toplam dört kalyon da hesaba katılırsa Osmanlılar 1109 (1698) yılı itibariyle toplamda otuz bir kalyona sahipti.³¹

1110 (1699) yılında Venediklilerle barış görüşmeleri yapıldığı için donanmanın düşmanla savaşma yükümlülüğü sona ermişti. Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa, Garp Ocakları kalyonlarını sefere davet etmezken, kendine ait küçük kalyonu da bir Tunus tacirine sattı. Beş kalyon da iş göremez durumda olduğu için çürüğe çıkartıldı.³² Tersâne-i Âmire'de yapımı devam eden üç ambarlı bir kalyon ise gerekli keresteler temin edilemediği için sefere yetiştirilemedi.³³ Hüseyin Paşa o sene yirmi mîrî kalyonla Akdeniz'e açıldı. Bu sırada Karadeniz donanmasında da beş küçük kalyon bulunuyordu.³⁴ Hüseyin Paşa seferin sonunda ele geçirdiği 44 toplu bir Malta kalyonunu İstanbul'a getirdi.³⁵

²⁶ C.BH, 57/2687, 14 ZA 1107 (15 Haziran 1696).

²⁷ Bostan, 17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire, s. 183-184.

²⁸ AE.SMST.II, 106/11523.

²⁹ Nusretnâme, s. 471.

³⁰ MAD.d, 7915, s. 220.

³¹ İE.BH, 10/851, 28 C1109 (11 Ocak 1698).

³² Bu kalyonlardan bazılarının su aldığı için kalafatlanması gerekmişti, bkz. İE.BH, 10/897.

³³ İE.BH, 10/909.

³⁴ Nusretnâme, s. 549.

³⁵ Nusretnâme, s. 564.

Netice itibariyle, Osmanlılar 1095'te (1684) on olan mîrî kalyon sayısını 1110 (1699) yılında yirmiye yükseltmeyi başardı. Savaş koşulları sebebiyle Osmanlıların kalyon inşa programı birkaç dönemden geçmişti. 1093-1101 (1682-1690) yılları arasında ticaret filolarını ve kıyıları korumak için inşa edilen on mîrî kalyonunu, Venedik kalyonlarına karşı kullanmayı sürdürdü. Osmanlı yöneticileri bu dönemde yeni kalyon inşa etmek yerine Garp Ocakları kalyonlarını donanmaya dahil ederek rakipleriyle olan güç farkını kapatmayı tercih etti. Ne var ki 1109'dan (1688) itibaren Venedik kalyon ve kadırgalarının ortaklaşa hareketlerine müdahale edilememesi ve Garp Ocakları kalyonlarından beklenen katkıyı alınamaması üzerine 1102 (1691) yılında mîrî kalyonların sayısının yirmiye çıkarılması kararı alındı. 1102-1105 (1691-1694) yılları arasında yeni kalyonlar inşa edilerek belirlenen hedefe ulaşıldı. 1106-1109 (1695-1698) arasındaki dönemde Venedik kalyonlarıyla meydana gelen deniz savaşları vesilesiyle mîrî kalyonların sayısı yirmi beşe tamamlandı. Ancak savaşın sonunda kullanılamaz hale gelen kalyonların donanmadan çıkartılmasıyla toplam mîrî kalyon sayısı yirmiye düştü. Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa'nın denetiminde hazırlanan 1701 tarihli bahriye kanunnâmesi, kalyon sayısını arttırma politikasının sürdürüleceğini ilan etti. Bu kanunnameyle birlikte her sene inşa edilecek bir veya iki kalyonla donanmadaki toplam mîrî kalyon sayısının kırka yükseltilmesi planlandı.³⁶

Osmanlıların 1682-1699 yılları arasındaki kalyon inşa politikası ile Avrupa devletlerinin kalyon inşa pratikleri arasında benzerlikler ve farklılıklar vardır. Fransa 1670'li yıllardan itibaren İngiltere ve Hollanda donanmalarına üstünlük kurabilmek için kalyon sayısını arttırmaya öncelik verdi. Fransızlar 1688-1697 yılları arasındaki Dokuz Yıl Savaşları'nın ilk senelerinde yetmiş kalyondan oluşan donanmalarıyla elli kalyondan müteşekkil İngiltere ve Hollanda ittifak kuvvetlerine karşı deniz savaşlarında galip geldi. Ancak sonraki senelerde donanmanın kayda değer faaliyetlerde bulunamaması ve artan masraflarının hazineyi zora sokması Fransız devlet adamlarını kapsamlı bir politika değişimi yapmaya sevk etti. Fransız donanmasında 1694-1695 yıllarında birinci ve üçüncü sınıf büyük kalyonların sayısı 50'ye kadar düşürülürken, Fransız yöneticiler maddi sıkıntılar sebebiyle yeni kalyon yapımını kısıtladı. Bu kararlarla bağlantılı olarak İngiltere ve Hollanda donanmalarını

³⁶ Anonim Osmanlı Tarihi, s. 168.

özellikle Kuzey Denizi ve Atlantik'te deniz savaşlarıyla mağlup etmeyi hedefleyen strateji (*guerre d'escadre*) terk edildi. Fransızlar mevcut kalyonlarla rakip devletlerin donanmalarıyla açık denizde karşılaşmaktan kaçınmayı; İngilizleri ve Hollandalıları özellikle Akdeniz'deki ticaret filolarına saldırarak zayıflatmayı amaçlayan yeni bir strateji (*guerre de course*) benimsedi.³⁷

İngilizler ise büyüyen Fransız donanmasıyla mücadele edebilmek için 1670 ilâ 1690 yılları arasında kalyon inşasına ivme kazandırdı. Ancak İngiliz yöneticiler, 1697 yılında Fransızlarla savaşların sona ermesinden itibaren ekonomik sıkıntıları dikkate alarak yeni kalyon yapımından vazgeçti ve eski kalyonları tamir ederek donanmayı güçlendirmeyi tercih etti.³⁸ Osmanlıların rakibi Venedikliler de 1684-1699 yılları arasındaki savaşlardan sonra diğer Avrupa devletlerinde olduğu gibi yeni kalyonlar inşa etmedi ve kalyon sayısı tedricen azalttı.³⁹ Savaş döneminde Avrupa devletleriyle benzer bir politika takip ederek kalyon sayısını arttırmaya öncelik veren Osmanlılar ise 17. yüzyılın sonundan itibaren Avrupa donanmalarında gözlemlenen değişimin dışında kalarak yeni kalyon inşa etmeyi sürdürdü. Öyle ki Osmanlılar, bahriye kanunnâmesinde aldıkları karara ayak uydurarak 1715'de başlayan Mora Seferleri'ne kadar kalyon sayısını kırka çıkarmayı başardı.⁴⁰

7.2. Osmanlı Kalyonlarının Mimari Özelliklerine Dair Mülahazalar

Akdeniz ve Kuzey Denizi'nde uzun seneler donanmaların savaş gemisi olarak kullanılan kadırgalara kıyasla kalyon, 16. ve 17. yüzyıllarda önemli değişimler geçirdi.⁴¹ İlk defa hangi devlet tarafından tasarlandığı tespit edilemeyen kalyonların,

³⁷ Geoffrey Symcox, *The Crisis of French Sea Power 1688-1697: From the Guerre D'Escadre to the Guerre de Course*, M. Nijhoff, The Hague 1974, s. 72-220.

³⁸ J. David Davies, *Pepys's Navy: Ships, Men & Warfare, 1649-1689*, Seaforth Publishing, Barnsley 2008, s. 49-50; Lavery, *The Ship of the Line*, s. 53-66.

³⁹ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 415-422.

⁴⁰ Aydın, *Sultan'ın Kalyonları*, s. 86-87; Candiani, "A New Battle Fleet", s. 24.

⁴¹ Osmanlı ve Venedik kadırgalarının teknik özellikleri hakkında bkz. Erkut Arcak, "Kadırga: A Technical Analysis of the Sultan's Galley", *Boats, Ships and Shipyards: Proceedings of the Ninth International Symposium on Boat and Ship Archaeology Venice 2000*, ed.: Carlo Beltrame, Oxbow Books, Oxford 2003, s. 241-248; Mauro Bondioli, "The Art of Designing and Building Venetian Galleys from the 15th to the 16th century", *Boats, Ships and Shipyards*, s. 222-227; a.mlf., "The Libro di navigar: A new treatise on Venetian shipbuilding from the 14th century", *Ships And Maritime Landscapes: Proceedings of the Thirteenth International Symposium on Boat and Ship Archaeology, Amsterdam 2012*, ed.: Jerzy Gawronski, André van Holk, Joost Schokkenbroek, Barkhuis Publishing, Eelde 2017, s. 215-223; Lilia Campana, "Technical Experimentation in Ship

XV. yüzyıldan itibaren deniz aşırı ticaret ve kolonileşmenin önünü açan büyük yelkenli gemilerden en temel farkı toplarla teçhiz edilebilen bir savaş gemisi olmasıydı. Kalyonlar güverte, kık ve ambarlarına yerleştirilen toplarla devlet donanmalarında kadirgaların yerini alma ve deniz savaşlarının seyrini değıştirme potansiyeline ulaştı. Ancak yüksek sayıda top barındıran kalyonların hız ve manevra kabiliyeti kazanabilmeleri için teknik kusurlarının giderilmesi ve yeni özelliklerle takviye edilmesi gerekti. Avrupa devletlerinin tersanelerinde kalyonların eksikliklerini gidermek için birçok yenilik yapıldı ve bu durum 17. yüzyılda farklı kalyon türlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırladı.

İspanyollar, 16. yüzyılın ortalarında, Amerika kıtasına düzenledikleri keşif gezilerinde kullandıkları karaka ve nao gibi büyük yelkenli gemilerden farklı olarak daha küçük ebatlı ve ağırlığı azaltılmış kalyonlar inşa etmeye başladı. Diğer yelkenli gemiler gibi grandi, pruva, mizana ve cıvadra direklerine sahip İspanyol kalyonlarının temel farkı yüksek ve düz kık kasarası, alçak baş kasarası, top güvertesi, omurgadan yukarıya doğru içe daralan gövde yapısı ve cıvdranın altında öne çıkan gaga burnuydu. Ayrıca kalyonların boy-en oranı da üçe bir olarak belirlendi. İspanyollar deniz savaşlarında özellikle silahlandırılmış levendlerden ve ateş gücünden azami derecede yararlanabilmek için daha yüksek ve geniş kalyonlar da inşa etti.⁴²

İngilizler ve Fransızlar, 16. yüzyılın başlarından itibaren hanedan ve devletin denizlerde prestijini yansıtmak amacıyla büyük yelkenli gemiler ve kalyonlar inşa ederek İspanyollara ayak uydurmaya çalıştı. İngilizler, 1565 yılından sonra Fransızlarla denizler üzerindeki rekabeti sona erdiğinde bu türde büyük yelkenli gemiler yapma temayülünü terk etti.⁴³ İngiliz gemi mimarları 1570’li yıllarda daha küçük boyutlu, manevra ve hız kabiliyeti yüksek “race-built” türü kalyonlar inşa

Design during the Last Decades of the Serenissima: Gerolamo Maria Balbi’s Galea alla Ponentina”, **Technology and Culture**, Vol. 57, N. 1 (2016), s. 144-182.

⁴² John F. Guilmartin Jr., **Kalyonlar ve Kadirgalar**, çev.: Ali Özdamar, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010, s. 170-171; Angus Konstam, **Spanish Galleon, 1530-1690**, Osprey Publishing, Oxford 2004, s. 4-6; Mark Lardas, **Spanish Galleon vs English Galleon, 1550-1605**, Osprey Publishing, Oxford 2020, s. 13-25.

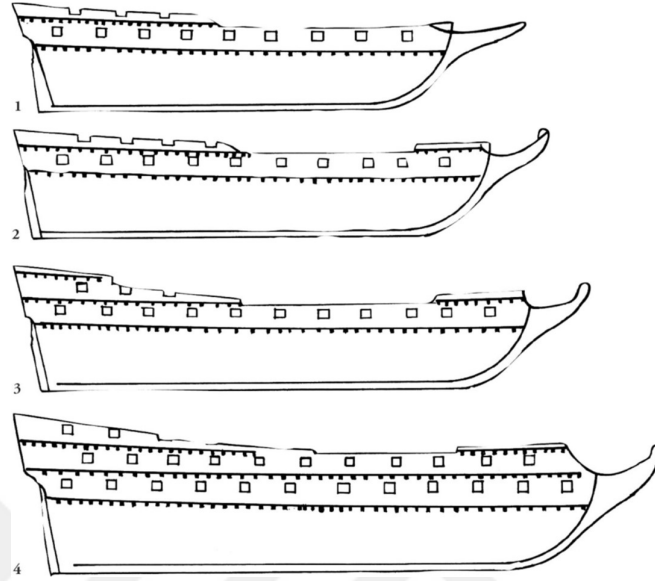
⁴³ Redding, **The English and French Navies**, s. 125-131; Lardas, **Spanish Galleon vs English Galleon**, s. 25-26.

etmeye yöneldi. Kalyonların yüksek kıç kasarasını alçaltarak, gövde yüksekliğini azaltarak ve belden kıça doğru kademeli bir yükseklik sağlayarak hız ve manevra sıkıntısına çözüm buldular. Ayrıca güvertenin uzunluğunu arttırarak daha fazla sayıda topun yerleşmesine imkân tanıldılar. Ancak kıça doğru daraldığı için race-built türü kalyonların kıç kısmına ağır toplar yerleştirilemiyordu. Buna rağmen İngilizler, hız ve manevra kabiliyeti ile borda ateşi avantajlarına sahip kalyonlarıyla hantal İspanyol kalyonlarına karşı 1588’de önemli bir zafer kazandı.⁴⁴

İngilizler donanmalarında uzun süre race-built türü kalyonlar kullanmayı sürdürdü. Ancak, 1600’lü yıllarından başlarından itibaren yine büyük kalyonlar inşa etmeye yöneldiler. Yüksek kıç ile baş kasaralarına ve kırktan fazla topa sahip olan bu kalyonların, ağırlıkları ve yükseklikleri sebebiyle manevra kabiliyetleri ve hızları düştü, fakat bordalama tarzı savaşlarda, savunma ve saldırı yaparken ateş gücünü etkili şekilde kullanabiliyordu. İngiliz gemi mimarları, 1620’lerden sonra iki ve üç ambarlı bu kalyonların güvertelerine daha fazla top koyabilmek maksadıyla özellikle baş kasaraların yüksekliklerin azaltılmasına için bazı yenilikler yaptı. Bu yenilikler sayesinde İngilizler, 1630’lara kadar bu tarz büyük kalyonlar yapmaya devam etti ve 1637 yılında üç ambarlı ve 90 toplu Sovereign of the Seas’i denize indirdi. Rakiplerinin bu heybetli kalyonuna seyirci kalmayan Fransızlar da 1639 yılında 70 toplu La Couranne’yi inşa etti. Özellikle güverte ve ambarlarına yerleştirilen yüksek sayıda topla güçlü borda ateşine sahip olan bu büyük kalyonlar ne var ki hantallıkları sebebiyle deniz seferlerinde beklenen katkıyı sağlayamadı. Buna rağmen, 17. yüzyılın ortalarından itibaren denizlerde hâkim olan yüksek sayıda toplu kalyonların erken örnekleri olarak, gemi mimarlarına bu tür kalyonların eksiklikleri ve hatalarını düzeltmek için olanak sağladılar.⁴⁵

⁴⁴ Muharrem Sinan Dereli, **XVIII. Yüzyılda Kalyon Teknolojisi ve Osmanlı Kalyonları**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s. 98-114; Geoffrey Parker, “The Dreadnought Revolution of Tudor England”, **The Mariner’s Mirror**, Vol. 82, N. 3 (1996), s. 269-300; Guilmartin Jr., **Kalyonlar ve Kadırgalar**, s. 177-191.

⁴⁵ Lavery, **The Ship of the Line**, s. 12-17; Redding, **The English and French Navies**, s. 132-134.

Görsel 33 1646-1660 yılları arasında fırkatelerin iki ambarlı kalyonlara dönüşümü⁴⁶

1640'lı yıllarda İspanyol kalyonları karşısında kendilerine üstünlük sağlayan hız ve manevra kabiliyeti yüksek kalyon sahip olma avantajını yitirmeye başlayan İngilizler, yeni bir kalyon türünün temelini attı. Kuzey Denizi ve Akdeniz'de faaliyet gösteren hızlı savaş gemileriyle mücadele edebilmek için yeni bir yelkenli savaş gemisi olan fırkateleri (*frigate*)⁴⁷ inşa etti. İlk fırkateler tek ambarlı, alçak gövdeli ve baş kasarasız iken, ortalama 30 topa sahipti. İngiliz gemi mimarları 1650'li yıllarda fırkateleri geliştirmek için baş kasara ekledi, en-boyları ve ambar sayılarını arttırdı. Ayrıca deniz seviyesine yakın olan fırkatelerin gagalarını, kötü havalarda kalyonu yavaşlattığı için yukarı doğru kıvrık şekilde yapmaya başladı. Yapılan yeniliklerle beraber 1650 yılında denize indirilen 35 metre uzunluğunda ve 10,5 metre genişliğindeki iki ambarlı ve 56 toplu büyük fırkate *Speaker*, sonraki yıllarda üçüncü sınıfa dahil edilen iki ambarlı ve 60-70 toplu kalyonların da rol modeli oldu. Aynı zamanda mevcut iki ve üç ambarlı kalyonlar, geliştirilen fırkatelerin modeli baz alınarak yeniden tasarlandı ve top sayıları tedricen yükseltildi. Böylece daha dar ve uzun olan fırkateler ile büyük ve hantal olan büyük kalyonların iyi yanları korunarak ve kötü yanları törpülenerek saff-ı harp savaş gemilerinin ilk örnekleri ortaya konuldu. 1650 ilâ 1654 yılları arasında ortalama yirmi altı adet 46-50 toplu dördüncü sınıf

⁴⁶ Lavery, *The Ship of the Line*, s. 22.

⁴⁷ Osmanlıların 18. yüzyıldan itibaren inşa ettikleri fırkateynlerle karıştırılmamalıdır.

kalyonlar, yani büyük firkateler inşa eden İngilizler, 1653 yılında başlayan deniz savaşlarında Hollandalı kalyonlarına karşı ekseriyeti bu kalyonlardan oluşan donanmalarıyla mücadele etti. Bu dönemde meydana gelen deniz savaşlarından sonra saff-ı harp taktiğinin benimsenmesiyle birlikte 1660'lı yıllarda büyük firkatelerin ve diğer kalyonların hem boyutları hem de sahip oldukları top sayıları artırıldı.⁴⁸

Osmanlılar, ilk kalyonlarını, İngilizlerin büyük firkatelerin saff-ı harp kalyonlarına dönüşmesine öncelik ettiği dönemde inşa etti. Osmanlılardan önce Venedikliler 1600'lü yılların başlarında İngilizler gibi büyük kalyonlar yaptı, fakat birçok kusuru bulunan bu kalyonlar donanmada uzun süre aktif görev alamadı.⁴⁹ Bunun üzerine Venedikliler, 1620'lerden itibaren ortalama 30-40 toplu Hollanda ticaret kalyonlarını Akdeniz'de korsanlara karşı mücadele etmek için kiralamaya yöneldi.⁵⁰ Osmanlıların burtun olarak adlandırdıkları bu küçük kalyonlar, Garp Ocakları korsan filolarında da yaygın olarak kullanılıyordu. Bu sayede Venedikliler kiraladıkları Hollanda kalyonlarıyla Mağriplilere karşı mücadele edebildi.⁵¹

Osmanlılar 1649 yılında Foça Limanı'nda Venedik kalyonlarına mağlup olduktan sonra mîrî kalyon inşa etmeye karar verdi. Venedik kaynaklarına göre, Osmanlıların yeni kalyonlarının inşasından Venedikli bir mühtedi sorumlu oldu.⁵² Gemi mimarı ve müteşebbis Nadalin Furlan, 1632 yılında o zamana kadarki en büyük Venedik kalyonu olan 50 toplu Madonna della Salute'yi inşa etmişti. Nadalin Furlan'ın 1642'de öldüğünde oğlu Nicolò Furlan kalyonun idaresini üstlendi. Nicolò Furlan Girit seferleri başladığında Madonna della Salute'yi Venedik donanmasına savaş kalyonu olarak kiraladı. Kendisi ticaretle uğraşmaya devam ederken, 29 Ekim 1646'da (6 Ramazan 1056) Suda Adası yakınlarında Osmanlı gemileri tarafından esir edildi. İlk önce İstanbul'a gönderilen Furlan, esir olarak hayatını sürdürmek istemediği için

⁴⁸ Lavery, **The Ship of the Line**, s. 19-29; Robert Gardiner, **The Sailing Frigate: A History in Ship Models**, Seaforth Publishing, Barnsley 2016, s. 6-14; Davies, **Pepys's Navy**, s. 53.

⁴⁹ Guido Candiani, "Une tradition différente: La construction des navires de guerre à voile à Venise du milieu du XVIIe siècle au début du XVIIIe siècle", **Cahiers de la Méditerranée**, Vol. 84 (2012), s. 294-298.

⁵⁰ Sicking, "Dutch War Fleets at the Service of Venice", s. 96-102.

⁵¹ Candiani, **I vascelli della Serenissima**, s. 14-19.

⁵² Venedikli ustaların Osmanlı tersanelerinde çalışması hakkında bkz. Maria Pia Pedani, "Ottoman Ships and Venetian Craftsmen in the 16th Century", **Seapower, Technology and Trade: Studies in Turkish Maritime History**, ed.: Dejanirah Couto, Feza Gunerun, Maria Pia Pedani, Denizler Kitapevi, İstanbul 2014, s. 460-464.

meziyetlerini sergilemeye karar verdi. Müslüman olup Mustafa ismini aldıktan sonra Sakız'a gönderildi ve burada birkaç kadirga inşa etti. Bu süreçte devlet ricalinin önemli isimleriyle ilişki kuran Furlan, Osmanlı merkezî idaresinin otuz kalyon ve burtun yapma kararı vermesinin⁵³ ardından yeni kalyonlara nezaret etmekle görevlendirildi. Venedik kayıtlarına göre, padişahın kalyonlarının başbuğu (*Generale dei galeoni del Re*) tayin edilen Furlan, 1651 yılının sonbaharında denize indirilen 15 kalyonun inşasını yönetti.⁵⁴

Dönemin Venedikli tarihçilerinden Battista Nani, Mustafa Furlan'ın Osmanlılara kalyon tasarlamayı öğrettiğini ve 40 ilâ 60 toplu güzel kalyonlar inşa etmelerine yardımcı olduğunu belirtmişti.⁵⁵ Yine Venedik raporlarına göre, Furlan'ın nezaretinde beş adet Tersâne-i Âmire'de ve on adet Karadeniz tersanelerinde olmak üzere inşa edilen on beş kalyonun en büyüğü 54-60 topa ve en küçükleri 35-40 topa sahipti.⁵⁶ Osmanlıların kalyon inşa programına şahitlik eden İngilizler ise Venedik kaynaklarının üzerinde durmadığı kalyon modeli konusunda önemli bilgiler paylaşmıştı. İstanbul'daki İngiltere Büyükelçisi Thomas Bendysh bir raporunda, Osmanlıların "Hollanda tarzında" 40 ve 50 toplu on beş veya yirmi kalyon inşa ettiğini açıklamıştı. Yine bu dönemde İstanbul'da bulunan İngiliz tacir Robert Bargrave de anılarında Flaman bir mühtedinin denetiminde otuz kalyonun inşasının sürdüğünü yazmıştı.⁵⁷

İngilizlerin sağladıkları bilgiler, Venedik kayıtlarında top sayıları verilen yeni Osmanlı kalyonlarının modeli hakkında ipucu sağladığı için önemlidir. Ayrıca Mustafa Furlan'ın haricinde bir Hollandalı mimarın da kalyonların yapımında görev aldığını ortaya koyar. Osmanlıların, 1650'lerde savaş kalyonu inşasında ilerleme kaydeden İngilizler yerine bu dönemde kalyonlarının gücü nispeten zayıflayan Hollanda kalyonlarını örnek alması üzerinde durulması gereken bir konudur. Bunun

⁵³ Bostan, "Kadirga'dan Kalyon'a", s. 95-96.

⁵⁴ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 23, 26-28.

⁵⁵ Batista Nani, *Degl'Istorici delle cose Veneziane*, Venezia 1720, s. 278.

⁵⁶ Candiani, "A New Battle Fleet", s. 20.

⁵⁷ Daniel Goffman, *Britons in the Ottoman Empire 1642-1660*, University of Washington Press, London 1998, s. 179; Aydın, *Sultan'ın Kalyonları*, s. 26.

için Hollanda donanmasının durumu ve kalyonlarının özellikleri hakkında bilgi vermek yararlı olacaktır.

Birleşik Hollanda Cumhuriyeti, yedi farklı eyaletin bir araya gelmesiyle oluşan ve her eyaletin siyasi kararlarda söz hakkı olduğu kendine has bir devlet yönetimine sahipti. Bu durum her eyaletin hem müstakil amaçlar hem de cumhuriyetin hedefleri doğrultusunda kalyon inşa etmelerine olanak sağlıyordu. Atlantik, Hint ve Akdeniz ticaretinde göze çarpan bir yükseliş kaydeden Hollanda Cumhuriyeti, 1620-1640 yılları arasında yüzden fazla kalyondan müteşekkil donanmalarıyla Avrupa'nın denizlerde en güçlü devleti haline gelmişti.⁵⁸ Hollanda kalyonları 1639 yılında İspanya donanmasına karşı kazandığı zaferle denizlerdeki gücünü pekiştirmişti.⁵⁹ Ancak 1640'ların sonundan itibaren Hollanda deniz gücü zayıflamaya başladı. Hollanda kalyonlarının özellikleri ve devlet yöneticilerinin kalyon inşasıyla alakalı kararları bunda etkili oldu.

Hollanda kalyonları aslında düşman donanmalarıyla savaşmak yerine ticareti sürdürmek maksadıyla inşa edildikleri için boyut ve donanım olarak diğer devletlerin kalyonlarından daha gerideydi. Donanmadaki yüzden fazla kalyonun en fazla otuzu gerçek anlamda bir savaş kalyonu iken, geri kalanlar savaş dönemlerinde ateşli silahlarla teçhiz edilen ticaret kalyonlarıydı. Özellikle 1632 yılından itibaren büyük kalyonların inşasının azalması ve daha az masraflı küçük ticaret kalyonlarının sayısının artması donanma kaptanlarını da tedirgin etmeye başladı. 1648 yılında barış zamanında altmış iki savaş kalyonu yapmak ve eski kalyonları yenilemek için bir tasarı gündeme getirildi, fakat devlet yöneticilerinin ekseriyeti mevcut savaş kalyonlarının dahi satılması ve donanma masraflarının düşürölmesi taraftarı olduğu için sunulan program reddedildi. Devlet adamları savaş durumunda mevcut kalyonları silahlandırmanın yeterli olacağına inandıkları için yeni savaş kalyonları yapmayı gereksiz görüyorlardı. Hollandalı yöneticilerin bu tavrı, İngilizlerin 1650'li yıllarda Hollanda donanmasının hegemonyasını kırmak için yüksek sayıda büyük savaş kalyonu yapmasıyla birlikte değışti. Hollandalılar 1652'den itibaren vuku bulan deniz

⁵⁸ Jaap R. Bruijn, *The Dutch Navy of the Seventeenth and Eighteenth Centuries*, Liverpool University Press, Newfoundland 2011, s. 19-47; James Bender, *Dutch Warships in the Age of Sail 1600-1714: Design, Construction, Careers and Fates*, Seaforth Publishing, Barnsley 2014, s. 17-27.

⁵⁹ Bu savaş hakkında bkz. Guilmartin Jr., *Kalyonlar ve Kadırgalar*, s. 204-217.

muharebelerinde kalyonlarının, İngilizlerin yenilenmiş savaş kalyonlarına karşı yetersiz olduğunu idrak edebildi. Bunun üzerine 1653'ten itibaren yeni savaş kalyonları inşa edilmesi kararı alındı. Ancak bu süreçte dahi devlet adamları arasında yeni kalyonların 42 metreyi aşmaması gibi konularda tartışmalar yaşandı.⁶⁰

Hollandalıların 1650'lere kadar denizlerde gücünü koruması kalyon inşası ve mimarisinde diğer devletlere örnek olmasına zemin hazırladı. 1640'larda donanmalarını ihya etmeye yönelen Fransızlar, Hollandalılara birçok kalyon siparişi verirken, aynı zamanda pek çok Flaman kalyon mimarını da tersanelerinde istihdam etti.⁶¹ Bahsedildiği üzere, Venedikliler de 1620'li yıllardan itibaren özellikle savaş dönemlerinde yüksek sayıda Hollanda kalyonu kiraliyordu. Benzer şekilde, Osmanlılar ve Mağripliler de gerek ticaret filolarına eşlik ederek limanlarına yanaşan gerekse Garp Ocakları korsanlarıyla mücadele eden Hollanda kalyonlarına aşınaydı. 1620-1650 yıllar arasında Hollanda donanması da Mağripli korsanları cezalandırmak için Cezayir, Tunus ve Trablusgarp'a sefer düzenlemişti.⁶² Öte yandan, 1640'lı yıllarda Osmanlı topraklarını ziyaret eden Henry Blunt, Osmanlı ve Garp Ocakları donanmalarında deniz seferleri sırasında zapt edilen pek çok Hollanda kalyonun bulunduğunu ifade etmişti.⁶³ Nitekim 1654 yılında pinasse türünde iki Hollanda yelkenli ticaret gemisi, teçhiz edildikten sonra donanmaya dahil edilmişti.⁶⁴ Bu durum Osmanlıların 1650'de savaş kalyonu inşa etmeye karar verdiklerinde aşına oldukları Hollanda kalyonlarını örnek almalarını mantıklı bir zemine oturtur. Venedik donanmasında da önemli sayıda Hollanda menşeli kiralık kalyonunun bulunduğu

⁶⁰ Bruijn, *The Dutch Navy*, s. 55-70; Bender, *Dutch Warships in the Age of Sail*, s. 29-32, 36-38; Lavery, *The Ship of the Line*, s. 26-27.

⁶¹ Jean-Claude Lemineur, *Les vaisseaux du Roi Soleil: étude historique*, Omega, Paris 1996, s. 34-36; Rif Winfield, Stephen S. Roberts, *French Warships in the Age of Sail 1626-1786: Design, Construction, Careers and Fates*, Seaforth Publishing, Barnsley 2017, s. 81-82.

⁶² Van Krieken, *Corsaires et Marchands*, s. 25-62.

⁶³ *A voyage into the Levant a brief relation of a journey lately performed by Mr. Henry Blunt gentleman, from England by the way of Venice, into Dalmatia, Sclavonia, Bosna, Hungary, Macedonia, Thessaly, Thrace, Rhodes and Egypt, unto Gran Cairo: with particular observations concerning the moderne condition of the Turks, and other people under that empire*, London 1650, s. 134-135.

⁶⁴ *Copia di lettera scritta da N.N. dalla naue venetiana la Capitana delle nauí armate*, s. 1; Genellikle korsanlara karşı mücadelede kullanılan Hollanda pinasse'leri 1650'lili yıllarda ortalama 30,5 metre uzunluğundaydı ve 24 ilâ 40 topa sahipti, bkz. Ab J. Hoving, *Nicolaes Witsen and Shipbuilding in the Dutch Golden Age*, çev.: Alan Lemmers, Texas A&M University Press, College Station 2012, s. 12-15.

dikkate alınırsa Osmanlıların aynı tarzda kalyonlarla rakibine karşılık vermeyi en makul tercih olarak gördüğü anlaşılr.

Hollandalı gemi mimarları, 15. ve 16. yüzyıllarda özellikle ticarete kullanılan yelkenli gemilerin üretilmesinde ve birçok yeni gemi türü geliştirilmesinde isimlerini duyurdu. Ticarî ihtiyaçlara öncelik verdikleri için yelkenli gemi olarak fluyt, pinasse ve hafif firkate tarzı, çok fazla topa sahip olmayan, tek ambarlı, en-boy oranı düşük ve bazıları iki direkli gemileri inşasında yetkinlik kazandılar.⁶⁵ Bu yüzden 17. yüzyılın ortalarında büyük kalyonların inşası yaygınlaştığında bile İngiliz ve Fransız tarzında ağır, uzun ve donanımlı kalyonlar yerine ortalama bir kalyon modeli bulmaya yöneldiler. 1630 ilâ 1650 arasında yapılan en büyük savaş kalyonları 50 toplu ve 40 metre uzunluğunda kalırken, diğer kalyonlar ortalama 30-35 toplu ve 30 metre civarındaydı.⁶⁶ Bunun haricinde İngiliz kalyonlarının oval şeklindeki pupalarına karşın Hollanda kalyonlarının kısmen yüksek, kare şekline yakın ve düz pupaları mimarı olarak en ayırt edici yönlerinden biriydi. İkinci olarak Hollanda kalyonlarının mahmuzları kısmen öne çıkık şekilde yapılırdı.⁶⁷

Hollanda kalyonları hakkındaki bu bilgilerden sonra 1650 yılından itibaren bir Venedik ve bir Flaman kalyon mimarının denetiminde inşa edilen Osmanlı kalyonlarının mimari özellikleriyle alakalı yorumlar yapılabilir. Osmanlı kalyonlarının uzunluk ve top sayıları dışında teknik bilgilerini edinmek mümkün olmadığı için bu dönemde hazırlanan kalyon tasvirlerine başvurularak belirgin özellikleri tespit edilmeye çalışılabilir. Aynı zamanda bazı çıkarımlarda bulunmak için Osmanlı kalyonları ile Hollanda kalyonları karşılaştırılabilir. Bu meyanda ilk olarak hakkında daha fazla bilgiye ulaşılan üç ambarlı büyük Osmanlı kalyonu incelenebilir.

Osmanlıların 1650 yılında inşasına başladığı on beş kalyondan en büyüğü ve öne çıkanı Sadrazam Melek Ahmed Paşa'nın yaptırdığı üç ambarlı, 60 zirâ (45 metre)

⁶⁵ Richard W. Unger, "Dutch Ship Design in the Fifteenth and Sixteenth Centuries", *Viator*, Vol. 4 (1973), s. 387-412; Wendy van Duivenvoorde, **Dutch East India Company Shipbuilding: The Archaeological Study of Batavia and Other Seventeenth-Century VOC Ships**, Texas A&M University Press, College Station 2015, s. 8-39.

⁶⁶ Richard W. Unger, **Dutch Shipbuilding Before 1800: Ships and Guilds**, Assen, Amsterdam 1978, s. 41-62; Bender, **Dutch Warships in the Age of Sail**, s. 36-40.

⁶⁷ Angus Konstam, **Warships of the Anglo-Dutch Wars 1652-1674**, Osprey Publishing, Oxford 2011, s. 21-22; Bender, **Dutch Warships in the Age of Sail**, s. 36.

ve 54 toplu kalyonu. Anonim bir Osmanlı tarihinde ifade edildiği üzere sadrazam “İstanbul tarafında üç ambarlı bir kalyon Bağçekapısı’nda binâ iddürüp suya inerken kıçına bir şâhî tob koyup kalyonu tahrîk itdüklerinde topa ateş virdüklerinde kalyonu deryâyâ baş aşağı olup hezâr-zahmet ile” kurtarılmıştı.⁶⁸ Bu bilgi sayesinde yeni kalyonun dikkat çeken özelliklerinden biri öğrenilmektedir. Buna göre, kıç kısmına yerleştirilen büyük şâhî topu yüzünden üç ambarlı kalyonun dengesi bozulmuştu. Batmaktan kurtarıldıktan sonra tersaneye götürülen ve yüksek ihtimalle şâhî topu çıkarılan bu kalyon daha sonra donanmayla birlikte sefere katılmıştı. Nakşa Adası Deniz Savaşı’nda Venedik kadırgalarının saldırısı sırasında yanarak batmıştı.⁶⁹

Görsel 34 Nakşa Adası Deniz Savaşı’nda yanarak batan üç ambarlı Osmanlı kalyonu⁷⁰

Nakşa Adası Deniz Savaşı’yla ilgili bir görselde, Sadrazam Melek Ahmed Paşa’nın yaptırdığı üç ambarlı kalyonun bir tasviri yer alır (Görsel 34). Tasvirde, üç ambarlı Osmanlı kalyonun yüksek kıç ve baş kasarası dikkati çeker. Bu kısımlar muhtemelen bordalama saldırılar için daha güvenli olması ve ateş gücünü daha etkili

⁶⁸ Ramazan Aktemur, **Anonim Osmanlı Vekayinâmesi (H.1058-1106/M. 1648-1694) (Metin ve Değerlendirme)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019, s. 94-95.

⁶⁹ Aktemur, **Anonim Osmanlı Vekayinâmesi**, s. 95; Candiani, “A New Battle Fleet”, s. 20.

⁷⁰ https://www.internetculturale.it/jmms/iccuvviewer/iccujsp?id=mag_GEO0025610&mode=all&teca=GeoWeb+-+Marciana (Erişim Tarihi: 24.05.2024).

kullanabilmesi için yüksek inşa edilmişti. Kalyonun pupa kısmının ise Hollanda kalyonları gibi tam anlamıyla düz olmadığı fark edilir. Bunun haricinde Osmanlı üç ambarlı kalyonun en ayırt edici özelliği uzunluğudur. Osmanlılar kalyonun uzunluğunu kıç ve baş bodoslama arasındaki mesafe üzerinden belirledikleri için kıç kasara ve pruva tamamlandıktan sonra artan uzunluklarını tam olarak belirlemek mümkün olmamaktadır.⁷¹ Buna rağmen mevcut uzunluk bilgisi ile Osmanlı üç ambarlı kapudâne kalyonuyla Hollanda kapudâne kalyonları kıyaslanabilir. Dönemin Osmanlı kaynaklarının verileri doğru kabul edilirse 45 metre uzunluğu ile Osmanlı üç ambarlı kalyonu, 1650'lerde yeni ambarlar eklenerek üç ambarlı hale getirilen ve top sayıları 50 ve üstüne çıkarılan İngiliz kalyonlarından büyüktür.⁷² 1644 yılında inşa edilen Hollanda kapudâne kalyonu Brederode ise 40,74 metre (133 feet ve 8 inch) uzunluğu ve 9,91 metre genişliği (32 feet ve 6 inch) ile üç ambarlı Osmanlı kalyonundan daha küçüktü. Brederode'de başlangıçta 49 top bulunuyorken, 1652 yılı itibariyle bu sayı 53'e yükselmişti.⁷³

Bu açıdan Osmanlı üç ambarlı kalyonu uzunluğuyla 1670'lerden itibaren Avrupa tersanelerinde yapılan birinci kademe büyük kalyonları andırır. Ancak Osmanlı kalyonun uzunluğu ile sahip olduğu top sayısı 1670'lerde inşa edilen üç ambarlı kalyonlarla kıyaslandığında hayli azdır. Bütün bunlar dikkate alındığında, 1651 yılında denize indirilen üç ambarlı Osmanlı kalyonu, 1600'lü yılların başlarında Avrupa devletlerinin inşa ettikleri büyük kalyonlara benzetilebilir. Hollanda kalyonu modelinde, fakat uzunluğundan, kıç ve baş kasaralarının yüksekliğinden ve pupa kısmına şâhî topu koyma girişiminden hareketle daha büyük bir kalyon inşa edilmek istendiğini söylenebilir. Şâhî topu denemesi kalyonun ağırlık ve denge ayarının iyi hesaplanmadığını gösterirken, Nakşa Deniz Savaşı'nda düşman saldırısına karşılık veremeyince yanarak batması da manevra ve hız sorunları yaşadığına işaret eder.

Nakşa Deniz Savaşı'nın sonunda Mustafa Furlan'ın idaresindeki 55 toplu kalyon ve 44 toplu üç Osmanlı kalyonunu ele geçiren⁷⁴ Venedikliler, önceki

⁷¹ Aydın, *Sultan'ın Kalyonları*, s. 50-51; Dereli, *XVIII. Yüzyılda Kalyon Teknolojisi*, s. 168-169.

⁷² Lavery, *The Ship of the Line*, s. 21-23.

⁷³ Bender, *Dutch Warships in the Age of Sail*, s. 148-149.

⁷⁴ Giovanni Carlo Serpentino, *Lettera di ragguaglio della vittoria nauale conseguita dall'armata della Serenissima Republica di Venetia sotto il comando del procurator capitán general da Mar*

bölümlerde değinildiği üzere, bu kalyonlarından üçünü tamir ve teçhiz ettikten sonra donanmalarına katmıştı. Aslında bu konu ilk defa Senato’da tartışıldığında bazı isimler zapt edilen Osmanlı kalyonlarının çok büyük olduklarını ve Hollandalılardan kiralanan kalyonlarla savaşı sürdürebildiklerini dile getirerek donanmada yer verilmesine itiraz etmişti. Bu bilgi Osmanlıların gerçekten Hollanda tarzına sadık kalmayarak daha büyük kalyonlar inşa ettiğini doğrular. İtirazlara rağmen Osmanlı kalyonları tamir edilerek donanmaya dahil edildi ve isimleri sırasıyla San Alvise, San Marco ve Santissima Annuziata olarak değiştirildi. Ne var ki Osmanlı kalyonlarının ciddi teknik sıkıntıları olduğu birkaç sene içinde anlaşıldı. Mesela San Alvise 1653 yılında deniz üzerinde seyrederken battı. San Marco ise iki defa batma tehlikesi atlattı. Bakım için tekrar tersaneye dönmek zorunda kalan San Marco hakkında Venedik gemi mimarlarının kaleme aldığı raporda, kalyonun gövde kısmının sağlam olduğu, fakat özellikle baş kasara ve pruva kısmının ateşli silahlara karşı yeterince güçlendirilmediği açıklanmıştı. Yaklaşık dört ay boyunca bakımda kalan kalyona 42 top yerleştirilmesi uygun görüldü.⁷⁵ San Marco sonraki senelerde Venedik donanmasında yer almaya devam ederken, masrafları karşılanamayan ve beklenen faydayı gösteremeyen bir diğer Osmanlı menşeli kalyon Santissima Annunziata ise satıldı.⁷⁶

Mocenigo contro Turchi nell’Arcipelago, Venetia 1651, s. 5-6; Rycout, **The history of the Turkish Empire**, s. 44.

⁷⁵ Candiani, **I vascelli della Serenissima**, s. 41-42.

⁷⁶ Candiani, **I vascelli della Serenissima**, s. 45.

Görsel 35 Girit seferleri sırasında iki ve bir ambarlı Osmanlı kalyonları tasvirleri⁷⁷

Venedik kaynaklarının sağladığı bu bilgileri ve kalyon tasvirleri baz alınarak üç ambarlı kalyon haricindeki Osmanlı kalyonlarının ayırt edici özellikleri hakkında bazı yorumlar yapılabilir. Paul Rychaet'a göre üç ambarlı kalyon dışında 40 ve 44 toplu üç Osmanlı kalyonu daha savaş sırasında yanmıştı.⁷⁸ Venediklilerin ele geçirdikleri kalyonların üçünün de 44 toplu olması Osmanlı kalyonlarının aynı dönemdeki Hollanda kalyonlarından daha fazla topa sahip olduklarını gösterir.⁷⁹ Üstelik Osmanlı mimarlarının kalyonları belirli bir uzunluk-genişlik standardına göre inşa ettikleri de anlaşılır. Avrupa devletlerine kıyasla standart boyutlarda kalyon yapabilmeleri Osmanlıların özgün yönlerinden birisi olarak kabul edilmelidir. Diğer taraftan, 1650'lerde Venedikli sanatçıların elinden çıkan Osmanlı kalyonları tasvirlerinde birkaç nokta dikkati çeker (Görsel 35). Üç ambarlı kalyonda olduğu gibi bir ve iki ambarlı Osmanlı kalyonlarının da kış kasaraları, aynı görsellerdeki kiralık Hollanda kalyonlarına kıyasla daha yüksek olarak tasvir edilir. Henry Blunt, ticarete kullanılan

⁷⁷https://www.internetculturale.it/jmms/iccuvier/iccui.jsp?id=mag_GEO0025610&mode=all&teca=GeoWeb+-+Marciana (Erişim Tarihi: 10.05.2024).

⁷⁸ Rychaet üç ambarlı kalyonun 60 topa sahip olduğunu iddia eder, bkz. Rychaet, **The history of the Turkish Empire**, s. 44.

⁷⁹ **List of Men-of-War 1650-1700: Part IV, Ships of the United Netherlands 1648-1702**, haz.: A. Vreugdenhil, Cambridge University Press, London 1938, s. 8-11.

Osmanlı kalyonlarının diğer devletlerin kalyonlarına kıyasla kış ve baş kasaralarının neredeyse dört beş ambar kadar daha yüksek yapılmış olduğunu not eder. Bu sayede kalyonların kargo kapasitesinin arttığını, fakat hız ve manevra kabiliyetinin azaldığını da belirtir.⁸⁰

Henry Blunt'un paylaştığı bilgilerden Osmanlıların ticaret kalyonları inşa ederken takip ettikleri usulü savaş kalyonlarına da uyguladığı tahmininde bulunulabilir. Keza savaş kalyonu olarak inşa edilmelerine rağmen bu kalyonlar barış döneminde yüksek ihtimalle ticarete kullanılmaya devam ediyordu. Bunun yanında Osmanlıların kalyonlara daha ağır toplar yerleştirebilmek ve bordalama saldırılara karşı savunma gücünü arttırmak için kalyonların kış kısmını bilinçli bir şekilde yüksek tuttuğu ileri sürülebilir. Venediklilerin dikkat çektiği üzere bu durum Osmanlı kalyonlarının ciddi denge sorunlarından mustarip olmasına yol açmış gibidir. Venedik ve Flaman kalyon mimarlarının Osmanlılar için daha büyük kalyonlar inşa ederken bu ciddi sıkıntıya çözüm bulamadığı anlaşılr. Tasvirlerde göze çarpan diğer bir husus ise özellikle daha büyük olduğu anlaşılan Osmanlı kalyonlarında grandî direğinin en üzerinde grandî babafingo yelkeni bulunurken, muhtemelen daha az toplu diğer kalyonlarda bu yelkenin yer almamasıdır.⁸¹

Toparlamak gerekirse, Osmanlı kalyonlarının, başta uzunluk ve genişlik olmak üzere teknik özellikleri hakkında yeterince bilgi bulunmamasına rağmen yüksek kış kasaraları haricinde yukarı kıvrılmış gagaları, alçak kasaraları, iki veya bir ambarları ve ortalama 40-50 arası toplarıyla Hollanda kalyonlarından ziyade 1650'lerde İngilizler tarafından inşa edilen fırkatele ve fırkate modellerinin geliştirilmesi sonucunda ortaya çıkan üçüncü sınıf iki ambarlı saff-ı harp kalyonlarıyla benzerlikler taşıdığı gözlemlenmektedir. Ancak yeni kalyonların inşasına İngiliz mimarlar dahil olmadığı için ebatları ve donanımları yükseltile Osmanlı kalyonlarının denge, hız ve manevra sıkıntılarına kati çözüm bulunamamıştır. Bu nedenle daha büyük ve daha fazla topa sahip Osmanlı kalyonlarının, önemli bir kısmı Hollandalılardan kiralanen ve normalde ticarete kullanılan kalyonlardan oluşan Venedik donanması karşısında

⁸⁰ A voyage into the Levant a brief relation of a journey lately performed by Mr. Henry Blunt, s. 134.

⁸¹ Kalyonlardaki yelkenler hakkında bkz. Dereli, XVIII. Yüzyılda Kalyon Teknolojisi, s. 145-152; Bostan, 17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire, s. 163-165.

deniz savaşlarında silik kalması tecrübeli denizci eksikliği yanında teknik kusurlarla da bağlantılı olmalıdır. Nitekim Osmanlılar da savaşlar sırasında çok fazla sayıda 40 ve üzeri topa sahip kalyon kaybetmenin etkisiyle 1654'ten itibaren ekseriyeti 36-40 toplu burtun tarzında küçük kalyonlar inşa etmeye yönelmişti.⁸² 1660'larda kalyon inşa programı başlatan Fransızlar Akdeniz'deki diğer donanmalar hakkında hazırladıkları raporlarda bu küçük kalyonların daha iyi kalite olduklarını açıklamıştı. Mesela 1662 tarihli bir raporda, Fransız kalyonlarının henüz Türk kalyonları kalitesinde olmadığı ifade edilirken, bu eksikliği kapatmak için hafif fırkateiler inşa edilmesi tavsiyesinde bulunuldu.⁸³ Osmanlıların ve aynı zamanda Mağriplilerin fırkate tarzında yelkenli gemiler yapmada daha maharetli oldukları anlaşılır. Yine bu dönemde Fransızlar tarafından ele geçirilen ve aslında İngilizlerin Mağripliler için inşa ettiği anlaşılan 32,5 metre uzunluğunda ve 7,7 metre genişliğinde 24 toplu bir kalyon, Mağripli ve Osmanlı ustalarının fırkate veya burtun tarzı kalyonların inşasında İngilizlerden etkilendiğini de düşündürür.⁸⁴

Hollanda tarzı kalyon modelini tercih ettikleri için İngilizlerin öncülük ettiği fırkateden saff-ı harp kalyonuna geçiş sürecine dahil olamayan, mevcut kalyonlarını koruyamayan ve savaş kalyonu inşasından 1660'lı yıllarda vazgeçen Osmanlılar, Avrupa devletlerinin 1670'lerden itibaren çok sayıda saff-ı harp savaş kalyonları inşa etmeye başlamasıyla birlikte kalyon teknolojisinde rakiplerinin gerisinde kaldı. Keza Avrupa kamuoyunda, Osmanlıların kalyon üretecek teknik kapasitede olmadığı kanaati ilk kalyona geçiş denemesinin başarısız olmasından sonra yaygınlık kazandı.⁸⁵ Osmanlılar, kadırgalardan oluşan donanmanın 1670'li yılların sonunda Akdeniz'de

⁸² Candiani, "A New Battle Fleet", s. 21.

⁸³ **Lettres, instructions et mémoires de Colbert**, s. 21; Fransız seyyah Pouillet de 1668 tarihli eserinde Venedik limanında gördüğü ve bir Yahudi tarafından satın alınan bir Osmanlı kalyonunun limandaki diğer kalyonlardan daha iyi olduğunu ifade eder. Ancak Venediklilerin Osmanlılardan ele geçirdiği bir savaş kalyonundan mı veya bir Osmanlı ticaret kalyonundan mı bahsettiği açık değildir. Detaylar için bkz. Pouillet, **Nouvelles relations du Levant avec une exacte description de l'Empire du Turc en Europe**, Louis Billaiens, Paris 1668, s. 340.

⁸⁴ Winfield-Roberts, **French Warships in the Age of Sail**, s. 193.

⁸⁵ Mesela bkz. **Mémoires, lettres et autres pièces sur la Turquie** vr. 35a; Paul Rycat, **The present state of the Ottoman Empire containing the maxims of the Turkish politie, the most material points of the Mahometan religion, their sects and heresies, their convents and religious votaries, their military discipline**, London 1668, s. 213-216; Ayrıca Rycat, Osmanlı kalyonlarının ilk sınava olan 1651 yılındaki Nakşa Deniz Savaşı'ndan sonra Allah'ın karaları Türklere ve denizleri de Hristiyanlara verdiği sözünün yaygınlaştığına dikkat çeker, bkz. Rycat, **The history of the Turkish Empire**, s. 45.

yaygın savaş gemisi haline gelen kalyonlar karşısında iyice zayıflaması üzerine 1682'den sonra nihayet yeniden kalyon inşa etmeye karar verdiğinde ise dönemin saff-ı harp kalyonlarına ayak uydurmakta bir süre zorluk yaşadı.

İngiltere, Hollanda ve Fransa hükümetleri 1660'ların ortalarından itibaren ticaret ve askeri rekabetin kızışmasının etkisiyle donanmalarını büyütmek için geniş çaplı bir kalyon inşa programı başlattı. Bu dönemde Avrupa devletleri 40 metre ve üzeri uzunlukta, iki veya üç ambarlı ve 70 ve üstü topa sahip büyük kalyonlar yapmaya ağırlık verdi. Kalyon mimarları da deniz savaşlarında saff-ı harp taktiğinin benimsenmesiyle birlikte kalyonların hız ve manevra kabiliyetleri yerine ateş gücü, dayanıklılık ve dengesini geliştirmeye yöneldi. Bu gelişmelerin en görünür neticelerinden biri 100 toplu kalyonların ilk defa savaşlarda kullanışlı hale gelmesiydi. Buna karşılık, 1670'lerden sonra 50 ve altında topa sahip kalyonlara genellikle deniz savaşlarında yer verilmedi. 1675 yılında İngilizler doksan iki, Fransızlar doksan altı ve Hollandalılar yüz otuz altı kalyona sahip iken, özellikle İngiliz ve Fransız donanmalarındaki büyük kalyonlar dikkat çekiyordu. İngiliz donanmasında 100 ve üstü toplu yedi kalyon, 90-99 toplu iki kalyon, 80-89 toplu iki kalyon ve 70-79 toplu yedi kalyon bulunuyordu. Fransız donanmasında 100 ve üstü toplu dört kalyon, 90-99 toplu iki kalyon, 80-89 toplu iki kalyon ve 70-79 toplu on dört kalyon mevcuttu. 100 ve 90 toplu kalyona sahip olmayan Hollanda donanmasında ise 80-89 toplu on dört kalyon ve 70-79 toplu yirmi dört kalyon hizmet ediyordu.⁸⁶

Tablo 13: İngiliz ve Fransız kalyonlarının top sayılarına göre sınıflandırılması

	İngiliz Kalyonlarının Sınıflandırılması			Fransız Kalyonlarının Sınıflandırılması	
Kalyon Sınıfı	1666 tarihli düzenleme	1675 tarihli düzenleme	1685 tarihli düzenleme	1674 tarihli düzenleme	1689 tarihli düzenleme
Birinci Sınıf	80-102 top	90-100 top	90-100 top	80 top	100 top
İkinci Sınıf	56-92 top	56-84 top	64-90 top	64 top	80 top

⁸⁶ Lavery, *The Ship of the Line*, s. 30-52; Davies, *Pepys's Navy*, s. 45-50; Lemineur, *Les vaisseaux du Roi Soleil*, s. 24-32.

Üçüncü Sınıf	56-70 top	58-74 top	60-74 top	50 top	60 top
Dördüncü Sınıf	38-62 top	40-60 top	30-56 top	40 top	44 top
Beşinci Sınıf	20-38 top	24-40 top	28-38 top	30 top	36 top

Kaynak: Symcox, **The Crisis of French Sea Power**, s. 36; Davies, **Pepys's Navy**, s. 41.

Avrupa devletleri 1680'li yılların sonuna kadar devam eden kalyon inşa politikaları kapsamında bazı düzenlemeler gerçekleştirdi. Mevcut kalyonları, sahip oldukları top sayısı ve ağırlığı üzerinden beş veya altı sınıfa ayırdı. İngilizler ve Fransızlar, yıldan yıla daha fazla topa sahip kalyonlar inşa ettikleri için sınıflandırmayı birkaç defa değiştirmek zorunda kaldı (Tablo 13). Benzer şekilde, İngiltere ve Fransa hükümetleri inşa edilecek kalyonların ağırlık, uzunluk ve enlerini standartlaştırmak için birkaç defa genel talimatlar yayınladı. Ancak gemi mimarları, kalyonları geliştirmek ve yenilemek için uygun bir ortamın oluştuğu bu dönemde devletin koyduğu talimatlara uyum göstermeye sıcak bakmadı.⁸⁷ Bunun sebeplerinden biri kalyonların hâlâ geleneksel usullere göre inşa edilmesi idi.

16. yüzyılın sonlarından itibaren kürekli ve yelkenli gemilerin yapımını bugünkü anlamda bilimsel kıstaslara göre açıklayan birçok el kitabı yazılmaya başlandı. Ne var ki 18. yüzyılın ortalarına kadar kalyonlar meslek tecrübesini uzun yıllar tersanelerde çalışarak kazanan ustalar tarafından yapılmaya devam etti. Marangoz ve üstad marangoz sıfatlarını taşıyan kalyon mimarları, matematik, aritmetik ve mühendislik gibi disiplinlerde formel eğitim almamış olmalarına rağmen işlerini halledebilecekleri derecede bu ilimlere vakıftı. 18. yüzyılın ortalarından itibaren devletlerin kalyon inşasının standartlaştırılmasında belirli bir ilerleme kaydetmesiyle birlikte formel eğitimden geçen mühendisler de kalyon inşasından sorumlu oldu.⁸⁸

⁸⁷ Lemineur, **Les vaisseaux du Roi Soleil**, s. 39-63; Deane's **Doctrine of Naval Architecture**, 1670, ed.: Brian Lavery, Conway Maritime Press, London 1986, s. 10-30.

⁸⁸ Bu konu hakkında bkz. Larrie D. Ferreiro, **The Birth of Naval Architecture in the Scientific Revolution, 1600-1800**, The MIT Press, Cambridge 2007, s. 23-49; David Plouviez, "La profession de constructeurs de navires dans les ports de commerce de la fin du XVIIe siècle aux années 1830", **Artefact**, Vol. 14 (2021), s. 109-147.

Mevzubahis dönemde her devletin kendilerine has özelliklere sahip kalyonlar inşa ettiği vakiydi⁸⁹, fakat tam manasıyla bir standartlaşma sağlanamadığından zaman zaman bir devletin farklı tersanelerinde büyüklükleri ve teknik özellikleri bakımından birbirinden farklı kalyonlar tasarlanıp inşa edilebiliyordu.⁹⁰ Bununla birlikte devletler birbirlerinin tersanelerinden kalyon mimarları transfer edebildikleri için farklı tersanelerde benzer özelliklere sahip kalyonlara da rastlanabiliyordu.⁹¹ Kalyonların teknik bilgisinin ve inşa yöntemlerinin yayılmasını ve farklı kalyon modellerinin doğuşunu etkileyen önemli faktörlerden bir diğeri ise müteşebbis kalyon mimarlarıydı. Devletler istedikleri sayıda kalyonu kendi imkânlarıyla yapmakta sıkıntı çektikleri vakitlerde özel tersanelerde çalışan müteşebbis kalyon mimarlarına başvuruyorlardı. Kalyon mimarlarının hem devlet için çalışma hem de müstakil yatırımlar yapma imkanına erişmeleri, birden fazla devletin kalyon inşa programlarında rol almalarına şans tanıyordu.⁹²

Avrupa devletlerinin donanmalarını büyük kalyonlarla genişletme politikaları izlediği, her devletin özgün kalyonlar üretebildiği, kalyon mimarisinden önemli ilerlemelerin kaydedildiği ve müteşebbis kalyon mimarlarının sahne aldığı dönemde yeniden savaş kalyonu yapmaya karar veren Osmanlılar, kendi ihtiyaçları doğrultusunda kararlar alırken, mevcut koşullardan da etkilendi.

Osmanlıların kalyon inşa tecrübelerini anlayabilmek için üzerinde durulması gereken ilk husus, 1093'te (1682) inşasına başlanan on kalyonun boyutları ve top sayılarıdır. Osmanlı tarihçilerinin sağladıkları bilgilere göre, Osmanlılar üç ambarlı ve 80 toplu dört kalyon ile 60 toplu altı kalyon inşa etmeye karar verdi. İki kalyonun 50 zirâ (37,9 metre) ve sekiz kalyonun 45 zirâ (34,11 metre) uzunluğunda olması uygun görüldü.⁹³ Venedik kayıtlarına göre, tamamlanan büyük kalyonlardan ikisinde sırasıyla 76 ve 80 top ve diğer iki kalyon da 64 top mevcuttu. Geri kalan kalyonlarda

⁸⁹ Örneğin bu dönemde İspanya'da inşa edilen kalyonların özgün yönleriyle alakalı bir çalışma için bkz. Carla Rahn Phillips, "Spanish Shipbuilding in the Late 17th Century: Art, Science and Bureaucracy", **Cuadernos de Estudios Borjanos**, Vol. 50-51 (2007-2008), s. 33-52.

⁹⁰ Lemineur, **Les vaisseaux du Roi Soleil**, s. 61-62.

⁹¹ Symcox, **The Crisis of French Sea Power**, s. 33-34.

⁹² David Plouviez, "Public or Private? Subcontracting French Naval Vessels in the Seventeenth and Eighteenth Centuries", **Shipbuilding: Knowledge and Heritage**, ed.. Amélia Polónia, Francisco Contento Domingues, CITCEM, Porto 2019, s. 117-136.

⁹³ **Silahdar, Târih**, s. 790

ise top sayısı 50'yi geçmiyordu.⁹⁴ Kalyonları sahip oldukları toplara göre sınıflandırmayan ve saff-ı harp gemisi olarak tanıtmayan Osmanlıların, buna rağmen uzunlukları ve sahip oldukları toplar baz alınarak ikinci ve üçüncü sınıf kalyonlar inşa ettikleri söylenebilir. Bu sayede aynı sınıftaki Avrupa kalyonlarıyla karşılaştırma da yapılabilir.

Osmanlıların, 1096'de (1685) mîrî kalyonlar kapudanları için inşa ettikleri 76 ve 80 toplu iki kalyon ve üç ambarlı iki kapudâne kalyonun, Fransızların üç ambarlı kalyonlardan daha küçük olduğu fark edilir. Mesela sırasıyla 1669 ve 1678 yıllarında inşa edilen 80 toplu ve üç ambarlı Sceptre ve Souverain 48,08 metre uzunluğunda ve 13,67 metre genişliğindeydi.⁹⁵ 76 toplu ve ikinci sınıf kalyonlardan Constant ve Terrible de sırasıyla 46,61 metre ile 46,13 metre uzunluğa ve 12,34 metre genişliğe sahipti.⁹⁶ İngiliz üç ambarlı kalyonlarından önemli bir kısmı Osmanlı kalyonlarına kıyasla daha uzun ve genişti, fakat bazı kalyonlar Osmanlı kalyonlarına yakın boyuttaydı. 1677'de başlatılan birinci ve üçüncü sınıf otuz kalyon inşa programı sırasında yapılan ve her birinde 90 top bulunan üç ambarlı İngiliz kalyonlarının en küçüğü olan Vanguard 48,76 metre uzunluğunda ve 13,41 metre genişliğindeydi.⁹⁷ 1661-1664 yılları arasında üretilen ikinci sınıf üç ambarlı kalyonlar ise ortalama 76-80 topları ve 38-40 metre uzunluklarıyla Osmanlı kapudâne kalyonlarına yakındı. Mesela üç ambarlı ve 80 toplu kalyonlardan London, 38,70 metre uzunluğunda ve 12,77 metre genişliğindeydi.⁹⁸ 1660'larda büyük savaş kalyonları yapmaya başlayan Hollandalıların ortalama 80 toplu olan üç ambarlı kalyonları, Osmanlı kalyonlarına kıyasla daha büyüktü. Mesela 1666'da inşa edilen 84 toplu Dolphijn 52,12 metre uzunluğuyla öne çıkıyordu. Aynı tarihte denize indirilen 80 toplu Gouden Leeuw ise 54,25 metre uzunluğuyla oldukça büyük bir kalyondur.⁹⁹

⁹⁴ Candiani, "A New Battle Fleet", s. 22.

⁹⁵ Bu uzunlukların Osmanlı kalyonları gibi pupa ve pruva bodoslamaları arasındaki mesafe üzerinden hesaplandığı belirtilmelidir, bkz. Winfield-Roberts, **French Warships in the Age of Sail**, s. 60, 62; Lemineur, **Les vaisseaux du Roi Soleil**, s. 190-191.

⁹⁶ Winfield-Roberts, **French Warships in the Age of Sail**, s. 85; Lemineur, **Les vaisseaux du Roi Soleil**, s. 192-193.

⁹⁷ Rif Winfield, **British Warships in the Age of Sail, 1603-1714: Design Construction, Careers and Fates**, Seaforth Publishing, Barnsley 2010, s. 33-34.

⁹⁸ Winfield, **British Warships in the Age of Sail**, s. 28-31.

⁹⁹ Bender, **Dutch Warships in the Age of Sail**, s. 232-239.

Bu veriler ışığında 1682’de yapımına başlanan üç ambarlı Osmanlı kalyonlarının top sayısı bakımından eşit, fakat uzunluk-genişlik açısından Avrupa kalyonlarından daha küçük olduğu ortaya çıkar. Ebat bakımından yakın olduğu İngiliz kalyonları ise yaklaşık yirmi sene önce inşa edilmiş eski modellerdir. Benzer bir durum iki ambarlı ve ortalama 50 toplu Osmanlı kalyonları için de geçerlidir.¹⁰⁰

Osmanlı kalyonlarının mimari özellikleri hakkında Avrupalı gözlemcilerin birbirinden farklı yorumları olduğu dikkati çeker. Örneğin, İngiltere Bahriye Baş Sekreteri Samuel Pepys, 1685 yılında kaleme aldığı notlarında, her devletin kendine özgü kalyon inşa etme yöntemi olduğunu altını çizdikten sonra İngiliz kalyonlarının Hollanda ve Fransa kalyonları seviyesine ulaştığını, fakat Osmanlıların İngiliz kalyonlarından daha üstün olduğunu belirtmişti.¹⁰¹ İngiliz donanmasının ihyasına önemli katkılar sağlayan Pepys, yüksek ihtimalle İstanbul’daki İngiltere elçisinin raporlarına dayanarak fikrini beyan etmişti.¹⁰² Gelgelelim başkentteki Fransız gözlemciler İngilizlerle aynı görüşte değildi. Fransa büyükelçiliği sekreteri Édouard de La Croix, 1684 yılında tamamlanan Osmanlı kalyonlarında ham kereste kullanıldığı için gözle görülür derecede deniz suyu sızıntısı olduğunu ve bunun kalyonların hareket kabiliyetini kısıtladığını ifade etmişti. 70 toplu Osmanlı kalyonun 1685’te bu kusur yüzünden battığını da eklemişti.¹⁰³

Etienne Gravier d’Ortières ise Osmanlı kalyonlarının inşa metotları ve genel durumu hakkında daha detaylı bilgiler paylaşmıştır. Ona göre, top sayıları 56 ilâ 70 arasında değişen on kalyondan biri kadirga omurgası üzerinde kurulmuştu.¹⁰⁴ Bir kalyonun inşasının ilk adımı en az iki parçadan oluşan omurganın hazırlanmasıdır. Daha sonra omurga üzerine armut kaplama metoduyla kaburgalar yerleştirilir ve böylece baş ile kık bodoslama oluşturulurdu. Kalyonun uzunluk ve dengesini

¹⁰⁰ Karşılaştırma için bkz. Winfield-Roberts, **French Warships in the Age of Sail**, s. 123-125; Winfield, **British Warships in the Age of Sail**, s. 54-61.

¹⁰¹ **Samuel Pepys’s Naval Minutes**, ed.: J.R. Tanner, Navy Records Society, London 1926, s. 239-240.

¹⁰² Samuel Pepys’in Osmanlı İmparatorluğu’nun durumunu takip etmek için Paul Rycaut’un eserlerini okuduğu da bilinmektedir, bkz. Kate Loveman, **Samuel Pepys & His Books: Reading, Newsgathering & Sociability, 1660-1703**, Oxford University Press, Oxford 2015, s. 178-185.

¹⁰³ Édouard de La Croix, **Estat de la marine de l’Empire Othoman**, vr. 28a-29a.

¹⁰⁴ Bilici, **XIV. Louis ve İstanbul’u Fetih Tasarısı**, s. 266.

belirlediği için omurganın kalitesi ve sağlamlığına dikkate etmek gerekiyordu.¹⁰⁵ Kadırgaların uzunluklarının ortalama 55-56 zirâ (41-42 metre) olduğu düşünüldüğünde¹⁰⁶ tersane mimarları kadırğa omurgasının uzunluğunu kalyon inşası için yeterli görmüş olabilirler, fakat aynı omurga üzerine gövdesi, bodoslamaları ve ağırlığı daha büyük bir gemi inşa edildiği için ortaya çıkacak çeşitli kusurları hesaba katmadıkları da anlaşılır. Üstelik Osmanlılar, buna benzer yöntemle kalyon inşa etmeyi sonraki yıllarda da sürdürdü. Safer 1108'de (Eylül 1696) Karadeniz donanması için inşasına karar verilen üç kalyon 36 ilâ 40 zirâ uzunluğundaki üç şaykanın üzerine yapıldı. Karadeniz tersanelerindeki kalyon mimarları ve marangozların teklif ettikleri bu yönteme göre şaykalar güvertelerine kadar bozulduktan sonra kalyon düzeninde tamamlandı. Küçük ebatlı ve tek ambarlı olduğu anlaşılan bu kalyonların ambarına 28 top, güvertesine 15 saçma top ve 3 şayka topu yerleştirildi.¹⁰⁷ Mevzubahis kalyonların hazır hale geldikten sonraki durumları hakkında bilgi yoktur, ancak daha pratik ve hızlı bir inşa yöntemi olarak tercih edildiği için yaygınlaşmadığı tahmin edilebilir.

Kadırğa veya şayka omurgaları ve gövdeleri üzerine kalyon inşa edebilen Osmanlı tersanelerindeki mimarların metot ve yöntemlerine dair malumata ulaşılamamaktadır. Yine de bu tarihlerde Cezayir tersanesinde kalyon inşasıyla alakalı bir görgü tanığının paylaştıkları Osmanlı coğrafyasındaki usul hakkında bir fikir verebilir. Gemi mimarı olan Jasper Goodman, 1670'lerde üç yıl süren esareti sırasında Cezayirlilerin kalyon inşa yöntemlerini müşahade etti. Notlarında ilk olarak, Cezayirli ustaların kalyonları hazırlanmış bir taslağa dayanarak değil göz kararıyla inşa ettiklerinin altını çizdi. Özellikle omurga, omurganın üzerine yerleştirilen kaburgalar ve döşeme kalıplarının sağlam olmasına dikkate eden ustaların bu yüzden meşe ağacından keresteler kullandığını vurguladı. Kaburgalar oldukça küçük olduğu için büyük çiviler yerine küçük çiviler kullanıyorlardı. Kaburga keresteleri de küçük olmalarına rağmen oldukça sağlamdı. İngiliz kalyonlarında kaburgaların iç kısımlarını güçlendirmek için kullanılan, bordaların üst kısmına kadar uzanan baş ve kış kaplamalar, Cezayir kalyonlarında yalnızca meşe döşemeler ile dışbudak döşemeler

¹⁰⁵ Kalyon inşasında omurganın önemi için bkz. Dereli, **XVIII. Yüzyılda Kalyon Teknolojisi**, s. 129-132, 169-172.

¹⁰⁶ Bostan, **17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, s. 85.

¹⁰⁷ **MAD.d**, 7915, s. 220.

arasını kapatacak kadar uzanıyordu. Ayrıca Cezayirlilerin direklerin konumunun seyir performansı üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğunu bildiklerini ve bu yüzden en iyi dengeyi bulana kadar direkleri ve serenleri değiştirdiklerini de not etti.¹⁰⁸

Görsel 36 17. yüzyılda bir Trablusgarp kalyonu¹⁰⁹

Jasper Goodman'ın gözlemleri Cezayir gemi ustalarının özellikle omurga ve kaburga kısımlarının iyi olmasına ağırlık verdiklerini gösterir. Cezayir kalyonları Avrupa devletleri kalyonlarına kıyasla daha küçük boyutta oldukları için küçük malzemeler kullanmalarını normal karşılanabilir. Bir taslağa göre hareket etmeyen ustalar, direkleri doğru yerleştirme çabalarında görüldüğü gibi kalyonun seyir ve denge sorunları birçok deneme yaparak çözmeye çalışıyorlardı. Cezayirli ustalar ile Osmanlı tersanelerindeki ustaların aynı metotla gemi inşa ettiklerini söylemek mümkün değildir, fakat usullerinde benzerliklerin olma ihtimali göz ardı edilmemelidir.

Etienne Gravier d'Ortières, Osmanlılar sadece ihtiyaç duydukları zaman kalyon ürettikleri için gemi mimarlarının bu tür gemilerin inşasında bilgi, birikim ve

¹⁰⁸ Richard Endsor, *The Master Shipwright's Secrets: How Charles II Built the Restoration Army*, Osprey Publishing, Oxford 2020 s. 82-83.

¹⁰⁹ <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b2000020m/f17.item.r=Illustrations%20de%20Historie%20van%20Barbaryen%20en%20des%20Zelfs> (Erişim Tarihi: 02.05.2024).

tecrübelerinin yetersiz olduğunu belirtmişti. Osmanlıların ikinci kusurları kalyonları yaparken hem yaş hem de kalyonun büyüklüğüne oranla küçük keresteler kullanmalarıydı. Osmanlı ile Cezayir kalyonları arasındaki bu benzerlik dışında Osmanlı marangozları, gövde ile bodoslamaları güçlendiren ve aşınmaya karşı koruyan kalın ahşaptan oluşan pervazlardan da çok az sayıda kullanıyorlardı. Üstelik daha sağlam olacağını farz ederek pervazları büyük civadalarla kaplıyorlardı. Gravier d'Ortières'e göre, bu önlem kalyonda daha fazla delik açılmasına ve ağırlığını artmasına sebep oluyordu. Bunlar haricinde Osmanlı kalyonları dar oldukları için büyük kalibreli toplar yerleştirilemiyordu. Kalyonların mahmuzları da çok küçüktü ve su seviyesinin çok üstündeydi. Diğer bir kusuru pupaların lehvalarının normalden daha geniş olmasıydı. Son olarak kalyonların direklerinin kaliteli, fakat hasara karşı dirençlerinin düşük olduğunu düşünüyordu. Gravier d'Ortières, Osmanlı kalyonlarının teknik özellikleri ve eksikleri hakkında gözlemlerini paylaştıktan sonra akıbetlerine yönelik bazı öngörülerde de bulunmuştu. Denize indirilen kalyonların hafif toplara sahip olmasına rağmen yalpaladığını ve ciddi denge sorunları olduğunu fark ettiği için olası bir savaşta bir iki tanesinin kolayca batırılabilceğini iddia etmişti. Nitekim 1685 yılında kalyonlardan birinin deniz üzerindeyken ikiye bölündüğü açıklayarak tezini kanıtlamak istemişti. Neticede Fransız gözlemci, Osmanlı kalyonlarının kayda değer faaliyetlerde bulunmayacağını ileri sürerken, buna şaşırılmaması gerektiğini de eklemişti. Zira Osmanlı tersanelerinde göze girmeyi başaran mühtedi ve Hristiyan marangozlar haricinde kalyon inşa edebilecek meziyette kimse bulunmuyordu.¹¹⁰

Tecrübeli bir denizci olan Etienne Gravier d'Ortières'in paylaştıkları Osmanlıların birçok açıdan özgün, fakat kusurlu kalyonlar inşa ettiklerini ortaya koyuyordu. Osmanlı kalyonlarının bir savaşı kaldıramayacak durumda olduğu öngörüsü 1686 yılında meydana gelen deniz muharebelerinin sonuçlarıyla boşa çıkmış olmasına rağmen kalyonların bu dönemde birkaç defa uzun süreli bakımlardan geçmesi, hatta kalafatlanmaları için Mısır'a gönderilmeleri teknik hatalar ve malzeme kalitesi hakkında söylediklerini kanıtlar nitelikteydi. Keza ortalama hizmet süreleri yirmi yıl olan Avrupa devletleri kalyonlarına kıyasla Osmanlı kalyonları için

¹¹⁰ Bilici, XIV. Louis ve İstanbul'u Fetih Tasarısı, s. 265-268.

donanmada yedinci yılını doldurdukları 1691 yılında hizmet göremez raporu verilmesi kalite bakımından yeterli seviyede olmadıklarını da gösterir.

Kalyonların durumları hakkında sağladıkları bilgiler haricinde Gravier d'Ortières ve Édouard de La Croix'in Osmanlı tersanelerindeki Türk marangozların kalyon inşa edecek kapasite olmadığı ve mevcut yabancı ustalara çok fazla fırsat tanınmadığı iddialarının da üzerinde durulması gerekir.¹¹¹ 1650'lerde ilk savaş kalyonlarını Venedik ve Flaman mimarların nezaretinde inşa eden Osmanlıların 1682'de ikinci defa kalyon yapmaya başladığında neden yabancı mimarlara başvurmadığını kesin bir şekilde cevaplamak mümkün değildir. Osmanlı merkezî idaresi, genellikle kıyı sahillerinde, liman şehirlerinde ve adalarda çalıştıktan sonra Tersâne-i Âmire'ye davet edilen marangoz ve burgucuların¹¹², özellikle 17. yüzyılın ortalarından itibaren Akdeniz'de görünürlüğü artan kalyonlara daha fazla aşinalık kazandığını düşünmüş ve bu nedenle yeni savaş kalyonlarının inşalarını onlara emanet etmiş olabilir. Gerekçesi ne olursa olsun 1102 (1691) yılı itibarıyla bu temayül son buldu ve Osmanlılar yeniden yabancı kalyon mimarlarını istihdam etmeye yöneldi.

Mezemorta Hüseyin Paşa'nın mîrî kalyonlar kapudanı tayin edilmesinden ve mîrî kalyonların sayısının yirmiye yükseltilmesi kararının alınmasından kısa bir süre sonra Tersâne-i Âmire'yi ziyaret eden Luigi Ferdinando Marsigli kalyon inşasındaki yeni dönemle ilgili önemli bilgiler paylaşmıştı.¹¹³ Marsigli, Mart 1692'de gerçekleştirdiği Tersâne ziyaretinin sebebini Osmanlı kalyonlarına nezaret eden ve Türk ustalara kalyon inşa ederken hangi hataları yaptıklarını öğreten farklı milletlerden Hristiyan kalyon mimarlarını görmek olarak açıklamıştı. Kendisine gelen bilgilere göre, Türk mimarlar tarafından inşa edilen kalyonların hareket etme sıkıntıları olduğu için bu yabancı mimarların talimatlarına ihtiyaç duyulmuştu. Marsigli kulağına gelen bilgileri teyit etmek için Tersâne'ye gittiğinde aslen Livornolu ve mühtedi olan Mehmet Ağa ile tanıştı. Livornolu Mehmet Ağa, hazinenin açığını kapatmak için mağşuş sikke darbı ile alakalı bir öneride bulunduktan sonra Sadrazam Köprülüzâde

¹¹¹ Édouard de La Croix, *Estat de la marine de l'Empire Othoman*, vr. 29a-29b.

¹¹² Bostan, *17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, s. 71-73.

¹¹³ Marsigli'nin Osmanlı İmparatorluğu'na seyahatleri ve gözlemleri hakkında bkz. Güner Doğan, "İtalyan Oryantalist Luigi Ferdinando Marsigli'nin Osmanlı Devleti Hakkında Gözlemleri", *Yabancı Seyahatnamelerde Türkiye*, ed.: M. Çağatay Özdemir, Yunus Emre Tekinsoy, Türk Yurdu, Ankara 2016, s. 335-350.

Fazıl Mustafa Paşa'nın teveccühünü kazanmıştı. Mehmet Ağa bu yakınlaşmadan istifade ederek sadrazama gerekli bütün hesaplama ve ölçülerini yaptığı bir savaş kalyonu inşa etme teklifinde bulunmuştu. Hatta daha sonra Marsigli'nin satın aldığı bir kalyon modelini de sadrazama sunmuştu. Köprülüzâde Mustafa Paşa'yı Venediklilerin sahip oldukları çok sayıda savaş kalyonu sayesinde Osmanlı donanmasına karşısında üstünlük kurduğuna ikna etmişti. Osmanlıların da rakipleri seviyesinde kalyonlar yapmak için gerekli bütün imkanlara sahip olduğunu söyleyerek nihayet sadrazamın onayını almıştı. Marsigli, Tersâne ziyareti sırasında Livornolu Mehmet Ağa'nın istihdam ettiği ustalarla birlikte kalyonların yapımını sürdürdüğüne şahit oldu. Mehmet Ağa'nın elinin değmesinden sonra Osmanlı donanmasının kusursuz tasarlanmış ve tunç topraklarla teçhiz edilmiş savaş kalyonlarıyla güçlendiğini de ifade etmişti.¹¹⁴

Luigi Marsigli'nin Tersâne-i Âmire ziyareti ve Livornalı Mehmet Ağa'dan aktardıkları Osmanlıların özellikle 1102 (1691) yılında savaş kalyonu sayısını arttırma programında mühtedi kalyon mimarlarının rolünü ortaya koyar. 1093-1095 (1682-1684) yılları arasından yapılan mîrî kalyonların ciddi kusurları, Osmanlı yönetimini, 1650'lerde olduğu gibi tekrar yabancı kalyon mimarlarından destek almaya yöneltmiştir. Mehmet Ağa'nın Osmanlı Devleti'ne iltica etmeden önceki vazifeleri ve denizcilik tecrübesinin detaylarına vakıf olamasak dahi kalyon taslakları ve modelleri hazırlaması bu konuda profesyonel olduğu intibasını verir. Keza Toskana Dukalığı'na bağlı ve sınırları içinde bir tersane bulunan Livorno, özellikle bir liman şehri olmanın da sağladığı avantajla Mehmet Ağa'nın gemi inşasının incelikleri ve farklı kalyon türlerine aşina olması için uygun bir ortama sahipti. Devletler arası ticari ve siyasi ilişkilerin yoğun olduğu ve farklı milletlerden kişilerin yakınlık kurabildiği bu şehirde Livornolu Mehmet Ağa da Türk tacirlerle münasebetlerini geliştirmiş ve bu sayede Osmanlı İmparatorluğu bünyesine girme imkânına erişmiş olabilirdi.¹¹⁵ Daha önce

¹¹⁴ Luigi Ferdinando Marsigli, *Stato Militare dell'Imperio Ottomanno, Incremento e Decremento del Medesimo, Parte Seconda*, Pietro Gosse, La Haye 1732, s. 169-170.

¹¹⁵ Livorno'daki ticari faaliyetler ve farklı milletlerden kişilerin ilişkileri hakkında için bkz. Guillaume Calafat, Cesare Santus, "Les avatars du 'Turc': Esclaves et commerçants musulmans à Livourne (1600-1750)", *Les Musulmans en Europe occidentale au Moyen Âge et à l'époque moderne: une intégration invisible*, ed. Jocelyne Dakhlia, Bernard Vincent, Paris, Albin Michel 2011, s. 471-522; Toskano ve Livorno'nun kuzeyinde kalan Ligurya bölgesi ve merkezi Ceneviz'de 17. yüzyılın sonlarında savaş kalyonları üretiliyordu, bkz. Luco Lo Basso, "Entre galères et vaisseaux: Armement

değinildiği üzere, bu dönemde kalyon mimarları da hazırladıkları projeleri devletlere sunabiliyor ve bu yatırımlarının karşılığında devlet tersanelerinde hizmet edebiliyordu.

Osmanlılar, Livornolu Mehmet Ağa'nın öncülüğünde kusurları giderilen ve Avrupa standartlarında savaş kalyonları yapmaya başlarken, Marsigli'nin dikkat çektiği üzere Mehmet Ağa'nın talebiyle Tersâne-i Âmire'de istihdam edilen yabancı marangozlar da bu sürecin bir parçası olmuştu. 1691'de (1102) Osmanlı tersanelerinde çalışan yabancı marangozların milletleri ve mesleki tecrübeleri bilinmemesine rağmen 1698 (1109-1110) yılında Tersâne-i Âmire hakkında bir casusun sağladığı bilgiler, bu konuyu aydınlatacak mahiyetiyle dikkat çeker. Viyana'da Avusturya İmparatoru'nun sarayında tercüman olarak görev yapan Marc'Antonio Mamuca della Torre, bir casusun Osmanlı tersanesinde çalışan Hristiyan ve mühtedilere danışarak hazırladığı bir raporu Venedik hükümetine göndermişti.¹¹⁶ Bu raporda, 1698 yılında Osmanlı tersanesinin çalışanları ve faaliyetleri hakkında genel bilgiler mevcuttu. Buna göre, 1698 yılında Tersâne'de en iyi kalyonları inşa edenler Fransa'dan gelen ve marangoz (*marangoni*) olarak tanınan ustalardı. Bu Fransız marangozlar daha önce Hristiyanların kullanımı için 40, 50, 60 veya 70 toplu kalyonlar inşa etmişlerdi. Fransız marangozlar aynı boyutlarda kalyonları şimdi Tersâne-i Âmire'de üretiyorlardı. Üstelik bunların önemli bir kısmı Türk ve Ermeni marangozlarla birlikte Sinop'ta da kalyon ve diğer türde gemilerin inşalarında görev alıyordu. Tersanelerde kalyon marangozlarına yardımcı olmaları için yine Türk, Hristiyan Yunan ve Ermeni ustalar vazifelendirilmişti. Hatta çırak ve kalfa olarak kalyon inşasından az çok anlayan ve işleri hızlandıran Rus esirler çalıştırılıyordu.¹¹⁷

Osmanlı tersanelerinde kalyon inşasında çalışanlarla alakalı bu gözlem ve bilgiler, Osmanlıların savaş kalyonlarının yapımını 1102-1110 (1691-1698) yılları arasında yabancı marangoz ve kalyon mimarlarına emanet ettiğini gösterir. Bu meyanda 1109 (1698) yılında Tersâne-i Âmire'de inşası süren bir kalyon hakkında hazırlanan raporda kalyon mimarları hakkında yeni bilgilere ulaşılabilmektedir. Tersâne'deki kalyon mimarlarından Mimarbaşı Üstad Pemandi, İkinci Mimar Agosto,

et constructions navales en Ligurie au XVIIe siècle", *Cahiers de la Méditerranée*, Vol. 84 (2012), s. 273-292.

¹¹⁶ Fabris, "A Description of the Ottoman Arsenal of Istanbul", s. 435-440.

¹¹⁷ Fabris, "A Description of the Ottoman Arsenal of Istanbul", s. 441.

Üçüncü Mimar Yani ve Dördüncü Mimar Yorgi mevzubahis kalyonu denetlemişlerdi. Kalyon mimarları yaptıkları teftiş neticesinde marangoz hataları yüzünden kalyonun bir kısmının yanlış inşa edildiğini ve üçte birinin henüz yapılmadığını ortaya çıkarmıştı.¹¹⁸ Bu rapor sayesinde Tersâne-i Âmire’de, yüksek ihtimalle Fransız ve Ermeni dört kalyon mimarının görev aldığı öğrenilebilmektedir.

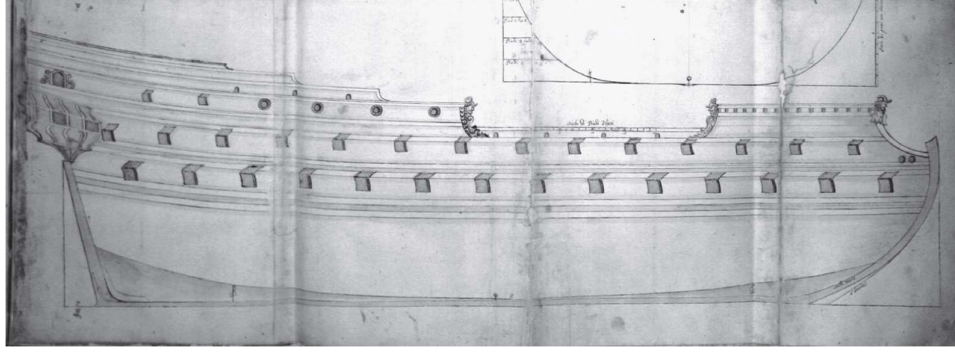
Livornolu Mehmet Ağa ile başlayan sürece daha sonra dahil olan Fransız marangozlar ve onlarla birlikte Yunan, Ermeni ve Türkler, daha kusursuz ve büyük savaş kalyonları inşa etti. Fransız marangozların hangi tarihten itibaren Osmanlı tersanelerinde çalışmaya başladıkları tam olarak tespit edilemese dahi özellikle 1695 yılından itibaren Fransa hükümetinin kalyon inşasına ara verdiği hatırlanırsa, bu dönemde Fransız marangozların Osmanlı tersanelerinde istihdam edildiği söylenebilir. Kutsal İttifak’a katılmayan ve Osmanlılarla iyi ilişkilerini koruyan Fransa hükümetinin de kalyon ustalarının Osmanlı tersanelerinde çalışmalarına engel olmadığı tahmin edilebilir. Netice itibarıyla, 1102-1110 (1691-1698) yılları arasında inşa edilen mîrî kalyonların üzerinde yabancı kalyon mimarlarının etiketinin olduğu anlaşılır. Bunun için 1102 (1691) yılından sonra üretilen Osmanlı kalyonlarında gözlemlenen değişim ve yenilikleri inceleyerek yabancı ustaların katkısının izlerini sürmek yararlı olacaktır.

Yeni Osmanlı kalyonlarında yapılan ilk önemli değişiklik uzunluklarının arttırılmasıydı. Sinop ve Çayağzı’nda yapımı devam eden altı kalyonun uzunlukları hakkında Kaptanıderya Mısırlızâde İbrahim Paşa’nın 24 Receb 1102’de (23 Nisan 1691) arzuhalı üzerine Elhac Mustafa Ağa’ya gönderilen hükümde, üç kalyonun 53,5 zirâ (40,55 metre) uzunluğunda ve üç kalyonun 51,5 zirâ (39,03 metre) uzunluğunda inşa edilmesine karar verildiği bildirilmişti.¹¹⁹ Mustafa Ağa’ya 29 Şa’bân 1102’de (28 Mayıs 1691) yeni bir emir yazılarak, 1 kalyonun 55 zirâ (41,64 metre) uzunlukta ve diğer beş kalyonun 53,5 zirâ (40,55 metre) uzunlukta olacağı haber verilmişti.¹²⁰ Kısa aralıklarla yazılan bu emirler, Tersâne-i Âmire’de yeni kalyonların uzunlukları konusunda bir tartışma yaşandığını ve yeni kalyon mimarlarının 40 metre üstünde kalyonlar inşa edilmesini istediğini düşündürür.

¹¹⁸ İE.BH, 10/864, 6 Z 1109 (15 Haziran 1698).

¹¹⁹ MAD.d, 7915, s. 52.

¹²⁰ İE.BH, 4/397; MAD.d, 7915, s. 54.

Görsel 37 Koyunadaları Savaşı'nda Osmanlı kalyonları tarafından batırılan Venedik kapudâne kalyonu Stella Maris'in planı¹²¹

Aynı dönemde Venediklilerin de büyük kalyonlar inşa etmeye yöneldiği belirtilmelidir. Mimar Stefano Conti'nin 1684'te büyük kalyonlara model olarak yaptığı Giove Fulminante ile orta boyutlu kalyonların modeli olan Drago Volante'nin ciddi teknik kusurları olduğunu ortaya çıktı. Bunun tespit eden gemi mimarlarından Stefano Conti ve Iseppo de Pieri'nin önerisiyle yeni inşa edilecek iki kalyonun Iseppo de Pieri'nin elinden çıkan Redentor del Mondo ile aynı özelliklerde ve boyutta olması uygun görüldü. Haziran 1690'da yapımına başlamasına rağmen çalışmalar yavaş ilerlediği için beşinci ayın sonunda kalyonların yarısı bile tamamlanamadı. Venedik Senatosu'nun uyarısı üzerine çalışmalarını hızlandıran mimarlardan Iseppo de Pieri'nin nezaretindeki kalyon Ocak 1691'de denize indirildi ve Leon Coronato ismi verildi. Şubat 1691'de Stefano Conti'nin San Lorenzo Giustinian ismi verilen kalyonu da kızaktan indi. Kalyonların uzunluğu 38,9 metre ve genişliği 11,8 metreydi. Bu özellikleriyle Venediklilerin inşa ettikleri en büyük kalyonlar oldular.¹²²

Venediklilerin yeni büyük kalyonlar yapması Osmanlı kalyon mimarlarının 40 metre üzerinde kalyonlar inşa etme kararını da etkilemiş olabilir. Sinop ve Çayağzı'nda yapılan kalyonlar haricinde Tersâne-i Âmire'de 63 zirâ (47,75 metre) uzunluğunda ve 82 topa sahip bir kapudâne kalyonu ile 55 zirâ (41,69 metre) uzunluğunda bir riyâle kalyonu tamamlanarak Şa'bân 1103'te (Nisan-Mayıs 1693) denize indirildi.¹²³ Bu yeni kapudâne kalyonu, 18. yüzyıl boyunca inşa edilen

¹²¹ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 613.

¹²² Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 262-268, 272-275.

¹²³ *AE.SAMD.II*, 15/1617; *AE.SAMD.II*, 17/1804.

kalyonlardan daha uzun olmasıyla dikkat çekiyordu.¹²⁴ 1694 yılında Osmanlı mîrî kalyonlarının sayısı 20'ye yükselirken, Venedik kaynaklarına göre, üç kalyon 90 topa, 16 kalyon 60-70 topa ve bir kalyon 48 topa sahipti.¹²⁵ Her biri 40 metrenin üzerinde inşa edilen 10 yeni kalyonun yanında 1093-1095 (1682-1684) yılları arasında yapılan dokuz mîrî kalyonun da kusurlarının giderildiği ve daha fazla top olacak şekilde geliştirildiği anlaşılr. Böylece Osmanlılar 1106 (1695) yılı itibariyle donanmalarında çağın standartlarında saff-ı harp kalyonlarıyla güçlendirmiş oluyordu.

Osmanlıların yeni saff-ı harp kalyonlarıyla Avrupa devletlerinin kalyonları arasında bir karşılaştırma yapmadan önce 1106 (1695) yılından itibaren inşa edilen kalyonlar hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. Şa'bân 1107'de (Mart 1696) Sinop'ta iki ve Tersâne-i Âmire'de iki olmak her biri 55 zirâ (41,69 metre) ve 70-80 toplu dört kalyonun daha inşası başladı.¹²⁶ Aynı tarihlerde Venedikliler de Osmanlı kalyonlarıyla rekabet edebilmek için 39,7 metre uzunluğunda ve 12,2 metre genişliğinde Iride ve San Sebastiano isimli iki kalyon¹²⁷ ve 40,09 metre uzunluğu ve 12,89 metre genişliği ile o zamana kadar ki en büyük kalyonlar olan Aurora ve Tigre'yi tamamladı.¹²⁸ Venedikliler 40 metre uzunluğunda kalyonlarla rakiplerini yakalamaya çalışırken Osmanlılar 1108 (1697) yılında dört yeni kalyonu denize indirmişti. Yeni kalyonlardan biri olan üç ambarlı Kapudâne-i Hümayûn 112 topa ve iki ambarlı diğer bir kalyon da 90 topa sahipti.¹²⁹

1690'lü yıllar Osmanlılar gibi diğer Avrupa donanmaları için de büyük kalyonların sayısının arttığı bir döneme tekabül ediyordu. Özellikle donanmalarında birinci sınıf kalyon sayısı fazla olan Fransızların, 1690 yılında Hollanda ve İngiltere donanmalarına karşı kazandığı zaferler, mağlup devletleri büyük kalyonlar yapmaya teşvik etti.¹³⁰ 1650 ve 1670'lerde Avrupa'da kalyonlarındaki teknik gelişmelere ve

¹²⁴ 1701-1771 yılları arasında Osmanlı tersânelerinde 61,5 ve 62 zirâ uzunluğunda kalyonlar inşa etmiş olmalarına rağmen 63 zirâ uzunluğunda bir kalyon yapılmamıştı, bkz. Aydın, **Sultanın Kalyonları**, s. 50-57.

¹²⁵ Candiani, "A New Battle Fleet", s. 22.

¹²⁶ **Nusretnâme**, s. 224-225; Candiani, **I vascelli della Serenissima**, s. 343.

¹²⁷ Candiani, **I vascelli della Serenissima**, s. 319-322; Lazzarini, **Boschi, legnami, costruzioni navali**, s. 137-138.

¹²⁸ Candiani, **I vascelli della Serenissima**, s. 323-326.

¹²⁹ Candiani, "A New Battle Fleet", s. 23; a.mlf., **I vascelli della Serenissima**, s. 363-364.

¹³⁰ Winfield-Roberts, **French Warships in the Age of Sail**, s. 55-56; Lavery, **The Ship of the Line**, s. 53-63.

kalyon inşa yönelimlerine ayak uyduramayan Osmanlılar, 1690’larda Avrupa standartlarında saff-ı harp kalyonları yaparak nicelik olmasa dahi nitelik olarak arayı kapatmaya başladı. Ayrıca esas rakipleri Venediklilerden daha iyi savaş kalyonları yapmayı başardı.¹³¹ Nitekim 1695 yılından sonra meydana gelen deniz savaşlarında kalite ve güç bakımından önde olan Osmanlı saff-ı harp kalyonları, Venedik kalyonlarına üstünlük kurdu.

Görsel 38 110 toplu ve üç ambarlı Soleil Royal (1669)¹³²

Kapudâne-i Hümayûn Osmanlıların en büyük saff-ı harp kalyonu olmasına rağmen uzunluğu ve genişliğine dair bir malumat bulunmadığı için Avrupa’daki emsalleriyle detaylı bir kıyaslama yapılamamaktadır. Yine de bu dönemde Tersâne-i Âmire’de Fransız marangozların çalıştığı bilindiği için Fransız birinci sınıf kalyonlarıyla mukayese edilebilir ve bazı özellikleri hakkında tahminler yürütülebilir. Fransızlar 1692 ve 1693 yıllarında 104 toplu Terrible (53,60x14,62) ve Foudroyant (53,92x14,94) kalyonlarını inşa etmişlerdi¹³³, fakat Kapudâne-i Hümayûn’u ilki 1669 ve ikincisi 1692’de yapılan Soleil Royal kalyonlarıyla karşılaştırmak daha uygun

¹³¹ Venedik kalyon mimarları hem Avrupa kalyon tasarımlarından etkilenmiş hem de özgün işler yapabilmişlerdi, fakat Venedik kalyonları Avrupalı ve Osmanlı emsallerine göre hem ebat hem savaş gücü olarak gerideydi, bkz. Candiani, “Une tradition différente”, s. 300-306.

¹³² https://en.wikipedia.org/wiki/French_ship_Soleil_Royal_%281669%29#/media/File:La_Marine-Pacini-45.png (Erişim Tarihi: 24.05.2024).

¹³³ Winfield-Roberts, **French Warships in the Age of Sail**, s. 67, 68-69.

olacaktır. 1669 yılında 110 toplu ve üç ambarlı olarak inşa edilen birinci Soleil Royal, kalyon mimarı Laurent Hubac tarafından tasarlandı ve donanmanın kapudâne kalyonu olarak 1692 yılına kadar hizmette kaldı. Kıç güvertesi, kıç kasarası ve silahlandırılmış baş kasarası bulunan Soleil Royal'ın 1688 yılında birinci ambarında 28 top, ikinci ambarında 30 top, üçüncü ambarında 28 top, kıç kasarasında 14 top, baş kasarasında 6 top ve pupa kısmında 4 top olmak üzere 110 top bulunuyordu. Ayrıca Soleil Royal 53,44 metre uzunluğunda ve 14,46 metre genişliğindeydi.¹³⁴

İkinci Soleil Royal, 1693 yılında Étienne Hubac tarafından tasarlandı ve inşa edildi. Üç ambarlı ve 104 toplu yeni kalyonun uzunluğu 55,22 metre ve genişliği 14,94 metre ve 2,400 ton ağırlığa sahipti. 1689 yılında yayınlanan yeni talimatnameye uygun şekilde, ilk kalyondan farklı olarak birinci ambarında iskele ve sancak taraflarında on dörder toptan 28 top bulunuyordu.¹³⁵ Geri kalan toplar ilk kalyondaki gibi ambarlara, kıç ve baş kasaralara yerleştirilmişti.¹³⁶ Neticede ikinci Soleil Royal ilkinden daha az topa sahip, fakat yaklaşık iki metre daha uzun ve yarım metre daha genişti.¹³⁷

Tablo 14: Osmanlı, Fransa ve İngiltere'ye ait üç ambarlı kalyonların ateş güçlerinin kıyaslaması

Kalyon	Kapudâne-i Hümâyûn (1697)	Soleil Royal (1669)	Royal Sovereign (1685)
1. Ambar	16 okka (20,5 kg-45 pound) atar 30 top	48-pound (21,77 kg) atar 8 top ve 36-pound (16,3 kg) atar 20 top	42-pound (19 kg) atar 20 top ve 32-pound (15,5 kg) atar 8 top
2. Ambar	12 okka (15,4 kg-34 pound) atar 30 top	18-pound (8,16 kg) atar 30 top	18-pound (8,16 kg) atar 28 top ve 9-pound (4 kg) atar 2 top

¹³⁴ Winfield-Roberts, **French Warships in the Age of Sail**, s. 60.

¹³⁵ Lemineur, **Les vaisseaux du Roi Soleil**, s. 74.

¹³⁶ Winfield-Roberts, **French Warships in the Age of Sail**, s. 67.

¹³⁷ Fransız 100 top üzeri kalyonlarının genel özellikler için bkz. Lemineur, **Les vaisseaux du Roi Soleil**, s. 168-172.

3. Ambar	7 okka (8,98 kg-20 pound) atar 30 top	12-pound (5,44 kg) atar 28 top	9-pound (4 kg) atar 26 top
Toplam Top Sayısı	112	110	100

Kaynak: Candiani, “A New Battle Fleet”, s. 23; Winfield-Roberts, *French Warships in the Age of Sail*, s. 60; Lavery, *The Ship of the Line*, s. 163.

112 toplu Kapudâne-i Hümâyûn, Soleil Royal ve diğer üç ambarlı ve yüz topa sahip Fransız kalyonlarına benzer şekilde 53 metre uzunlukta ve 14 metre genişliğinde olmalıydı. Hatta her ambarında on altışar lomber kapağı bulunduğu ve 44 okka mermer atar şayka topları başta olmak üzere ambarlarına, emsallerine kıyasla daha büyük kalibreli toplar yerleştirildiği için Kapudâne-i Hümâyûn yüksek ihtimalle ağırlık ve ebat bakımından Fransız kalyonlarının üstündeydi.¹³⁸ Elimizde detaylı bilgiler olmamasına rağmen, Avrupa’da donanmalarında mevcut 100 toplu ve üç ambarlı kalyonlar ve özellikle Fransızlara ait kalyonlarla kıyaslandığında 112 toplu Kapudâne-i Hümâyûn, döneminin en büyük ve en güçlü birinci sınıf saff-ı harp kalyonu olarak ileri sürülebilir (Tablo 14).

1702 yılında İstanbul’u ziyaret eden İngiliz seyyah Aaron Hill, Osmanlı kalyonlarının tahayyül edilemeyecek kadar büyük ve geniş ve kış ve pruvalarının yüksek olduğundan bahseder. Bu durum Osmanlıların, 1650’lerde olduğu gibi kalyonların kış ve baş kasaralarını yüksek inşa etmeyi sürdürdüğüne işaret ederken, Osmanlı kalyonlarının da Avrupalı emsallerine kıyasla daha büyük ve geniş olduğunu da ortaya koyar.¹³⁹ Osmanlıların kalyonların kış ve baş kasaralarını yüksek inşa etmesinin arkasında uyguladıkları taktiklerin etkisi de göz ardı edilmemelidir. Osmanlı kaptanları, Venedik savaşları sırasında saff-ı harp taktiğini benimsemekte ve tatbik etmekte önemli bir ilerleme kaydetmişlerdi, ancak bordalama saldırılardan tümüyle vazgeçmemişlerdi. Kalyonların yüksek kış ve baş kasaraları Osmanlı kaptanlarına bordalama tarzı mücadelelerde, hücum ederken ve savunma yaparken ateşli silahları kullanmakta önemli avantajlar sağlıyordu.

¹³⁸ Candiani, “A New Battle Fleet”, s. 23.

¹³⁹ Ahmet Büyükkaksoy, “Bir İngiliz Seyyahın (Aaron Hill) Gözünden Osmanlı Donanması”, **Harp Tarihi Dergisi**, S. 9 (2024), s. 73.

Netice itibariyle, Osmanlıların 1682 yılında başlayan ikinci savaş kalyonuna geçiş dönemi Venediklilerle savaşların sona erdiği 1698 itibariyle başarıyla tamamlandı. Ancak, 1682-1684 yılları arasında yapılan ilk on mîrî kalyon, teknik kusurlar ve kalitesiz malzemeler yüzünden tam anlamıyla saff-ı harp kalyonu klasmanında olmadı. Bunun üzerine Osmanlılar, saff-ı harp kalyonları inşa edebilmek için 1691 yılından itibaren yabancı kalyon mimarları ve marangozları istihdam etmeye yöneldi. Bu sayede Osmanlı tersanelerinde 1691-1698 yılları arasında tasarım ve ebat olarak Avrupa standartlarında, hatta Kapudâne-i Hümayûn örneğinde görüldüğü gibi çağının en güçlü üç ambarlı kalyonlarından biri yapıldı. Kalyonların mimari özelliklerine dair detaylı malumata ulaşmak mümkün olmasa dahi bu dönemde inşa edilen kalyonların teknik hatalar ve mimari kusurlar yüzünden sıkıntılar yaşamadığı, özellikle Venedik kalyonlarına karşı deniz savaşlarında kalite ve güç farkını yansıtabilmelerinden anlaşılmaktadır.

7.3. Kalyon Topları, Barut ve Gülleleri

17 ilâ 19. yüzyıl arasında kalyonların devlet donanmalarının asıl savaş gemisi olarak yerini korumasında ateş gücü en önemli etkendi. Kalyonların ateş gücünün en önemli parçasını ise toplar oluştuyordu. Topların kalitesi, sayısı ve kalibresi gibi özellikleri ile kalyonların bir savaş gemisi olarak gelişim göstermesi arasında doğrudan bir bağlantı vardı.¹⁴⁰ Özellikle 17. yüzyılın ortalarından itibaren saff-ı harbin deniz savaşlarında asıl taktik olarak benimsenmesi, saff-ı harp kalyonlarındaki topların kalitesi ve adedinin önemini arttırdı. Devletler inşa ettikleri kalyonları farklı kalibrelerde, kaliteli ve gerekli sayıda toplarla teçhiz etmeye ihtimam gösterdi. Osmanlılar da mîrî kalyonların toplarının yeterli sayıda ve kalitede olmasına dikkat etti.

Osmanlı kalyonları hakkında kapsamlı bir eleştiri ortaya koyan Etienne Gravier d'Ortières mesele kalyonların toplarına geldiğinde takdir hakkını kullanır. 1685 yılında batan üç ambarlı kapudâne kalyonunun birinci ambarında 4 adet 24 pound (10,89 kg) atar top ve diğer ambarlarda 18 pound (8,61 kg) atar topun bulunduğunu belirtir. Bu kaliteli demir topların kalyonla birlikte denizin dibini boylamasını büyük

¹⁴⁰ Bu konuda genel bir değerlendirme için bkz. Jan Glete, **Warfare at Sea**, s. 17-39.

bir kayıp olarak görmüştür.¹⁴¹ Fransa Büyükelçisi Pierre de Girardin ise Osmanlıların kalyonlarda demir top kullanmak istemediklerinden tunç top dökmeye gayret gösterdiklerini belirtmişti.¹⁴² İstanbul'daki Fransız gözlemcilerin kalyon toplarıyla alakalı sağladıkları bu bilgiler, bu dönemde donanmalarında kalyon bulunan her devletin yaşadığı bir ikilemi Osmanlıların da tecrübe ettiğini gösteriyordu.

Dahili barut haznesi ile beraber tek parça halinde dökülen ve taş veya demir yuvarlaklar atan tunç toplar, dövme demirden yapılan toplara kıyasla daha güvenliydi. Tunç topların birleşimi ise genellikle %89,5 ilâ %91,4 bakır ve %10,5 ilâ %8,6 kalaydan oluşuyordu. Tunç toplar kalın cidarlı dökülebildikleri için daha yüksek barutla kullanılan demir döküm danelerine göre yüksek basınca direnebiliyorlardı. En önemlisi daha geç paslandıkları için özellikle gemilerde kullanılmaya uygundu. Nitekim 16. yüzyılda Avrupa devletlerinin kadirgahlarında pruva topu olarak tunç toplar yaygınlık kazanmıştı. Osmanlılar da aynı yüzyılda demir toplardan daha fazla sayıda tunç top döküyordu.¹⁴³

Tunç toplar kalitelerine mukabil demir toplardan çok daha pahalı oldukları için kalyonları bu toplarla teçhiz etmek devletlerin bütçesini zorluyordu. 17. yüzyılın ortalarında İngilizler demir topların dökümünü kolaylaştıran ve ısı direncini yükselten önemli yenilikler yaptı. Aynı dönemde Avrupa devletlerinin donanmalarında kalyonların sayısının artmasının etkisiyle İngiliz devlet yöneticileri daha az masraflı yenilenmiş demir toplara yöneldi. İngilizler, 1668 ve 1677 yıllarında yayınladıkları iki talimatla mevcut ve yeni inşa edilen kalyonların tamamen demir toplarla teçhiz edilmesine karar verdi.¹⁴⁴

Fransızlar ise tunç ve demir topların kalyonlara taksimiyle alakalı farklı düzenlemeler yapmıştı. XIV. Louis'in 1669 yılında yayınladığı nizamnâme'ye göre, Fransız birinci sınıf kapudâne, patrona ve riyale kalyonlarına sadece tunç toplar yerleştirilecekti. Diğer birinci ve ikinci sınıf kalyonların toplarının üçte ikisi tunç toplarla ve üçte biri de demir toplarla teçhiz edilecekti. Üçüncü sınıf kalyonlara temin

¹⁴¹ Bilici, XIV. Louis ve İstanbul'u Fetih Tasarısı, s. 266-267.

¹⁴² Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople, c. VII, vr. 55a-55b.

¹⁴³ Ágoston, Barut, Top ve Tüfek, s. 134-137; a.mlf., "Top", DİA, c. 41, İstanbul 2012, s. 241.

¹⁴⁴ Davies, Pepys's Navy, s. 82-83.

edilecek topların yarısı tunçtan ve yarısı demirden olacaktı. Dördüncü sınıf kalyonların toplarının sadece üçte biri tunçtan olurken, beşinci sınıf kalyonlara yalnızca demir toplar verilecekti. Bu düzenleme 1674 yılında değiştirildi ve kalyonlardaki tunç topların sayısı azaltıldı. Bunun neticesinde, ikinci ile üçüncü sınıf kalyonlardaki tunç topların oranı üçte bire ve dördüncü ile beşinci sınıf kalyonlardaki tunç topların oranı da dörtte bire düşürüldü. Ancak 1675 yılı itibariyle Fransız tophanelerinde üretilen 36 pounder (16,3 kg) ve 24 pounder (10,89 kg) yuvarlak atar topların hepsi tunçtan imal ediliyordu. 18 pounder (8,16 kg) yuvarlak atar topların yarısı ve 12 pounder (5,44 kg) yuvarlak atar topların da yüzde otuzu yine tunçtan yapılıyordu. Dolayısıyla Fransızlar tunç top imal etmede ciddi bir sıkıntı yaşamadığı için 1674 yılında alınan karar, topların kalibreleri olarak değiştirildi ve kalyonlara tunç ile demir topların taksimi yine 1669 yılındaki nizamnameye göre yapıldı. Nitekim 1689 yayınlanan kapsamlı nizamnâmede, birinci sınıf kalyonların tunç toplarla teçhiz edilmesine ve birinci ambarlarına 36 pounder atar toplar yerleştirilmesine karar verildi. Bu düzenleme 1692 yılından itibaren büyük kalibreli demir toplar dökmede önemli bir ilerleme kaydedilmesiyle birlikte yeniden gözden geçirildi.¹⁴⁵

Venedikliler inşa ettikleri ilk kalyonlar için tophanelerinde yeterli sayıda top üretililebildi. 1675'ten sonra sekiz kalyonun daha yapımına başladıklarında 400 adet topa ihtiyaçları vardı, ancak bu dönemde tophane sadece 100 adet top mevcuttu. Üstelik 1680'de tamamlanan Costanza Guerriera, Fama Volante ve Venezia Trionfante kalyonlarının önceden on iki olarak belirlenen lombar sayısı on dörde yükseltildi ve bu yeni düzenleme sebebiyle top ihtiyacı da arttı. Venedikli yöneticiler, lojistik ve güvenlik avantajlarını dikkate alarak kalyonlarda tunç topların kullanılmasını uygun gördü, fakat madenlerden yeterli miktarda bakır temin edilemediğinden tunç topların masrafları yükseldi.¹⁴⁶ Gerek imalatında yaşanan aksamalar gerekse kullanım riskleri nedeniyle kalyonlarda demir topların yerleştirilmesine de ilk başlarda sıcak bakmadılar. Bu nedenle top imalatı ve

¹⁴⁵ Lemineur, *Les vaisseaux du Roi Soleil*, s. 87-88.

¹⁴⁶ Venedik madenlerinden çıkan bakırın kalitesi düşük olduğundan Alman bölgelerden bakır ithal ediliyordu. Venedikliler ürettikleri tunç toplar için bkz. Marco Morin, "Luoghi della produzione, tecniche fusorie e fonditori a Venezia", *I Cannoni di Venezia: Artiglierie della Serenissima da fortezze e relitti*, haz.: Carlo Beltrame, Marco Morin, Firenze, All'Insegna del Giglio 2014, s. 30-31.

tedarikinde karşılaşılan sıkıntılara çözüm olarak kalyon toplarını Avrupa devletlerinden satın almaya karar verdiler. Devlet tarafından bu işle ilgilenmeye memur kılınan Sigismondo Alberghetti yeni top teknolojisini öğrenmek ve topların fiyatları hakkında bilgi almak için İngiltere'ye gitti. Alberghetti, İngilizler dışında Alman, Hollanda ve İsveç üretimi topların kalite ve maliyetleriyle ilgili raporlar hazırladı. Venedik hükümeti maliyeti daha düşük olduğu için kalyonlarda kullanılmak üzere İngilizlerden demir toplar alınmasına karar verdi. 1685'de Provveditori alle Artiglieri tarafından hazırlanan rapora göre, 1675-1679 yılları arasında inşası edilen on üç kalyon için İngilizlerden 55 bin duka ödenerek 473 adet demir top satın alındı. Alberghetti, 40 havan topu, kayda geçmeyen başka toplar, bakır ve topların nakliyat ücretleri için toplamda 85 bin duka harcadı.¹⁴⁷ Venedikliler ancak 1690'lı yıllardan sonra kendi tophanelerinde demir toplar imal etmeye başlayınca top ithalatını azaltabildi.¹⁴⁸

İngiliz, Fransız ve Venediklilerin tunç ve demir topların üretimi ve kalyonlara taksimiyle alakalı farklı kararlar almasında özellikle tunç topların üretilmesi için gerekli hammaddelere ulaşma kapasiteleri belirleyici olmuştu. Osmanlılar, Avrupa devletlerine kıyasla büyük ve orta çaplı toplarını genellikle tunçtan ve küçük çapta topları demirden döküyordu. Tunç topların daha fazla üretilmesinde, zengin bakır madenleri ve demir top dökmede ilerleme kaydedilememesi etkili oldu.¹⁴⁹ Diğer taraftan, Osmanlılar kalyonlara top taksimiyle alakalı kapsamlı düzenlemeler yapmadı, fakat top imalatındaki genel eğilime uygun olarak kalyonlara büyük ve orta kalibreli tunç toplar ve küçük kalibreli demir toplar yerleştirdi.¹⁵⁰

1093 (1682) yılında yapımına başlanan on mîrî kalyona verilen toplar hakkında bilgilere ulaşılabilmektedir. 23 Zilka'de 1095'te (3 Ekim 1684) beş mîrî kalyonun idaresinden sorumlu Baba Hasan Bey'e Tophane Nazırı Ömer Efendi nezaretinde 3

¹⁴⁷ Candiani, *I vascelli della Serenissima*, s. 136-143; Venedik tersanesinde barut üretimi ve tedariği için bkz. Panciare, "L'arsenale di Venezia e la fabbricazione della polvere da sparo", s. 63-74.

¹⁴⁸ Marco Morin, "Morphology and Constructive Techniques of Venetian Artilleries in the 16th and 17th Centuries: some notes", *Ships & Guns: The sea ordnance in Venice and Europe between the 15th and the 17th centuries*, ed.: Carlo Beltrame, Renato Gianni Ridella, Oxbow Books, Oxford 2011, s. 1-11; a.mlf., "Artiglierie navali in ambito veneziano: tipologia e tecniche di realizzazione", *Quaderni di Opologia*, Vol. 23 (2006), s. 3-28.

¹⁴⁹ Ágoston, *Barut, Top ve Tüfek*, s. 345-346.

¹⁵⁰ Aydın, *Sultan'ın Kalyonları*, s. 329-330.

okka (3,84 kg) atar 84 top, 5 okka (6,41 kg) atar 49 top, 7 okka (8,98 kg) atar 71 top ve 9 okka (11,5 kg) atar 32 top olmak üzere toplamda 236 top teslim edildi.¹⁵¹ Öte yandan, kalyonlara dağıtılacak tunç topların üretimi için gerekli malzemeler de tedarik edildi. 26 Rebî'ülevvel 1095'te (13 Mart 1684) “1093 senesi şevvalinin on altıncı gününden tevârih-i muhtelifi” ile Hass Bahçe'den 614 kantar, Hass Oda önündeki mahzenden 2.296 kantar ve Cebehâne-i Âmire'den 100 kantar olmak üzere toplamda 3.010 kantar bakır (*nuhas-ı ham*) kalyonlar için yapılacak toplarda kullanılmak üzere Tophâne-i Âmire'ye nakledildi.¹⁵² Top Nazırı Ömer Efendi'ye topların masrafları için hazineden 120.000 akçe verildi.¹⁵³

Tablo 15: Baba Hasan Paşa'nın idaresindeki 5 mîrî kalyona tedarik edilen toplar

Top Çeşitleri	3 kıyye atar	5 kıyye atar	7 kıyye atar	9 kıyye atar	Toplam
5 mîrî kalyona verilen toplar (adet)	84	49	71	32	236

Kaynak: MAD.d, 4039, s. 154.

Kalyonlarda kullanılan toplar için demir veya mermer yuvarlaklardan güller imal edilirdi.¹⁵⁴ 1 Rebî'ülâhır 1096 (7 Mart 1685) tarihli bir tahrir, inşa edilen on kalyona tedarik edilen top güllerinin çeşitleri ve sayıları hakkında genel bir fikir verir. Buna göre, kalyonlar için her birinin üstadiyye bedeli 45 akçe olan 90 adet kebîr gülle, her birinin üstadiyye bedeli 40 akçe olan 570 adet evsât gülle ve her birinin üstadiyye bedeli 35 akçe olan 40 adet sagîr gülle üretildi. Toplamda 700 güllenin üstadiyye ücreti olarak hazineden 28.250 akçe Taşçıbaşı Mehmed Çelebi nezaretinde taşçı neferlerine dağıtıldı.¹⁵⁵ Bu tahrirden anlaşılacağı üzere ilk kalyonlara verilen mermer güllerinin çeşitleri büyük, orta ve küçük olarak tasnif edilmişti ve bu dönemde en çok orta büyüklükte mermer gülle imal edilmişti. Son olarak on kalyonun

¹⁵¹ MAD.d, 4039, s. 154; Bostan, 17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire, s. 176.

¹⁵² MAD.d, 4039, s. 153; AE.SMMD.IV, 93/10929.

¹⁵³ AE.SMMD.IV, 100/11704, 17 ZA 1095/26 Ekim 1684; Ayrıca demir topların masrafları için Hassa Kapı-kethüdası Yusuf Efendi'den 240.000 akçe alınmıştı, bkz. AE.SMMD.IV, 102/11890.

¹⁵⁴ Bostan, 17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire, s. 177-178; Aydın, Sultan'ın Kalyonları, s. 346-354.

¹⁵⁵ AE.SMMD.IV, 101/11846.

topları için 20 Rebî'ülevvel 1095'de (7 Mart 1684) 1.531 kantar siyah barut temin edildi.¹⁵⁶

27 Muharrem 1096'de (3 Ocak 1685) on mîrî kalyona her yıl temin edilecek tahmini malzemenin bir raporu hazırlandı. Ateşli silahları ilgilendiren başlık altında her bir kalyon için 200 kantardan on kalyona Asitâne Baruthânesi'nden yıllık 2000 kantar siyah barut temin edileceği belirtildi. Kalyonlara yerleştirilen 540 adet topun zincir, makas gibi malzemelerinin yenilenmesi için de 6.232,5 kantar demir (*âhen-i ham*) ve 800 kıyye bakır tedarik edilmesi planlandı.¹⁵⁷ Bu açıdan 1093'te (1682) on kalyona toplamda 600 adet top yerleştirilmesi hedeflenirken, 1096'da (1685) bu sayının 540 olarak değiştirildiği anlaşılır.

16 Rebî'ülâhır 1096'te (21 Mart 1685) Tophâne-i Âmire'den on kalyona 16 şahî topu ve Mısırlızâde İbrahim Paşa'nın kalyonuna ayrıca 5 okka atar 1 top verildi.¹⁵⁸ 1097 (1686) yılının başlarında kalyonlara 9 okka atar 2 top, 7 okka atar 2 top ve 3 okka atar 3 top teslim edildi.¹⁵⁹ 27 Rebî'ülevvel 1098'te (10 Şubat 1687) bu defa 9 mîrî kalyona toplamda 80 şahî, 165 eynek ve 10 şakaloz topu temin edildi.¹⁶⁰ Öte yandan, kadirge ile kalyonlardaki toplar ve Avusturya seferinde kullanılacak toplar için 1, 1.5, 3, 5, 7, 9 okka olmak şartıyla 10.000 yuvarlağın Erzurum cebehânesinden ve madeninden tedarik edilmesi uygun görüldü. Erzurum Beylerbeyi Abidin Paşa'ya yazılan emirde, özellikle kalyonlar denize açılmadan önce top yuvarlaklarını Trabzon iskelesine ulaştırması ve oradan da navlun gemileriyle acilen İstanbul'a göndermesi emredildi.¹⁶¹ Ayrıca mîrî kalyonlardaki 11 topun tamiri için Tophâne-i Âmire'den bir kantar demir tedarik edildi.¹⁶²

18 Cemâziyelâhır 1102'de (19 Mart 1691) Tophâne-i Âmire'den sayısı on ikiye yükselen mîrî kalyonlara 7 okka atar 11 top verildi.¹⁶³ 6 Zilka'de 1102-5 Zilhicce

¹⁵⁶ MAD.d, 3527, s. 19.

¹⁵⁷ TSMA.d, 2710, s. 1-2.

¹⁵⁸ KK.d, 5649, s. 5.

¹⁵⁹ A.DVN.MHM.d, 944, hk.9/s.3, Evâsıt-ı S 1097 (6-16 Ocak 1686).

¹⁶⁰ İE.AS, 6/487.

¹⁶¹ İE.MDN, 1/57, 7 RA 1098 (21 Ocak 1687).

¹⁶² İE.BH, 4/395, 1. gömlek, 5 CA 1101 (14 Şubat 1690).

¹⁶³ Aslında mîrî kalyonlara toplam 7 kıyye atar 15 ve 11 kıyye atar 1 top verilmesi planlanmasına rağmen defterin sonundaki arzda 7 kıyye atar 11 topun kalyonlara verildiği not edilmişti, bkz. İE.BH, 4/366, vr.3a, 4a, 11b, 12a-12b.

1102 (1 Ağustos 1691-30 Ağustos 1691) arasında 247.398 akçe harcanarak tamamlanan 11 kıyye atar on top kalyonlara teslim edildi.¹⁶⁴ Aynı şekilde 1103 (1692) yılında inşasına başlanan iki yeni kalyon için Tophâne-i Âmire’de 5 okka atar 52 top ve 3 okka atar 22 top yapılması uygun görüldü.¹⁶⁵ Ayrıca iki kalyona toplamda 1.000 kantar barut ve 20 kantar top fitili teslim edildi.¹⁶⁶ Yeni inşa edilen kalyonlara verilmek üzere Cemâziyelevvel-Şa‘bân 1103’te (Şubat-Nisan 1692) Tophâne-i Âmire’de 20 top imal edildi.¹⁶⁷ Önceki sene tamamlanan üç kalyon ile Tersâne’de yapımı süren iki kalyona 4.000 adet¹⁶⁸ ve diğer sekiz mîrî kalyona da 5.860 adet top güllesi verildi.¹⁶⁹ 8 Şa‘bân-6 Ramazan 1103 (25 Nisan-22 Mayıs 1692) arasında mîrî kalyonlar için 616.210 akçe masraf edilerek 5 kıyye atar 16 top daha yapıldı.¹⁷⁰ 10 Rebî‘ülâhır 1104’te (26 Kasım-19 Aralık 1692) Tersâne’de yapılan bir kapudâne kalyonu ve Sinop’tan gelen üç kalyon için Tophâne-i Âmire’de 140 adet topun dökülmesine karar verildi.¹⁷¹

3 Cemâziyelevvel 1104’te (10 Ocak 1693) yazılan bir telhiste, yeni inşa edilen 55 zirâ (41,69 metre) uzunluğundaki riyâle kalyonu için Tophâne-i Âmire’de yeterince topun mevcut olduğu, fakat 63 zirâ (47,75 metre) uzunluğundaki kapudâne kalyonuna yerleştirilecek 82 topun ikisi hariç eksik olduğu açıklanmıştı. Tophâne-i Âmire Nazırı Mustafa Efendi’ye göre, kapudâne kalyonuna gerekli 80 tunç topun imalatı için 2.452 kantar bakır ve mayalığa ihtiyaç vardı. Kullanılmaz hale gelen toplar yeni topların dökümünde mayalık olarak kullanılıyordu¹⁷² ve o sırada Tophâne mahzeninde 282 kantar bakır mayalık mevcut olduğu belirtildi. Kaptanıderya Yusuf Paşa da kalelerdeki eski topları Tophâne’ye taşıyarak 100 kantar mayalık biriktirmişti. Buna rağmen topların dökümü için hâlâ 2.070 kantar kalay ve tuncun tedarik edilmesi lazımdı. 1.551 kantar safi bakırın 500 kantarı Sahib-i Ayar Seyyid Ömer’in zimmetinde olan bakırdan ve 1.051,5 kantar bakır da Gümüşhane mukataasından temin edilirken, İstanbul

¹⁶⁴ MAD.d, 3560, s. 2.

¹⁶⁵ AE.SAMD.II, 3/239, 3 C 1103 (21 Şubat 1692).

¹⁶⁶ AE.SAMD.II, 9/883, s. 1.

¹⁶⁷ D.BŞM.TPH.d, 18601, s. 7.

¹⁶⁸ MAD.d, 7915, s. 31, 16 R 1103 (6 Ocak 1692).

¹⁶⁹ D.BŞM.TPH.d, 18601, s. 8.

¹⁷⁰ D.BŞM.TPH.d, 18602, s. 8, 15.

¹⁷¹ İE.BH, 13/1153.

¹⁷² Bostan, 17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire, s. 176.

Gümrük Emmini Ali Ağa'ya 170 kantar kalay satın alması emredildi. İhtiyaç duyulan 348,5 kantar tunç ise Belgrad ve Tuna yalılarında olan kalelerdeki top kırıklarından tedarik edildi.¹⁷³ İki kalyona verilen 128 top için 1.020 adeti 9 okka, 2.880 adeti 5 okka ve 1.220 adeti 3 okka olmak üzere toplam 5.120 top yuvarlağı da teslim edildi.¹⁷⁴

Tophâne-i Âmire'de 14 Şa'bân-10 Şevval 1104 (20 Nisan-14 Haziran 1693) arasında 733.921 akçe masraf edilerek dökülen 7 okka atar 14 top, 9 okka atar 6 top ve 11 okka atar 2 top olmak üzere toplamda 22 top yeni kalyonlara teslim edildi.¹⁷⁵ Belgrad Kalesi'nde bulunan 10 adet İngiliz topu da kalyonlara yerleştirilmeleri için başkente getirildi.¹⁷⁶ Tophâne-i Âmire'de 15 Muharrem-6 Rebî'ülevvel 1107 (26 Ağustos-24 Ekim 1695) arasında kalyonlar için 53 top daha hazırlandı.¹⁷⁷ 16 Rebî'ülâhır-2 Ramazan 1107 (24 Kasım 1695-5 Nisan 1696) arasında Tophâne-i Âmire Nâzırı Yusuf Efendi'nin nezaretinde dökülen 11 okka atar 1 top, 9 okka atar 37 top, 5 okka atar 42 top ve 3 okka atar 35 top olmak üzere toplam 115 adet top ve bunun haricinde 30 adet saçma ve 62 adet eynek topu kalyonlara teslim edildi.¹⁷⁸ Tophâne'de kalyonlarda kullanılacak tunç topları dökümü devam ettiği için Gümüşhane'den 22.000 kıyye bakır temin edildi.¹⁷⁹ Ayrıca o sene için kalyonlara 1.000 kantar siyah barut verilmesi uygun görülürken, Gelibolu Baruthânesi'nden her yıl temin edilen 50 kantar barutun 25 kantarı baştarda ile kethüda baştardasına ve 25 kantarı kalyonlara gönderildi.¹⁸⁰

Tophâne-i Âmire'de 24 Zilhicce 1108-1 Safer 1109 (14 Temmuz-19 Ağustos 1697) arasında kalyonlar için 25.639 kuruş bedelle 65 top döküldü.¹⁸¹ 19 Cemâziyelâhır 1109'da (20 Ocak 1698) yeni topların dökümü ve eskilerin tamiri başladı. Buna göre, Kapudane-i Hümâyûn'a verilmek üzere 6 adet 44 okka (56 kg)

¹⁷³ **AE.SAMD.II**, 15/1617.

¹⁷⁴ **C.BH**, 1007/44065, 25 C 1104 (3 Mart 1693).

¹⁷⁵ **D.BŞM.TPH.d**, 18604, s. 2, 6.

¹⁷⁶ **İE.BH**, 5/424, 24 S 1105 (4 Kasım 1692).

¹⁷⁷ **D.BŞM.TPH.d**, 18607, s. 2.

¹⁷⁸ **KK.d**, 5654, s. 4, 31; Bostan, **17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, s. 176.

¹⁷⁹ **İE.BH**, 9/768, 15 L 1107 (18 Mayıs 1696).

¹⁸⁰ **C.BH**, 29/1391, 27 N 1107 (30 Nisan 1696); Gelibolu Baruthânesi'nden yirmi bir derya beyi kadırgasına da her birine 4 kantardan 64 kantar barut verilmişti, bkz. **C.BH**, 29/1389, 3 N 1107 (6 Nisan 1696).

¹⁸¹ **D.BŞM.d**, 867, s. 2.

mermer atar şayka topu dökülürken¹⁸², mevcut 2 şayka topu ile birlikte 8 şayka topu için toplamda 400 adet mermer gülle hazırlandı. Aynı dönemde Sinop'ta yapımı tamamlanan 2 kalyonun her birine 56 top olmak üzere toplamda 112 top verildi. Bu topların 60 adeti 9 okka atar, 40 adeti 5 okka atar ve 12 adeti 3 okka atar oldu. Bu tarihte satın alınan bir kalyona da 7 okka atar 28 top, 5 okka atar 22 top ve 3 okka atar 6 top olmak üzere 56 top verilmesi uygun görüldü. Mîrî kalyonlardaki 200 topun bakımı yapıldı ve 22 yeni top döküldü.¹⁸³ Ayrıca Pravişte madenlerinde hazırlanan 500.000 adet top yuvarlağı kalyonlar ve diğer gemilerde kullanılmak üzere İstanbul'a nakledildi.¹⁸⁴

Toplardan sonra kalyonlara barut tedarik edildi. 1109 (1698) yılında Akdeniz ve Karadeniz'e çıkacak donanma gemilerine toplamda 8.850 kantar barut verilmesi planlandı.¹⁸⁵ Kalyon sayısının artması ve üç farklı donanmanın hazırlanması sebebiyle önceki senelere kıyasla daha fazla baruta ihtiyaç duyulmuştu. Bu nedenle bazı bölgelerde ocaklık olarak toplanan barutun miktarı arttırıldı. Mesela, Gelibolu Baruthânesi'nden normalde 1.000 kantar barut tedarik edilirken Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa'nın talebi üzerine o sene için 2.000 kantar barut istendi.¹⁸⁶ Aynı şekilde İzmir Karhânesi'nden ocaklık olarak normalde 2.000 kantar barut alınırken, kalyonların ihtiyacı yüzünden 1.000 kantar daha barutun hazırlanmasına karar verildi. Ancak, Hüseyin Paşa donanmayla İstanbul'dan ayrıldıktan sonra İzmir Karhânesi'nden istenen 3.000 kantar barutun sadece 1.800 kantarı hazırlandı, çünkü 1.000 kantar barutun üretilmesi için yeterli miktarda güherçile temin edilememişti.¹⁸⁷ Ayrıca bir İngiliz tüccardan satın alınan 36.000 kıyye, yani 818 kantar barut altı-yedi ay geçmesine rağmen donanmaya teslim edilmemişti.¹⁸⁸ Bu yüzden Boğazhisarları'ndan toplamda 800 kantar barutun kalyonlara nakledilmesi gerekti.¹⁸⁹

¹⁸² Şayka toplar hakkında bkz. Ağoston, **Barut, Top ve Tüfek**, s. 151-154.

¹⁸³ **MAD.d**, 2732, s. 42-43; Bostan, **17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, s. 130, 177.

¹⁸⁴ Bostan, **17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, s. 177.

¹⁸⁵ Bostan, **17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, s. 172-173.

¹⁸⁶ **İE.AS**, 40/3729, 27 RA 1109 (13 Ekim 1697).

¹⁸⁷ **İE.AS**, 32/2828, s. 1-2, 26 C 1109 (9 Ocak 1698); **İE.AS**, 36/3266, 25 ZA 1109 (4 Haziran 1698).

¹⁸⁸ **İE.BH**, 10/865, 28 Z 1109 (7 Temmuz 1698).

¹⁸⁹ **İE.BH**, 10/852, 24 ZA 1109 (3 Haziran 1698).

Tophâne-i Âmire’de dökümü ve tamiri biten toplar, 27 Ramazan-13 Şevval 1109 (8-24 Nisan 1698) arasında on yedi mîrî kalyona teslim edildi. Kapudâne-i Hümayûn’a 13 Şevval’de (24 Nisan) 44 okka mermer atar 6 şayka, 8 tunç saçma topu ve 16 tunç eynek topu verildi. Diğer on altı kalyona ise 11 okka atar 4 top, 9 okka atar 5 top, 7 okka atar 4 top, 5 okka atar 4 top, 3 okka atar 9 top olmak üzere ancak 26 top teslim edilebildi. Eksikleri tamamlamak için kalyonlara Tophâne’de mevcut 73 top dağıtıldı, fakat Sinop’ta yapılan iki yeni kalyon ve satın alınan bir kalyona hâlâ 97 adet top lazımdı.¹⁹⁰ Bunun için üç kalyonun ihtiyacı olan toplar kiralandı.¹⁹¹

Tablo 16: 1682-1699 yılları arasında Osmanlı mîrî kalyonlarına verilen topların kalibreleri ve adetleri

Topun Kalibresi	Topun Adeti
44 okka (56,4 kg) atar	8
11 okka (14,1 kg) atar	17
9 okka (11,5 kg) atar	142
7 okka (8,98 kg) atar	130
5 okka (6,4 kg) atar	226
3 okka (3,85 kg) atar	162
Şâhi	96
Eynek	243
Saçma	38
Şakaloz	10
Toplam	1.072

1093-1109 (1682-1698) yılları arasında mîrî kalyonlara teslim edilen toplar hakkındaki bilgiler üzerinden bazı tespitler yapılabilir. On altı senelik dönemde kalyonlarda kullanılmak üzere çeşitli kalibre ve türde toplam 1.602 adet top döküldü. Zamanında hazırlanmayan topların toplam sayıya dahil edilmediğini ve kalyonlarda kritik derecede top sıkıntısı yaşandığına dair bir veri bulunmadığını göz önüne alırsak, 1.602 topun büyük kısmının kalyonlara teslim edildiğini kabul edebiliriz. Topların kalibre ve çeşitlerine bakıldığında ise kalyonlara donanma gemilerinde yaygın olarak

¹⁹⁰ D.BŞM.TPH.d, 18601, s. 4-5.

¹⁹¹ İE.BH, 10/849, 22 Ş 1109 (5 Mart 1698); MAD.d, 2732, s. 43.

kullanılan küçük ve orta kalibreli topların verildiği fark edilir (Tablo 16). Kalyonların kış kasara ve pupa kısımlarına genellikle daha hafif toplar yerleştiriliyordu. 50 dirhem (160 gram) ile 1,5 okka (1,92 kg) arasında gülle atar 96 şâhi topu, 150 dirhem (461 gram) mermi atan 243 eynek topu, 12 dirhem (31 ve 37 gram) tane atan şakalozlar ve 38 adet saçma topu¹⁹² kalyonların bu kısımlarında kullanılmış olmalıdır.

Kalyonların birinci, ikinci ve üçüncü ambarlarına uzun namlulara ve yüksek atış menziline sahip kolunburna türü toplar yerleştirilirdi. Osmanlılar, İngilizlere ve Fransızlara kıyasla kolunburna toplarını demir yerine tunçtan döktükleri için daha hafif oluyordu.¹⁹³ İncelenen dönemde Osmanlı kalyonlarına 17 adet 11 okka (14,1 kg) atar, 142 adet 9 okka (11,5 kg) atar, 130 adet 7 okka (8,98 kg) atar, 226 adet 5 okka (6,40 kg) atar ve 162 adet 3 okka (3,85 kg) atar kolunburna teslim edildi. 11 okka atar kolunburna toplar özellikle yeni model kalyonların inşasına başlandığı 1102 (1691) yılından itibaren kalyonların top envanterine girdi. Ayrıca İngiliz ve Fransız kalyonlarında kullanılanlara kıyasla Osmanlı kalyonlarındaki kolunburna gülleleri daha ağırdı.¹⁹⁴ 44 okka (56,4 kg) mermer atar büyük şayka toplara ise 1108 (1697) yılında inşa edilen Kapudâne-i Hümayûn kalyonunda yer verildi. Fransızlar üç ambarlı kalyonları için Osmanlı şaykalarından daha büyük kalibrede toplar üretirken, İngilizler aynı tür kalyonlarda gülle ağırlığı daha az ve çapları daha küçük şayka türü toplar kullanmamıştı.¹⁹⁵ Aynı şekilde Venedik kalyonlarındaki topların çapları ve güllerinin ağırlıkları Osmanlı kalyonlarında kullanılanlardan daha düşüktü.¹⁹⁶

Netice itibariyle Osmanlılar 1093-1109 (1682-1698) yılları arasında inşa ettikleri kalyonlara yeterli sayıda, kalitede ve çapta toplar teslim etti. Savaşın sonlarına doğru top imalatında aksamalar yaşanmış olmasına rağmen genel anlamda topların üretimi ve kalyonlara yerleştirilmesinde seferleri aksatacak düzeyde problemlerle karşılaşmadı. Osmanlılar bilhassa 1102 (1691) yılından sonra inşa edilen saff-ı harp kalyonlarını, Venedikliler ve diğer Avrupa devletlerine kıyasla daha büyük çaplı ve daha ağır gülle atar toplarla teçhiz edebildi. Bu dönemde edindikleri tecrübeler

¹⁹² Ágoston, “Top”, s. 242.

¹⁹³ Ágoston, **Barut, Top ve Tüfek**, s. 160-163.

¹⁹⁴ Davies, **Pepys's Navy**, s. 84-85; Lemineur, **Les vaisseaux du Roi Soleil**, s. 98-104.

¹⁹⁵ Davies, **Pepys's Navy**, s. 83; Lemineur, **Les vaisseaux du Roi Soleil**, s. 92-93.

¹⁹⁶ Candiani, **I vascelli della Serenissima**, s. 584-589.

sayesinde 1700’li yıllarda inşa ettikleri kalyonları da kaliteli toplarla donatmayı sürdürebildi.¹⁹⁷

7.4. Kalyon Mürettebatı: Mevcut, Maaş ve İhtiyaç

1093’te (1682) inşasına karar verilen on mîrî kalyonun büyük olanlarında 400 ve küçük olanlarında 300 levendin hizmet etmesi uygun görülmüştü. 1099 (1688) yılından itibaren mîrî kalyonların personel ve mühimmatları hakkında detaylı raporlar hazırlanmaya başladı. Her kalyon ayrı ayrı denetlendi ve böylece her bir kalyonun mürettebatı ve ihtiyaçlar listesi tespit edilebildi. Kaptanıderya Kalaylıkoz Ahmed Paşa’ya Rebî‘ülevvel 1099’da (Ocak 1688) kalyonlardaki mevcut personel, onlara verilen maaş, gıda ve mühimmata dair kapsamlı ve düzenli bilgi tutması için talimatlar verildi. Evvela kalyonlarda çalışırken ölen her mîrî üseranın isimlerini vefat ettiği yerin kadısından hüccet alarak kaydetmesi ve bu defteri gerektiğinde yoklama yapmak için yanında tutması buyruldu.¹⁹⁸ Ayrıca mîrî kalyonlara verilen mühimmat ve yapılan masrafların defterleri tutulmadığı için her bir kalyonun cebehânesi, mühimmatı, topçu-başları ve vekil-i harçları tahrir edildikten ve kalyon hocaları bunları kaydettikten sonra hazırlanan defterlerin kalyon kapudanları ve kaptanıderyaya teslim edilmesine karar verildi.¹⁹⁹

1 Cemâziyelâhır 1100’de (23 Mart 1689) kapudâne, patrona, riyâle, dördüncü ve beşinci diye sınıflandırılan on mîrî kalyonun her birindeki personelin sayıları ile yıllık mevâcibleri ve her kalyona verilen zahireler hakkında ilk detaylı defter hazırlandı. Defterdeki bilgilere göre, kapudâne kalyonunda hizmet eden on sekiz farklı görevli ve toplamda 418 kişiye günlüğü 7.300 akçeden olmak üzere bir senelik mevâcibleri için 2.584.200 akçe ödendi. 418 personel ve 51 üsera olmak üzere toplamda 469 kişi için günlüğü 234,5 kıyyeden yılda 1.187 kantar peksimet temin edildi ve peksimetler için 339.594 akçe ödeme yapıldı. 51 üseraya yıllık 30.600 akçe değerinde olan melbusât ve kalyon hizmetlilerine 17.280 akçe tutarında 2.160 kıyye et (*lahm*) verildi. Bunun haricinde, altı ayda bir kere olmak üzere senede iki defa yağlanan kapudâne kalyonuna, her altı ayda 1.200 akçe tutarında 15 kantar zift, 2.000

¹⁹⁷ Aydın, *Sultan’ın Kalyonları*, s. 327-354.

¹⁹⁸ 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 362.

¹⁹⁹ 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 362.

akçe tutarında 20 kantar katran, 4.320 akçe değerinde 8 kantar üstüğü, 17.600 akçe değerinde 20 kantar revgan yağı, 3.000 akçe değerinde 5 kantar zeytin yağı ve 600 akçe tutarında 1 kantar top fitili verildi. Bir defada 28.760 akçe tutan bu malzemeler yılda iki defa temin edildiğinden kapudâne kalyonun toplam yağlanma masrafı 57.440 akçe olarak hesaplandı. Neticede, kapudâne kalyonunun mürettebatının mevâcibinin ve masraflarının toplamda 3.031.514 akçeye tekabül ettiği belirlendi.²⁰⁰

Patrona kalyonu ile kapudâne kalyonunun mürettebatı ve masrafları aynı iken, riyâle kalyonunun 393 neferden oluşan mürettebatına yılda 2.427.732 akçe mevâcib ödendi. Kalyonda hizmet eden 393 denizci ve 51 üseraya verilmek üzere 1.786 kantar peksimet temin edildi ve peksimetler için toplamda 321.496 akçe bedel ödendi. 51 üseranın melbusâtına 30.600 akçe ve kalyon hizmetlilerin 2.160 kıyye etine 17.280 akçe harcandı. Altı ayda bir yağlanması için kapudâne ve patrona kalyonuna verilen malzemeden aynı miktarda ve ücrette riyâle kalyonuna da temin edildi. Sonuçta, riyâle kalyonundaki mürettebatın mevâcibi ve bütün masraflarına toplamda 2.856.937 akçe harcandı. Ayrıca “*dördüncü ta’bir olunur bir kıt’a kalyonun*” mürettebatı ve masraflarının da riyâle kalyonuyla aynı olduğu açıklandı.²⁰¹

“*Beşinci ta’bir olunur bir kıt’a kalyon*” başlığı altında kapudâne, patrona, riyâle ve dördüncü kalyondan sonra beşinci kalyonun mevâcib ve masrafları izah edildi. Beşinci kalyondaki 289 nefere yıllık toplamda 1.809.648 akçe mevâcib ödendi. 289 kişilik mürettebat ve 41 üseraya, yıllık tutarı 238.950 akçe olmak üzere 1.327,5 kantar peksimet verildi. 41 üserâya 23.200 akçe değerinde melbusât ve kalyon hizmetlilerine 17.280 akçe ücretle 2.160 kıyye et temin edildi. Diğer kalyonlar gibi altı aylık arayla yılda iki defa yağlanan beşinci kalyona, ilk yağlamada 800 akçe tutarında 10 kantar zift, 1.500 akçe bedelinde 15 kantar katran, 3.240 akçe tutarında 6 kantar üstüğü, 13.200 akçe değerinde 10 kantar revgan yağı, 1.800 akçe değerinde 3 kantar zeytin yağı ve 600 akçe tutarında 1 kantar top fitili tedarik edildi. Kalyonun yılda iki defa yağlanmasının toplam masrafı 42.280 akçe olarak hesaplandı. Böylece beşinci kalyonun bütün masraflarının yekunu 2.133.958 akçeye tekabül etti. Beşinci kalyonla

²⁰⁰ D.BŞM.d, 40860, s. 2.

²⁰¹ D.BŞM.d, 40860, s. 3.

aynı mürettebat ve ihtiyaçları olan diğer beş mîrî kalyonun mürettebatının yıllık mevâcibine ve malzemelerinin ücretlerine toplamda 10.779.790 akçe ödendi.²⁰²

Netice itibariyle 1100 (1689) yılı itibariyle on mîrî kalyonda hizmet eden 3.356 neferin yıllık mevâciblerine ve kalyonların diğer ihtiyaçlarına toplamda 24.580.672 akçe harcandı. Bu yüksek meblağın bir kısmı farklı gelir kaynaklarından karşılandı. Mesela, Kıbrıs beylerbeyi ile Aydın ve Saruhan muhassılına, kalyonlardaki kapudan ve levendlerin ulufelerinin ödenmesi için uhdelerinde olan emvalden ve salyanelerden akçe göndermeleri emredildi.²⁰³ Ayrıca Mîrî Kalyonlar Kapudanı Memi Paşa ve Patrona Koca Hüseyin Bey'in mührü bulunan defterin sonundaki tahrirde, masrafları düşürmek için kalyonların her birinden 40 nefer olmak üzere toplamda 400 neferin ihraç edildiği de belirtildi. Kalyon kapudanları, aldıkları kararın kalyonların idaresinde bir sıkıntı oluşturmayaacağına inandıklarını ve gelecek savaşlarda her zamanki gibi en iyi şekilde hizmet edeceklerini de beyan etti.²⁰⁴

Tablo 17: Cemâziyelevvel 1099'da (Mart 1688) 10 mîrî kalyonun mürettebatı ve yevmiyeleri

Kalyonlar	Kapudane ve Patrona Kalyonları		Riyâle ve 4. Kalyon		5. Kalyon ve diğer 5 kalyon	
Personelin Görevi	Personel Sayısı	Toplam gündelik (akçe)	Personel Sayısı	Toplam Gündelik (akçe)	Personel Sayısı	Toplam Gündelik (akçe)
Kapudan	1	120	1	120	1	120
Gemi Ağası	1	30	1	30	1	30
Hoca	1	30	1	30	1	30
Odabaşı	2	60	2	60	1	30
Vekil-i Harç	1	30	1	30	1	30
Çavuş	1	30	1	30	1	30
Yelkenci	1	30	1	30	1	30
Vardiyan	1	30	1	30	1	30
Rüesâ-yı sütun	10	30	7	210	5	150
Sandal Reisi	1	30	1	30	1	30
Ser-topî	1	30	1	30	1	30
Kethüda-ı topî	1	30	1	30	1	30
Topçıyân	118	1.188	157	2.497	105	1.680
Aylakçıyân	100	1.800	100	1.800	80	1.440

²⁰² D.BŞM.d, 40860, s. 4-5.

²⁰³ 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 473.

²⁰⁴ D.BŞM.d, 40860, s. 5.

Saatçiyân	147	2.332	82	1.372	61	976
Sandalciyân	25	400	25	400	20	320
Kalafatçıyân	4	72	4	72	4	72
Marangozân	3	54	3	54	3	54
Toplam	418	7.300	393	6.858	289	5.112

Kaynak: D.BŞM.d, 40860, s. 2-5.

1101 (1690) yılında, iki sene önce olduğu gibi mîrî kalyonlar kapudâne, patrona, riyâle, dördüncü ve beşinci kalyonlar olarak tasnif edildikten sonra personellerinin görevleri, sayıları ve mevâcibleri açıklandı. Buna göre, kapudâne ve patrona kalyonlarındaki on sekiz farklı görevli ve toplamda 418 kişiye günlüğü 7.300 akçeden olmak üzere bir senelik mevâcibleri için 2.584.200 akçe ödendi. Altı ayda bir kereden senede iki defa yağlanan kapudâne ve patrona kalyonlarına, yine iki sene öncekiyle aynı miktarda ve tutarda zift, katran, üstüğü, revgan yağı, revgan-ı zeyt, top fitili verildi ve kalyonların iki defa yağlanmasına 57.440 akçe ödeme yapıldı. Kapudâne ve patrona kalyonunun mürettebatının mevâcibi ve masrafları 3.031.514 akçe olarak hesaplandı. Riyâle ve dördüncü kalyondaki 393 mürettebata ödenen yıllık 2.427.732 akçe mevâcib başta olmak üzere diğer masrafları ve bunların tutarları iki sene öncekiyle aynıydı. Beşinci kalyon ve onunla aynı sayıda mürettebat ve masrafı olan diğer beş mîrî kalyonun 289 neferine yıllık toplamda 1.809.648 akçe mevâcib ödendiği gibi diğer masrafları da iki sene önce belirlenen miktarda ve tutardaydı. Neticede, on mîrî kalyonda bulunan 3.356 denizcinin yıllık mevâcibleri ve kalyonların diğer ihtiyaçları için toplamda yine 24.580.672 akçe harcandı.²⁰⁵ Ayrıca mîrî kalyonlarındaki mürettebata bir yıllık 13.500 kantar peksimet verilirken, kalyonlardaki üserâya ve hizmetlilere tahsis edilen et ve melbusât ile birlikte bunların toplam masrafı 3.131.320 akçe olarak hesaplandı.²⁰⁶

26 Rebî'ülevvel 1101'de (7 Ocak 1690) on mîrî kalyonun levendlerinin henüz ödenmeyen 1100 yılı bir kıst mevâcibleri ile 1101 yılı bir kıst mevâcibleri için toplamda 174 kese İstanbul'da kesilen mîrî mangırdan tahsis edildi ve Kaymakam Ömer Paşa tarafından levendlere dağıtıldı.²⁰⁷ 13 Cemâziyelevvel 1101'de (22 Şubat 1690) 10 mîrî kalyonun levendlerinin 1101 recec mevâcibleri ve çorbalık bahaları

²⁰⁵ MAD.d, 7915, s. 16-18, 12 RA 1101 (24 Aralık 1689); Bostan, 17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire, s. 182.

²⁰⁶ MAD.d, 7915, s. 20-21.

²⁰⁷ İE.ML, 30/2864.

toplamda 45.903 kuruş tutarken, hazineden 15.951,5 kuruş ödenmesine ve 29.951,5 kuruşun da Darphâne-i Âmire’de kesilen mangırdan tamamlanmasına karar verildi.²⁰⁸ Daha sonra alınan yeni bir kararla levendlerin mevâcibi için gerekli olan 41.000 kuruşun yarısı Darphâne’de kesilen mangırlardan ve yarısı da İzmir baruthanesinden havale edildi.²⁰⁹ Kalyonlardaki 305 topçuya da 48.409 akçe mevâcib ödendi.²¹⁰

7 Receb 1102’de (6 Nisan 1691) on mîrî kalyonun mürettebatının mevâcibleri ve diğer ihtiyaçları için yapılan masrafların kaydı çıkarıldı. Önceki kayıtlardan farklı olarak kalyonlar bir patrona kalyonu, bir eski kapudâne, bir cedit kalyon, bir sagir kalyon ve altı kalyon olarak tasnif edildi. Ayrıca muhtemelen mürettebatı henüz hazır olmayan iki yeni kalyonun personel sayısı ve mevâcibleri de cedit kalyonla aynı sayıldı ve masrafları buna göre not edildi. Bu tarihlerde yapımı tamamlanan yeni kapudâne ve riyâle kalyonundan ise bahsedilmemişti. Defterdeki bilgilere göre, patrona kalyonundaki 26 farklı görevli ve 450 nefere günlük 7.950 akçe, üç ayda bir 703.575 akçe olmak üzere bir yılda toplamda 2.814.300 akçe mevâcib ödendi. Patrona kalyonundan farklı olarak ücretle tutulan 3 kalafatçı ve 1 cerrahın mevcut olduğu eski kapudâne kalyonunda çalışan 450 personele ise günlük 8.031, üç ayda bir 710.743 akçe olmak üzere yılda 2.842.972 akçe mevâcib verildi. Bir cedit kalyondaki 350 personele günlük 6.411 akçe verileceği belirtildi, fakat üç aylık ve yıllık mevâcibleri hesaplanmadı. Bunun yerine cedit kalyonla aynı sayıda personele sahip olan diğer yeni iki kalyonun toplamda 700 neferde oluşan mürettebatına günlük 12.822 akçe ve üç ayda bir 1.134.747 akçe olmak üzere yılda 4.528.988 akçe mevâcib verileceği not edildi. Bir sagir kalyonda 328 personelin bulunduğu bilgisi verilmesine rağmen, bunların mevâciblerine ödenen tutar paylaşılmadı. Sagir kalyonla aynı sayıda mürettebata sahip diğer altı kalyonun toplam 1.968 personeline günlük 36.534 akçe ve üç ayda bir 3.233.259 akçe olmak üzere yılda 12.933.036 akçe mevâcib ödeneceği açıklandı. Neticede, on mîrî kalyondaki toplam 3.568 nefere günlük 65.327 akçe ve üç ayda bir 5.786.324 akçe olmak üzere bir senede 23.129.296 akçe mevâcib ödeneceği hesaplandı. Donanmaya katılacak olan iki yeni kalyondaki 700 personelin senelik

²⁰⁸ İE.BH, 4/512, 1 ve 9. gömlek.

²⁰⁹ İE.BH, 5/416, 2. gömlek, s. 2; İE.BH, 4/368.

²¹⁰ AE.SSÜL.II, 15/1480, 9 CA 1101 (18 Şubat 1680).

4.528.988 akçe tutarındaki mevâcibi de eklendiğinde, on iki mîrî kalyonda hizmet eden 4.268 nefere bir senede toplamda 27.658.284 akçe mevâcib ödendi.²¹¹

Tablo 18: 7 Receb 1102’de (6 Nisan 1691) mîrî kalyonların personeli ve yevmiyeleri

Kalyonlar	Patrona Kalyonu		Cedid Kalyon		Sagır Kalyon	
Personelin Görevi	Personel Sayısı	Toplam gündelik (akçe)	Personel Sayısı	Toplam Gündelik (akçe)	Personel Sayısı	Toplam Gündelik (akçe)
Reis-i evvel	1	90	1	90	1	90
Reis-i sâni	1	60	1	60	1	60
Reis-i sâlis	1	50	1	50	1	50
Rüesâ-yı sütun	7	210	7	210	7	210
Ağa-yı levendât	1	40	1	35	1	35
Ser-oda	1	30	1	30	1	30
Hoca	1	30	1	30	1	30
Çavuş-ı levendât	1	30	1	30	1	30
Ser-topî	1	20	1	20	1	20
Kethüda-i topî	2	20	2	30	2	20
Ser-muhafızân-ı cebehâne	1	30	1	30	1	30
Kethüda-i cebehâne	1	20	1	20	1	20
Badbâni	1	60	1	60	1	60
Vardiyan	2	60	2	60	2	60
Reis-i sandal	1	30	1	30	1	30
Vekil-i harç	1	30	1	30	1	30
Çavuş-ı kandil	1	20	1	20	1	20
Anbâr-ı âb	1	25	1	25	1	25
İmam	1	20	1	20	1	20
Ser-dümenciyan	1	25	1	25	1	25
Kethüda-ı dümenciyan	1	20	1	20	1	20
Aylakçıyan	100	1.800	88	1.584	80	1.440
Topçuyân	180	2.880	120	1.960	105	1.680
Saatçıyan	110	1760	77	1.232	93	1.488
Sandalciyan	30	480	30	480	25	400
Varilci	1	25	1	25	1	25
Ücretli Kalafatçı	-	-	3	105	-	-
Ücretli Marangoz	-	-	2	70	-	-
Toplam	450	7.950	350	6.411	328	6.089

Kaynak: MAD.d, 7915, s. 24-26; D.BŞM, d.653, s. 2-3.

Cemâziyelâhır 1102’de (Mart 1691) on bir mîrî kalyon önceki senelerdeki gibi kapudâne, patrona, riyâle ve kapudanlarına göre isimlendirilen diğer kalyonlar olarak tasnif edildi. Kapudâne kalyonunda 418, patrona kalyonunda 439 ve riyâle kalyonunda

²¹¹ MAD.d, 7915, s. 24-26; D.BŞM.d, 653, s. 2-3, 6 N 1102 (3 Haziran 1691).

324 personelin bulunduğu açıklandı.²¹² Bu durum, Mîrî Kalyonlar Kapudanı Mezemorta Hüseyin Paşa'nın kalyonların mürettebat sayısında kapsamlı değişiklikler yaptığını gösterir. İlk dikkat çeken değişiklik, kalyon kapudanının yerine üç ayrı rütbede kalyon reislerinin görevlendirilmesidir. Kalyonların daha iyi idare edilmesine yönelik bir düzenleme olması muhtemelen bu değişikliğe benzer şekilde kalyonlardaki levendleri yönetmeleri için birer levend ağası ve levend çavuşu vazifelendirilmişti. Yine kalyonlardaki ateşli silahları denetlemeleri için cebehâne muhafızı ve kethüdası görevlendirilmişti. Kalyonların dümenlerinden sorumlu olmaları için baş dümenci ile dümenci kethüdası makamları ihdas edilmişti. Kalyon mürettebatına verilen sulardan ve su varillerinden sorumlu olmak üzere birer anbâr-ı âb ve varilci tayin edilmişti. Daha önce mevcut gruptan özellikle topçuların sayısında kayda değer bir artış yaşanmıştı. Mezemorta Hüseyin Paşa'nın topları ve topçuların sayısını arttırarak kalyonların savaş gücünü yükseltmeyi amaçladığı anlaşılmaktadır.

14 Şa'bân 1102'de (13 Mayıs 1691) Tersâne Emîni Mehmed Efendi, mîrî kalyonlardaki esirler için 200.200 akçe tutarında zahire, kalyonlara 337.960 akçe tutarında 320 kantar kandil yağı, kalyonların mürettebatı için 320.000 akçe değerinde zahire ve 460.000 akçe değerinde 500 kantar alât temin etti ve bütün masraflara toplamda 1.318.160 akçe ödedi.²¹³ Aynı tarihte kalyon neferleri için 64.497 akçe tutarında 53,5 kantar kurşun ayarlandı.²¹⁴ Ayrıca uzun yıllardır hizmette olan 9 mîrî kalyondaki toplamda 3.340 levendin altı yedi aylık peksimet ve çorbalık zahireleri tedarik edildi. Levendler ve dokuz kalyon kapudanı için yedi aylık olarak hesaplanan 8.148 kantar peksimetin 2.000 kantarı Galata'dan satın alınarak teslim edildi ve geri kalan miktarın Selanik'ten temin edilmesine karar verildi. Levendlerin altı aylık çorbalıkları için 7.389,5 kile pirinç²¹⁵, 3.294,5 kile mercimek ve 252,5 kantar zeytinyağı tedarik edildi. Levendlerin toplamda 171.720 akçe tutarındaki altı aylık et bedelleri İstanbul gümrüğü gelirlerinden karşılandı. Diğer gıdaların 1.008.660 akçe

²¹² D.BŞM.d, 636, s. 2-4.

²¹³ İE.BH, 4/373.

²¹⁴ MAD.d, 7915, s. 53.

²¹⁵ Gümrük Emîni Dilaver Ağa, Kalyon Nazırı Hüseyin Efendi'ye halihazırda hizmette olan 9 mîrî kalyondaki levendlerin çorbalığı için 7.389,5 kile pirinç teslim etmişti, bkz. İE.BH, 4/394, 15 Ş 1102 (14 Mayıs 1691).

bedeli ise merkez hazineden ödendi.²¹⁶ Patrona kalyonuna kapudan atanan Frenk Murad'a peksimet, zeytinyağı ve diğer malzemelerin masrafları için Darphâne'de kesilen mangırlardan 240.000 akçe verildi.²¹⁷

Sonraki sene atik ve cedid olarak tasnif edilen mîrî kalyonların mühimmat ve zahire ihtiyaçlarının karşılanması ve levendlerinin mevâciblerinin ödenmesi için bir defter hazırlandı. Buna göre, 8 Rebî'ülâhır 1103'te (29 Aralık 1691) mîrî kalyonlardaki 3.356 levendin 1103 yılı masar mevâcibine 4.289.100 akçe ve 3.240 levendin recec mevâcibine 4.697.015 akçe olmak üzere iki kıst mevâcib için toplamda 8.986.115 akçe ödeme yapıldı.²¹⁸ Osmanlı yöneticileri, mevâciblere verilen bu yüksek meblağları karşılayabilmek için yine farklı gelir kaynaklarından akçe topladı. Levendlerin masar mevâciblerinin bir kısmı için Biga sancağının 1103 yılı avâriz ve nüzul gelirlerinden 286.743 akçe Kalyon katibi İbrahim Efendi'ye gönderildi.²¹⁹ Levendlerin recec mevâcibleri için Kocaeli cizye gelirinden 6.250 kuruş²²⁰ ve Aydın ile Saruhan muhassallık malından 15.000 kuruş tahsil edildi.²²¹ Bunun dışında, 18 Rebî'ülevvel 1103'te (9 Aralık 1691) 10 mîrî kalyondaki 3.568 nefere ekmek ve et bedeli olarak 600.000 akçe verildi ve eksik kalan 400.000 akçenin İstanbul gümrük malından karşılanması uygun görüldü.²²² Daha sonra 12 mîrî kalyonun levendleri için toplamda 1.078.781 akçe tutan ekmek bedelinin 933.333 akçesi fırıncılara ödendi ve geri kalan 145.448 akçenin ödemesinin ileri bir tarihte yapılacağı belirtildi.²²³ Yine Mîrî Kalyonlar Kapudanı Hüseyin Paşa'dan kalyon ve kadırgalardaki neferler için geçen yıldan kalan 6.000 kantar peksimetle beraber 10.000 kantar peksimetin Selanik İskelesi'nden Gelibolu'ya nakledilmesiyle ilgilenmesi istendi.²²⁴

Sayıları değişkenlik gösteren levendlerin, zahire ve maaşlarına yüksek miktarda harcamalar yapılması sebebiyle Mîrî Kalyonlar Kapudanı Mezemorta Hüseyin Paşa bazı hususlarda uyarıldı. Kendisine 6 Cemâziyelâhır 1103'te (24 Şubat

²¹⁶ MAD.d, 7915, s. 28, 8 Ş 1102 (7 Mayıs 1691).

²¹⁷ İE.BH, 11/1023, 1 B 1102 (31 Mart 1691).

²¹⁸ MAD.d, 7915, s. 30.

²¹⁹ Doğan, 103 Numaralı Mühimme Defteri, s. 99.

²²⁰ Doğan, 103 Numaralı Mühimme Defteri, s. 114.

²²¹ Doğan, 103 Numaralı Mühimme Defteri, s. 111, 114; AE.SAMD.II, 9/883, s. 1.

²²² İE.ML, 35/3369; MAD.d, 7915, s. 30.

²²³ AE.SAMD.II, 3/284, 285, 23 L 1103 (8 Temmuz 1691).

²²⁴ İE.BH, 5/442, 28 R 1103 (18 Ocak 1692).

1692) yazılan hükümde, kalyonlarda çok fazla levendin bulunduğu temas edildi ve levendlerin “*zimmelerin zabt ve kayd itmek için ve nân ve peksimed ve çorbalıkların mevcûd olan neferâta göre hesâb idüp ziyâde hesâb eylememek üzere ve sa’îr levâzımların dahi tevzî’ eylediklerinde isrâf olmayub lüzûmu mertebe tahrîr eylemek için*” kalyonlardaki hocaların defterler hazırladıkları hatırlatıldı. Devlet tarafından atanan ve denetimci rolü üstlenen kalyon katipleri de kalyon hocalarının hazırladığı bu defterleri kullanıyordu. Ancak, tayinlerden ve azillerden kalyon kapudanları sorumlu olduğu için onların emri altında bulunan kalyon hocalarının hazırladığı bu defterlere güvenilemeyeceği ortaya çıkmıştı. Kalyon kapudanlarının yetkilerini kötüye kullanarak devlet malını zarara soktukları düşünülüyordu. Bu yüzden Mezemorta Hüseyin Paşa’ya bundan sonra kalyon hocalarını bizzat denetlemesi ve işinin ehli kişilerin bu makama atanmasını sağlaması emredildi. Kalyon hocalarının, levendlerin sayıları ve onlara verilen zahireler hakkında tuttuğu kayıtlara kapudanlar karışmayacak ve hocaların hazırladığı defterleri istenildiği zaman kalyon katiplerine teslim edeceklerdi.²²⁵ Hüseyin Paşa’ya başka bir hüküm daha yazılarak, kalyon kapudanları, zabıtları ve levendlerinin teftiş, tayin ve tanziminden sorumlu olduğu bildirildi.²²⁶ Böylece mîrî kalyonlar kaptanının aracılığıyla kalyonlardaki levendlerin tayin ve azillerinin sıkı takibe tutulması, mevâciblerine ve zahirelerine yapılan masrafların azaltılması ve bu meselede kalyon kapudanlarının usulsüzlüklerinin önüne geçilmesi hedeflenmişti.

63 zîra uzunluğunda ve 82 toplu kapudâne kalyonu ile 55 zirâ uzunluğunda riyâle kalyonu Şa‘bân 1103’te (Nisan-Mayıs 1693) donanmaya katıldı. Daha önce 500 olması planlanmasına rağmen kapudâne kalyonundaki personel sayısı 600’ye yükseltilmişti. 600 nefere günlük 10.587 akçe olmak üzere üç aylık 936.949 akçe ödeneceği hesaplandı. Riyâle kalyonundaki 500 personele ise günlük 8.904 akçeden üç aylık 788.004 akçe verilecekti.²²⁷ Kapudâne ve riyâle kalyonlarındaki levendler için 5.000 kantarı Selanik’ten ve 6.040 kantarı Tersâne’den olmak üzere 11.040 kantar peksimet tedarik edildi.²²⁸ Diğer taraftan, kapudâne ve riyâle kalyonlarında sırasıyla

²²⁵ C.BH, 131/6355.

²²⁶ A.DVNSMHM.d, 102/620, 715 Evâsıt-ı C 1103 (28 Şubat-9 Mart 1692).

²²⁷ MAD.d, 7915, s. 119.

²²⁸ MAD.d, 7915, s. 77.

250 ve 200 nefer topçu bulunuyordu. Topçular kalyonların en kalabalık grubunu oluştururken, donanmadaki diğer kalyonlara kıyasla yine bu iki kalyonda daha fazla sayıda aylakçı, saatçi ve sandalcı bulunuyordu. Kapudâne kalyonunda levend ağası, levend çavuşu, ser-topî ve kethüda-ı topîlerin günlük yevmiyeleri, patrona ve riyâle kalyonlarındaki aynı görevlilere kıyasla daha fazlaydı. Bu durum, kapudâne kalyonunda mürettebatın ve top sayının artmasına mukabil bunlarla ilgilenen personelin maaşına da zam yapıldığını gösteriyordu.

Tablo 19: Yeni kapudâne ve riyâle kalyonlarının mürettebatı ve yevmiyeleri

Kalyonlar	Yeni Kapudâne Kalyonu		Yeni Riyâle Kalyonu	
Personelin Görevi	Personel Sayısı	Toplam gündelik (akçe)	Personel Sayısı	Toplam Gündelik (akçe)
Reis-i evvel	1	90	1	90
Reis-i sâni	1	60	1	60
Reis-i sâlis	1	50	1	50
Rüesâ-yı sütun	7	210	7	210
Ağa-yı levendât	1	50	1	40
Ser-oda	1	35	1	35
Hoca	1	30	1	30
Çavuş-ı levendât	2	60	1	30
Ser-topî	1	60	1	60
Kethüda-i topî	2	60	2	60
Ser-muhafızân-ı cebehâne	1	30	1	30
Kethüda-ı cebehâne	1	20	1	20
Badbânî	1	60	1	60
Vardiyan	2	60	2	60
Reis-i sandal	1	30	1	30
Vekil-i harç	1	30	1	30
Çavuş-ı kandil	1	20	1	20
Anbâr-ı âb	1	25	1	25
İmam	1	20	1	20
Ser-dümenciyân	1	25	1	25
Kethüda-ı dümenciyân	1	20	1	20
Aylakçıyân	140	2.520	120	2.160
Topçuyân	250	4.000	200	3.200
Saatçıyân	132	2.112	110	1.760
Sandalcıyân	40	640	34	544
Varilci	1	25	1	25
Kalafatçı	3	105	3	105

Marangoz	4	140	3	105
Toplam	600	10.587	500	8.904

Kaynak: MAD.d, 7915, s. 119; Bostan, 17. *Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, s. 183.

22 Cemâziyelâhır 1104'te (28 Şubat 1693) mevcut on bir mîrî kalyona ek olarak yeni kapudâne ve riyâle kalyonlarıyla toplam sayısı on üçe ulaşan mîrî kalyonların levendlerinin mevâcibleri, çorbalıkları ve mühimmatlarının 1104 yılı masrafları "*ber-vech-i tahmîn*" üzere kaydedildi. Önceki sene on iki mîrî kalyondan birinin donanmadan çıkarıldığı anlaşılrken, bu tarihlerde Sinop'tan İstanbul'a gelen üç yeni kalyonun on bir kalyon arasında olup olmadığı ise belirtilmemişti. İlk hesaplamalara göre, on bir mîrî kalyondaki levendlere recec mevâcibi için 50.000 esedî kuruş ödenecekti. İki kalyonun daha eklenmesiyle on üç yükselen kalyonların levendlerine reşen ve lezez mevâcibleri için 70.943 esedî kuruştan toplamda 141.886 esedî kuruş verilecekti. Levendlere ekmek ücreti olarak 16.500 esedî kuruş harcama yapılacaktı. Yeni kalyonlardaki 100 marinara verilecek 3.000 esedî kuruş ve on üç kalyonun bazı ihtiyaçlarına harcanacak 1.035 kuruşla beraber toplamda 208.421 kuruş masraf kaydı çıkarılmıştı. Bunun yanında on üç kalyondaki 5.340 nefere 11.814 kile pirinç, 5.907 kile mercimek ve 4.021 kantar zeytinyağı temin edilecekti. Kalyonlardaki marinara ise 1.504,5 kile buğday ve 529 kantar zeytinyağı verilecekti. On üç kalyonda hizmet eden 1.965 topçu haricinde 3.415 levende 3.415 kıyye katran ve 1.707,5 kıyye kurşun teslim edilmesi de uygun görülmüştü. Öte yandan, kalyon levendlerinin üç kıst mevâcibine verilecek 208.000 esedî kuruşun on iki farklı gelir kaleminden karşılanacağı da belirtilmişti. Sonuç olarak on üç mîrî kalyonun 1104 yılında mevâcibleri, zahiresi ve mühimmatı için 280.421 kuruş masraf edilecekti.²²⁹ Kalyon levendlerinin mevâciblerinin ilk kayıttan daha fazla olmasının gerekçesi ise 1104 yılı recec, reşen ve lezez mevâciblerinin on üç kalyonda hizmet eden 5.430 levend üzerinden tekrar hesaplanmış olmasıdır. Buna yeni hesaba göre, 5.340 nefere günlük 96.509 akçeden recec mevâcibine 6.646.748 akçe, reşen mevâcibine 6.745.558 akçe ve lezez mevâcibine 7.431.046 akçe ödenecekti.²³⁰

1105 (1694) yılında yedi kalyonun eklenmesiyle mîrî kalyonların sayısı yirmiye çıktı. Sinop ve Çayağzı'nda inşa edilen kalyonlardan biri patrona kalyonu

²²⁹ MAD.d, 7915, s. 117-118.

²³⁰ MAD.d, 7915, s. 121.

yapıldı. Bu yeni patrona kalyonunda görev alan 550 levende günlük 9.768 akçe olmak üzere üç aylık 860.928 akçe mevâcib ödeneceği hesaplandı. 53,5 zirâ (40,55 metre) uzunluğa sahip 5 kalyondan dördünün her birinde 450 personelin hizmet etmesi uygun görüldü. Levendlere günlük 8.088 akçeden üç aylık 715.788 akçe mevâcib ödenecekti. Böylece dört kalyondaki toplam 1.800 nefere üç aylık 2.863.152 akçe mevâcib verilecekti. 53,5 zirâ (40,55 metre) uzunluğundaki beşinci kalyonda vazifeli 350 nefere günlük 6.450 akçe olmak üzere üç aylık mevâciblerine 570.825 akçe teslim edilecekti. Yedinci kalyonda ise 328 personel mevcuttu ve kendilerine günlüğü 6.086 akçeden üç aylık 538.611 akçe mevâcib ödenecekti. Neticede, donanmaya yeni katılan 7 kalyonda hizmet eden 3.068 personele günlük 54.616 akçe olmak üzere üç aylık 4.833.512 ve yıllık 19.334.064 akçe ödeme yapılacağı belirlenmişti.²³¹

Yirmi mîrî kalyonda hizmet eden levend, gemici, üsera, marinar ve kapudanların maaş, mühimmat ve zahire masrafları da hesaplandı. 10 Şa'bân 1105 tarihli (6 Nisan 1694) kayıta göre, mîrî kalyonlardaki levendlerin 1105 yılı recec mevâcibi ve ekmek bahası ile kapudanların et bedelleri için sekiz farklı gelir kaleminden toplanan 70.000 esedî kuruşluk masraf yapıldı.²³² 20-21 Ramazan 1105'te (15-16 Mayıs 1694) yapılan hesaplamalara göre, 20 mîrî kalyondaki levendlerin masar ve reşen mevâcibleri ile marinarların ödemelerine toplamda 141.480 esedî kuruş harlandı ve bu meblağ on üç farklı gelir kaleminden tahsil edildi.²³³ Lezez mevâcibiyle ilgili kayıta, yirmi kalyonda toplamda 8.368 levendin vazifeli olduğu ilk defa belirtildi. Günlüğü 151.125 akçe olmak üzere levendlerin lezez mevâcibine 13.374.652 akçe, yani 111.455 esedî kuruş ödendi.²³⁴

Maaşları dışında levend, kapudan ve diğer kalyon personeline 1105 (1694) yılında verilecek çorbalık ve mühimmat miktarı da açıklandı. Buna göre, 8.368 levende 12.959 esedî kuruş bedelle 185.142 kile pirinç, 9.657 esedî kuruş bedelle 185.147 kile mercimek ve 5.554 esedî kuruş bedelle 27,770,5 kıyye zeytin yağı temin

²³¹ MAD.d, 7915, s. 84, 10 Ş 1105 (6 Nisan 1694).

²³² MAD.d, 7915, s. 81.

²³³ MAD.d, 7915, s. 88; Örneğin levendlerin hicri 1105 yılı reşen mevâcibinin masrafları için Erzurum'daki kalelerde hizmet eden askerlerden toplanan bedeliye gelirlerinden 360.000 akçe ve Gümüşhane mukataa malından 400.000 akçe tahsil edilmmişti, bkz. AE.SAMD.II, 10/1020, 1024, 24 L 1105 (18 Haziran 1684).

²³⁴ MAD.d, 7915, s. 89.

edildi. Bu üç gıda için toplamda 27.770 esedî kuruş masraf edilirken, levendlere verilen 168.204 kantar peksimeti de İstanbul Gümrük Emni Ali Ağa gümrük gelirinden ayırdığı akçeyle satın aldı. Sayıları 1.000 olan gemici, üsera ve marinalara ise 663,5 esedî kuruş ödenerek, 3.318,5 kıyye zeytin yağı, 1.106 kuruş tutarında 1.106 kile mercimek ve 811 kuruş tutarında 1.106 kile buğday teslim edildi. Mîrî kalyonları yöneten yirmi kapudana da 387 kantar peksimet ve 254.880 akçe tutarında 21.640 kıyye et verildi.²³⁵

Kalyonlardaki 3.185 topçu haricinde 5.183 nefere 5.183 kıyye kurşun verildi ve kurşunun 1.099,5 esedî kuruşluk masrafını İstanbul Gümrük Emni Ali Ağa karşıladı.²³⁶ İstanbul Baruthânesi'nden bahsi geçen neferlere 2.591,5 kıyye siyah barut teslim edildi. Öte yandan, yirmi mîrî kalyon için İstanbul Baruthânesi'nden 500 kantar ve Gelibolu Baruthânesi'nden 1.750 kantar barut tedarik edilmesine karar verildi. Mezemorta Hüseyin Paşa, 13 Şevval 1105'te (7 Haziran 1694) İstanbul Baruthânesi'nden belirlenen miktarda barutu aldığını, fakat Gelibolu'dan sadece 300 kantar barutun geldiğini merkeze bildirdi.²³⁷

Koyunadaları Savaşları'ndan sonra levendlerin mevâcibi için farklı kaynaklardan akçe bulunma yoluna gidildi. İbrahim Hanzâdelerin kethüdası Ömer Kethüda'ndan 50 kise akçe ve Çalık Ahmed'den 50 kise akçe olmak üzere 100 kise akçe toplandı. Eski kaptanıderyanın kethüdası kalyon ocaklığı olan adalardan 40.000 esedî kuruş tahsil etmekle görevlendirildi.²³⁸ Ayrıca levend mevâcibleri ve derya beylerinin salyaneleri için Aydın muhassallığından 90.000 kuruş havale edildi.²³⁹

1106 (1695) yılında önceki senenin büyük bir kısmını seferde geçiren 20 kalyonun levendlerine 1106 yılı için verilen masar, recec, reşen ve lezez mevâciblerinin kaydı çıkarıldı. Buna göre, yirmi kalyondaki toplam 8.368 levende masar ve recec mevâcibleri için 20.143.169 akçe ödeme yapıldı. Reşen mevâcibleri için 10.145.055 akçe ve lezez mevâcibleri için 11.620.337 akçe harcandı. Böylece kalyon levendlerine bir senede 41.908.561 akçe ödendi. Kalyonlardaki 480 mîrî esir

²³⁵ MAD.d, 7915, s. 90-91.

²³⁶ Levendlere verilen kurşun miktarı ve masrafı için ayrıca bkz. AE.SAMD.II, 7/668.

²³⁷ MAD.d, 7915, s. 90, 92.

²³⁸ İE.BH, 5/436, vr. 1a.

²³⁹ Doğan, 103 Numaralı Mühimme Defteri, s. 316-317, 320.

için 314.550 akçe masraf edildi. Kalyon kapudanlarına ise sâlyâne bedeli olarak toplamda 2.393.000 akçe verildi. Levend, esir ve kapudanalara 1.339.840 akçe tutarında ekmek bahası ödenirken, diğer masraflarla birlikte kalyon ricaline bir senede toplam 46.840.671 akçe, yani 390.338 kuruş harcama yapıldı.²⁴⁰

Yirmi mîrî kalyonun 1107 yılı mevâcib ve diğer masrafları toplamda 220.858,5 kuruşa tekabül ediyordu.²⁴¹ Bunlar haricinde, Mısır'a gönderilen beş kalyonda mevcut 2.382 levendin 7.377.006 sağ akçe olarak hesaplanan masar ve recec mevâciblerinin, 1107 yılı Mısır irsaliyesinden tahsil edilmesine karar verildi. Ancak, iki kıst mevâciblerini alan levendlerin kaçma ihtimali düşünülerek, başkentten gelecek kalyon kâtibi ve kalyon halifesinin denetiminde ödemelerin yapılması uygun görüldü.²⁴² Kalyon levendlerinin mevâcib ve diğer masraflarına gereken meblağ Mısır eyaletinin gelirlerinden tahsil edilen 261.263,5 kuruştan karşılandı.²⁴³

Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa'nın tavsiyesi üzerine 1107 (1696) yılında Mısır'da tacirlerden satın alınan iki kalyonun mürettebatı ve mühimmatı ile ilgili hazırlanan defterde, bu büyüklükteki kalyonlarda 350 levendin görevlendirildiği ve levendlere günlüğü 6.450 akçeden bir kıst 570.825 akçe ve bir yılda 2.283.300 akçe mevâcib ödendiği açıklandı. Kalyon kapudanlarının 120.000 akçe tutarındaki sâlyâneleri ve diğer ihtiyaçlarıyla birlikte yıllık toplamda 2.412.900 akçe harcama yapıldığı belirtildi. Ayrıca her kapudana günlük 6 kıyye et, 4 kıyye peksimet ve 34 adet kandillerinin her biri için kırkar dirhem zeytinyağı temin edilirken, 350 neferin her birine günlük 25 kıyye peksimet, 50 dirhem pirinç, 50 dirhem mercimek ve 5,5 dirhem zeytinyağı veriliyordu. 30 üseranın her birine ise günlük 7,5 dirhem zeytinyağı,

²⁴⁰ **D.BŞM.TRE.d**, 14586, s. 4-5.

²⁴¹ Şevval 1106-Rebî'ülevvel 1107 (Mayıs-Kasım 1695) arasında mîrî kalyonların mühimmatı ile Trablusgarp kalyonlarının mühimmatına 194.642,5 kuruş harcama yapılmıştı, bkz. **D.BŞM.d**, 790, s. 8-9.

²⁴² **C.BH**, 222/10327, 1. gömlek, s. 1, 4 Cemâziyelâhır 1107 (10 Ocak 1696); Mısır valisine bu hususta gönderilen hüküm için bkz. **A.DVNSMHM.d**, 108/99, Evâhir-i CA 1107 (28 Aralık 1695-6 Ocak 1696).

²⁴³ Mısır Valisi İsmail Paşa'ya bahsi geçen meblağı donanma denize açılmadan önce levendlerin ödemelerini yapabilmek için Kaptanıderya Hüseyin Paşa'nın görevlendirdiği adama teslim etmesi emredilmişti, bkz. **A.DVNSMHM.d**, 108/704, Evâhir-i Ş 1107 (26 Mart-3 Nisan 1696).

50 dirhem mercimek, 50 dirhem buğday ve 25 kıyye peksimet teslim ediliyordu. Satın alınan yeni kalyonların mürettebatı bu minval üzere hazırlandı.²⁴⁴

1108 (1697) yılında denize indirilen Kapudâne-i Hümâyûn'da 1001 levend hizmet ediyordu ve levendlere 17.915 akçe yevmiye ödeniyordu.²⁴⁵ Aynı tarihlerde donanmaya katılan 90 toplu kalyon ve Mısırlı tacirlerden alınan iki kalyonla birlikte donanmadaki kalyon sayısı yirmi dörde yükseldi. Kalyonların 1108 yılı masrafları 424,104,5 esedî kuruş olarak hesaplandı. Yirmi dört kalyonda hizmet eden toplam 9.827 levendın masar mevâciblerine 14.807.688 akçe ve reşen ile lezez mevâcibine 29.537.880 akçe ödendi. 1108 yılı sâlyânelerini eksik alan on beş kalyon kapudanına ise 1.329.687 akçe verildi. Kalyonlarındaki leventler için her bir kalyon kapudanına 25.488 akçe bedel ve bazı eklemelerle birlikte toplamda kalyonlara 673.056 akçe et bahası teslim edildi. 9.827 levende 572.600 akçe değerinde 28.630 kıyye çorbalık zeytin yağı da temin edildi.²⁴⁶

Sayıları artan levendlerin peksimetlerini tedarik edilmesiyle ayrıca ilgilenildi. Donanmanın uğrak noktalarından Midilli ve Sakız'da 10.000 kantar peksimet pişirilmesine karar verilirken, peksimetler için gerekli 25.000 kıyye buğday İstanbul'da satın alındı. Buğdayların ücreti ve peksimetlerin hazırlanma bedeli için 15.833,5 kuruş ödeme yapıldı.²⁴⁷ Gelibolu'da ilk başta 20.000 kantar peksimet hazırlanması düşünüldü, fakat bölge reayasının bu miktarda peksimeti hazırlamayacağını bildirmesi üzerine miktar 3.000 kantar peksimete kadar düşürüldü.²⁴⁸ Ancak, levendlere yeterli peksimet verilemediği için bu defa Gelibolu yanında Tekfurdağı ve Sultaniye Kalesi'nde 20.000 kantar peksimetin pişirilmesine ve 10.000 kuruşluk masrafının Gelibolu ile Tekfurdağı'ndan cizye gelirlerinden karşılanmasına karar verildi.²⁴⁹ İnöz'de hazırlanan 3.000 kantar peksimet de gemilerle kalyonlara nakledildi.²⁵⁰ Kefe'den tedarik edilen 6.000 kantar peksimetin ise yarısı

²⁴⁴ C.BH, 57/2687, 14 ZA 1107 (15 Haziran 1696).

²⁴⁵ Bostan, 17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire, s. 183-184.

²⁴⁶ C.BH, 125/6044, s. 1; D.BŞM.TRE.d, 14570, s. 4.

²⁴⁷ İE.BH, 8/686, s. 1-2, 4 C 1108 (29 Aralık 1696).

²⁴⁸ İE.BH, 12/1035, 1 C 1108 (26 Aralık 1696); İE.BH, 7/593, 7 C 1108 (1 Ocak 1697).

²⁴⁹ İE.BH, 9/775, 7 Z 1108 (27 Haziran 1697).

²⁵⁰ C.BH, 166/7847, 8 ZA 1108 (29 Mayıs 1697).

Karadeniz donanmasına verilirken, yarısı da gemilerle Selanik veya Bozcaada'ya nakledildikten sonra kaptanıderyaya teslim edildi.²⁵¹

1109 (1698) yılında Venediklilerle savaşların sona ermesinin ardından eski ve iş göremez halde olan kalyonların çıkarılmasıyla Osmanlı donanmasındaki kalyon sayısı yirmiye düşü. 1110'da (1698-1699) mevcut yirmi kalyonun mürettebatı ve günlük yevmiyeleri hakkında bir çizelge oluşturuldu. Kalyon-ı Kapudâne-i Hümayûn-ı Cedîd Üç Ambar olarak tanıtılan 112 toplu kapudâne kalyonunda, 601 levend bulunurken her birine günlük 11.023 akçe yevmiye ödeniyordu. Kalyon-ı Riyâle-i Hacı Mehmed Kapudan'da hizmet eden 401 nefere günlük 7.600 akçe ve Kalyon-ı Patrona-ı Abdülfettah Kapudan'da 400 nefere de 7.600 akçe yevmiye veriliyordu. Dördüncü, beşinci ve altıncı kalyonlar olarak tasnif edilen üç kalyonun her birinde 350 levend mevcuttu ve levendlere günlük toplamda 6.396 akçe ödeniyordu. Yedinci, sekizinci, dokuzuncu, onuncu, on birinci, on ikinci, on üçüncü ve on dördüncü kalyonlarda 300 levend vazifeliydi ve levendlere toplamda 5.562 akçe ödeme yapılıyordu. On beşinci, on altıncı ve on yedinci kalyonlarda 250 nefer hizmet ediyordu ve 4.732 akçe yevmiye veriliyordu. Son olarak, on sekizinci, on dokuzuncu ve yirminci kalyonlarda görevli 200 levende 3.902 yevmiye ödeniyordu. Netice itibariyle yirmi mîrî kalyonda toplam 6.201 levend mevcuttu ve levendler 110.119 akçe yevmiye alıyordu.²⁵² Bu bilgiler savaşın sona ermesiyle kalyonlardaki levend sayısının azaltıldığını gösteriyordu.

Netice itibariyle, Osmanlılar inşa ettikleri kalyonlarda yeterli sayıda levend görevlendirdi ve masraflarını ciddi sıkıntılar yaşamadan karşılayabildi. Venedikliler ise kalyonlarda hizmet edecek levend bulmada ve levendlerin maaşlarını ödemedede dönem dönem büyük krizler yaşadı. Osmanlıların kalyonların mürettebatını oluşturmada ve ihtiyaçlarını karşılamada gösterdiği başarı seferlerin aksamamasını sağlarken, mücadelelerde rakiplerine üstünlük kurmasının da faktörlerinden biriydi. Zira Osmanlı kalyonlarındaki denizci ve cenkçi sayısı Venedik kalyonlarından her daim daha fazla oldu.

²⁵¹ YB.04, 3/90, 5 B 1107 (27 Ocak 1697).

²⁵² MAD.d, 463, s. 2-15.

7.5. Kalyonların Masrafları Nereden Karşılandı?

Kadırga ve diğer kürekli savaş gemilerine kıyasla kalyonların inşası, teçhizi ve bakımı daha masraflı oluyordu. Daha önce temas edildiği üzere, İngiliz ve Fransızlar 1690'lı yılların sonundan itibaren donanmanın masrafları devlet hazinesinin kaldırmayacağı bir seviyeye yükseldiği için kalyon inşasını azaltmış ve donanmadaki kalyon sayısını düşürmüştü. Osmanlılar ise kalyonların mürettebatının maaş ve diğer ihtiyaçlarını karşılarken olduğu gibi donanmanın ve kalyonların malzeme ve inşaa masraflarına kaynak bulabilmek için merkez hazineden temin edilen meblağlar haricinde imparatorluğun farklı bölgelerinden çeşitli vergi gelirlerini tahsis etti.

1093'te (1682) inşasına başlanılan on mîrî kalyonun mürettebatının ve mühimmatının masrafları 530 kise olarak hesaplanırken, bu meblağın 140 kiselik kısmının Mısırlızâde İbrahim ve Baba Hasan'ın ocaklık gelirlerinden ve geri kalanının hazineden karşılanmasına karar verildi. Baş-muhasebeci Mustafa Efendi de gelir-giderleri denetlemesi için kalyonlar nazırı tayin edildi.²⁵³ Hazîne-i Âmire'den yeni kalyonların ve mevcut kadırgaların masrafları için 5 Şevval 1093'de (7 Ekim 1682) 900.000 akçe²⁵⁴, 18 Şevval 1093'de (20 Ekim 1682) 600.000 akçe ve 21 Şevval 1093'te (23 Ekim 1682) 600.000 akçe olmak üzere toplamda 2.100.000 akçe Tersane Emini Ali Efendi'ye teslim edildi.²⁵⁵ 28 Rebî'ülevvel 1094'te (27 Mart 1683) yeni kalyonlara teslim edilecek topların masrafı için Hazine-i Âmire'den Tophâne-i Âmire'ye 1.546.693 akçe havale edildi.²⁵⁶ Venediklilere savaş başladığında ise donanmada mevcut kadırgaların kürekçi, aletçi ve levend ücretleri ile kumanya ve peksimet bahaları için hazineden toplamda 203 kese akçe harcandı.²⁵⁷

10 kalyonun yapımının tamamlanması üzerine, 27 Muharrem 1096'da (3 Ocak 1685) donanma gemilerinin mali bilançosuna dair detaylı bir rapor hazırlandı. IV. Mehmed'e sunulan bu raporda, "*müceddeden binâ olunan on kıt'a kalyonların işbu sene-i mübâreke de rûy-ı deryâyâ çıkınca iktizâ eden akçedir*" başlığı altında kalyonlara hazineden her sene harcanması planlanan paranın miktarı açıklandı. Buna

²⁵³ Silahdar, Târih, s. 790.

²⁵⁴ İE.BH, 4/330.

²⁵⁵ AE.SMMD.IV, 1/9.

²⁵⁶ İE.ML, 26/2472.

²⁵⁷ TSMA.d, 2710, s. 1.

göre, Mısırlızâde İbrahim Paşa ve Baba Hasan Bey'e verilen sancaklar mahsulü yanında kalyon masraflarına hazineden her sene 332 kese akçe ayrılacaktı. Safer 1096'ya (Ocak 1685) kadar kalyonların bütün gereksinimleri için Enderun Hazinesi, Taşra Hazinesi ve çeşitli emvâllerden verilen akçelerin dışında kalyon teknelerinin mühimmatının tekmili için hazineden 270 kese akçe daha ayarlandı. Kalyonların masraflarına hazineden toplamda 602 kese verilecekti. Bunun dışında kalyonlar için her sene gerekli olan mühimmatın fiyatı da ayrı ayrı hesaplandı.²⁵⁸

Kaptanıderya Musahib Mustafa Paşa'ya 9 Safer 1096'da (15 Ocak 1685) Edirne'de IV. Mehmed görüştüktan sonra iç hazineden kara ve deniz seferlerinin giderlerine ayrılan 1700 kese akçeden 700 kesesi Tersâne-i Âmire masraflarında ve yeni inşa edilen kalyonların ihtiyaçlarında harcanması için teslim edildi.²⁵⁹ Bu meblağ üç cepheye ordu gönderildiği bir dönemde sefer bütçesinin neredeyse üçte birinden fazlasının donanma ve kalyon giderlerine tahsis edildiğini gösterir.

1097 (1686) yılında donanma hazırlıkları kapsamında merkezî hazineden ve farklı gelir kalemlerinden yüksek meblağlar kalyon ve kadırgaların muhtelif ihtiyaçlarının masrafları için Tersâne-i Âmire bütçesine tahsis edildi. Kürekli gemiler ve kalyonların mühimmatının masraflarının ve derya beylerinin sâlyânelerinin eksik kısımlarının ödenmesi için Enderun Hazinesi'nden 4 milyon akçe havale edildi.²⁶⁰ Şehzade Mehmed Vakfı'na ait olan Cezire-i Marmara, Kapıdağı, Mihali ve Surh nahiyelerinin 220.160 akçe tutarındaki cizye ve avarız gelirleri donanma mühimmatının masraflarında harcandı.²⁶¹ Boyabad çiftliği ve Karaca mukataa malından 226.771 akçe de Tersane Emmini Ali Efendi'ye teslim edildi.²⁶² Hac sırasında vefat eden ve varisi olmayan Veznedar Ahmed Bey'in mîriye alınan akçesinin bir kısmı Tersâne Emmini Ali Efendi tarafından kalyon mürettebatının mevacibine

²⁵⁸ **TSM.A.d**, 2710, s. 1-2.

²⁵⁹ Defterdar Mehmed Paşa'ya göre, IV. Mehmed donanma masraflarında kullanılması için Enderun hazinesinden 1.400 kise akçe tahsis etmişti, bkz. **Zübde-i Vekayîat**, s. 195; Henüz donanma denizdeyken, 3 Şa'bân 1095'te (16 Temmuz 1684) Tersane Emmini Ali Efendi de Tersane'ye tahsis edilen gelir kalemlerinden toplamda 1.525.067 akçe toplamıştı, bkz. **İ.E.BH**, 4/318; Ali Efendi'ye 4 Safer 1096'da (10 Ocak 1695) donanma için satın alınan buğday ve peksimet masraflarına harcanmak üzere hazineden 5.000 esedi kuruş verilmişti, bkz. **İ.E.BH**, 2/183.

²⁶⁰ **İ.E.BH**, 1/59, 16 R 1097 (12 Mart 1686).

²⁶¹ **İ.E.EV**, 3/353, 14 b 1097 (6 Haziran 1686).

²⁶² **AE.SMMD.IV**, 43/4908, 7 Ş 1097 (29 Haziran 1686).

harcandıktan sonra geriye kalan 2.845,5 kuruş kadırgalardaki hod-girifte kürekçilerin mevacibine tahsis edildi.²⁶³ Keza Bolu'dan toplanan hod-girifte kürekçi bedeli için Bolu avarız gelirinden 230.576,5 akçe, Edirne'den toplanan kürekçilerin bedeli için Edirne avarız gelirinden 148.362,5 akçe ve Hüdavendigâr'dan toplananların bedeli için Hüdavendigâr avarız gelirinden 213.690,5 akçe toplandı.²⁶⁴ Tersâne Emini Ali Efendi gelirlerin bir kısmıyla 1096 ve 1097'de İzniçmid'den ocaklık olarak tersaneye gönderilen gemilik ve küreklik kerestelerin toplamda 715.000 akçe tutarındaki masrafını ödedi.²⁶⁵ Tersane-i Âmire kapudan, çavuş, reis, katip, kalafatçı ve diğer çalışanlarının 1097 masar ve recce mevacibleri için hazineden toplamda 1.843.970 akçe harcama yapıldı.²⁶⁶

Bu veriler 1097 (1686) yılı itibariyle merkezi hazinenin donanmanın artan masraflarını tek başına karşılayamadığını ve alternatif gelir kaynaklarına yöneldiğini göstermektedir. 1098 (1687) yılında donanma hazırlıkları sırasında Tersâne-i Âmire'nin masraflarının arttığı için farklı gelir kaynaklarından büyük miktarda akçe ayarlandı. “*Berây-ı izdiyâd-ı muhâsebe-i Tersâne*” diye bir açıklamanın eklendiği Şa'bân 1097 (Haziran-Temmuz 1686) tarihli bir kararla, içinde Rüstem Paşa ve Sultan Selim Han vakıfları da olmak üzere altı vakfın 1098 yılı gelirlerinin bir kısmı ve bazı sancakların 1097 ve 1098 yılı avarız ile mukataa gelirlerinden toplamda 967.432 akçe Tersâne ruznamçesine havale edildi.²⁶⁷ Yine “*1098 senesinde Tersâne-i Âmire mühimmâtı için Tersâne Emini Ali Efendi'ye bundan akdem emir ve defterleri verilen ocaklık ve izdiyâd ocaklıklardan mâadâ hâliyâ irsâl olunan emvâldir*” başlığı altında, Ankara²⁶⁸, Sultanönü, Canik, Karahisar-ı Sâhib ve birkaç sancağın daha 1098 yılı avâriz ve beldâran gelirlerinden toplamda 5.077.176 akçenin tahsil edildiği açıklandı.²⁶⁹ Ayrıca, 1093 yılında Kıbrıs nüzulü bedeli Tersâne'ye tahsis edilmesine

²⁶³ C.BH, 184/8651, 20 R 1097 (16 Mart 1686); Hod-girifte tabiri seferler sırasında bedeli karşılığında gönüllü kürekçi olanlar için kullanılıyordu. Detaylı bilgi için bkz. Bostan, 17. **Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, s. 204-208.

²⁶⁴ D.BŞM.TRE.d, 14576, s. 2, 24 C 1097 (18 Mayıs 1686).

²⁶⁵ C.BH, 62/2902, 4 RA 1097 (29 Ocak 1686).

²⁶⁶ İE.BH, 4/352.

²⁶⁷ D.BŞM.TRE.d, 14577, s. 7.

²⁶⁸ Ankara sancağının kadıları ve tahsildarlarına, hicri 1098 bedel-i beldarân gelirinden 100.000 akçeyi Tersâne'ye havale etmeleri için emir de gönderilmiştir, bkz. İE.ML, 21/2020, 25 R 1098 (10 Mart 1098).

²⁶⁹ İE.BH, 7/627; D.BŞM.TRE.d, 14577, s. 8.

rağmen, 2.600 kuruşun hâlâ verilmediği anlaşılnca, Kıbrıs kadısı ve mütesellimine baki kalan miktarı acilen Tersâne Emîni Ali Efendi'ye göndermeleri emredildi.²⁷⁰

Donanmanın masraflarını karşılamak için farklı gelir kalemlerinden toplanan bu akçelerin nelere harcandığına dair bazı kayıtlar da mevcuttur. Mesela, gemilerin yelkenlerinin ve tentelerinin hazırlanması için gerekli olan 5.000 adet kirpasın 519.700 akçe tutarındaki masrafının büyük bir kısmı Kastamonu ve Kilis'in nüzul ve avâriz bedellerinden gelen akçeyle ödendi ve geriye kalan 166.800 akçesi Tersâne'den karşılandı.²⁷¹ Yine bu gelirlerden, 28 Cemâziyelâhır 1098'te (10 Mayıs 1687) Akdeniz tarafında kesilen ham kerestenin ücretine 833 esedî kuruş, 1097'de İznikmid'den alınan kereste için 1.000 esedî kuruş, Kıbrıs'tan alınan 340 kantar peksimedîn borcuna 1.700 esedî kuruş ve başardalardan birinin kumanya bahasına 1.000 esedî kuruş ödeme yapıldı.²⁷²

1100 (1689) yılında da kalyonların masrafları için farklı kaynaklardan yüksek meblağlar tahsil edildi. Kalyonların o seneki masraflarının fazla olacağı tahmin edildiğinden kalafat ve yağlamalarını kalyon kapudanlarının kendi paralarıyla yaptırmaları uygun görüldü.²⁷³ Tersane Emîni Mustafa Efendi de kalyonlar için satın alınan alâtların ücretlerini ödemede sıkıntı yaşadığını II. Süleyman'a yazdığı bir tahrirde açıkça dile getirdi. Mustafa Efendi, 1 Şa'bân 1100'de (21 Mayıs 1689) kaleme aldığı bu tahrirde, on mîrî kalyona 500 kantar alât satın alındığını, fakat alâtın bir kantarına beş kuruş ödendiği için zorluk yaşadığını belirtti. Buna rağmen kendisine yardımcı olunmadı. Bunun üzerine âlâtlar için gereken 2.500 kuruşun büyük bir kısmını Kalyonlar Kapudânı Memî Paşa'nın akçelerinden temin etti ve geri kalan 1.000 kuruşu da kendisi bazı kaynaklardan ödedi.²⁷⁴

Tersâne-i Âmire ve Sinop'ta 1101 (1690) yılında inşasına başlanan sekiz kalyonun masraflarına harcanmak için farklı kaynaklardan yüksek meblağlar toplandı. 28 Cemâziyelevvel 1101'de (9 Mart 1690) Malatya sancağı beldâr bedelinden 8.000

²⁷⁰ AE.SMMD.IV, 8/808, 15 RA 1098 (29 Ocak 1687).

²⁷¹ D.BŞM.TRE.d, 14577, s. 4; Tersâne'ye kirpas tedarikinin detayları için bkz. Bostan, **17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, s. 154-162.

²⁷² D.BŞM.TRE.d, 14577, s. 9.

²⁷³ 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 362.

²⁷⁴ C.BH, 271/12515; Ömer Paşa, Kalaylıkoz Ahmed Paşa'nın isteğiyle Tersâne-i Âmire kethüdası tayin edilmişti, bkz. AE.SSÜL.II, 21/2193.

kuruş ve Hamidili sancağı beldâr bedelinden 11.890 kuruş olmak üzere toplamda 19.890 kuruş havale edildi.²⁷⁵ Aynı ay içinde Çayağzı'nda²⁷⁶ yapımına başlanan üç kalyonun masrafları için merkez hazineden 7.500 kuruş tahsis edilmişti.²⁷⁷ 27 Receb 1101'te (6 Mayıs 1690) yine bu üç kalyonun ihtiyaçlarında harcanmak üzere daha önce gönderilen 15 keseden sonra sabık hazine muhasebecisi Sarı Mehmed'in İstanbul'da el konulan 35 kese akçesinden temin edilen kuruş havale edildi.²⁷⁸ 8 Şevval 1101'te (15 Temmuz 1690) Tersâne ve Çayağzı'nda inşa edilen kalyonlar için hâlâ büyük miktarda paraya ihtiyaç duyulduğu belirtilerek sabık Anadolu muhasebecisinden 17.000 kuruş Tersâne Emini Mehmed Efendi'ye gönderildi.²⁷⁹ Aynı ayda Vezir Ahmed Paşa'nın zimmetinden alınan 30.000 kuruş da kalyon masrafları için yine Mehmed Efendi'ye teslim edildi.²⁸⁰ Yüksek ihtimalle yeni kalyonların inşası ve Tersâne giderlerinin masraflarının artmasıyla bağlantılı olarak 1101 yılında ocaklık kürekçi alınan 16 livadan kürekçi yerine 19.276.021 akçe bedel toplandı.²⁸¹ Benzer şekilde Pınarhisar'dan Tersâne'ye ocaklık olarak her yıl verilen 1.000 kürek yerine 120.000 akçe kürek bedeli alındı.²⁸²

Yeni inşa edilen kalyonların masraflarına, merkez hazinenin yükünün hafifletmek için muhtelif kaynaklardan tahsis edilen kuruş ve akçelerin hangi harcamalarda kullanıldığına dair bilgiler de paylaşılmıştı. Mesela, 25 Şa'bân 1101'de (3 Haziran 1690) Tersâne'de yapımı devam eden iki kalyon ve Sinop ile Çayağzı'nda inşa edilen altı kalyon olmak üzere toplamda sekiz yeni kalyon için Tatarpazarı, Samakov ve Etrebolu'dan 4.000 kantar demir tedarik edilmesine karar verildi. Demirin toplam ücreti ile Tekirdağ'a kadar nakil ücreti Sofya etrafında olan kazalardaki cizye ve mukataaların 1101 yılı gelirlerinden karşılandı.²⁸³ Bunun yanında o sene seferden dönen dokuz mîrî kalyon ile yanan kalyonla birlikte sayısı üçe çıkarılan inşa halindeki

²⁷⁵ İE.BH, 4/512, 6 ve 7. gömlek.

²⁷⁶ Sinop tersanesi ve iskelelerinde gerçekleştirilen gemi inşalarının detayları için bkz. Mehmet Ali Ünal, "XVI.-XVIII. Yüzyıllarda Sinop Tersanesi", XIV. Türk Tarih Kongresi, Ankara 9-13 Eylül 2002: Kongreye Sunulan Bildiriler, II. Cilt – II. Kısım, TTK Yayınları, Ankara 2005, s. 911-958.

²⁷⁷ İE.BH, 4/512, 14. gömlek, 16 C 1101 (27 Mart 1690).

²⁷⁸ İE.BH, 4/512, 24 ve 25. gömlek.

²⁷⁹ İE.BH, 4/375.

²⁸⁰ İE.BH, 5/416, 2. gömlek, s. 1, 16 L 1101 (23 Temmuz 1690).

²⁸¹ Bostan, 17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire, s. 222.

²⁸² Bostan, 17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire, s. 149-150.

²⁸³ İE.BH, 5/406; BOA, İE.BH, 4/389, 3. Gömlek; MAD.d, 7915, s. 48.

kalyonların masrafları için muhtelif gelirlerden toplamda 1.100.000 akçe Tersâne Emîni Mehmed Efendi'ye havale edildi.²⁸⁴

1102 (1691) yılında on beş kalyonun inşasına başlandı. Yeni kalyonların kereste masraflarında kullanılmak için eski Mısır valisi Ahmed Paşa'nın bakaya akçesinden ve kethüdası Mahmud Ağa'nın zimmetinden 61.000 kuruş tahsil edildi.²⁸⁵ Kaymakam Mehmed Paşa, kalyon kerestelerinin bedelleriyle alakalı II. Ahmed'e yazdığı arzda, kereste ücretlerinin Mısır valisi ve kethüdasından gelen 61.000 kuruştan ödeneceğini belirttikten sonra ödemelerin detaylarını açıkladı. Balıkağa'da yapılacak altı kalyonun kerestelerinin kesilmesiyle görevlendirilen Mustafa Ağa'ya 24.400 kuruş teslim etti. Ereğli'de yapılacak üç kalyonun kerestesini temin etmekten sorumlu Kara Mustafa Kapudan'a 12.200 kuruş, Varna'da inşa edilecek üç kalyonun kerestelerinin tedarikiyle vazifelendirilen Ali Kapudan'a 12.200 kuruş ve Kamçı-suyu'nda yapılacak 3 kalyonun kerestelerinin kesiminden sorumlu Receb Kapudan'a 12.200 kuruş olmak üzere 61.000 kuruş kereste harcamalarında kullanıldı.²⁸⁶ Diğer taraftan Mısır valisine yeni kalyonlar için gerekli, bir topu 1.110 dirhem ağırlığında olan 1.500 adet, bir topu 800 dirhem ağırlığında olan 2.000 adet ve bir topu 650 dirhem ağırlığında olan 1.500 adet yelken bezi olmak üzere toplamda 5.000 adet yelken bezini işletip İstanbul'a göndermesi ve masraflarını Mısır hazinesinden karşılaması emredildi.²⁸⁷ Sinop ve Çayağzı'nda yapımı süren altı kalyonun kendir ve diğer malzemelerin masrafları için de Tokat voyvodalık malından 11.500 kuruş ve Sivas, Arapkir, Divriği cizye gelirlerinden 11.500 kuruş tahsil edildi.²⁸⁸

Sinop Tersanesi Kalyon Nazırı Elhac Mustafa Ağa'nın talebi üzerine 3 Receb 1104'te (10 Mart 1693) Sinop'tan İstanbul'a gönderilen üç kalyon ile Çayağzı'nda bulunan üç kalyonun eksiklerini tamamlamak için Mardin mukataası gelirlerinden 8.000 kuruş havale edildi.²⁸⁹ Sivas cizye gelirleri de Çayağzı'ndaki kalyonların

²⁸⁴ İE.BH, 5/402, 9 M 1102 (13 Ekim 1690).

²⁸⁵ AE.SAMD.II, 20/2115, 19 ZA 1102 (14 Ağustos 1691).

²⁸⁶ İE.BH, 5/446.

²⁸⁷ A.DVNSMHM.d, 102/253, Evâhir-i M 1103 (14-23 Ekim 1691); Kalyonlarda kullanılan yelken bezlerinin çeşit, miktar ve tedariki hakkında bkz. Aydın, **Sultanın Kalyonları**, s. 151-158.

²⁸⁸ İE.BH, 5/444; Kendir tedariki için farklı memurlara birçok hüküm de yazılmıştı, bkz. Doğan, **103 Numaralı Mühimme Defteri**, s. 102, 110.

²⁸⁹ YB.04, 3/67.

masraflarında kullanması için Mustafa Ağa'ya teslim edildi.²⁹⁰ 17 Rebî'ülevvel-10 Rebî'ülâhır 1104 (26 Kasım-19 Aralık 1692) Tophâne-i Âmire'de dökülen 140 adet topun masrafları için hicri 1103 yılı İstanbul gümrük gelirlerinden 800.000 akçe tahsil edildi.²⁹¹ Keza 1103 yılı mensuhât zeamet ve timar gelirlerinden toplanan 800.000 akçe kalyonlar için yapılan topların masraflarına harcandı.²⁹²

1105 (1694) yılında donanmaya katılan yedi yeni kalyonun mühimmatının masraflarında ve atik kalyonların bazı ihtiyaçlarında kullanılmak üzere 11 Cemâziyelevvel 1105'te (8 Ocak 1694) Halep, Şam ve Hüdavendigar'ın muhtelif gelirlerinden toplamda 71.333 esedî kuruş havale edildi.²⁹³ Yine 7 kalyonda kusurlu topların tamirinde kullanılacak demirlerin masrafı için 1105 yılı İzmir cizye gelirinden 2.000 kuruş tahsil edildi.²⁹⁴ Ayrıca yedi yeni kalyon ve dört atik kalyonun çeşitli mühimmatlarının harcamaları için merkez hazineden de 92.000 akçe alındı.²⁹⁵ Mirî kalyonlar dışında Rodos'ta kışlayan Cezayirli Ömer Kapudan'a ait kalyon için 500 kuruş değerinde çeşitli keresteler, 1.155 esedî kuruş değerinde 140 kantar demir, 750 esedî kuruş tutarında 100 kantar tel kendir ve 150 esedî kuruş tutarında 100 adet yelken bezi verildi ve 2.555 esedî kuruşluk masraf Sakız sancağı gelirlerinden karşılandı.²⁹⁶

1107 (1696) yılında Çayağzı'nda 2 kalyonun inşa edilmesine karar verildiğinde Samakov, Tatarpazarı, Sofa ve Filibe'den 3.000 kantar demir alındı ve demirlerin Sinop'a nakli için ayarlanan gemilerin masrafları Ahyolu cizye malından karşılandı.²⁹⁷ Mayrolzâde Hacı Hüseyin Kapudan'ın kesmesine ve nakline memur olduğu sütun ve serenlerinin ücretleri de Canik livasının 1106 sürsat bedellerinden ayrılan 3.000 kuruşla ödendi.²⁹⁸ Keza kalyonların toplamda 49.500 kuruş olan bir kısım masraflarının 7.500 kuruşu Hazine-i Âmire'den tahsil edilirken²⁹⁹, 10.000 kuruş Gümüşhane ve Hemşin kazalarının irsaliyesinden³⁰⁰, 20.000 kuruş Sivas ile Amasya

²⁹⁰ A.DVNSMHM.d, 103/230, Evâsıt-ı Ş 1104 (17-26 Nisan 1693).

²⁹¹ İE.BH, 13/1153.

²⁹² C.BH, 24/11313, 14 R 1104 (23 Aralık 1692).

²⁹³ C.BH, 246/11387.

²⁹⁴ İE.BH, 5/423, 12 B 1105 (9 Mart 1694).

²⁹⁵ MAD.d, 7915, s. 81.

²⁹⁶ C.BH, 223/10361, 11 C 1105 (7 Şubat 1694); MAD.d, 7915, s. 120.

²⁹⁷ Bostan, 17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire, s. 123; İE.BH, 7/648, 19 N 1107 (22 Nisan 1696).

²⁹⁸ AE.SMST.II, 64/6687, 13 CA 1107 (20 Aralık 1695).

²⁹⁹ İE.BH, 6/558, 1. gömlek, 16 Ş 1107 (21 Mart 1696).

³⁰⁰ İE.BH, 8/684, 1 N 1107 (4 Nisan 1696).

cizye gelirlerinden³⁰¹ ve geri kalan miktar da başka gelir kaynaklarından havale edildi.³⁰² Sipariş edilen yelken bezi, sancak topu, makara ve diğer malzemelerin ücretleri için merhum Şevki Mehmed Efendi'nin malından 10.000 kuruş ve hazineden 5.000 kuruş teslim alındı.³⁰³ Diğer taraftan, mevcut kalyonların bakım masrafları için İstanbul cizye gelirlerinden 21.000 kuruş³⁰⁴ ve Beypazarı mukataasından 5.000 kuruş Tersâne Emîni Yusuf Efendi'ye gönderildi.³⁰⁵

Osmanlı merkezî idaresi, 1107 (1696) yılında yirmi mîrî kalyondaki levendlerin 46.840.671 akçe, yani 390.338 kuruş masrafları ve kalyonların diğer ihtiyacının giderlerini yine bir kısmını hazineden ve diğer kısmını farklı gelir kaynaklarından karşıladı. Toplam ücretin 17.534.040 akçelik, yani 146.117 kuruşluk kısmını Hazine-i Âmire verirken, geri kalan kısmını kalyon ocaklıklığı olarak belirlenen 16 farklı kalemin 1106 ve 1107 yılı gelirlerinden elde edilen 39.458.820 akçe, yani 328.823,5 kuruştan tahsil edildi (Tablo 20).³⁰⁶

Tablo 20: 20 mîrî kalyonun masrafları için kalyon ocaklıklarından H. 1106 ve 1107 yıllarında tahsil edilen meblağlar

Kalyon Ocaklıkları	Meblağ
H. 1106 Kıbrıs cizye, bedel-i nüzul ve mukataa geliri	89.000 kuruş
H. 1106 Sakız ve Kıbrıs cizye geliri	42.500 kuruş
H. 1106 Aydın ve Saruhan muhassılık geliri	16.500 kuruş
H.1106 Hüdavendigar mukataa malı	30.000 kuruş
H.1106 İstanbul gümrük malı	15.000 kuruş
H.1106 İzmir gümrük malı	10.000 kuruş
H. 1107 Sığla ve İzmir cizye geliri	10.000 kuruş
H. 1107 Hüdavendigar mukataa malı	41.000 kuruş
H. 1107 İstanköy cizye geliri	5.345,5 kuruş

³⁰¹ İE.BH, 9/762, 1 N 1107 (4 Nisan 1696).

³⁰² Bostan, 17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire, s. 18.

³⁰³ İE.BH, 6/538, 20 CA 1108 (15 Aralık 1696); İE.BH, 8/685, 4 C 1108 (29 Aralık 1696).

³⁰⁴ Meblağın bir kısmı da yeniçerilerin et bahalarına harcanmıştı bkz. AE.SMST.II, 67/7097, 7 ZA 1107 (8 Haziran 1696).

³⁰⁵ Bu kuruşların da bir kısmı yeniçerilerin et bahalarında kullanılmıştı, bkz. İE.BH, 8/727, 8 Z 1107 (9 Temmuz 1696).

³⁰⁶ D.BŞM.TRE.d, 14586, s. 2-3.

H. 1107 Sisam cizye geliri	4.356,5 kuruş
H. 1107 Rodos cizye geliri	12.000 kuruş
H. 1107 Semadirek cizye geliri	1.000 kuruş
H. 1107 Midilli cizye geliri	17.596 kuruş
H. 1107 Limni ve Bozbaba cizye geliri	4.510 kuruş
TOPLAM	328.823,5 kuruş (39.458.820 akçe)

Kaynak: D.BŞM.TRE.d, 14586, s. 2-3.

Tophâne-i Âmire’de 15 Muharrem-6 Rebî‘ülevvel 1107 (26 Ağustos-24 Ekim 1695) arasında dökülen 53 topun 3.356.880 akçe tutarındaki masrafları Sivas eyaleti ve Kütahya livasının avarız ve nüzul bedellerinden karşılandı.³⁰⁷ 16 Rebî‘ülâhır-2 Ramazan 1107 (24 Kasım 1695-5 Nisan 1696) arasında dökülen 115 adet top ile 30 adet saçma ve 62 adet eynek toplarının 9.506.620 akçelik masrafının 7.496.560 akçelik kısmı on üç farklı gelir kaleminden ve geri kalan kısmı Hazîne-i Âmire’den ödendi.³⁰⁸ Öte yandan, o sene kalyonlar için ihtiyaten 10 gabya ve 5 mayıstra sereni satın alınmıştı. Gabyaların 7.924 akçe ve mayıstraların 28.000 akçe tutarındaki bedelleri Hazîne-i Amire’den karşılandı.³⁰⁹ Mîrî kalyonlar haricinde Tunus’tan İstanbul’a gelen kalyonlara 6 adet lenger, 2 adet mayıstra sereni, 1 adet tirinkete sereni, 1 adet civadora sereni, 1 adet mancana sereni, 1 adet gabya sereni ve diğer mühimmatları Tersâne’den tedarik edilmişti. Bu malzemelerin 4.500 kuruş tutarındaki masrafları ise 1108 yılı İstanbul cizye gelirleriyle ödendi.³¹⁰

Buraya kadar paylaşılan bilgiler, Osmanlıların imparatorluğun geniş gelir kaynaklarından yararlanarak ve kalyon ocaklıkları ihdas ederek, kalyonların inşa ve donanım masraflarını karşılayabildiğini ortaya koyar. Bu sayede Osmanlılar, 1093-1110 (1682-1698) yılları arasında genel olarak kalyonların ihtiyaçlarını seferlerden önce tamamlayabildi ve tam teçhizatlı kalyonlarla denize açılabilirdi. İmparatorluğun sunduğu maddi imkanlar sayesinde kalyonların hazırlanmasında rakipleri gibi ciddi

³⁰⁷ D.BŞM.TPH.d, 18607, s. 2.

³⁰⁸ KK.d, 5654, s. 4, 31; Bostan, 17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire, s. 176.

³⁰⁹ İE.BH, 10/870, 27 L 1107 (30 Mayıs 1696); Bostan, 17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire, s. 120; Mîrî kalyonların sütun ve serenlerinin giderlerinin bir kısmı da Tırhala ve Yenişehir cizye gelirlerinden tahsil edilen 951,5 kuruştan karşılanmıştı bkz. AE.SMST.II, 28/2737, 13 CA 1107 (20 Aralık 1695).

³¹⁰ AE.SMST.II, 64/6701, 10 L 1107 (13 Mayıs 1696); İE.BH, 9/797, 13 ZA 1107 (14 Haziran 1696).

aksamalar ve gecikmeler yaşamadı. Donanmayı her sene ihtiyaçlarını tamamlayarak sefere göndermeyi başardı.

7.6. Osmanlı Donanmasının İdaresinde Değişim ve Kalyon Faktörü

Osmanlı donanmasının idaresinden sorumlu kaptanıderyaların tayinlerinde makama aday isimlerin kökenleri, siyasi bağlantıları, denizcilik tecrübeleri ve askeri faaliyetleri göz önüne alınırdı. Ancak her dönem için belirtilen şartlardan bazıları diğerlerinden daha fazla öne çıkmıştı. Özellikle 17. yüzyılın başlarından itibaren Akdeniz’de devletlerarası siyasi ve askeri mücadelelerinin azalmasıyla birlikte kaptanıderyalık makamı, çeşitli zümreler arasındaki siyasi rekabetin etkisi altında kaldı. Bu durum Osmanlı donanmasının yönetimini ve askeri mücadelelerin sonuçlarını da doğrudan etkiledi. Girit seferleri sırasında kaptanıderyalık makamı siyasi çekişmeler ile askeri ihtiyaçlar arasında bir bocalama devri yaşadı.³¹¹ 1095 (1684) yılında Venediklilerle savaşlar yeniden başladıktan sonra kaptanıderya atamalarında önceki yıllardan kalma temayüller bir süre daha etkisini gösterdi. Bu durum mîrî savaş kalyonlarının donanmaya ağırlığını koymasını takip eden süreçte değişti. 1106 (1695) yılından itibaren kaptanıderyaların tayinlerinde siyasetin tesiri sona ererken, kalyonları idare etme becerisi ve derya ahvaline vakıf olma atmalarda esas kriterler olarak benimsendi.

Sadrazam Kara Mustafa Paşa, seleflerinin yıllar içinde edindikleri iktidar ve yetki gücünü de tevarüs etmesinin sayesinde devlet kadrolarını kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirme imkânı buldu. Dönemin Avusturyalı elçisinin raporuna yansıyan önemli bir detaya göre, Mustafa Paşa bilhassa Avusturya’ya karşı düzenlemek istediği sefer kapsamında Fazıl Ahmed Paşa ile yakınlığı olan yüksek rütbeli devlet adamlarını tasfiye etmeyi planlamıştı.³¹² Kendi iktidarına ve hedeflerine ayak uyduracak isimlerle çalışmayı tercih eden sadrazam, kaptanıderyalık makamını siyasi ajandasının bir aracı haline getirdi.

³¹¹ Mehmet Yaşar Ertay, “17. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Donanmasının Yönetim Sorunu: Kaptan-ı Deryalık Galesi”, *Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu 26-29 Eylül 2013, Türk Denizcilik Tarihi, VI. cilt*, TTK Yayınları, Ankara 2014, s. 195-220.

³¹² Yasir Yılmaz, *The Road to Vienna: Habsburg and Ottoman Statecraft during the Time of Grand Vizier Kara Mustafa Paşa (1676-1683)*, Purdue University, Phd Thesis, 2015, s. 89-141, 165-191.

Sadrazam Kara Mustafa Paşa, Köse Ali Paşa'nın vefat etmesi üzerine Seydizâde Mehmed Paşa'nın kaptanıderya tayin edilmesini sağladı (Rebî'ülevvel 1087/Mayıs 1676). Mehmed Paşa, eski kaptanıderya Seydi Ahmed Paşa'nın oğluydu. Bizzat Köprülü Mehmed Paşa, Seydi Ahmed Paşa'nın katledilmesinde doğrudan azmettirici olmuştu, fakat onun oğlunu uzun yıllar Köprülü ailesine yakın tutmuştu.³¹³ Sadrazamın onu tercih etmesinde yüksek ihtimalle ailesine olan yakınlığı belirleyici oldu. Seydizâde Mehmed Paşa, donanmayla iki deniz seferi düzenledi ve ikinci seferinde başarısız olunca azledildi. Bunun üzerine Sadrazam Mustafa Paşa, kendi kapısında yetişen Kara İbrahim Paşa'yı kaptanıderya tayin etti (Ramazan 1088/Kasım 1677). Aslında İbrahim Paşa'yı IV. Mehmed ile yakın bir ilişki kurarak iktidarına rakip olmasından dolayı için kaptanıderya atanmasını sağladı.³¹⁴ Sadrazamın amacı onu başkentte uzak tutmaktı. Ancak Paul Rycaut'ın vurguladığı üzere, Mustafa Paşa'nın İbrahim Paşa'yı sadrazamlıktan sonra en büyük ikinci makam olan kaptanıderyalığa ataması onun itibarını azaltmak yerine yükseltti. Bunu fark eden sadrazam, İbrahim Paşa'nın bir yıl sonra kaptanıderyalıktan azletti.³¹⁵

Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın kaptanıderyalık için bir sonraki tercihi Kaplan Mustafa Paşa oldu. Sadrazamın Kaplan Paşa'nın kaptanıderya olmasını istemesinin sebebi eski başarıları ve tecrübeleri değil iktidarına rakip olma çekincesiydi. Çehrin kuşatmasında hatalar yapan Kaplan Paşa'yı sefer sonunda azlederek İstanbul'a gönderdi ve Kara İbrahim Paşa yerine kaptanıderya tayin etti.³¹⁶ 1090 (1679) yılında donanmayla Karadeniz'e sefer çıkan Kaplan Paşa'nın İstanbul'a döndükten sonra sadrazam ile ilişkisi bozuldu. Sadrazamın, IV. Mehmed kendisine danışmadan Kaplan Paşa'ya kaptanıderyalık yanında kubbealtı veziri yaptığı için Divan'dan ayrılmaya cesaret edemediği iddia edilmişti.³¹⁷ Bu duruma rağmen Sadrazam Mustafa Paşa, onun azledilmesi için bir girişimde bulunmadı. Kaplan Paşa da sadrazamla çatışmak yerine donanma işleriyle meşgul oldu. Bu dönemde, Tersâne-i Âmire personelinin yoklamasını yaptı³¹⁸ ve birçok derya beyinin hizmetleri

³¹³ Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, s. 149.

³¹⁴ Abdülkadir Özcan, "Kara İbrâhim Paşa", *DİA*, c. 21, İstanbul 2000, s. 329.

³¹⁵ Rycaut, *The history of the Turks, 1679*, s. 5; Özcan, "Kara İbrâhim Paşa", s. 329.

³¹⁶ *Silahdar, Târih*, s. 709-717, 733, 752, 757, 762; *Zübde-i Vekayiât*, s. 107, 116.

³¹⁷ *Recueil des Gazettes, Novvels Ordinaires et Extraordinaires*, Paris 1679, s. 153.

³¹⁸ *MAD.d*, 6028.

karşılığında mansıp kazanmasını sağladı.³¹⁹ IV. Mehmed ise hizmetleri karşılığında kendisini taltif etmişti.³²⁰ 1091 (1680) yılında donanmanın başında Akdeniz’e bir sefer daha düzenleyen Kaplan Paşa, seferin sonunda İzmir’de vefat etmişti (Aralık 1680).

Paul Rycaut, Kaplan Mustafa Paşa’nın ölümünün ardından Sadrazam Kara Mustafa Paşa’nın kendi adamlarından olan Silahdar Bozoklu Mustafa Paşa’yı kaptanıderya atadığını ve bu sayede rakip hizip karşısında güç kazandığını belirtmişti.³²¹ Venedik Balyosu Pietro Civrano ise Bozoklu Mustafa Paşa’nın donanma meselelerine tamamıyla yabancı olduğunu ve bu yüzden tersane kethüdasının yardımına muhtaç kaldığını ifade etmişti.³²² Kaptanıderyalığı döneminde Fransızların Sakız baskınına şahit olan Bozoklu Mustafa Paşa, bu olayın akabinde ikinci defa savaş kalyonuna inşa edilmesine karar verildiğinde, yeni kalyonların yapımına nezaret etti.³²³

Bozoklu Mustafa Paşa’nın kaptanıderyalığı Sadrazam Kara Mustafa Paşa’nın siyasi ikbaline bir tehdit daha ortaya çıkana kadar sürmüştü. Enderun’da yetişen ve IV. Mehmed’e musâhib olan Mustafa Paşa, devlet kademelerinde hızla yükselirken, padişahın kızı Hatice Sultan ile evlenerek siyasi gücünü de pekiştirmişti. Sultan’ın üzerinde etkisini arttıran Musâhib Mustafa Paşa’dan rahatsız olan sadrazam önce onun mal varlığının bir kısmını savaş giderlerine tahsis etmişti. Bu önlem yeterli olmayınca Musâhib Mustafa Paşa’nın önünü kesmek için kaptanıderya atanmasını sağlamıştı (Zilhicce 1094/Aralık 1683).³²⁴

Netice itibariyle, selefi Fazıl Ahmed Paşa’dan sonra devlet kadrolarını değiştirme kararı alan ve bu kapsamda kaptanıderyaları kendine yakın ve iktidarına rakip olmayacak kişilerden seçmek isteyen Sadrazam Kara Mustafa Paşa, ne var ki sadaretinin sonuna doğru kaptanıderyalık makamını rakip gördüğü paşaları gözden

³¹⁹ İE.BH, 3/272, 282, 283, 284, 330.

³²⁰ TSMA.e, 782/29, s. 4.

³²¹ Rycaut, *The history of the Turks*, 1679, s. 14-15.

³²² “Relazione di Constantinopoli del Bailo Pietro Civrano, 1682”, *Le Relazioni degli Stati Europei lette al Senato dagli Ambasciatori Veneziani nel secolo decimosettimo*, s. 267.

³²³ Bostan, *İstanbul’un 100 Denizcisi*, s. 151.

³²⁴ Bostan, *İstanbul’un 100 Denizcisi*, s. 154; “Relazione del Nobil Uomo Giambattista Donado quandom Nicolò del Su Bailaggio a Constantinopoli consegnata dal medesimo al Signor Agostino Bianchi segretario dell’Ecc. Senato li 2 Agosto 1684”, *Le Relazioni degli Stati Europei lette al Senato dagli Ambasciatori Veneziani nel secolo decimosettimo*, s. 314-315.

düşürmek için kullanmaya başlamıştı. 1670'li yıllarda donanmanın Akdeniz ve Karadeniz'deki faaliyetlerinin kaptanıderyalara prestij ve maddi gelir kazandırmaması, sadrazamın bu tercihinin etkilemiş olabilirdi. 1087 (1676) yılından itibaren kaptanıderya olanlardan Kara İbrahim Paşa haricinde faaliyetleriyle sadrazamı kaygılandıracak biri olmadı. Gelgelelim Osmanlı merkezi idaresinin kara seferlerine ve Karadeniz'deki gelişmelere odaklanması yüzünden Osmanlı donanmasının Akdeniz'de gücünü kaybetmesini geç fark etmesinde olduğu gibi Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın siyasi ikbalini öncelemesi de kaptanıderyalık makamına yine tecrübesiz isimlerin getirilmesine yol açtı. Venediklilerle 1095'te (1684) savaşa girildiğinde, Osmanlı donanması uzun bir müddet siyasi dengeler gözetilerek tayin edilen kaptanıderyaların yönetiminde kaldı. Bu durum ancak mîrî kalyonların donanmada ağırlığını arttırması ve kalyon kapudanlarının yetkilerinin genişlemesiyle değişti.

Kara Mustafa Paşa'nın iradesiyle donanmanın başına geçen Musâhib Mustafa Paşa, yine sadrazamın Viyana kuşatmasındaki hezimetini yüzünden kaptanıderya olarak henüz ilk senesinde Venedik donanmasının saldırılarıyla baş etmek gibi büyük bir mesuliyet aldı. Venedikli Giambatto Donado, Musâhib Paşa'nın donanma tecrübesi olmamasına rağmen özellikle kadir ve başardaların yapımından anladığına dikkat çekmişti.³²⁵ Kendisi hazırlıklarıyla yakından ilgilendiği donanmayla iki yıl sefer düzenledi. Venedik donanmasıyla savaşması beklenmeyen ve Akdeniz Muhafazası kapsamında adaları ve ticaret gemilerini korumakla mesul tutulan Mustafa Paşa, vazifesini yerine getirmeyi başardı. Bunun haricinde, kendisine itaatsizlik eden derya beylerini hizaya sokarak donanmanın nizamını sağladı. Hesaba çektiği isimlerden birinin eski kaptanıderya Hüsâm Beyzâde Ali Paşa'nın oğlu ve kaptanıderya vekilliği yapan Abdülkadir Paşa olması da dikkat çekicidir. Bu tecrübeli denizciyi darp eden ve derya beylerinden bazılarını cezalandıran Mustafa Paşa, bu sayede donanma ricaline hâkim olabildi. Osmanlı tarihçilerinin ifadeleriyle “*âlem-i sabâvetinden berü ol seneye gelince nâz ü na'im ve iltîlât-ı Şehriyârî ile perveriş bulmuş*” taze ve tecrübesiz Mustafa Paşa aldığı önlemlerle rüşünü ispat etti ve olası itaatsizliklerin önüne geçti.³²⁶

³²⁵ “Relazione del Nobile Uomo Giambattista Donado”, s. 316.

³²⁶ *Târih-i Râşid*, c. I, s. 277-278; *Zübde-i Vekâyât*, s. 195-196.

Kaptanıderya olarak takdir toplayan faaliyetlere imza atan Musâhib Mustafa Paşa'nın azledilmesine ise Venediklilerin Mora'daki işgalleri sebep oldu. 1096 (1685) yılında Venediklilerin Koron Kalesi kuşatmasına son vermek için donanmayla yardıma gönderildi, faka henüz karaya ulaşmadan Mora Serdarı tayin edildi. Ancak ne donanma ne de kara birlikleriyle Venedik'in Mora işgallerine mâni olamayınca azledildi. Paul Rycaut'a göre, IV. Mehmed'in yanında büyüyen ve saray adabıyla yetiştirilen Musâhib Mustafa Paşa aslında en başında itibaren donanma yönetecek mizahta değildi ve bu yüzden donanma idaresini Hüsam Beyzâdelere bırakmıştı. Anlaşıldığı kadarıyla Mustafa Paşa'nın Mora Serdarı atanması üzerine kapudan vekili olan Abdülkadir Paşa'dan da bahseden Rycaut, şışman ve gaddar bu adamın tecrübeli bir derya beyi ve yetenekli bir denizci olduğunu da belirtmişti.³²⁷

Musâhib Mustafa Paşa, donanmanın başında yetişen kaptanıderyalardan biri olarak Venedik seferlerinin ilk iki senesinde beklentileri karşılayabildi. Buna rağmen, yüksek ihtimalle tecrübesizliği veya hizipler arası rekabetten ötürü Mora serdarlığından azledildikten sonra tekrar kaptanıderya atanmadı. Diğer bir rivayete göre ise, kalyon ve kadırgaların seferden kötü bir durumda İstanbul'a dönmeleri üzerine IV. Mehmed'in kaptanıderyayı değiştirmeye karar verdi.³²⁸ Öte yandan, Musâhib Mustafa Paşa'ya danışmanlık eden Hüsam Beyzâde Abdülkadir Paşa yeni kaptanıderya olarak tercih edilmedi. İlk önce Sarhoş Ahmed Paşa düşünüldü, fakat Sadrazam Sarı Süleyman Paşa'nın isteğiyle kendisi Üngürüs Serdarı tayin edildi. Kaptanıderyalık makamına ise mîrî kalyonlar baş-kapudanı Mısırlızâde İbrahim Paşa vezâretle terfî etti.³²⁹

Mağrip korsanlarından olan Mısırlızâde İbrahim Paşa, 1087 (1676) yılında Trablusgarp beylerbeyliği yapmıştı. 1670'lerin sonunda gerek Hristiyan korsanların gerekse Fransız donanmasının Akdeniz'de hakimiyet alanlarını genişletmesiyle birlikte Osmanlı donanma ricaline katılmıştı. İbrahim Paşa, 1093 (1682) yılında yapımına başlanan on mîrî kalyonun Cezayirli Baba Hasan ile birlikte mîrî kalyonlar kapudanı olmuş ve 1096 (1685) yılında mîrî kalyonların başında ilk deniz seferine

³²⁷ Rycaut, *The history of the Turks*, 1679, s. 183-184.

³²⁸ *Recueil des Gazettes, Novvels Ordinaires et Extraordinaires*, Paris 1686, s. 123.

³²⁹ *Silahdar, Târih*, s. 1023.

çıkmişti. Denizcilik tecrübesi ve kalyon idaresinde yetenekleri sayesinde Musâhib Mustafa Paşa'nın ardından kaptanıderya tayin edilmişti. İbrahim Paşa kaptanıderya atandıktan sonra mîrî kalyonların ikinci kapudanı Cezayirli Baba Hasan Paşa Kıbrıs eyaletiyle mîrî kalyonların baş-kapudanı yapılırken, yine korsan kökenli Benefşeli Ali Bey de İskenderiye sancakbeyliğiyle mîrî kalyonlar ikinci kapudanlığına terfi etti.³³⁰ Böylece donanmanın yönetiminde Garp Ocaklarında yetişen kapudanların ağırlığı arttı. Başka bir ifadeyle, Osmanlılar donanmanın savaşma ve yönetme kapasitesini yükseltmek için Barbaros Hayreddin Paşa'dan sonra bir kez daha donanmayı korsan kökenli denizcilere emanet etti.

Kaptanıderya Mısırlızâde İbrahim Paşa, Osmanlı donanmasıyla ilk seferinde Venedik kalyonları karşısında ilk deniz savaşı galibiyetini alırken, bu zaferin ardından kalyonların donanmanın asıl savaş gücü olarak kabul edilmesinin de önü açıldı. Bu sayede Osmanlı devlet kayıtlarında 1098 (1687) yılından itibaren Osmanlı mîrî kalyonları kapudanlarının isimleri ve doğum yerleriyle alakalı bilgilere yer verilmeye başlandı. Buna göre, 1098 (1687) yılı itibariyle Mîrî Kalyonlar Kaptanı Benefşeli Ali Paşa iken, Patrona Kaptanı Memi Bey ve Riyale Kaptanı Menemenli Mustafa Kapudan idi. Uzun İbrahim Kapudan, Koca Hüseyin Kapudan, Baba Receb Kapudan, Şerif Mehmed Kapudan, Kazdağlı Mustafa Kapudan, Rıdvan Kapudan ve Cafer Kapudan mîrî kalyonların diğer kapudanları olarak kaydedilmişti.³³¹

Kalyon kapudanları hakkında detaylı bilgilere ulaşmak mümkün olmamasına rağmen isimleri ve memleketleri üzerinden bazı yorumlar yapılabilir. Mîrî kalyonlar baş-kapudanı Benefşeli Ali Paşa'nın eski Trablusgarp korsanı olduğu bilinmektedir.³³² İkinci kapudan Memi Bey ve üçüncü kapudan Menemenli Mustafa Kapudan'ın hem derya beyi hem de Mağrip korsanı olma ihtimali vardı. Memi Bey, ünlü derya beyi ailesi Memipaşazâdelere mensuptu³³³ ve Mustafa Kapudan da memleketi Menemen'dan ötürü derya beyi olabilirdi. Öte yandan, sancakbeyi statüsündeki derya beyleri için bey unvanı kullanılırken, mîrî kalyon kapudanları kaynaklarda sadece “kapudân” unvanıyla anılmaktadır. Bütün bunlar göz önüne alındığında kalyon

³³⁰ Silahdar, *Târih*, s. 1023.

³³¹ C.BH, 116/5634; İE.BH, 1/73.

³³² Taş, *Trablusgarp Eyaleti*, s. 97.

³³³ Kolçak, 16 ve 17. *Yüzyılda Osmanlılarda Derya Beyliği*, s. 335-353.

kapudanlarının derya beylerinden seçilme ihtimalinin düşük ve Memi Bey ile Menemenli Mustafa Kapudan dışında kalan kalyon kapudanlarının da Mağripli korsanlar olduğu ileri sürülebilir.

1099 (1688) yılında Benefşeli Ali Paşa'nın ölümü üzerine paşa unvanı alan Memi Bey, Mîrî Kalyonlar Kapudanı atandı. Menemenli Mustafa Bey'in yerine Baba Receb Kapudan riyâle kalyonunun kapudanı oldu. Baba Receb'in kullandığı kalyonu ve onuncu mîrî kalyonun başına ise Osman ve Süleyman kapudanlar getirildi.³³⁴ Öte yandan, Mısırlızâde İbrahim Paşa, 1100 (1689) yılında beklenmedik bir şekilde kaptanıderyalıktan azledildi. Azledilmesinin gerekçesi ise o yıl donanmaya katılacak Garp Ocakları kalyon kapudanları ile arasındaki husumetti. Osmanlı merkezi idaresi, Venedik donanması karşısında pek bir faaliyet gösteremeyen donanmayı kalyonlarla takviye etme taahhüdünde bulunan Mağripli kapudanların isteklerini geri çevirmemeyi tercih etti.³³⁵ Eğriboz muhafızı tayin edilen Mısırlızâde İbrahim Paşa'ya kalyon kapudanlarından Mustafa, Osman ve Şerif Mehmed'i acilen İstanbul'a göndermesinin emredilmiş olması, Osmanlı karar mercilerinin yine kalyon kapudanlarından birini kaptanıderya atamayı düşündüğünü akla getirir.³³⁶ Ne var ki Darüssade Ağası Mustafa Ağa'nın müdahalesiyle eski Van beylerbeyi Kalaylıkoz Ahmed Paşa kaptanıderya tayin edildi. Ahmed Paşa vezâretle kaptanıderya atanmasının karşılığında 10.000 altın caize ödedi.³³⁷ Böylece Ahmed Paşa Venedik savaşları döneminde Musâhib Mustafa Paşa'dan sonra denizcilik tecrübesi olmayan ve sarayda yetişen ikinci kaptanıderya oldu.³³⁸ Osmanlı merkezi idaresi bu kararla, Venediklilere karşı savaşların kritik bir döneminde kaptanıderyalık makamını ücreti karşılığında tecrübesiz bir isme tevdi etti. Diğer bir ifadeyle, Mağripli kapudanların kendi aralarındaki husumet, Osmanlı donanmasının yönetiminde korsan kökenli ve tecrübeli denizcilerin hakimiyet kurmasına engel oldu. Bu durum sonraki yıllarda kaptanıderya ile mîrî kalyonlar kapudanı arasında ortaya çıkacak çatışmaya da zemin hazırladı.

Tablo 21: 1687 ve 1688 yıllarında Osmanlı mîrî kalyonların kapudanları

³³⁴ MAD.d, 15758, s. 3.

³³⁵ 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 340-344.

³³⁶ 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 357.

³³⁷ 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 314.

³³⁸ Bostan, İstanbul'un 100 Denizcisi, s. 162.

Kalyonlar	1687 Yılında Mîrî Kalyon Kapudanları	1688 Yılında Mîrî Kalyon Kapudanları
Kapudâne Kalyonu	Benefşeli Ali Paşa	Memi Paşa
Patrona Kalyonu	Memi Bey	Koca Hüseyin Bey
Riyâle Kalyonu	Menemenli Mustafa Kapudan	Baba Receb Kapudan
Dördüncü Kalyon	Uzun İbrahim Kapudan	Uzun İbrahim Reis
Beşinci Kalyon	Koca Hüseyin Kapudan	Rıdvan Kapudan
Altıncı Kalyon	Baba Receb Kapudan	Şerif Mehmed Kapudan
Yedinci Kalyon	Şerif Mehmed Kapudan	Mustafa Kapudan
Sekizinci Kalyon	Kazdağlı Mustafa Kapudan	Süleyman Kapudan
Dokuzuncu Kalyon	Rıdvan Kapudan	Osman Kapudan
Onuncu Kalyon	-	Kıbrıslı Mustafa Kapudan

Kaynak: İE.BH, 1/73; MAD.d, 15758, s. 3.

Osmanlı merkezî idaresi, 1100 (1689) yılı donanma seferi için Mîrî Kalyonlar Kapudanı Memi Paşa ile Kaptanıderya Kalaylıkoz Ahmed Paşa'ya ayrı ayrı vazifeler verdi. Memi Paşa emrindeki mîrî ve Garp Ocakları kalyonlarıyla Boğazhisarları ile Sakız arasında devriye gezerek ticaret gemilerini ve adaları düşman saldırılarından korumakla mesul tutuldu.³³⁹ Kaptanıderya Kalaylıkoz Ahmed Paşa'ya ise düşman donanmasını takip etmesi için kadirga ve mavnalarla Akdeniz'e açılması emredildi.³⁴⁰ Kaptanıderya ve mîrî kalyonlar kapudanına gönderilen bu farklı emirler, Osmanlı merkezî idaresinin, savaş kalyonlarını daha amaca yönelik kullanmak istediğini ve kalyonları idare eden tecrübeli kapudanlarla makamını satın alan kaptanıderya arasında bir yetki çatışmasının yaşanmasının önüne geçmeye çalıştığını düşündürür.

Aynı dönemde Venedikliler hedefleri doğrultusunda ince donanma ile yelkenli savaş gemilerini birleştirmişti. Kaptanıderya ve mîrî kalyonlar kapudanına ayrı görevler verilmesi Osmanlı donanmasının düşman karşısında zayıf düşmesine zemin hazırladı. Nitekim bir süre sonra Venediklilerin Benefşe'ye saldırması sebebiyle Osmanlı yelkenli ve kürekli gemileri bir araya gelmek zorunda kaldığında iki kapudan arasında ciddi bir tartışma yaşandı. Mîrî Kalyonlar Kapudanı Memi Paşa Benefşe'ye

³³⁹ 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 479.

³⁴⁰ 98 Numaralı Mühimme Defteri, s. 523.

yardım götürülmesinin konuşulduğu mecliste mevcut kalyon ve kadırgalarla Venedik donanmasına karşı savaşmanın yanlış olacağını beyan etti. Bu sözlerden rahatsız olan Kaptanıderya Kalaylıkoz Ahmed Paşa'yı Memi Paşa'yı katletmeye azmetti, fakat diğer kapudanların araya girmesiyle bu kararından vazgeçti. İki kapudan arasındaki bu tartışma donanmanın ortaklaşa harekât düzenleme imkanına mâl oldu.³⁴¹

Memi Paşa ve Kalaylıkoz Ahmed Paşa arasındaki çatışma, derya beyi ve korsan kökenli tecrübeli mîrî kalyonlar kapudanlarıyla saraydan yetişme kaptanıderyalar arasındaki mücadelelerin ilk örneğiydi. Kaptanıderya Ahmed Paşa bu mücadeleden galip ayrıldı, fakat Benefşe'ye yardım ulaştıramaması nedeniyle sefer sonunda azledildi. Osmanlı merkezi idaresi, bu kötü tecrübeden ders alarak bir kez daha tercihini korsan kökenli kapudanlardan yaptı ve Mezemorta Hüseyin Paşa'yı kaptanıderya tayin etti.³⁴² Ancak, Garp Ocakları kalyon kapudanları, Hüseyin Paşa'nın kaptanıderya olması halinde donanmaya katılmayacaklarını bildirince Osmanlılar bir kez daha geri adım atmak zorunda kaldı. Osmanlı idaresi, donanmayı tekrar tecrübesiz bir ismin yönetimine terk etmek istemediği için Mısırlızâde İbrahim Paşa'yı yeniden kaptanıderya atadı.³⁴³ Hatta İbrahim Paşa 1101 (1690) yılında Midilli'de meydana gelen deniz savaşında Venedik kalyonlarına mağlup olmasına rağmen azledilmedi. Bu durum, devletin korsan kökenli kapudanların denetim ve yönetiminde donanmayı güçlendirmeyi hedeflediğine işaret ediyordu.

Mısırlızâde İbrahim Paşa vazifesine devam ederken daha önce kaptanıderyalık makamından mecburen uzaklaştırılan Mezemorta Hüseyin Paşa, 23 Rebî'ülâhır 1102'de (24 Ocak 1691) Rodos sancakbeyliği payesiyle mîrî kalyonlar kapudanı tayin edildi ve mîrî kalyonların sayısını yirmiye çıkarmakla vazifelendirildi.³⁴⁴ Kalyonların sayısının arttırılması kadar önemli bir diğer gelişme ise Hüseyin Paşa'ya verilen yetkililerdi. Zira kendisi *“taraf-ı Bahr-i Sefîd'e hurûc idecek donanma-yı hümayûn kadırgaları ile ma'an çıkacak kalyonların bi'l-cümle kapudanlarına ser-çeşme olmak üzere mahsûsan kapudan nasb ü ta'yîn”* edildi. Bu karar, kendisini donanmadaki kalyon ve kadırğa kapudanlarının başkomutanı yapıyordu. *“Kapudan-ı Bahr-i Sefîd”*

³⁴¹ Silahdar, *Târih*, s. 1278.

³⁴² Bostan, “Mezemorta Hüseyin Paşa”, s. 525.

³⁴³ Silahdar, *Târih*, s. 1281; *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, c. I, s. 248.

³⁴⁴ Bostan, “Mezemorta Hüseyin Paşa”, s. 525.

Mısırlızâde İbrahim Paşa'ya ise “*ahvâl ü ef'âl-i umûr kalyonlarda*” Hüseyin Paşa'nın kararlarına ve talimatlarına müdahale etmemesi emredildi.³⁴⁵

Osmanlı donanmasının idari yapısını ilgilendiren bu önemli kararla, mîrî kalyonlar kapudanı, donanmanın ve özellikle kalyonların yönetiminde kaptanıderyadan daha fazla yetkiye sahip oldu. Mezemorta Hüseyin Paşa'nın nezaretinde sayısı yirmiye çıkarılacak mîrî kalyonların aynı zamanda donanmanın asıl savaş gücünü teşkil edecek olması merkezî idarenin bu kararı almasını belirledi. Hüseyin Paşa mîrî kalyonların başkomutanı sıfatıyla savaş kararları ve kapudanların faaliyetlerinden sorumlu olunca kadırgaların kapudanlarını da yönetmesi gerekiyordu. Bu yeni düzenlemeyle Kaptanıderya Mısırlızâde İbrahim Paşa, donanma gemilerinin inşa, donanım ve bakımları gibi meselelerle ilgilenmekle yetinecekti.

Mîrî Kalyonlar Kapudanı Hüseyin Paşa'nın kendisine tanınan yetkilerle ilk önce mîrî kalyonların kapudanlıklarında kapsamlı değişiklikler gerçekleştirdiği fark edilmektedir. Göreve başladıktan kısa bir süre sonra özellikle Cezayir kökenli kalyon kapudanların sayısı artmıştı. Cemâziyelâhır 1103'te (Mart 1692) dokuz atik mîrî kalyona verilen bazı malzemelerle ilgili kayıta, üç kalyonu Cezayirli Mustafa Kapudan, Cezayirli Hasan Kapudan ve Cezayirli Hüseyin Kapudan'ın yönettiği belirtilmişti. Bir kalyonu da Venedikli Ali Kapudan idare ediyordu. Üç sene önceki kalyon kapudanlarından ise sadece Osman ve Süleyman kapudanlar görevlerini sürdürüyordu.³⁴⁶ Bu bilgilerden Mezemorta Hüseyin Paşa'nın mîrî kalyonları kendisine yakın ve kalyon kullanmada daha tecrübeli olduğuna inandığı kapudanlara emanet ettiği sonucu çıkarılabilir.

Osmanlı donanmasının yönetiminde Mağripli iki kapudanın devri, 1102 (1691) yılında II. Süleyman ve Sadrazam Köprülüzâde Fazıl Mustafa Paşa'nın art arda vefat etmesinin ardından sona erdi. Dönemin kaynaklarında açıkça bahsedilmemiş olmasına rağmen devletin askerî ve idarî sıkıntılarını çözmek için birçok önlem alan Sadrazam Mustafa Paşa, kalyon sayısının artırılmasında ve tecrübeli korsanların donanmanın yönetiminde yer verilmesinde de rol oynamış olmalıydı. Paul Rychaut, sadrazamın

³⁴⁵ Vâkı'ât-ı Rûz-merre, c. II, s. 172; Silahdar, Târih, s. 1343.

³⁴⁶ AE.SAMD.II, 9/883, s. 1; MAD.d, 7915, s. 76.

devlet kadrolarına daima işinin ehli ve çalışkan kişilerin atanmasına önem verdiğini vurgulayarak bu iddiayı temellendirir.³⁴⁷ Köprülüzâde Mustafa Paşa'nın vefatından birkaç ay sonra Mısırlızâde İbrahim Paşa azledildi. Dönemin tarihçilerinden Üsküdâri Abdullah Efendi'nin ifadeleriyle İbrahim Paşa'nın “*şerbet-i nâgüvâr-ı azl ile telhkâm olunup*” görevden alınması hazmedilemeyecek bir karardı. Bu kararı daha tartışmalı hale getiren ise hazine kethüdasıyken Sivas beylerbeyi tayin edilen ve II. Ahmed'in kızıyla evlenmek için İstanbul'a dönen Palabıyık Yusuf Paşa'nın kaptanıderya atanmasıydı.³⁴⁸

Yusuf Paşa'nın kaptanıderya tayin edilmesinin görünürdeki ilk sebebi hanedana damad olmasıydı. Daha önce birçok damad paşanın makamın sunduğu maddi ve manevi imkanlarından faydalanmaları için saray içi destekle kaptanıderya atandığı vakiydi. Paul Rycaut derya ahvalinden anlamayan Yusuf Paşa'nın önceki görevlerindeki iyi hizmetleri ve padişahın eski hizmetkârı olması sayesinde bu makam için tercih edildiğini iddia etmişti.³⁴⁹ Ancak Yusuf Paşa'nın durumunu diğer örneklerden farklı kılan unsurlar vardı. Kısa bir süre önce kaptanıderyanın yetkileri mîrî kalyonlar kapudanı karşısında azaltılmıştı. Osmanlı donanmasının idari yapısında gerçekleşen bu değişikliğin altında imzaları olan sultan ve sadrazamın vefatı üzerine aslında bu karardan rahatsız olan zümrelerin korsan kökenli iki kapudanın önünü kesmek için Yusuf Paşa'yı kaptanıderya atanmasını sağlamış olmaları mümkündü. Daha önce Barbaros Hayreddin Paşa'nın tecrübe ettiğine benzer şekilde Mezemorta Hüseyin Paşa da Osmanlı devlet ricalinin menfi tutumuna maruz kalmış olabilirdi.³⁵⁰ Özellikle yeni kalyonların donanmaya katılmasıyla birlikte kaptanıderya karşısında yetki ve salahiyetleri daha da artacak olan Hüseyin Paşa'nı dengelemek için denizcilik tecrübesi olmayan, fakat saraydan destek alan Yusuf Paşa'nın öne sürüldüğü söylenebilir. Nitekim Yusuf Paşa'nın Mısırlızâde İbrahim Paşa gibi Hüseyin Paşa'nın yetkilerini kolayca kabullenmemesi ve II. Ahmed'in iki kapudan arasındaki çatışmada tutunduğu tavır bu tezi destekler mahiyettedir.

³⁴⁷ Rycaut, *The history of the Turks, 1679*, s. 431.

³⁴⁸ *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, c. III, s. 106.

³⁴⁹ Rycaut, *The history of the Turks, 1679*, s. 435.

³⁵⁰ Nicolas Vatin, “Comment Hayr Ed-dîn Barberousse fut reçu à Istanbul en 1533”, *Turcica*, Vol. 49 (2018), s. 119-151.

Paul Rycaut'a göre, Kaptanıderya Yusuf Paşa görevine başladıktan sonra büyük bir hevesle donanmanın hazırlıklarıyla meşgul oldu ve on iki kalyon haricinde yeni kadırgaların inşa edilmesine karar verdi.³⁵¹ Yusuf Paşa kendisini kanıtlamak için donanma işlerine odaklanırken, aynı dönemde Mîrî Kalyonlar Kaptanı Hüseyin Paşa'ya da bazı yeni görevler verildi. Kendisine Evâsıt-ı Cemâziyelâhır 1103'te (28 Şubat-9 Mart 1692) kalyonlardaki levendlerin sayılarının ve masraflarının arttığı ve devlete zarara sokan bu durumdan kalyon kapudanlarının sorumlu olduğu bildirildi. Bu nedenle kapudanların etkisinde kalan kalyon defterdarlarını atanması ve denetlenmesinden sorumlu tutuldu.³⁵² Bu karardan kısa bir süre sonra mîrî kalyonların kapudan, zabıt ve levendlerinin teftiş, tayin ve tanziminden mesul olacağı da haber verildi.³⁵³ Bu emirler mîrî kalyonların denetimini arttırmaya yönelik olağan önlemler olarak kabul edilebilir, fakat kararların içeriklerine bakıldığında hem Hüseyin Paşa'ya göz dağı verildiği hem de yetkilerini yeniden tanımladığı fark edilir. İlk olarak bizzat kendisi tarafından tayin edilen Mağripli kalyon kapudanlarının bazı usulsüzlükler yaptığına dikkat çekilmiş ve bundan sonra onların eylemlerinden mesul tutulacağı hatırlatılmıştı. İkinci olarak, Hüseyin Paşa'nın kalyon ve kadırgalar kapudanlarına komutanlık etme hakkı elinden alınmış ve sadece kalyonların yönetimi ve denetiminden sorumlu tutulmuştu.

Mîrî Kalyonlar Kapudanı Hüseyin Paşa, yetkilerini kısıtlayan bu kararlardan kısa bir süre sonra bir suçlamaya maruz kaldı ve soruşturmadan geçti. Fındıklılı Mehmed Ağa'ya göre, İstanbul Kaymakamı Çelebi İsmail Paşa, II. Ahmed'den habersiz bir şekilde Hüseyin Paşa'ya "*kâfire top sattı*" iftirası atmış ve "*öyle bir merd-i meydân gayyûr ve nâm ü şânı Frenk ve Hind'de söylenen âdemi katl itmek zu'mıyla İstanbul'da kapu arasına habs itmiş idi.*"³⁵⁴ Mehmed Ağa, kabahati İsmail Paşa'ya atmakla yetinmişti, fakat Hüseyin Paşa'nın cebehâne için para karşılığında satma suçuyla sorguya çekilmesi bu iddianın devlet merkezinde ciddiye alındığına işaret ediyordu.³⁵⁵ Hüseyin Paşa sonunda suçlamalardan aklandı, ancak meydana gelen bu olayın tesadüf

³⁵¹ Rycaut, *The history of the Turks, 1679*, s. 436.

³⁵² C.BH, 131/6355, 6 C 1103 (24 Şubat 1692).

³⁵³ A.DVNSMHH.d, 102/620, 715.

³⁵⁴ Silahdar, *Târih*, s. 1422.

³⁵⁵ A.DVNSMHH.d, 102/655, Evâsıt-ı C 1103 (28 Şubat-9 Mart 1692).

olmadığı ortadaydı. Bir süre önce yetkileri kısıtlandığı hatırlanırsa kendisi, muhtemelen Kaptanıderya Yusuf Paşa ve saraydan bazı isimlerin de dahil olduğu bir oldubittiyle azledilmek ve hatta katledilmek istenmişti.

Mezemorta Hüseyin Paşa'ya yönelik menfi tutum 1103 (1692) yılı sefer döneminde devam etmiş benzetmektedir. Venedik donanmasının Girit Adası'ndaki Hanya Kalesi'ni kuşatması üzerine donanmanın o seneki görevi belli oldu. Yabancı kaynaklara göre, Mîrî Kalyonlar Kapudanı Hüseyin Paşa'ya on sekiz kadirga ve Garp Ocakları kalyonlarıyla Hanya'ya yardıma gitmesi teklif edildi, fakat kendisi bunu kabul etmedi.³⁵⁶ Mîrî kalyonlar yerine kadirgalar ve Garp Ocakları kalyonları ile yardıma gitmesinin istenilmesi, Hüseyin Paşa'yı rahatsız etmiş olabilirdi. Kendisi seferin geri kalanında mîrî kalyonların bir kısmıyla Hanya Kalesi'ne Mısır'dan asker nakletmekle görevlendirildi ve Venedikliler kuşatmayı kaldırdıktan çok sonra Girit'e ulaşabildi. Bu durum bilinçli bir şekilde Kaptanıderya Yusuf Paşa ile ortaklaşa çalışmaktan uzaklaştırılmış olma ihtimalini akla getirir. Ne var ki Yusuf Paşa da kuşatma altındaki Hanya muhafızlarına kayda değer bir yardımda bulunamadı. Venediklilerin geri çekilmesi sayesinde başarısızlığını gizleyebildi.

1104 (1693) sefer yılında Venedikliler adalara saldırmadığı için iki kapudan arasında bir mücadele yaşanmadı. Sonraki sene Mîrî Kalyonlar Kapudanı Hüseyin Paşa'nın mîrî kalyonların sayısını yirmiye tamamlaması, Kaptanıderya Yusuf Paşa ile donanmanın idaresini felç edecek derecede ciddi çatışmalar yaşamasına zemin hazırladı. Donanma Akdeniz'e açıldıktan kısa bir süre sonra II. Ahmed, iki kapudana dikkat çeken bir hüküm gönderdi. Sultan, Evâhir-i Zilka'de 1105 (14-23 Temmuz 1694) tarihli bu hükümde, Kaptanıderya Yusuf Paşa ve Mîrî Kalyonlar Kapudanı Mezemorta Hüseyin Paşa'yı aralarındaki husumete son vermeleri konusunda uyarırken, aynı zamanda iki kapudana vazifelerini yeniden açıkladı. Yusuf Paşa'ya *“donanmayı hümayûnumun umûru ve Akdeniz'de düşman donanmasının sûikasd eyledikleri mahalle çekdiri ve firkate ve kalyonlarla imdâd ü i'ânet ü hıfz ü hirâseti husûsı”* emanet edildiğini bildirdi. Buna karşılık, Hüseyin Paşa'ya *“yirmi kut'a kalyonlar neferâtının tertîb ü nizâm ve zabt u rabt ve azl ü nasbı”* meselelerinden

³⁵⁶ Recueil des Gazettes, Novvels Ordinaires et Extraordinaires, Paris 1692, s. 530.

sorumlu olduğunu belirtti. Kendisine ayrıca “*düşman-ı dîn cezâir ve sevâhil bir mahalle istilâ iderse imdâd ü i‘anet hususun ve sâ‘ir cenk umûru zuhûr iderse Kapudan Paşa ile hüsn-ü ittifâk ü ittihâd edib müdâfa‘asına ma‘kûl ve münâsib görüldüğü vech üzere bezl-i kudret olunmak üzere memur*” olduğunu da hatırlattı.³⁵⁷

II. Ahmed’in bu hükmü, mîrî kalyonların sayısının yirmiye yükselmesine müteakip Mîrî Kalyonlar Kapudanı Hüseyin Paşa’nın 1103 (1692) yılında kendisine tanınan yetkilerle hareket etmeye meylettiğini ihsas ettirir. Sultan ise Hüseyin Paşa’nın kadirge ve kalyon kapudanlarının başbuğu olma hevesine rıza göstermedi ve sadece mîrî kalyonların nizamından sorumlu olduğunu tekrar hatırlatma gereği duydu. Kaptanıderya Yusuf Paşa’nın kendisinin üstü olduğunu belletmek için gerek donanmanın yönetiminde gerekse savaşla ilgili kararlarda son sözün ona ait olduğunu vurguladı. Hüseyin Paşa’ya Venediklilerin bir yeri kuşatmaları veya işgal etmeleri durumunda Yusuf Paşa’nın alacağı kararlara uymakla ve onunla ortaklaşa hareket etmekle mükellef olduğunu bildirdi.

II. Ahmed, iki kapudana uyum içinde davranmaları için yetki alanlarını ve mesuliyetlerini bir kez daha açıkladı, ancak çabası karşılık bulmadı. Yusuf Paşa ve Mezemorta Hüseyin Paşa, verilen emirlere uymamaları halinde katledilmekle tehdit edilmelerine rağmen yetki kavgasında geri adım atmadı. Bunun sonucunda Venedik donanması Sakız Adası’nı kolayca işgal etti. Bu olay dahi iki kapudanın aralarındaki husumete son verip ortak amaç uğrunda hareket etmelerine vesile olmadı. Donanma idaresinin felce uğradığını fark eden II. Ahmed ve devlet ricali iki kapudan arasında bir seçim yapmak zorunda kaldı. Hanedana damat olması, padişaha yakınlığı ve devlet ricalinin bir kısmının desteği sayesinde o güne kadar korunan Yusuf Paşa bu seçimde favori görünüyordu, fakat II. Ahmed tercihini Hüseyin Paşa’dan yana kullandı. Sultan’ın bu kararı almasında, Sakız’ın işgali sonrasında Hüseyin Paşa’nın daha cesur davranmasına karşılık Yusuf Paşa’nın çekingen ve korkak hareket etmesinin payı olmalıydı.³⁵⁸ Ayrıca tercihin yapıldığı kritik zamanda Hüseyin Paşa gibi kalyon

³⁵⁷ C.BH, 55/2597.

³⁵⁸ Silahdar, Târih, s. 1578; Aktemur, Anonim Osmanlı Vekayinâmesi, s. 215.

kullanma ve denizcilik tecrübesi yüksek olan bir aday rakibi karşısında elbette daha avantajlı konumdaydı.

Yusuf Paşa kaptanıderyalıktan azledildikten sonra donanmanın idaresi Mîrî Kalyonlar Kaptanı Mezemorta Hüseyin Paşa'ya tevdi edilmedi. Meselenin Divan'da tartışıldığı ilk günlerde, Sadrazam Sürmeli Ali Paşa, donanmanın başında Sakız seferine çıkmayı teklif etti. Ancak devlet ricali Macaristan seferlerini gerekçe göstererek sadrazamın teklifini kabul etmedi. Bunun üzerine eski kaptanıderya Mısırlızâde İbrahim Paşa Sakız seferinin seraskeri atandı.³⁵⁹ Akdeniz Seraskeri unvanı verilen İbrahim Paşa'ya kaptanıderya, mîrî kalyonlar kapudanı ve donanma ricalini yönetme yetkisi tanındı. Ayrıca kalyon ve kadırgaları denetlemek, eksikliklerini tamamlamak ve ihtiyaç duyulan malzemeleri temin etmekle mesul tutuldu.³⁶⁰ Osmanlı merkezi idaresi, kaptanıderya ve mîrî kalyon kapudanı arasındaki çatışmaya son vermek için Akdeniz Seraskeri formülünü uygularken, Amcazâde Hüseyin Paşa'yı da kaptanıderya tayin etti. Köprülü Mehmed Paşa'nın kardeşinin oğlu olan ve Boğazhisarları muhafızlığı görevini icra eden Amcazâde Hüseyin Paşa, Paul Rycaut'a göre sarhoş lakabıyla bilinmesine rağmen cesur, kararlı ve azimli bir devlet adamıydı.³⁶¹

Akdeniz Seraskeri Mısırlızâde İbrahim Paşa'nın yeniden göreve getirilmesinin aslında Mîrî Kalyonlar Kapudanı Mezemorta Hüseyin Paşa'nın donanmanın yönetimini devralması için bir ara formül olduğu Sakız seferinin seyrinden anlaşılmaktadır. Serasker İbrahim Paşa kendisine verilen vazife gereği donanma gemilerinin denetimini yapıp ihtiyaçlarını karşıladı ve kaptanıderya ile mîrî kalyonlar kapudanını ortak hedefte birleştirebildi. Sonuçta Osmanlı donanmasına askerî ve idarî bir nizam vererek, Koyunadaları Deniz Savaşları'nın kazanılmasını ve Sakız'ı yeniden fethedilmesini sağladı. Ancak sefer sırasında ve sonrasında öne çıkan isim Mezemorta Hüseyin Paşa oldu. Mîrî kalyonların başında Venedik kalyonlarına karşı iki büyük zafer kazanan Hüseyin Paşa, böylece düşmanın direncini kırdı. Bu süreçte savaşla ilgili kararları verdi ve kapudanları yönlendirdi. Nitekim, Koyunadaları Savaşları hakkında

³⁵⁹ Silahdar, *Târih*, s. 1583-1584; Anonim Osmanlı Tarihi, s. 93; *Recveil des Gazettes, Novveles Ordinaires et Extraordinaires*, Paris 1695, s. 20, 78, 98.

³⁶⁰ A.DVNSMHM.d, 105/210.

³⁶¹ Rycaut, *The history of the Turks*, 1679, s. 521.

müstakil bir eser kaleme alan anonim Venedikli denizci de Kaptanıderya Amcazâde Hüseyin Paşa ve Akdeniz Seraskeri İbrahim Paşa'nın sefer boyunca Mezemorta Hüseyin Paşa'nın emri altında hareket ettiklerini belirtmişti.³⁶²

Akdeniz Seraskeri Mısırlızâde İbrahim Paşa, 1103 (1692) yılında Mezemorta Hüseyin Paşa'nın mîrî kalyonlar kapudanı atanmasıyla başlayan, ancak Yusuf Paşa döneminde aksayan kalyon ve kadırgalar üzerine başbuğ olma sürecini itmama erdirmesine vesile oldu. Hüseyin Paşa, Koyunadaları Deniz Savaşları'nda kazandığı zaferlerle, makamını ve yetkilerini tartışılmaz kıldı. Savaşın ardından 22 Ramazan 1106'da (6 Mayıs 1695) vezaretle kaptanıderya tayin edildi ve böylece mîrî kalyonlar kapudanlığı ile kaptanıderyalık makamlarını birleştirmeyi başardı. Hüseyin Paşa'nın kaptanıderya atanmasıyla Osmanlı mîrî kalyonlarının donanmanın asıl savaş gücü olduğu da ilan edildi. Kendisi bu dönemde kaptanıderyaların kadim geleneği olan baştardaya binme usulünden vazgeçerek ve kapudâne kalyonunu kullanmaya başlayarak donanmanın idaresinde gerçekleşen değişimi simgesel olarak tamamladı.³⁶³

Koyunadaları Deniz Savaşları, Osmanlı mîrî kalyonlar kapudanını donanmanın başına geçmesini sağladı ve mîrî kalyonların donanmanın savaş gücü olduğunu kanıtladı. Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa, Venedik savaşlarının sonuna kadar kalyonlarla deniz savaşlarında galibiyetler alarak ve donanmayı başarılı bir şekilde yöneterek yerini sağlamlaştırdı. Aynı şekilde, bu süreçte Osmanlı mîrî kalyonları kapudanlarının donanmanın idari yapısındaki konumları açıklığı kavuşturuldu ve gelirleriyle ilgili kayıtlar tutulmaya başlandı.

7 Şa'bân 1107'de (12 Mart 1696) 20 mîrî kalyonun kapudanlarının sâlyâneleri hesaplanmıştı.³⁶⁴ Buna göre, kalyon kapudanlarının sâlyâneleri toplamda 2.864.000 akçeye tekabül ediyordu. Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa'nın ardından donanmanın ikinci ismi ve patrona kalyonu kapudanı Abdülfettah Kapudan ve

³⁶² *Dell' acquisto e del ritiro dei Veneti dall' isola di Scio Nell' anno MDCXCIV*, s. 79-80.

³⁶³ Kaptanıderya Hüseyin Paşa, baştarda kullanmakta vazgeçmesine rağmen bu gemilerin bakımlarının sürdüğü anlaşılar. 1696 yılında baştarda-ı hümayun, yedek baştarda ve tersane kethüdasının baştardası için gerekli 360 levendi, Tersâne-i Âmire çalışanlarından savaşmaya kadir ve donanmada hizmet etme talebi olanlardan oluşturmuş ve mevâciblerinin bir kısmını da Hüseyin Paşa'nın emvalinden karşılanmıştı, bkz. *AE.SMST.II*, 1/24, 13-14 C 1107 (19-20 Ocak 1696).

³⁶⁴ Sâlyâne hakkında bkz. İdris Bostan, "Sâlyâne", *DİA*, c. 36, İstanbul 2009, s. 59-60.

donanmanın üçüncü ismi riyâle kalyonu kapudanı Koca Mustafa Kapudan 340.000 akçe ile en yüksek sâlyâneye sahip isimlerdi. Yüksek ihtimalle Mezemorta Hüseyin Paşa'nın kalyonunda kapudanlık yaptığı için kapudâne kapudanı olarak gösterilen Selim Reis'in sâlyânesi 140.000 akçe olarak belirlendi. Onunla birlikte yedi kalyonun kapudanına da 140.000 akçe sâlyâne tahsis edildi. Dokuz kalyon kapudanının sâlyâne geliri 120.000 akçeydi. Bir kapudanın sâlyenesi ise 150.000 akçe olarak hesaplandı.³⁶⁵

Tablo 22: H. 1107 yılında 20 mîrî kalyonun kapudanları ve sâlyâneleri

Kalyon Kapudanı	Sâlyâne Bedeli (Akçe)
Abdülfettah Kapudan, Patrona	340.000
Koca Mustafa Kapudan, Riyâle	340.000
Selim Reis, Kapudane	140.000
Elhac Mehmed Kapudan	140.000
Cezayirli Hasan Kapudan	140.000
Ali Kapudan	140.000
Mustafa Kapudan	140.000
Mehmed Kapudan	140.000
Cezayirli Mustafa Kapudan	120.000
Cezayirli Hüseyin Kapudan	140.000
İngiliz Mustafa Kapudan	140.000
Cezayirli İbrahim Kapudan	120.000
Rıdvan Kapudan	120.000
Trabluslu Hüseyin Kapudan	120.000
Cezayirli Süleyman Kapudan	120.000
Rodoslu Hüseyin Kapudan	120.000
Tunuslu Ali Kapudan	120.000
Mehmed Kapudan	120.000
Abdurrahman Kapudan	120.000
Mustafa Efendi (eski kalyon kâtibi)	150.000

Kaynak: KK.d, 5601, s. 48-50; D.SLY.d, 33560, s. 60-65.

1107 (1696) yılı itibariyle mîrî kalyonların kapudanlarının memleketlerine bakıldığında ise (Tablo 22) Cezayir'den beş kapudanın, Tunus ve Trablusgarp'tan da

³⁶⁵ KK.d, 5601, s. 48-50; D.SLY.d, 33560, s. 60-65.

birer kapudanın görev yaptığı fark edilir. Korsan kökenli ve kalyonlara aşina Mağripli kapudanların mîrî kalyonlarda sayılarının artmasında yüksek ihtimalle Mezemorta Hüseyin Paşa'nın kararları belirleyici oldu. Mühtedi olduğu anlaşılan İngiliz Mustafa Kapudan ile eski kalyon katiplerinden Mustafa Efendi diğer dikkati çeken kalyon kapudanlarıdır. Daha önce değinildiği üzere, İngiliz Mustafa'nın Koyunadalari Savaşları'ndan önce Osmanlı donanmasının hizmetine girmiş olmalıydı. Geri kalan kapudanların memleketleri hakkında bilgi yoktur, fakat hepsinin korsan kökenli olma ihtimali yüksekti. 1108 (1697) yılında kalyon kapudanlarından birinin bizzat Mezemorta Hüseyin Paşa'nın üvey oğlu Seyyid Mustafa olduğu bilinmektedir.³⁶⁶ 1110 (1698) yılında Midilli'de meydana gelen deniz savaşında Fransız Mehmed Kapudan, Adıyaman Cezâyirli Hasan Kapudan, Koronlu Hasan Kapudan ve Riyâle İbrâhîm Efendi şehit olduğu da not edilmelidir.³⁶⁷ 1111 (1700) yılında yirmi mîrî kalyon kapudanlarının memleket dağılımına göz atıldığında Mağripli kapudanların ağırlıklarını koruduğu fark edilir. Mîrî kalyon kapudanlarından altısı Cezayirli ve üçü Trablusgarplıydı. İki kapudan da Rodosluydu. İngiliz Mustafa Kapudan ve Tunuslu Ali Kapudan ise artık kalyon kapudanları arasında değildi. Hacı Mehmed Kapudan riyâle kalyonunun başına geçerken, Patrona Kalyonu Abdülfettah Kapudan yerini korumuştur.³⁶⁸

Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Venedik savaşların sona ermesinden itibaren atamalarda daha fazla rol almaya başladığı görülür. Mesela 6 Cemâziyelâhır 1111'de (29 Kasım 1699) kendi kethüdası Süleyman Ağa'nın Tunus beylerbeyi atanmasını sağladı.³⁶⁹ Bununla birlikte Fransa Büyükelçisi Charles de Ferriol, Hüseyin Paşa'nın kahyalarından bir diğeri Abdurrahman Ağa'ya husumet beslediğini ve onu katletmek istediğini anlatmıştı. Sadrazamın araya girmesiyle Abdurrahman Ağa Karadeniz donanmasında görevlendirilmiş ve Hüseyin Paşa'nın gazabından kurtulmuştu.³⁷⁰ Bu olay Hüseyin Paşa'nın kendisine yakın ve itaatkar

³⁶⁶ Bostan, "Mezemorta Hüseyin Paşa", s. 526; Isom-Verhaaren, *The Sultan's Fleet*, s. 201.

³⁶⁷ *Nusretnâme*, s. 542.

³⁶⁸ *AE.SMMT.II*, 7/604.

³⁶⁹ *Nusretnâme*, s. 561.

³⁷⁰ BnF, Clairambault 485: *Memoire sur les affaires de Levant au mois de novembre 1698*, vr. 416b-417a.

kişilerle donanma ricalini oluşturmaya dikkat ettiğini gösterir. Nitekim ölümünün ardından Patrona Kalyonu Kapudanı Abdülfettah Kapudan kaptanıderya tayin edildi.

Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa, başlangıçtaki mirî kalyonların kapudanlarının atamalarını yapma yetkisini 1701 yılında hazırladığı Bahriye kanunnâmesi ile donanmanın başına geçecek kaptanıderyaların ve kalyon kapudanlarının hangi özelliklere sahip olacağını belirleyerek itimata erdirdi. Bu kanunnamenin donanma kapudanlarını ilgilendiren bölümünde, ilk önce kaptanıderya, diğer kapudan ve reislerin sebepsiz yere azledilmemelerine ve azledilmelerini gerektirecek bir suç işlemedikleri durumda kayd-ı hayat şartıyla görevde kalmalarına karar verildi. Bu düzenlemeyle donanmanın idaresinde istikrarın sağlanmasının amaçlandığı anlaşılır. Kaptanıderyanın azledilmesi durumunda ise makamın “*fenn-i deryâ ve ahvâl-i ricâl-i donanmaya vukufu olmayan kara paşalarından zinhar ve zinhar birine*” verilmemesi karara bağlandı. Yeni atanacak kaptanıderyanın, kapudâne-i hümayûn kalyonunun kapudanı olması uygun görüldü.³⁷¹

Bu noktada bir açıklama yapma ihtiyacı ortaya çıkar. Daha önce değinildiği üzere Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa, aslında kapudâne-i hümayûn kalyonun da kapudanlığını yapmaktaydı. Savaşların sona ermesine müteakip kendisi tekrar başardaya binmeye başladı.³⁷² Keza mevzubahis kanunnâmede kaptanıderyalara savaşlarda başarda kullanılmaları ve en büyük kalyonun başına geçmeleri buyrulmuştu. 1111 (1700) tarihinde kapudâne kalyonun kapudanı Sakızlı Ahmed Kapudan olarak kaydedilmişti.³⁷³ Kendisinin bizzat Hüseyin Paşa tarafından yeteneklerine ve tecrübelerine binaen kapudâne-i hümayûn kalyonunun kapudanı seçildiği anlaşılır. Nitekim kanunnâmede, “*kapudâne kapudanı sadakât ü istikamet ve fenn-i deryâda ma ‘rûf ve müstehik olmağla yoliyle kapudan olup*” diye belirtilmişti.³⁷⁴ Kapudâne-i hümayûn kapudanının doğrudan kaptanıderya adayı olarak sunulmasının sebebi de böylece anlam kazanır.

³⁷¹ Bostan, “1701 Tarihli Bahriye Kanunnamesi”, s. 290.

³⁷² Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa, H. 1112’de Akdeniz’e açılırken başardaya binmişti, bkz. **Nusretnâme**, s. 593.

³⁷³ **AE.SMMT.II**, 7/604.

³⁷⁴ Bostan, “1701 Tarihli Bahriye Kanunnamesi”, s. 291.

Bahriye kanunnâmesinde, kapudâne-i hümâyûn kalyonu kapudanın kaptanıderya atanması durumunda, patrona ve riyâle kalyonlarının kapudanlarının silsile halinde birbirlerinin yerlerini alacağı da açıklandı. Buna göre, patrona kapudanı, kapudâne kalyonu kapudanlığına ve riyâle kapudanı patrona kalyonu kapudanlığına terfi edecekti. Riyâle kalyonu kapudanlığına ise kesinlikle yabancı birinin getirilmemesi ve gerekli meziyetlere sahip kalyon kapudanlarından birinin tayin edilmesi karara bağlandı. Riyâle kapudanını mevcut kalyon kapudanlarından seçmenin “*mukteziyyât-ı nizâmdan ve lâzımü’l ihtimâm olan mehâmdan*” olduğu vurgulandıktan sonra bizzat kaptanıderya ve donanma ricalinin bu makama aday isimleri özelliklerine göre değerlendirerek belirlemeleri kararlaştırıldı. Buna göre, riyâle kapudanı olacak kişi atik, telîd, bahadır ve olgun olmalıydı. Yabancı memleketten İslam diyarına geldikten sonra buranın değerlerini benimseyen anlamına gelen telîdin özellikle zikredilmesi dikkate değerdir. Zira örnekleri paylaşıldığı üzere kalyon kapudanları İngiliz, Fransız veya Venedikli olabilmekteydi. Eğer bu hasletlerden tümüne sahip bir aday çıkmazsa, aralarında en akıllı, cesur ve tecrübeli olanın tercih edilmesi gerekiyordu. Çünkü riyâle kalyonu kapudanı seçilecek kişi, günün birinde kaptanıderyalığa yükselebilirdi. Bu nedenle riyâle kapudanının donanma-ı hümâyûnu sefere çıkarmaya, düşmanla savaştırmaya ve donanma ricalini yönetmeye kadir olması elzemdi.³⁷⁵

Netice itibariyle, Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa’nın öncülüğünde hazırlanan 1701 tarihli Bahriye Kanunnâmesi, donanma yönetiminde disiplin ve düzeni temellendirmeyi amaçladı. Özellikle donanmaların saff-ı harp kalyonlarından oluşturulmaya başlandığı bu dönemde kapudanların derya ilmine ve ahvaline vakıf olmaları zarurî hale gelmişti. Kadırgalara kıyasla idaresi ve savaş sırasında kullanılması teknik bilgi ve tecrübe gerektiren kalyonların kapudanlarının, denizcilik geçmişi olan ve bilgisi yüksek kişilerden seçilmesi gerekiyordu. Kanunnâme ile en başta kaptanıderyalar olmak üzere kalyon kapudanlarının hepsinin vazifesi için yeterli özelliklere sahip olması zorunlu kılındı. Bu sayede, bizzat Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa’nın tecrübe ettiği ve 17. yüzyıl boyunca örnekleriyle sıkça karşılaşılan, hizipler arası rekabet, makam satışından gelir elde etme veya şahsi

³⁷⁵ Bostan, “1701 Tarihli Bahriye Kanunnamesi”, s. 291.

hedefleri gerçekleştirme maksadıyla tecrubesiz “*kara paşalarının*” kaptanıderya atanma şansı tamamen ortadan kaldırıldı. Venediklerle meydana gelen deniz savaşları ve kalyonların savaş gemileri olarak benimsenmesiyle 17. yüzyılın sonunda Osmanlı donanmasının idari yapısı nihayet kanunî bir nizam kazandı.

SONUÇ

Osmanlılar, 1095-1110 (1684-1699) yılları arasında Kutsal İttifak'a katılan devletlerle birden çok cephede savaştı. Mora ve Akdeniz'de Venediklilere karşı mücadele eden Osmanlı donanması Akdeniz'de rakiplerini mağlup etmeyi başardı ve uzun savaşlarda zaferle ayrıldığı tek cephe bu oldu. Kutsal İttifak'a katılırken Girit'i geri almayı ve Akdeniz'de Osmanlı hakimiyetini ortadan kaldırmayı hedefleyen Venedikliler amaçlarına ulaşamadı. Venedik donanması, kara birliklerinin Mora yarımadasındaki toprak kazançlarını Akdeniz'de donanma zaferleri ve adaların işgalleriyle tamamlayamadı. Bu durum Venediklilerin, Karlofça'da (1110/1699) gerçekleşen barış müzakerelerinde Osmanlı diplomatları karşısında temsil ve talep gücünün zayıflamasına sebep oldu. Venedik donanması karşısında kurulan üstünlük Osmanlıları, Karlofça Antlaşması'ndan kısa bir süre sonra Mora Yarımadası'nı yeniden fethetmeye teşvik etti.

Osmanlıların, Venedik donanmasına karşı Akdeniz'de üstünlük kurmasında, donanmalarını savaş kalyonlarıyla güçlendirmesi belirleyici oldu. Girit seferleri sırasında ilk kalyona geçiş denemesinde başarısız olan ve bu nedenle donanmanın 1670'li yıllarda Akdeniz'de gücünü kaybetmesine seyirci kalan Osmanlılar, 1093 (1682) yılından itibaren yeniden savaş kalyonları inşa etmeye karar verdi. Kadırgalardan müteşekkil donanmanın Hristiyan korsan kalyonları karşısında mücadele gücünü yitirmesi, Garp Ocakları kalyonlarının donanmaya beklenen desteği sunmaması ve Fransız donanmasının Akdeniz'de gücünü arttırması, Osmanlı idarecilerinin ikinci defa kalyona geçiş kararı almasını etkiledi. Fransız donanmasının baskısından kaçan Mağripli kapudanlar, yeni yapılan mîrî kalyonların başına geçti. Girit seferleri sırasında inşa edilen kalyonların kalıcı olmamasında, yetenekli ve meziyetli kapudan eksikliği olduğundan 1093'ten (1682) sonra donanmaya katılan mîrî kalyonların idaresi, uzun yıllar korsanlık yapmış ve kalyon kullanmakta mahir Mağripli kapudanlara tevdi edilerek bu probleme çözüm bulunmuş oldu.

Bu dönemde Avrupa kamuoyunda Osmanlı donanmasının büyük bir savaşı sürdüremeyecek kadar zayıf olduğu kanaati yaygınlaştı. Hatta bu düşünce Venediklilerin Osmanlılara savaş ilan etmesini de etkiledi. Ayrıca 1670'li yıllarda

başlattıkları savaş kalyonu inşa etme programları sayesinde donanmalarını güçlendirmişlerdi. Venedikli kapudanlar, savaştan önce sayısı on beşe yükselen kalyonlarıyla rakipleri karşısında mutlak bir zafer kazanmaya kesin gözüyle bakıyorlardı. Ancak, Venediklilerin beklentilerinin aksine Osmanlılar, mîrî kalyonların yapımına başlayarak ve bunların idaresini liyakat sahibi kabiliyetli kapudanlara emanet ederek savaşa hazırlandı. Seferlerin ilk iki senesinde mevcut kadırgalarla düşman kalyonlarına karşı başarıyla mücadele etti. 1096'da (1685) donanmaya katılan kalyonlarla Venedik donanmasına karşı iki deniz savaşında üstünlük kurdu. Venedik kalyonları, 1098-1101 (1687-1690) yılları arasında Osmanlı donanması karşısında kesin bir galibiyet alamadığı için ince donanmayla birlikte kara seferlerinin yardımcı kuvvetleri seviyesine düştü. Bu dönemde Osmanlı donanması, Venedik kalyon ve kadırgalarının ortak hareket etmesi nedeniyle uzun bir süre faaliyetlerini sınırlandırmak zorunda kaldı. Osmanlı idarecileri, 1101 (1690) yılında Midilli'de meydana gelen deniz savaşında alınan mağlubiyet üzerine Garp Ocakları kalyonlarına bel bağlamamaya ve mîrî kalyonların sayısını arttırmaya karar verdi. 1102 (1691) yılından sonra Tersâne-i Âmire'de hizmet etmeye başlayan Livornolu Mehmed Ağa, ilk mîrî kalyonlardan farklı olarak daha büyük ve dayanıklı savaş kalyonları inşa edilmesine nezaret etti. Sonraki senelerde özellikle Fransız kalyon mimarlarının da tersanelerde çalışmaya başlamasıyla Osmanlılar teknik kusurları giderilmiş, daha fazla topa ve levende sahip, ebatları ve uzunlukları Avrupa standartlarında ve dayanıklı saff-ı harp kalyonlarına sahip oldu. Bu yeni saff-ı harp kalyonları her açıdan daha düşük kalitede olan Venedik kalyonlarına üstünlük kurmakta zorlanmadı. Böylece Akdeniz'deki savaşlar, Osmanlı donanmasının güçlü kalyonlarla ihya edilmesine de vesile oldu. Bu dönemde kalyon inşasında kazanılan beceriler, Osmanlıları sonraki senelerde de donanmalarında yüksek sayıda kalyon bulundurmaya teşvik etti.

Akdeniz'de hakimiyet alanını genişletmek isteyen Venedikliler, 1105'te (1694) Sakız'ı işgal etti. Bu gelişme, Osmanlı ve Venedik kalyonlarının 1106 (1695) yılından itibaren büyük deniz savaşlarında kozlarını paylaşmasına zemin hazırladı. Osmanlı donanması Sakız'ı geri almak için harekete geçti ve Koyunadaları yakınlarında kısa aralıklarla meydana gelen iki deniz muharebesinde Venedik

donanmasını mağlup etti. Bu savaşların Osmanlı donanması için üç önemli sonucu oldu. Mîrî kalyonlar, kadırgaların da yer aldığı muharebede sonucu tayin etti ve artık donanmanın asıl savaş gemisi olma konusunda şüpheleri ortadan kaldırdı. Mîrî Kalyonlar Kapudanı Mezemorta Hüseyin Paşa, Osmanlı donanmasının yönetiminde kaptanıderya ile süregiden çatışmaya son verdi ve kalyonlardan müteşekkil donanmanın yönetimi mîrî kalyonlar kapudanlarına geçti. Sonraki senelerde kalyon kapudanları Osmanlı kalyonlarıyla büyük zaferler kazanmayı sürdürdü. Bu durum, Osmanlı donanmasının yönetimini, Garp Ocaklarında yetişen, korsanlık geçmişine sahip ve kalyon kullanmada yetenekli kapudanalara tevdi edilmesini sağladı. Mezemorta Hüseyin Paşa'nın önderliğinde, 1701 tarihli bahriye kanunnamesiyle, kalyonlardan müteşekkil Osmanlı donanmasını, denizcilik tecrübesi olan kaptanıderyaları ve mîrî kalyon kapudanlarının yönetmesi kanun haline geldi.

Koyunadaları Deniz Savaşları, Osmanlı kalyon kapudanlarının saff-ı harp taktiğini benimsemesinin ve bu taktiği uygulamada yetkinlik kazanmasının önünü de açtı. Avrupa donanmalarında savaş kalyonlarının yaygınlaşması sonucunda geliştirilen saff-ı harp taktiği, Venedikliler tarafından savaşlarından başından itibaren uygulanıyordu. Mezemorta Hüseyin Paşa, gerektiğinde Avrupa menşeli kapudanların da desteğini alarak Osmanlı kalyon kapudanlarının bu taktiği kısa süre içinde öğrenmesini sağladı. Ayrıca korsan kökenli olanlar, bordalama saldırıdaki tecrübelerini de savaşlara yansıttı. Bu sayede Osmanlı kalyonları hem saff-ı harp hem de bordalama taktiğiyle Venedik kalyonlarına karşı etkili bir şekilde mücadele edebildi. Birçoğu aristokrat kökenli olan ve denizcilik tecrübesine sahip olmayan Venedik kapudanları, Osmanlı kapudanlarıyla rekabet edemedi. Nitekim, Koyunadaları da dahil olmak üzere 1107-1110 (1696-1698) yılları arasında meydana gelen dokuz deniz savaşında Osmanlı kalyonları rakiplerine karşı üstünlük kurmayı başardı. Kapudanların iki taktiği etkili bir şekilde tatbik edebilmeleri, disiplinleri ve kişisel meziyetleri muharebelerin sonucunu tayin etti.

Güçlü saff-ı harp kalyonları ve bunları yöneten yetenekli kapudanların yönetiminde Osmanlı donanması eski gücüne kavuşurken, deniz savaşlarında düşmana karşı üstünlük kurulması, Osmanlı tersanelerinde her sene daha fazla topa sahip ve daha büyük kalyonların yapılmasını da teşvik etti. Bu sayede Avrupa

donanmalarındaki emsallerine kıyasla döneminin en güçlü saff-ı harp kalyonlarından biri olan 112 toplu Kapudâne-i Hümâyûn Osmanlı donanmasına katıldı. Osmanlı kalyonları, top ve levend sayıları yanında özellikle yüksek kış ve baş kasaraları, genişlikleri ve sağlamlıklarıyla ayırt edilir oldu. Savaşlardan mağlup ayrılan Venedikliler, tersanelerinde Osmanlı kalyonları emsalinde kalyonlar inşa etmek için çalışmalarını yoğunlaştırdı. Bunun sonucunda donanma tarihindeki en büyük kalyonları inşa etmeyi başardılar, fakat bunlar Osmanlı kalyonlarıyla aynı kalite, ebat ve sağlamlıkta olmadı. Ayrıca Osmanlı tersanelerinin yüksek çalışma kapasitesine ve kalyonların masraflarını karşılama olanaklarına sahip değillerdi. Osmanlılarla kalyon inşasında rekabet edememeleri deniz mücadelelerinden mağlup ayrılmalarının sebeplerinden biri oldu.

Netice itibariyle, Osmanlılar, 1684-1699 yılları arasında Akdeniz’de Venediklilere üstünlük kurarken, aynı süreçte donanmalarını kalyonlarla güçlendirmeyi ve donanmanın idaresine düzen vermeyi de başardı. Venedikliler ise on dört yıl devam eden mücadelelerin sonunda Osmanlıların saff-ı harp kalyonlarına ve tecrübeli kapudanlarına karşı Akdeniz’de mutlak bir zafer kazanamayacaklarını kabul etti. Böylece Girit seferlerinden itibaren zayıflayan Osmanlı donanması, Venedik savaşlarının sonunda Akdeniz’de tekrar eski gücüne ulaşmış oldu. Orduların cephelerde mağlup olması yüzünden Kutsal İttifak Savaşları’nın sonunda geniş çaplı toprak kayıpları yaşanırken, donanmanın zaferleri sayesinde başta Sakız ve Girit olmak üzere Akdeniz’deki adalarda Osmanlı hakimiyeti devam etti.

BİBLİYOGRAFYA

1. ARŞİV KAYNAKLARI

T.C. Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Ali Emirî Tasnifi Belgeleri

Sultan IV. Mehmed (AE.SMMD.IV.)

nr. 1/9, 2/195, 2/200, 8/808, 9/894-914-940, 42/4751, 43/4908, 44/4997, 64/7493, 78/9270, 93/10929, 100/11704, 101/11846, 102/11890-11908.

Sultan II. Süleyman (AE.SÜLL.II)

nr. 2/186, 6/478, 15/1480, 21/2193, 30/2932

Sultan II. Ahmed (AE.SAMD.II)

nr. 3/239-284-285, 7/668, 9/883-938, 10/1020, 15/1617, 17/1804, 18/1981, 20/2115.

Sultan II. Mustafa (AE.SMST.II)

nr. 1/24, 2/141, 7/604, 28/2737, 37/3616, 64/6687-6701, 67/7097, 106/11523.

Bâb-ı Âsafî Tasnifi Belgeleri (A)

Mühimme Defterleri (A.DVNSMHM.d)

nr. 96, 98, 99, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 111.

Mühimme Kalemî Defterler (A.DVN.MHM.d)

nr. 944, 948

Mühimme Zeyli Defterleri (A.DVNSMHM.ZYL.d)

nr. 16.

Bâb-ı Defteri Tasnifi Belgeleri (D)

Başmuhasebe Defterleri (D.BŞM.d)

nr. 181, 496, 636, 653, 790, 867, 40860, 40833.

Salyâne Defterleri (D.SLY.d)

nr. 33560.

Tersâne-i Âmire Eminliği Defterleri (**D.BŞM.TRE.d**)

nr. 14570, 14571, 14573, 14576, 14577, 14578, 14580, 14586, 14589, 14591.

Tersâne-i Âmire Eminliği Evrakı (**D.BŞM.TRE**)

nr. 2/12-25-41-55-128-139.

Tophâne-i Âmire Defterleri (**D.BŞM.TPH.d**)

nr. 18598, 18601, 18602, 18604, 18607.

Cevdet Tasnifi Belgeleri (C)

Askeriye (**C.AS**)

nr. 1157/51476

Bahriye (**C.BH**)

nr. 9/435, 11/5359, 24/11313, 29/1389-1391, 55/2597, 57/2687, 58/2718, 62/2902, 80/3821, 93/4491, 116/5634-7847, 123/5957, 125/6044, 131/6355, 149/7105, 158/7509, 184/8651, 189/8877, 218/10163-10164, 222/10327, 223/10361-10386, 246/11387, 271/12515, 1007/44065.

Tımar Zeâmet (**C.TZ**)

nr. 12/554.

İbnülemin Tasnifi Belgeleri (İE)

Askeriye (**İE.AS**)

nr. 5/147, 6/487-489-500, 9/795, 32/2828, 36/3266-3277, 40/3729.

Bahriye (**İE.BH**)

nr. 1/53-59-73-93, 2/158-162-164-167-169-176-177-181-183, 3/228-272-282-283-284-298-330, 4/312-318-330-352-366-367-368-373-

375-389-391-393-394-395-397-512, 5/402-405-406-408-411-412-416-423-424-431-436-437-442-444-446, 6/492-499-538-546-547-551-558, 7/593-596-627, 8/684-685-686-727, 9/762-775-791-797-804-805-810, 10/849-851-852-854-864-865-867-870-909, 11/1023, 12/1035, 13/1153.

Darbhâne (İE.DRB)

nr. 1/47.

Evkâf (İE.EV)

nr. 3/353.

Hariciye (İE.HR)

nr. 1/59.

Hilat (İE.HLT)

nr. 3/239.

Maâdin (İE.MDN)

nr. 1/57.

Maliye (İE.ML)

nr. 19/1751, 21/2020, 26/2472, 30/2864, 31/2974, 35/3369, 42/4036.

Muhallefat (İE.MHF)

nr. 1/53.

Muharrerât-ı Hususiye (İE.MHH)

nr. 1/44.

Umûr-ı Nâfia (İE.NF)

nr. 1/37-40.

Kamil Kepeci Defterler (KK.d)

nr. 2472, 2710, 2713, 5601, 5652, 5654.

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d)

nr. 463, 2732, 3456, 3527, 3560, 4039, 4823, 5357, 6028, 6547, 6808, 7915, 7239, 9480, 14938, 15758, 15779, 18136, 18517.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA)

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TSMA.e)

nr. 501/32, 641/17, 696/40, 736/4, 779/19, 780/23, 782/29, 1132/64.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TSMA.d)

nr. 2710, 6875.

Yabancı Arşivler (YB)

Bulgaristan Arşivi (YB.04)

nr. 3/67-90

Bulgaristan'daki Osmanlı Defterleri (YB.04.d)

nr. 77.

FRANSA DEVLET ARŞİVİ (Bibliothèque nationale de France BnF)

BnF, Clairambault 485: **Memoire sur les affaires de Levant au mois de novembre 1698.**

BnF, Clariambault 854: **Memoire ou discours politique concernant la condvite de la Marine dedia au Roy par le Sievr Gravier Conseiller dv Roy Commissaire General de la Marine,**

BnF, Clairambault 1017: **Mémoires, lettres et autres pièces sur la colonie du Saint-Sacrement à la Plata, sur la Chine et la Turquie, particulièrement les missions de ce pays.**

BnF, Français 7162: **Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople I.**

BnF, Français 7163: **Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople II.**

BnF, Français 7164: **Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople III.**

BnF, Français 7165: **Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople IV.**

BnF, Français 7168: **Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople VII.**

BnF, Français 7169: **Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople VIII.**

BnF, Français 7170: **Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople IX.**

BnF, Français 7171: **Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople X.**

BnF, Français 7172: **Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople XI.**

BnF, Français 7173: **Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople XII.**

BnF, Français 7174: **Journal de Pierre de Girardin pendant son ambassade à Constantinople XIII.**

BnF, Français 10776: **Relation de la campagne de Sultan Mustapha, en 1696, avec un journal de Toulon à Constantinople et de Constantinople à Belgrade, par un officier de la suite de M. de Ferriol, ambassadeur à la Porte.**

BnF, François 14679: **Édouard de La Croix, Estat de la marine de l'Empire Othoman, et le journal de l'armée navalle,**

BnF, Français 17046: **Pièces diverses, manuscrites et impr., concernant Port-Royal, la Compagnie de Jésus, l'histoire militaire, politique, religieuse, diplomatique et littéraire de la France, pendant la seconde moitié du XVIIe siècle.**

2. YAYINLANMIŞ ARŞİV KAYNAKLARI

98 Numaralı Mühimme Defteri (H.1100/M.1688-1689), haz.: Ali İrfan Kaya, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2019.

Ebru Karakoyun, **Fransa Ahkâm Defteri (1666-1687) (İnceleme-Metin)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.

Meryem Kaçan, **XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik Ahidnâmeleri**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995.

Mesut Demir, **1686-1687 (h.1907-1098) Tarihli Atik Şikâyet Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.

Ömer Semih Doğan, **Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri 103 Numaralı Mühimme Defteri (1103-1107/1692-1695)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

3. KAYNAK ESERLER

A voyage into the Levant a brief relation of a journey lately performed by Mr. Henry Blunt gentleman, from England by the way of Venice, into Dalmatia, Slavonia, Bosna, Hungary, Macedonia, Thessaly, Thrace, Rhodes and Egypt, unto Gran Cairo: with particular observations concerning the moderne condition of the Turks, and other people under that empire, London 1650.

Affaires étrangères: Correspondance reçue du consulat de Constantinople (1668-1708), Inventaire analytique (AE/B/I/376-AE/B/I/385), haz.: R. Zaïmova, Ph. Henrat, Archives nationales (France), Pierrefitte-sur-Seine 1999.

An account of Monsieur De Quesne's late expedition at Chio together with the negatiation of Monsieur Guilleragues, the French ambassadourt at the port in a letter written by an officer of the Grand Vizir's to a pacha, Richard Tonson, London 1681.

Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704), haz.: Abdülkadir Özcan, TTK Yayınları, Ankara 2000.

Anonim Osmanlı Vekayinâmesi (H.1058-1106/M. 1648-1694) (Metin ve Değerlendirme), haz. Ramazan Aktemur, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

Antonio Sala, **La pratica, in teorica del soldato instruito in terra di Antonio Sala da Brescia**, Venezia 1697.

Batista Nani, **Degl'Istorici delle cose Veneziane**, Venezia 1720.

Camillo Contarini, **Istoria della guerra di Leopold Primo Imperadore e de principi collegati contro il Turco**, Venezia 1710.

Correspondance administrative sous le règne de Louis XIV, entre le cabinet du roi, les secrétaires d'État, le chancelier de France, Tome 4, haz.: Georges Bernard Depping, Imprimerie nationale, Paris 1855.

Correspondance des deys d'Alger avec la cour de France, Tome Premier (1579-1700), haz.: Eugène Plantet, Félix Alcan, Paris 1889.

Deane's Doctrine of Naval Architecture, 1670, ed.: Brian Lavery, Conway Maritime Press, London 1986.

Defterdar Sarı Mehmed Paşa, **Zübde-i Vekayât, Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)**, haz.: Abdülkadir Özcan, TTK Yayınları, Ankara 1995.

Dell' acquisto e del ritiro dei Veneti dall' isola di Scio Nell' anno MDCXCIV, Nuremberg 1710.

Distinta relatione dell'acquisto di Napoli di Maluasias fatto dall'armi della Serenissima Republica di Venetia, sotto il prudente valoroso commando dell'illustriss. et eccellentiss. signor Girolamo Cornaro capitan general da Mar, li 12. agosto 1690, Antonio Pinelli, Venetia 1690.

Édouard de La Croix, **L'état présent de la puissance Ottomane, Avec les causes de son Accroissement, & celles de sa Décadence**, dédié à son Altesse Serenissime Monseigneur le Grand Duc de Toscane, Paris 1688.

Edward Spragge, **A true and perfect relation of the happy successes & victory obtained against the Turks of Argiers at Bugia, by His Majesties Fleet in the Mediterranean, under the command of Sr. Edw. Spragge as it is contained in a letter from the said Admiral, of the 11th of May, 1671**, Tho. Newcomb, London 1671.

Eustache Le Noble, **Les Œuvres De Mr Le Noble**, Ribou, Le Haye 1691.

Fighting Instructions 1530-1816, haz.: Julian S. Corbett, Navy Records Society, London 1905.

Giovanni Battista Chiarello, **Informatione della guerra corrente, forze e unione de prencipi Christiani, e qualità della militia Turchesca**, Steffano Curti, Venezia 1684.

Giovanni Carlo Serpentino, **Lettera di ragguaglio della vittoria nauale conseguita dall'armata della Serenissima Republica di Venetia sotto il comando del procurator capitan general da Mar Mocenigo contro Turchi nell'Arcipelago**, Venetia 1651.

Girolamo Albrizzi, **Distintissima descrizione della città, porto, & isola di Scio conquistata dalle armi della Sereniss. Republica di Venetia sotto il comando dell'illustr. & ecc. signor Antonio Zeno Capitan Generale da Mar alli 15 di settembre 1694**, Venezia 1694.

Girolamo Albrizzi, **Noua, vera, e distinta relatione della vittoria ottenuta dall'armi della Serenissima Republica di Venetia contro gl'Ottomani nella campagna d'Argos, il giorno de 10 giugno 1695 sotto il prudente, e valoroso comando dell'illustrissimo, & eccellentissimo signor Alessandro Molin capitan generale da Mar**, Venezia 1695.

Guilleragues Kontu, **İstanbul Mektupları**, çev.: Yaşar Avunç, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2010.

Johann Michael Wansleben's Travels in Turkey, 1673-1676: An Annotated Edition of His French Report, ed.: Alastair Hamilton, Maurits van den Boogert, Brill, Leiden 2023.

Le Relazioni degli Stati Europei lette al Senato dagli Ambasciatori Veneziani nel secolo decimosettimo: Turchia Volume unico-Parte I, haz.: Nicolo Barozzi, Guglielmo Berchet, P. Naratovich, Venezia 1871.

Lettres Historiques: Contenant ce qui se passe de plus important en Europe; et les Réflexions nécessaires sur ce sujet. Mois de Juillet, Paris 1695.

Lettres, instructions et mémoires de Colbert, publiés d'après les ordres de l'empereur sur la proposition de son excellence M. Magne, ministre secrétaire d'Etat des Finances par Pierre Clément, Tome III, 1ère partie: marine et galères, Imprimerie impériale, Paris 1864.

List of Men-of-War 1650-1700: Part IV, Ships of the United Netherlands 1648-1702, haz.: A. Vreugdenhil, Cambridge University Press, London 1938.

Luigi Ferdinando Marsigli, **Stato Militare dell'Imperio Ottomanno, Incremento e Decremento del Medesimo, Parte Seconda**, Pietro Gosse, La Haye 1732.

Martin Wintergerst, **Durch Europam lauffende, durch Asiam fahrende, an Americam und Africam anländende, und in Ost-Indien lange Zeit gebliebene Schwabe: Oder Reißbeschreibung, Welche in 22. Jahren an bemeldte Oerther verrichtet, was dabey Denckwürdiges gesehen und in acht genommen worden**, Müller, Nepperschmid 1713.

Mercure historique et politique: Contenant l'état présent de l'Europe & ce qui se passe dans toutes les Cours; l'interêt des Princes, leurs brigues & généralement tout ce qu'il y a de curieux pour le mois de juillet 1694.

Michele Foscarini, **Degl'istorici delle cose veneziane**, Venezia 1722.

Paul Rycaut, **The history of the Turkish Empire, from the year 1623, to the year 1677**, London, 1680.

Paul Rycaut, **The history of the Turks: beginning with the year 1679**, Robert Clavell and Abel Roper, London 1700.

Paul Rycaut, **The present state of the Ottoman Empire containing the maxims of the Turkish politie, the most material points of the Mahometan**

religion, their sects and heresies, their convents and religious votaries, their military discipline, London 1668.

Pietro Garzoni, **Istoria della Repubblica di Venezia in tempo della Sacra Lega contra Maometto IV**, Venezia 1705.

Piracy and Diplomacy in Seventeenth Century North Afrika: The Journal of Thomas Baker, English Consul in Tripoli, 1677-1685, ed.: C.R. Pennel, Fairleigh Dickinson University Press, Rutherford 1989.

Poullet, **Nouvelles relations du Levant avec une exacte description de l'Empire du Turc en Europe**, Lovis Billaiens, Paris 1668.

Râşid Mehmed Efendi, **Târih-i Râşid ve Zeyli**, c. I, haz.: Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer, Klasik Yayınları, İstanbul 2013.

Raşit Gündoğdu, **Uşşakizâde Târîhi (Tahlil-Metin) (1106-1124/1694-1712)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2000.

Recueil des traités de commerce et de navigation de la France avec les puissances étrangères depuis la Paix Westphalie, en 1648, Tome III-1ere Partié, haz.: M. Le Comte d'Hauterive - M. Le Chever F. de Cussy, Rey et Gravier, Paris 1836.

Relazioni degli Ambasciatori e Baili Veneti a Costantinopoli, vol. I, parte II, ed.: N. Barozzi and G. Berchet, Naratovich, Venezia 1873.

Relazione dell'assedio della Canea nel regno di Candia fatto dall'armi venete et ausiliare nell'anno 1692, Biblioteca Apostolica Vaticana, Manuscript-Vat.Lat.13153.

Relazione del nobile Bartolommeo Contarini, Capitano Straordinario delle Navi Venete, dell'occorso nel Combattimento sotto Scio con l'armata marittima Turca l'anno 1694, il mese di Febbrajo, haz.: Francesco Maria Zanotti, G. Antonelli, Venezia 1846.

Sakız Adası'nın Alınması ve Venediklilerin Buradan Çekilmesi Yıl 1694: Üç Kitap Saygıdeğer Venedik Prensi ve Senatosuna Yüce Prens ve Senato, çev.: Nur Öztürk, Ege Yayınları, İstanbul 2022.

Samuel Pepys's Naval Minutes, ed.: J.R. Tanner, Navy Records Society, London 1926.

Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca.1106/1654-7 Şubat 1695), haz. Nazire Karaçay Türkal, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2012.

The Levant Voyage of the Blackham Galley (1696-1698): The Sea Journey of John Looker, Ship's Surgeon, ed.: Colin Heywood, Edmond Smith, The Hakluyt Society, London 2022.

The London Gazette (1671, 1672, 1673, 1674, 1675, 1676, 1677, 1678, 1686, 1687, 1688, 1690, 1692, 1693, 1694, 1695, 1697 Yıllarına Ait Sayıları).

The political testament of M. Jean Baptist Colbert, minister and Secretary of State wherein is contain'd all that hath pass'd under the reign of Lewis the XIV unto the year 1684: with remarks upon the government of the kingdom of France, haz. Gatien Courtilz de Sandras, London, 1695.

The present state of Algeir being a faithful and true account of the most considerable occurrences that happened in that place during the lying of the French fleet before it, In a Letter from a Gentleman in Algier, to his Friend in London, London 1682.

The Present State of Europe: or the Historical and Political Monthly Mercury, London 1698.

Üsküdarî Abdullah Efendi, **Vâkı'ât-ı Rûz-merre**, haz.: c. I (Muzaffer Doğan), c. II (Recep Ahışalı), c. III (Erhan Afyoncu, c. IV (Mahmut Ak), Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2017.

4. Araştırma ve İncelemeler

Acıpınar, Mikail:

“Kriz ve Savaş Arasında 1641 Tarihli Venedik Ahidnâmesi”, **Cihannüma: Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi**, S. 1 (Temmuz 2015), s. 177-197.

Açıkgöz, Fatma:

“Fransızların 1681 Sakız Saldırısında Verdikleri Zarar Karşılığında XIV. Louis Tarafından IV. Mehmet’e Gönderilen Tarziye Hediyeleyi”, **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, c. 1, S. 1 (2011), s. 59-77.

Ágoston, Gábor:

Barut, Top ve Tüfek: Osmanlı İmparatorluğu’nda Askerî Güç ve Silah Sanayisi, çev.: Kahraman Şakul, Ketebe Yayınları, İstanbul 2023.

_____:

“Top”, **DİA**, c. 41, İstanbul 2012, s. 240-242.

- Akyay, Bülent: “Evliyâ Çelebi Seyahatnamesine Göre Benefşe (Menekşe)”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, c. 12, S. 2 (2011), s. 129-154.
- Anderson, Roger Charles: **Naval Wars in the Levant, 1559-1853**, Princeton University Press, Princeton 1952.
- _____ : “The Sicilian War of 1674-1678”, **The Mariner’s Mirror**, Vol. 57, N. 3 (1971), s. 239-265.
- Appuhn, Karl: “Inventing Nature: Forests, Forestry, and State Power in Renaissance Venice”, **The Journal of Modern History**, Vol. 72, N. 4 (2000), s. 861-889.
- Arcak, Erkut: “Kadırga: A Technical Analysis of the Sultan’s Galley”, **Boats, Ships and Shipyards: Proceedings of the Ninth International Symposium on Boat and Ship Archaeology Venice 2000**, ed.: Carlo Beltrame, Oxbow Books, Oxford 2003, s. 241-248.
- Argenti, Philip P.: **The Occupation of Chios by the Venetians (1694): Described in Contemporary Diplomatic Reports and Official Dispatches**, John Lane, London 1935.
- Aslan, Seyfullah: **Osmanlı İmparatorluğu’nun Tuna Donanması: Teşkilâtı ve Faaliyetleri (1683-1718)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal

Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2022.

_____:

“Tuna Nehri’nde Gemi İnşası ve Tuna Donanması’nın Mevcudu”, **Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi**, S. 11 (2023), s. 111-149.

Aycibin, Zeynep:

Köprülüzâde Mustafa Paşa ve Dönemi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001.

Aydın, Yusuf Alperen:

Sultan’ın Kalyonları: Osmanlı Donanmasının Yelkenli Savaş Gemileri (1701-1770), Küre Yayınları, İstanbul 2011.

Bamford, Paul W.:

Fighting Ships and Prisons: The Mediterranean Galleys of France in the Age of Louis XIV, The University of Minnesota Press, Minneapolis 1973.

_____:

“The Knights of Malta and the King of France, 1665-1700”, **French Historical Studies**, Vol. 3/4 (1964), s. 429-453.

Bardakçı, Özkan; Pugnère, François:

La dernière croisade: Les Français et la guerre de Candie 1699, Presses universitaires de Rennes, Rennes 2008.

Bender, James:

Dutch Warships in the Age of Sail 1600-1714: Design, Construction, Careers and Fates, Seaforth Publishing, Barnsley 2014.

- Bérenger, Jean: “La politique ottomane de la France dans les années 1680”, **Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae**, Vol. 33 (1987), s. 193-201.
- Bilici, Faruk: **XIV. Louis ve İstanbul’u Fetih Tasarısı**, TTK Yayınları, Ankara 2004.
- Boccolini, Alessandro: “In mare et in terra: la Lega Santa del 1684 e la diplomazia pontificia”, **Perspectives on Culture**, Vol. 30, N. 3 (2020), s. 179-196.
- Bodin, Marcel: “Le bombardement de Tripoli de Barbarie par le Maréchal d’Estrées en 1685”, **Revue Tunisienne**, Vol. 128 (1918), s. 204-209.
- Bóka, Éva: “Diplomatie Constantinople et le siege de Vienne Ambassade de Gabriel de Guilleragues, 1679-1685”, **Südost-Forschungen**, Vol. 51 (1992), s. 65-104.
- _____: “Rapport de Pierre de Girardin sur l’Empire Turc en 1686”, **Sudost-Forschungen**, Vol. 47 (1988), s. 223-230.
- Bondioli, Mauro: “The Art of Designing and Building Venetian Galleys from the 15th to the 16th century”, **Boats, Ships and Shipyards**, s. 222-227; a.mlf., “The Libro di navigar: A new treatise on Venetian shipbuilding from the 14th century”, **Ships And Maritime**

Landscapes: Proceedings of the Thirteenth International Symposium on Boat and Ship Archaeology, Amsterdam 2012, ed.: Jerzy Gawronski, André van Holk, Joost Schokkenbroek, Barkhuis Publishing, Eelde 2017, s. 215-223.

Bostan, İdris:

“Derya Beyi”, **DİA**, c. 9, İstanbul 1994, s. 200-201.

_____:

İstanbul’un 100 Denizcisi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul 2014.

_____:

“Kadırga’dan Kalyon’a: XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Gemi Teknolojisi’nin Değişimi”, **Osmanlı Deniz Teknolojisi**, Küre Yayınları, İstanbul 2024, s. 85-120.

_____:

“Mezemorta Hüseyin Paşa”, **DİA**, c. 29, Ankara 2004, s. 52-526.

_____:

“Mezemorta Hüseyin Paşa ve 1701 Tarihli Bahriye Kanunnamesi”, **Türk Denizcilik Tarihi**, ed.: İdris Bostan, Salih Özbaran, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul 2009, s. 281-291.

_____:

Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire, TTK Yayınları, Ankara 2003.

_____:

“Osmanlılar Niçin Kalyon İnşasından Bir Süre İçin Vazgeçtiler? (1656-1682)”,

- _____:
- Boyer, Pierre:
- Brogini, Anne:
- Bruijn, Jaap R.:
- Buisseret, D. J.:
- Büyükkaksoy, Ahmet:
- Calafat, Guillaume:
- Osmanlı Deniz Teknolojisi**, Küre Yayınları, İstanbul 2024, s. 121-140.
- “Sâlyâne”, **DİA**, c. 36, İstanbul 2009, s. 59-60.
- “La révolution dite des Aghas dans la régence d’Alger (1659-1671),” **Revue de l’Occident musulman et de la Méditerranée**, Vol. 13-14 (1973), s. 159-170.
- Malte, Frontière de Chrétienté (1530-1670)**, Publications de l’École française de Rome, Rome 2005.
- The Dutch Navy of the Seventeenth and Eighteenth Centuries**, Liverpool University Press, Newfoundland 2011.
- “The French Mediterranean Fleet under Henri IV”, **The Mariner’s Mirror**, Vol. 50, N. 4 (1964), s. 297-306.
- “Bir İngiliz Seyyahın (Aaron Hill) Gözünden Osmanlı Donanması”, **Harp Tarihi Dergisi**, S. 9 (2024), s. 65-87.
- “Les interprètes de la diplomatie en Méditerranée. Traiter à Alger (1670-1680)”, **Les Musulmans dans l’histoire de l’Europe: II. Passages et contacts en Méditerranée**, ed.: Jocelyne Dakhliya, Wolfgang Kaiser, Albin Michel, 2013, s. 371-410.

_____:

“Ottoman North Africa and ius publicum europeum: The case of the treaties of peace and trade (1600-1750)”, **War, Trade and Neutrality: Europe and the Mediterranean in the Seventeenth and Eighteenth Centuries**, ed.: Antonella Alimento, Milan 2011, s. 171-187.

Calafat, Guillaume; Santus, Cesare: “Les avatars du ‘Turc’: Esclaves et commerçants musulmans à Livourne (1600-1750)”, **Les Musulmans en Europe occidentale au Moyen Âge et à l’époque moderne: une intégration invisible**, ed. Jocelyne Dakhlia, Bernard Vincent, Paris, Albin Michel 2011, s. 471-522.

Campana, Lilia:

“Technical Experimentation in Ship Design during the Last Decades of the Serenissima: Gerolamo Maria Balbi’s Galea alla Ponentina”, **Technology and Culture**, Vol. 57, N. 1 (2016), s. 144-182

Candiani, Guido:

“A New Battle Fleet: The evolution of the Ottoman sailing navy, 1650–1718, revealed through Venetian sources”, **The Mariner’s Mirror**, Vol. 104, N.1 (2018), s. 18-26.

_____:

Dalla galea alla nave di linea: Le trasformazioni della marina veneziana (1572-1699), Città del Silenzio, Novi Ligure 2012.

_____:

“From Lepanto to Lemnos: The evolution in the employment of galleasses in the Venetian navy”, **Dal Mediterraneo alla Manica: Contributi alla storia navale dell’età moderna**, ed.: E. Beri, Società italiana di Storia militare-Nadir Media, Roma 2022, s. 67-105.

_____:

I vascelli della Serenissima: Guerra, politica e costruzioni navali a Venezia in età moderna, 1650-1720, Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, Venezia 2009.

_____:

“Lo sviluppo dell’Armata grossa nell’emergenza della guerra marittima”, **Storia di Venezia**, Vol. 1 (2003), s. 89-96.

_____:

“Novità tecnologica e pressione psicologica: l’introduzione delle galeotte a bombe nella marina veneziana (1685-1695)”, **Storie di Armi**, ed.: N. Labanca-P.P. Poggio, Milano, Unicopli 2009, s. 183-201.

_____:

“The Race to Big Calibres During the First War of Morea and Sigismondo Alberghetti’s Guns of New Invention”, **Ships and Guns: The Sea Ordnance in Venice and in Europe between the 15th and the 17th Centuries**, ed.: Carlo Beltrame-Renato Gianni Ridella, Oxbow Books, Oxford 2011, s. 23-27.

_____:

“Une tradition différente: La construction des navires de guerre à voile à Venise du milieu du XVIIe siècle au début du XVIIIe siècle”, **Cahiers de la Méditerranée**, Vol. 84 (2012), s. 293-307.

Capot-Rey, Robert:

“La politique française et le Maghreb méditerranéen, 1643-1685”, **Reveu Africain**, Vol. 75 (1934), s. 47-62, 175-217, 426-490.

Celetti, David:

“Canapa, Lavoro e Capitale fondiario: Considerazioni sulle piantagioni venete tra XV e XIX secolo”, **Terra e Storia: Rivista di Storia e Cultura**, Vol.2, N. 3 (2013), s. 39-66.

Cevrioğlu, Mahmut Halef:

“Yeni Çağ Osmanlı Kuzey Siyasetinde Köprülü Mehmed Paşa Dönemi Üzerine Birkaç Gözlem (1656-1661)”, **Türk Diplomasisine Yön Verenler: Osmanlı Dönemi**, ed.: Ahmet Dönmez, Yakup Kaya, NEU Press, Konya 2023, s. 19-39.

Cutter, Nat:

“Peace with Pirates? Maghrebi Maritime Combat, Diplomacy, and Trade in English Periodical News, 1622-1714”, **Humanities**, Vol. 8 (2019), s. 1-24.

Çetin, Atilla:

“Hasan Baba”, **DİA**, c. 16, İstanbul 1997, s. 389-390.

Davies, Brian:

Warfare, State and Society on the Black Sea Steppe, 1500–1700, Routledge, London 2007.

Davies, J. David:

Pepys’s Navy: Ships, Men & Warfare, 1649-1689, Seaforth Publishing, Barnsley 2008.

Dereli, Muharrem Sinan:

XVIII. Yüzyılda Kalyon Teknolojisi ve Osmanlı Kalyonları, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.

Doğan, Güner:

“Girit Muharebesi Sonrası Osmanlı-Venedik Sınırı (1671)”, **ÇKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 10 (2019), s. 1-18.

_____:

“İtalyan Oryantalist Luigi Ferdinando Marsigli’nin Osmanlı Devleti Hakkında Gözlemleri”, **Yabancı Seyahatnamelerde Türkiye**, ed.: M. Çağatay Özdemir, Yunus Emre Tekinsoy, Türk Yurdu, Ankara 2016, s. 335-350.

_____:

“Venedik Elçisinin Raporlarında Zenta Savaşı ve Osmanlı Ordusunun Harp Düzeni Hakkında Yeni Bilgiler”, **Harp Tarihi Dergisi**, S. 5 (2022), s. 1-39.

_____:

Venediklü ile Dahi Sulh Oluna: 17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik İlişkileri, İletişim Yayınları, İstanbul 2017.

- Doğru, Halime: **Lehistan’da Bir Osmanlı Sultanı: IV.Mehmed’in Kamanıçe-Hotin Seferleri ve Bir Masraf Defteri**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006.
- Duivenvoorde, van, Wendy: **Dutch East India Company Shipbuilding: The Archaeological Study of Batavia and Other Seventeenth-Century VOC Ships**, Texas A&M University Press, College Station 2015.
- Dull, Jonathan R.: **The Age of the Ship of the Line: The British and French Navies, 1650-1815**, University of Nebraska Press, London 2009.
- Eliav, Joseph: “Tactics of Sixteenth-Century Galley Artillery”, **The Mariner’s Mirror**, Vol. 99, N. 4 (2013), s. 398-409.
- _____: “The Gun and Corsia of Early Modern Mediterranean Galleys: Design Issues and Rationales”, **The Mariner’s Mirror**, Vol. 99, N. 3 (2013), s. 262-74.
- Emecen, Feridun: “İstanköy”, **DİA**, c. 23, İstanbul 2001, s. 308-310.
- Endsor, Richard: **The Master Shipwright’s Secrets: How Charles II Built the Restoration Army**, Osprey Publishing, Oxford 2020.
- Ertaş, Mehmet Yaşar: “17. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Donanmasının Yönetim Sorunu: Kaptan-ı Deryalık Gailesi”, **Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi**

Sempozyumu 26-29 Eylül 2013, Türk Denizcilik Tarihi, VI. cilt, TTK Yayınları, Ankara 2014, s. 195-220.

Fabris, Antonio:

“A Description of the Ottoman Arsenal of Istanbul (1698)”, **Mediterranea: Ricerche Storiche**, Vol. 12, N. 34 (2015), s. 435-444.

Ferreiro, Larrie D.:

The Birth of Naval Architecture in the Scientific Revolution, 1600-1800, The MIT Press, Cambridge 2007.

Fontenay, Michel:

“Corsaires de la foi ou rentiers du sol? Les chevaliers de Malte dans le corso méditerranéen au XVIIe siècle”, **Revue d’histoire moderne et contemporaine**, Vol. 3, N. 35 (1988), s. 361-384.

_____:

“L’Empire Ottoman et risque corsaire au XVIIe siècle”, **Revue d’histoire moderne et contemporaine**, Vol. 32 (1985), s. 185-208.

Fox, Frank L.:

The Four Days’ Battle of 1666: The Greatest Sea Fight of the Age of Sail, Seaforth Publishing, Barnsley 2009.

Glete, Jan:

Warfare at Sea, 1500-1650: Maritime Conflicts and the Transformation of Europe, Routledge, London 2000.

Gökpınar, Bekir:

“Osmanlı Devleti’nin Rusya’ya Karşı Karadeniz’de Savunma Hattı Oluşturma Mücadelesi: Açu Kalesi (1696-1711)”,

Karadeniz Araştırmaları, c. 17, sayı 67
(2020), s. 605-629.

Greene, Molly:

“Beyond the Northern Invasion: The Mediterranean in the Seventeenth Century”, **Past & Present**, Vol. 174 (2002), s. 42-71.

_____:

Kandiye, 1669-1720: The formation of a merchant class, Princeton University, PhD Thesis, 1993.

_____:

“Ruling An Island Without A Navy: A Comparative View of Venetian and Ottoman Crete”, **Oriente Moderno, Nuova serie**, Vol. 20, N. 81 (2001), s. 193-207.

Gürkan, Emrah Safa:

Sultanın Korsanları: Osmanlı Akdeniz’inde Gazâ, Yağma ve Esaret, 1500-1700, Kronik Yayınları, İstanbul 2022.

Gülsoy, Ersin:

Girit’in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Tesisi (1645-1670), TATAV, Türkiye Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul 2004.

_____:

“Osmanlı Fethinden Sonra Kandiye Tersanesi ve Limanı”, **Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu 26-29 Eylül 2013, Türk Denizcilik Tarihi**, TTK Yayınları, Ankara 2014, c. VI, s. 179-193.

Harding, Richard:

Seapower and Naval warfare, 1650-1830, UCL Press, London 1999.

Heywood, Colin:

“This Great Work: Lord Paget and the Processes of English Mediating Diplomacy in the Latter Stages of the Sacra Lega War, 1697–1698”, **The Treaties of Carlowitz (1699): Antecedents, Course and Consequences**, ed.: Colin Heywood, Ivan Parvev, Brill, Leiden 2020, s. 35-55.

_____:

“What’s in a Name?: Some Algerine Fleet Lists (1688-1714) from British Libraries and Archives”, **The Ottoman World, the Mediterranean and North Africa, 1660-1760**, Routledge, London 2016, s. 103-128.

Hoving, Ab J.:

Nicolaes Witsen and Shipbuilding in the Dutch Golden Age, çev.: Alan Lemmers, Texas A&M University Press, College Station 2012.

Höbelt, Lothar:

“From Slankamen to Zenta: The Austrian War Effort in the East during the 1690s”, **The Treaties of Carlowitz (1699): Antecedents, Course and Consequences**, ed.: Colin Heywood, Ivan Parvev, Brill, Leiden 2020, s. 153-175.

İpşirli Argıt, Betül:

Rabia Gülnuş Emetullah Sultan 1640-1715, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.

James, Alan:

“Colbert and La Royale: Dynastic Ambitions and Imperial Ideals in France”, **Ideologies of Western Naval Power, c. 1500-1815**, ed.: J.D. Davies, Alan James, Gijs Rommelse, Routledge, London 2020, s. 122-136.

_____:

“French sea power in the Utrecht era: balance of power and the strategic context of Louis XIV’s navy”, **Navies in Multipolar Worlds: From the Age of Sail to the Present**, ed.: Paul Kennedy, Evan Wilson, Routledge, London, 2020, s. 9-22.

_____:

“The Development of French Naval Policy in the Seventeenth Century: Richelieu’s Early Aims and Ambitions”, **French History**, Vol. 12, N. 4 (1998), s. 384-402.

James, Alan; Haudrère, Phillipe:

“Les arsenaux de marine en France avant Colbert”, **Dix-septième siècle**, Vol. 253/4 (2011), s. 657-669.

Janžekovič, Izidor:

“The rise of state navies in the early seventeenth century: a historiographical study”, **Journal for Maritime Research**, Vol. 22, N. 1-2 (2020), s. 183-208.

Gardiner, Robert:

The Sailing Frigate: A History in Ship Models, Seaforth Publishing, Barnsley 2016.

Goffman, Daniel:

Britons in the Ottoman Empire 1642-1660, University of Washington Press, London 1998.

Guilmartin Jr., John F.:

Kalyonlar ve Kadırgalar, çev.: Ali Özdamar, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010.

_____:

“The military revolution in warfare at sea during the early modern era: technological origins, operational outcomes and strategic consequences”, **Journal for Maritime Research**, Vol. 13, N. 2 (2011), s. 129-137.

Karagöz, Hakan:

“Belgrad, Petervaradin ve Zenta Arasında Osmanlı-Habsburg Savaşı: Habsburg Gözüyle Prens Eugen’in 1697 Zenta Seferi ve Seferin Günlükleri”, **Ankara Anadolu ve Rumeli Araştırmaları Dergisi**, c. 1, sayı 2 (2020), s. 503-575.

Katgı, İsmail:

“Osmanlı Devleti’nde Tipik Bir Askeri Ayaklanma Örneği: Viyana’dan Dönüş ve 1687 İsyanı”, **Vakanüvis: Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, c. 5, sayı 2 (2020), s. 759-793.

Kaya, Ali İrfan:

“Venediklilerin 1688 Ağrıboz Muhasarası ve Osmanlı Müdafaası”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, sayı 7, 2014, s. 352-360.

Kılıç, Orhan:

“Beylerbeyilerden Dayılara Cezayir-i Garp Vilayeti/Eyaleti’nin Yönetimi ve Yöneticileri (16-18. Yüzyıllar)”,

Cappadocia Journal of History and Social Sciences, S. 9 (2017), s. 418-439.

Kolçak, Emer Soyer:

16 ve 17. Yüzyılda Osmanlılarda Derya Beyliğı, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2024.

Kolçak, Özgür:

“Şahinlerin Pençesinde Bir Erdel Hükümdarı: Köprülü İktidarı ve II. Györg Rákóczi”, **Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, S. 23 (2013), s. 25-52.

Konstam, Angus:

Spanish Galleon, 1530-1690, Osprey Publishing, Oxford 2004.

_____:

Warships of the Anglo-Dutch Wars 1652-1674, Osprey Publishing, Oxford 2011.

Koutzakiotis, Georges:

“Aspects de l’intendance des Vénitiens dans l’Archipel au cours de la guerre de Morée (1684-1699)”, **Nuova Antologia Militare**, Vol. 3, N. 1 (2022), s. 249-274.

Krieken, van, Gérard:

Corsaires et Marchands: Les relations entre Alger et les Pays-Bas 1604-1830, Éditions Bouchène, Amsterdam 2002.

Kul, Muhittin:

“Venedikli Bir İhtidanın İntikamı: Girolamo Galoppo ve Son İstihkâm”, **Anasay**, S. 20 (2022), s. 47-74.

Lardas, Mark:

Spanish Galleon vs English Galleon, 1550-1605, Osprey Publishing, Oxford 2020.

- Lavery, Brian: **The Ship of the Line: The Development of the Battlefleet 1650-1850, Volume I**, Naval Institute Press, Annapolis 1984.
- Lazzarini, Antonio: **Boschi, legnami, costruzioni navali: L'Arsenale di Venezia fra XVI e XVIII secolo**, Viella, Rome 2021.
- Lemineur, Jean-Claude: **Les vaisseaux du Roi Soleil: étude historique**, Omega, Paris 1996.
- Levi, Cesare Augusto: **Navi da guerra costruite nell'Arsenale di Venezia**, Venise 1896.
- Levi-Weis, Dore: "Le relazioni fra Venezia e la Turchia dal 1670 al 1684 e la formazione della Sacra Lega, I", **Archivio Veneto-Tridentino**, Vol. 13-14 (1925), s. 1-46.
- _____ : "Le relazioni fra Venezia e la Turchia dal 1670 al 1684 e la formazione della Sacra Lega, II", **Archivio Veneto-Tridentino**, Vol. 15-16 (1925), s. 40-100.
- _____ : "Le relazioni fra Venezia e la Turchia dal 1670 al 1684 e la formazione della Sacra Lega, III", **Archivio Veneto-Tridentino**, Vol. 17-18 (1926), s. 97-155.
- Lo Basso, Luca: "Entre galères et vaisseaux: Armement et constructions navales en Ligurie au XVIIe siècle", **Cahiers de la Méditerranée**, Vol. 84 (2012), s. 273-292.

_____:

Uomini de remo: Galee e galeotti del Mediterraneo in età moderna, Selene Edizione, Milano 2004.

Lombardo, Simone:

“Galee, bombarde e guerre di simboli: Innovazioni negli assedi anfibi di Chioggia tra genovesi e veneziani (1379-1380)”, **Nuova Antologia Militare**, Vol. 5 (2021), s. 93-128.

Loveman, Kate:

Samuel Pepys & His Books: Reading, Newsgathering & Sociability, 1660-1703, Oxford University Press, Oxford 2015.

Lutun, Bernard:

“Les approvisionnements de la Marine (1661-1761)”, **La Revue administrative**, Vol. 326 (2002), s. 181-188.

Lynn, John A.:

The Wars of Louis XIV, 1667-1717, Routledge, London 1999.

Martin, Meredith; Wiess, Gillian:

The Sun King at Sea: Maritime Art and Galley Slavery in Louis's France, Getty Research Institute, Los Angeles 2022.

Matar, Nabil:

Britain and Barbary, 1589-1689, University Press of Florida, Florida 2005.

McCluskey, Philip:

“Commerce before crusade? France, the Ottoman Empire and the Barbary pirates (1661-1669)”, **French History**, Vol. 23, N. 1 (2009), s. 1-21.

Michaud, Claude:

Entre croisades et révolutions: Princes, noblesses et nations au centre de l'Europe (xvie-xviii siècles), Éditions de la Sorbonne, Paris 2010

Mocenigo, Mario Nani:

Storia della Marina Veneziana da Lepanto alla caduta della Repubblica, Ministero della Marina, Roma 1955.

Morin, Marco:

“Artiglierie navali in ambito veneziano: tipologia e tecniche di realizzazione”, **Quaderni di Oplologia**, Vol. 23 (2006), s. 3-28.

_____:

“Luoghi della produzione, tecniche fusorie e fonditori a Venezia”, **I Cannoni di Venezia: Artiglierie della Serenissima da fortezze e relitti**, haz.: Carlo Beltrame, Marco Morin, Firenze, All'Insegna del Giglio 2014, s. 13-28.

_____:

“Morphology and Constructive Techniques of Venetian Artilleries in the 16th and 17th Centuries: some notes”, **Ships & Guns: The sea ordnance in Venice and Europe between the 15th and the 17th centuries**, ed.: Carlo Beltrame, Renato Gianni Ridella, Oxbow Books, Oxford 2011, s. 1-11.

Mostarda, Marco:

“L'evoluzione tattica della marina inglese alla vigilia della Seconda guerra anglo-olandese: Il processo di formalizzazione della linea di fila”, **Dal Mediterraneo alla Manica: Contributi alla storia**

- navale dell'età moderna**, ed.: E. Beri, Società italiana di Storia militare-Nadir Media, Roma 2022, s. 169-213.
- Oddy, Niall: "Crusade or cooperation? Savary de Brèves's Treatises on the Ottoman Empire", **The Seventeenth Century**, Vol. 34, N. 2 (2018), s. 143-157.
- Orakçı, Zehra: **Mezemorta Hüseyin Paşa**, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2021.
- Ostapchuk, Victor: "The Human Landscape of the Ottoman Black Sea in the Face of the Cossack Naval Raids", **Oriente Moderno (Nuova serie, The Ottomans and the Sea)**, Vol. 20, N. 81 (2001), s. 23-95.
- Özcan, Abdülkadir: "Kara İbrâhim Paşa", **DİA**, c. 21, İstanbul 2000, s. 329-330.
- _____ : "Mustafa II", **DİA**, c. 31, İstanbul 2020, s. 276-277.
- Özdaş, Harun: "1695 Koyun Adaları Deniz Savaşları Batıkları", **TİNA: Denizcilik Arkeolojisi Dergisi**, S. 10 (2018), s. 97-98.
- Öztürk, Temel: "Egyptian Soldiers in Ottoman Campaigns from the Sixteenth to the Eighteenth Centuries", **War in History**, Vol. 23 (2016), s. 4-19.

- Parker, Geoffrey: “The Dreadnought Revolution of Tudor England”, **The Mariner’s Mirror**, Vol. 82, N. 3 (1996), s. 269-300.
- Parlaz, Selim: “Ceneviz Arşiv Belgelerine Göre Garp Ocaklarının Akdeniz’deki Korsanlık Faaliyetleri (1665-1690), **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 69 (2021), s. 252-267.
- Panciare, Walter: “L’arsenale di Venezia e la fabbricazione della polvere da sparo”, **Gli arsenali oltremarini della Serenissima: Approvvigionamenti e strutture cantieristiche per la flotta veneziana (secoli XVI-XVII)**, ed.: Martino Ferrari Bravo, Stefano Tosato, Biblion, Milano 2010, s. 63-74.
- Parmaksızoğlu, Canan: **II. Viyana Kuşatması Sonrasında Mukaddes İttifak’ın Oluşumu ve Osmanlı-Venedik Savaşları (1684-1699)**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2021.
- Pedani, Maria Pia: “Ottoman Ships and Venetian Craftsmen in the 16th Century”, **Seapower, Technology and Trade: Studies in Turkish Maritime History**, ed.: Dejanirah Couto, Feza Gunergun, Maria Pia Pedani, Denizler Kitapevi, İstanbul 2014, s. 460-464.

- Philippe, Braunstein: “De la montagne à Venise: les réseaux du bois au XVe siècle”, **Mélanges de l’Ecole française de Rome**, Vol. 100, N. 2 (1988), s. 761-799.
- Phillips, Carla Rahn: “Spanish Shipbuilding in the Late 17th Century: Art, Science and Bureaucracy”, **Cuadernos de Estudios Borjanos**, Vol. 50-51 (2007-2008), s. 33-52.
- Pinzelli, Éric: **La défense de l’isthme de Corinthe durant la période vénitienne (1687-1715)**, Mémoire de maîtrise en histoire de l’université de Provence Aix-Marseille I, Marseille 1997
- _____: **Venise et la Morée: du triomphe à la désillusion (1684-1718)**, Université aix-Marseille, PhD Thesis, 2003.
- Plouviez, David: “La profession de constructeurs de navires dans les ports de commerce de la fin du XVIIe siècle aux années 1830”, **Artefact**, Vol. 14 (2021), s. 109-147.
- _____: “Public or Private? Subcontracting French Naval Vessels in the Seventeenth and Eighteenth Centuries”, **Shipbuilding: Knowledge and Heritage**, ed.. Amélia Polónia, Francisco Contente Domingues, CITCEM, Porto 2019, s. 117-136.
- Poumarède, Géraud: “La France et les Barbaresques: police des mers et relations internationales en

- _____ : Méditerranée (XVIe-XVIIe siècles)”, **Revue d’histoire maritime**, Vol. 4 (2005), s. 117-137.
- _____ : “La querelle du sofa: Étude sur les rapports entre gloire et diplomatie”, **Histoire, économie & société**, Vol. 20, N. 2 (2001), s. 185-197.
- _____ : “Naissance d’une institution royale: les consuls de la nation française en Levant et en Barbarie aux XVIe et XVIIe siècles”, **Annuaire-bulletin de la Société de l’histoire de France**, (2001), s. 65-128.
- _____ : “Négociier pres la Sublime Porte: Jalons pour une nouvelle histoire des capitulations franco-ottomanes”, **L’invention de la diplomatie: Moyen age – Temp modernes**, ed.: Lucien Bély, Presses Universitaires de France, Paris 1998, s. 71-85.
- Redding, Benjamin W.D.: **The English and French Navies, 1500-1650: Expansion, Organisation and State-Building**, The Boydell Press, Woodbridge 2022.
- Rodger, N.A.M.: “The Development of Broadside Gunnery, 1450-1650”, **The Mariner’s Mirror**, Vol. 82, N. 3 (1996), s. 301-324.
- Rommelse, Gijs A.: “An early modern naval revolution? The relationship between ‘economic reason of

- state' and maritime warfare", **Journal for Maritime Research**, Vol.13, N. 2 (2011), s. 138-150.
- Saffet: "Koyun Adaları Önündeki Deniz Harbi, Sakız'ın Kurtarılışı", **TOEM**, c. 1, sayı 3 (H. 1328), s. 150-177.
- Sarmant, Thierry: "Les Turcs font merveilles: Louvois, observateur de l'Europe centrale et orientale, 1679-1691", **Dix-septième siècle**, Vol. 229, N. 4 (2005), s. 641-652.
- Secco, Alberto: "Un ciclo di battaglie navali del XVII secolo al Museo Correr", **Atti dell'IVSLA**, Vol. 156, 1997-1998, s. 415-429.
- Setton, Kenneth M.: **Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century**, The American Philosophical Society, Philadelphia 1991.
- Sevinç, Tahir: "1695 Sakız Seferi'nde Organizasyon ve Lojistik", **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 21 (2010), s. 62-74.
- Sicking, Louis: "Naval warfare in Europe, c. 1330-c.1680", **European Warfare, 1350-1750**, ed.: Frank Tallett - D. J. B. Trim, Cambridge University Press, Cambridge 2010, s. 237-247
- _____ : "Selling and Buying Protection: Dutch War Fleets at the Service of Venice

- (1617-1667)", **Studi Veneziani**, Vol. 68 (2013), s. 89-106.
- Soucek, Svat: "The Strait of Chios and The Kaptan Paşa's Navy", **The Kapudan Pasha: His Office and His Domain**, ed.: Elizabeth Zachariadou, Crete University Press, Rethymnon 2002, s. 143-153.
- Stouraiti, Anastasia: "Printinting Empire: Visual Culture and the Imperial Archive in Seventeenth-Century Venice", **The Historical Journal**, Vol. 59, N. 3 (2016), s. 635-668.
- Symcox, Geoffrey: **The Crisis of French Sea Power 1688-1697: From the Guerre D'Escadre to the Guerre de Course**, M. Nijhoff, The Hague 1974.
- Şakul, Kahraman: **II. Viyana Kuşatması: Yedi Başlı Ejderin Fendi**, Timaş, İstanbul 2021.
- _____ : **Çehrin Kuşatması 1678**, Timaş Yayınları, İstanbul 2022.
- _____ : "Siege Warfare in Verse and Prose: the Ottoman Conquest of Kamianets-Podilsky (Kamaniçe), 1672", **The World of the Siege: Representations of Early Modern Positional Warfare**, ed.: Anke Fischer-Kattner, James Ostwald, Leiden, Brill 2019, s. 205-240.
- Taş, Abdullah Erdem: "Garp Ocaklarında Birliğin Bozulması: 18. Yüzyılda Cezayir-Tunus-Trablusgarp İlişkileri", **İnsan ve Toplum Bilimleri**

Araştırmaları Dergisi, c. 9, sayı 2 (2020), s. 1072-1080.

_____:

Osmanlı Garp Ocaklarından Trablusgarp Eyaleti: Karamanlılar Dönemi (1711-1835), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2016.

Taş, Abdullah E.; Gökgedik, İsa:

“Garp Ocaklarında Çözülme: İngiltere ve Fransa’nın Garp Ocaklarıyla Yaptığı Antlaşmalarda Birliği Bozucu Maddeler (17.-19. yy.)”, **İSTEM**, c. 20, sayı 39 (2022), s. 251-275.

Tinniswood, Adrian:

Pirates of Barbary: Corsairs, Conquest, and Captivity in the 17th Century Mediterranean, Riverhead Books, New York 2010.

Unger, Richard W.:

“Dutch Ship Design in the Fifteenth and Sixteenth Centuries”, **Viator**, Vol. 4 (1973), s. 387-412.

_____:

Dutch Shipbuilding Before 1800: Ships and Guilds, Assen, Amsterdam 1978.

Ünal, Mehmet Ali:

“XVI.-XVIII. Yüzyıllarda Sinop Tersanesi”, **XIV. Türk Tarih Kongresi, Ankara 9-13 Eylül 2002: Kongreye Sunulan Bildiriler, II. Cilt – II. Kısım**, TTK Yayınları, Ankara 2005, s. 911-958.

Vandal, Albert:

L’Odyssée d’Un Ambassadeur: Les Voyages Du Marquis de Nointel (1670-1680), Plon-Nourrit, Paris 1900.

- Vatin, Nicolas: “Comment Hayr Ed-dîn Barberousse fut reçu à Istanbul en 1533”, **Turcica**, Vol. 49 (2018), s. 119-151
- Vigié, Marc: “Galères et ‘Sea-Power’ en France aux XVIIe siècle”, **Revue Historique des Armées**, Vol. 182 (1991), s. 45-56.
- Yılmaz, Yasir: **The Road to Vienna: Habsburg and Ottoman Statecraft during the Time of Grand Vizier Kara Mustafa Paşa (1676-1683)**, Purdue University, PhD Thesis, 2015.
- Zannini, Andrea: “Sur la mer, près des montagnes: Venise et le circuit de production et vente du bois (XVIe-XIXe siècle)”, **Mer et montagne: dans la culture européenne (XVIe-XIXe siècle)**, Presses universitaires de Rennes, Rennes 2011, s. 43-55.
- Zysberg, André: “L’arsenal, cité des galères à Marseille au siècle de Louis XIV”, **Dix-septième siècle**, Vol. 253/4, 2011, s. 639-656.
- Weber, R. E. J.: “The Introduction of the Single Line Ahead as a Battle Formation by the Dutch 1665-1666”, **The Mariner’s Mirror**, Vol. 73, N. 1 (1987), s. 5-19.
- White, Joshua M.: **Piracy and Law in the Ottoman Mediterranean**, Stanford University Press, Stanford 2017.
- Winfield, Rif: **British Warships in the Age of Sail, 1603-1714: Design Construction,**

Careers and Fates, Seaforth Publishing,
Barnsley 2010.

Winfield, Rif; Roberts, Stephen S.: **French Warships in the Age of Sail
1626-1786: Design, Construction,
Careers and Fates**, Seaforth Publishing,
Barnsley 2017.

ÖZGEÇMİŞ

2018 yılında İstanbul Şehir Üniversitesi Tarih Lisans bölümünden mezun oldu. 2020 yılında “*İmparatorluk Yönetiminde Savaşların Etkisi ve Osmanlı Paşaları (1566-1606)*” başlıklı yüksek lisans tezini tamamlayarak Bahçeşehir Üniversitesi Osmanlı Araştırmaları Merkezi’nden mezun oldu. 2020 senesinde İstanbul Üniversitesi Yeniçağ Tarihi Doktora Programı’na başladı.

